

YU ISSN 0350-185x
UDK 808

INSTITUT ZA SRPSKI JEZIK SANU
BIBLIOTEKA JUŽNOSLOVENSKOG FILOLOGA

Nova serija knj. 11

Urednik
akademik MILKA IVIĆ

BILJANA SIKIMIĆ

ETIMOLOGIJA I MALE FOLKLORNE FORME

Beograd, 1996.

INSTITUT ZA SRPSKI JEZIK SANU
BIBLIOTEKA JUŽNOSLOVENSKOG FILOLOGA

Nova serija knj. 11

Urednik
akademik MILKA IVIĆ

BILJANA SIKIMIĆ

ETIMOLOGIJA I MALE
FOLKLORNE FORME

Beograd, 1996.

Recenzenti
akademik PAVLE IVIĆ
prof. dr Dragana Mršević-Radović

Tiraž: 500 primeraka
Izdavanje ove knjige finansijski je pomoglo Ministarstvo za nauku i tehnologiju Republike Srbije
Izdaje: Institut za srpski jezik SANU, Beograd, Knez-Mihajlova 35

Kompjuterska priprema sloga: Davor Palčić
Štampa: Stručna knjiga, Lole Ribara 48, Beograd

**ETIMOLOGIJA I
MALE FOLKLORNE
FORME**

Ova knjiga predstavlja prerađenu i dopunjenu verziju doktorske disertacije *Metodološki problemi etimoloških istraživanja leksike narodnih umotvorina na srpskohrvatskom jezičkom materijalu*; odbranjene 13. X 1993. godine na Filološkom fakultetu u Beogradu, pred komisijom koju su sačinjavali: akademik Pavle Ivić, prof. dr Nada Milošević-Đorđević, prof. dr Darinka Gortan-Premk i prof. dr Dragana Mršević-Radović. Posebno zadovoljstvo i čast bila je saradnja sa mentorom, akademikom Pavlom Ivićem, bez čijeg strpljenja i razumevanja ove knjige ne bi ni bilo. Svoje dragoceno etimološko iskustvo sa autorom su podelili svi članovi etimološkog odseka Instituta za srpski jezik u Beogradu: mr Jasna Vlajić-Popović, mr Marta Bjeletić, mr Snežana Petrović i dr Aleksandar Loma. Korisnim sugestijama posebno je pomogla akademik Milka Ivić, kao i kolege sa Instituta za srpski jezik: dr Stana Ristić, mr Milosav Tešić i mr Milorad Simić. Iskrenu zahvalnost dugujem ljubaznom osoblju Arhiva Srpske akademije nauka i umetnosti.

Beograd, jula 1994.

B. S.

Sadržaj

0.	Uvod	7
1.	Prethodne etimološke napomene	8
1.1.	Savremena etimološka istraživanja	8
1.2.	Ka etimologiji teksta	11
1.3.	Ka rehabilitaciji narodne etimologije	12
1.4.	Ka etimologiji folklornog teksta: princip paradigmatičnosti	13
1.4.1.	Leksema	13
1.4.2.	Paremema	15
1.4.3.	Ekstenzija	16
1.4.4.	Tekst	20
1.5.	Ka etimologiji folklornog teksta: zagonetka	24
1.6.	Male folklorne forme: mogućnosti dosadašnje etimološke prakse	26
1.7.	Metodologija rada na etimologiji leksema iz srpskohrvatskog folkloru	29
2.	Etimologija lekseme: paremema kao zamena denotata u zagonetkama	35
3.	Etimologija lekseme: paremema, druge mogućnosti	93
3.1.	Paremema kao funkcija denotata: onomatopeje	93
3.2.	Paremema kao funkcija denotata: glagoli	99
3.3.	Brojevi kao parememe	108
4.	Paremema ka ekstenziji	124
5.	Etimologija formule: ekstenzija lekseme	129
5.1.	Ekstenzor van teksta: parememe kao enigmatski konstrukti	129
5.2.	Ekstenzor u tekstu	134
5.2.1.	Mocija: binarna ekstenzija u folklornom tekstu	134
5.2.2.	Deminucija: binarna ekstenzija <i>roditelj</i> : <i>potomci</i>	142
5.2.3.	Parna konstrukcija kao binarna ekstenzija	144
5.2.4.	Ekstenzija tipa <i>figura etymologica</i>	178
5.2.5.	Ekstenzija tipa <i>tajni jezici</i>	207
5.2.6.	Negacija kao ekstenzija	219
5.2.7.	Ekstenzija cele formule	223
6.	Etimološka magija	232
7.	Etimologija teksta	240
7.1.	Ka rekonstrukciji praslovenskog teksta: zagonetke	240
7.2.	Tekstovi u okviru dečijih igara	256

7.3.	Razbrajalice	263
8.	Završna razmatranja	275
	Rezime	278
	Skraćenice	280
	Izvori	281
	Literatura	296
	Registar denotata u zagonetkama	311
	Registar reči i ekstenzija	315

0. UVOD

Semantička i formalna struktura malih folklornih tekstova — basmi, kletvi, zagonetki, poslovića i dečijeg folklor, tek u novije vreme privlači pažnju slovenske lingvistike¹. Male folklorne forme, osim komunikativne funkcije, imaju i osobenu ritualnu (obrednu, sakralnu, magijsku) funkciju i javljaju se u posebnim, kulturom određenim kontekstima. Osim te ekstralingvističke, ritualne funkcije, njihove osnovne karakteristike su stabilnost (rus. 'клишированность'), zavisnost od drugih, neverbalnih elemenata rituala i semantička višeslojnost. Zahvaljujući svojim kulturološkim funkcijama i klišetiranoj formi, mali tekstovi su se pokazali vremenski stabilni i sposobni da očuvaju jezičke, mitološke i obredne elemente duboke starine. Zbog svog ograničenog obima i stroge kodifikacije oni dozvoljavaju primenu i proveru sistema relativno jednostavnih pravila opisivanja i sistematizacije.

U masi etimološki neobrađene građe srpskohrvatskog jezika izdvojila se leksika folklor, posebno leksika malih folklornih formi, leksikografski bliže određivana kao 'bez značenja', 'bez određenog značenja', 'samo u zagonetkama', 'samo u razbrajalicama' i sl.² Ovako kvalifikovane lekseme na prvi pogled deluju kao slučajne kreacije i obično su na marginama lingvističkih interesovanja³. Uočavanje izvesnog sistema osnovni je uslov za eventualnu etimološku obradu takve leksike⁴.

¹ Tako male folklorne forme postaju predmet izučavanja lingvističke pragmatike, teorije govornih činova, komunikacijske lingvistike i lingvistike teksta. Pored specijalizovanih zbornika radova posvećenih basmama, male folklorne forme predmet su istraživanja i u zbornicima: *Этнолингвистика текста, Семантика малых форм фольклора I—II*, Moskva 1988 i *Славянское и балканское языкознание, структура малых фольклорных текстов*, Moskva 1993. Specijalno o problemima zagonetke kao teksta up. i zbornik: *Исследования в области балто-славянской духовной культуры, Загадка как текст 1*, Moskva 1994.

² Dešić 1990:77—81 ukazuje na praksu u RSANU u ovakvim slučajevima, ali ne predlaže nova leksikografska rešenja.

³ Ivić 1991:149 beleži: „Još mnogo efemernije prirode su reči skovane ad hoc koje žive samo u nekoj zagoneci (*baura, bjega, bjela, bradići, bus, vilo, visuljak, gledočiči, zagalica, mičivoldos, nosočići, opečenčelo, sedlica, sjeda, sjedin, tirtinguska, toldos, troljjeska, trčuljak, ustočiči, cigulin, ciciban, čeločići, čuča, šargizda, šetlja* itd.) ili u kakvoj anegdoti (...) ili u drugoj šali ili igri (...*porebarac, porebrise, porebruša*...)“.

⁴ Sledeći korak bilo bi koncipiranje odgovarajuće leme u etimološkom rečniku: sa jedne strane izrada leme koja bi se bazirala isključivo na folklornim potvrdama, a sa druge preciziranje učešća folklornih potvrda u lemmama sa sadržajem iz standardnog jezika.

1. PRETHODNE ETIMOLOŠKE NAPOMENE

1.1. Savremena etimološka istraživanja

Srpskohrvatski jezik je relativno kasno u odnosu na mnoge indoevropske jezike dobio svoj prvi etimološki rečnik, a njegov autor, Petar Skok, nije iz sebe ostavio programski rad na osnovu svojih iskustava metodološke prirode⁵. Etimolozi koji danas idu Skokovim tragom koriste iskustva etimoloških projekata drugih slovenskih jezika, ali i metodološka iskustva brojnih savremenih etimoloških projekata kako indoevropskih tako i neindoevropskih jezika⁶.

Rad Yakova Malkiela iz oblasti etimološke teorije hronološki pokriva drugu polovinu dvadesetog veka⁷ i smatra se nezaobilaznim u ovoj oblasti. Programski članak iz 1954. godine istovremeno sažima dotadašnju etimološku praksu⁸ i pokazuje etimološki ideal svoga doba: zahtev za okupljanje pojedinačnih leksema u 'porodicu reči'⁹.

⁵ Osim manjeg preglednog rada o dotadašnjoj etimološkoj praksi, ali sa važnim napomenama o značaju semantičkih kriterijuma i folklorne građe za etimološka istraživanja (Skok 1957).

⁶ Up. npr. Aizetmüller 1983 i pregledne radove o istorijatu slovenske etimološke leksikografije objavljene u zborniku *Славянская историческая и этимологическая лексикография (1970—1980 г.г.): итоги и перспективы*, Москва 1986. Tekuću etimološku produkciju, između ostalih, kritički prati iz broja u broj i specijalizovani časopis *Этимология*.

⁷ Posleratni period u etimološkoj nauci dvadesetog veka, uz istorijat i metodiku etimoloških istraživanja, a sa posebnim akcentom na slovensku morfologiju i tvorbu reči, pregledno je izložen u knjizi Žane Ž. Varbot (1984:3—12). Kritički presek radova zapadnoevropskih autora iz oblasti etimološke metodologije iscrpno daje Vinja 1993.

⁸ „Half a century ago, the application of the rigorous „phonetic“ norm was regarded as the stiffest and decisive test, occasionally accompanied by a much looser semantic analysis. Linguistic geography brought to the fore the territorial criterion, culminating in the Italian neolinguists' sequence of areal norms, an innovation at that juncture wholesome and even necessary, if far too radically formulated. The *Wörter-und-Sachen* school opened up to the linguists the rich storehouse of accurate data relating to material civilization, inviting the stimulating (if sometimes misleading) check of patterns of names against the correlated patterns of objects named. Onomasiology, whether or not one inclines to grant it the status of a self-sufficient discipline claimed for it by some Central European supporters, closed another series of gaps by inducing workers to assemble regionally, socially, stylistically, or chronologically differentiated words of identical or similar meaning“ (Malkiel 1954:265).

⁹ „... Etymological dictionaries, a century from now, bid fair to arrange lexical families in the form of derivational stemmata or constellations, to give the reader an instantaneous impression of the pattern of relationships involved; and speaking of the interpenetration of „neighboring“ lexical families, scholars may resort to some such imagery as overlapping geometric figures. But the systematic study of derivational and compositional delineations of word families, even if sanctioned by scholarly consensus, is bound to remain a mere adjunct to established analyses, not a complete reversal of earlier practice“ (Malkiel 1954:274).

Szemerényi 1962 formuliše šest osnovnih metodoloških principa u etimološkim istraživanjima¹⁰. Kiš, 1969:68—70, konstatuje da metodika etimološke nauke još uvek nije razrađena i dodatno ističe tri važna etimološka principa: princip *samobitnosti* (принцип самобытности): nezavisan razvoj svakog jezika običnije je pravilo, normalnija pojava nego uticaj stranih jezika. Ovaj princip obavezuje istraživača da etimološko objašnjenje traži pre svega u resursima datog jezika; strogo pridržavanje principa samobitnosti posebno se preporučuje pri etimološkom određivanju ekspresivnih i onomatopejskih reči. Druga dva principa odnose se na pozajmljenice: princip *krajnjeg izvora* (принцип конечного источника) i princip *po kome više jezika pozajmljuje jednu reč* (принцип неединичности заимствующего языка).

I Popov 1969:119 ukazuje na neke nedostatke dotadašnjih etimoloških istraživanja: nepotpunost obuhvatanja faktičkog materijala leksike jezika koji se proučavaju i jezika koji su sa njima povezani odnosom pozajmljivanja; nedovoljno uvažavanje socijalnih uticaja, odvojenost od realija uz preteranu apstrakciju konstrukcija i zanemarivanje istorijske podloge, kao i previše pravolinijsko poimanje unutrašnjeg razvoja leksike.

Savremena etimološka istraživanja obavezno uključuju sinhronu i dijahronu semantiku reči, a osim toga zahteva se sakupljanje maksimalnog uporednog materijala na globalnom planu (Jakobson 1969:35, Havlová 1969:36). Drugim rečima, cilj istraživanja savremene etimologije nije samo odvojeni, izolovani etimon (koren reči) već je to složeno određivanje koordinata, koje određuju gde se reč, shvaćena kao jedinstvo forme i značenja, uključuje u odgovarajuće semantičke i formalne sisteme i podsisteme (Schuster-Šewc 1969:75), odnosno: priključenje takozvane 'nauke o realijama', uz formalno i semantičko poklapanje — ima ulogu 'kontrolora' (Schuster-Šewc 1969:72).

Toporov 1969:11 smatra da se pored obične tipologije semantičkih promena ili zabrana, svojstvenih prirodnim jezicima, pri analizi mitoloških imena, treba baviti i semantikom nejezičkih sistema (npr. mitoloških). Učešće semantičkih svojstava nadjezičkog nivoa pomaže da se ustanovi niz novih etimologija (koje se ne bi mogle otkriti u okviru isključivo jezičkog nivoa), da se posumnja u naizgled neosporne etimologije i da se opovrgne niz ranijih tumačenja (kada semantika nadjezičkih sistema jače utiče od semantike isključivo jezičkog nivoa). Pošavši od ovakvih postavki, Toporov 1969:11 od etimologa traži da uvaži ulogu tipoloških fakata za naknadno ocenjivanje nekih tradicionalnih etimologija ili za izbor najverovatnijeg rešenja. Nužna je i analiza poznatih koncepcija,

¹⁰ Po njemu, nova, 'ekonomičnija' rešenja, treba tražiti u slučajevima:

1. ako je etimon povezan sa teškoćama fonetske prirode;
2. ako se etimon ne slaže sa pravilima tvorbe reči, i
3. ako etimon pretpostavlja neobičan semantički razvoj.
4. Ako je indoevropsko poreklo neke reči sigurno, treba objasniti njeno odsustvo u nekom od jezika.
5. Ako je neka reč, sigurnog indoevropskog porekla, nađena i u latinskom, tada će tvorba te reči pokazati blisko srodstvo sa tvorбом u zapadnim indoevropskim jezicima.
6. Ako reč nije pozajmljenica, moguće je prisustvo tvorbenih paralela u nekoj od graničnih oblasti.

nadgrađenih nad semantikom prirodnog jezika (kosmologija, mitologija, socijalna organizacija) odražena u jeziku: tako se podaci iz jedne tradicije (npr. indoiranske) koriste za otkrivanje sličnih crta u okviru druge tradicije (npr. slovenske), (Toporov 1969:18).

Dalji pomak etimološka nauka čini osamdesetih godina: u zborniku *Этимология 1984*, koji je, kao i *Этимология 1967*, posvećen etimološkoj metodologiji, u prvi plan se, pored afirmacije semantike, postavljaju i novi zahtevi. Tako Abaev (1986) od etimologa traži da obrate više pažnje na etnogenetske procese, lingvogeografske konfiguracije koje se menjaju kroz istoriju, ukrštene izoglose, simboliku zvuka, odnos 'tehničke' i 'ideološke' semantike, i na realije iz istorijskog života naroda, materijalne i duhovne kulture. Konzervativizam etimološke nauke i njeno skoro isključivo oslanjanje na fonetske zakone ('звуковой закон') treba prevazići ne samo uvažavajući dejstvo analogije, već i drugih 'narušavajućih' faktora (arealni uticaji, simbolika zvuka, ekspresija, tabu, 'dečiji' govor i dr.), smatra Abaev 1986:16.

U Regensburgu 1983. izlazi zbornik posvećen etimološkoj leksikografiji (*Das etymologische Wörterbuch, Fragen der Konzeption und Gestaltung*). Okupljeni su autori sa dugogodišnjim iskustvom na izradi etimoloških rečnika: Meid 1983:155—156, zalaže se za onomasiološki pristup u etimološkim rečnicima¹¹. Seebold 1983:261—262, u prvi plan ističe potrebe korisnika etimoloških rečnika, a one su po njemu: 1. sistematsko značenje (die systematische Bedeutung); 2. otkrivanje motivacije imenovanja (die Aufdeckung des Benennungsmotivs); 3. podatak o osnovnoj reči i njenom značenju, a ne samo koren (die Angabe des Grundworts und seiner Bedeutung, nicht irgendeiner Wurzel), 4. tvorbeni tip prema formi i funkciji (der Bildungstyp nach Form und Funktion). Ovom poslednjem zahtevu u dosadašnjoj praksi posvećivano je najmanje pažnje¹².

Noviji teorijski radovi na južnoslovenskom prostoru slede svetske tokove u etimologiji: Metka Furlan diskutuje o ulozi tvorbe reči u etimologiji (1990 i 1993)¹³, a Vinja 1993 o zadacima savremene etimologije¹⁴ i etimologa vidi kao

¹¹ „Die „Etymologie“ ist ja die Frage nach der ursprünglichen semantischen Motivierung und hat daher auch für die weitere Entwicklung eines Wortes, die ja durch den ursprünglichen Sinn in bestimmte Bahnen gelenkt wurde, einen nicht zu unterschätzenden Erkenntniswert, und mehr noch als für das Einzellexem gilt dies für die Erkenntnis früherer lexikalischer und somit semantischer Strukturzusammenhänge. Die Erkenntniswert einer strukturbezogenen Etymologie geht daher über den einer isolationistischen Etymologie oder Worterklärung hinaus, da sie mentale Strukturzusammenhänge älterer Sprachstufen aufzudecken vermag und Rückschlüsse erlaubt über subseque Wandlerungen dieser Strukturen“ (Meid 1983:155—156).

¹² Up. Seebold 1983:262: „Doch ist das ein Punkt, der nicht nur von den Wörterbuchverfassern gem vernachlässigt wird, sondern auch von den Benützern, weil zu seiner Beurteilung ein ziemlich hoher Kenntnisstand erforderlich ist“.

¹³ Autorka ističe: „Etimologija je tako veja v lingvistiki, ki išče prvotni pomen leksemov in tako odkriva misli in predstavi svet sredine, v kateri je leksem nastal“, te da je njena uloga i samosvojnost u tome da „ob iskanju prvotnih besednih pomenov edina lahko posega v nepisano zgodovino človekovih misli in predstav (...)“ (Furlan 1993:43). O mestu tvorbe reči u etimološkim rečnicima up. i: Babić 1985.

¹⁴ „Suvremena etimologija postavlja sebi zadatak da otkrije i rekonstruira formalni i semantički odnos koji postoji između dva oblika A i B, od kojih se jedan iskazuje kao stariji, kao prethodni i predstavlja etim(ori), a drugi kao iz njega izveden“ (Vinja 1993:10).

istraživača koji „pokušava pitanje postanja i strukture pojedinih blokova koji sačinjavaju beskrajni leksik rješavati tako da uzima klasu po klasu, da omeđuje pojmovno ograničene cjeline i da njihove elemente sagleda u što gušćoj mreži njihovih odnosa i međusobnih utjecaja na oba plana jezičkog znaka“ (Vinja 1986:21).

1.2. Ka etimologiji teksta

Pristup rekonstrukciji praslovenskog teksta moguć je sa različitim pozicija: sa folklorističkog stanovišta (Propove studije o bajkama), sa stanovišta versifikacije (ustanovljavanje metrike epske praslovenske tradicije, kao u radovima Trubeckog i Jakobsona), i — lingvističkog. Prilikom rekonstrukcije fragmenata obrednih tekstova polazi se od etnografskih zapisa praktično savremenih obreda koji u sebi sadrže crte 'žive starine': ista takva svojstva poseduje i jezik, i na toj činjenici zasniva se celokupna etimološka nauka, zaključuje Tolstoj 1984:5. Etimologija slovenskog teksta, koja se kreće ka indoevropskim dubinama, razvija se pre svega u ruskoj etimološkoj školi na čelu sa Vjačeslavom Ivanovim i Vladimirom Toporovom. Ovi autori, počevši od šezdesetih godina¹⁵, u nizu koautorskih i individualnih radova ukazuju moguće pravce rada na rekonstrukciji teksta rešavanjem konkretnih etimoloških problema. Baveći se uporednom analizom indoevropskog i slovenskog poetskog teksta, Ivanov 1969:40 izvodi i dalekosežne etimološke zaključke, tako npr. da se reči, obrazovane od istog korena, u poeziji na starim indoevropskim jezicima često sjedinjuju u okviru jednog stiha, ili u svakom slučaju, u okviru jedne ritničko-sintaksičke jedinice. Upotreba takvih figura u slovenskoj narodnoj poeziji odavno je ustanovljena i ima se u vidu prilikom pokušaja rekonstrukcije opšteslovenskih ili praslovenskih poetskih tekstova. Istraživanja su dodatno olakšana činjenicom da u slovenskoj narodnoj poetskoj i jezičkoj tradiciji takvi izrazi žive i do današnjih dana (Ivanov 1969:40).

Gamkrelidze i Ivanov 1984 II:832—833 kasnije razrađuju ovu ideju: „прямой текст может быть восстановлен на семантическом уровне (но не на словесном) при обнаружении в различных родственных диалектах единообразных стереотипных формул различного содержания... Так, например, стереотипные схемы заклинаний (...) позволяют восстановить лишь структуру текста, то есть последовательность семантем, но не конкретные слова, выраждавшие эти семантемы“.

Prilikom rekonstrukcija arhaičnih mitološko-poetskih tekstova, sintagmatika rekonstruisanog fragmenta teksta u izvesnom stepenu predodređuje se i kontroliše semantičkom strukturom reči prisutne u datom fragmentu, i kao posledica, javlja se u vezi sa etimologijom reči: u nekim slučajevima tekst je 'rodno' mesto etimologije, u drugim, etimologija je organizator teksta, njegov 'usmerivač', koji diktira neophodnost uvođenja u tekst određenih smislova i određenih zvukovnih konfiguracija, zaključuje Toporov 1986:210.

Toporov 1986:205—206 zaključuje da etimologija sebe u najvećoj meri opravdava u 'srednjem' dijapazonu; najvredniji i najpouzdaniji rezultati se po-

¹⁵ Up. npr: Ivanov i Toporov 1963.

stižu u toj istoj 'srednjoj' zoni, kada se ne postavljaju krajnja pitanja, vezana sa biti etimologije¹⁶. Postoje i drugi načini etimologiziranja, koji se, ako i dođu u sferu pažnje uporedno-istorijske etimologije, obično razmatraju kao drugostepeni, periferni, izuzetni. Toporov posebno ukazuje na značaj *narodne* etimologije, na kojoj se često okliznu predstavnici 'naučne etimologije', *mitološko-poetske* i *ontološke* (odnosno *filozofske*) etimologije. Antroponimija je polje na kome se posebno odražava osvajanje sveta uz pomoć jezičke magije, lična imena u arhaičnim (ali i svim drugim) društvima čine najrazvijeniji deo jezičke politike.

Ivanov 1986:67, na osnovu već postignutih uspeha u rekonstrukciji celih fragmenata mitološko-poetskih tekstova, smatra da postoji realna mogućnost za izradu rečnika u kojima „систематически отождествляются сочетания из двух и более словоформ, что делает этимологию каждой из них бесспорной и вместе с тем представляет существенный шаг вперед в изучении семантики и реалий“.

1.3. Ka rehabilitaciji narodne etimologije

Za rekonstrukciju teksta značajan problem (naznačen kod Toporova 1986:206) narodne etimologije¹⁷ dolazi u centar pažnje krajem osamdesetih godina¹⁸: Tolstojevi 1988 rehabilituju narodnu etimologiju uočavajući njenu vezu sa etimološkom magijom¹⁹. Po Tolstojevima 1988:252 može se govoriti o „языковой, мифопоэтической ритуально-магической функции народной этимологии и соответственно — о трех аспектах ее изучения: в рамках лингвистики (лексикологии и этимологии), в рамках поэтики (структуры текста) и в рамках духовной культуры (обрядность, верования, мифология)“. U mitološko-folklorim tekstovima (za razliku od jezika uopšte) ne mogu se razgraničiti slučajevi isključivo narodne (ili lažne) etimologije i 'prave' etimologije, t.j. semantičke privlačnosti srodnih reči, jer je njihova funkcija u tekstovima ove vrste jednaka i određuje se mehani-

¹⁶ Toporovu 1986:207 savremena etimologija „оказывается не оконченной (она не исчерпывает слова, обозначая скорее лишь место „вхождения“ в нее и некую совокупность возможных путей дальнейшего исследования; нередко в этой ситуации первый шаг раскрывает перед исследователем еще более сложную картину), не центрированной, но только намекающей на ее неисчерпаемость и глубинные потенции и одновременно вызывающей череду вопросов...“ Ovo se posebno odnosi na „особо отмеченные слова, являющиеся наиболее существенными конструктами модели мира и, как правило, выступающие как преимущественный объект мифопоэтической или онтологической этимологии.“ Sažeto viđenje stanja savremene etnologije v. u: Toporov 1994:126—131.

¹⁷ O istoznačnom terminu 'reetimizacija' up. Putanec 1973.

¹⁸ Prvi radovi na temu narodne etimologije koji su obuhvatili i srpskohrvatski folklorim materijal bili su: Maretić 1882 i Šišmanov 1893. I novija istraživanja etimološke metodologije (npr. Pizani 1956, Trier 1981) sadrže poglavlje posvećeno narodnoj etimologiji. Obimnu lingvističku literaturu na temu narodne etimologije donose npr. Ciękowski 1972, Schreiner 1987 i Čmejrková 1992.

¹⁹ „Лежащий в основе народной этимологии принцип семантического притяжения (аттракции) созвучных слов (независимо от их этимологического родства) имеет более общий характер и составляет одну из важнейших особенностей ряда архаических фольклорных и ритуально-магических текстов, которую можно назвать этимологической магией...“, Tolstoj N. i S. 1988:250.

zmom verbalne magije (svaka spoznata sličnost na nivou formalnog jezičkog izražaja postaje znak unutrašnje veze denotata).

Civjan 1990:54, nadovezuje se na razmišljanja Tolstojevih uočavajući da put ka etimonu, zasnovan isključivo na strogom pridržavanju zakona komparativističke, nije i jedini. Za takve etimologije „не стоит относить их только к синхронному плану, к состоянию на данный момент, когда произошло выветривание, забывание прежней (исходной, „истинной“) этимологии. Поиски этимона ведутся во времени и в пространстве, они заведомо не окончательны и в определенном смысле приводят к промежуточному, а потому условному результату“, па је потребно изградiti nov metod koji bi obuhvatao i narodnu i naučnu etimologiju, zaključuje Civjan 1990:55. Kao krajnja konsekvencija takvog razmišljanja sledi pretpostavka da „любой этимон в своих истоках, в своем начале (а не только в своем пространственно-временном существовании) может быть обязан происхождением народной этимологии“ (Civjan 1990:56)²⁰.

Tolstojevi 1988:262 predlažu sistematizaciju sakupljenog slovenskog materijala o narodnoj etimologiji u specifičan rečnik „народноэтимологического, ложноэтимологического, мифопоэтического или тому подобных“²¹.

1.4. Ka etimologiji folklornog teksta: princip paradigmaticnosti

1.4.1. Leksema

Polazna osnova za uočavanje postojanja paradigmaticnosti u leksici folkloru bilo je za Hrolenka 1979:148 razlikovanje nominacije vida i roda (видовая и родовая номинация)²². Tako u folklornom tekstu : „слово обладает отчетливо выраженным „блоковым“ характером. В нем заранее уже заданы все свойства, которые будут реализованы в тексте. Контекст определяет выбор слова, но выбор этот сравнительно ограничен, и выбранное слово уже имеет те коммуникации, которые органически подключаются в общую систему связей фольклорного произведения. Родовая обобщенность, символика, метафоризм, оценка и иерархичность ее — все это существует в слове как непременно реализующаяся тенденция“ (Hrolenko 1979:156).

²⁰ Od ovih postavki u srpskohrvatskoj lingvistici polaze prilikom etimološke analize npr. Loma 1990 i Sikimić 1994a.

²¹ „В статье такого словаря раскрывались бы исходная семантика и „научная“ этимология заглавного слова, ставшего объектом народной этимологии (...), с их значением, и минимальные контексты, подтверждающие новое осмысление заглавного слова. При этом заглавное слово может иметь несколько „этимологических“ версий.“ (Tolstoj N. i S 1988:262).

²² „Многие алогизмы легко объясняются тем, что фольклорное слово одновременно обозначает и видовое и родовое понятия (груша → яблани; море → озеро → река)“, Hrolenko 1979:148. I dalje: „Поскольку в фольклоре семантика слова шире своего разговорно-бытового „номинала“, легко объяснить почему так широко распространены в народном творчестве ассоциативные сочетания типа *гуси-лебеди*, *хлеб-соль*, *злато-серебро* и др., в которых семантический объем пары больше суммы значений каждого компонента“ (Hrolenko 1979:149).

Hrolenko 1991:124, svestan da paradigmaticizam književnog jezika i paradigmaticizam usmene poezije nisu iste pojave²³, zaključuje: „Парадигма ограничивается тематически: в нее входят существительные или прилагательные одного лексико-семантического поля и прежде всего его ядра (...). Совокупность компонентов одной и той же парадигмы, способствующая возникновению „алогизма“, служит эффективным средством передачи эмоционального содержания песни. На семантике каждого отдельного слова лежит отблеск всей парадигмы, обобщенное значение всех компонентов парадигмы явственно присутствует в семантической структуре каждого отдельного компонента. Отсюда легкость замены любого компонента парадигмы, отсюда тот тотальный синонимизм, который присущ фольклорному тексту“ (Hrolenko 1991:125). I dalje: „Однако поскольку фольклорное произведение живет во времени, на синхронную неустойчивость наслаиваются диахронные семантические изменения“ (Hrolenko 1991:126).

Nastavljajući razmišljanja Hrolenka, Klimas 1991 dalje razlikuje (na materijalu fitonima u ruskom folkloru) tri vrste paradigmaticizma:

1. kontekstualni²⁴,
2. situativni²⁵,
3. i formulni²⁶ paradigmaticizam.

Uočavanje principa leksičkog paradigmaticizma u folklornim tekstovima ima dalekosežne reperkusije na etimološku praksu. Ovaj princip od etimologa zahteva da leksemu iz folklornog teksta analizira na dva nivoa:

²³ „В фольклорном же тексте перебор возможных форм одной смысловой (тематической) парадигмы осуществляется и во время высказывания. Это обуславливает широкую вариантность синтаксических единиц при чрезвычайной устойчивости художественно-смысловых и стиливых констант“ (Hrolenko 1991:124).

²⁴ „Контекстуальные парадигматические отношения возникают между фитонимами в пределах конкретного текста фольклорного произведения в его инвариантной форме. Объединяясь на основе общего имманентного (реального или символического) признака, значения лексем теряют конкретность, становясь выразителями определенного эмоционального настроения фольклорного произведения (...) Значения существительных не обособляются. При этом лексемы могут быть расположены как контактно, так и дистантно, а также в параллельных стихах“ (Klimas 1991:135—136).

²⁵ Klimas 1991:136 smatra da do situativne paradigmaticike dolazi „когда в определенной ситуации, встречающейся в вариантах фольклорного произведения или в разных произведениях одного жанра, названия растений могут замещать друг друга в тождественной позиции“ uz uzgrednu napomenu da nije uvek lako razlikovati situativnu od formulne paradigmaticike (Klimas 1991:140).

²⁶ „Под формульной парадигматикой мы имеем в виду случаи замены существительных — фитонимов в устойчивых повторяющихся фрагментах фольклорного текста, идентичных в структурном и семантическом отношениях. Критерий формульности — воспроизводимость такого фрагмента не менее трех раз в различных произведениях или вариантах произведения (например, записанных в разных районах...). Условием устойчивости микрофрагмента может быть связь с определенным поэтическим приемом (сравнение, обращение, параллелизм, ступенчатое сужение образа) или композиционная закреплённость (например, зачин фольклорного произведения или своеобразный рефрен), иногда особенно сти рифмовки или размера в поэтическом тексте“ (Klimas 1991:139).

- jezičkom (i da tom prilikom primenjuje uobičajenu etimološku analizu),
- i tekstualnom (upoređujući sve raspoložive varijante istog teksta). Tek ovako dobijeni podaci mogu da ukažu na relevantan etimon lekseme²⁷.

1.4.2. Paremema

Potreba za uvođenjem novog termina²⁸ javila se prvo uočavanjem slobodnog mesta u stratifikaciji imenica na apelative i onime kada je u pitanju folklorni tekst²⁹, i leksikografskih nedoumica oko kvalifikacije posebne leksike folkloru.

Pod *parememom* podrazumevamo leksemu koja se ne javlja van paremio-loškog teksta i ponekad tekstova malih folklornih formi. Sinhrona etimološka neprozirnost je česta ali nije obavezna, a jedničnost je prividna: tako paremema može biti i *hapax legomenon*, ali su neke stabilne i postoje u više folklornih potvrda. Za parememe — imenice (ili preciznije: za parememe u funkciji zamene denotata u zagonetkama) distinkcija *onim: apelativ* teško je rešiva: parememe se nalaze 'negde između'.

Tvorbu paremema najjednostavnije je pratiti pošavši od tekstova zagonetaka, vodeći računa o tome da li se transformacijom lekseme menja i njen položaj u strukturi zagonetke³⁰. Tako uočavamo sledeće postupke³¹:

²⁷ Stratifikacija etimoloških nivoa za folklorne lekseme analizirana je u radu: Sikimić 1994c.

²⁸ Za sličan sadržaj Volocka 1989 i 1991 koristi termin *оказионална номинација*. Eismann 1987, u tekstu na nemačkom jeziku, koristi ruski termin *zaum'* koji, po njemu „Bezeichnet in der russischen poetischen Tradition alle möglichen Formen der Konstruktion neuer Wörter und der Verbindung von Lauten, die in der Norm und grossenteils auch im System einer Sprache bislang als Wörter nicht existierten.“ Cernea 1975:160 terminom *pseudoreči* ('*pseudocuvinte*') pokriva reči u razbrajalicama.

²⁹ Up.: Sikimić 1994. Lekomceva 1994:221 lična imena u zagonetkama razmatra „как паронимы семантически неопределенных выражений или как перформативную номинацию.“

³⁰ U analizi strukture zagonetke ovaj rad samo donekle sledi Levina (1978) i radove drugih ruskih semiotičara. Ovde je pristup prilagođen etimološkim potrebama, tako i u radovima: Sikimić 1991, 1993, 1994, 1994b i 1994c. Varijante segmenata teksta zagonetke (na rumunskom materijalu) na sličan način tretira i Svešnikova 1994.

³¹ Sve navedene transformacije važe i za druge male folklorne forme, tako Čerepanova 1991:152 na materijalu ruskih basmi zapaža: „Словообразовательные и формообразовательные модели русского языка получают новое лексическое наполнение, „заговорными“ являются формы *царенята* (не *царевичи*), *чирята*, *госята*, *бесиха* (не *бесовка*), *ночница-переночница*. Суффиксы лица значительно расширяют свои сочетаемостные возможности, в результате чего образуются открытые ряды наименований персонажей: при регулярных *родимец*, *изгрец* имеем *верец*, *крайнец*... Экзотичность языка усиливается словообразовательной синонимией при общенародному *мудрец* в заговоре *мудрок*“. Za imena nečiste sile u srpskohrvatskim basmama up. Radenković 1984. Utěšený 1977:426-427 razlikuje šest tipova tvorbe tabu naziva za folklorne termine 'buba mara', 'slepi miš' i 'leptir': „1. opakování, reduplikace jistých elementů výrazu; 2. metateze zpravidla rozpůlitelných výrazů; 3. variace a mutace začátku slova při zachování jeho druhé části, resp. zakončení; 4. rýmové obměny u vnitřním rýmem, které přeházejí v rýmova echa, dodávaná v rituálním oslovení k základu; 5. expresivní hláskové deformace, popř. doslova znetvoření základního výrazu k nepoznání; 6. kontaminace soupeřících tautonym (zeměpisná) nebo synonym (semantická)“.

1. transformisan denotat

U primerima: 'brada' → *bradići*, 'usta' → *ustočići*, denotat postaje zamena denotata, ali transformacija denotata 'rep' u glagol → *repuje* zahteva još i uvođenje proizvoljne zamene denotata (lična zamenica, broj i sl.), tako transformisani denotat postaje funkcija. Poseban slučaj transformacije denotata su enigmatski postupci, npr. anagramiranje ('jabuka' → *ja-bu, ti-uka*).

2. transformisana funkcija denotata

U primerima: 'oči' → *gledočići*, 'rog' → *bodulj*, funkcija denotata postaje zamena denotata; u slučaju denotata 'noge' → *trup trup, lup lup*, funkcija ostaje funkcija, a uvodi se proizvoljna zamena denotata.

3. transformisano svojstvo denotata

U primerima 'rogovi' → *dva oštrulja*, 'brašno' → *beloš, Bjelaš, bjelan*, svojstvo denotata postaje zamena denotata. Transformisano svojstvo denotata često ostaje kao kvalifikator semantički ispražnjene zamene denotata: 'trud': *mek* → *Mekiš grad*.

4. transformisan broj

U primeru 'noge životinje' → *četirice*, 'prsti' → *petibor*, broj postaje zamena denotata, često ostaje i kao kvalifikator semantički ispražnjene zamene denotata: 'prsti': *pet* → *petorilja vojska*. Transformisan broj javlja se i u razbrajalicama.

5. transformisan tekst

Posebne vrste paremeta tvore se transformacijom celog teksta, (npr. *kas* i *vukati* — metatezom od *vuk* i *kasati*).

Transformacija funkcije i transformacija denotata (pored preuzimanja inojezičkih elemenata) uobičajeni su postupci u tvorbi reči slovenskih tajnih jezika, tako npr. u beloruskom tajnom jeziku 'Картушницькі лемезень': 'uho' = *слыхта*, 'glava' = *глава*, 'noga' = *ходула* (up. Kartušnicki 1890:passim); u ukrajinskom tajnom jeziku muzičara: 'noge' = *ходуху* (up. Gnatjuk 1896 s.v.); u ruskom tajnom 'ladvinskom ili masovskom' jeziku 'noga' = *ходакъ* (up. Semenov 1891 s.v.). U standardnom srpskohrvatskom jeziku ovaj postupak nije uobičajen, tako npr. građa za RSANU od glagola *hodati* potvrđuje samo: *hodaljka* 'šetalica za dete' i *hodulje* 'štake, štule'.

1.4.3. Ekstenzija

Fizičko proširenje lekseme ili nekog njenog segmenta na susednu ili neku drugu leksemu u okviru istog teksta, kojim se kreira nova leksema i/ili se proširi na čitav tekst, nazivamo *ekstenzijom*³². Inicijalna leksema ili njen segment je *ekstenzor*, a tragovi ekstenzora u tekstu *replike*. Ekstenzija obuhvata sve lekseme (odnosno pareme) u jednom folklornom tekstu koje se mogu svesti na isti etimom bilo naučnom bilo narodnom etimologijom³³.

³² U semantici termin *ekstenzija* ili *denotacija* označava 'realno postojeće predmete' (LES 1990:175). O semantičkim terminima *ekstenzional*, *ekstenzionalna semantika*, *ekstenzionalna taksonomija* v. LES 1990:129, 175, 275, 385, 438 i 504.

³³ Fizičko pomeranje lekseme ka ekstenziji, karakteristično je za nominacije u basmama, ovo se uočava iz građe koju navodi Cerepanova 1991:152: „Задача номинации неординарных

Sadržaj, u lingvistici uobičajenih, pojmova *reduplikacija / repeticija* (kako ih koristi npr. Jašar-Nasteva 1978) blizak je sadržaju *ekstenzije*. Blizak pojam je i *anominacija* koji koristi Moszyński 1968:718 da bi u folkornom tekstu obuhvatio kako etimološku figuru tako i imeničku reduplikaciju sa prefiksom. Mršević-Radović 1987 koristi termin *ekspanzija* da označi neke leksičke binarne veze³⁴.

Burkhart 1989 analizira semantičke i pragmatičke aspekte *reduplikacije* u balkanskim jezicima, bazirajući se na govornom jeziku³⁵ i ostavljajući po strani etimološki aspekt. 'Powtorzenie' kao stilistička dominantna folklornih tekstova, po Bartmińskom 1990:196 javlja se kao princip konstruisanja sintagmi, rečenica, stihova, celih strofa i celih tekstova, ovaj autor *ponavljanja* deli na *repeticiju* i *reduplikaciju* u zavisnosti od njihove funkcije u tekstu³⁶.

Ponavljanje (noemop) jedan je od osnovnih načina organizovanja ritualnih tekstova, navodi Bajun 1988:68—69 razlikujući na materijalu ritualnih luvjiskih tekstova 1. morfemski nivo: afiksalni i korenski (tradicionalna *figura etymologica*) 2. nivoe posebnih reči, 3. sintaksičkih struktura i, 4. celih fragmenata.

Termin *ekstenzija*, slično navedenom Bajunovom shvatanju *ponavljanja*, obuhvata i neka sintaksička *ponavljanja*, kao što je npr. korišćenje negatora, odnosno, oslanjajući se na konzervativnost ritmičke strukture, zvukovna *ponavljanja* (aliteraciju i asonancu) i vezana je za tekst. Unutarleksemsko *ponavljanje* — *udvajanje korena* (koje se obično razmatra u okviru reduplikacije) nije *ekstenzija*.

Zaključci Tolstojevih 1988:254 o tome šta se podrazumeva pod *paronimijom* u folkornom tekstu dopunjavaju pojam *ekstenzije*: „Здесь наблюдаются как случаи полного тождества не только корневых морфем, но и словоформ (*Студи — студи*), и случаи чистой омонимии (*Карп и карп, Сила и сила* и т.п.), так и примеры паронимии, т. е. частичного звукового

„экзотических“ понятий чаще всего решается путем словопроизводства. Так появились наряду с *красной красавицей белая белявица, черная чернавица, синяя синявица, смиренная смирнавица, рыды рыдучие, плаксы и криксы*. Большая часть новообразований построена в соответствии с существующими словообразовательными моделями: при табуированном диалектном наименовании черта *некошной* появляется „заговорное“ *некошхца*, ср. также *хохорь* и *хохориха; вопун, цекотун, воротиль*“.

³⁴ Mršević-Radović 1987:57—58 analizirajući frazeološke jedinice na koje utiču akustičke figure konstatuje: „komponenta koja predstavlja proširenje, semantički se slaže sa ekspanzivnom leksemom i ne narušava unutrašnji frazeološki smisao, prilagođavajući joj se glasovno uglavnom u završnim morfemama, ali se nikad sa njom ne poklapa u celini (...) katkad nastaje leksema koja se semantički ne razlikuje od ekspanzivne leksičke jedinice čije proširenje predstavlja i uključuje je u celini u svoj fonetsko-morfološki sastav: *pre/grehota* prema *grehota* (...). Takođe se u frazeologizacionom procesu stvaraju lekseme koje nemaju svoj denotat i čija je funkcija jedino u postizanju rime. Ovaj oblik frazeologizacije naročito je karakterističan za imeničke frazeologizme: *svaka šuša i maruša* (...), *šumula-tumula* (...).“

³⁵ Poredeći balkanske magijske tekstove za izazivanje kiše, Burkhart 1989:325 uočava da u njima „Der Glaube an die magische Kraft der verbalen Verdoppelung zum Ausdruck kommt.“

³⁶ Posmatrajući dalje kontekst u kome se javljaju, Bartmiński 1990:198 deli *ponavljanja* na: 1. jezička i 2. vanjezička. U prvoj grupi koriste se formalne i značenjske, a u drugoj konstrukcione i pragmatičke jedinice.

совпадания, коих большинство. Частым случаем паронимии можно считать созвучие по типу рифмы, которое характерно и для языковой, и для мифопоэтической народной этимологии. (...) Крайним случаем паронимии является нулевое, или скрытое созвучие, когда второй член этимологической фигуры представлен в тексте своим синонимом³⁷.

Ekstenzor može biti dat u folklornom tekstu ili van teksta (ovaj drugi slučaj tipičan je za brzalice, enigmatski i onomatopejski tip zagonetaka). Ekstenzija u tekstu može biti binarna (tipa mocije, deminucije i parnih konstrukcija), lančana (tipa etimoloških figura, tajnih jezika) i ekstenzija formule. Čvrstih granica nema, pa se binarne ekstenzije povremeno multiplikuju³⁸, a lančane mogu da sadrže i samo dva člana. Navedene ekstenzije javljaju se u svim vrstama folklornih tekstova, ekstenzija tipa tajni jezici ograničena je na zagonetke, ali je moguće da se javi i u nekim šaljivim tekstovima.

Toporov 1993:205 na korpusu ruskih zagonetaka zapaža da „наиболее представительными и регулярными формами проявления распределения определенных элементов в „языке“ текста загадки (...) нужно считать совокупность относительно часто повторяющихся элементов (...) Ритм (как определенная схема распределения ударений, в той или иной степени приближающаяся к канонической) и рифма (как способ композиционной звуковой, а иногда и грамматической и семантической организации „загадочного“ текста) занимают здесь особое место, (...) не говоря уж о более изощренных структурах; — на морфологическом и синтаксическом уровнях повторы не только более обильны, но и более очевидны, причем, как правило, они сочетаются с звуковыми и/или лексическими повторами...“

Ekstenzija u zagonetkama često je vezana za paremiološki 'upražnjeno' mesto zamene denotata. Tako je najčešći slučaj da se funkcija denotata ekstenzivira u zamenu denotata: *vukotići vuku*, *udriše udrilovići*, *čuča čući*. Uobičajena je i ekstenzija svojstva denotata u zamenu denotata: *šiven* na *šiveno šivenu*, *živa živuljica* na *živoj*; ona može tvoriti zamenu denotata apozicijskog tipa (uz semantički ispražnjeni drugi deo): *Radojica*, *grguljica* ← *grguljavom*. Zamena denotata popunjava se i ekstenzijom drugih segmenata, npr. delova denotata: *breme* → *bremenar*, *bremenjak*.

Pregled uočenih ekstenzija

ekstenzor van teksta

ekstenzor u tekstu

binarna ekstenzija

³⁷ Slična tvorbena tendencija uočena je u razgovornom jeziku, u kome se takođe široko upotrebljavaju razne vrste ponavljanja. Zemska 1987: 176 na ruskom jezičkom materijalu zapaža ponavljanje istog oblika jedne reči (шел - шел - шел), ponavljanje raznih oblika jedne reči (бежать/бегу) i ponavljanje koje formiraju različite reči istog korena (ревма ревер). Istovremeno sa ponavljanjima upotrebljavaju se rečce, veznici, modalne reči koje služe kao konstruktivni elementi sintaksičke strukture.

³⁸ Up. termin *multinomials* u: Malkiel 1968:318.

mocionog tipa
 deminutivnog tipa
 parna konstrukcija³⁹
 apozicijska sintagma
 regresivno motivisana
 progresivno motivisana
 semantička ekstenzija⁴⁰
 prefigurana parna konstrukcija⁴¹
 parna konstrukcija sa mutacijom⁴²
 delimično ponavljanje
 lančana ekstenzija
 etimološka figura
 ekstenzije po modelu tajnih jezika
 ekstenzija formule

Princip *paradigmatičnosti ekstenzije* prvo je uočen na srpskohrvatskim varijantama zagonetaka koje su sadržavale ekstenzije tipa etimoloških figura: različiti morfološki ili sintaksički elementi učestvuju u oblikovanju pojedine etimološke figure u varijantama iste zagonetke. U okviru istog modela uočena je i smena *etimološka figura : parna konstrukcija*. Posebno su indikativne smene,

³⁹ Malkiel 1968 koristi termin *irreversible binomial* za mnogo širi pojam od ovde usvojenog. Up. i stanovište Dagmar Burkhart 1989:316: „Unter *Doppelwörtern* verstehe ich sprachliche Zeichen, die sich durch totale (=identische) oder nicht-totale Wiederholung von Lexemen bzw. Wortstämmen in Juxtaposition ergeben. Im Gegensatz zur totalen Verdoppelung, auch *Geminatio* genannt, wird im Falle der nicht-identischen Reduplikation entweder ein Lexem oder Stamm nur *partiell* wiederholt (unter Lautwegfall oder Mutierung), oder aber mit Zusätzen (Affixen) versehen“. Mološna 1972:94 smatra da na slovenskom materijalu „От аппозитивных словосочетаний основанных (...) на подчинительной связи, следует отличать сочетания из двух компонентов, соединенных сочинительной связью. Такие сочетания обычно называют парными. Среди них выделяются суммирующие сочетания (...), антонимичные сочетания (...), синонимичные или тавтологические сочетания (...), а также так называемые рифмовки (полностью или частично бессмысленные сочетания...)“.

⁴⁰ Jašar Nasteva 1978:49 terminom *semantička reduplikacija* označava reduplikaciju u kojoj se kao druga komponenta može javiti sinonim/reč iz istog semantičkog polja, ili antonim, u drugom slučaju se radi o generalizaciji značenja. Ovakvi tipovi nominacija javljaju se i u razgovornom jeziku kao *'обобщающие номинации'*, up. Zemka 1987:62. Bartmiński 1981 u ovom smislu koristi termin *'kohiponim'*, Mokienko 1986:226 *'sinonimska'* ili *'tautologija od različitih korena'* (*разнокорневая*), a Katičić 1992:67 *'kontaktna sinonimija'* (*Kontaktsynonymik*).

⁴¹ Sa etimološkog stanovišta ispravna bi bila podgrupa *afiksalne parne konstrukcije*, ali je kriterijum zvukovnog slaganja isključio moguće sufiksalne parne konstrukcije, a primeri sa infiksima su retki, npr.:

Mar *macane*, *macacane*, kakva ti je nevoljica
Tamčiću, *taramčiću*, / lepi Mile na vrančiću
 V. i primer: *tanato tabanato* u § 5.2.3.16.

RSANU s.v. *mar*
 Miodragović 1914:261

⁴² Jašar Nasteva 1978:40—45 terminom *delimična reduplikacija* označava afiksalne parne konstrukcije i konstrukcije sa mutacijom.

⁴² Ternovska 1988:69 ovu pojavu naziva *dvočlano ponavljanje sa disimilacijom*.

opet u okviru istog modela zagonetke, kreiranja transformisanog teksta putem *negacije* : *inicijalnih* : *finalnih* transformacijskih segmenata tipa tajni jezici. Zahvaljujući ovom principu moguće je uočiti i *nepotpunu ekstenziju*: kada varijanta ne sadrži ekstenziju uobičajenu za konkretni model teksta.

Sledeći korak bilo je uočavanje *konzervativnosti ekstenzije*: ako na osnovu različitih slovenskih varijanata rekonstruisan praslovenski tekst sadrži ekstenziju — njena realizacija u različitim jezicima, pa i u okviru istog jezika može biti različita. Tako se na praslovenskom planu rekonstruiše samo pojava ekstenzije, a vrlo retko i njena konkretna prvobitna realizacija⁴³.

Postojanje aliteracije i asonance u varijantama istog modela (za primere v. § 2.18.) u slučajevima morfološki i semantički neprozirnog teksta, može biti indikator minimalnih etimoloških tragova, odnosno granični slučaj ekstenzije onomatopetskog tipa⁴⁴.

Tip ekstenzije odnosno njeno prisustvo/odsustvo u nekim slučajevima može da pretpostavi određeni model teksta. Isto tako, konkretni tekst zahteva određeni tip ekstenzije ili njeno odsustvo⁴⁵.

1.4.4. Tekst

1.4.4.1. Dijahrona paradigmatičnost teksta

Sprovođeci konsekventno razmišljanja ruskih folklorista postoji mogućnost da se pojam paradigmatičnosti primeni i na sam tekst: postoji iscrpan folklorni materijal koji bi takvu paradigmatičnost sigurno mogao da dokaže na dijahronom planu. Paradigmatičnost teksta na sinhronom planu ne isključuje njegovu dijahronu konvergenciju. Tako su, na primer, iz ritualnih svadbenih zagonetaka mogle da nastanu i zagonetke i svadbene pesme (o ritualnim svadbenim zagonetkama kod istočnoslovenskih naroda v. npr. Toporov 1972:29).

1.4.4.2. Sinhrona paradigmatičnost teksta manifestuje se dvostrano. U okviru istog žanra, na primer:

igra ⇔ igra (integralni tekstovi u dečijim igrama prenose se iz jedne igre u drugu);

zagonetka ⇔ zagonetka (u pitanju je samo atribucija uz drugi denotat, ovakav slučaj je uobičajen za basme kada se isti tip teksta basme koristi u različite svrhe).

U okviru međužanrovske paradigmatičnosti malih formi folklora praktično su moguće sve kombinacije.

⁴³ Više o ovome u radu: Sikimić 1994c.

⁴⁴ Slično razmišlja i Burkhart 1989:326.

⁴⁵ Ovako zaključuje i Grzybek 1987:9: „Führt die Untersuchung der spezifischen sprachlichen Gestalt von Folkloretexten gegenebenfalls weit über die eigentlich sprachliche Analyseebene hinaus und erlaubt weitreichende Rückschlüsse funktionaler, genetischer und historischer Natur.“

zagonetka vs. basma

Brojne basme ili neki njihovi segmenti pokazuju upadljivu korelaciju sa zagonetkama, ovde su navedeni samo neki primeri kao ilustracija:

Za sledeću basmu 'od balavosti' iskorišćena je cela zagonetka (up. § 2.11.):

Ako je ko balav. Ako mu smeta u nosu, neka tri put izgovori:

Podigla se petoroga vojska
na jednoga kralja balavoga
i otrisa osmrdelja kralja.

Onda se usekne sa svi pet prsta i baci u pepel, što isekne, a prste neka
otriše odostrag o zadnjicu. Lovretić 1902:157

Segment basme 'od velike bolesti' (padavice) može se upoređivati sa segmentom varijanata zagonetke sa denotatima 'razboj; grmljavina' (up. § 5.2.4.12.):

Ču se do boga,
i bog se sažali;
ču se do cara,
i car se zaplaka.

Za plakanje i jeste...

Radenković 1982:263

ču se do cara;
car se prepade,
u goru zapade

Novaković 1877:35

Dalje se ova zagonetka može upoređivati sa magijskim tekstovima i strukturno — jer sadrži direktno obraćanje (v. Sikimić 1993).

Basma 'od crva' nastala je spajanjem zagonetke i obredne pesme:

Bila njiva — crno sime,
mudar onaj koji sije.
Sveti Ilija proso sio,
a Vid išo pa obišo;
a ja doš'o, pa prosuo.

Radenković 1982:304

Zagonetka sa denotatom 'knjiga':

Bijela njiva, crno sjeme,
mudra glava koja sije.

Novaković 1877:90

Obredna pesma na Jelisijevdan:

Jelisije proso sije,
ide Vide da obide:
šta je niklo
da je niklo,
šta i nije
da i nije.

Filipović 1949:138

Segment iste obredne pesme javlja se i u zagoneci sa denotatom 'kiša i njive'. Ovo je istovremeno primer kako obredna pesma postaje zagonetka a denotat čuva vezu sa prvobitnom obrednom funkcijom:

Jelisija biser sije,
da nebi bisera
nužda po sela⁴⁶.

Vuković 1890:42

Basma 'od ujeda zmije' strukturno se može upoređivati sa rasprostranjenim modelom zagonetke sa negacijom za denotat 'sneg'⁴⁷:

Sunce trči niz polje bez noge,
goni ga pseto bez nogu,
uhvati ga bez ruku,
zakla bez noža,
ispeče bez vatre,
izjede bez zuba.

Radenković 1982:40

Poleće labud bez krila,
pade na dub bez grana,
ubi ga car bez ruka,
a izjede carica bez zuba.

Novaković 1877:213

dečiji folklor vs. zagonetke

U verižnoj pesmi o 'Pelin brdu':

otišao u lužinu,
da odnese supružinu
da ljušti macu po ljubini

Miodragović 1914:279

Ja odoh u lužinu,
te odsekoh supružinu,
merih ženu u dužinu. 'kosište'

Novaković 1877:101—102

brzalica → zagonetka

Neguba na put
a negupčiči pod put:
„Boga ti, negubo,
što ti čine negupčiči?“ 'jež i ješčiči'

Bovan 1980:97

Mada je navedena u Vukovom Rječniku s.v. *jeguba*, ova zagonetka izostaje iz Novakovićeve zbirke (up. uvodno obrazloženje u: Novaković 1877:VII).

brzalica (sa brojnim drugim potvrdama § 5.1.2.):

Jegiba uz put, jegiba niz put,
kam ti tići jegibići.

Grđić-Bjelokosić 1907:93

I kao zagonetka (sa denotatima 'miš i mačka; vrež i tikva' u: Petrović 1896:278, Popović 1897:1, Mijatović 1913:17) i kao brzalica (u: Knežević i

⁴⁶ Drugi deo zagonetke vezuje se sa modelom za denotat 'vodenica' (up. § 5.2.4.19):

Stoji cijuk u lugu;
a da nije cijuka u lugu,
sav bi svet bio zaludu.

Novaković 1877:13

⁴⁷ Witkowski 1971:145—160 prati evropske varijante ove zagonetke još od prvih latinskih zapisa iz X veka. Up. § 5.2.6. i Ivanov 1994:134.

Jovanović 1958:122, Miodragović 1914:274, Markov 1984:302, Miljanić 1981:42) označava se sledeći tekst:

Ide jeveš pojeveš,
po jelovoj grani;
vrati se jeveš, pojeveš,
da i mene povedeš.

Petrović 1896:278

Još se jedan model folklornog teksta javlja i kao zagonetka i kao brzalica; kao zagonetka sa denotatima 'grebeni; mačak; brdila, niti i čunak' u: Pavićević 1937:38,41 i Srećković 1894:2, a kao brzalica u: Škarić 1939:246, Veljić 1901:28, Miljanić 1981:42; Lang 1914:103, Begović 1887:257 itd.:

Dva se mačka redom grebu,
jednome je ime nakudac,
a drugome zacudac.

'grebeni' Pavićević 1937:38

zagonetka → brzalica

Rasprostranjenu zagonetku (v. § 5.2.4.9.) zapisivač određuje kao brzalicu:

Visi, visi visuljak
trči, trči trčuljak
moli Boga trčuljak
da otpadne visuljak. (brzalica)

Markov 1984:302

razbrajalica → brzalica

U građi Mijatović 1914:276 kao brzalice navedene su sledeće razbrajalice:

Čija reda na goveda,	Cinci benci na kamenci
šiljina piljina,	tamo kuju dvanazenci,
tataroza na oroza	an ban baščovan.

Mitrofanova 1966 prati vezu ruskih zagonetaka sa devojačkim pesmama kojima se gata o budućem mladoženji (подблюдные песни), poslovicama, dečijim folklornim stvaralaštvom i bilinama; istu temu obrađuje i u svojoj studiji ruskih zagonetaka (Mitrofanova 1978:160—177). Zagonetka je uključena u strukturu nekih rituala životnog ciklusa, pre svega u svadbeni (Bajburin 1988:134).

U folkloristici je uočen i prelaz zagonetke u poslovicu: kada zagonetka izgubi odgonetku, ona gubi i osnovnu karakteristiku svoga žanra, često postaje aforizam, pa može da bude preuzeta i kao poslovice (Mitrofanova 1978:116)⁴⁸. Poslovice se može interpretirati kao zagonetka, npr. poslovice: *Čega se mudar stidi, a lud ponosi?* navedena je kod Novakovića 1877:260 kao zagonetka sa denotatom 'budalaština'. U okviru malih folklornih formi uočen je i prelaz basmi u dečiji folklor⁴⁹. Stojkova 1970:74—78 na bugarskom materijalu uočava

⁴⁸ Sa logičkog aspekta odnos poslovice i zagonetke razmatra Kōngäs-Maranda 1978:279—280. Na južnoslovenskom materijalu o odnosu poslovice i zagonetaka v. Burkhart 1984. Up. i rad Nikolaeva o socijalnoj funkciji i gramatici poslovice i zagonetke (Nikolaeva 1994).

⁴⁹ O ovoj pojavi Radenković 1988:222—223 piše: „Zanimljivo je da tri zapisa iz Vukove zaostavštine imaju formu dečjih pesmica, što se kod kasnijih zapisivača retko sreće. To potvrđuje tezu pojedinih istraživača da neke dečje pesmice potiču od tekstova sa magijskom funkcijom. Već u ovim tekstovima magijska funkcija nije primerena njihovoj formi“.

vezu zagonetaka sa razbrajalicama i brzalicama, a sa zagonetkom za 'pčelu' upoređuje jednu basmu.

U krug izvora dečjeg folklor Novicka 1991:115 ubraja obrednu poeziju odraslih; zatim dela koja imaju jako izraženu zabavnu funkciju — pesme u kolima, igrama, plesovima, šaljive i satirične pesme odraslih, priče i odlomke bajki, zagonetke, poskočice. Poezija odraslih u dečijoj sredini gubi čitave strofe, ličnosti variraju, a motivi srastaju, tako da ih je teško razdvojiti i odrediti da li su rezultat kontaminacija ili su od početka postojali zajedno. Kolpakova 1958:89 prati prelazak folklornih tekstova od sredovečnih igrača preko omladine, sve do dečijeg uzrasta. Ova pojava ponavlja sliku istorijskog života agrarno-kalendarskih pesama, koje su svojevremeno pretrpele isto takvo 'podmlađivanje' izvođača. Litvin 1958:99 smatra da se dečiji folklor danas popunjava ne samo na račun starih tekstova, nego i putem pozajmljivanja savremenih lirskih pesama, poskočica i zagonetaka. Nove razbrajalice nastaju desementizacijom i semantizacijom izvornog teksta, a analiza varijanata pokazuje da je ritmička osnova prvobitnog teksta njegov najstabilniji segment, zaključuje Dolženko 1988:73.

Dečiji folklor je dragocen izvor za rekonstrukciju arhaičnih rituala: „Детские игры, сопровождающие их тексты и — шире вообще реалии „детского мира“ являются транспозицией древнего ритуала на иерархически более низкий уровень. Низведение сакрального ритуала до игры, с одной стороны, способствует ослаблению или даже утрате его семантики; с другой стороны, бессмысленность текстов способствует их лучшей сохранности, поскольку без семантической поддержки они должны заучиваться возможно более точно (...) „бессмысленные“ ономастические и т.п. тексты как бы преобразуются: они оказываются точной записью соответствующих мифологем“ (Sudnik i Civjan 1980:241).

1.5. Ka etimologiji folklornog teksta: zagonetka

Leksika zagonetaka se tvorbeno ne razlikuje od leksike folkloru uopšte. Razlika je samo u većoj učestalosti etimološki prividno neprozirnih leksema. Sve leksičke pojave koje su uočene na materijalu zagonetaka mogu se pratiti i na makro planu jezika folkloru. Ono što zagonetke čini specifičnim u odnosu na druge male folklorne forme jeste postojanje skrivenog denotata⁵⁰, i baš je ta činjenica najčešći kamen spoticanja u etimološkoj analizi.

Savremena lingvistička, stilistička i logička istraživanja zagonetaka prate opšte trendove vremena: antropološki strukturalizam⁵¹, lingvistički transformaci-

⁵⁰ Ур. Permjakov 1970: 58: „Особую группу сверхфразовых единств составляют загадки. По своей внешней структуре они ближе всего к побасенькам, но в отличие от них (как и от всех других описанных нами клише) требуют для своего полного воспроизведения двух участников диалога — загадчика и отгадчика. В этом отношении они приближаются к драматическим формам.“

⁵¹ Tako Georges i Dundes 1963:113 predlažu sledeću definiciju zagonetke: „A riddle is a traditional verbal expression which contains one or more descriptive elements, a pair of which may be in opposition; the referent of the elements is to be guessed“.

onalizam, sociolingvistiku, semiotiku, razvojnu psihologiju i antropološko 'cross-cultural' poređenje (npr. Scott 1965; poseban broj časopisa *Journal of American Folklore* vol. 89, april-june 1976, Washington; Pepicello i Green 1984; semiotička škola okupljena u zbornicima: *Паремнологический сборник*, Moskva 1978, i *Semiotische Studien zum Rätsel*, Bochum 1987; Žurinski 1989; ХАТЗHTAKH — КΑΨΩΜΕΝΟΥ 1990). Svi ovi radovi, međutim, ne pružaju odgovarajuće teorijsko polazište za etimološku analizu⁵², držeći se bezuslovno veze *znak* → *denotat*⁵³. Savremeni paremiološki radovi, međutim, pružaju operacionalnu terminologiju za logičku strukturu zagonetke: *denotat* : *zamena denotata*⁵⁴, *svojstva denotata, delovi (segmenti) denotata*⁵⁵ i *funkcija denotata*.

Levin 1978:293 uvodi pojmove *semantički i fonetski point* sa jedne strane i *unutrašnji i spoljašnji point* zagonetke, sa druge. Unutrašnji point se zasniva na semantičkim i fonetskim odnosima unutar teksta nezavisno od odgonetke, spoljašnji point se zasniva na odnosu teksta i odgonetke. Za eventualno etimološko rešenje bitno je uvažavanje Levinovog fonetskog pointa zagonetke: „В звуковой организации загадки имеется непрерывная градация, начиная с отсутствия такой организации (*Полна коробка красных ложек (угли в печи)*), через ассонанс (*Стоит баба в углу, а рот в боку (печ)*) к рифме (*Сито вито, решетом покрыто (крыша)*), причем степень насыщенности звуковыми перекличками может быть весьма различной; при достаточно высокой степени насыщенности и можно говорить о фонетическом point'e загадки“ (Levin 1978:302—303). Levin 1978:304 dokazuje i postojanje odnosa suprotnosti između semantičke i fonetske organizovanosti zagonetke.

Pandan Levinovom pojmu fonetskog i semantičkog pointa su Dundesovi termini *tekstura*⁵⁶ i *tekst*: istraživanje jezičkih pojava u folkloristici daje značajne rezultate samo ako je povezano sa analizom teksta i *konteksta*⁵⁷.

Principu paradigmatičnosti u okviru folklornog teksta, u slučaju rekonstruisanja teksta zagonetke može se dodati zahtev za *rekonstruisanje prvobitnog denotata*⁵⁸, ili svođenje teksta zagonetke na tekst bez denotata. Semantička veza

⁵² Eli Köngäs-Maranda 1978:250—251 istražujući različite varijante zagonetaka nema za cilj nalaženje 'praforme'. Njeno poimanje 'bazične' forme ne podrazumeva hronološku prvobitnost već se odnosi na jednostavnost strukture.

⁵³ Up. Grzybek 1987:21—22.

⁵⁴ Levin 1987:310 zamenu denotata naziva i *трансформ загаданного объекта*.

⁵⁵ U radu je uočen problem pojedinačnog određivanja zagonetke kao zagonetke sa *kompleksnim denotatom* ili sa jednim denotatom koji se segmentira. Tako su kao prve najčešće određivane zagonetke u kojima je denotat cela priča (npr. u § 2.3; 2.4.), a kao segmenti jednog denotata delovi koji obrazuju neku celinu (npr. § 2.1.).

⁵⁶ „Unter der „Textur“ eines Rätsels ist nach Dundes seine spezifische sprachliche Form zu verstehen, d.h.z.B. spezifische Phoneme und Morpheme, oder bestimmte Erscheinungen wie z.B. Reim, Alliteration u.a.“, Grzybek 1987:9.

⁵⁷ „Unter „Kontext“ versteht Dundes die spezifische soziale Situation, in welcher eine Folkloreinheit (in unserem Fall also ein Sprichwort oder ein Rätsel) verwendet wird“, Grzybek 1987:10.

⁵⁸ Radovi: Ben-Amos 1976 i Lieber 1976, sa sinhronog stanovišta, bave se prirodom 'multiplih odgovora' u zagonetkama, sa idejom da ma koliko različite odgonetke jedne zagonetke na prvi pogled bile međusobno nepovezane, one sve zajedno čine 'semantički set' te zagonetke.

denotata i zamene denotata je uslovna i mora se istraživati u svakom pojedinačnom slučaju. Kriterijum pripadanja modelu teksta primaran je u odnosu na kriterijum denotata, koji služi samo kao kontrolor.

U pokušaju rekonstrukcije teksta zagonetke ima se u vidu njeno sakralno poreklo: „...исходный локус загадки представляет собою некий *текст*, понимаемый как целое, что структура этого текста определяется повторением вопросо-ответных актов, т.е. серией загадок-отгадок, связывающих „подязыковую“ денотатную сферу с „надязыковой“ сферой высоких смыслов и ценностей, что наконец, отдельная загадка не более чем отпавший от сакрального целого тела его профанизованный член (...) Этот контекст объясняет актуальность самого понятия „загадочного“ прототекста и важность задачи реконструкции его, в идеальном случае доводимой до *языкового* уровня (нужно заметить, что применительно к этой проблеме целесообразно различение двух *языков* — языка-объекта в его конкретной форме (чисто лингвистический аспект реконструкции) как элемента определенного класса текстов; лингвистическая реконструкция составляет более сложную задачу, но и в этой области возможны довольно надежные реконструкции на разных языковых уровнях)“ navodi Toporov 1993:202.

Srpskohrvatske zagonetke analizirane su u balkanskom i opšteslovenskom kontekstu. Balkanske varijante zagonetaka upoređuje Sadnik 1953, ali sa denotatom kao osnovnim kriterijumom za analizu. Na principu upoređivanja slovenskih varijanata zagonetaka zasnovani su radovi Volocke (1982, 1983, 1986, 1987, 1991 i 1993), i oni čvrsto vezani za denotat. U svim dosadašnjim lingvističkim istraživanjima zagonetaka pažnja je poklanjana uglavnom semantičkoj strani, tako Levin 1978:284 predlaže izradu semantičkog rečnika zagonetaka, a Volocka 1983 i 1986a daje nacrt takvog rečnika na materijalu bugarskih zagonetaka. Ukazivanje Šindina 1993:67⁵⁹ na potrebu izrade rečnika motiva iz basmi, uklapa se u paremiološke potrebe, prvo za okupljanjem u rečnik motiva i formula iz zagonetaka (na slovenskom, a zatim i na aloglotsko-slovenskom planu) i dalje za objedinjavanjem takvih segmentnih rezultata u rečnik formula malih folklornih formi.

1.6. Male folklorne forme: mogućnosti dosadašnje etimološke prakse⁶⁰

1.6.1. Postupak koji primenjuje Skok 1932:13—18 rešavajući etimologiju dubrovačkog folklornog problema: *Lero*, još uvek je aktuelan: Skok upućuje na

⁵⁹ „Должен быть поставлен вопрос о вычленении из всего корпуса восточнославянских заговоров тех функциональных групп, в которых наиболее отчетливо сохраняются архаические черты, и о создании на их основе „словаря“ заговорных мотивов с ярко выраженной ритуально-мифологической окраской, что даст возможность не только максимально приблизиться к исходному „прототексту“, но и проследить наиболее употребительные способы его перевода в конкретные тексты“ (Šindin 1993:67).

⁶⁰ Do sada predlagana etimološka rešenja pojedinih leksema iz malih formi srpskohrvatskog folkloru navedena su u radu uz odgovarajuće lekseme.

'dubinsku' etimologiju teksta (u ovom slučaju književnog, pa je traganje olakšano) prema kojoj je *Lero* zamena za prvobitnog *Kupidona*. Zatim se dovede u vezu oblici *Lerijan* (u primeru *Lero Lerijane, veliki bože naš*), i *Dolerija* (*Doleriju i Lerijana za tijem uzeh zaklinjati*), kao i refren *Hoja, Lero, Dolerije*, za koji s pravom upozorava na odgovarajuće slovenske refrene. Na sličan način, gotovo istovremeno, ovu leksemu (i grupu leksema koje stoje u bliskoj vezi) pokušao je etimološki da osvetli i Vajan 1932⁶¹.

ERHSJ passim poima model zagonetke kao primarno, a denotat kao sekundarno polazište u etimološkoj analizi, tako u ERHSJ s.v. *šer* u analizi lekseme *šeremet* Skok uzgredno napominje „odgonetava se i: mačka i miš, metla ili prsten“.

ERHSJ je inače veoma obazriv kada je u pitanju leksika iz folkloru, posebno su retke etimološke napomene o leksici zagonetaka. Zapažanja se najčešće odnose na tvorbu, tako s.vv. *trčuljak, -ulj*, Skok napominje da je leksema *trčuljak*, zabeležena samo u zagonetkama, tvorena prema *visuljak*. Međutim, s.v. *tintilin*, Skok beleži zagonetku: *Sjedi Tinto na grančici u crvenoj kabanici*, kao etimologiju za *Tinto* pretpostavlja *tintilin* 'kućni duh' (po Skoku, inače, „možda dalmato-romanskog porekla“), ali bez uvida u druge varijante ove zagonetke.

Folklorna formula kojom se subjekat ubicira na određenom lokusu i u određenoj odeći, široko je zastupljena u slovenskom folkloru, tako u zagonetkama:

Sjedi <i>Đuro</i> na grančici u crvenoj kabanici	Vuković 1890:72
<i>Cučur</i> jaše na vranici u cerljenoj kabanici	Grbić s.a.:5
Sjedi <i>baka</i> na glavici u zelenoj kabanici	Petrović 1896:252
U pesmi 'uoči Božića':	
<i>Božić</i> sjedi u travici, u crvenoj kabanici	Petranović 1867:43
U basmi 'od vije':	
Jaše <i>Hristos</i> na vrančiću,	
u zelenu kabančiću.	Radenković 1982:236
Kao inicijalni segment u ruskoj zagoneci ⁶² za 'nebo, zvezde i mesec' (sam model ove ruske zagonetke češće se javlja bez ovog segmenta):	
Ходит <i>Хам</i> по лавке в хамовой рубашке	Mitrofanova 1968:20
U kašupskoj zagoneci sa denotatom 'višnja':	
Ўісі на віці в чэвонэ капліці	Sychta VI: 146
Može se upoređivati i sa poljskom dečijom pesmicom:	
<i>Szedł świrsz</i> po ścianie w czerwonym żupanie	Cieślowski 1967:86

1.6.2. Komparativnu analizu svih raspoloživih varijanata primenjuje Marković 1988 prilikom pokušaja tumačenja nekih Vukovih poslovice⁶³. Međutim, kako

⁶¹ Up. i ERHSJ s.vv. *lero* i *dolerija*. Refren *Hoja, Lero, Dolerije* upoređivan je sa refrenima iz rumunskog folkloru, v. Sikimić 1990.

⁶² Up. i model zagonetke opisan u § 5.2.3.29.

⁶³ Ovakav postupak prilikom analize folklornog teksta primenjuju i drugi autori: tako i Petrović 1973, mada to nigde eksplicitno ne ističe, prilikom pokušaja etimološke analize u naslovu datog *nebirulok*.

je za semantiku Vukovog *pestiš* potrebno izjednačavanje zamene denotata *pestiš/pesta* sa denotatom 'klatno u zvonu', isti postupak nije primenjen na zagonetku. Tako Marković 1988:228 zaključuje da je značenje Vukovog *pestiš* (iz poslovice: *I jedem i pijem, a pestiš mi je na umu*) 'crkveno zvono koje oglašuje nečije opelo'. Za eventualno etimološko rešenje mora se imati u vidu i komentar uz poslovicu: *Ne zna pesta, šta je sestra*, naveden u časopisu *Anthropophyteia* V, 1908:168: „*Pesta* oder *pestiš* ein obsoletes, nur im Sprichwort und Ratsel noch erchaltenes Wort für Zumpt“, (up. još i: Leskovac 1949). U nizu paremema u varijantama modela zagonetke sa denotatom 'zvono i klatno' (sa strukturom 'izneverenog očekivanja', jer se javljaju i drugi denotati: 'tučak i stupa'; čutura; kopče; minduše; verige; vrata; ključ i brava; bunar i kofa; niti; brašno; pravljenje masla), *pestiš* i *pesta* su hapaksi:

Klimen visi

pestiš zja,

klimen pestu vrdelja.

peleš : kvešta⁶⁴

klimen : penda

klinde : Pende

klinde : pinde⁶⁵

klinder : varda

klinda⁶⁶ : penda

klinda : pinda

klinda : pemda

klindo : pendo

klemen : penda

klen da : klen da

klinda : klinda

klinde : klinde

klinder : klinder

Klember : Klember

pendel⁶⁷ : penda

pendo : penda

penda : penda

penga : penga

penjga : penjga

pendo : pendo

penza : penza

Novaković 1877:58

Đurić-Jovanović 1887:4

Karadžić 1935 s.v. *klimen*

Srećković 1894:9

St.M.M. 1900:14

Obradović 1896:30

Novaković 1877:216

Bušetić 1914:5

Lopičić 1897:71

Novaković 1877:207

Grbić s.a.:5

Popović 1897:3

Bušetić 1901:3

Debeljković 1897:1

Obradović 1896:30

Ilić 1846:228

Vuković 1890:63

Karadžić 1897:361

Vorkapić 1902:7

Ivanišević 1905:220

Obradović 1900b:413

Karadžić 1935 s.v. *laura*

Vuković 1890:63

⁶⁴ Ovo je jedina varijanta koja se zvukovno slaže sa *klimen* i *pestiš* i ne sadrži *nd* grupu; zapisana je u Donjem Budačkom.

⁶⁵ U makedonskom jeziku posvedočeno je *nunde* u značenju 'devojka', Radovanović 1924:523. U nekoliko opscenih srpskohrvatskih varijanata ovog modela zagonetke, iste strukture i istih glagola (*visi* : *zja*), zamene denotata su antropomorfni apelativi *otac* : *majka* (Riznić 1900:4), odnosno *tatko* : *mater* (Riznić 1900:4), slično je i u bugarskom folkloru: *баба* : *дядо* (Stojkova 1970:504).

⁶⁶ Interesantnu ekstenziju ove parememe v. u § 5.2.3.32.

⁶⁷ Veza sa nemačkim *Pendel* 'klatno' je sekundarna.

pinda	: pinda	Novaković 1877:216
pinde	: pinde	Novaković 1877:216
plenda	: plenda	Obradović 1895:9
vićak	: vićka	Karadžić 1897:337

Pri oblikovanju ovih paremeta može se pomišljati na ekspresivni *-nd-* ekstenzor koji se koristi u transformacionom oblikovanju paremeta, kako je to posvedočeno u ruskom folkloru⁶⁸. Ovakav stav mogao bi da pomogne i kod traganja za prvobitnim denotatom, na osnovu u varijantama očuvanog prvog sloga: *kle-* : *pe-*; *kli-* : *pe-* ; *kve* : *pe-*; *kli-* : *pi-*⁶⁹. Da je ovo bio očekivani put za odgonetanje, svedoče erotske asocijacije koje ova zagonetka izaziva. Ekspresivni glagoli iz ovog modela zagonetke navedeni su u § 3.2.8.

1.7. Metodologija rada na etimologiji leksema iz srpskohrvatskog folklor

1.7.1. Sa stanovišta etimološke svrsishodnosti pošlo se od pojedinačne srpskohrvatske lekseme ka strukturi modela teksta koji sadrži istu leksemu ili ekstenziju,⁷⁰ zatim je sledilo na inojezičkom planu trostruko upoređivanje: na nivou leksema, ekstenzija i integralnog teksta (sa ili bez odgovarajuće lekseme/ekstenzije) odnosno segmenata teksta. Inojezički plan teče u dva glavna pravca: komparativnom slovenskom (južnoslovenskom i praslovenskom) i balkanskom, onoliko koliko to dozvoljavaju već obrađeni korpusi zagonetaka odgovarajućih jezika. Povremeno je ukazivano i na širi evropski okvir.

1.7.2. Kriterijum etimološke svrsishodnosti lekseme bila je njena jediničnost, odnosno kriterijum odsustva u sinhronom leksičkom inventaru srpskohrvatskog jezika i njena zastupljenost samo u okviru malih folklornih formi, pre svega u dečijem folkloru i zagonetkama (rezultat ovakve ekscercije prividno izgleda kao zbir hapaksa)⁷¹. Tako su se u ekscerpiranom korpusu našle i neke ređe upo-

⁶⁸ „Вернувшись (...) к анализу подобных заклинаний Якобсон отмечал наличие в этих текстах, как и в образцах глоссоаллии на других языках, сочетания *nd* (допускающего фонетическое истолкование как преназализованный смычный) — *каланди, инди* в примере у Блока, ср. *рындо* у Хлебникова“ (Ivanov 1986a:70).

⁶⁹ Ур. § 5.2.5.2.1.

⁷⁰ U novije vreme se i u lingvističkim radovima na srpskohrvatskom jeziku uočava značaj malih folklornih formi: tako Kašić 1973:127 zapaža da se u poslovicama često čuvaju arhaizmi na morfološkom ili leksičkom planu. I dalje — ukoliko se tokom vremena značenje reči izmeni ili se reč izgubi iz upotrebe, ili će se nepoznata (ili manje poznata) reč zameniti poznatom ili će poslovice prestati da se upotrebljava. Primarnost strukture nad leksičkim sastavom prilikom datiranja modela u folkloru ne uočava se uvek, od ovog pravila mogu se u nekim slučajevima izuzeti poslovice, kako s pravom rezonuje Kašić 1973:134.

Razmišljajući o mogućim putevima geneze narodne pesme (*Lado* : *višnji bog*), Jović 1974:148—149, zalaže se za multidisciplinarni pristup (udruživanjem lingvista, etnologa, mitologa i sociologa). Tako je i značaj lingvističke analize za objašnjenje geneze i bar relativne hronologije nastanka narodne poezije — veliki, zaključuje Jović 1974:142.

⁷¹ Ekscercija je vršena po uobičajenoj metodologiji za etimološka istraživanja i obuhvatila je svu raspoloživu objavljenu etnografsku i leksikografsku građu, etnografsku građu Arhiva SANU i donekle građu za RSANU. Za bibliografiju srpskohrvatskih zagonetaka up. Petković i Milutinović 1936 i Kekez 1973.

trebljavane dijalekatske lekseme, ređi varvarizmi, posebno turcizmi. Lekseme su ekscerpirane u svom integralnom kontekstu, što kratka forma teksta dozvoljava. Sledeći korak bilo je grupisanje tekstova po strukturnim obeležjima, tako su dobijeni npr. modeli zagonetaka u kojima denotat ima sekundarnu ulogu, a pripadnost modelu primarnu. Isti modeli su dalje uočavani u drugim slovenskim jezicima, pa tako upoređeni čine polazište za rekonstrukciju opšteslovenskog / praslovenskog teksta. Neki srpskohrvatski modeli imaju paralela na balkanskom planu i pružaju osnovu za dalja istraživanja o mogućem zajedničkom izvorniku⁷². Srpskohrvatski tekstovi i segmenti tekstova dalje su upoređivani lateralno sa drugim kratkim formama, a zatim i sa drugim žanrovima folkloru.

Pomoćni korpus čini terminologija srpskohrvatskih dečijih igara, ekscerpirana iz etnografskih izvora. Ovako zamišljeni korpusi ipak nisu iscrpni: obimna arhivska građa ostala je sticajem okolnosti nepristupačna. Prvobitno zamišljena analiza celokupnog slovenskog materijala, čak i samo za pojedine modele, pokazala se neostvarljivom zbog nedostatka, na isti način prikupljene i sistematizovane, druge slovenske građe⁷³. Traganje za izvornom etimologijom pojedine lekseme nije smelo da izgubi iz vida model teksta i mesto lekseme u samom modelu. Sve varijante odnosno ekstenzije grupisane su u celine i poredane po etimološkim kriterijumima. U okviru paradigme davane su i etimološki prozirne lekseme, odnosno lekseme bez transformacije ili ekstenzije, kao i lekseme koje se očigledno ne uklapaju u paradigmu, ali ih kao takve sadrži odgovarajuća varijanta teksta.

Kod zagonetaka sa kompleksnim denotatom, kada samo grupisanje svih varijanata nije bilo dovoljno za relevantne etimološke zaključke, dat je tabelarni prikaz u kome se vidi i unutrašnja međusobna zavisnost svih zamena kompleksnog denotata. Poseban problem predstavljale su folklorne formule, koje se javljaju u različitim modelima zagonetaka i drugim folklornim formama, a mogu i da se samoreprodukuju i čine tako svojevrsne mikromodele teksta.

1.7.3. Za ilustraciju važnosti mesta u strukturi teksta poslužiće opšteslovenska metafora za 'mesec' *rogat čoban/pastir*⁷⁴. Turcizam *čoban* verovatno je kasnije unet u južnoslovenski folklorni materijal⁷⁵. Da li je srpskohrvatsko *las*

⁷² O mogućnostima poređenja balkanskih i litavskih zagonetaka v.: Nevska 1979.

⁷³ Ovakav poduhvat, rekonstrukcija praslovenskih tekstova, mogao bi se ostvariti samo projektima tako ambicioznih razmera kao što je Opšteslovenski dijalekatski atlas. Tako bi iscrpna lingvistička obrada nekih od modela imala obim jednog toma, kako to pokazuje npr. građa u § 2.1.

⁷⁴ RJAŽU s.v. *rogat* definiše 'Mjesečeve su četvrti, prva i poslednja *rogate*'. Maretić 1882:166—167, poredio je ovu zagonetku za stihovima iz narodne pesme:

Osu se nebo zvezdama
A ravno polje ovcama.

Još o ovom modelu zagonetke u §§ 5.2.3.17. i 5.2.6.4.

⁷⁵ Ista leksema pokriva denotate 'mesec i sunce' u albanskoj zagoneci:

Ní livadh me dhën
dy *çoban* e ruejnë.

Trnavci i Četa 1981:20

('Livadu sa ovcama čuvaju dva čobana.')

pas u istom modelu zagonetke prvobitno (kako bi se moglo pretpostaviti prema ruskom *nac nacmyx*, Mitrofanova 1968:20) ili je samo sećanje na pretpostavljeno prvobitno *pastir*, za sada nema dovoljno elemenata za zaključivanje. Postoji veliki broj srpskohrvatskih varijanata u kojima ovaj segment izostaje, up. npr. Novaković 1877:128—129. *Ovce* su inače redovna opšteslovenska zamena denotata 'zvezde', kao što u detaljnoj analizi ovog modela zagonetke zaključuje Morozova 1989.

Polje nemereno,
ovce nebrojene,
među njima *čoban rogonja*.

Novaković 1877:129

rogat čobanin
čoban Rogušan
čoban rogušica
čoban rogatica

Novaković 1877:128

Vuković 1890:61

Novaković 1877:XIX

građa za RSANU s.v. *rogatica*

U svim narednim sintagmama nastaju paronimske transformacije:

Ogren čoban
Ogrom čoban
Ogran-čoban⁷⁶
Jorgan čoban
čoban u gor'
ugar čoban
ugrej čobanin
bus rogača

Obradović 1895:3

Obradović 1895:3

Vuksan 1893:156

Nepoznati I s.a.

Obradović 1895:9

Biljan 1911:150

Vukanović 1970:19

građa za RSANU s.v. *rogač*

U narednim sintagmama izgubila se svaka veza sa prvobitnom zamenom denotata, pa se više ne može govoriti o etimologiji na leksičkom nivou, već samo o etimologiji na semiotičkom nivou, na nivou zamene denotata. Pretpostavljeni prvobitni atribut *rogat* izgubio se i na njegovo mesto dolaze sekundarni atributi koji ne doprinose prepoznavanju denotata:

haran čoban
zlatan čoban
čoban-baša
Marče čobanče
čoban momče

Obradović 1895:9

Vorkapić 1902:15

Novaković 1877:128

Novaković 1877:218

Stojanović 1879:192

1.7.4. Sa sinhronog aspekta, lekseme u odgovarajućem modelu teksta, etimološki funkcionišu kao *autentične* i *hibridne* lekseme. Autentične lekseme su sve varijante razvijene na odgovarajućem mestu u modelu u skladu sa tvorbenim sistemom jezika. Međutim, hibridne lekseme nastaju paretimološkim putem, a

I u kašupskoj varijanti zamena denotata 'mesec' je aloglotska:

Pole, na polu ovce, a *šeper* časem rogi nosi.

Sychta s.v. *tógòdka*

⁷⁶ Ovdje je moglo doći do naslanjanja na *ogran*, *ogranak*, kao što potvrđuje RJAZU s.v. *ogran* u primeru: I psi laju na *ogran* mjeseca. U narednoj varijanti *Jorgan čoban* naslonilo se na crnogorsko: *jorgan* 'odvažan, smeo' (up. RSANU s.v. *jòrgan*²).

za čije definisanje se može preuzeti shvatanje Mokienka 1989:171—185⁷⁷. Mokienko na materijalu ruskih frazeologizama uočava tri vrste transformacija⁷⁸ frazeoloških komponenata:

1. paronimsku,
2. homonimsku, i
3. polisemantičku transformaciju.

Uvažavanje ovako formulisanih distinkcija u načinima transformisanja može se pokazati plodno za konkretnu etimološku analizu. Primeri hibridnih leksema nastalih paronimskom transformacijom su, npr. gore navedeni: *Jorgan* (čoban), *ugar* (čoban) itd. Autentične lekseme u modelu su (čoban) *rogonja*, *rogat* (čobanin), (čoban) *Rogušan* itd.

Sa druge strane, autentične i hibridne lekseme, relevantne za etimološku analizu, imaju kao pandan *pseudolekseme*, nastale pogrešnim zapisivanjem ili štamparskim greškama. Ovakve lekseme se lako otkrivaju u razvijenim modelima teksta.

1.7.5.1. Pouzdanost pojedinih zbirki zagonetaka⁷⁹ i greške u zapisu lako se uočavaju razvijanjem varijanata odgovarajuće lekseme u modelu, one su obavezno hapaksi, osim ako zapis nije preuzet iz drugog izvora. Tako npr. Karadžić 1935 s.v. *ciguljin* (bez odgonetke) beleži:

Ciguljin cim,
civra vodu vuče,
kekeljene družē,
kamo moje užē.

Međutim, sve druge varijante ove zagonetke na ovom mestu imaju glagol:

<i>Ciguljin ciči</i>	
ciga vodu vuče	'đeram' Novaković 1877:48
<i>Cikutici ciče</i> ,	
a cibro vodu sipa	'krmača i prasci' Novaković 1877:105
<i>Ciguline ciče</i> ,	
civra vodu vuče	'bez odgonetke' RSANU s.v. <i>kekeljin</i>

Može se pretpostaviti da je u pitanju pogrešno pročitano ćirilčno *цичу* kao *цум*. Sintagma *ciguljin ciči* je i inače folklorna formula u zagonetkama, up. npr.:

<i>cigulin ciči</i>	'mlin'	Novaković 1877:133
<i>cikutin ciči</i>	'mlin'	Novaković 1877:133

⁷⁷ Up. Mokienkov metodološki pristup: „выявление подобных трансформаций необходимо проводить методом моделирования, на фоне всех фразеологизмов одного структурно-семантического ряда“ (Mokienko 1989:173).

⁷⁸ Termin *transformacija* u značenju koji mu daje Mokienko, korišćen je samo izuzetno i to uvek uz kvalifikativ, najčešće kao *paronimska transformacija*. Inače termin *transformacija* u ovom radu označava regularnu promenu pretpostavljene prvobitne lekseme u parememu u okviru datog modela teksta.

⁷⁹ Tu pre svega treba imati u vidu zbornik Vuković 1890, ali i Mileusnićeve rukopisne zbirke.

1.7.5.2. Iz upoređenih varijanata modela zagonetke sa denotatom 'plamen i kotao'⁸⁰ slede odgovarajuće paretimološke reperkusije:

<i>Plavonjica mrkonjicu liže.</i>	Novaković 1877:169
plavonja : mrkonja	Stanimirović s.a.:3
Plavonjica : Mrkonjica	Vuković 1890:63
plavonjica : mrkonjica	Novaković 1877:169
plavonjica : <i>lukonjica</i>	Petrović 1867:251
plavotica : mrkotica	Novaković 1877:169
plavota : galeša	Zovko 1930:153
jergonjica : murgonjica	Novaković 1877:169
jergonjica : <i>mudronjica</i>	Vuković 1890:42
crvenko : garonja	Pavićević 1937:39
crljenko : garonja	Obradović 1895:7
Rumenko : Galonja	Vuković 1890:70
rumeša : galeša	Obradović 1900:10
žutonja : garonja	Biljan 1911:150

Paremema *lukonjica* (uneta i u RSANU), verovatno je pogrešno pročitano *mrkonjica*, prvobitno napisano ćirilicom, pisanim slovima, imajući u vidu starost potvrde.

Paremema *mudronjica*, verovatno je štamparska greška od *murgonjica*, izvor Vuković 1890 i inače je nepouzdan.

Zoonim *jergonjica*, hapaks iz Novakovićeve zbirke (izvor Vuković 1890 često preuzima Novakovićeve zagonetke) za sada nema rešenu etimologiju⁸¹. RSANU, sa istim vokalizmom osnove, beleži još *jerguša* 'vrsta kokoške' i *jegra* 'ime kokoški'. Trebalo bi tragati za crvenom bojom (ili crnom, ako su mesta u strukturi teksta eventualno permutovana⁸²).

1.7.6. Opšta karakteristika tekstova dečijeg folklora je podložnost znatnim leksičkim transformacijama, kojom prilikom se često ozbiljnije menja i sam tekst. Novicka 1991:116 smatra da je alogičnost toka umetničke misli izazvana izmenama koje se dešavaju u leksici, jer mnoge reči u pesmama deca nepravilno

⁸⁰ Detaljnije o ovom modelu zagonetke v. u: Sikimić 1994.

⁸¹ Šćepanović 1994:94 zoonim *Jorgonja* 'ime vola' upoređuje sa pridevom *jağrast* 'bijel sa ridastom pjegom' (ERHSJ s.v. *jağaz* pridev *jağrast* smatra za turcizam). Sigurni turcizmi: *jağrezast*, *jağr*, *jağrzast*, *jağriz* 'konj', *jağaz* i *jağazli*, odnose se na crnu boju. Zoonimi sa vokalizmom -o-: *jorga* 'ime volu', *jorgan* 'ime volu', *jorgova* 'ime kravi' i *jorgulja* 'ime kravi' (sve potvrde iz RSANU s.vv.) nisu semantički precizirani u pogledu boje. Smena vokalizma osnove: *ale/o* moguća je kod turcizama, up. *jorgovan/jargovan/jergovan*.

⁸² Ovaj odnos čuva i albanska varijanta za denotate 'plamen i kotao':

Kuqoja i *nxehtë* e *lpin karaxhën* e *flohhtë*.

Trnavci i Četa 1981:148

('Rumenko vrući Mrkonju hladnog liže')

Zamena denotata u rumunskoj varijanti ove zagonetke je prostija: nema zoonima već samo atribut koji definiše boju vola:

Am un bou *negru* și altul *roșu*, cel *roșu* linge pe cel *negru*.

Flora 1981:102

('Imam crnog i crvenog vola, crveni liže crnog.')

razumevaju i zapamte (tako se npr. rusko *ona* razume kao lično ime *Ana* itd, up. Novicka 1991:117). Zbog složenosti postupka za rekonstrukciju tekstova dečijeg folkora, u ovom radu su obrađene samo neke brzalice i razbrajalice sa prepoznatljivim broječanim nizovima. Za pokušaj etimologisanja leksike iz razbrajalica tabelarni prikaz se pokazao kao najpogodniji. Povremeno su, samo kao ilustracija pojedinih problema, navođeni i drugi tekstovi.

1.7.7. Poseban problem u istraživanju činio je odnos leksike folkloru prema dijalekatskoj leksici⁸³. Pouzdanost folklorističkih zapisa srpskohrvatskog materijala varira od zapisivača do zapisivača, opšta je tendencija nivelisanja dijalekatskog teksta kod starijih zapisivača, tek u novije vreme zapisivači verno reprodukuju tekst koji čuju. Imajući u vidu takvo stanje, samo su izuzetno u ovaj rad unošena zapažanja dijalektološke prirode.

Roman Jakobson je (1966:529) ukazao na problem hibridnih tekstova nastalih u dvojezičnoj sredini, posebno kada se slovenski jezik susreće sa neslovenskim. Istraživanje poljske etnolingvističke škole (up. pre svega radove Bartmińskog 1973 i 1990 i priloge u časopisu *Etnolingwistyka* iz Lublina) proučavaju jezik folkloru u svom sinhronom okruženju.

⁸³ Problem pouzdanosti ruske folklorne leksičke građe kao izvora za dijalektološka istraživanja obrađivao je npr. Sorokoletov 1974; 1976 i 1982. Istraživanja su pokazala da folklorni materijal trpi neku vrstu naddijalekatske nivelacije.

2. ETIMOLOGIJA LEKSEME: PAREMEME KAO ZAMENE DENOTATA U ZAGONETKAMA

Na materijalu zagonetaka bez dubinske strukturne ekstenzije analiziraju se prvo tekstovi sa međusobno tvorbenu povezanim parememama (§§ 2.1. i 2.2.), a zatim tekstovi sa tvorbenu nepovezanim parememama. U pitanju su zagonetke sa kompleksnim denotatom, osim §§ 2.11. i 2.12. Postoji sinhrona funkcionalna ravnopravnost varijanata jedne lekseme/više leksema sve dok model funkcioniše kao zagonetka. Dijahrono se sve varijante lekseme svode na prototip.

2.1. Opšteslovenski model zagonetke koji opisuje delove 'glave/tela'⁸⁴ u srpskohrvatskom folkloru ima tri podvarijante, zavisno od dominirajućeg modela tvorbe zamene denotata. Prva: sam transformisani denotat kao zamena denotata⁸⁵ ('nos' : *nosočići*); druga: model sa transformisanom funkcijom denotata⁸⁶ kao zamenom denotata ('nos' : *šmrknjačići*) i model sa metaforom⁸⁷ kao zamenom denotata⁸⁸ ('nos' : *sopot*). Navedena stratifikacija, pored srpskohrvatskih, delimično se prati i na bugarskim potvrdama. U tvorbi zamena denotata uočena je njihova međusobna zavisnost. Tako Volocka, 1991:190—193, ovakav tip nizanja denotata naziva *nominativno ranžirovani* i to po *lokalnom* kriterijumu. Volocka u svom materijalu ne beleži primere sa transformisanim denotatom, i bavi se isključivo varijantama sa transformisanom funkcijom denotata uočavajući različite *formante* i *pseudoformante*, pa paradigmu pravi prema ovim formantima, a ne prema osnovi. Autorka uočava nedoslednost primene istog formanta čak i u okviru jedne varijante (Volocka 1991:191). Ekstenzija formanta, zbog svoje etimološke providnosti, ostala je van našeg interesovanja, osim u slučaju finalnih transformacija tipa tajni jezici (v. § 5.2.5.2).

⁸⁴ O starosti tekstova sa 'anatomskom nomenklaturom' up. Toporov 1988a:29. O rekonstrukciji 'anatomskog prototeksta' up. Toporov 1993:53—68, ovaj autor na materijalu basmi uočava dva pravca nizanja delova tela, odozdo na više i odozgo na niže.

⁸⁵ Miličić 1982:62 smatra da se u ovom slučaju radi o anagramiranim odgonetkama.

⁸⁶ Ovakve nominacije javljaju se i u govornom jeziku, up. *pjevalo* 'grlo, usta', građa za RSANU (Remetić, S., Kladanj). Up. i u RSANU: *gledeljak, gledeljka* 'oko'.

⁸⁷ U 'čistom' obliku javlja se samo ovaj model, up. npr. makedonske zagonetke koje beleži Cepenkov: 1894:160 i 1896:229—230.

⁸⁸ Zagonetka ove strukture javlja se i na neslovenskim jezicima (up. npr. Gorovei 1898:369—370 i Post 1984:67, gde su pojedine zamene denotata pokrivene parememama).

2.1.1. Model zagonetke sa deminucijom, gde se u najvećem broju slučajeva (osim onih obeleženih =) podrazumeva sintagma *ptiči* + transformisan denotat ili funkcija denotata. Delovi glave se nabrajaju odozdo nagore:

Nađoh ptice <i>bradiće</i> ,	
viš' bradića <i>ustočice</i> ,	
viš' ustochića <i>nosočice</i> ,	
viš' nosočića <i>gledočice</i> ,	
viš' gledochića <i>čeločice</i> ,	
viš' čeločića <i>Gojko krmke vraća.</i>	Novaković 1877:100—101
'brada'	
bradići	Novaković 1877:100—101
bradavčići	Katorić 1894:75
brodići	Radenković 1986:72
'usta'	
ustančići	Hadži-Ristić 1925:477
ustochići	Novaković 1877:100—101
stochići	Radenković 1986:72
ustavčići	Obradović 1893:7
zijevalići	Novaković 1877:101
zijevaljčići	Obradović 1895:9
zijejavčići	Novaković 1877:101
zijavčići	Katorić 1894:75
žijavčići	Novaković 1877:XIX
=zijevalce	Obradović 1895:4
=tumbalce zvalce	Bovan 1980:125
'nos'	
mrljavčići	Novaković 1877:101
mrljavići	Vuković 1890:90
nosočići	Novaković 1877:100—101
nosančići	Hadži-Ristić 1925:477
pavučići	Novaković 1877:XIX
puavčići	Popović 1891:43
puhalići	Novaković 1877:101
puvaljčići	Obradović 1895:9
=puvalce	Obradović 1895:4
=puhaći	Spahić 1900:68
slinavčići	Katorić 1894:75
šmrknjačići	Obradović 1896:7
'oči'	
gledačići	Vuković 1890:90
gledančići	Novaković 1877:101
gledavčići	Novaković 1877:XIX
gledići ⁸⁹	Radenković 1986:72

⁸⁹ Ovo je jedina varijanta koja ima posle nominacije za 'oči' i: *oko toga čučubur*, verovatno zamena denotata 'trepavice' ili 'obrve'.

gledočiči	Novaković 1877:100—101
=gledači	Spahić 1900:68
ogledavčiči	Katorić 1894:75
pogledačiči	Obradović 1896:7
=ogledalce	Obradović 1895:4
=dva kladenca	Bovan 1980:125
'čelo'	
čeločiči	Novaković 1877:100—101
čelosić otkosić	Radenković 1986:72
poljanac	Obradović 1896:7
ravno polje	Obradović 1895:9
ravna vlaka	Novaković 1877:XIX
bijela vlaka	Novaković 1877:101
golo brdo	Popović 1891:43
ravna dubravica	Grbić s.a.:5
poljice	Obradović 1895:4
maleno polje	Bovan 1980:125
'kosa'	
dubrava	Katorić 1894:75
gusta dubrava	Novaković 1877:XIX
crna dubrava	Novaković 1877:101
crna gora	Obradović 1895:9
šumarac	Obradović 1893:7
šiško, miško	Novaković 1877:101
runjava glavica	Popović 1891:43
gusta šikarica	Grbić s.a.:5
gorica	Obradović 1895:4
gusta šuma	Bovan 1980:125
'vaške'	
Gojko krmke vraća	Novaković 1877:100—101
Viški petka ⁹⁰ i rešetka krmad čuvaju	Hadži-Ristić 1925:477
Petko krmke razuzbija	Grbić s.a.:5
krmčiči pasu	Obradović 1896:7
krmad pasu	Novaković 1877:101
svinja svinju pase	Katorić 1894:75
svinje pasu	Vuković 1890:90
ovce pasu	Novaković 1877:101
hajduci	Bovan 1980:125
Uz ovaj tvorbeni model se uklapa i sledeća izolovana varijanta:	
<i>Dihikali, puhukali</i> ⁹¹ ,	
<i>gledali,</i>	

⁹⁰ Nesigurno čitanje.

⁹¹ Grickat 1955—56:61—62 u parememama *dihikati, puhukati* uočava deminutivne sufikse *-ik-* i *-uk-*. Za razliku od ostalih glagola navedenih u radu: Grickat 1955—56, ovi sufixi u parememama pokazuju vokalsku harmoniju sa osnovom.

više glede *bijela vlaka*;
više vlake *gusta dubrava*,
đe se *krličići* legu.

Petrović 1896:278

2.1.2. Podvarijanta modela u kojoj nabranje geografskih termina teče od-
ozgo nadole:

Česta gora čestana,
pod čestanom *poljana*,
pod poljanom *gledalo*,
pod gledalom *šmrktalo*,
pod šmrktalom *provala*.

Novaković 1877:100

Razlika između ove i prethodne podvarijante je pojava ekstenzije u zameni
denotata 'kosa': *česta čestana*, *česta česta*, odnosno isti tvorbeni model od drugih
osnova: *šuma šumara*, *šum šum šumica*, *gora gorana*. Slično je i u bugarskim
varijantama: *честа*, *честа горуца*, *гъста ми гъста горуца* itd., v. § 2.1.4.

Samo izuzetno denotati 'brada' i 'vaške u kosi' izostaju, ali se dodatno u
nekim varijantama, ako se 'usta' zamenjuju sa *grad*, javlja i zamena za 'jezik',
a negde i zamena za 'brkove', odnosno 'obrve':

'kosa'

česta gora čestana
česta gora čestala
česta šuma čestana
česta čestana
česta šumica
češka, češka šumica
česta, česta gorica
čista čista gorica
česti gora česti
čestana
čestava
čestina
šuma
šuma šumara
šuma šumina
šum šum šumica
šumica
gora
gora gorana
gora gustica
gora gustala
gora, gora gorača
gora čestana
gora čestina
gorica

Novaković 1877:100
Vukanović 1970:38
RSANU s.v. *baljura*
Škarić 1939:219
Novaković 1877:99
Preradović 1895:88
Debeljković 1897:4
Veselinović 1888:104
Lopičić 1896:566
Bovan 1980:132
Žunjić 1897:2
Mijatović 1913:33
Novaković 1877:100
Vuković 1890:78
Mileusnić s.a.:119
Mileusnić s.a.:119
Škarić 1939:217
Novaković 1877:100
Pavićević 1937:40
Karadžić 1897:365
Vukanović 1970:38
Novaković 1877:100
Mijatović 1908:3
Mijatović 1913:34
Veselinović 1888:142

crna gora	Novaković 1877:99
planina	Novaković 1877:99—100
'čelo'	
poljana	Novaković 1877:100
široko polje	Novaković 1877:99
ramno polje	Veselinović 1888:142
polja	Vukanović 1970:38
polce	Veselinović 1888:104
polica	Debeljković 1897:4
dolina	Novaković 1877:100
kruška žutica	Karadžić 1897:365
brečuljak	Popović 1897:4
leđana	Bovan 1980:133
leđeno	Novaković 1877:101
leđona	Vukanović 1970:38
ravnica	Mileusnić s.a.: 119
ravnina	Lopičić 1896:566
strmina	Mileusnić s.a.: 119
'oči'	
gledalo	Novaković 1877:100
gledala	Preradović 1895:88
gledana	RSANU s.v. <i>gledana</i>
gledava	Žunjić 1897:2
gledina	Lopičić 1896:566
gledura	Novaković 1877:99
gledana	Novaković 1877:100
gledići ⁹²	Novaković 1877:99
gledeno	Vuković 1890:47
kledeno	Novaković 1877:101
glođana	Rovinski 1994:413
pogled	Novaković 1877:99—100
ogledalo	Novaković 1877:101
ogledala	Vuković 1890:63
vidalo	Novaković 1877:100
videlo	Škarić 1939:217
dva vira	Novaković 1877:99
dva virka	Debeljković 1897:4
dva vrela	Petrović 1896:252
dva kladenca bistra	Popović 1897:4
dva kladъnca ⁹³	Veselinović 1888:142

⁹² Up. prethodnu varijantu modela zagonetke.

⁹³ Makedonske potvrde iz srpskih pisanih izvora, u ovom radu nisu uvek posebno izdvajane, već su date uz srpskohrvatske. Makedonske potvrde iz bugarskog izvora Stojkova 1970 date su uz bugarske potvrde.

dva kladenci	Veselinović 1888:104
pećine	V.L.J. 1899:88
'obrve' ili 'trepavice'	
pod dva vira otkosje ⁹⁴	Novaković 1877:99
dve pijevice	Veselinović 1888:142
dva srpoji	Veselinović 1888:104
dva prutka	Debeljković 1897:4
'nos'	
cmrk	Vuković 1890:63
šmrk	Novaković 1877:101
šmrka	Debeljković 1897:2
šmrktalo	Novaković 1877:100
šmrkalo	Škarić 1939:217
mrkalo	Novaković 1877:100
šmrketalo	Mileusnić s.a.: 119
smrčko	Veselinović 1888:104
sipilo	Novaković 1877:99
supilo	Debeljković 1897:4
Sopot	Bušetić 1914:4
sopot	Novaković 1877:100
sopota	Novaković 1877:100
šopot	Bovan 1980:133
šopota	Novaković 1877:99—100
sapota	Mijatović 1922:40
ropot	Bovan 1980:133
topos	Vukanović 1970:38
šepali	Bovan 1980:132
česmalo	Karadžić 1897:365
svirala	Preradović 1895:88
šikljava	Vukanović 1970:38
rkalo	Veselinović 1888:142
ćuprija	Novaković 1877:100
mostina	Mileusnić s.a. 119
baljura	RSANU s.v. <i>baljura</i>
dve male rupice	Novaković 1877:99
delija	Mijatović 1913:33
čivor	Popović 1897:4
klisura	V.L.J. 1899:88
'brkovi'	
micalo	Novaković 1877:100
povesmo	Mijatović 1913:33

⁹⁴ Nejasno koji je denotat u pitanju.

'usta'	
provala	Novaković 1877:100
provalo	Karadžić 1897:365
provalija	Pavićević 1937:40
razvala	Škarić 1939:217
jamilo	Novaković 1877:99
jemilo	Debeljković 1897:4
secalo	Škarić 1939:219
zevalo	Veselinović 1888:142
pevala	Bovan 1980:132
zborilo	Vukanović 1970:38
rupa	Popović 1897:4
lamja ⁹⁵	Veselinović 1888:104
Gostur grad	Novaković 1877:99
kostur grad	Mijatović 1908:3
Kesten grad	Novaković 1877:100
kostan grad	RSANU s.v. <i>baljura</i>
Carigrad	Novaković 1877:100
Osiek grad	Vuković 1890:69
grad	Novaković 1877:101
vinograd ⁹⁶	Novaković 1877:101
odaja	Vukanović 1970:38
'jezik'	
batrgalo	Škarić 1939:217
micalo	Škarić 1939:219
gladilo ⁹⁷	Novaković 1877:99
govorilo	Vuković 1890:63
gospodar	Novaković 1877:100
zulumćar	Novaković 1877:101
kus-meso se valja	Popović 1897:4
gušter ⁹⁸	Veselinović 1888:104
'zubi'	
grohot	Rovinski 1994:413
'brada'	
čukarka	Veselinović 1888:142
čukara ⁹⁹	Srećković 1894:1
čupica	Lopičić 1896:566
brada	Bovan 1980:132
kokot	Vukanović 1970:38

⁹⁵ Zapisivač beleži da je *lamja* „aždaja“.

⁹⁶ Ovaj segment tačno glasi: *u vinogradu dućan, u dućanu zulumćar*.

⁹⁷ Ovako i u: Debeljković 1897:4, međutim Bovan 1980 čita: *gledalo*.

⁹⁸ Zapisivač beleži da je denotat 'guša'.

⁹⁹ Varijanta ima i nastavak: *po čukari travica*.

2.1.3. Nabranje svih delova ljudskog tela rede se sreće u srpskohrvatskim zagonetkama. U kajkavskoj varijanti, denotat je opisan kao 'vušivi čovek, gnjide so pripete, vuši so proste':

Dva stopi, na stopi je parma,
na parme senjak, na senjaku je zdenec,
na zdencu senokoša, na senokoše so kobile i ždrebiči,
kobile so proste,
a ždrebiči so pripeti.

Kotarski 1918:47

Odnosno, u slavonskoj varijanti:

Dva stupca,
na stupcima mlin,
na mlinu sjenokoša,
a po njoj ždrebad pase.

Mileusnić s.a.:19

Ovakva struktura karakteristična je za poljske zagonetke:

Stoją wid^uy,
a na wid^uach wór,
a na worze m^uyn,
a na m^uynie las,
a w tym lesie
^uowcárz ^uowiecki pasie.

Gustawicz 1893:208

Stojawa, stojawa,
na stojawe krzykawa;
na krzykawie bęben,
na bębnie krzak,
a u krzaku owieczki.

Wierzchowski 1890:(246)

U poljskom folkloru paremema *stojawa* pokriva različite denotate (Bartmiński 1973:240-241: 'kolovrat; preslica; advent' i dr.), ali je struktura teksta zagonetke nepromenjena.

Mitrofanova 1963:173 navodi primer ovog modela zagonetke u staroruskom rukopisu sa denotatom 'čovek, usta, oči i obrve':

Стоит гора на двух холмех, среды горы кладезь глубок, на верху горы лежат два камени самоцветные, а над ними два лютые льва.

Na osnovu ove potvrde autorka zaključuje da je poreklo ove zagonetke rukopisno. Folklorna ruska varijanta ima, npr.: Стоят два пня, на пнях бочка (Mitrofanova 1968:54).

Nizanje delova tela od nogu na više tipično je i za neslovenske varijante ove zagonetke, npr. rumunska:

Am doi țaruși,
pe țaruși am un butoi
(‘Imam dva koca, na kočevima burence’)

Nijloveanu 1989:414

Letonska potvrda:

Diwi staklejtis,
 iz tus diwieju staklejszu bučenja Ulanowska 1892:(212)
 ('Dva puta, na ta dva puta burence')

2.1.4. I u bugarskim i u makedonskim varijantama nabranje delova glave teče u oba pravca, ali se ova dva modela međusobno leksički ne diferenciraju tako oštro kao srpskohrvatski:

1. nabranje odozgo na dole:

'kosa'

честа, честа горица	Stojkova ² 1970:298
честа гора	Stojkova 1970:300
гъста ми гъста горица	Stojkova 1970:297
гъста ми гъста горичка	Stojkova 1970:297
гаста горица	Stojkova 1970:298—300
чъста ми чъста корийка	Stojkova 1970:300
гаста ми гаста корийка	Stojkova 1970:297
гъста, гъста корийка	Stojkova 1970:298
корийка	Stojkova 1970:299
горица	Stojkova 1970:302
гора	Stojkova 1970:296—297
бахчийка	Stojkova 1970:302
цуцка	Cepenkov 1894:160
орман	Konev i Stoilov 1895:245
копија / корија	Butovski 1967:196

'čelo'

полица	Stojkova 1970:298
полянка	Stojkova 1970:297
полце	Stojkova 1970:302
равно поле	Stojkova 1970:299—300
рамно поле	Cepenkov 1894:160
равнище	Stojkova 1970:298—299
рамница	Stojkova 1970:296—297
ридо	Butovski 1967:196
плоча	Konev i Stoilov 1895:245

'obrve' ili 'trepavice'

гайтана	Stojkova 1970:296—297
гайтанки	Stojkova 1970:297
гайтанка	Stojkova 1970:298
вит гайтан	Ikonomov 1889:147
две мегъи	Cepenkov 1894:160
два плета	Stojkova 1970:300
наплате	Stojkova 1970:298—299
наплатци	Stojkova 1970:299

две плетишче	Penušliski 1969:204
две пиявички	Stojkova 1970:299—300
трапчета	Stojkova 1970:300
'оџи'	
огледалца	Stojkova 1970:298
зарцала	Stojkova 1970:298
зърцала	Ikonomov 1889:147
зърнциала	Stojkova 1970:300
црнциала ^{99a}	Penušliski 1969:217
дзвездици	Stojkova 1970:297
стъкалца	Stojkova 1970:298
стъкълца	Stojkova 1970:302
два извора	Cepenkov 1894:160
два кладенца	Stojkova 1970: 299-300
два кладенци	Stojkova 1970:296—297
два клајнца	Butovski 1967:196
кладенци	Stojkova 1970:298—299
очилца	Stojkova 1970:297
чешми	Stojkova 1970:300
черешки	Stojkova 1970:297
вирове	Stojkova 1970:302
'nos'	
смарчела	Stojkova 1970:298
смръчко	Stojkova 1970:296—297
смъркалца	Stojkova 1970:297
стркалце	Penušliski 1969:204
шмръчко	Stojkova 1970:302
две жмъркалца	Stojkova 1970:299—300
шмъркало	Stojkova 1970:300
мърцала	Ikonomov 1889:147
масолник	Cepenkov 1894:160
изворче	Stojkova 1970:297
духалца	Stojkova 1970:298
релче	Stojkova 1970:298
чешмурче со две шопурки	Stojkova 1970:295
два шопура	Konev i Stoilov 1895:245
шопо	Butovski 1967:196
соповци	Stojkova 1970:298—299
сополда	Stojkova 1970:302
вонещец	Stojkova 1970:299
абълки	Stojkova 1970:297

^{99a} Verovatno štamparska greška, up.: Stojkova 1970:300.

'usta'

сура ламя	Stojkova 1970:298
ламя	Stojkova 1970:302
копанки	Stojkova 1970:298
копанка	Stojkova 1970:297
копанкя	Stojkova 1970:297
воденица со триесет и два камена	Cepenkov 1894:160
'камара	Stojkova 1970:296—297
зеяло	Stojkova 1970:300
зијалче	Penušliski 1969:204
кърпчица	Stojkova 1970:298—299
мелница	Stojkova 1970:299
еж бурда	Stojkova 1970:302
пастра	Ikonomov 1889:147
склопци	Cepenkov 1984:160

'brada'¹⁰⁰

кочанче	Stojkova 1970:298
коченче	Stojkova 1970:300
остра планина	Cepenkov 1894:160
чукалче	Stojkova 1970:300
чуканец	Stojkova 1970:298—299
чекан	Stojkova 1970:299—300
чеканче	Konev i Stoilov 1895:245
чокорда	Stojkova 1970:302

2.1.5. Bugarske i makedonske varijante u kojima se nabranje delova glave niže odozdo na gore:

'brada'

чоканче	Ojdrović 1909:2
чукарче	Stojkova 1970:301
чука	Stojkova 1970:300
цуцка	Stojkova 1970:296
тумба	Sprostranov 1895:245

'usta'

зијалка	Ojdrović 1909:2
ламина	Sprostranov 1895:245
лайла	Stojkova 1970:301
ламя	Stojkova 1970:296
уца	Stojkova 1970:301
яма	Stojkova 1970:300

¹⁰⁰ U bugarskim primerima teško je razlikovati ovaj denotat od denotata 'jezik' i nekih drugih, kao npr. 'brkovi', koji ovde nisu navodeni.

'nos'	
смркалка	Ojdrović 1909:2
смърчко	Sprostranov 1895:245
шмъркла	Stojkova 1970:301
ноце	Stojkova 1970:301
две дуфке	Stojkova 1970:300
две шмъркала	Stojkova 1970:296
'oči'	
два кладенца	Stojkova 1970:296
две кладенци	Ojdrović 1909:2
две кладенчета	Stojkova 1970:301
два кладънца	Stojkova 1970:300
две оглеала	Sprostranov 1895:254
оке	Stojkova 1970:301
'obrve'	
две плетишта	Ojdrović 1909:2
две пиваџи	Sprostranov 1895:245
две пиявици	Stojkova 1970:301
два слога	Stojkova 1970:300
две меги	Stojkova 1970:296
'čelo'	
рамнице	Stojkova 1970:301
рамно гумно	Ojdrović 1909:2
рамно поле	Sprostranov 1895:245
широко поле	Stojkova 1970:300
голо бърдо	Stojkova 1970:301
'kosa'	
честа гора	Ojdrović 1909:2
гъста гора	Stojkova 1970:301
густа гора	Stojkova 1970:301
'važke'	
една луда крава	Stojkova 1970:300
диви свини	Stojkova 1970:296
диви правци	Ojdrović 1909:2
кусо мече без опафче	Sprostranov 1895:245

2.1.6. U ruskim varijantama zagonetke nabranje delova glave teče u smeru odozdo na gore (teško je rekonstruisati sve denotate, jer se u ruskim zagonetkama pored delova glave nabrajaju i drugi delovi tela):

'usta'	
зевала	Mitrofanova 1968:53
зевало	Mitrofanova 1968:53
хапало	Mitrofanova 1968:53

ревун	Mitrofanova 1968:53
крикун	Mitrofanova 1968:55
'nos'	
сопай	Mitrofanova 1968:55
сапун	Mitrofanova 1968:53
нюхало	Mitrofanova 1968:53
сморкало	Mitrofanova 1968:54
чихало	Mitrofanova 1968:54
чиркунчик	Poslovice 1961:231
чир — наволоок	Mitrofanova 1968:55
'oči'	
мигаль	Mitrofanova 1968:54
мигуны	Mitrofanova 1968:54
мигала	Mitrofanova 1968:54
мигало	Mitrofanova 1968:54
мигунчик	Poslovice 1961:231
моргай	Mitrofanova 1968:55
глядун	Mitrofanova 1968:53
два маленьких озера	Mitrofanova 1968:55
зеркало	Mitrofanova 1968:54
'kosa'	
лес	Mitrofanova 1968:53
дремучий лес	Mitrofanova 1968:54
лесочек	Mitrofanova 1968:54
солома	Mitrofanova 1968:54
роша	Mitrofanova 1968:53
ржище	Mitrofanova 1968:53
остров	Mitrofanova 1968:53—54
березничек	Mitrofanova 1968:54
сено	Mitrofanova 1968:55
костер	Mitrofanova 1968:55
дубрава	Mitrofanova 1968:55
ельник	Mitrofanova 1968:54
лядина	Mitrofanova 1968:54
'vaške'	
свиньи	Mitrofanova 1968:55
свиной много	Mitrofanova 1968:53
козы	Mitrofanova 1968:54
козлы	Mitrofanova 1968:54
овцы	Mitrofanova 1968:54
барашки	Mitrofanova 1968:55
мелки пташечки	Mitrofanova 1968:54

тетерки с своими детьми	Mitrofanova 1968:55
болотны кочки	Poslovice 1961:231
дочки	Mitrofanova 1968:54
бес	Mitrofanova 1968:53
скотина	Mitrofanova 1968:54
зверь	Mitrofanova 1968:53
зверье	Mitrofanova 1968:53
дикие зверы	Mitrofanova 1968:55
маленькие зверечки	Mitrofanova 1968:54

2.1.7. Ruske varijante strukturno se slažu sa kajkavskom varijantom zapisanom u Loboru (up. 2.1.3.), u njima dominiraju metafore kao zamene denotata, transformisana funkcija denotata se još javlja kod denotata 'ruka': *махала*, odnosno 'glava' *кивало* (Mitrofanova 1968:54). Retka ruska varijanta u kojoj nabrajanje teče odozgo prema dole:

Стоит гора,
под горою моргай,
под моргаем сопай,
под сопаем хватай,
под хватаем горы вертятся.

Mitrofanova 1968:55

Ovakvo nizanje ima i kašupska potvrda: 'kosa, oči, nos i usta':

Je *gaj*,
pod *gajem mñigaj*,
pod *mñigajem sapaj*,
pod *sapajem hapaj*.

Sychta s.v. *t'agòdka*

Kašupski niz paremema sledi isti praslovenski sufiks (*-ajb): *mñigaj*, *sapaj*, *hapaj*, ovaj sufiks je izabran i zbog zvukovnog slaganja sa *gaj*.

Interesantan je i ruski paremiološki niz: *глядун*, *санун*, *ревун* (Mitrofanova 1968:53), svi ruski oblici potvrđeni su u Daljevom rečniku i nisu parememe.

Češka zagonetka u smeru odozgo na dole (koju donosi Mitrofanova 1963:173) nabraja vrste drveća i drvenih predmeta:

Znám ja les,
jsou v něm srnky kdes,
pod lesem jsou střely,
pod střelama smrky,
pod smrkama jedle,
pod jedlama berle,
pod berlema truhly,
pod truhlama kleky,
pod klekama fleky.

2.1.8. Iako nepotpuna, jer je zamišljena za ilustriranje sufiksacije, tabela data u radu Volocke 1991:192, dopunjava iznetu građu ukrajinskim, beloruskim i poljskim potvrdama:

'oči'		
ukrajinski	beloruski	poljski
глядун	глядун	patrace
глядай	маргала	patraj
мигало	мігала	mrugaj
моргало	міргалкі	widzenie
моргай	лятаркі	wytryszczeża
моргульцы		
'nos'		
сапун	сапун	sapaj
нюшко	шмаргай	sapacz
смаркач		smarkacz
		gęgnot
'usta'		
хапун	равун	krzykacz
ідун		jadacz
ревун		hapaj
хапай		
цапко		

2.1.9. Ovako sistematizovana građa dozvoljava da se kao opšteslovenske zamene denotata za delove glave izdvoje sledeće metafore (sinonimi mogu biti sekundarni):

'kosa' : *gora

Prema srpskohrvatskim apelativima *gora*, *gorica*, bugarskim *gora*, *gorица*, *gorичка* i ruskom *gora*. U ruskim i poljskim varijantama uobičajen je sinonim iz istog semantičkog polja 'šuma': psl.**lěszь* (rusko *лес*, poljsko *las*).

'čelo' : *pol'e

Prema navedenim srpskohrvatskim apelativima: *polce*, *polica*, *poljana*, *poljanac*, *poljice*, *ramno polje*, *ravno polje*, *maleno polje*, *široko polje*, bugarskim i makedonskim: *полица*, *полянка*, *полце*, *рамно поле*, *широко поле* i ruskom: *поле* (Mitrofanova 1968:53,54).

'oči' : semantička polja 'izvor' i 'ogledalo'

Slovenski nazivi za 'ogledalo' etimološki su povezani sa glagolima u značenju 'gledati'.

U drugim srpskohrvatskim zagonetkama ključ za zamenu denotata 'oči' je broj 2, tako su 'oči' u zbirci Novaković 1877: *dva brata*, 157; *dve koke*, 157; *dve čavke*, 157, 158; *dve vrane* 156; *dva lonca*, 158; *dva lončića*, 158; *dve tendžere*, 224; *dva pruta*, 158; *dva stupca*, 157; *dve šibe*, 158; i: *ljuščica*, 158 i *panj*, 225. Dakle, osim semantički ispražnjenog antropomorfnog apelativa i zoonima, još samo 'posuda' i 'prut'.

'nos' : južnoslovensko **sopotъ*

Prema srpskohrvatskim apelativima *sopot*, *sopota*, *šopot*, *šopota*; parememama *sapota* i eventualno *šepali*, bugarskim *шопурка*, *шопур*, *шопо*, *соповци*, *сонолда*. Rusko *сопай*, *санун*, ukrajinsko i belorusko *санун*, kašupsko i poljsko *sapaj* i poljsko *sapacz* ukazuju na glagolsko poreklo (psl. **sop-*), koje, ustalom, ima i južnoslovensko **sopotъ* (up. ERHSJ s.v. *sopiti*).

'zubi' : **kostъ*

Prema navedenim srpskohrvatskim parememama: *Gostur grad*, *kostur grad*, *Kesten grad*, *kostan grad* i, iz drugog modela zagonetke, apelativ *kost* 'zub' u: Novaković 1877:66; ruskim varijantama slične zagonetke navedenim u SRNG s.vv.: *костячка*, 'в загадке — зубы. Деревячка возит, *костячка* рубит, а сам Мартин поворачивает'. *костяшка* 3. 'в загадке — зубы. Деревяшка везет, *костяшка* сечет, Мокрый Мартын подкладывает'.

'važke' : neki zoonim

Paradigmatičnost zoonima u zagonetkama dozvoljava da to bude bilo koji, npr. psl. **ovъca* (kao u navedenim srpskohrvatskim, bugarskim i ruskim varijantama) ili **svin'a* (kao u srpskohrvatskim, ruskim i poljskim varijantama). Skoro sve zamene ovog denotata karakteriše sēm 'grupa' (npr. *krmad*, *kraljčiči*, *ždrebad*).

Izložena građa dozvoljava samo delimičnu rekonstrukciju praslovenskih zamenā denotata transformisanim glagolom:

'oči' : **ględati*

Prema srpskohrvatskim parememama *gledačiči*, *gledančiči*, *gledavčiči*, *gledičiči*, *gledočiči*, *ogledavčiči*, *pogledačiči*, *gledali*, *gledalo*, *gledala*, *gledana*, *gledava*, *gledina*, *gledura*, *gledana*, *gledeno*, *kledeno*, *pogled*; ruskom *глядун* i ukrajinskom *глядун*, *глядай*.

: **migati*/**търгати*

Za severnoslovenske varijante: ruske (*мигаль*, *мигуны*, *мигала*, *мигало*, *мигунчик*, *моргай*), ukrajinske (*мигало*, *моргало*, *моргаи*, *моргульци*), beloruske (*маргала*, *мігала*, *міргалкі*), poljsko *trugaj* i kašupsko *mńigaj*.

'nos' : **šmъrkati*/**smъrkati*

Prema srpskohrvatskim parememama *šmrk*, *šmrka*, *šmrktalo*, *šmrkalo*, *šmrk-njačiči*, *šmrketalo*, *mrkalo*, *smrk*, *smrčko*; bugarskim i makedonskim *смърчела*, *смрчко*, *смркалка*, *смъркалаца*, *жмъркалаца*, *имъркла*, *имърчко*, *стркалце*; ruskom *сморкало* i ukrajinskom *смаркач*.

'usta' : **zi-*/**zě-*

Sa južnoslovenskim (*zevalo*, *zijevaliči*, *zijevaljčiči*, *zijevančiči*, *zijavčiči*, *žijavčiči*, *zijevalce* i verovatno: *tumbalce* *zvalce*; *зеяло*, *зијалче*, *зијалка*) i ruskim potvrđama (*зевала*, *зевало*).

: **харати*

Bez balkanskih potvrđā, samo na osnovu ruskog *ханало*; ukrajinskiх *ханай*, *ханун*; kašupskog i poljskog *hарај*.

Zamene denotata za 'čelo', 'kosa' i 'vaške' ne tvore se transformisanim glagolom, a denotat 'vaške' pokriva se isključivo metaforom. Iz anatomskog popisa ljudske glave potpuno izostaje denotat 'uši', inače karakterističan za opis životinje, up. § 2.2.1.1.

Samo srpskohrvatske (*bradići, bradavčići, brodići; ustančići, ustočići, stočići, ustavčići; nosočiči, nosančići, čeločići, čelosić otkosić*) i bugarske varijante ovog modela zagonetke (*уца, ноце, оке и очуца*) sadrže sam transformisani denotat kao zamenu denotata.

2.2. Strukturno je sličan prethodnom složeni model zagonetke koji se može podeliti na dve podgrupe: 2.2.1. 'domaća životinja' i 2.2.2. 'čovjek tera kola'.

2.2.1. Zagonetka koja anatomski opisuje životinju poznata je u mnogim evropskim jezicima. Nabranje delova tela životinje teče po parovima i jedinično 'rep' na kraju¹⁰¹. U slovenskim jezicima brojčane vrednosti se nižu sabiranjem dva po dva ili rednim brojevima, tako da posle 'četiri' slede *peti, šesti* i *sedmi, osmi*¹⁰². Jedan od denotata su 'rogovi' pa je model zagonetke podeljen na dva: 'rogata životinja' (2.2.1.1.) i 'životinja bez rogova' (2.2.1.2.), kod koje se umesto denotata 'rogovi' javljaju 'oči'. I u ovom modelu sa više denotata uočava se međusobna tvorbena zavisnost zamena denotata. Zamene su tvorene mahom transformacijom glagola, glagol u nekim varijantama ostaje i netransformisan (tako za 'noga': *ide, hode, štrpčiju*). Povremeno se kao zamena denotata javlja transformisan denotat (tako za 'noga': *nogotulj, nogutalo, nogur*). I Volocka 1991:194—196, analizirajući opšteslovenski tip zagonetke sa denotatom 'krava', koji naziva *nominativno-kvantitativni*, zapaža da se nominacije delova tela životinje najčešće obrazuju od „названия производимых этими частями тела действий (ноги — *ходуны, ступихи, стоихи, лягаи*), однако в отдельных случаях возможно создание номинации посредством субстантивации прилагательных, образованных от прямых обозначений этих частей тела (ноги — *ногасты*) или образований от числительных, обозначающих количество данных частей тела у загаданных животных (ноги — *четурки*)“. Kako je ovaj model zagonetke veoma raširen, atribuišu mu se i drugi denotati.

2.2.1.1. U modelu zagonetke 'rogata životinja' sa denotatima 'noge, rogovi, uši i rep' parni organi — parovi sabiraju se uglavnom samo u srpskohrvatskim varijantama. Sa sinhronog stanovišta ravnopravno je zastupljena tvorba zamena denotata samim transformisanim denotatom i transformisanom funkcijom denotata, tako da u svakoj paradigmi paralelno postoje npr. s jedne strane: *nogur, nogutalo, nogotulj*, a sa druge: *hodalica, hoditelj, pohodalo*.

Tri četiri *hoditelja*,
peti šesti *boditelja*,

¹⁰¹ Brojne potvrde iz evropskih jezika donosi Gorovei 1898:302—308, 387—391.

¹⁰² O starosti zagonetaka koje se pretvaraju u svojevrsne razbrajalice up. Ivanov 1988:6—7.

sedmi osmi <i>poklopiš</i> ,	
a deveti <i>zavrtiš</i> .	Novaković 1877:22
'noga/ noge'	
1, 2, 3, 4. hodalica	Mileusnić s.a.:74
3, 4 hoditelja	Novaković 1877:22
4 pohodala	Bogdan-Bijelić 1924:188
4 hodače	Lang 1914:112
3, 4 trkitelja	Bovan 1877:89
4 sotitelja ¹⁰³	Karadžić 1897:378
4 čokotla ¹⁰⁴	Bovan 1980:89
4 čokotala	Novaković 1877:22
3, 4 nogotulja	Grbić s.a.:5
4 nogutala	Obradović 1895:4
4 nogura	Obradović 1895:4
2 po 2 putom pele	Grbić s.a.:5
2 po 2 putipora	Grbić s.a.:5
2 i 2 pera putipera ¹⁰⁵	Obradović 1895:4
4 putitelja	RJAZU s.v. <i>putitelj</i>
2 poduperi	Obođanin 1897:384
2, 2 druga putileti	Obradović 1895:4
jedno dvoe ide	Sundečić 1850:127
3, 4 hode	Vuković 1890:794
četirice ¹⁰⁶	Ilić 1846:225
4, 4 četirice	Mileusnić 1901:143
4 četirnjaci ¹⁰⁷	Veselinović 1888:134
4 bata	RSANU s.v. <i>botulj</i>
2, opet 2 trup trup	Srećković 1894:8
4 štrpčēju ¹⁰⁸	Lang 1914:111
4 štrpetanca	Mileusnić 1901:142

¹⁰³ Denotat je 'mlin uljani'.

¹⁰⁴ Varijante iz izvora: Bovan 1980:89 i Novaković 1877:22 (ova varijanta navedena i u: Mijatović i Bušetić 1925:119) neznatno se razlikuju u zamenama drugog i trećeg denotata, tako da prva varijanta nije navedena u tabeli.

¹⁰⁵ Ovakvu etimološki nejasnu zamenu sadrže same srpskohrvatske varijante, pa je verovatno u pitanju inovacija u modelu, nastala naslanjanjem na folklornu formulu *pero vitopero*. Često je shvaćena i kao 'uši'.

¹⁰⁶ Ruske zagonetke pokazuju istu transformaciju:

Четыре *четырки*,
 две *растопырки*,
 один *вилюн*,
 один *фыркун*
 и два *стекльшка* в нем.

Mitrofanova 1968:46

U ruskim varijantama ustaljene su prve dve zamene denotata, dok druge zamene variraju.

¹⁰⁷ Izvor: Veselinović 1888, objavljen u časopisu *Srpstvo*, donosi makedonsku građu iz Crnog Drima.

¹⁰⁸ Up. sa zamenom denotata 'noga' *četiri štrpetanca* u: Mileusnić 1901:142.

4 klimpeću ¹⁰⁹	Mileusnić s.a.:19
dva pa dva	Milanović 1895:269
4 sa 4	Obradović 1895:13
(3, 4) (samo broj)	Novaković 1877:92
'rogovi'	
5, 6. boditelja	Novaković 1877:22
5, 6 poditelja	Bovan 1980:89
2 nabodala	Bogdan-Bijelić 1924:188
5, 6. bodavica	Mileusnić 1901:95
7, 8. bodavice	Ilić 1846:225
7, 8. bodljavice	Mileusnić 1901:143
5, 6. bobovnjače	Veselinović 1888:134
7, 8. bodamun	Obođanin 1897:384
2 oštrulja ¹¹⁰	Novaković 1877:103
5, 6. kokovi ¹¹¹	Novaković 1877:92
2 rogulja	Grbić s.a.:5
2 robura	Obradović 1895:4
2 rogotala	Novaković 1877:22
2 rogutala	Obradović 1895:4
2 rogatla	Bovan 1980:89
2 rogoljala	RJAZU s.v. <i>putitelj</i>
5, 6. rogopelja	Srećković 1894:8
8. rogue	Sundečić 1850:127
7, 8. rogoti	Obradović 1895:4
5, 6. rogati	RSANU s.v. <i>klapati</i>
7, 8. rogotulji	Grbić s.a.:5
2 rogole	Grbić s.a.:5
2 strže	Mileusnić s.a.:19
5, 6. bodu	Vuković 1890:79
'uši'	
2 zauhanca	Mileusnić 1901:142
5, 6. šklobue	Sundečić 1850:127
5, 6. šklopuje ¹¹²	Koželjac 1989:70
(5, 6) šlobuje	Bovan 1980:89
7, 8 loparića	Bovan 1980:89
2 lopatača	Lopičić 1898:149
(7, 8) kopljuša ¹¹³	Srećković 1894:8

¹⁰⁹ Ovakva zamena je u modelu očekivana za denotat 'uši'.

¹¹⁰ Kod Zovka 1930:157 ovo su 'uši'.

¹¹¹ Sekundarno prema očekivanom *rogovi*.

¹¹² Ova varijanta, data u novoj zbirci Koželjac 1989:70, neznatno se razlikuje od Sundečićeve (1850:127) potvrde, kasnije preuzete u zbirci Novaković 1877:23. Ovakva sličnost malo je verovatna imajući u vidu geografsku i istorijsku udaljenost.

¹¹³ Nesigurno čitanje, možda: *lopljuša*.

5, 6. klapavice	Ilić 1846:225
7, 8. klopavica	Mileusnić 1901:95
5, 6. klopahun ¹¹⁴	Obođanin 1897:384
7, 8. klapetanka	Veselinović 1888:134
7, 8. klapati	RSANU s.v. <i>klapati</i>
2 klopotala	Bogdan-Bijelić 1924:188
2 klepetala	Obradović 1895:4
7, 8. klepovi	Novaković 1877:92
5, 6. klepeti	Obradović 1895:4
5, 6. klepetulji	Grbić s.a.:5
7, 8. poklopiš	Novaković 1877:23
7, 8. poklope ¹¹⁵	Vuković 1890:79
7, 8 zaklepalo	Karadžić 1897:378
2 klapače	Lang 1914:112
2 pera putipera	Obradović 1895:4
2 pera vitopera	Novaković 1877:22
2 vertulja ¹¹⁶	Grbić s.a.:5
2 oštrulja	Zovko 1930:157
'oči' (ponekad se javljaju umesto 'rogova' verovatno kao kontaminacija sa modelom zagonetke za 'nerogatu životnju')	
2 bulja	Novaković 1877:103
2 bura	Obradović 1895:4
2 bolja	Filipović 1949:269
2 botulja ¹¹⁷	RSANU s.v. <i>botulj</i>
2 gledole	Grbić s.a.:5
2 gledače	Lang 1914:112
2 svetiju	Lang 1914:111
'rep'	
9. zavrtač	Bogdan-Bijelić 1924:188
9. zavrtiš	Novaković 1877:22
9. zavrtalo	Karadžić 1897:378
9. zavertalj	Grbić s.a.:5
9. zaverndec	Grbić s.a.:5
9. zavrndać	RSANU s.v. <i>klapati</i>

¹¹⁴ Oblici *bodamun* i *klopahun* mogu se tumačiti kao obrazovanja tvorena uz pomoć, na našem terenu neproduktivnog praslovenskog sufiksa *-unъ za tvorbu nomina agentis (ERHSJ s.v. -un i SP I:134). Ovaj praslovenski sufiks vrlo je aktivan u zagonetkama na zapadno- i istočnoslovenskim jezicima, v. npr. Volocka 1991:192 ili Mitrofanova 1968:53. Manje je verovatna mogućnost da je u ovoj crnogorskoj varijanti u pitanju romanski sufiks -un na slovensku osnovu (v. npr. ovakvu mogućnost u ERHSJ s.v. -ač), jer bi to u navedenoj paradigmati bilo izuzetak.

¹¹⁵ Denotat opisan kao 'leđa'.

¹¹⁶ Denotat je 'plug'.

¹¹⁷ RSANU s.v. *botulj* 'samo u zagoneci, bez određenog značenja' ne definiše denotat. Denotat bi mogao da bude i 'rogovi', prema posvedočenim: *boditelj*, *bodavica*, *bodamun*, ali i 'oči' prema nizu: *bulj*, *bur*, *bolj*.

9. zavrndaći	Obradović 1895:13
9. vrteljan	Bovan 1980:89
2 vrndeljala ¹¹⁸	Obradović 1895:5
9. vrndalec	Obradović 1895:4
1 vrtukalo	Obradović 1895:4
9. vrkekelj	Obođanin 1897:384
9. vrtiguza	Novaković 1877:103
9. vetriguza	Filipović 1949:269
9. vrculja	Srečković 1894:8
9. vrtić ¹¹⁹	Vuković 1890:31
5. frtalj	Obradović 1895:4
1 frkač	Lang 1914:112
7. zafrkač	Mileusnić 1901:142
1 vertoli	Grbić s.a.:5
9. zavrti	Vuković 1890:79
9. repue	Sundečić 1850:127
1 se niše	Mileusnić s.a.:19
1 pogajna	Lang 1914:111
9. pomaolja	Veselinović 1888:134
9. barjaktar	Novaković 1877:92
1 metla	RSANU s.v. <i>botulj</i>
9. šik	Mileusnić s.a.:114
9. šica	Mileusnić s.a.:74

Na srpskohrvatskom prostoru izolovano stoje varijante zagonetke o 'kravi', gde bi se za zamenu prvog denotata moglo pomišljati na 'vime' = 'mleko'¹²⁰:

peti šesti *bjeličana*,
sedmi osmi *budisana*

Obradović 1895:13

Blisko sledećoj samoborskoj varijanti:

Četiri *štrpčeju*,
četiri *špricaju*,
dva *svetiju*,
a jedan *pogajna*. 'krava dojna'

Lang 1914:111

stoji kajkavska varijanta, verovatno iz okoline Varaždina, koja ne pokazuje transformacije, uz interesantno objašnjenje denotata kao 'krava, nose ju četiri noge, četiri sise zvone, dva roga i dva uha kažu, oči svetle a rep potjerava':

¹¹⁸ Denotat je opisan kao 'zvono'.

¹¹⁹ U slučaju pareme *vrtić* verovatno se radi o naknadnoj ispravci Vukovića (1890:31) prema Novakovićevoj (1877:103) varijanti u kojoj je: *vrtiguza*. Zbog toga ova Vukovića potvrda nije uneta u tabelu.

¹²⁰ Pojava denotata 'vime' karakteristična je za zapadno- i severnoslovenske varijante zagonetke o 'kravi', tako se ovaj denotat npr. u poljskom zamenjuje sa *stypy pociągace* (Gustawicz 1893:221), *dojery, dojki* (Volocka 1991:195), u ruskom sa: *четыре звониху* (Mitrofanova 1968:45).

Četiri *nose*, četiri *zvone*,
četiri *kažu*, dva *svietle*,
a jedan *potjerava*.

Pukoljubić 1868:56

Slično prethodnim kajkavskim varijantama sa denotatom 'krava', češka i srpskohrvatske varijante zagonetke sa denotatom 'pas; konj' imaju transformisan glagol **světiti* za 'oči':

Čtyři *stelou*
a dva *svítí*,
jeden si *lehne*.

Flajšhans 1925:31

Dva *svijetle*
četiri *steru*,
jedan *liježe*. 'pas'

Obradović 1895:3

Jedan *spava*, dva *svetliju*, četiri *prostiraju*. 'pas'

Bovan 1980:109

Jedan *večera*, četiri *dvore*, dva *svijetle*, hiljadu ih se paščadi brani. 'konj'

Popović 1891:62

Tabela sa uporednim pregledom varijanata modela iz § 2.2.1.1.

	noge	rogovi	uši	rep
1	peri poduperi	bodamun	klopatun	vrkekelj
2	*pera vitopera	rogotala	*čokotala	
3	*pera putipera	oštrulja	*bolja	vetriguz
4	pera putipera	oštrulja	*bulja	vrtiguza
5	putipora	rogole	*gledole	vertoli
6	putom pele	rogulja	vertulja	zaverndec
7	pera putipera		klepetala	vrndeljala
8	putileti	rogoti	klepeti	vrndalec
9	pera putipera	rogutala	nogutala	vrtukalo
10	putitelja	rogoljala	klepetala	vrtukalo
11	hoditelja	boditelja	poklopiš	zavrtiš
12	trkitelja	poditelja	loparića	vrteljan
13		kokovi	klepovi	barjaktar
14	hoditelja	boditelja	lopatača	zavrtiča
15	dva pa dva	rogatla	klepetala	vrndalec

	noge	rogovi	uši	rep
16	sotitelj	boditelj	zaklepalo	zavrtalo
17	nogotulja	rogotulji	klepetulji	zavertalj
18	hodalice	bodavica	klopavica	šica
19	bat	rogulj	oštrulj	metla
20	bat	botulj	oštrulj	metla
21	nogura	robura	*bura	frtalj
22	pohodala	nabodala	klopotala	zavrtač
23	ide	rogue	šklobue	repue
24	klimpeću	strže		niše se
25	hode	bodu	poklope	zavrtači
26	štrpčeju	*špricaju	*svetiju	pogajna
27	četiri sa četiri	*bjeličana	*budisana	zavrndači
28	trup trup	rogopelja	kopljuša	vrculja
29	četerice	bodljavice	klapavice	šik
30	četirice	bodavice	klapavice	
31	četirnjaci	bobovnjačo	klapetanka	pomaojla
32	hodače	*gledače	klapače	frkač
33	štrpetanca		zauhanca	zafркаč
34		rogoti	klapati	zavrnda

Parememama nisu rekonstruisani nominativ, odnosno infinitiv¹²¹. Znak * obeležava denotat drugačiji od navedenog u zaglavlju:

dva bulja; dva bolja; dva bura; dva gledole; dve gledače; dva svetiju 'oči'

¹²¹ Redosled izvora u tabeli: 1. Obođanin 1897:384; 2. Novaković 1877:22; 3. Filipović 1949:269; 4. Novaković 1877:103; 5. Grbić s.a.:5; 6. Grbić s.a.:5; 7. Obradović 1895:4; 8. Obradović 1895:4; 9. Obradović 1895:4; 10. RJAZU s.v. *putitelj*; 11. Novaković 1877:22; 12. Bovan 1980:89; 13. Novaković 1877:92; 14. Lopičić 1898:149; 15. Milanović 1895:269; 16. Karadžić 1897:378; 17. Grbić s.a.:5; 18. Mileusnić 1901:95; 19. Zovko 1930:157; 20. RSANU s.v. *botulj*; 21. Obradović 1895:4; 22. Bogdan-Bijelić 1924:188; 23. Sundečić 1850:127; 24. Mileusnić s.a.:19; 25. Vuković 1890:79; 26. Lang 1914:111; 27. Obradović 1895:13; 28. Srećković 1894:8; 29. Mileusnić s.a.:114; 30. Ilić 1846:225; 31. Veselinović 1888:134; 32. Lang 1914:112; 33. Mileusnić 1901:142; 34. RSANU s.v. *klapati*.

dva pera vitopera; dva pera putipera 'uši'

četiri čokotla 'noge'

četiri špricaju 'vime'

Izolovano stoje dve potvrde sa zapada srpskohrvatske teritorije koje sadrže i denotate 'oči' (*migaljke, migači*) i 'uši' (*strigaljke, žmigači*). Ovakve zamene denotata na južnoslovenskom istoku obrazuju poseban model zagonetke za 'životnju bez rogova'. Potvrde transformisanog glagola *migati* kao zamene denotata 'oči' javljaju se i prilikom zagonetanja delova ljudskog tela, ali van teritorije Balkana.

Prve dvije *trkaljke*,
druge dvije *pomagaljke*,
peta i šesta *migaljke*,
sedma i osma *strigaljke*,
a deveto *zafркаč*.

'zec'

Vuković 1890:67

Dva *rogača*,
dva *migača*,
dva *žmigača*,
četiri *potpirača*,
jedan *otirač*.

'krava'

Šetka 1978:286

2.2.1.2. Model zagonetke, koji se odnosi na 'životinju bez rogova'¹²² karakterističan je samo za južnoslovenski prostor. Karakterišu ga pareme koje na prvi pogled asociraju na apelative: *karakondžula* (Škaljić s.vv. *karakandža, karakondžula* i dr.; BER s.v. *караконджо(л)*: turskog porekla), i *mandrsati* (BER s.v. *мандърсам* ne daje definitivnu etimologiju; ali se ovaj glagol objašnjava ekspresivnom tvorbom od psl. **manqti*, ESSJa s.v., po tvorbenom modelu opisanom u: Vlajić-Popović i Bjeletić 1991. Za jsl. *samandršišite* up. i: Dukova 1985:40). Navedene pareme pokrivaju denotate 'noge' i 'rep'.

Ako se za glagol *mandrsati* prihvati slovenska etimologija i semantika primarna za denotat 'rep', a to je 'mahati', ostaje otvoreno pitanje zamene denotata 'noge'. Semantika turcizma *karakondžula* ide predaleko od jednostavnih zahteva folklornog teksta, zato se može govoriti o paronimskoj transformaciji jednog prvobitnog **korkъ/*korka* 'noga' i **krokъ* 'korak'. Ovakvu pretpostavku omogućavaju srpskohrvatsko dijalekatsko *karakacha* 'drveni tronožac ili trokrak panj; vrsta prečage na dva oslonca' (Timok, RSANU s.v.), bugarsko dijalekatsko *karakachka* 'trokrako drvo, trokrak drveni stočić' (potvrde sa iste teritorije kao i varijante analizirane zagonetke), splitsko *karakatnica* 'hobotnica' i dr.¹²³ Ako

¹²² Izdvaja se makedonska zagonetka za denotat 'mačka kada legne, savije noge, a uši i rep podigne':

Ено нешто две *натурлјуву*,
две *опулјува*,
четири *зберува*,
а едно *испуича*.

Penušliski 1969:17

¹²³ ERHSJ s.v. *karakatnica* nema etimološko rešenje; BER s.v. *karakachka* pretpostavlja praslaveno poreklo uz 'epetetsko a'; Vinja 1986 II:69 za oblik *karakatnica* 'hobotnica' pretposta-

se ovakvo razmišljanje proširi na strukturu cele zagonetke, tada bi i preostala dva denotata prvobitno mogla biti zamenjena samim transformisanim denotatom, up. *uvala*; *ule* 'uši' ili transformisanom funkcijom denotata, up. *migala* za 'oči'.

Delovi tela nabrajaju se u parovima i samo poslednji denotat biva pokriven i rednim brojem (*deveti*, *peti*).

Areal rasprostiranja ovog modela zagonetke poklapa se sa uočenim arealom srpskohrvatskih folklornih balkanizama (up. Sikimić 1994d). Potvrde su zabeležene u Leskovcu, Zaplanju, Pirotu, Knjaževcu, srednjem Timoku, moravsko-kruševačkom okrugu i Levču.

Dve <i>mijuge</i> ,	
dve <i>pijuge</i> ,	
četiri <i>karakondžule</i>	
i deveti <i>vazdrkamlja</i> .	Novaković 1877:96
'uši'	
2 <i>mijuge</i>	Novaković 1877:96
2 <i>mijugaju</i>	Vuković 1890:32
2 <i>ivule</i>	Đorđević 1902:1
2 <i>ule</i>	Đorđević 1899a:43
2 <i>vijule</i>	Bušetić 1901:3
2 <i>vivulje</i>	RSANU s.v. <i>kerekendije</i>
2 <i>viole</i> ¹²⁴	Mijatović 1913:44
2 <i>uvala</i>	Koželjac 1989:68
2 <i>osole</i> ¹²⁵	Srećković 1894:3
#2 <i>вивала</i>	Stojkova 1970:240
#2 <i>фyфyри</i>	Stojkova 1970:222
'oči'	
2 <i>pijuge</i>	Novaković 1877:96
2 <i>pijugaju</i>	Vuković 1890:32
2 <i>civule</i>	Đorđević 1902:1
2 <i>ciole</i>	Mijatović 1913:44
2 <i>pisule</i>	Đorđević 1899a:43
2 <i>piskule</i>	Bušetić 1901:3
2 <i>sule</i>	Đorđević 1899a:43
2 <i>susle</i>	Đorđević 1902:1
2 <i>vavulje</i>	RSANU s.v. <i>kerekendije</i>
2 <i>presole</i>	Srećković 1894:3
2 <i>migala</i>	Koželjac 1989:68

vlja slovensko poreklo uz 'problematičan vokalizam osnove'; ESSJa u odrednici **korkats* uključuje samo sh. *krakat*, ali registruje istu semantiku, 'hobotnica', u ukrajinskom i ruskom jeziku. Polaz za rešavanje vokalizma ovih južnoslovenskih osnova daje ESSJa s.vv. **kroky* i **korky*/**korka*, pretpostavljajući praslovenski odnos **kor-ky*, **kor-akъ*, **kr-okъ*. Južnoslovenski primeri tako daju mogućnost da se pretpostavi i jedna **kar-* osnova.

¹²⁴ Sa denotatom 'kola'.

¹²⁵ Nesigurno čitanje, možda: *oslje*.

#2 пискала	Stojkova 1970:240
#4 пискулицы	Stojkova 1970:236
'noge'	
4 karakandule	Dorđević 1902:4
4 karakondžu (sic)	Mijatović 1913:44
4 karakondžule	Novaković 1877:96
4 karakončule	Vuković 1890:32
4 karakandila	Marić 1897:11
4 karakanga	Dorđević 1899a:43
4 karakandže	Dorđević 1899a:43
4 karakače	Srećković 1894:3
4 kerekendije	RSANU s.v. <i>kerekendije</i>
4 tape! tape!	Bušetić 1901:3
#4 калаканье	Stojkova 1970:240
#4 карандилице	Stojkova 1970:236
#4 калакандерици	Stojkova 1970:222
'rep'	
9. samandršište	Marić 1897:11
1 andara mandara	Srećković 1894:3
9. mandrda	Mijatović 1913:44
5. mandrsalo	Dorđević 1902:1
1 mandrsina	Stanimirović s.a.:3
1 mangusija	Dorđević 1899a:43
9. maždragana	Dorđević 1899a:43
5. modrosan	Bušetić 1901:3
9. matravelja	RSANU s.v. <i>kerekendije</i>
9. vazdrkamlija	Novaković 1877:96
9. mahaju	Vuković 1890:32
#5. мъндърса	Stojkova 1970:240
#9. мандърс	Stojkova 1970:236
#1 мандрас	Stojkova 1970:222

Bugarske potvrde, obeležene: (#) uklapaju se u model zagonetke uz srpsko-hrvatske varijante.

Tabela sa uporednim pregledom srpskohrvatskih varijanata iz § 2.2.1.2.

	uši	oči	noge	rep
1	mijuge	pijuge	karakondžule	vazdrkamlija
2	*mijugaju	pijugaju	karakončule	mahaju
3	uvala	migala	karakandila	mandrsalo
4	ule	pisule	karakandže	mandrsina

	uši	oči	noge	rep
5	vijule	piskule	tape! tape!	modrosan
6	ule	pisule	karakanga	maždrogan
7	ule	susle	karakandže	mangusija
8	ivule	civule	karakandule	mandrsalo
9	ivule	piskule	karakandila	samandrište
10	vivulje	vavulje	kerekendije	matravelja
11	viole	ciole	karakondžu	mandrda
12	*ule	sile	karakondžule	mangusija
13	osole	presole	karakače	andara mandara

Nesigurne su potvrde obeležene * u zborniku: Vuković 1890:32¹²⁶ i Bovan 1980:105¹²⁷.

2.2.1.3. Skoro sve ruske varijante ove zagonetke odnose se na denotat 'krava' i često sadrže transformaciju broja 'četiri' kao zamenu denotata 'noge'. Druge pareme nastaju na iste načine kao u srpskohrvatskim varijantama, npr:

transformisani denotat:

два ухта,	
одна нохта	Mitrofanova 1968:54
два ухтарка	Mitrofanova 1968:45
два ухотка	Mitrofanova 1968:45
два ухтаря	Mitrofanova 1968:45
два ухтика	Poslovice 1961:228
два-ста ухаства,	
два ста рогаста	Mitrofanova 1968:45
четыре ногасты,	
два рогаста	Mitrofanova 1968:45
два гласта	Mitrofanova 1968:47

transformisana funkcija denotata:

¹²⁶ Oslanja se na zbirku Novaković 1877:96. Novakovićev primer, inače iz Levča, i sam je deformisan, ako se pretpostavi da je *mijuge* prema *migati* (kao u: Koželjac 1989:68) zamena denotata 'oči' u nekim zapadnim srpskohrvatskim varijantama (*migaljka*, *migač*), a tako i u ruskim zagonetkama, up. npr. Mitrofanova 1968:54.

¹²⁷ Redosled izvora u tabeli: 1. Novaković 1877:96; 2. Vuković 1890:32; 3. Koželjac 1989:68; 4. Stanimirović s.a.:3; 5. Bušetić 1901:3; 6. Đorđević 1902:1; 7. Đorđević 1902:1; 8. Đorđević 1902:1; 9. Marić 1897:11; 10. R SANU s.v. *matravelja*; 11. Mijatović 1913:44; 12. Bovan 1980:105; 13. Srećković 1894:3.

- четыре ходаста, два бодаста Mitrofanova 1968:45
 четыре стоихи,
 четыре громихи Mitrofanova 1968:45
 один махай, четыре гуляй Mitrofanova 1968:45
 один махтер Poslovice 1961:228
 metafora:
 два бойца, два стекла Mitrofanova 1968:44
 два стеклышка Mitrofanova 1968:45
- Bugarska i makedonska građa ne daju primere transformisanog denotata, ali je transformisana funkcija denotata uobičajena, tako npr.:
- 2 светулки Stojkova 1970:236
 2 гледача Stojkova 1970:236
 2 клепача Stojkova 1970:236
 1 махалце Stojkova 1970:236
 1 махалчица Stojkova 1970:241
 1 маало Stojkova 1970:223
 9. размаалче Ikonov 1889:149
- Kombinacija metafore i transformisane funkcije denotata karakteriše i poljske varijante iste zagonetke ('krava : rogovi, noge i rep' odnosno: 'oči, noge, vime, uši, rep'). Ni u poljskoj građi nema primera transformisanog denotata kao zamene denotata.
- Ma dwa patyczki,
 a cztery cycki,
 piąty zamacháj. Kolberg 1962:245
- Dwa patrace,
 čtyry stupace,
 čtyry pociągace,
 dwa s^uchace,
 a jeden myrdác. Gustawicz 1893:221
- Tako je u drugim poljskim varijantama denotat 'rep' pokriven npr. pareme-mama *mahaj*, *zamačajdło*, *pomačajło*, *pumačaj*, *pomačajec*, *mačajaj* (Bartmiński 1973:241), *zamačajło* (Wierchowski 1890: (247)), *zamiatác* (Gustawicz 1893:222); a u kašupskim: *jeden co z'axlastaje* (Sychta s.v. *t'agòdka*) i *pomaxaj* (Sychta s.v. *štěřě*).
- Beloruska varijanta sa denotatom 'konj':
 Siem sot swiszczyc',
 czatyry pleszczyc',
 dwa słuchajuć,
 dwa niuchajuć
 i dwa hledziać. Hurynowicz 1893:199
- Moravska varijanta zagonetke za denotat 'krava':
 Má to štyry nohy
 dva parohy,
 a sídmý vodmětáč. Gorovei 1898:391

2.2.1.4. Modeli zagonetaka opisani u §§ 2.2.1.1, 2.1.2. i 2.2.1.3. preklapaju se ne samo u srpskohrvatskim varijantama, već i u ruskim. Za oba modela, mogu se izdvojiti kao zamene denotata: sam transformisani denotat, transformisana funkcija denotata, transformisan broj i metafora, ali to ni u jednoj varijanti nije dosledno sprovedeno kroz ceo tekst¹²⁸. Na slovenskom planu zajednička je zamena denotata 'noge' (odnosno 'točkovi') transformisanim brojem *četiri* (up. § 3.3.2.). Sravnjivanjem srpskohrvatske i druge slovenske građe sa podacima iz tabele date u radu Volocke, 1991:195 (koji se odnose uglavnom na ruski, ukrajinski i poljski materijal), kao opšteslovenske osnove za transformaciju u zamene denotata, mogu se izdvojiti još i sledeći glagoli:

'rep' : psl. **maxati*

Na osnovu sledećih potvrda: kašupskog *romaxaj*; poljskog *zamachaj*, *zamachajło*, *otachaj*, *machaj* i dr.; ruskog *махай*, *махтышка*, *замахайка*, *махатук*, *махтак*, *маковица*, *махтай*, *махальце*, *махтер*; ukrajinskog *замахайло*, *помахайло*; beloruskog *замахайла*, *помахайла*, *махтар*; bugarskog i makedonskog *размаалче*, *махалчица*, *махалце*, *маало*, *ромаојла*.

'rep' : psl. **vьrtěti*

Na osnovu ruskog *верток*, *вертун*; ukrajinskog *вертун*; beloruskog *вярцель* i srpskohrvatskih: *zavrtáč*, *zavrtiš*, *zavrtalo*, *zavrtalj*, *zaverndec*, *zavrndac*, *vrteljan*, *vrndeljalo*, *vrndalec*, *vrtukalo*, *vertoliti*, *zavrteti*.

'rogovi': psl. **bosti*

Na osnovu kašupskog *b'odaje*; poljskog *bodery*; ruskih: два *бодаста*, два *бодая*, два *бодунка*, два *бойца*; ukrajinskih: два *бодаци*, *бодаста*; beloruskih: два *бодня*, *бодаста*; i srpskohrvatskih potvrda: *boditelj*, *nabodalo*, *bodavica*, *bodljavica*, *bodamun*.

'noge' : psl. **xoditi*

Na osnovu poljskih: *pochodyry*, *chodyry*; ruskih: два *ходячих*, четыре *ходаста*, ukrajinskih: *ходаста*, *ходори*, *ходаки* i srpskohrvatskih potvrda: *hodolica*, *hoditelj*, *pohodalo*.

'oči' : psl. **ględati*

Na osnovu ruskog два *глядельца*; beloruskog: *hledziac*, srpskohrvatskih: *gledoliti*, *dve gledače* i bugarskog: два *гледача*.

¹²⁸ Albanske varijante imaju na ovim mestima glagole, znači funkciju, a ne zamenu denotata (denotat 'konj'):

Katër *tringëllajnë*,
dy *shikojnë*,
dy *ndigjojnë*,
nja ma i keqi *pruen*.

Trnavci i Četa 1981:52

('Četiri zveče, dva gledaju, dva slušaju, najgori tera.')

Isti je slučaj u novogrčkoj zagoneci za 'svinju', npr:

Τέσσερες στέκονται, δύο βλέπουν,
δύο ακούνε, ένας τρώει
κι' ένας κομπολοί παίζει.

Setta 1965:77

('Četiri, dva gledaju, dva slušaju, jedan jede i jedan se igra četkom.')

Karakteristika ovog modela zagonetke je pojava netransformisanog glagola paralelno sa transformacijom glagola u parememu — zamenu denotata. Strukturno glagol ostaje kao funkcija denotata, a zamena denotata izostaje ili je pokrivena brojem.

Transformisani denotati:

'noge'

Ruski: одна *нохта* (?), четыре *ногасты* i srpskohrvatsko: *nogotulj, nogutalo, nogur*.

'rogovi'

Rusko: два *рогаста* i srpskohrvatsko: *rogač, rogulj, robur, rogotalo, rogutalo, rogatlo, rogoľjalo, rogopelja, rogotulj, rogovati, rogotati, rogoliti*.

'oči'

Samo rusko: два *глазаста*.

'rep'

Samo srpskohrvatsko: *repovati, repaš*.

'uši'

Samo rusko: два *ухта*, два *ухтарка*, два *ухтуста*, два *ухтяхта*, два *ухтаря*, *ухтактак* (?), два *ухотка*, два *ухтика* i možda srpskohrvatsko: *uvala, ule*.

Transformacija denotata u glagol ne mora obavezno da postane paremema, tako u srpskohrvatskom jeziku RJAZU potvrđuje denominalne glagole: *repušiti se, rogušiti se, roguljati* i sl.

2.2.2. U modelu zagonetke sa složenim denotatom 'kola, volovi i čovek' odnosno 'točkovi, volovi i čovek', u tvorbi prve dve zamene uočava se međusobna tvorbeno zavisnost, dok zamena trećeg denotata stoji izdvojena. Model je arealno ograničen na istočni deo srpskohrvatske teritorije i slaže se sa bugarskim varijantama istog teksta¹²⁹.

Četiri *četirka*,

dva *leptirka*,

i pred njima *pabirak*.

Novaković 1877:94

'točkovi'

4 *skangala*¹³⁰

Riznić 1899:5

4 *košturka*¹³¹

Mijatović 1913:10

¹²⁹ Transformisan broj 'četiri' i u ruskom folkloru može da pokriva denotat 'kola, taljige', ali ceo tekst ruske zagonetke ima drugačiju strukturu i denotat 'kola u kojima se vozi žito sa polja na gumno':

*Четыре чатыраначки
побѣгли въ паляначки,
принесли утку,
пасадили въ закутку:
„сядзи утка тутъ,
бо табѣ данъ куть.“*

Razumihin 1853:29

¹³⁰ Up. bugarske varijante: 4 *гангала* i 4 *канкала* u: Stojkova 1970:403. Etimološka rešenja su išla u pravcu balkanske posuđenice u kojoj, prema BERu, etimologija zavisi od semantike: tako BER s.v. *кангал*² 'prednji deo kola' pretpostavlja tursko poreklo, a s.v. *кангал* 'deo parapeta' grčko poreklo. Filipova-Bajrova 1969:99 u oba slučaja vidi grecizam. Kao i BER s.v. *кангал*¹, *гангал*, tako i ERHSJ s.v. *kančelo* za sh. *kangal* 'kančelo' za ovaj grecizam pretpostavlja tursko posredstvo. Nejasna semantika paremema 4 *skangala*, 4 *гангала* i 4 *канкала* i njihova evidentna povezanost sa 4 *bumbala* odnosno 4 *нумпала* ovaj problem ostavljaju otvorenim.

¹³¹ Zapisivač beleži da je denotat 'rogovi'.

4 koturka	Bovan 1980:90
4, 5 bunbuleta	Đorđević 1899e:225
4 leptirka	Srećković 1894:1
4 četirke	Debeljković 1897:8
4 četirka	Debeljković 1897:5
4 čeptirka	Srećković 1894:11
4 četirkala	Đorđević 1899e:225
4 četirca	Zlatanović, M. građa za RSANU
4 četernika	Debeljković 1897:9
4 četirana	Obradović 1895:13
4 četrljenca	Novaković 1877:94
5. petorence, 6. šestorence	Popović 1897:2
'volovi'	
2 bumbala ¹³²	Riznić 1899:5
2 leptirka	Mijatović 1913:10
2 leptirca	Novaković 1877:94
2 lepotirka	Srećković 1894:11
2 bendirka	Srećković 1894:1
2 bećirca	Zlatanović, M. građa za RSANU
2 bečirca	Bovan 1980:237
2 beđirka	Novaković 1877:94
2 bićera	Stanimirović s.a.:2
2 babirka	Debeljković 1897:5
2 babirke	Bovan 1980:223
2 bebernika	Debeljković 1897:9
2 bogomoljca ¹³³	Novaković 1877:94
2 bogoslovca	Mijatović 1913:45
2 vezirka	RSANU s.v. <i>vezirak</i>
2 vozirkala	Đorđević 1899e:225
2 biljurka	Srećković 1894:9
2 čaturka	Bovan 1980:90
2 ćelepirka	Popović 1897:4
2 pabirka	Milosavljević 1913:374

¹³² Up. u bugarskim varijantama (2) *пумнала* u: Stojkova 1970:403.

¹³³ U ruskim varijantama: *два богомола* (Mitrofanova 1968:45). Stojkova 1970:62 uočava u bugarskoj varijanti vezu zamene denotata *нараклета* (grecizam) 'uši kod vola' i *c dve ce bozy molu* 'isto'. Takve su i srpskohrvatske zamene za denotat 'volovi': *bogoranci*, *bogoronjci*, *bogojavci*, iz narednog modela zagonetke, ali i segment vlaške zagonetke o 'kravi i teletu': *patru sa ruaga la Dumnjeđz'u* 'četiri se Bogu mole' (Durlić 1984:102), i verovatno se odnose na 'rogove' kao jedini deo tela uperen ka nebu. Zagonetke na drugim evropskim jezima često sadrže podatak 'uperen ka nebu': norveški: *tvo koper up i sky* (Gorovei 1898:390), nemački (alzaški): *vier lueghe d'r Himmel* (Gorovei 1898:390), španski dijalekat ribagorso: *dos miralcels* (Gorovei 1898:390). Prema raspoloživim podacima motiv 'moliti se Bogu' kao zamena za denotate 'rogovi' odnosno 'vo' razvija se samo kod pravoslavnih naroda. Kao moguće objašnjenje up. i obred *volovska bogomolja* u centralnoj Srbiji (Ivanov i Toporov 1974:46).

'čovек'	
5. petaš	Debeljković 1897:5
kačibur	RSANU s.v. <i>vezirak</i>
farajbeg	Bušetić 1914:4
krdžalija	Mijatović 1908:3
kapetan	Debeljković 1897:9
pabirak	Novaković 1877:94
čuteljak	Bovan 1980:237
ćuruleja	Stanimirović s.a.:2
šumšuleja	Zlatanović, M. građa za RSANU
erak	Vuković 1890:26
erek	Novaković 1877:94
jeretiš	Novaković 1877:94
eretiše	Srećković 1894:11
veretica	Srećković 1894:9
parica	Bovan 1980:223
jarica	Debeljković 1897:8
graor	Popović 1897:4
petlić	Srećković 1894:1
starčić	Sokić 1966:20
Mijat	Novaković 1877:94
Radoš	Bovan 1980:90
1 sjedi na karadi, sam doziva: salamaleć	Obradović 1895:13
ja sedim na saraju	Mijatović 1913:45
7. sedi u saraj pa duma: bre lele varaj	Popović 1897:2
1 sedi i si kaže: bre varaj, bre varaj	Đorđević 1899e:225
7. samo trči	Đorđević 1902:5
'štap'	
tandibur	RSANU s.v. <i>vezirak</i>
džidica	Popović 1897:4
nevesta	Riznić 1899:5
repić	Srećković 1894:1
rapaš	Debeljković 1897:5
perak	Vuković 1890:26
perek	Novaković 1877:94
stap	Zlatanović, M. građa za RSANU
rumbe, dumbe	Bovan 1980:237

Ako postoje denotati 'čovек' i 'štap', najčešće se zvukovno slažu: *erek* : *perek*; *džidica* : *gnjidica*; *kačibur* : *tandibur*; odnosno poslednji se tvori kao ekstenzija: *rumbe*, *dumbe*.

2.2.3. Zagonetka sa denotatom 'kola sa volovima' u bugarskom folkloru pokazuje upadljivu sličnost sa srpskohrvatskim varijantama istog modela i potvrđuju proizvoljnost zamena denotata 'čovек' i 'štap'.

'kola' : 'volovi'	
4 гангала	: 2 пумпала Stojkova 1970:403
4 канкала	: 2 пумпала Stojkova 1970:403
4 янци	: 2 поганци Stojkova 1970:404
4 лаза	: 2 плаза Stojkova 1970:404
4 барабанчета	: 2 тъпанчета Stojkova 1970:403
4 аңчета	: 2 топанчета Stojkova 1970:403
4 мечетарета	: 5, 6. буболета Stojkova 1970:404
3-4 чуканца	: 5—6 мънгала Stojkova 1970:404
4 чопаранки	: 5, 6. богалинки Stojkova 1970:404
5-6 голубета	Stojkova 1970:405
4 четворки	: 2 бутуряка Stojkova 1970:405
4 шар шарат	: 8 на бога се молят Stojkova 1970:405
4, 5, 6. (samo broj)	Aleksov 1966:2
'čovек' : 'štap'	
7. ходи	: свещ Stojkova 1970:404
7. 'оди	Aleksov 1966:2
7. седи у сарая	Stojkova 1970:404
7. седи на скурла	: скурлец Stojkova 1970:404
звездоброец	: вадидушник Stojkova 1970:403
въртипух	: вадидух Stojkova 1970:403
таратушняк	Stojkova 1970:404
търтунец	Stojkova 1970:404
чурулеа	Stojkova 1970:403
червен чукундур	: ръжана сламка Stojkova 1970:403
къорав просяк	Stojkova 1970:403
просяк и просяче	: тънка, висока невестица Stojkova 1970:404

2.2.4. U samo tri potvrde zagonetke sa denotatom 'plug'¹³⁴ odnosno 'tara' postoji očuvan ceo model zagonetke:

Dvoje *dvojanjci*,
troje *trojanjci*,
pet i šest *bogoranci*,
sjedi starac na *karanci*,
brezu kozu dere,
za se loj меће.

Obradović 1895:3

¹³⁴ Rumunske varijante zagonetke sa denotatom 'plug' imaju identičnu strukturu, pa čak i transformaciju broja 'osam' kao zamenu prvog denotata 'dva vola':

Opt opintele
două scîrîiele
ș-un țupui după ele.
Opt opintitori
opt opintite
opt opintei
opt opintesc

Niculescu 1991:97
Niculescu 1991:97
Gorovei 1898:297
Gorovei 1898:297
Gorovei 1898:297

'nejasan denotat'	
dvoje dvojanjci	Obradović 1895:3
dvoji dvojanji	Mirković 1902:8
dvoji dvonjci	Obradović 1895:3
troje trojanjci	Obradović 1895:3
troji tronjci	Obradović 1895:3
'volovi'	
5 i 6 bogoranci	Obradović 1895:3
5, 6. bogoronjci	Obradović 1895:3
5, 6. bogojavci	Grbić s.a.:5
'plug'	
karanci	Obradović 1895:3
karanti	Grbić s.a.:5
koranjci	Obradović 1895:3
kolandžu	Vorkapić 1902:17
morandžu	Obradović 1895:11
arabi	Mirković 1902:8

Za zamene denotata 'volovi': *bogoranci*, *bogoronjci*, *bogojavci* up. § 2.3. Parememe *karanca*, *karanta*, *koranjca*, *kolandž*, *morandž* (i *karada* iz § 2.2.2.) semantički osvetljava turcizam *araba* 'kola', tako da bi se za osnovu *kar-* u etimološkoj analizi moglo poći od germanizma *karan* 'kola' i istoznačnog romanizma *kar*; *kara* (ERHSJ s.v. *kar²*). Parememe sa osnovom *kol-*, *kor-* i *mor-*, mogle bi imati slovensko poreklo, poslednje dve kasnije paronimski udaljene od etimona.

2.2.5. Sličan model zagonetke opisuje životinju onomatopejama kao zame-nama denotata 'noge'. Ovako upotrebljene onomatopeje uklapaju se u parememe tvorene funkcijom denotata¹³⁵.

I dva <i>trup trup</i> ,	
i dva <i>lup lup</i> ,	
i dva gledaju,	
i dva slušaju,	
i deveti <i>majbaša</i> ¹³⁶ .	'konj'
dva <i>trup</i> , dva <i>lup</i>	Novaković 1877:96
deveti <i>mahi-baša</i>	Novaković 1877:96

Ovakve onomatopeje zastupljene su u bugarskim (Stojkova 1970:222—223) i ruskim (Mitrofanova 1968:46) varijantama. Isti model zagonetke sa onomatopejama postoji i u neslovenskim jezicima, npr. u rumunskom (denotat

¹³⁵ Bartmiński 1981:7—8 spojeve 'neflektivnih formi glagola po tipu proste reduplikacije' smatra najprostijim kompozitima. Oni funkcionišu kao iterativna konstrukcija; vrlo su produktivni kao tvorbeni model.

¹³⁶ *Majbaša* od: *mahi-baša*, potvrđeno u drugoj varijanti. Bovan 1980:100 u gotovo neizmjenjenoj varijanti ima: *majbaša*.

'konj', Gorovei 1898:37) i u turskom (Başgoz i Tietze 1973:98). Parememe *majbaša* i *mahibaša*, zbog turcizma *baša* (Škaljić s.v.) u drugom delu, novije su složenice od slovenskog glagola *mahati*, inače uobičajenog u tvorbi zamene denotata za 'rep' (up. § 2.2.1.4.).

2.3. Neki modeli zagonetaka sa kompleksnim denotatom predstavljaju granične slučajeve jer pojedine varijante pokazuju prisustvo, a pojedine odsustvo tvorbene veze paremema (ali često sadrže različite ekstenzije). U mnogim zagonetkama „слова-замены, кажущиеся бессмысленными, обусловлены промысловыми и бытовыми запретами, тайной речью“, zaključuje Mitrofanova 1978:111 i ilustruje ovu pojavu primerom zagonetke sa denotatom 'čovek pošao u lov, poveo psa i sreo medvedicu':

Пошел я по *тух-тух-ту*,
взял с собой *таф-таф-ту*
и нашел на *хран-тах-ту*;
кабы да не *таф-таф-та*,
меня съела бы *хран-тах-та*.

Mitrofanova 1978:11

Navedena ruska zagonetka može se upoređivati sa srpskohrvatskim varijantama zagonetke o 'lovu' (model opisan u: Sikimić 1991), ali i sa varijantama nestabilnog modela sa denotatom 'ovca, vuk i pas'. Ovaj model zagonetke, često se kontaminira sa drugim modelima, a i denotati su proizvoljni (up. §§ 3.2.1.1. i 3.2.5.8.). Osnovna razlika između ovog i prethodno opisanih modela je tvorbena nezavisnost zamena denotata, a paradigme njihovih varijanata samo delimično pokazuju neku pravilnost.

Rudinke se rudinaju,
pored njima *nuti, nuti*,
tundrc ne da ni gledati.

Vuksan 1893:157

Tako je denotat 'čobanin', odnosno 'pas' zamenjen sa:

čiča glava
par nožica
šuplje gvožđe
bula
treska
supurčica¹³⁷
konbelija
učumija
pendek
pajdaš 'vuk'
pantoš
parto
bendeš¹³⁸

Karadžić 1897:347
Biljan 1911:151
Karadžić 1897:383
Vuković 1890:33
RSANU s.v. *mandeka*
Debeljković 1897:9
Mileusnić s.a.:79
Novaković 1877:103
Vuković 1890:47
Milanović 1895:268
Novaković 1877:238
Mutić 1901:132
Novaković 1877:149

¹³⁷ Bovan 1980:87 čita: *sugarčica*.

¹³⁸ RSANU ovu parememu upoređuje sa glagolom *bendati* 2 'stražariti'.

2.4. U modelima zagonetaka sa više denotata zamene nisu uvek međusobno zavisne, tako da zagonetka ima strukturu teksta na tajnom jeziku¹³⁹. Nema ni prepoznatljivog paremiološkog tvorbenog postupka niti metafore ili metonimije, već samo dolazi do zamenjivanja ključnih reči (denotata), kako inače funkcionišu tajni jezici (up. § 5.2.7.13.). Neuobičajen postupak za zagonetku je paremiološki netransformisana zamenica prvog lica jednine¹⁴⁰. Međusobno tvorbeno nezavisne pareme utiču da zagonetka izgubi čvrstu unutrašnju strukturu, koja se sad održava isključivo na netransformisanim funkcijama denotata. Takav je slučaj sa samo tri zabeležene varijante modela zagonetke o 'čoveku koji je pošao u mlin i pita mlinara kada će doći na red':

Ja uniđoh pod *zapad*¹⁴¹,
i upitah *pendetu*:
kad će moj *sajkan* doć.

Novaković 1877:136

Ja unido pod *zapad*,
i upita *pendetu*,
kad će moj *sakan* dojt?

Ilić 1846:227

Ja pođo' po *vrto*,
pa upita *pendiko*,
kad će moja *taka* doći.

Obradović 1895:5

Etimološki se *pendiko*, *pendeta* mogu uklopiti u srpskohrvatski parememski niz u kome su npr. *penda*, *pende*, *pinda*, *pinde* itd. (v. § 1.6.2.).

2.5. Zamene denotata delimično su povezane u drugoj zagoneci o 'mlinu' (mada ima i drugačijih rešenja: 'fišek baruta; puška')¹⁴². Pareme: *mainje*, *maošija*, *strainje*, tvorene su dodavanjem ekspresivnih prefikslnih elemenata na prvu parememu¹⁴³. Poslednje dve pareme tvorbeno su međusobno zavisne u svim zabeleženim varijantama:

Počeralo *inje mainje*,
mainje strainje,
strainje toroš,
a *toroš beloš*.

Novaković 1877:XIX—XX

¹³⁹ Svođenje svih etimološki nejasnih leksema na tajne jezike, krije u sebi velike opasnosti, upozorava Mitrofanova 1978:112.

¹⁴⁰ Levin 1978:286 uošte ne razmatra ovaku mogućnost 'istovetnog preobrazovanja objekta'. Zbog toga ovakav tip zagonetaka, sa obavezanim kompleksnim denotatom, možemo smatrati 'delimično transformisanim'. U modelima 'delimično transformisanih' zagonetaka lične zamenice i antropomorfnii apelativi imaju, koristeći terminologiju Levina 1978, 'istovetno preobrazovanje' ('тождественное преобразование'). Takvi modeli opisani su npr. u §§ 2.7. i 2.9.

¹⁴¹ Može se razmišljati o izboru lekseme *zapad* kao zamene denotata 'mlin': ako se pođe od činjenice da je *sneg* jedna od uobičajenih zamena za 'brašno', odnosno 'mlin', u ovoj zagoneci očuvano *zapad* bi tako mogao da bude praslavenski relikv u značenju 'sneg', kako to inače potvrđuje istoznačno rum. *zāpadā*.

¹⁴² Up. i skoro neprozirnu strukturu zagonetke u § 4.1.

Sa samo pet raspoloživih varijanata ove zagonetke teško je rekonstruisati sistem, koji se kreće od pet denotata (i koji opisuju ceo proces pokretanja vodenice) kao u navedenom primeru, do samo tri (objašnjeno kao 'meljivo, tj. voda na mlin, a mlin na brašno, a brašno u selo'):

Udari *Miloš* na *Radoša*,
a *Radoš* na *Bjeloša*
a *Bjeloš* uteče u selo.

Grbić s.a.:5

inje : mainje : strainje : toroš : beloš
šija : maošija : gruban : bjelan
tolaš : grboš : bjeloš
Miloš : Radoš : Bjeloš
tolaš : grboša : bjeloša/bjelaša

Novaković 1877:XIX—XX
RSANU s.v. *belan*
Karadžić 1897:342
Grbić s.a.:5
Novaković 1877:183

Bela boja očigledno je ključna za odgonetanje denotata 'brašno', pa su pareme tvorene transformacijom svojstva denotata. Prema svojstvu 'grbav' nejasnog denotata, tvorene su zamene *grboš* i *gruban*, a takav je put moguć i za ostale etimološki neprozirne pareme. Sekundarna transformacija antroponimij-skom tvorbom u *Bjeloš* proširila se na ostale zamene u tekstu.

2.6. Model zagonetke anegdotskog tipa u kome se 'buva i vaška dogovaraju da ujedu čoveka koji spava ispod pokrivača' nema strukturnih paralela i može se smatrati za srpskohrvatsku folklornu inovaciju. Denotati su: 'čovek', 'pokrivač'¹⁴⁴, 'buva' i 'vaška':

Leži *lašen* pod *bjelanom*,
zove *skokna batrljušu*,
„Ajde da ga čerupamo“.

Stanić s.v. *batrljuša*

'čovek'

lašen
šutonja
šutelj
šuća

Stanić s.v. *batrljuša*
Debeljković 1897:1
Bovan 1980:145
Mijatović 1913:8

'pokrivač'

pozder
bjelan

Mijatović 1913:8
Stanić s.v. *batrljuša*

'buva'

skokna
skoka
skakla¹⁴⁵
smokna
klekna

Stanić s.v. *batrljuša*
Mijatović 1913:8
Ojdrović 1909:2
Debeljković 1897:1
Bovan 1980:145

¹⁴³ Za prefiksarno *ma-* up. § 5.2.3.9.

¹⁴⁴ Ovaj segment nije neophodan, u nekim varijantama izostaje, i nije transformisan.

¹⁴⁵ Izvor je iz Makedonije.

'vaška'

krečna

smokna

sestra lenja

pipla

batrljuša

Bovan 1980:145

Debeljković 1897:1

Mijatović 1913:8

Ojdrović 1909:2

Stanić s.v. *batrljuša*

Kod denotata 'buva' prepoznaje se transformacija funkcije u tvorbi zamene: *skočiti/skakati*, u ostalim slučajevima verovatno je u pitanju transformacija svojstva denotata.

2.7. U nekim modelima zagonetaka pseudotoponimi se javljaju kao zamene kompleksnog denotata. Uočava se tendencija da se u tom slučaju i drugi članovi kompleksnog denotata zamenjuju pseudoantroponimom, odnosno drugim pseudotoponimom, ali su zamene tvorbeno međusobno nezavisne. Tako u modelu zagonetke gde je kompleksni denotat 'paljenje vatre', odnosno 'čakmak, kremen, varnica i trud'^{145a}:

Ja udarih *gvozdenim maljem* u *kameni grad*,
iz nje' skoči *devenduka kralj*,
i primi se uz *mekiš grad*.

Novaković 1877:150

'kremen'

kamen grad

kameni grad

kamigrad

sedefli panj

ževrdan

mekiš grad¹⁴⁶

Obradović 1895:5

Obođanin 1897:384

Novaković 1877:151

Mileusnić 1901:47

Vuković 1890:36

Obradović 1895:5

Veza sa denotatom ostvarena je preko 'kremen' : *kamen*. Istovremeno je u korelaciji sa drugim delom denotata 'trud' : *meko*. U ruskoj varijanti (Mitrofanova 1968:101) 'kremen' je potvrđen kao: *по белым каменным палатам*.

'varnica'

Duka devenduka

Duha devenduka¹⁴⁷

Devenduka kralj

devenduka kralj

devendika kralj

devendrka kralj

Divindiko kralj

divindika kralj

Katurić 1894:75

Mileusnić 1901:124

Popović 1891:61

Novaković 1877:150

Novaković 1877:151

Novaković 1877:151

Mileusnić 1901:124

Jovanović 1898:100

^{145a} Up. zanimljivo zapažanje Toporova: „характерно, что 'длинные' загадки обычно признак или вырождения жанра, или литературного 'вторичного' происхождения, или, наконец, некоего гибридного образования“ (Toporov 1994a:65).

¹⁴⁶ Ovdje, kao delovi kompleksnog denotata, dva puta: *mekiš grad*.

¹⁴⁷ Verovatno greška zapisivača umesto: *Duka*.

drvendeki kralj ¹⁴⁸	Srećković 1894:1
devesilja kralj	Novaković 1877:151
efendija kralj	Obođanin 1897:384
svijetlica ban	Mirković 1902:6
bijela gospa	Obradović 1895:5
ževrdanica ¹⁴⁹	Vuković 1890:36

Paradigmatski se kao zamene denotata smenjuju antropomorfni apelativi koji označavaju neki društveni položaj (*duka, kralj, ban*). Atributski deo zamene denotata etimološki je nejasan¹⁵⁰. U ruskoj potvrdi ove zagonetke 'varnica' je *княгиня* (Mitrofanova 1968:101) i sve zamene denotata su metafore. Denotat 'varnica' u srpskohrvatskim varijantama ponekad je izostavljen (Krajišnik 1897:167, Vuković 1890:41, Obradović 1895:5, Krečić 1887:269, Grbić s.a.:5, Mileusnić 1901:47, Novaković 1877:151).

'trud'

bokijelj grad	Novaković 1877:151
Nečigrad	Vuković 1890:36
Mekin grad	Novaković 1877:151
mekin grad	Grbić s.a.:5
mekiš grad	Novaković 1877:150
meki grad	Obođanin 1897:384
kamen grad ¹⁵¹	Krajišnik 1897:167
truo panj	Mirković 1902:6

Ovaj deo denotata u nekim varijantama slaže se sa trećim članom *kralj*, ali ne menja motivaciju ('trud' : *meko*):

dočeka ga:

Omer kapetan	Jovanović 1898:100
Trutko kapetane	Novaković 1877:151
Meka kapetan	Novaković 1877:151
Meko kapetan	Mileusnić 1901:124
rak mekušac	Novaković 1877:151

ali i:

pa uhvati za <i>mekani</i> guz	Novaković 1877:151
pa ga uzeh za <i>meki</i> kraj	Mileusnić 1901:47
pa uhvati <i>meki</i> malj ¹⁵²	Srećković 1894:1

¹⁴⁸ Up. *carica drvendarica* u: Novaković 1877:35 koja bi možda mogla da bude 'munja' ili 'grom' (model opisan u § 5.2.4.12.).

¹⁴⁹ Za ovaj model zagonetke inače nije karakteristična ekstenzija mocionog tipa *ževrdan* → *ževrdanica*. Paremea je hapaks koji ne beleže ni RJAZU ni RSANU, a tvorbeno odstupa od navedene paradigme. U ovakvim slučajevima može se pomišljati i na uticaj neke druge zagonetke, npr. sa denotatom 'zec': *Šavrdalo šavrdalo* po planini, Novaković 1877:61.

¹⁵⁰ Upoređenje sa likom *Левен Дуко* iz bugarskog folkloru, jasne etimologije (BER s.v. *ле-вен²*), za sada ne daje rezultate.

¹⁵¹ Kao zamena oba denotata.

¹⁵² Ovde prema: *gvozdin malj*.

Novaković 1877:151 navodi i jednu Vrčevićevu zagonetku sa denotatom 'kokot, kokoš i jaje': *Devenduka kralj ozida mekiš grad; kraljica ga daje, te iz nje tvrd ispade*. Ovaj denotat nije nelogičan za navedeni tekst: *grad* je uobičajena slovenska metafora za 'jaje' (up. Sikimić 1994c).

Tabela sa uporednim pregledom varijanata za model § 2.7.

	kremen	varnica	trud
1	kamen grad	devesilja kralj	bokijelj grad
2	kamen gradu	devendika kralju	Trutko kapetane
3	kamen grad	0	Mekin grad
4	kami-grad	divindika kralj	Meka kapetan
5	kameni grad	divindika kralj	Omer kapetan
6	sedefli panj	0	meki kraj
7	kamen grad	Duha devenduka	Meka kapetan
8	kameni grad	Divindiko kralj	Meko kapetan
9	kamen grad	svijetlica ban	truo panj
10	kamen grad	0	mekin grad
11	kameni grad	efendija kralj	meki grad
12	ževrdan	ževrdanica	Nečigrad
13	kameni grad	Duka devenduka	Meka kapetan
14	kameni grad	Devenduka kralj	Meka kapetan
15	kamen grad	0	meki grad
16	mekiš grad	bijela gospa	mekiš grad
17	kamen grad	0	kamen grad
18	svilen panj	drvendeki kralj	meki malj
19	kamen grad	devenduka kralj	mekiš grad
20	kameni grad	devendrka kralj	mekani guz
21	kameni grad	divindika kralj	rak mekušac

Izvori: 1—4. Novaković 1877:151; 5. Jovanović 1898:100; 6. Krečić 1887:269; 7—8. Mileusić 1901:124; 9. Mirković 1902:6; 10. Grbić s.a.:5; 11. Obođanin 1897:384; 12. Vuković 1890:36; 13. Katurić 1894:75; 14. Popović

1891:61; 15—16. Obradović 1895:5; 17. Krajišnik 1897:167; 18. Srećković 1894:1; 19—21. Novaković 1877:150—151.

2.8. Kompleksni denotat u sledećem modelu zagonetke Novaković 1877:177 formuliše kao 'prsti kad useknjuju nos'. U strukturi teksta se denotati mogu raščlaniti na sledeći način: 'prsti', 'sline' i 'lokus o koji se prsti obrišu', a koji je najčešće 'zadnjica'. U nekim varijantama pojedini segmenti izostaju. Zamene denotata međusobno su tvorbeno nezavisne. Zamene denotata 'sline' i 'zadnjica' (najčešće: *ban* i *vrata*) verovatno su, kao polaznu osnovu za paremiološku transformaciju, imale attribute *balav* i *smrdljiv*, ali su njihove transformacije u varijantama etimološki neprozirne.

Otud ide *petorona vojska*¹⁵³,
uvatiše *oberjana bana*,
njim udriše o *smrdljiva vrata*.

Novaković 1877:177

'sline'

Anaderka kralja
i cara i kralja
oberjana bana
obrlana bana¹⁵⁴
Karlovana bana
balabana bana
kralja balavoga
kalabana bana¹⁵⁵
kolobana bana
bana kukoljana
Nosana kralja
smrdajlija kralja
smederova bana
Karašina kneza¹⁵⁶

Novaković 1877:177

Novaković 1877:177

Novaković 1877:177

Karadžić 1897:361

Vuksan 1893:341

Obradović 1896:44

Lovretić 1902:157

Obradović 1896:120

Mandić, M. građa za RSANU

Obradović 1896:44

Vuković 1890:64

Veljić 1901:4

Vuković 1890:64

Obradović 1895:9

Model zagonetke u srpskohrvatskom folkloru je nestabilan pa su tako očekivane zamene denotata 'zadnjica' (*smrdajlija kralj*, *smederov ban*) pokrile denotat 'sline'.

Žunjić 1897:2 kao drugi denotat ima 'nos': *dognaše se do šupljana grada*. Novaković 1877:177 kao drugi denotat ima 'usta': *da obriše Solomunu vrata*. U makedonskim i bugarskim varijantama denotat 'sline' pokrivaju: *Кузмана*

¹⁵³ Varijante ovog denotata navedene su u § 3.3.4.2.

¹⁵⁴ *Oberjana* prema *obrlana* jedina je razlika u dve Vukove potvrde iste zagonetke, v. Karadžić 1897:361.

¹⁵⁵ Varijanta u nastavku ima strukturu drugog modela zagonetke sa kompleksnim denotatom 'skupljanje skorupa' (*otera mu po ledu goveda*) zabeleženog u samo nekoliko varijanata (Novaković 1877:177, Vuković 1890:64 i Karadžić 1935 s.v. *peteljev*). Ovaj segment: *odagna mu po ledu goveda*, javlja se i uz denotat 'češalj i vaši' (Obradović 1895:9).

¹⁵⁶ Denotat je 'češalj i vaši', v. prethodnu napomenu.

μαρα (Matov 1891:255), αραμία (Stoilov 1894:162), χαϊδουκ, Белчина¹⁵⁷ (Stojkova 1970:331, 334), δβουιμα παυιι; гол (Gabjov 1906—7:152).

'zadnjica'

smrdanovu kuću	Žunjić 1897:2
smrdljiva vrata	Karadžić 1935 s.v. <i>petorona</i>
smrdelja vrata	Obradović 1893:19
smrdeljeva vrata	Katurić 1894:75
vrata smrdljivana	Obradović 1893:44
smrdeljeve dvore	Vuković 1890:64
smrdaljevo polje	Novaković 1877:177
cmiljeva vrata	Novaković 1877:177
osmrdelja kralja	Lovretić 1902:157
smrdeža banu	Đurić-Jovanović 1887:2

Bugarske i makedonske zamene ovog denotata su npr.: *тъмница, земята* (Stojkova 1970:331,334), *Καλυεμμανα града* (Matov 1891:255), *Γαλιчника града* (Penušliski 1969:159), *Тумана града* (Penušliski 1969:200).

Paremiološki jednostavna potvrda ove zagonetke iz Pirota (sa netransformisanim lokusom: *zemlja*), uklapa se uz novogrčke variante pre nego uz navedene zapadnosrpskohrvatske (sa transformisanim lokusom: *vrata*):

Iskoči goljo.

Petina te čekaju,

da te o zemlju lupaju.

Riznić 1899:6

Pravu sliku o ovom modelu zagonetke daje tek upoređenje sa brojnim novogrčkim potvrdama sa istim denotatom¹⁵⁸, npr.:

Τσελεπετής κατέβαινε

ἀπὸ γυαλένιο πύργου.

Πέντε τονὲ πιάσανε

στὴ γῆς τονὲ πετάξανε.

Setta 1965:33

('Gospodičić siđe iz staklenog grada. Pet ga uhvatiše, na zemlju ga baciše.')

Tako su u novogrčkim varijantama zamene denotata 'sline' paremema *Τσάλα-Μπάμπω*, antropomorfnii apelativi: *κόρη* 'devojka', *κυρία* 'gospođa', *γριά* 'starica' (Setta 1965:32, 33, 93, slično u: Riga 1968:188) ili je ovaj denotat pokriven ličnom zamenicom.

Mesto 'otresanja slina' nije paremiološki transformisano, variraju samo 'zid' ili 'zemlja'. Neočekivano, paradigmizmu brojeva podleže treća zamena denotata, 'prsti'¹⁵⁹: *δύου μόχτοι* 'dva radnika' (Riga 1968:188), *τρεις νομάτοι* 'tri čoveka', *τρεις σκλαβάδες* 'tri roba' (Alexiadis 1928:207), *πέντε Ρῶσοι* 'pet Rusa', *πέντε δοῦλες* 'pet robova' (Setta 1965:93, 33) odnosno kao u navedenoj

¹⁵⁷ O ostacima akuzativa na -a u makedonskom i bugarskom folkloru up. Koneski 1971:31—33.

¹⁵⁸ Model nije potvrđen u pregledanim zbirkama zagonetaka na slovenskim jezicima van Balkana.

¹⁵⁹ U makedonskim i bugarskim varijantama skoro isključivo: *братя, браќа* 'braća'.

varijanti samo broj 'pet' ili je čak denotat imenovan: χέρι 'ruka' (Setta 1965:32).

Rumunske varijante zagonetke o 'slinama', osim rime, nemaju jezički 'point'. Zamena denotata 'sline' je antropomorfní apelativ (*popa* 'pop', *părinte* 'sveštenik') ili antroponim:

Eși *Ilie* din chilie,
că te-așteaptă cinci la ușă.

Gorovei 1898:234

('Izađi Ilija iz ćelije, čekaju te petorica na vratima.')

Upoređivanjem ovih balkanskih, leksički jednostavnijih grupa varijanata sa složenijim tekstovima, kao što su srpskohrvatski, dobija se uvid u sekundarne inovacije koji ne dotiču strukturu teksta već samo utiču na ornamentalnost zamena denotata. Ova tendencija je već uočena na srpskohrvatskom materijalu, i — kao u ovom modelu zagonetke — posebno karakteriše zapadne krajeve srpskohrvatskog govornog područja (up. Sikimić 1994c).

Tabela sa uporednim pregledom srpskohrvatskih varijanata uz model zagonetke iz § 2.8.

	prsti	sline	mesto
1	petoronska vojska	šupljana grada	smrdanovu kuću
2	petopora vojska	0	Solomunu vrata
3	peterica vojske	balabana bana	smrdelja vrata
4	četverica vojska	kolobana bana	vrata
5	peterica vojske	bana kukoljana	vrata smrdljivana
6	petorilja vojska	bana obrljana	0
7	pepeljeva vojska	Smederova bana	0
8	petoprsta vojska	Nosana kralja	0
9	pet kraljevih vojnika	0	smrdeve dvore
10	petoroga vojska	kralja balavoga	osmrdelja kralja
11	petorona vojska	oberjana bana	smrdljiva vrata
12	petorija vojska	smrdajlija kralja	0
13	vojska peterova	0	vrata smrdeljeva
14	peterica vojske	Karlovana bana	0
15	peterica vojska	0	smrdeža banu

	prsti	sline	mesto
16	peteljeva vojska	0	smrdeljeva dvora
17	petoprsta vojska	Anaderka kralja	0
18	peterava vojska	i cara i kralja	cmiljeva vrata
19	petoprška vojska	0	smrdaljevo polje
20	petevita vojska	kalabana bana	0

Izvori: 1. Žunjić 1897:2; 2. Novaković 1877:177; 3. Obradović 1896:11; 4. Mandić, M. grada za RSANU; 5. Obradović 1896: 44; 6. Karadžić 1897:363; 7—9. Vuković 1890:64; 10. Lovretić 1902:157; 11. Karadžić 1935: s.v. *petorona*; 12. Veljić 1901:4; 13. Katurić 1894:75; 14. Vuksan 1893:341; 15. Đurić-Jovanović 1887:2; 16. Popović 1891:43; 17—19. Novaković 1877:177; 20. Obradović 1896:120.

Izolovano stoje zagonetke za denotat 'vaška, buva' koje su građene po sličnom modelu¹⁶⁰:

Uhvatih *cara guzomana*
te ga bacih u *ognjen grad*.

Novaković 1877:229

2.9. U nizu modela zagonetaka šaljivog karaktera sa dijalozičkim uočavaju se naizgled potpuno proizvoljne, nemotivisane i međusobno tvorbeno nezavisne nominacije. „Эти шутливые загадочные формулы в образном строе восходят к условной домашней речи“, smatra Anikin u predgovoru za zbirku: Sadovnikov 1959:279. Mitrofanova 1978:22—23 beleži da „наибольшее количество вариантов имеют загадки, построенные в виде рассказа, притчи“ i dalje zaključuje da razlog tome leži „в трудности запоминания и отсюда — в возможности перестановок и замены слов“.

2.9.1. U modelu zagonetke u kojoj se pozajmljuje 'posuđe', za razliku od pozajmljivanja 'sita'¹⁶¹, odnosno 'kvasca'¹⁶², strukturu teksta karakteriše eksplicitno navođenje razloga pozajmljivanja. Parememe pokrivaju sledeće denotate: 1. osoba koja poručuje ('tašta'), 2. pomoćnik, obično 'komšinica', 3. 'posuda koja se traži', 4. 'gost koji je došao u posetu', 5. 'petao koga treba zaklati/jelo koje treba spremiti'. Model je, o čemu svedoče ruski i poljski primeri, veoma star. Samo pojedine varijante sadrže svih pet denotata.

¹⁶⁰ Očekivani model zagonetke za ovaj denotat u srpskohrvatskom jezičkom arealu opisan je u § 3.3.4.3.

¹⁶¹ Model zagonetke sa pozajmljivanjem 'sita' opisan je u § 5.2.4.17.

¹⁶² Posla moja mama tvojoj mami,
da mi dadeš nadigača
da se i naš nadigne. 'kvasac'

Novaković 1877:86

Poručuje *parapača*,
 po Jurjevu *barabanu*,
 da joj pošalje *tutinjaču*,
 da ubije *frnjeuzu*.
 Došo joj je *dragi gos*,
 nema ga čim dočekat.
 'tašta'

Zovko 1930:157

parapača
karakaća
porubača
Karapandža
beča karabeča
tunjevvara
šušumara
Naumije
Vema
Neva
neva
kona

Zovko 1930:157
 Bušetić 1914:6
 Obradović 1895:9
 Vuković 1890:65—66
 Obradović 1896:121
 Obradović 1895:9
 Obradović 1896:121
 Žunjić 1897:2
 Novaković 1877:219
 Srećković 1894:8
 Obradović 1895:7
 Katorić 1894:75

U poslednja četiri primera poklapaju se prva i druga zamena denotata: *vema vetu*, *neva nevu* itd. U ruskim i poljskim primerima isto: *кума к куме нру-ходила* (Sadovnikov 1959:83), *przys^a kuma do kumecki* (Gustavicz 1893:23), odnosno par čine: *muxo* i *muxo* (Mitrofanova 1968:63).

'pomoćnik'

pa ja zovni *baduljiku*
 Ja otidoh u *senke senderike*
 Ja otidoh u *senderike*
 po *Jurjevu barabanu*
 po *Gavrilu Balabanu*
 po *Đurđevu đulemanu*
 po *Mijatu Šalobanu*
 po *Đirilu Đirisalu*
 po *čerki Čerisavi*
 po *Iliju malovera*
 i zazovi *Draguniju, Miluniju*
 na *kožilip šarabari*¹⁶³

Obradović 1895:5
 Karadžić 1897:344
 Novaković 1877:219
 Zovko 1930:157
 Žunjić 1897:2
 Obradović 1895:9
 Vuković 1890:65—66
 Obradović 1896:121
 Bušetić 1914:6
 Obradović 1895:9
 Pavićević 1937:41
 Obradović 1896:121

Ovaj denotat uglavnom pokrivaju sintagme, od kojih neke sa ekstenzijom (*Đirilo Đirisalo, senka senderika, čerka čerisava*).

'posuda'

da joj pošlje *tutinjaču*
 donesi mi *potpinjaču*
 pošalji mi *šajakaču*

Zovko 1930:157
 Obradović 1896:121
 Obradović 1896:12

¹⁶³ Nesigurno čitanje, može se pročitati i: *kožilip*.

iznesi mi <i>glagoljatu</i>	Obradović 1895:5
prati meni <i>tu Nevodu</i>	Bušetić 1914:6
pošalji mi <i>šuru buru</i>	Obradović 1895:9
daj mi nevo <i>tarakalo</i>	Obradović 1895:7
daj mi Nevo <i>takalj</i>	Srećković 1894:8
daj mi taj <i>balaček</i>	Debeljković 1897:10
daj mi, Vemo, <i>miljorad</i>	Novaković 1877:219
da iznesu <i>cicika</i>	Vuković 1890:65—66
da mi zajmi <i>misli-gusle</i>	Karadžić 1897:344
dođi i donesi <i>disli, misli</i>	Katorić 1894:75
nek iznese <i>tisli, misli</i>	Pavićević 1937:41
ponesi mi <i>šeptalo, kleptalo</i> ¹⁶⁴	Popović 1900:1
pošlji meni <i>umet metlu</i> ¹⁶⁵	Žunjić 1897:2
daj mi, nevo, <i>crna brašna</i>	Novaković 1877:138
iznesi mi <i>crno sito</i>	Obradović 1896:121

Parnom konstrukcijom: *firu, miru* pokriveno je 'jelo' u poljskoj varijanti (Gustawicz 1893:24). Uz rusku potvrdu u: Sadovnikov 1959:83,281: *чернофиферу просила*, stoji paromena da je zagonetka šaljive prirode, i da „придуманное слово *чернофифер*, по-видимому, означает сковороду“¹⁶⁶.

'gost'

tunjak	Obradović 1895:5
tutrak	Novaković 1977:219
čundrak	Debeljković 1897:10
ćućugija	Obradović 1896:121
dundovalo	Obradović 1895:7
tetiman	Popović 1900:1
kezemane	Obradović 1895:9
zanevoda	Obradović 1896:121
Vilindar	Žunjić 1897:2
mudronja	Vuković 1890:65—66
šuligost	Obradović 1895:9
dragi gos	Zovko 1930:157
stidni gosti	Novaković 1877:219
crni gosti	Obradović 1896:121

Kao 'gost' u srpskohrvatskim varijantama ove zagonetke obično se označava *zet*. Dolazak zeta u posetu tazbini etnografska i folklorna građa opisuje kao poseban događaj (up. npr. posetu na drugi dan Božića u Crnoj Gori: Rovinski III 1994:203 i Jovović 1896:76 ili na pokladni ponedjeljak u Konavlima: „Tada domaćin zove susjede na objed i kaže: Došo mi je zet bit kokoši; dođite danas u mene na objed“, Bogdan-Bijelić 1908:160).

¹⁶⁴ Deverbalna apozicijska sintagma karakteristična je za model zagonetke sa pozajmljivanjem *sita*, v. § 5.2.4.17.

¹⁶⁵ Up. *šeremet met* u § 5.2.4.16.

¹⁶⁶ Orel 1977:322 smatra da je u pitanju „polukalk prema nemačkom *schwarzer Pfeffer*“.

'petao/jelo'

da ubije <i>frnjeuzu</i>	Zovko 1930:157
ulicu mu <i>teneodu</i> ¹⁶⁷	Obradović 1895:7
zaklaće mu <i>teneoda</i>	Obradović 1895:9
da mu koljem <i>konevoda</i>	Obradović 1896:121
zaklaću joj <i>ćunevadu</i>	Obradović 1896:121
da zakoljem <i>Venčaradu</i>	Bušetić 1914:6
da peku <i>vrancika</i>	Vuković 1890:65—66
da obrišem <i>karakachu</i>	Žunjić 1897:2
da zakoljem <i>gazibaru</i> ¹⁶⁸	Srećković 1894:8
zaklala mu <i>munjglas</i>	Obradović 1895:5
da mu gradim <i>tujnu</i>	Debeljković 1897:10

U ruskim primerima denotat 'jelo/posuda' zamenjuje se sa: *не носии фа-нафера*, Sadovnikov 1959:83, odnosno: *бурты-калты*, Mitrofanova 1968:63.

Uz ovaj model uklapa se delimično jedna izolovana Vukova zagonetka:

Ja pođoh po *sopotu*,
 a stadoh na *grijotu*;
 pozvah *mrđeljaće*,
 dones'te mi *tuleode*,
 e su došle *vazli-trave*. 'čoban zove žene da dođu po muzlice'

Novaković 1877:238

Paremema *mrđeljaće* uklopila bi se u paradigmu 'posuda', a *tuleode* u paradigmu 'petao/jelo'. U ovako složenoj strukturi teksta moguća su premeštanja mesta zamena pojedinih denotata. Varijante sa denotatima 'proleće, vetar, sneg, Đurđevdan' u: Žunjić 1897:2, odnosno 'tava, mast i kolači' u: Vuković 1890:65—66 leksički se uklapaju u navedeni model. U primeru iz: Vuković 1890:65—66 javlja se i šesta zamena nekog denotata: *i doveo vrangelju*.

Izvesno etimološko rešenje paremema naslućuje se u ruskoj zagoneci slične strukture:

Пришла *кувахта*,
 просит *мутахта*,
 — На что тебе мутахта?
 — Гоголя бить, младожа кормить.

Sadovnikov 1959:152

Kao denotati navedeni su: 'баба, цеп, хлеб, дети'. Ako se pode od pretpostavke da je u pitanju transformacija denotata specijalnim ekstenzorom, ovde *-вахта/-тахта* grupom, polaz ka pravim denotatima su *ку-* i *му-*, dakle verovatno: *кума* (očekivano u slovenskim zagonetkama o 'pozajmljivanju') i *мука* 'brašno', što se istina, ne slaže sa u zbirci navedenim denotatom 'mlatilica', ali se slaže sa narednim denotatom 'žito'.

Tabela sa uporednim pregledom srpskohrvatskih varijanata modela iz § 2.9.1.

¹⁶⁷ Up. zamene denotata 'posuda': *tu Nevodu* i 'zet': *zanevoda*.

¹⁶⁸ Up. *gazibara* 'naziv ovce koja luta, tumara, zaostaje', građa za RSANU (Gagović, S., Piva, s. Bezuje).

	tašta	kona	posuda	zet	petao
1	parapača	Jurjev baraban	tutinjača	dragi gos	frnjeuza
2	karakača	ćerka ćerisava	ta Nevoda	0	Venčarada
3	porubača	Đurđev Đuleman	0	kezeman	teneod
4	Naumije	Gavrilo Balaban	umet metla	Vilindar	karakača
5	beča karabeča	Đirilo Đirisalo	potpinjača	zanevoda	konevod
6	tunjevara	Ilija malover	šura bura	šuligost	0
7	šušumara	kožilip šarabara	šajakača	ćućugija	ćunevada
8	Karapandža	Mijat Šaloban	cicik	mudronja	vrancik (vrangelj)
9	neva	neva	tarakalo	dundovalo	teneoda
10	Neva	Neva	takalj	tuttrak	gazibara
11	0	seka Neva	balaček	čundrak	tujna
12	Vema	Vema	miljorad	tuttrak	gazibara
13	0	baduljika	glagoljata	tunjak	munjglas
14	kona	kona	misli-gusle	stidni gosti	0
15	kona	kona	disli misli	stidni gosti	0
16	kona	kona	šeptalo, kleptalo	tetiman	0
17	0	Dragunja, Milunija	tisli, misli	stidni gosti	0
18	0	senka senderika	misli-gusle	stidni gosti	0
19	neva	neva	crno sito	crni gosti	crno brašno

Izvori: 1. Zovko 1930:157; 2. Bušetić 1914:6; 3. Obradović 1895:9; 4. Žunjić 1897:2; 5. Obradović 1896:121; 6. Obradović 1895:9; 7. Obradović 1896:121; 8. Vuković 1890:65—66; 9. Obradović 1895:7; 10. Srećković 1894:8; 11. Debeljković 1897:10; 12. Novaković 1877:219; 13. Obradović 1895:5; 14. Karadžić 1897:344; 15. Katorić 1894:75; 16. Popović 1900:1; 17. Pavićević 1937:41; 18. Karadžić 1897:344; 19. Obradović 1896:121.

Poslednja varijanta navedena u tabeli ima denotat 'mravi'. Zamene denotata 'posuda' u poslednjih šest varijanata iz tabele (*misli-gusle; disli, misli; tisli, misli*) formalno se poklapaju sa zamenama denotata u modelu zagonetke o pozajmljivanju, ali ne razvijaju se u glagol (up. §§ 2.9.2, 5.2.4.17.):

Ja se popeh na *avtiku*,
pa doviknuh *tirintiku*:
donesi mi *tisle misle*
da pomislim,
pa ću ti opet vratiti. 'gusle' Novaković 1877:37

Prve dve zamene denotata uklapaju se u sistem i u sledećem izolovanom primeru (može se pretpostaviti da tekst nije tačno zapisan, jer bi se očekivale dve etimološke figure antonimnog tipa: *zaviću ti dva zavoja : odviti dva odvoja*):

Poručuje *karakaća Đirisilu*:
dođi, Đirisilo, zaviću ti dva zavoja
i odbiti dva odvoja. 'dete' Novaković 1877:42

Parememe koje u osnovi sadrže segment *tunj-* upućuju na moguću vezu sa starosrpskohrvatskim *tunje*¹⁶⁹ 'badava, bez naknade'.

U ovom modelu zagonetke nema mocije kao ekstenzije (up. model opisan u §§ 2.9.2. i 5.2.1.2.). Postupak sličan uočenoj sintagmi kao zameni denotata 'pomoćnik' imaju sledeće dve izolovane zagonetke¹⁷⁰, a paronimski spojeno *đakon đak* slučajno se poklapa sa stvarnom etimologijom ovih leksema (up. ERHSJ s.v. *žakan*):

Poručuje Jana
iz saktijana
po *đakonu đaku*
pobratimu Stanku 'kazan' Novaković 1877:80
Poručuje Mara *đaku*
po pobratimu Stanku 'kazan' Vuković 1890:66

2.9.2. U narednom modelu zagonetke 'domaćin' poručuje 'domaćici' da se donesu 'džakovi' (ponekad 'na magarcu') jer će pokisnuti 'žito' na 'njivi'. Uočava se za zamene prva dva denotata ekstenzija mocionog tipa, up. § 5.2.1.2.,

¹⁶⁹ Etimologiju daje ERHSJ s.v. *stunj*. O daljoj etimologiji ove opšteslovenske reči, kao i njenom semantičkom modelu u ostalim slovenskim jezicima up. Moskov 1977:301—305. Za etimologiju izraza *zabiti u tunirog* v. Mršević-Radović 1988:498.

¹⁷⁰ I za ovaj primer iz izvora: Vuković 1890 može se pretpostaviti da je preuzet iz zbirke: Novaković 1877.

i parna konstrukcija skoro obavezno kao zamena trećeg i fakultativno kao zamena četvrtog denotata.

Poručuje *domedar domedarici*:

„Pošalji mi *tisli, misli*,
pale su mi *mrke čele*
na *plješivac*“.

Novaković 1877:25

'džak'

šetlja petlja¹⁷¹

Obradović 1895:9

šetlje petlje¹⁷²

Obradović 1895:9

šetlje potlje

Grbić s.a.:5

šeklje peklje

Mijatović 1908:2

šekle, pekle

Bovan 1980:211

šekli pekli arampiri

RSANU s.v. *damadur*

šetlji petlji

Žunjić 1897:2

šeglje, peglje

Novaković 1877:25

šeće peće

Srećković 1894:11

šilj milj

Obradović 1895:3

šilji pi (sic)

Obradović 1895:3

šiglac-miglac

Zovko 1930:154

tisli, misli

Novaković 1877:25

trdećin bedećin

Novaković 1877:220

račlasto na migastvo¹⁷³

Debeljković 1897:6

širokajka

Veselinović 1888:142

'žito'

šikmik

Karadžić 1897:364

šinje minje

Lopičić 1898:149

itno vitno

Mijatović 1913:31

čisto zlato

Novaković 1877:25

čisti biser

Hrvaćanin 1869:191

ala biser

Žunjić 1897:2

bjela pena

Karadžić 1935 s.v. *ciciban*

mrke čele

Novaković 1877:25

biser

Obradović 1895:3

pelivan

Obradović 1895:3

drljopasto¹⁷⁴

Debeljković 1897:6

dun debeo

Novaković 1877:25

debeljko

Novaković 1877:25

¹⁷¹ RJAZU s.v. *šetlja*, osim potvrde iz zagonetke ima i sledeći primer: „Jer evo nam i vezira slavna, gdje nevjeran *šetlju petlju para*“, Radovan [pseudonim fra Grge Martića], *Osvetnici* 6, Đakovo 1881:43.

¹⁷² U navedenim primerima nije rekonstruisan nominativ.

¹⁷³ Bovan 1980:179 čita: *račnasto, namigasto*.

¹⁷⁴ Bovan 1980:179 čita: *drnjotasto*.

moj dobri	Novaković 1877:25
goljъc	Veselinović 1888:142
'njiva'	
magarica	Obradović 1895:9
ogrlica	Bovan 1980:179
Orlovica	Obradović 1895:3
glađenica	Mijatović 1913:31
Gleđanovica	Žunjić 1897:2
nagledarica ¹⁷⁵	Zovko 1930:154
građanica	Mijatović 1908:2
plješevac	Bovan 1980:179
zagarica	Obradović 1895:3
zagarnica	Novaković 1877:25
ogarica ¹⁷⁶	Novaković 1877:25
zagalica	Karadžić 1935 s.v. <i>ciciban</i>
zagare ¹⁷⁷	Hrvaćanin:1869:191
zagorenik	Karadžić 1897:364
verh Ogulina	Grbić s.a.:5
zaod	Debeljković 1897:6
zavoljina	Obradović 1895:3
popove njive	Lopičić 1898:149
poljanica	Novaković 1877:25
livadica	Novaković 1877:25
todorište	Veselinović 1888:142
'magarac'	
na <i>magare</i>	Hrvaćanin 1869:191
na <i>magarici</i>	Novaković 1877:25
na <i>šegavcu</i> na <i>magarcu</i>	Grbić s.a.:5
po <i>dvorkinjici</i>	Novaković 1877:25

Poseban problem su dve varijante u: Mijatović 1908:2 i 1913:31 koje sadrže dodatne denotate:

jer se zadala *šagla magla*¹⁷⁸,
 hoće *prpor vrpор*
 da nam sruši glađenice/građanice.

Model zagonetke može biti složeniji, kao u potvrđi iz: Srećković 1894:11 u kome: *hoće preporuše*¹⁷⁹ (sa denotatom 'kiša') i može se povezati sa: *prpor vrpор* iz prethodne varijante.

¹⁷⁵ U originalu *nagledaricu*, nominativ bi mogao da bude **gledarica*.

¹⁷⁶ Prema ovom hapaksu RJAZU definiše značnije s.v. 2. *ogarica* f. kao 'gumno'. Postoji i homonimna odrednica 1. *ogarica* f. 'mikrotoponim u Sarajevskom polju'.

¹⁷⁷ Prema: *magare*.

¹⁷⁸ Folklorno kodiranje 'magle' potvrđuje bugarska basma 'za rasterivanje magle': Бърага чула мугла, Šiškov 1895:260.

¹⁷⁹ O vezi *Peruna* i *prporuša* up. Ivanov i Toporov 1974:113: „можно думать об одновременной связи имени *пеперуна* - *прпоруша* как с обозначением *порошения дожда*,

Drugačiji nastavak imaju i sledeće varijante:

dotjeraj mi *mrkotice* na *prekušince*. 'ovce' Novaković 1877:6

Zadadoše se *mogloše* od *pupoše*:

„Dajte mi *trudakvice* *mrđakvice*

da saberem *klještak* po *klještak*“ 'guvno' Koželjac 1989:69

2.10.1. Model zagonetke sa kompleksnim denotatom 'tikva' koji opisuje lančani razvoj semena u vrežu, cvet i plod (nisu svi elementi obavezni), nema ekstenzije u tekstu, a nema ni međusobne zavisnosti zamena denotata:

Pustih *špicu* u more,

pusti *špica* *trakove*,

a *trakovi* *cvjetove*,

a *cvjetovi* *tumbeke*,

to se čulo u Mletke.

Novaković 1877:222

'seme'

anj¹⁸⁰

Novaković 1877:221

ploča

Novaković 1877:221

pločica

Ivanišević 1905:220

daska

Mirković 1887:94

daščica

Mijatović i Bušetić 1925:119

tikva

Novaković 1877:221

štica

Novaković 1877:222

špica

Novaković 1877:222

tica

RSANU s.v. *žumbek*

ptica

Vuković 1890:69

tato¹⁸¹

Zovko 1930:156

malo

Novaković 1877:222

kolačići

Petrović 1896:278

jabuka

Vuković 1890:40

trakovi

Novaković 1877:205

его распыления (ср. с.-хорв. *прпоштити* (*се*), *прпошка* и т.д.; чешск. *pršeti*, *prch*, *prš*), так и с именем Громовержца. Связь с порошением дождя представляется тем более вероятной, что соответствующий глагол в ряде индоевропейских языков выступает с архаическим удвоенным“. Za etimologiju sh. *prporuša* up. i Gavazzi 1985:164.

¹⁸⁰ Ceo inicijalni segment glasi: *Ja posejah anj pod lipov panj* i karakterističan je za model zagonetke iz § 7.1.2., a mogu ga reprezentovati srpskohrvatsko:

na vidov dan

pod lipov panj

'kiša'

Novaković 1877:88

i rusko:

Летел ень,

сел ень на Петров день,

на елов пенъ

'kosa i senokos'

Mitrofanova 1968:77

¹⁸¹ U značenju: 'špica, košpica', napomena zapisivača.

'vreža'	
nit	Novaković 1877:221
konopci	Petrović 1896:278
trakule	Novaković 1877:221
trakovi	Novaković 1877:221
tragovi	Novaković 1877:221
* krakovi	Obođanin 1897:384
džakovi	Bovan 1980:81
trakovi	Ivanišević 1905:220
* mlazovi	Ivanišević 1905:220
brmbori	Novaković 1877:221
brambori	Obradović 1895:2
mrmura	Mijatović i Bušetić 1925:119
*grgura	Mijatović i Bušetić 1925:119
makovi	Novaković 1877:205
cvjetovi	Zovko 1930:156
'cvet' (u nekim varijantama postoji još jedan denotat obeležen *)	
valende	Novaković 1877:221
*balende	Novaković 1877:221
cvjetovi	Novaković 1877:221
četovi	Novaković 1877:222
cvetovi	RSANU s.v. žumbek
cvitovi	Ivanišević 1905:220
trakovi	Novaković 1877:222
makovi	Novaković 1877:222
čudeta	Mijatović i Bušetić 1925:119
lubarde	Obođanin 1897:384
trubende	Novaković 1877:205
*vrvore trtore	Milosavljević 1913:367
'plod'	
kluka	Novaković 1877:221
kluvka	Mirković 1887:94
klubeta	Mijatović i Bušetić 1925:119
klubandra	Milosavljević 1913:367
klupčad	Petrović 1896:278
klupčiki	Marić 1894:309
junica	Novaković 1877:221
jabuke	Mutić 1901:122
žuti limunovi	Zovko 1930:156
batovi	Novaković 1877:221
tumbake	Novaković 1877:222
tumbeke	Novaković 1877:222
žumbeke	RSANU s.v. žumbek
tumbasovi	Popović 1891:43
trumbete	Novaković 1877:222

trompete lubende	Novaković 1877:222
tulbenta	Popović 1900:4
tumbule	Bovan:1980:81
tumbase	Vuković 1890:19
trubarde	Obodanin 1897:384
lubende	Novaković 1877:205
lumpete	Novaković 1877:111
djeca	Vuković 1890:69

Zamene redundantnih denotata rimuju se sa susednim zamenama i ponašaju se kao razdvojene parne konstrukcije, up. *mrmura/grgura* i *valende/balende, tragovi/krakovi*.

Slično se ponašaju bugarske i makedonske varijante:

щичка : тумбе : люмбе : цакуле : дракуле	Stojkova 1970:191
спица : лумбата : трумбата	Stojkova 1970:191
дъска : джаджалац : клабенце	Stojkova 1970:190
дъска : мърморе : южета : клубета	Stojkova 1970:190
Сава : савета : вървета : клубета	Stojkova 1970:190

Na isti denotat se odnose dve izolovane varijante sa Kosova:

Đinder na đinder,	
bumbar na bumbar	
karada.	Debeljković 1897:6
Đunđulka na đunđulku	
bandulka na bandulku.	Debeljković 1897:9

2.10.2. Prethodni model strukturno se može upoređivati sa modelom zagonetke za denotat 'smokva'. Ovaj drugi je u nekim varijantama pretrpeo redukciju 'providnih' vezivnih segmenata teksta i pokazuje kondenzovanje paremeta, slično kao model opisan u § 3.2.3.16.:

Raslo drvo <i>klinkovo</i>	
na klinkovo <i>klunkovo</i> ,	
na klunkovo <i>klempesta</i> .	Karadžić 1935 s.v. <i>klinkov</i>

Raslo drvo <i>klimpovo</i> ,	
na klimpovu <i>klimpeta</i> ,	
na klimpeti <i>nevjesta</i> .	Novaković 1877:211

Iz <i>gungova klapavo</i> ,	
iz klapava <i>sestrica</i> .	Macan 1935:241

Tvorbena povezanost *klinkovo* : *klunkovo* i *klimpovo* : *klimpeta* za sada nije dovoljna da se kao polazište za etimologiju uzme semantički logično psl. **klenъ* (Acer). Karakteristične ekspresivne konsonantske grupe sa nazalom: *-nk-*, *-ng-*, i *-mp-* ukazuju na sekundarnost paremeta.

2.11. U sledećem kratkom modelu zagonetke denotat je proizvoljan: 'vrelo; vodenica; maslo; kuršum; pupak; pramen kose; perčin; jaje od kantara; legalo zmiije; gljiva; odžak; cvet na glavi; kapa; plast sena', ali ipak dominira 'pupak'¹⁸². Uobičajeni lokus *more* u srpskohrvatskim potvrdama postaje: *polje, voda, nebo, kuća, gora, selo*.

Na dnu mora <i>tamburovo</i> jajce.	Novaković 1877:65
bombolovo	Hrvaćanin 1869:95
bomborovo	Mišković 1866:561
bulbulovo	Šaran-Trebinjac 1901:144
bumbolovo	Ivanišević 1905:220
bumbulovo	Novaković 1877:65
bunbulovo (gnezdo)	Popović 1891:43
čenčerovo (gnezdo)	Vukanović 1970:37
Čučurevo (gnezdo)	Riznić 1899:3
čučurevo	Obradović 1900a:10
čunčurovo	Popović 1891:43
ćućurevo (gnezdo)	Obradović 1900a:10
ćućurovo (gnezdo)	Veselinović 1888:127
ćećerovo (gnezdo)	Đorđević 1899e:225
ćićerovo (gnezdo)	Bušetić 1914:4
ćićirevo (gnezdo)	Srećković 1894:2
bićirevo (gnezdo)	Vukanović 1970:37
čivičije (gnijezdo)	Anonim 1900:212
dundulovo	Novaković 1877:65
đinđerovo (gnezdo)	Mirković 1902:5
đinđirevo (gnezdo)	Vuković 1890:83
đinđurovo (zrno)	Novaković 1877:181
đunđurevo (gnezdo)	Kostić 1930:136
džindžirovo	Mileusnić 1901:69
pupunjkovo (gnezdo)	Veselinović 1888:142
šandalovo	Grbić s.a.:5
sandulovo	Novaković 1877:65
simsilovo	Novaković 1877:65
šimširovo	Bovan 1980:155

¹⁸² Formula se prenosi i u druge folklorne vrste, up. žensku žetelačku pesmu iz Strelca (Lužnica):

i u stado ovan devet roga,
i na ovna zvonac za hiljada,
i u zvonu *zrno banbarovo*.

Nikolić 1910:309

U istoj poziciji u tekstu fitonim *davina* (dafina), u kosovskoj varijanti pesme:

te gu uze ovna devetoga
i na ovna dzvono od iljade
i u dzvono zrno *davinovo*

Nušić 1902:166

Up. i interpolaciju ove folklorne formule u model zagonetke iz Prijepolja, u § 5.2.4.4.: *kumbulovo jaje* (Dimitrijević 1908:47).

sumbulovo	Filipović 1949:270
sundulovo	Vuković 1890:52
šućurevo	Vuković 1890:80
šućurovo	Karadžić 1935 s.v. <i>tunturovo</i>
tambulovo	Jovanović 1898:101
tamburovo	Mičević 1952:352
tanburovo	Mutić 1901:131
titerovo	Grbić s.a.:5
trstikovo	Biljan 1911:149
tumbulovo	Grbić s.a.:5
tuntulovo	Obradović 1895:7
tunturovo	Karadžić 1935 s.v. <i>tunturovo</i>
Tunturovo	Krajišnik 1897:167

Uz zamenu *gnezdo* denotat je najčešće 'pupak'. Postoje proširene varijante gde su zamene denotata *jaje* i *gnezdo* zajedno, npr:

U dnu mora *bunbulovo* gnijezdo,
u njemu *čunčurovo* jaje. 'golub i golubica' Popović 1891:43

Postoje i preosmišljeni tekstovi:

Nasred mora *zmajevo* gnezdo. Novaković 1877:180

U sred mora *hrast*. Vuković 1890:83

U dnu jame crno *jaje*. Vuković 1890:80

Skok u ERHSJ s.v. *sundulov* nema etimološko rešenje, navodi samo da je „*sundulov* pridjev na -ov u izrazu *sundulovo jaje*.“ i upoređuje ga sa prezimenom *Sundulović*.

Međutim, u brojnim bugarskim i makedonskim varijantama, koje razvijaju slične transformacije, denotat je, osim u poslednjoj navedenoj varijanti, dosledno 'pupak':

цанигарово	Stojkova 1970:620
цъцерово	Stojkova 1970:330
цънцърово	Stojkova 1970:620
цинцарово	Stojkova 1970:330
цуцулово	Stojkova 1970:330
чучурово	Penušliski 1969:207
чучуляйкяно	Stojkova 1970:620
дзундзуље	Matov 1891:256
джунджуле ¹⁸³	Stojkova 1970:330
кюнкюроро	Stojkova 1970:620

¹⁸³ Postojanje ovakve forme u bugarskom dozvoljava da se u ovaj model uključe i retke potvrde tipa:

Na vrh vrha *Đundiráš*,
iz njega se ništ ne vidi. 'magla' Mileusić 1901:68
odnosno: *Đundiráš* Vuković 1890:5

- тутенка Matov 1891:256
 пупунчко¹⁸⁴ Stojkova 1970:330
 Poljska potvrda sa denotatom 'pupak':
 Na srodku morza *dzudzielowe* gniazdo. Gustawicz 1893:232
 Turska potvrda ima isti denotat, 'pupak':
 Deniz ortasinda *kumru* yuvasi. Đukanović i Rajković 1980:212
 ('U sredini mora gugutkino gnezdo.')
- Za denotat 'pupak' istu strukturu teksta imaju arumunske i rumunske varijante, tako npr.:
- Kujb di *čučulaj*
 tu mesea di plaj. Nastev 1980:40
 ('Ševino gnezdo nasred planine.')
- In mijlocul Prutului
 cuibului *cocosfircului*. Gorovei 1898:34
 ('U sred Pruta rodino gnezdo.')
- Đukanović i Rajković 1980:276 samo upoređuju ovu tursku zagonetku sa srpskohrvatskim varijantama sa denotatom 'pupak'. Neslovenske potvrde ukazuju da bi etimologiju srpskohrvatskih parememata trebalo tražiti u onomatopejama koje motivišu nazive ptica¹⁸⁵. Reduplikacija u osnovi dodatan je argument ovoj tezi.

2.12. Pareme iz sledećeg modela zagonetke imaju sinhrono neprozirnu osnovu. Model ima samo južnoslovenske paralele. Denotat je dosledno 'prsti':

Biribići vezu,
biribići pletu,
biribići goli hode,
biribići kolo vode. Novaković 1877:179

*biribići*¹⁸⁶ Novaković 1877:179
birbirići Bovan 1980:140
ćiribići Lopičić 1897:122
tintirići Vukanović 1970:36
Filipići Vuković 1890:33
Filipčići Novaković 1877:179
filipčeta Popović 1897:1

¹⁸⁴ Up. sa: *pupunjkovo*, iz srpskohrvatske paradigme, zabeleženo u Kumanovu 1888. godine. Obe varijante se dalje slažu sa parememama tvorenim transformacijom lekseme *pupak*, iz modela zagonetke sa denotatom 'kaiš', npr.:

Oдох vamo, ode tamo,
 sastasmo se na *pupči-polju*. Novaković 1877:XVII

¹⁸⁵ U rumunskim varijantama to su ormitonimi: *cocostirc* 'roda', *berza* 'roda', *ciocirlan* 'ševa', *fufulai* 'ševa' ali i *drac* 'đavo' (Gorovei 1898:34).

¹⁸⁶ Ova parememata prenetna je u model zagonetke opisan u § 5.2.2.2. Up. i: Sikimić 1994c:163.

Vilipčiči	Simić 1900:30
Vilipova deca	Đorđević 1899a:42
pilivani	Bovan 1980:141
pilipići	Mutić 1901:128
pilintići	Novaković 1877:179
pile	Obradović 1895:8
šilibići	Riznić 1894:265
šipilići	Vukanović 1970:36
golubići	Žunjić 1897:1
vigoli	Ilić 1846:232
cigoli	Novaković 1877:179
Cilimani	Žunjić 1897:4
cili, vili	Bovan 1980:140
dilbdi	Žunjić 1897:1
turli far	Debeljković 1897:8

Primetno je odsustvo očekivanog broja 'pet' za denotat 'prsti'. Potvrda sa Kosova: *turli far* može se tumačiti kao slučaj kontaktne sinonimije. Elezović 1932—35 beleži turcizam¹⁸⁷ *turli—turli* 'od svake vrste, od svake ruke' i albanizam *far* 'vrsta'; *fara* 'vrsta, soj, pleme, bagra, rod'.

Upadljivo je kolebanje zamene denotata kao onima, odnosno apelativa. Zbog toga se etimon može tražiti i u nekom onimu (antroponimu, etnonimu). U nekim varijantama se uočava ekstenzija — razvijanje osnovne lekseme u deminutiv, ličnog imena *Filip* u: 'Filipov potomak':

<i>Filip</i> prede, <i>Filip</i> tke;	
<i>Filipčiči</i> goli idu.	Novaković 1877:179
Filip : filipčeta	Popović 1897:1
Bugarski i makedonski primeri:	
Вилип : вилипчани	Stojkova 1970:328
Vilip : Vilipčinja	Janačijević 1910:333
Тодор	Stojkova 1970:328

¹⁸⁷ Kako je u pitanju balkanski turcizam, potvrđen i u albanskom (ERHSJ s.v. *turlija*), mogla je i cela sintagma iz ove kosovske varijante biti preuzeta iz albanskog jezika.

3. ETIMOLOGIJA LEKSEME: PAREMEMA, DRUGE MOGUĆNOSTI

3.1. Paremema kao funkcija denotata: onomatopeje

Paremema nije obavezno i zamena denotata. Tako onomatopeje i glagoli u zagonetkama ne zamenjuju denotat, već najčešće označavaju njegovu funkciju. U niže navedenim primerima onomatopeje su skoro obavezno reduplikacije, pa ih smatramo graničnim slučajevima ekstenzije¹⁸⁸.

3.1.1. Onomatopeje karakterišu model zagonetke kojim se opisuje 'pravljenje čamca', ali je denotat nekada i 'žaba; vuk; prakljača; sak za ribe; ćurka'. Zamena denotata izostaje, a strukturu zagonetke karakteriše nizanje lokusa:

Gorom *kuc, kuc*;
u polju *tuc,tuc*,
a u vodici *bambrc*.

Novaković 1877:110

bam, bam
bam bu
ban, brc
bambrc
bam, bru¹⁸⁹
bar buk
bom-bu
br, bur
brc brc
buć-buć
bumbrc
čuk čuk
hop, hop
kas, kas
klendec
klumbarac
kljuc kljuc
kuc, kuc

Bovan 1980:225
Novaković 1877:110
Mijatović 1908:3
Novaković 1877:110
Bovan 1980:225
Novaković 1877:240
Koželjac 1989:74
Novaković 1877:110
Novaković 1877:110
Nepoznati 2. s.a.
Bovan 1980:231
Srećković 1894:11
Vuković 1890:66
Novaković 1877:50
Mićević 1952:353
Marić 1894:310
Marić 1894:310
Novaković 1877:240

¹⁸⁸ Obična ponavljanja ne predstavljaju etimološki problem. O takvim ponavljanjima na balkanskom planu up. Asenova, Kacori i Dukova 1990. O onomatopejama u srpskohrvatskim zagonetkama up. i: Samardžija 1986:220—221.

¹⁸⁹ Možda je u pitanju pogrešno čitanje prema: *brc*.

mom-bru	Koželjac 1989:74
muč, muč	Bovan 1980:90
muć muć	Novaković 1877:110
plan pljus	Novaković 1877:110
plin-pljus	Koželjac 1989:74
pljes, pljes	Petrović 1896:252
pljuc, pljuc	Srećković 1894:11
sjek sjek	Novaković 1877:110
skac skac	Srećković 1894:11
smuk smuk	Srećković 1894:11
šek, šek	Mićević 1952:353
šum, šum	Novaković 1877:50
šmuc	Vuković 1890:66
tek, tek	Mićević 1952:335
tes, tes	Petrović 1896:252
tuc Tuc	Novaković 1877:110
tumbas	Novaković 1877:50
vrc, vrc	Bovan 1980:231
vuc', vuc'	Novaković 1877:240

Bugarske varijante sa denotatima 'brod' i 'žaba':

Тум-тум по гората,
клам-бурц у морето. Stojkova 1970:411

През шумата *шум-шум*,
през полето *коас-коас*,
пък в водата — *тумбас*! Stojkova 1970:263

Ruska zagonetka sa denotatom 'zec':

Маленький, беленький
по лесочку *прыг, прыг*,
по снежочку *тык, тык*. Mitrofanova 1968:51

Niz ruskih varijanata sa denotatom 'sito':

В лесу: *тяп, тяп*;
Дома: *ляп, ляп*;
По краешкам: *тпрусеньки*!
В середке: *ну-ну*! Sadovnikov 1959:681¹⁹⁰

Sličan postupak i u turskoj zagoneci za denotat 'riba' v. u: Đukanović i Rajković 1980:114, 277.

3.1.2. Onomatopeja se javlja u modelu¹⁹¹ zagonetke sa denotatom 'čekrk; oklagija; cevljanik; klepetalo', tj. 'neka alatka koja proizvodi zvuk'. Model se sastoji od motiva kazne i odgovora, a zamena denotata je lična zamenica:

¹⁹⁰ V. u istom izvoru str. 276 objašnjenje ovih ruskih onomatopeja.

¹⁹¹ Materijal je naveden u: Sikimić 1994:322 kao ilustracija za vezu antroponima i onomatopeja, ali bez podataka o izvorima.

- Ja ga bijem, ja ga karam;
a ono viče: *Todoric, Todoric.*
- todore, todore
todori, todori
Todoric, Todoric
todorić, todorić
todorin, todorin
tatarin, tatarin
taralam, taralam
taralin, taralin
toro-lo, to-ro-lo
tarara, tarara
taralaj, taralaj
tala-la, ti-li-li
telelej, telelej
tara, tara
kililiv, kililiv
cimiliv, zimiliv
dududr, dududr
ciguliju, ciguliju
okoprč
- Slično se ponašaju bugarske i makedonske varijante (v. još: Stojkova 1970:379, 431, 439, 521, 639):
- Ja го учам, ја го карам,
оно вика *шлака-так, шлака-так*. 'sito'
- Ecov 1894:187
- 3.1.3. Strukturno sličan prethodnom je i model zagonetke sa najčešćim denotatom 'zvono', zamena denotata izostaje:
- Ide od brda do brda
a viče *Todorić, Todorić.*
- Radimire
Todorić, Todorić
Todora
todora, todora
todoriš, todoriš
ivaniš, ivaniš
Đuro moj
đurano, đurano
čičo drandžule, čičo drandžule
of, lele, vukojle
bombolom, bombolom
cink, cink
- Novaković 1877:236
Zlatanović, M. građa za RSANU
Bovan 1980:237
Novaković 1877:236
Srećković 1894:2
Veljić 1904:1
Veselinović 1888:134
Riznić 1900:3
Marić 1894:309
Bovan 1980:238
Bovan 1980:238
Era 1900
Janić 1906
Šatojević 1899:226
Bovan 1980:237
Debeljković 1897:1
Bovan 1980:238
Popović 1897:3
Popović 1897:3
Koželjac 1989:70
Vuković 1890:37
Obradović 1895:5
Zovko 1930:157
Bovan 1980:246
S. 1897:328
S. 1897:328
Mitranović 1910:337
Mitranović 1910:337
Radivojević 1897:31
Veselinović 1888:104
Vuković 1890:37
Vuković 1890:37
- Ovaj model je vrlo produktivan u makedonskom (Konev i Stoilov 1895:244) i bugarskom jeziku (Stojkova 1970:357, 358, 630).

3.1.4. Prava onomatopeja u modelu zagonetke za denotate 'ključ; kantar' praćena je strukturno (i etimološki) nejasnim segmentima (*tara, tara to, pipipon, pipiperci*) koji verovatno, zajedno sa direktnim traženjem odgonetke (*ti pogodi šta je to*), pripadaju metazagonetskim elementima (up. § 7.2.7.). Zamena denotata je neki zoonim:

Skoči miš u ambar

te učini „tandr“!

tara, miši, tara to,

ti pogodi, šta je to?

Novaković 1877:90

Skoči petao na ambar,

pa učini *talambar,*

pipipon, pipiperci;

ti pogodi šta je to.

Mijatović 1908:3

odnosno:

učini nešto *dandar.*

Srećković 1894:5

3.1.5. Pozicija onomatopeje u strukturi zagonetke je nestabilna, koleba se između zamene i funkcije denotata. Ovaj problem se javlja u genetski različitim jezicima. U srp-kohrvatskim varijantama zagonetke sa denotatom 'metla' (ali i: 'vatralj; lula' u: Stojanović 1879:190) i lokusom *iza vrata* (karakterističnim za balkanski folklor, up. i novogrčku varijantu u: Alexiadis 1928:208; odnosno: 'neko nevažno mesto' u ruskim potvrđama), paremema u funkciji zamene denotata sinhrono izgleda kao kreacija od onomatopejskog glagola *tutnuti*¹⁹²:

Tuta tamo, tuta amo, te među vrata.

Novaković 1877:130

tuto

Novaković 1877:XIX

tuta

Novaković 1877:130

futa

Kostić 1930:137

tut

Obradović 1895:11

put

Kordunaš 1896:133

U bugarskim varijantama:

тупа тапа

Stojkova 1970:506

кака

Stojkova 1970:506

Туга

Stojkova 1970:506

Тета

Stojkova 1970:506

пшит

Stojkova 1970:506

Щара

Stojkova 1970:507

шав

Stojkova 1970:507

Ruska potvrda:

Митя

Mitrofanova 1968:111

¹⁹² Up. varijantu sa glagolima, u kojoj je zamena denotata lična zamenica:

Tutni amo, tutni tamo,

hitni ga za vrata.

Pregršt 1934:27

Srpskohrvatsko *tuta, tuto* itd. može se etimološki upoređivati i sa ruskim *туторья*¹⁹³, u zagoneci sa denotatom 'četka':

Вышла *Туторья*

из подполья,

зачала золото загребать.

Sadovnikov 1959:273

Albanska varijanta razvija funkciju denotata glagolom *prek* 'taknuti':

Prek këtu e *prek* aty e puq mas deret.

Trnavci i Četa 1981:204

('Pipa amo, pipa tamo, i puć za vrata.')

Turska zagonetka za 'metlu' ima brojne varijante zamene funkcije denotata (npr.: *çit, tap, tat, pat, hop, te, tak*, Basgoz i Tietze 1973:143):

Çat burda, *çat* şurda, *çat* kapının arkasında.

Basgoz i Tietze 1973:143

('Çat ovamo, çat onamo, çat iza vrata.')

I u ovom modelu prostu parememu povremeno zamenjuje ekstenzija u obliku parne konstrukcije, a u ruskim primerima i u obliku etimološke figure. Ruske varijante sadrže različite tipove ekstenzije glagola:

Шарю-пошарю, в угол встану.

Mitrofanova 1968:112

Щегол щеголился,

под лавочку завалился.

Mitrofanova 1968:111

Rumunske i arumunske zagonetke sa istim denotatom strukturno su slične slovenskim, prvi primer sadrži parememu onomatopejskog porekla:

Țit aua, *Țit* aclo,

după uși șadi.

Gorovei 1898:223

('Cit tamo, cit ovamo, sedi iza vrata.')

U drugom rumunskom primeru razvijena je etimološka figura iz slavizma *ocoli* (za etimologiju v. Cioranescu s.v. *ocol*), što ukazuje da je taj proces verovatno sekundaran, i da se paronimski naslonio na rumunski autohtoni prilog za mesto *acolea* (Cioranescu s.v. *acolea*):

Ocolica ocolea

ocolii casa cu ea și-o pusei mai *acolea*.

Niculescu 1991:60

('Okolika okolja, obikolih kuću njome i stavih je tamo.')

Onomatopeja ekstenzivirana u parnu konstrukciju kao funkcija denotata, jedna je od mogućih transformacija u ovom modelu. U ovom slučaju zamena denotata izostaje:

Šuć puć, pa za vrata.

Novaković 1877:130

šuć puć¹⁹⁴

Novaković 1877:130

šuć buć

Srećković 1894:2

šviga, švaga

Lang 1914:111

taga, vaga

Bovan 1980:192

¹⁹³ Anikin u komentaru za zbirku: Sadovnikov 1959:273 pretpostavlja: „по-видимому, от тут, тутто, тутта, имеющее в говорах много разновидностей: туттова, тутотка, тутовона и тп. Туторья в смысле 'находящаяся тут', здесь, на этом месте.“

¹⁹⁴ O onomatopejskim uzvicima *šuć puć* v. Pavlović 1939:224.

Makedonska varijanta:

шай-пай

Stojkova 1970:506

Novogrčke varijante zagonetke iste strukture o 'metli' karakteriše i tautološka konstrukcija zamene denotata (γριὰ-γριὰ 'starica-starica' Setta 1965:50) ili funkcije denotata (φράστα-φράστα i τριγυρίζει τριγυρίζει 'skita skita', Setta 1965:49). Reduplikacija onomatopeje karakteriše i albansku varijantu: *Ti-ti* nëpër shtëpi ('Po kući ti-ti'), Trnavci i Četa 1981:146.

Strukturno su ovom modelu vrlo bliske i neke izolovane srpskohrvatske varijante sa različitim denotatima ('muva; munja; mravi'):

Vrc, trc, pa caru na glavu.

Novaković 1877:140

puć, fuć

Bovan 1980:42

šic, mic

Bovan 1980:107

šaga, maga

Bovan 1980:107

3.1.6. Onomatopeja je redundantni deo strukture složenog modela zagonetke sa denotatom 'razboj', kojim se, u stvari, opisuje ceo proces tkanja. 'Tkalja' je zamenjeno sa *baba*, 'čunak' sa *svinja*, a njihova se funkcija dalje u tekstu rešava etimološkom figurom: *sedi na zasedi; gude na zagudi* (up. § 5.2.4.22.):

Baba sedi na zasedi,
svinje gude na zagudi;
baba viče: *vaj, vaj*,
kad će moru kraj, kraj;
jali mene prevozite,
jali svinje prevodite.

Novaković 1877:190

vaj, vaj

Novaković 1877:190

aj, aj!

Obradović 1895:11

haj-haj

Zovko 1930:156

faj, faj

Vuković 1890:72

gaj, gaj

Novaković 1877:190

gaf, gaf

Bovan 1970:197

ga! ga! ga!

Popović 1891:62

U bugarskoj varijanti:

ay, ay

Stojkova 1970:383

3.2. Paremema kao funkcija denotata: glagoli

Analizirajući funkcionisanje glagola u zagonetkama, Levin 1987:312—313 zaključuje da za bilo koji glagol postoji podjednaka verovatnoća da bude 'tačna ili preobrazovana reč': „в случае, когда легко указать родовой глагол, наиболее разумно перейти к нему, например, ревет → издает (громкие) звуки“. Glagoli kao parememe, zbog svoje ekspresivnosti, najčešće ne zahtevaju zamenu denotata: u navedenim modelima zagonetaka zamena denotata često izostaje ili je upotrebljena neka lična zamenica.

U brojnim modelima glagol je izostavljen, to je uobičajen postupak za zagonetanje na raznim jezicima:

Na sred mora tunturovo jaje. 'pupak' Novaković 1877:180

U brojnim modelima zagonetaka nema semantičkog preobražavanja glagola (v. ceo model u §: 3.2.2.2):

Buričići vino *piju*,
a bačva im *odgovara*. 'prasići i krmača' Mijatović 1913:6

Glagol može biti zamenjen onomatopejom:

U brdu *šek, šek*,
u kraju *tek, tek*,
a na vodi *klendec*. 'barka' Mićević 1952:353

3.2.1. Glagol onomatopejskog porekla u modelu zagonetke za 'mlin; vode-nica': *eleće, teleće/tuleće, leleće/leleće* oblikuje različite ekstenzije. Regresivno motiviše parnu konstrukciju: *ele tele eleće / ele tele teleće*, gradi etimološku figuru *lelek leleće*, spaja se sa veznikom i bez njega sa paronimski i semantički bliskim glagolom¹⁹⁵ *tuleće, leleće / sve tuleće i leleće*. Deo je lančane ekstenzije: *ele tele eleće: leleće*. Karakterističan lokus je 'kamen' (*na kamenu*), sledi motiv jadicovke: *lele meni do Boga*, zbog gladi, npr.: *još se nisam nazobao*.

Ele tele eleće,
na kamenu *blebeće:*
jao meni do Boga,
jedno polje ozobah;
još bih jedno ozoba',

¹⁹⁵ O ovakvom ponavljanju glagola u funkciji intenzifikacije dejstva v. Mrazek 1964:172.

dokle bih se nazoba'.	Novaković 1877:133
ele tele teleće : blebeće : jao meni	Grbić s.a.: 5
tele tele leleće : blebeće: ajme meni	Biljan 1911:152
tele tele teleće : blebeće, jao mene	Mileusnić 1901:115
tele teleće : blebeće	Vuković 1890:78
tele teleće : bebleće	Mićević 1952:353
ele tele eleće : leleće: lele meni	Vuković 1890:33
ele tele eleće : leleće : jao meni	Ivanišević 1905:220
lelek: leleće, jaoće : jaoj bele	Bušetić 1914:1
lelek: leleće	Novaković 1877:134
lelek leleće : lele	Rovinski 1994:415
leletevo leleće : lele	Vuksan 1893:156
tuleće, leleće : lele njemu	Popović 1891:43
sve tuleće i leleće : lele njemu	Mileusnić 1901:105
jauće, leleće	Novaković 1877:134
leleće : lele meni	Baščaušević 1900:196
lele sjedi : lele njemu	Jovanović 1898:101
štrk leleće : lele mene	Debeljković 1897:4
kukulj poje : kuku njemu	Novaković 1877:134
bumbul viče : jao meni	Vuković 1890:54
lele sjedi na kamen: lele njemu	Jovanović 1898:101
jauk jaukao: jao meni	Novaković 1877:134
jao, jao jauće : kuku njemu	Vukanović 1970:71

Štrk kao zamena denotata javlja se kao rezultat homonimske transformacije — jer je *lelek* shvaćeno u značenju 'roda', odnosno, takođe ornitonim: *bumbul*. Zamena denotata možda se shvata kao 'ptica' jer u nekim varijantama postoji glagol *zobati* (u drugim varijantama, bez ornitonima, glagol je *izjesti*; *nahriniti*).

Istu strukturu (uključujući i motiv jadikovke), ali bez karakterističnog glagola, sadrže i druge varijante sa istim denotatom:

Đavo sjedi na panju, roni suze niz bradu: <i>teško meni kukavcu</i>	Novaković 1877:134
Sjedi vrabac na pljusku same suze kaplje	Novaković 1877:134-135

Fragmenti jadikovke (*jao/lele mene/meni do Boga*) iz ovog modela zagonetke ukazuju na vremensku dimenziju, mada Čajkanović 1924:125 smatra da je značenje frazema *do boga* lokalno, tj. 'vrlo daleko' (za praslovensku starinu konstrukcije up. SP s.v. **bogъ* 2: stopolj. *do boga* 'prilično, dovoljno', č. *do boha*, mak, bug. dij. *do boza*):

kuku njemu doveče	Vukanović 1970:71
lele njemu dovijeka	Vukanović 1970:72
lele mu je dovijeka	Nikolić 1971:53
lele njemu sad do vijeka	Popović 1891:43

lele mene cio vijek	Rovinski 1994:415
lele mene siromaa	Debeljković 1897:4

3.2.2. Onomatopejski glagoli smenjuju onomatopeje u modelu zagonetke sa raznim denotatima, a svi se svode na 'proizvođač nekakvog zvuka': 'gajde; stožer u vršaju; diple; staklo; zvano'. Struktura modela se održava ekstenzijom formule u kletvu (up. § 5.2.7.1.).

Ćigličala jaretina	
ćigličala drvetina;	
ćigličala ti duša,	
dokle mi ne ugonetaš.	Novaković 1877:28
ćigličala	Novaković 1877:28
ciliktala	Novaković 1877:28
cvrlikola (sic)	Petrović 1896:252
ćiglikala	Vuković 1890:25
ciju, viju, cikle t'uši	Zorić 1899:227
caju, vaju, caklo ti u uši ¹⁹⁶	Mijatović 1913:43
cim bilo bilo ¹⁹⁷	Jovanović 1899:174

3.2.3. Onomatopejski i ekspresivni glagoli smenjuju se u modelu zagonetke koji opisuje 'zaključavanje'¹⁹⁸. Struktura modela se održava nabranjanjem glagola najčešće u prvom licu jednine aorista. Zamena denotata izostaje (ili je upotrebljena lična zamenica), kao i u svim modelima slične strukture (up. § 3.2.4., 3.2.5.). Glagoli su navedeni po osnovama:

Priklekoh ti,	
zaklekoh ti;	
prilepurih ti,	
zalepurih ti.	Novaković 1877:92
priklekoh : zaklekoh : prilepurih : zalepurih	Novaković 1877:92
priklekoh : zalepurih	Zovko 1930:152
prikleko : zalepuri	Vuksan 1893:341
prikleknju : zalepuri	Matić 1965:275
priklekoh : prikućih	Vuković 1890:41
priklekoh : zarorotah ¹⁹⁹	Novaković 1877:90
prikleko : zarorota	Vuksan 1893:157
priklepnem : zarorotak ²⁰⁰	Mutić 1901:94

¹⁹⁶ Ova i prethodna varijanta imaju denotat 'staklo'. Onomatopeja shvaćena kao anagramno imenovanje denotata *staklo* : *caklo* : *ciklo* ukazuje da je denotat sekundaran.

¹⁹⁷ Ovde ekstenzija u kletvu (*ostao bez uši*) nije motivisana ovom onomatopejom već rimom sa prethodnim: *na velikoj suši*.

¹⁹⁸ Modeli zagonetke za denotat 'brava' ili 'razboj' često imaju efekat 'izneverenog očekivanja' (Levin 1978:301).

Ja ti kleko, pa ti zalepuri. Obradović 1896:27

¹⁹⁹ Glagol *zarorotati* javlja se u zagonetkama i u sastavu etimoloških figura: *Zarorota rota* sa visoka plotu, svak je ču — niko ne vide. ('kad grmi') Mileusnić 1901:32.

²⁰⁰ Primer je iz Hercegovine.

prikljukah : zarorotih	Zorić 1899:227
priklekoh : zajarebičih	Vukanović 1970:84
pripadoh : zaremetak	Vukanović 1970:84
tiskoh : miskoh ²⁰¹ : zamaratah	Zovko 1930:152
zakuri : zapari : namandari ²⁰²	Vuković 1890:88

Samo u prvonavedenom Novakovićevom primeru kombinuju se oba prefiksa (*pri-* i *za-*) sa oba glagola, inače su prefiksi vezani za konkretan glagol (*pri-*klekoh : *zalepurih*).

3.2.4. Zagonetke koje se obrazuju skoro isključivo nizanjem sinonimnih glagola teško je grupisati u modele, pa su varijante grupisane prema denotatu:

'stative':

*Uiništi*²⁰³ ga,
ukladušti ga,
polego se,
zaucajti ga.

Karadžić 1935: s.v. *uiništiti*

'krevet':

Zgnjetem te, *stepem* te,
eto mene na te.

Vuksan 1893:156

metnem : stepnem
skvrče : sprpe
sprčim : skvrčim
stepem : zgnjetem
sveruga' : usuka'

Vuković 1890:74
Mirković 1902:6
Obradović 1895:11
Vuksan 1893:156
Vuksan 1893:341

3.2.5. U ovu grupu spada i model zagonetke u kome je teško odrediti vrstu reči. Model teksta se deli na tri segmenta: u prvom se nižu pareme glagolskog porekla sa finalnom ekstenzijom tipa 'tajni jezik': *-ulje*, ali se kao inicijalna ekstenzija može smatrati i: *zavr-*, pa čak i *za-*. U drugom segmentu je ekstenzor *zavr/zavrz*, a u trećem su ekspresivni glagoli (*zguljači*, *skukuljačih*). Denotati su: 'čarapa i noga; žito; konoplja':

Zavrsulje, *zgrabulje*,
zavilješkulje, *zabulješkule*;
zavrz mene za tebe;
ja tebi *skukulja*.

Petrović 1896:278

Pareme glagolskog porekla sa inicijalnim i finalnim ekstenzijama:

*zavrsulje*²⁰⁴
zgrabulje

Petrović 1896:278
Petrović 1896:278

²⁰¹ Ovdje je možda u pitanju parna konstrukcija sa glagolima: *tiskoh* ti, *miskoh* ti.

²⁰² U jednoj varijanti sa denotatom 'vatra': *Zakuri*, *zapari*, *hajde namandari*. Ovakva veza dva glagola bez kopule liči na glagolski frazeologizam polusloženičkog tipa, up. npr.: *okari ovari* 'povuci potegni', *okari ošari* 'otud, odovud' (građa za RSANU s.vv.).

²⁰³ U: Novaković 1877:189 stoji: *uiništih*.

²⁰⁴ RSANU s.v. *zavrsulja* ovu parememu tretira kao imenicu ženskog roda.

zabuljeskule	Petrović 1896:278
zavilješkulje	Petrović 1896:278
zavrzane, povrzane	Mičević 1952:352
zavrzanje	Novaković 1877:53
zagrebanje	Novaković 1877:53
zavrzulje	Dimitrijević 1908:47
ekstenzor	
za vr' mene i za vr' tebe	Obradović 1893:19
zavrz mene za tebe	Petrović 1896:278
zavr tamo, zavr amo	Novaković 1877:53
ekspresivni glagoli (osim <i>skočim</i>):	
skočim	Dimitrijević 1908:47
skukulja	Petrović 1896:278
skukulježih ²⁰⁵	Novaković 1877:53
skukuljuči	Mičević 1952:352
zguljači	Obradović 1896:19

Problem rekonstrukcije nominativa kod prve grupe paremeta mogao bi se rešavati za svaku varijantu posebno, a za celu paradigmu tek ako se nađe rešenje prvobitnog oblika teksta.

3.2.6. Glagoli sa reduplikacijom²⁰⁶ obrazuju istoznačni glagolski niz sa glagolima dobijenim transformacijom 'velikih' brojeva *devet* i *deset* (up. i § 3.3.6.6.) u modelu zagonetke sa denotatom 'brava' (ali i 'pređa za hvatanje ribe; opanci'). Paradigmatizam *glagola sa reduplikacijom* i *etimološka figura* (*pet petljati, vez vezati*) presudan je faktor za tretiranje ovakvih glagola kao graničnih slučajeva ekstenzije.

Zakukuljeno, zamumuljeno;
zadevećeno, zadesećeno,
niko ga ne može
raskukuljiti, razmumuljiti,
nego onaj koji ga je
zakukuljio, zamumuljio,
zadevetio, zadesetio.

Novaković 1877:8

buburiti, *od-, za-*
*desetati*²⁰⁷, *od-, za-*
desetiti, raz-, za-, z-
devetati, od-, za-
devetiti, raz-, za-, z-

Ilić 1846:232

Mijatović 1908:1

Novaković 1877:8;175—176

Mijatović 1908:1

Novaković 1877:8;175—176

²⁰⁵ Vuković 1890 često uz izvesne ispravke preuzima zagonetke iz: Novaković 1877; tako kod njega ova varijanta ima: *skukulječih*.

²⁰⁶ Reduplikacija glagolske osnove jedno je od osnovnih sredstava ekspresivizacije srpskohrvatskih glagola, v. Bjeletić 1994:268.

²⁰⁷ Za glagole *devetati* i *desetati* v. § 3.3.6.6.

grguriti, <i>od-, raz-, z-, za-</i>	Novaković 1877:175—176; Bovan 1980:234
gurgurati, <i>od-, na-</i>	Debeljković 1897:9
kukuljiti ²⁰⁸ , <i>raz-, za-</i>	Novaković 1877:8
kukuriti, <i>od-, za-</i>	Ilić 1846:232
kunduriti ²⁰⁹ , <i>za-</i>	Obradović 1895:4
mrmuljiti, <i>od-, za-</i>	Mijatović 1908:1
mrmuriti ²¹⁰ , <i>raz-, z-, za-</i>	Novaković 1877:175—176; Debeljković 1897:9
mumuljiti, <i>raz-, za-</i>	Novaković 1877:8
mumuriti, <i>od-, za-</i>	Novaković 1877:89; Ilić 1846:232
munduriti, <i>za-</i>	Obradović 1895:4
murmurati, <i>od-, na-</i>	Debeljković 1897:9
pendati, <i>od-, za-</i>	Novaković 1877:XIX
pepekati, <i>raz-, za-</i>	Srećković 1894:11
pepetiti, <i>od-, za-</i>	Katurić 1894:75
petljati, <i>za-</i>	Novaković 1877:89
pet petljati ²¹¹ , <i>od-, za-</i>	Obradović 1895:4
pupuljiti, <i>od-, za-</i>	Milićević 1884:159; Mijatović 1908:1
titeljati, <i>za-</i>	Novaković 1877:89
tutuljiti, <i>od-, za-</i>	Jelisavčić 1893:116
tuturiti, <i>za-</i>	Novaković 1877:89
vendati, <i>od-, za-</i>	Novaković 1877:XIX
vez vezati, <i>od-, za-</i>	Obradović 1895:4
vrpekljati, <i>na-, od-</i>	Debeljković 1897:9
vrvečati ²¹² , <i>od-, na-</i>	Debeljković 1897:9
vrvezati, <i>od-, za-</i>	Debeljković 1897:9
vevekati, <i>raz-, za-</i>	Srećković 1894:11

Sa istim denotatom i istim početkom beleži Mišković 1866:660 u nastavku:
tisnuto, visnuto,
biserom zasuto,
benom začaknuto.

Ovakav nastavak uklapa se u model zagonetke sa denotatom 'med' (§ 5.2.3.10.).

3.2.7. U strukturi sledećeg modela zagonetke ekstenzija je obavezna. Glagoli u formi parnih konstrukcija (parna konstrukcija sa mutacijom u varijanti sa glagolima *kunduriti* i *munduriti*), dodatno se ponavljaju u tekstu različito prefigirani. Zamena denotata 'ključ', i ona u formi parne konstrukcije, poslednji je član etimološke figure.

²⁰⁸ Sa ovim glagolom kao etimološka figura *kukuljak* u: Katurić 1894:74.

²⁰⁹ U vezi sa glagolom *zamunduriti*.

²¹⁰ Bonifačić 1963:298 ima *smirureno* : *razmrmuri*.

²¹¹ Sa već u tekstu datim ekstenzorom *pet* : *Za pet petljano / ni pet otpetljati / pet zapetljao*.

²¹² Bovan 1980:231 čita: *navrvezano* i *odvrvezati*.

Zahrda, zamrda,
ne mogu *odhrdati*, *odmrdati*,
dok ne dođe *hrdalica*, *mrดาลica*.

Mirković 1902:12

za-/od- hrdati, mrdati: hrdalica, mrdalica
za-/od- hrdati, mrdati: hrdalj, mrdalj
za-/od- rdati, mrdati : rdalica, mrdalica
za-/od- rdati, mrdati : zardalo, zamrdalo
za-/od- vrditi, mrditi : vrdalica, mrdalica

Mirković 1902:12
RSANU s.v. *mrดาลj*
Vorkapić 1902:10
Oklobdžija 1922:16
Obradović 1896:19

Glagoli kojima se u zagonetkama obeležava 'zaključavanje' u ruskom jeziku su ekspresivni:

я *разландал* и *выландал* — *заландал*
размандрал, *вымандрал*, *замандрал*

SRNG s.v. *заланадть*
Mitrofanova 1968:50

Struktura slovenskih zagonetaka u §§ 3.2.6. i 3.2.7. može se upoređivati sa teško prevodivom rumunskom zagonetkom sa denotatom 'ruka':

Am o latnică platnică chiscovatnică cu cincii lătnicele plătницеle chiscovăt-nicele. Şi făr' acea latnică platnică chiscovatnică
nimic nu se poate lătnici plătници chiscovătници,
şi făr' acele cincii lătnicele (plătницеle) chiscovătницеle
nimic nu se poate lătnici plătници chiscovătници.

Niculescu 1991:51

3.2.8. Slično se ponašaju ekspresivni glagoli sa pretpostavljenim osnovnim značenjem 'udarati' (pored glagola *visi* : *zja*, koji održavaju strukturu modela zagonetke opisane u § 1.6.2.). U varijantama se javljaju i glagoli tvoreni ekstenzijom — etimološkom figurom:

Klimen visi, penda zja,
klimen pendu *lepanda*. 'zvono i zvečak'
zaklinda (klinda)
otpenja (penja)
zapenda (penda)
zapendala (penda)
zapenjga/odpenjga (penjga)
buduva
burgija
dovurda
fudura
izvunda
kordea
laura
lepanda
lepeza
temeza
vrdelja
vurdelja

Karadžić 1897:349
Mirković 1902:4
Mileusnić s.a.:68
Mileusnić 1901:89
Bušetić 1901:3
Obradović 1900b:413
Popović 1897:3
Novaković 1877:207
Debeljković 1897:1
Novaković 1877:216
Lopičić 1897:71
Srećković 1894:9
Karadžić 1897:361
Karadžić 1897:349
Vorkapić 1902:7
Grbić s.a.:5
Novaković 1877:58
Karadžić 1935 s.v. *klimen*

vurdi ja	Bušetić 1901:3
zavarda	Đurić-Jovanović 1887:4
zavarda (vardi)	Obradović 1896:30
zavurda (vurda)	Milosavljević 1913:355
ašajda!	Karadžić 1897:337
udri de	Novaković 1877:216
ćušku da	Hrvaćanin 1869:95
pjusku da	Moskovljević 1950:216
pljesku daje	Mirković 1887:109
tresku da	Vuković 1890:63

U seriji navedenih glagola, kao i u zamenama denotata, uočava se ekspresivna *-nd-* grupa (*lepanda, izvunda*), ali je u velikom broju varijanata zastupljena i *-r-d-* aliteracija: *dovurda, kordea, vrdelja, vurdelja, vurdija, zavarda, zavurda*, očigledno — u istoj, ekspresivnoj funkciji.

3.2.9. Model zagonetke sa denotatom 'gvožđa, kljusa' (ali i: 'suvača; zmija') karakteriše ekstenzija glagola sa smenom ekspresivnih prefiksa. Prisustvo dva glagola sa etimološki istom osnovom (*teprtlji, šeprtlji*) nije obavezno (*prti, šeptrlji*), a ekstenzija se ponekad ostvaruje i narodnom etimologijom (*šeprtlji na prtini* prema: *šepetlji na petlji*).

Sedi baba na <i>prti</i> ,	
nešto <i>šaprti</i> —	
teško onom do smrti,	
ko se s babom uprti.	Marković 1867:381
šaprti (na <i>prti</i>)	Marković 1867:381
šoprti, šoprti (na <i>prti</i>)	Vukanović 1970:66
šrtlji, šeprtlji	Novaković 1877:28
štrlji šeprtlji	Popović 1897:3
<i>prti</i> šeprtlji	Gvozdić 1900:VI
<i>teprtlji, šeprtlji</i>	M.N. 1897:217
čeprlja (na <i>prklju</i>)	Novaković 1877:29
čeprlji (na <i>trklji</i>)	Karadžić 1897:379
šeprtlji (po <i>prti</i>) ²¹³	Karadžić 1973:200
šeprtlji na <i>prtini</i>	Novaković 1877:29
šepetlji (na <i>petlji</i>)	Vorkapić 1902:20
šeprtli	Lopičić 1898:149
šaprti	St.M.M. 1900:14
šaputa	Mijatović 1908:3
šegrti (šegrt na putu)	Mileusnić 1901:145
šeklje, peklje <i>prti</i> (na <i>prtinu</i>)	Vukanović 1970:66

Ekspresivni prefiksi²¹⁴ su *ša-*, *še-*, *šo-* *če-*, *te-*. Paremema *šegrti(ti)* po spoljnim efektima uklapa se u niz glagola sa ekspresivnim prefiksima, ali je sekundarno razvijen, zbog očekivane etimološke figure, denominal od *šegrt*.

²¹³ Tekst je nađen u zaostavštini Vuka Karadžića i objavljen kao 'pesma' pod naslovom 'Zlo'.

²¹⁴ O ekspresivnim glagolskim prefiksima *ko-*, *ka-*, *ča-*, *če-*, *čo-*, *še-* u govorima prizrenko-timočke zone v. Bjeletić 1992.

Drugi, redundantni deo teksta zagonetke ponavlja tekst narodne poslovice: *Teško onom do smrti, tko se u zlo upri.* (Stojanović 1866:70).

3.2.10. Ekspresivni glagoli u modelu zagonetke sa efektom izneverenog očekivanja imaju značenje 'udarati', zbog ovog efekta denotat je proizvoljan i gubi važnost (up. isti efekat u § 3.2.8.):

Did babi *tabari*

više kuće na bari. 'kuka i spona'

Obradović 1895:3

tandari 'kuka i kopča'

Vorkapić 1902:11

trbari 'žrvnjevi'

RJAZU s.v. *trbariti*

šuvari 'dugme i rupica'

Zovko 1930:155

šupeta 'stupa'

Novaković 1877:216

RJAZU s.v. *trbariti* (samo u folklornim potvrđama sa Brača) navodi značenje 'cucati, gigati, židati'.

3.3. Brojevi kao parememe

Brojevi u folkloru mogu imati i tačnu i proizvoljnu brojčanu vrednost²¹⁵. „Малые числительные (1, 2, 3, 4, 5) практически всегда являются точными; средние (7, 10) могут быть и точными (...) и преобразованными из „много“ (...); большие почти всегда означают „много“, будь то якобы точные числа (...) или явно „округленные“ (...)“, Levin 1978:313. Problem tačnih, odnosno približnih vrednosti brojeva treba razmatrati u odeljku posvećenom metafori i metonimiji u zagoneci, smatra Volocka 1986a:117. Sa etimološkog stanovišta značajno je uočavanje sistema u paremiološkoj transformaciji brojeva.

3.3.1. Brojevi kao tačna vrednost i bez transformacije javljaju se u zagonetkama za denotat 'godina' mnogih naroda²¹⁶. Na slovenskom materijalu i u zagonetkama za 'kravu, kobilu i svinju' (ovaj poslednji denotat samo u ruskim varijantama), tačni brojevi 'dva', 'četiri' i 'dvanaest' definišu brojeve sisa na vimenu, npr:

U belkana *dva* zrna,
u rikana *četiri*.

Tešić 1981:33

В поле, в рове *двенадцать* дубов,
в рыкове *четыре*, во ржаве *два*.

Mitrofanova 1968:46

3.3.2. 'četiri'

Opšteslovenska transformacija broja *četiri* sa tačnom brojčanom vrednošću, javlja se u složenom modelu zagonetke čiji je denotat četvoronožna životinja: 'mačka; krava; vo; pas; kola sa upregnutim volovima i čovek pred njima, itd.' (model je opisan u § 2.2.). Ova zagonetka ima nekoliko podvarijanata, opet sa tačnom vrednošću brojeva, ali nabranje delova tela teče po parovima, dva po dva, ili po brojevima redom do 'devet'. Paremiološka transformacija, međutim, zadesila je uglavnom broj *četiri*²¹⁷:

²¹⁵ Tako o brojevima u folkloru Hrolenko 1979:153: „Семиотичны столь частые в народном творчестве имена числительные. Утратив четко фиксированную за каждым числом символику, числительные стали знаками лиричности, фольклорности, пространства, ожидания итп“.

²¹⁶ Up. Witkowski 1971:86—111 i Toporov 1980:51—52.

²¹⁷ O semantici i ritualnom značenju broja 'četiri' u indoevropskim jezicima v. Toporov 1983.

Četiri <i>četirca</i> i dva <i>bedirca</i> i pred njima <i>jeretiš</i> .	Novaković 1877:94
Četiri <i>četirice</i>	Vuković 1890:26
Četir četir, <i>četerice</i> ²¹⁸	Mileusnić 1901:143
Četiri <i>četirka</i>	RSANU s.v. <i>vezirak</i>
Četiri <i>četirke</i>	Debeljković 1897:8
Četiri su <i>četirana</i>	Obradović 1895:13
Četiri <i>četirkala</i>	Đorđević 1902:5
Četiri <i>četrljenca</i>	Novaković 1877:94
Četiri <i>četernika</i> ²¹⁹	Debeljković 1897:
Četiri mi <i>četirnjaci</i> ²²⁰	Veselinović 1888:134
Četiri <i>čeptirka</i>	Srećković 1894:11
Četiri sa <i>četiri</i>	Obradović 1895:13

Verovatno ovoj grupi varijanata pripada i sledeći primer:

Dva <i>čuturka</i> , četiri koturka	Bovan 1980:90
--	---------------

Sledeće pareme mogu se tumačiti kao znatnija transformacija broja 'četiri' u narednim primerima²²¹:

Četir' <i>leptirka</i> dva bendirka	Srećković 1894:1
Dva <i>leptirka</i> , četiri košturka	Mijatović 1908:1

Bugarski i makedonski primeri²²² :

Четири ми <i>четиријаџи</i>	Stojkova 1970:225
Четири <i>четворки</i>	Stojkova 1970:405
Четери ми <i>четвереноги</i>	Stojkova 1970:223

Ruske varijante ove zagonetke dosledno imaju *четырки*, druga navedena varijanta u pregledanom ruskom materijalu je jedina:

Четыре <i>четырки</i>	Mitrofanova 1968:92
Четыре <i>четыричка</i>	Mitrofanova 1968:109

Dalj s.v. *четыре* navodi derivate ovog broja koji pokrivaju značenje 'četiri noge, šape kod životinja; ruke i noge čoveka': *четверинки, четвереньки, четырки, четырни, четверни*.

Ruska dijalekatska potvrda glagola *четыркаць* kod Dalja s.v. *четыре* u značenju 'ići četvoronoške, puzati' (prema *ходить на четырках, на*

²¹⁸ Ovaj podatak nije pouzdan jer isti zapisivač (Mileusnić s.a.:114), beleži u Slavoniji i: *četirice*.

²¹⁹ Kod Bovana 1980:223 pročitano kao: *četirnika*.

²²⁰ Primer je iz Crnog Drima.

²²¹ U nekim varijantama se javlja: *dva leptirka*, u nabranjanju iza: *četiri četirka*. Tako npr. u: Vuković 1890:26.

²²² Analizu bugarskih transformacija broja 'četiri' v. u: Stojkova 1970:63.

четвереньках) pokazuje da su ovakve transformacije broja u ruskom govornom jeziku uobičajene²²³.

3.3.3. Na srpskohrvatskom folklornom materijalu u malo izmenjenom modelu zagonetke transformišu se i drugi brojevi (up. § 2.2.4.):

Dvoji <i>dvojanци</i>	Mirković 1902:8
Dvoje <i>dvojanци</i> , troje <i>trojanци</i>	Obradović 1895:3
Dvoji <i>dvonjци</i> , troji <i>tronjци</i>	Obradović 1895:3
peti <i>petаш</i>	Debeljković 1897:5
peto <i>petorence</i> ,	
šesto <i>šestorence</i>	Popović 1897:2

Prema *dvojanци* psl. **dъvojanъ* (up. SP s.v. *dъvojanъ*) paremiološki je kreirano *dvojanци*, *dvonjци*, i dalje: *trojanци*, *tronjци*.

3.3.4. 'pet'

3.3.4.1. U sledećem modelu zagonetke *pet* = 'pet prstiju na ruci'²²⁴, najčešće je u pitanju kompleksni denotat i neka radnja koja se obavlja rukama. Ovakva zamena denotata je očekivana, jer je slovenski (i indoevropski **p^[h]enk^[h]o^e*) broj *pet* i inače etimološki povezan sa '*pest*, *pesnica*, *pet prstiju*' (up. npr. Szemerényi 1960:113, Arumaa 1985:192, Gamkrelidze i Ivanov 1984 II:849). Asocijacija sa brojem *pet* ne javlja se ako je denotat 'šaka' (up. § 5.2.3.16.).

Lećela je lećelica, svako jutro i večer, <i>petinja</i> je ćeraju, a <i>petinja</i> čekaju. 'čunak i prsti'	Karadžić 1935: s.v. <i>lećelica</i>
petina ga juri a petina ga čeka 'kosa'	Bovan 1980:223
<i>petana</i> ga ćera 'keten = lan'	Obradović 1895:2
petorica ju tjeraju, petorica čekaju	Vuković 1890:47
pet je braće čekaju, a pet druge ćeraju.	Novaković 1877:240
Pet ga teraju, pet ga čekaju.	Koželjac 1989:73
Pet ga lovi, pet ga čeka dvojica ga gonaju,	Lang 1914:112

²²³ Tragova ovakvog semantičkog razvoja ima i u srpskohrvatskom jeziku, tako građa za R SANU sadrži potvrde: *četverati* 'kasati'; *četvorice*, *početvorke* *hoditi* 'ići četvoronoške' i *četvorak* 'kad se čoveku sapnu užem obe ruke i obe noge' („Sapesmo ga u *četvorak*“). Opšteslovenski okvir zatvaraju zapadnoslovenske potvrde: poljsko *chodzić na czworakach / na czworaku* 'ići četvoronoške' (Karłowicz, SJP s.v. *czworak*) i gornjelužički *štwórca*: po *štwórce* leze 'ići četvoronoške' (SP s.v. **četverica*). Tako se o broju 'četiri' može razmišljati i kao praslovenskom sinonimu za 'četiri životinjske šape; ruke i noge čoveka'. Paremiološka građa na drugim evropskim jezicima (Gorovei 1898:387—391 donosi norveške, nemačke, španske, katalonske, francuske, italijanske i rumunske varijante zagonetke gde broj 'četiri' zamenjuje denotat 'noge domaće životinje') nameće ovakvu pretpostavku i na indoevropskom nivou.

²²⁴ Uobičajeno i u zagonetkama na neindoevropskim jezicima: up. primere koje navodi Žirinski 1989:34, 85, 121.

a dvojica čekaju. 'zec' Novaković 1877:61
deset ga tjeraju deset čekaju Vuković 1890:76

U najvećem broju varijanata javlja se brojna imenica *petina*²²⁵. Paremema je samo *petana* nastala verovatno od *petina* prema antroponimnom obrascu. Up. i izolovanu zamenu denotata 'čunak' sa: *petrić*, iz Graca u lješanskoj nahiji (Luča 1899:424):

Petrić skače po plotu,
petina ga ćeraju,
a petina čekaju.

Ruska potvrda:

Пятеро толкают,
пятеро держат,
а двое смотрят. 'нитку вдевают'

Sadovnikov 1959:93

3.3.4.2. Prava transformacija broja 'pet' za deo kompleksnog denotata 'ruka' javlja se u sintagmatskoj vezi sa: *vojska/vojniki* (ceo model zagonetke opisan je u § 2.8.):

pet kraljevih vojnika	Vuković 1890:64
petoprsta vojska	Novaković 1877:177
petoprška vojska	Novaković 1877:177
peterica vojska	Vuksan 1893:341
petereva vojska	Mićević 1952:353
peterava vojska	Novaković 1877:177
peterova vojska	Katuriđ 1894:75
peteljeva vojska	Popović 1891:43
petorija vojska	Veljić 1901:4
petorona vojska	Karadžić 1897:361
petoronska vojska	Žunjić 1897:2
petorilja vojska	Karadžić 1897:363
petopora vojska	Novaković 1877:177
<i>betevita</i> vojska	Obradović 1896:120
<i>pepeljeva</i> vojska	Vuković 1890:64
<i>ptero</i> va vojska	Mileusnić s.a.: 65
četverica vojska	Mandić, M. građa za RSANU s.v. <i>četverica</i>

Kod transformisanog broja 'pet' uočava se alternacija sekvenci *-er/-or*. Parememe *betevita*, *pepeljeva*, *ptero*va mogu se smatrati za hibridne, nastale paronimskom transformacijom od očekivanih, autentičnih paremema (**petevita*, *peteljeva*). Nije isključen ni lapsus calami zapisivača.

Srpskohrvatske varijante ove zagonetke verovatno su sekundarno razvile transformacije broja *pet*, bugarske i makedonske varijante uglavnom ne pokazuju transformaciju (osim: *Петанои*, *Петановете*, *петоманци*):

²²⁵ Ovakva zamena denotata 'prsti' javlja se i u drugim modelima:

Ретъл крека из preseka,
petina mu dodavaju. 'jezik i prsti'

Stanimirović s.a.:3

petina te čekaju (Piroto)	Riznić 1899:6
Bugarske i makedonske varijante sadrže, npr.:	
Петанои браќа	Stojkova 1970:331
петима браќа ²²⁶	Stojkova 1970:331
петоманци браќа	Penušliski 1969:159
Петановете синове	Gabjov 1906—7:152
петина	Stojkova 1970:334
петмина	Stojkova 1970:334

I u sličnom makedonskom modelu zagonetke za denotat 'prsti': *nem neço-mana* (Penušliski 1969:204).

3.3.4.3. Broj *pet* u značenju 'pet prstiju na ruci' ima drugačije transformacije. Tako u šaljivoj zagoneci koja opisuje 'hvatanje vaške':

*Petkovići fućkovića išću,
najdu ga va velikoj šumi,
pejaju ga pred vidoviće
i ondi mu smrt gode. 'vaška'* Bonifačić 1963:285

U drugoj varijanti za isti denotat stoje i model i replika:

*Pet petakov hloville pozaka
pelali ga pred gospona vidaka,
osudili i hmorili.* Kotarski 1918:47

Broj 'pet' nije obavezan u ovom modelu zagonetke, tako:

*Dvojica dodoše,
trećeg uvatiše,
u noktar polje staviše,
pa udaviše²²⁷.* Mileusnić s.a.:21

Rumunska zagonetka slične strukture koja opisuje hvatanje 'buve' ne transformiše broj:

*umblă cincî oameni să-l prindă
și nu'l pot prinde,
îl prind apoi doi și-l bagă în cetatea fetei
și acolo îl omoară.* Gorovei 1898:311

('ide pet ljudi da je uhvate i ne mogu da je uhvate, na kraju je uhvate dvojica i bace je u devojčinu tvrđavu i tamo je ubiju.')

²²⁶ Za bugarske primere up. Galabov 1986.

²²⁷ Retka srpskohrvatska potvrda u Evropi vrlo produktivnog modela zagonetke, tako Glöde:1893:251 navodi brojne nemačke varijante zagonetke o 'buvi'. Nemačke i ruske potvrde imaju nešto složeniju strukturu, ali je kao poslednje mesto u nizanju pseudotoponima obično transformacija denotata 'nokat': rus. *Некотово* (Mitrofanova 1968:54). Ceo niz, rus.: *Волосатово, Лобково, Гледково, Палково, Рашково*, Poslovice 1961:190, kašupski: *Těłovo, Slěχovo, V'ido, Zabłevo, Rapovo* (Sychta VI:84).

3.3.4.4. Ista transformacija broja *pet* u izolovanoj zagoneci sa denotatom 'igle pletaće i prsti':

Pet petaka i dva eraka
načiniše kuću bez ivera. Novaković 1877:70

Veza petak i *erak* u srpskohrvatskom folkloru je formula, up. npr. poslovice: Nit hvali *Eraka* nit kudi *Petaka*, oba brata jednaka. (Stojanović 1966:132).

Slična paremema razvijena je u ruskoj zagoneci o 'predenju lana':

Пять пятеренок
зарод подъядали,
да пять пятеренок
труху подбирали. Poslovice 1961:212

3.3.4.5. Anagramiranje denotata '*peta*' verovatno je sekundarna interpretacija, dok je zamena denotata 'prsti' tvorena po uobičajenom postupku:

Idu *pet braće petlića*,
a za njima sestra *petla*.
Čekajte, pet braće petlića!
Ni ona stiže, ni oni mogoše iščekati. Novaković 1877:XXI
petoro braće : sestra Petra Obradović 1895:8

3.3.4.6. Drugačija transformacija broja *pet* kao zamene denotata 'prsti' postoji u narednom modelu zagonetke:

Na *petibcru* jezero. 'čša u ruci' Novaković 1877:236
Na pet borića Vuković 1980:53
Na pet borova Pavićević 1937:39
Na pet bori Kordunaš 1896:146
Na pet bare Koželjac 1989:72
Na pet duba Katorić 1894:75
Na tri brda Novaković 1877:236

U ruskom primeru:

Стоит море на пяти столбах Sadovnikov 1959:86

Primarna zamena u srpskohrvatskim varijantama modela je *bor/dub*, kao što pokazuje metafora u ruskoj potvrđi, a *bara*, *brdo* su sekundarni. Fitonimi su u folkloru redovno međusobno zamenljivi, v. Klimas 1991. Relikt *petibor* ima srpskohrvatskih paralela u, kod Daričića zabeleženom, *Sedmi bori* 'planina plavska koju je kralj Stefana Dečanski dao Dečanima' (RJAZU s.v. *sedmi bori*), *Petibrati* 'neko zemljište kod Vrbiuka na Krku (zemljište petorice braće)' (RJAZU s.v. *Petibrati*), *Petilipa* 'brdo na Tari' (građa za RSANU) i *Šestigabar* 'ime selu nišavskog sreza u pirotskom okrugu' (RJAZU s.v. *Šestigabar*).

3.3.4.7. U narednom modelu zagonetke sa denotatom 'gusle', bez prethodnog uvida u mogućnosti paremioloških transformacija broja *pet*, teško bi se rekonstruisala etimologija hibridnih paremema *Petrobora*, *pletikoža*, *petigora*, od-

nosno razbijene hibridne pareme *po tegari*. Pretpostavku da ove pareme pokrivaju denotat 'prsti' potkrepljuje (mada — novija) varijanta *pet igala* (up. i §§ 5.2.4.8., 5.2.7.2.):

Bermbor bošće, <i>Petrobora</i> igra;	
svo se selo čudi,	
kako Bermbor bošće, <i>Petrobora</i> igra.	Popović 1891:43
Bermbor bošće, <i>Petrobora</i> igra	Popović 1891:43
Buktija bukti <i>po tegari</i> igra	Mutić 1901:121
Buva bukti, <i>pletikoža</i> igra	Pavićević 1937:41
buva bukće, <i>petigora</i> igra	Vukanović 1970:118
puktać pukće, <i>balegalo bakće, pet igala</i> igra	Vukanović 1970:118

3.3.5. 'sedam'

3.3.5.1. Transformisan broj *sedam* ima svoju tačnu vrednost za denotat 'uskršnji post' koji traje sedam nedelja. Denotat je hrišćanskog, znači novijeg porekla; postoje tri slična modela zagonetaka, ali je u svima ključna informacija broj 'sedam':

Pade svraka <i>sedmokraka</i> ,	
sav je svet tera,	
a oterati je ne može	
dok se sama ne diže te ode.	Nikolić 1971:54
nosi raka <i>sedmerokraka</i>	Vuksan 1893:157
svraka <i>sedmorokraka</i>	Srećković 1894:4
nosi raka <i>sedmokraka</i>	Vuković 1890:37
iznese raku <i>sedmokraku</i>	RJAZU s.v. <i>raka</i>

Sintagme *rak sedmo(ro)krak* i *svraka sedmo(ro)kraka* svakako su varijante folklorne formule, kako to pokazuju i druge potvrde iz folklor²²⁸ kao što je pesma o prosidbi žabe:

<i>Rače sedmokrače!</i> govorila žaba raku kad su se psovali	
	RJAZU s.v. <i>sedmokrak</i>
Otud ide rače, <i>rače sedmokrače</i> , pa on prosi žabu	RJAZU s.v. <i>sedmokrak</i>
Oj ti <i>rače, osmokrače</i>	Čalenić 1972:84

U bugarskim varijantama ove pesme žaba se raku obraća sa: *Раче осмокраче* (Ikimov 1896:39), *рако осмокрако* (Ivanov 1909/I:6—7), *рачь мустькрачь съсь двѣнайси кракъ* (Čehlarov 1910—11:277), ali i sa: *рако панырако* (Stojkov 1891:264).

²²⁸ U ovoj formuli broj je očigledno nestabilan i ne čini čvrstu aliteracionu celinu sa *rak/krak* (pojava koju Gamkrelidze i Ivanov 1984:837—839 uočavaju na indoevropskom planu).

Pogrde raku u folklornim tekstovima su i: *oštrobrk, dugobrk* (RJAZU s.vv.). Odnos žabe i raka registruju i narodne poslovice, up. npr.: *Voli ga kao žaba raka*, ili: *Bulji žaba oči na raka, misli da joj se ruga* (Stojanović 1866:261).

Za navedeni model zagonetke može se postaviti pitanje primarnosti transformacije: formula *rak sedmokrak* mogla je ući iz folkora u zagonetku, a mogao je i novi denotat preuzeti neki stariji model zagonetke. *Svraka* i *rak* su međusobno zamenljivi ne samo po principu paradigmatičnosti zoonima u folkloru, već i zbog zvučnog slaganja sa *krak*, tako da motivacija za ovakvu zamenu denotata ne leži u njima.

Ako pretpostavimo hrišćansko poreklo samog modela zagonetke, možda bi se kao primaran etimon za ovaj segment teksta mogao pretpostaviti čest staroslovenski izvedeni pridev *sedmь kraty* (v. ERHSJ s.v. *krat*, Arumaa 1985:203, ĖSSJa s.v. **kortь*). Sa druge strane, ako je denotat sekundaran i formula *rak sedmokrak* u ovom modelu starija od hrišćanstva, njen pridevski deo mogao bi se shvatiti i kao 'onaj koji se sastoji od 7 koraka' u smislu računanja vremena prema sunčevom kretanju koje se u praslovenskom izražavalo upravo metaforom **korčiti* (o čemu svedoči i psl. naziv **korčunъ* za praznik sunčeve obratnice, up. ĖSSJa s.v. **korčunъ*). Folklorne predstave o raku skoro obavezno sadrže motiv 'hoda u natrag' tako npr. u varijantama teksta o žabi i raku, u obraćanju raku (pored motivacije brojem): *ritegredac* (Žganec 1950:260), *jedno natrag-odu* (Klarić 1912:176), *nazadguzo* (Borisavljević 1892:127), *naguzjače* (Čosić 1933:194) ili: *naopak mu jedan krak* (Radenković 1986:71). Tako bi se ovaj segment zagonetke prvobitno odnosio na neki paganski godišnji praznik.

Broj 'sedam' je ključni i za vezu sa denotatom 'Vlašići' (v. Vuković 1980:76) i, kako to pokazuje jedna slovačka potvrda, za 'dugu'²²⁹. Pada u oči da ova slovačka zagonetka sadrži i istu aliteraciju *rk*:

Ked' sa otec tamto smeje,
a tam matka slzy leje:
panna díera v také časy
sedmorakej krásy pasy oblieka si.

Dobšinský 1993:66

3.3.5.2. Drugi model zagonetke za denotat 'uskršnji post' strukturno definisan brojem *sedam* i motivom *rađanja*:

Sedmorodakvo lista
zlatno puce rodilo.
Sedam sika jasika, sedam zrna rodila

Bovan 1980:24

Mijatović 1908:3

U bugarskoj varijanti:

Седмолуста голия
златно зърно родила.

Stojkova 1970:525

Letonska zagonetka o 'postu' ponavlja formulu 'zlatnog ploda':

²²⁹ Toporov 1980:26—27 analizirajući ulogu broja 'sedam' ukazuje i na sedam boja u spektru. Up. u tom smislu albansku zagonetku za 'dugu':

Asht ni urë me *shtatë* farë bojnash.
(Čuprija od sedam raznih boja.)

Trnavci i Četa 1981:16

Sieptini jiidžs tyłta,
 a tyłta goła *zalta obielnijca*. Ulanowska 1892:(213)
 ('Most od sedam milja, a na kraju mosta zlatna jabuka.')

3.3.5.3. U trećem modelu zagonetke sa istim denotatom nema transformacije broja:

Dode kosa duga nosa
 pa pozoba *sedam* vreća prosa. Mileusnić s.a.23

Da je broj *sedam* presudan za dešifrovanje zagonetke o 'postu', svedoči i sledeći usamljeni primer iz Srema:

Prođe Nika ispod zvonika
 i donese *sedam* ručnika. Vorkapić 1902:22

gde je iz poznate zagonetke o 'pčeli', broj *dva* samo zamenjen brojem *sedam* (v. npr. Novaković 1877:187).

3.3.6. U komparativnom folkloru brojevi *pet* i *devet* su 'formulistic numbers', v. Marković 1988:230. O broju *devet* bez realne brojne vrednosti s hiperboličnom funkcijom piše Mršević-Radović 1987:129. O značenju broja 'devet' up. i: Weinhold 1894:1—2. Etimološki se indoevropsko **newen-* 'devet' povezuje sa **newo-* 'nov', i tako predstavlja novi broj određenog ciklusa koji se završava 'osmicom', up. Gamkrelidze i Ivanov 1984 II:850.

3.3.6.1. U nekim varijantama model zagonetke sa različitim denotatima²³⁰ pokazuje transformaciju brojeva '*devet*' i '*deset*' u: *devetanko*, *desetanko*, *devetirko* prema u tekstu datom antroponimnom modelu (*Janko*, *Mirko*). U pitanju je, verovatno sekundarna regresivna ekstenzija broja '*devet*' iz drugog segmenta zagonetke, jer u modelu već postoji i etimološka figura, odnosno ekstenzija cele formule (up. § 5.2.7.2.):

Janko *desetanko*
desetore pluge vodi,
 sam se Bog čudi,
 kako Janko desetanko
 desetorma pluzma pluži 'krtica' Srećković 1894:10

Mirko *devetirko*
devet pluga pluži 'sojka, kreštalica' Novaković 1877:104

Janko *devetanko*
devet pluga pluži 'razboj, parobrod' Novaković 1877:189

Janko *devetanko*
devetora pluga pluži 'kreštalica' Borisavljević 1892:126

Janko *devetanko*
 su *devet* pluga pluži 'dijete od devet mjeseca kad sisa' Karadžić 1897:344

²³⁰ Još o ovom modelu zagonetke u: Sikimić 1994:320.

U ostalim varijantama nema broja u ekstenziji, ovde je ekstenzija samo etimološka figura *plugom pluži*²³¹:

Naš Pajo *pluži* deveterim *pluzim* 'Vlašići' Vuković 1890:55
 Naš Janko deveterim *plugom pluži* 'mlazevi iz sise, kad dete sisa' Novaković 1877:208
 Naš Ivanko *pluži*, deveteri *pluzi* 'grablje' Obradović 1895:7

Kolebanje segmenta *-er/-or*²³² uočljivo je i na primerima iz ovog modela: *desetore*, *devetora* : *deveterim*. Ovaj brojni pridev danas u srpskohrvatskim dijalektima nije uobičajen u padežima, pogotovo ne u instrumentalu: *deveterim*, *desetorma*. U ovu sliku uklapa se transformacija broja *devet* u brzalici:

Šaš *deveterošaš*, kako se je lijepo *razdeveterošašio*. Begović 1887:257

Tako i transformacija u izolovanoj zagoneci :

Opanci bakanci
 baka-*devetarica*. 'saonice' RSANU s.v. *bakanci*

U brzalicama se slično transformiše i broj 'pet':

Ploča *peterolitrenjača*. Miodragović 1914:275

3.3.6.2. Druga grupa srpskohrvatskih, bugarskih i makedonskih varijanata sa najčešćim denotatom 'pauk' koleba se u pogledu broja (koji se kreće u rasponu od 'jedan' do 'tridevet'). Da je u pitanju isti model teksta ukazuje, osim denotata, i postojanje motiva čuđenja:

Naš se Ivo *voza* na deset *loza*
 i natrag i napred;
 sam se Bog čudi kako se vozi. Novaković 1877:162

Ako se pretpostavi da je izostanak etimološke figure sekundaran, kao mogući glagol u etimološkoj figuri mogao bi se pretpostaviti *loziti se*²³³ 'uspinjati se'. Tekst nema slovenskih potvrda van Balkana, ruska zagonetka sa denotatom 'badža' nije pouzdana paralela²³⁴:

И зиму и лето
 на одном *полозу ездум*. Poslovice 1961:190

²³¹ Up. postojanje paronimskih etimoloških figura u srpskohrvatskom folkloru: *plaz plazi* i *puž puže* u: Sikimić 1994a 79—81.

²³² O etimologiji praslovenskih formanta **-erʷ/-orʷ* v. Lukinova 1988:36—37.

²³³ Za sh. glagol *loziti se* ponudena je etimološka veza sa psl. **laziti*, **lězti*, up. Kurkina 1975:42 i Varbot 1984:33. RSANU ga izvodi iz imenice *loza*. Imajući u vidu etimologiju sh. *loza* (ÉSSJa s.v. **loza*) pretpostavljena etimološka figura opravdana je u oba slučaja.

²³⁴ U ovaj kontekst možda ulazi retka zagonetka za denotate 'sanke' (up. 'plaz') i 'plug' sa stabilnom zamenom segmenta denotata *rozi*:

Bog pomozi, ko vak kozi,
 kad ju *po lozi vozi*
 za gerbavi *rozi*. Ilić 1846:225
 Na našoj njivi kozji *rozi*,
 na njima se brajo *vozi*. Obradović 1895:3

Veliki brojevi, pa i broj 'devet' često su paradigmatični: zamenjuju se drugim brojevima, a zbog svoje kvalifikatorske funkcije čak i pridevima (ovde: *tanak*). U zagoneci sa denotatom 'pauk' brojčana vrednost je nebitna, verovatno i sekundarna imajući u vidu moguću, sinhrono izgublenu, etimološku figuru od psl. **lězti* i **loza* (za etimologiju v. ĚSSJa s.v. **loza*):

Ivo se vozi na <i>jednoj</i> lozi	
sam se Bog čudi,	
kako se Ivo vozi na <i>jednoj/devetoj</i> nozi	Novaković 1877:162
Naš se Ivo voza na <i>deset</i> loza	Novaković 1877:162
Ivan se vozi na <i>devet</i> lozi	Bovan 1980:11
Jovan se vozi na <i>dve</i> noze	Debeljković 1897:8
Tiler se vozi na <i>jednoj</i> nozi 'zmija'	Novaković 1877:63
Orao se vozi na <i>jednoj</i> nozi 'vito'	Žunjić 1897:2
Mico se vozi na <i>jednoj</i> nozi	Jovanović 1899:174
Iva se vozi na <i>tankoj</i> lozi.	Vuković 1890:39
Međutim, sve makedonske varijante imaju broj 'devet':	
Ivan se vozi na <i>devet</i> lozi 'troska'	Radivojević 1900:93
Богдан се вози на <i>девет</i> лози 'pauk'	Stojkova 1970:604
Иван се вози на <i>девет</i> нози 'pauk'	Stojkova 1970:285

3.3.6.3. 'Uštipaka'²³⁵ u vrlo stabilnom modelu zagonetke ima konstantno 'devet':

<i>Devet</i> baba po ledu se plaza,	
jedna drugu u stražnjicu bada.	Obradović 1896:11
Tako se i u vrlo produktivnom fragmentu:	
Međed rda preko <i>devet</i> brda	Obradović 1895:7

smenjuju denotati ('tara; zubača; bubanj; stap što se mete mlijeko; svirač; magla; kiša; plug; brijačica; kose i kosac; drljača') i zamene denotata²³⁶ (*spr-davica, zvrnda, krme, vuk*) u zavisnosti od drugog dela zagonetke. I navedena sekvenca funkcioniše kao samostalna zagonetka. Konstante su broj 'devet' i zvukovno slaganje *rda: brda*.

3.3.6.4. U nekim zagonetkama brojevi kao kvalifikatori ekstenziviraju se (slično pridevima, up. § 5.2.4.23.) kroz ceo tekst, što je postupak uobičajen za basme:

Rodiše se <i>devet</i> baba iz <i>devet</i> jama,	
sve <i>devet</i> nose na glavi kosu. 'replje kad izniknu'	Karadžić 1897:367

I u retkom modelu (samo tri potvrde: Novaković 1877:114, 146 i Mileusnić 1901:38) broj *devet* se ponaša kao ekstenzija:

²³⁵ Ako je denotat 'pletače igle' onda *baba* ima 'pe':

Pet baba po vas dan švuga,
sve jedna drugu odzad bada.

RJAZU s.v. *švugati se*

²³⁶ Neke zamene denotata se zvukovno slažu sa glagolom.

Devet baba iza *devet* brda,
 su *devet* šljaka;
 o šljakama *devet* slanica,
 u slanicama *devet* pogača;
 sjedoše babe užinat',
 nema im više no po jedan zalogaj. 'leskovina i lešnjici; oblaci'

3.3.6.5. Kao transformacije broja *devet* moguće je objasniti neke pareme iz modela zagonetke opisanog u § 5.2.3.8. One su vezane za denotat 'jež' i arealno ograničene (Levač, gornje Podrinje). Međutim, i ovde se uočava smena ekstenzora u tvorbi zamene denotata, ekstenzor može biti broj, ali i glagol:

Podoh put rasput,
 nađoh *tak devetak*;
 premetnuh *ga devet* puta
 ne mogah mu kraja naći. Novaković 1877:77

Lis prevrtis,
 prevrtnem *ga devet* put Bušetić 1914:3

U sledećim varijantama broj *devet* je naveden u nastavku teksta, ali je transformisana *devetka* skoro neprepoznatljiva:

tak domatak Bovan 1980:96
 štap debeljak Mijatović 1908:3
 prst medenjak Mijatović 1913:26

Tako je paremema motivisana i u sledećoj varijanti, mada broj *devet*²³⁷, kao regresivni ekstenzor, nije eksplicitno naveden. Tekst zagonetke za denotat 'duga' na srpskohrvatskom terenu je nestabilan, pa se ovom denotatu atribuišu različiti tekstovi koji sadrže brojeve²³⁸:

Nađoh *stan devetan*,
 reče Bog: ostavi 'duga' Novaković 1877:47

3.3.6.6. Iteracija brojeva 'devet' i 'deset' uočava se i u zagonetkama²³⁹: npr. kao 'nagrada' za ispunjenje određenog uslova:

²³⁷ Očekivani broj za denotat 'duga' je *sedam*, slično kolebanje između 'devet' i 'sedam' javlja se i kod denotata 'Vlašići'.

²³⁸ V.: Novaković 1877:47 gde je denotat 'duga' u modelu uobičajenom za denotat 'pčela'. Sa druge strane, kao slovačka zagonetka, zagonetka za denotat 'duga' čuva metaforu *pás* (v. i § 3.3.5.1.):

Ked' sa otec tamto smeje,
 a tam matka slzy leje:
 panna díera v také časy
 sedmorakej krásy *pasy* oblieka si. Dobšinský 1993:66
 Amo kvas, tamo žar
 a u srijedi zlatan *pas*. 'duga' Macan 1935:241

²³⁹ Folklorna formula *devet mlinova i deseta stupa* javlja se i u drugim tekstovima, up. npr. fragment opscenog teksta iz časopisa *Anthropophyteia* I:75: *kad bi se popišala devet bi mlina mljelo i deseta stupa valjala*. I veza 'vodenice' i 'stupe' bez iteracije brojeva može se smatrati za formulu,

ću mu dam *devet* vitla vodenicu
i *desetu* tupavicu.

Dorđević 1899a:42

Transformisani brojevi *devet* i *deset* (a možda putem narodne etimologije i *pet*) mogu da postanu i funkcija denotata. Tako u modelu opisanom u § 3.2.6. (denotati: 'brava; pređa za hvatanje ribe'):

Zakukuljeno, zamumuljeno,
zadevećeno, zadesećeno,
niko ga ne može
raskukuljiti, razmumuljiti,
nego onaj koji ga je
zakukuljio, zamumuljio,
zadevetio, zadesetio.

Novaković 1877:8

zadevetano, zadesetano (...)

oddevetat, oddesetat

Mijatović 1908:1

zadevećeno, zadesećeno (...)

nit' ga možeš razdevetit,

nit' ga možeš razdesetit.

Srećković 1894:1

zapepeljeno, *zadevećeno (...)*

odpepetiti, ni odevetiti (sic)

Mileusnić 1901:32

zapepečeno, *zadevećeno (...)*

ni otpetiti, ni odevetiti(...)

dođe mali kukuljak: (...)

opepeti, odeveti.

Katurić 1894:75

Kao ekstenzor glagola *zadevetiti*, u ovom modelu se povremeno javlja broj *devet* uz 'nagradu' za onog ko odgonetne zagonetku:

na gradu mu *devet* djevojaka (sic)

Novaković 1877:175—176

U mnogim varijantama ove zagonetke ne javlja se transformisan broj.

3.3.7. Brojevi u zagonetkama sa značenjem 'mnogo'

3.3.7.1. Sledeći model uglavnom ima denotata 'kupus' ili 'luk', a broj *devet* u značenju 'mnogo' samo je jedan od članova paradigmatskog niza (još o ovom modelu zagonetke u § 5.2.3.24.):

Osušin, dosušin, na njemu *sto* kožušin'. 'kokoška'

Zovko 1930:153

devet kožušina 'kukuruz'

Mileusnić s.a.:62

dvanaes kožuša 'klas'

Dorđević 1899b:120

trideset kožušina 'luk'

Vuković 1890:59

trideset i dve kožušine 'luk'

Novaković 1877:122

up. zagonetku sa denotatom 'motovilo': Mari maco kara kaco, digni nogu pušti vodu, *neka melje vodenica i tri kutla valjavica*. (Debeljković 1897:9), odnosno dečiju pesmu iz Poljica: *Stupe biju, mlini melju*, ispod kuće stokrpe (Ivanišević 1905a:110).

O iteraciji brojeva 'devet' i 'deset' up. i Katičić 1989:64, 70 itd. O 'nagradi' kao segmentu teksta zagonetke up. § 5.2.7.3.

- triest i tri kožušine 'kukuruz' Nar. zag. 1846:334
 tridevet kožušin²⁴⁰ 'luk' Bovan 1980:73
 pedeset i pet kožušina 'kupus' Škarić 1939:218
 trista kožušin' Vuković 1890:60
- Bugarski i makedonski²⁴¹ primeri slažu se sa srpskohrvatskim, u najvećem broju varijanata javlja se broj 'devet', zatim 'tridevet' i 'sto'.
- Ruska, ukrajinska i poljska varijanta:
- Сидит ожуха в семи кожухах 'luk' Mitrofanova 1968:85
 Вийшла баба з-за гір
 на ній дванадцять шкір. 'luk' Bojko 1962:182
 Stoi we wrotach
 w trzydziestu kabotach. 'kupus' Gustawicz 1893:217
- U arumunskoj varijanti ove zagonetke sa denotatom 'kupus' starac je obučen u 'četrdeset' košulja²⁴²:
- Un auš ku *patrudzăc* di kămeš nviskut. Nastev 1980:26
 ('Jedan starac sa četrdeset košulja na sebi'.)

3.3.7.2 'tristo trideset i tri'

Ma koji broj iznad tri stotine (u folkloru) izražava ideju 'koliko vas god ima', up. Marković 1988:233. O broju *trista* u značenju 'mnogo' v. Mršević-Radović 1987:130. Da su takvi brojevi i paradigmatični svedoče sledeće varijante istog modela zagonetke:

Oдох у гору, те одсекoh *tri sta trideset i tri* šindrike i četiri baskije, i sve donesoh na malome prstu. 'brdo za tkanje'²⁴³ Novaković 1877:8—9

²⁴⁰ Radenković 1990:775 o ovom broju u basmama navodi: „Po pravilu bakanje se uvek ponavlja tri puta u jednom vremenskom intervalu, nekad i u tri vremenska intervala u nedelji. Često je istaknut zahtev da basmu treba izgovoriti tri-devet puta (tj. 27 puta).“ I dalje o vezi devetke sa brojem dana u mesecu: „dolazi od mogućnosti da broj mesečevih dana kada se podeli sa tri daje devet. Time tri-devet označava vreme mene meseca“ (Radenković 1990:778). O opšteslovenskoj rasprostranjenosti 'broja' *tridevet* svedoče primeri iz Dalja 1882 s.v *mpu* iz ruskog folkloru, Polivka 1927 i Moszyński 1968:659—661. Specifičnost 'broja' *tridevet* zapažaju i Ivanov i Toporov 1965:191, a Zaliznjak 1993:105 nalazi ovaj 'broj' u najstarijoj istočnoslovenskoj basmi iz XIII veka i pripisuje ga predhrišćanskoj eposi.

Ovaj 'broj' može se upoređivati sa ruskim frazeološkim klišeom *copok copokos* 'vrlo mnogo', v. Permjakov 1970:44—46. Što se tiče postanja ovakvih slovenskih 'brojeva' van decimalnog sistema, up. Večerka 1964:71: „Die ebensogut ein Petrefakt eines alteren Standes wie ein verhältnismässig junger Neologismus sein können“.

²⁴¹ U ovim jezicima ovaj 'broj' javlja se i u drugim modelima zagonetaka, npr.

Излезе чавка, сос куса опашка,
 изнесе сламка *трии десет* лакти дл'га.

Penušliski 1969:17

²⁴² U rumunskim varijantama sa denotatom 'luk', obučen je u 'sedam' i 'dvanaest' (Gorovei 1898:67).

²⁴³ „Jedna od značajki давног slovenskog tekstilnog rukotvorstva bio je i neosporno utvrđeni sustav brojenja niti (na motovilu ili u osnovi na tkalačkom stanu): to je bio šezdesetinski sustav (jedinice su mu 3, 30, 60, 300 itd. niti), koji se održao kod većine Slovena sve do našega vremena“ Gavazzi 1978:17—18.

<i>dve sta tri</i> šindrike i četiri vrljike	Novaković 1877:9
<i>trista i tri</i> sindžike i četiri vrljike	Tešić 1981:33
<i>trista i tri</i> šindrike i četiri vrljike	Žunjić 1897:3

3.3.7.3. I ostali brojevi sa značenjem 'mnogo'²⁴⁴ podležu paradigmizmu velikih brojeva:

'trista'

Kreštalica krešti
na popovoj lijesci,
tu se skupi *trista*,
a ne mogu ništa
bez popovog prsta. 'crkveno zvono'

Karadžić 1897:350

Ripnu ovca od bidovca
te nalomi *trista* koca. 'sekira i drva'

Debeljković 1897:1

Imah brata Jovicu,
iskrojih mu dolamicu,
od hiljadu bokunića
i od *trista* komadića. 'lađa'

Karadžić 1897:344

'trista tri'

Turčin tuži, na njega *trista i tri* gužve²⁴⁵. 'vreteno'

Karadžić 1897:372

Kad s' udade baba Cmilja,
rodi *trista i tri* sina. 'bačva vina opi mnogo ljudi'

Karadžić 1897:349

Skoči ovca preko doca,
i preskoči *trista i tri* koca. 'čunak preko pređe, a jedni vele i zec kada
trči kroz šenicu'

Karadžić 1897:370

ali: *trista i dva* koca

Ćuković 1890:215

Polećela guska tirin-guska,
i proleće *trista i tri* grada,
đe zavrije, tu i umrije. 'varnica'

Novaković 1877:14

Skoči srna iza trna,
preskoči *trista i tri* trna;
đe se svrla tu i umrla. 'iskra'

Katorić 1894:75

Kud prođe naša ovca,
pronese *tri sto i tri* bodca. 'jež'

Vuković 1890:46

²⁴⁴ O brojevima 300 i 303 u ruskoj i srpskohrvatskoj epici up. Maretić 1903:459. Još o brojevima sa značenjem 'mnogo' u zagonetkama v.: Stojkova 1970:61—62.

²⁴⁵ U istom modelu u drugim varijantama:

dvista i tri gužve	Kordunaš 1896:133
sto i četeres gužvi	Novaković 1877:2

²⁴⁶ Ostale varijante ove zagonetke imaju kao oznaku za količinu *puno*; npr.: U našega dočića *puno* krivih kočica. ('krošnja, gdje kašike stoje i kašike same') Zovko 1930:15.

- U moga dorčiča *trista i tri* pokrovčiča²⁴⁶. 'perje na kokota'
Lopičić 1897:122
- 'šezdeset tri'
Dođe baba usred luga
su *šezdeset i tri* zuba,
i obori čet'ri duba. 'pila kad od velikih drveta pravi majstor štice'
Karadžić 1897:340
- 'sto'
Prut prutonja, šib šibonja,
niz njeg visi *stotinu* repova. 'pokrovac'
Novaković 1877:172
U naše bake *sto* baružica. 'peć'
RSANU s.v. *baružica*
- Imah brata Vuleticu,
i skrojih mu gunjinicu
od *stotinu* strizica 'lađa'
Karadžić 1897:344
- Imah sestru Jelaču,
pa joj skrojih bjelaču,
klin od *sto* komada 'klas kukuruza'
Karadžić 1897:344
'hiljada'
- Imah brata Vuleticu
i skrojih mu gunjinicu
od *stotinu* strizica,
i *hiljadu* klinčića. 'lađa'
Karadžić 1897:344
- Imah brata Jovicu,
iskrojih mu dolamicu,
od *hiljadu* bokunića 'lađa'
Karadžić 1897:344

4. PAREMEMA KA EKSTENZIJI

Niz zagonetaka čiji je denotat vezan za proizvođenje specifičnog zvuka može se shvatiti kao ekstenzija — akustička slika ekstenzora koji je van teksta. Ekstenzor nije sam denotat, već zvuk koji denotat proizvodi. Ovaj zvuk se u tekstu sekundarno osmišljava. Sličan postupak karakteriše i folklorno tumačenje glasova raznih životinja²⁴⁷.

U pitanju su često modeli zagonetaka u kojima je teško odrediti vrstu reči pojedinih paremema bez lateralnog upoređivanja sa drugim modelima.

4.1. Model zagonetke za denotat 'vodenica' strukturno se može porediti sa modelom opisanim u § 2.5.:

Prispičare na mačare,
na panje dekanje,
na senje²⁴⁸ dupore.

Karadžić 1897:364

prispi čare na migare
prispi čare na magare
na panje pekanje,
na senje dupare.

Karadžić 1897:364

Novaković 1877:216—217

Bovan 1980:213

Sudeći po denotatu 'naočare', i znatno kasnija varijanta (bazirana na folklornoj paremiološkoj vezi 'oči' : *migati* i 'nos' : *šmrkati*, v. § 2.1.9.):

Pripni čare na migare,
na panje dekanje
na tvoje smrkalo.

Vuković 1890:66

4.2. U modelu zagonetke za denotat 'gajde'²⁴⁹; 'razboj'²⁵⁰, dominiraju onomatopeje. Za sada se parememe mogu upoređivati samo kao onomatopeje, a segmenti se, zbog očigledno proizvoljnog nizanja, mogu grupisati prema aso-

²⁴⁷ Tako npr. golub dupljaš peva: *Klij' luk! Klij' luk!*, odnosno: *Sij luk! Sij luk!* (Milićević 1894:73).

²⁴⁸ RJAZU u odrednicu *senj* 'na žrvnju ono vreteno, na koje se natiče paprica, a prolazi kroz donjak' uključuje i parememu iz ove zagonetke, ali problem rekonstrukcije nominativa ostaje otvoren.

²⁴⁹ Folklorna građa za onomatopeju zvuka gajdi, ponavlja asonance *i* i *o*: visoki tonovi *dirli*, *dir-li*, a najniži *dronjooo*, up. Petrović 1948:415—416.

²⁵⁰ I bugarske zagonetke sa denotatom 'razboj' sastavljene su od onomatopeja v. Stojkova 1970:382—383. Tako i u rumunskom, v. Durlić 1984:104.

nantskim i aliteracionim ponavljanjima²⁵¹ (naknadno grupisani segmenti asonan-
ce o obeleženi su *):

Cici pile,
mile pokorile,
bule govorele
jare nadimalo,
baka nakarada. Novaković 1877:27

cici pile (asonanca i²⁵²)

ciči pile Mijatović 1908:3
cipile mile Srećković 1894:3
cili lili cilikalo Bušetić 1914:4
šipilo pipilo Novaković 1877:27
ci pile Novaković 1877:27
kir kile Mijatović 1908:2
di-dibar, di-cipar Mijatović 1913:11
dicipara, docapara Mijatović 1908:1
cim bure, bure Žunjić 1897:4
ciri, citiri Debeljković 1897:5
citiriti Debeljković 1897:5

mile pokorile * (asonanca o)

orahove žile Mijatović 1908:2
cipi koporile Srećković 1894:3
cipi okorelo Novaković 1877:27
cicipare Mijatović 1908:3

bule govorele *

buli govorilo Srećković 1894:3
tu se bure sazivale Mijatović 1908:2
cimburalo bure Žunjić 1897:4

jare nadimalo

jare se nadimalo Novaković 1877:27
više jare nadimare Mijatović 1908:3
tu se jara našdimalo Bušetić 1914:4
jare koronjivo* Popović 1867:286
jare kokorljivo* Novaković 1877:27

²⁵¹ Analizirajući aliteraciju u starojermenskom stihu, Ivanov 1969:55 smatra da se ona može objasniti iz normi indoevropske poetike, po kojima se sjedinjavaju etimološki srodne reči ili se stvaraju anagrami, ali same reči koje učestvuju u aliteraciji u takvom izrazu ne treba izvoditi iz praindоеvropskog. Korišćenje aliteracije, odelivši se od starih načina izgradnje teksta, dobilo je samostalno značenje.

²⁵² Up. izolovanu zagonetku:

Udariše *vile civile*,
poda nji se muve kupe. 'crkva, zvona, narod'

Oklobdžija 1922:1

dijarana	Mijatović 1908:1
di-jarin	Mijatović 1913:11
<i>baka nakarada</i> (asonanca a)	
baka nakarade	Novaković 1877:27
na karad	Debeljković 1897:5
te dura ti na kara	Debeljković 1897:5
đidi baba nakarada	Novaković 1877:27
dara, dara čudnih nakarada	Novaković 1877:27
ake buke nakarade	Mijatović 1908:2
ake bake, nakarada	Bušetić 1914:4
dibaka, nakarada	Mijatović 1913:1
rada, nakarada	Mijatović 1913:11
buči rada nakarada	Mijatović 1908:3
vakarada jeste nada	Mijatović 1913:7
Vojinova nakarada	Zunjić 1897:4

4.3. Denotat 'gajde' nije obavezno opisan onomatopejama:

Naduveno jare buli govorilo dili dili.	Srećković 1894:1
Jare se nadimalo, šorom prolazilo, goste sazivalo: dodite mi gosti, na vrbove žile i zarezotine.	Lj.M.P. 1866:835

Na osnovu upoređenih segmenata, jedina pouzdana rekonstrukcija za denotat 'gajde' mogla bi da bude **jare koje se nadima*, kao što to pokazuju navedene varijante bez transformacija. Ovom modelu strukturno su slične dve izolovane zagonetke:

Zabubnjaše bubnji, zatutnjaše tutnji, zaigraše sitne nakarade. 'razboj'	Mijatović 1908:1
Šurilo, purilo, šumeralo i oralo, đisili, pisili, šala, šop na te lop. 'diple'	Petrović 1896:278

4.4. Drugi model zagonetke u kome se kao jedan od mogućih denotata javljaju 'gajde', ali i 'pčele; bučka; šipak; vodenica' arealno je ograničen na prizrensko-timočku zonu (potvrde su iz Niša, Pirota, Lužnice i Prizrena). U prva dva segmenta pokazuje ekstenziju tipa etimološka figura (up. § 5.2.4.28.):

Na čuki čurilo, na bukvi burilo, na varde grade, na stup se bere.	Novaković 1877:186
--	--------------------

<i>na čuki čurilo</i>	
na čuku čuri	Kostić 1930:136
na čuku čuri	Đorđević 1899c:154
na čuri	Đorđević 1899c:154
čur čurilo	Popović 1897:1
na čur čurilo	Milićević 1884:160
<i>na bukvi burilo</i>	
na buku buri	Đorđević 1899c:154
bur burilo	Popović 1897:1
na bur burilo	Milićević 1884:160
<i>na varde grade</i>	
na vede i grede	Đorđević 1899c:154
dere se dere	Kostić 1930:136
jare se dere	Đorđević 1899c:154
jere se dere	Nikolić 1910:383
na varde vode,	
na jerde grede	Milićević 1884:160
<i>na stup se bere</i>	
na kup se zbere	Đorđević 1899c:154
na kut se zbere	Kostić 1930:136
na kup sabrano	Milićević 1884:160
na tegar se zbiralo	Popović 1897:2
na jerteger se zbralo	Popović 1897:1

4.5. Sledeće četiri zagonetke čine model, mada sa potpuno različitim denotatima. Sinhrono strukturu održavaju inicijalno *za-*, ponavljanje poremema sa reduplikacijom (*zamumure zatature*) i parna konstrukcija sa mutacijom (*zašigli migli*). Moguće je da su odstupanja od ovakve strukture greške u zapisu (*zaretmetli peteli*):

Zovuti bati, zašigli migli, zaretmetli peteli, a svemu selu prgatorija. 'mećava'	Novaković 1877:130
Zovuti bati, zašigli migli, zaretmetli petli, za svemu selu pergatorija. 'kad zvono zvoni i svemu mjestu oglašuje'	Karadžić 1897:343
Za revetle, za pepetle, za mumure, za tature. 'verige'	Johanides 1868:23
Zašigljiti, zamigljiti, zađavuriti natrag. 'kačamak'	Mijatović 1913:15

4.6. Prefiks *za-* ponavlja se i u narednom modelu za denotat 'brava' (up. §§ 3.2.3.—3.2.7.):

Zakokori veri,	Novaković 1877:7
zaišteri veri,	
zacici zapupu.	
zavantari vari	Mileusnić s.a.:31
zakantari vari	Mileusnić 1901:31
za kantari vari	Mutić 1901:131
trista tari zakantari	Mijatović 1908:3
zaišteri veri	Novaković 1877:7
zaištiri piri	Stakić 1887:239
zaištari piri	Mileusnić 1901:31
zaišterah pera	Zovko 1930:152
za škeri peri	Mutić 1901:131
te oskeri veri	Novaković 1877:7
zakatari tari	Novaković 1877:7
zakantarih jera	Zovko 1930:152
zakokori veri	Novaković 1877:7
zalatara vara	Pavićević 1937:41
za midros kos	Mutić 1901:131
za-mušćero pero	Pavićević 1937:41
te dođoše mudri skori	Novaković 1877:7
civlijete burumbari	Mijatović 1908:3
zakunti	Mutić 1901:90
zakuči	Stakić 1887:239
zamišmangal	Mutić 1901:90
zamudrešće	Pavićević 1937:41
za neni	Stakić 1887:239
zacici	Novaković 1877:7
zacvrkoh	Zovko 1930:152
zapamti	Mutić 1901:90
zapukoh	Zovko 1930:152
zapupu	Novaković 1877:7

Verovatno se i u izolovanoj zagoneci sa denotatom 'puška' krije isti model²⁵³:

Žapunkari, opunkari, krevrnkari,	
zavrnkari, a oskoči.	Mileusnić s.a.:29

Neke od paremema u ovom modelu sinhrono pokazuju ekstenziju finalnog segmenta, i to najčešće progresivnu (*zakantari vari*, *zaištiri piri*, *za midros kos*, *za škeri peri* itd.) i samo jednom regresivnu: *tari zakantari*. Slično se mogu tumačiti neke parememe iz prethodnog pragrafa. Up. i tvorbeni postupak u varijantama teksta iz §§ 5.2.4.13. i 5.2.4.14.

²⁵³ Segment *-kari* može se tumačiti i kao finalna lokacija ekstenzora, up. § 5.2.5.2.

5. ETIMOLOGIJA FORMULE: EKSTENZIJA LEKSEME

5.1. Ekstenzor van teksta: parememe kao enigmatski konstrukti

Značajan broj paremioloških radova posvećen je proučavanju odnosa zagonetke i anagrama, ali se ovaj problem teško može komparativno istraživati²⁵⁴. Divergentan razvoj slovenskih jezika smanjio je mogućnosti praslovenske rekonstrukcije ovog tipa zagonetaka. Na srpskohrvatskom materijalu anagramiranje su proučavali Natošević 1876 i Miličić 1982²⁵⁵. Samardžija 1986:220 anagramiranje naziva „direktno saopštavanje odgonetke“ ili „fonološko ponavljanje“.

5.1.1. U zagonetkama je prava umetaljka²⁵⁶ zabeležena samo u jednom primeru, za denotat 'jabuka':

Ja-bu, ti-uka;

ko ne pogodi našla ga
muka i bruka.

Mijatović 1913:18

Moguće je da se i u sledećem primeru iz Poljne radi o logogrifnom anagramiranju, a ne o onomatopeji kako to na prvi pogled izgleda. Denotat je 'kantar':

Tarantići tara,
nikoga ne vara.

Mijatović 1908:3

5.1.2. Uvođenjem pojma ekstenzora van teksta u brzalice rešava se i globalna podela ovog žanra na brzalice sa skarednim/opscenim efektom (ekstenzor van teksta) i brzalice sa teškom glasovnom strukturom (bez ekstenzora). U sledećem modelu brzalice javlja se paremema anagramnog tipa²⁵⁷:

Jegiba uz bukvu,
jegiba niz bukvu

Miljanić 1981:42

Ovim postupkom u folkloru je kreirana leksema *jegiba/jeguba*, a od nje kasnije razvijeni derivati (onako kako je to uočeno na materijalu zagonetaka),

²⁵⁴ Za slovenski materijal up. npr. Toporov 1987 i 1993a, Eismann 1987 i Grzybek 1987:17—19.

²⁵⁵ Miličić 1982 u oko stotinak južnoslovenskih zagonetaka uočava anagramiranje. Po našem mišljenju, samo u dva modela zaista postoji ovakav tvorbeni postupak (po jedna varijanta iz §§ 5.1.7. i 5.1.10.). Miličić 1982 u anagramirane zagonetke ubraja i one tvorbene modele koji su u ovom radu (imajući u vidu složenu strukturu teksta u kome su zabeležene) smatrani transformisanim denotatom (up. § 2.1.1.).

²⁵⁶ O ovom tipu jezičke igre v. Krasiljnikova 1975.

²⁵⁷ Detaljnije o sličnim okazionalnim tvorbama v. u: Otašević i Sikimić 1993.

pa RSANU i Vukov Rječnik beleže: *jegib, jegiba, jegibić, jegibica, jegiga, jegub, jeguba, jegupčić*.

Ovom nizu iz folklornog materijala treba dodati lekseme *pojegubati* (Gago-
vić, S., Piva, s. Bezuje, građa za RSANU) i *neguba, negupčić* (Debeljković
1897:6) gde je u pitanju logogrifni anagram.

Ako se opsceni efekat prihvati kao sekundaran, kao primarna etimologija
teksta moguća je veza sa psl. **ęga*/**ęza*, odnosno **baba ęga* ⇔ **ęga baba*
(SP. s.v. **ęga*): rus. *ęzu-baba, ęzubuxa, ęzubuxa* itd., SRNG s.vv. i sh. *baba*
jaga. Up. i Dukova 1983:24—27.

5.1.3. Enigmatska ispuštaljka sinhrono je obrazac za kreiranje leksema iz
RSANU i Vukovog Rječnika: *kundrac, makokundrac, bakundrac*:

Jednom mačku ime *kundrac*,
drugom *makokundrac*:
šic kundrac! mac kundrac!
oberbac *bakundrac*.

Karadžić 1935: s.v. *kundrac*

U varijantama ovog modela brzalice: *nakudac, zacudac* (Pavićević 1937:38)
dvokundrac (Lang 1914:103), *mankundrac* (Pavićević 1937:41), *Kudrac, Maku-*
*drac, Dramakundrac*²⁵⁸ (Miljanić 1981:42), *zakudrac* (Srećković 1894:2), *naku-*
drac (Veljić 1901a:28), *modrokudrac* (Škarić 1939:246). Vajan 1938:290 za sh.
kundra „cunnus“ (Karlovac, RJA; ali RSANU ne preuzima ovu potvrdu) pret-
postavlja slavizaciju latinskog termina. I za ovu apelativnu leksemu, kao i
za etimologiju sh. *kundrić* 'ime mačku' (RSANU) ne sme se izgubiti iz vida
moguća veza sa navedenom brzalicom²⁵⁹.

5.1.4. Logogrif, odnosno logogrifni anagram služi kao model za tvorbu
paremema u modelu brzalice:

Ide jež *pojevež* po ježevoj grančici;
vrat' se, ježe *pojeveže*, da i mene *povedeš*. Miodragović 1914:274

Tako su tvoreni: *pojevež* (Miodragović 1914:274), *po nemeš, po nemeškoj*
(Markov 1984:302), *poli-jež* (Knežević i Jovanović 1958:122), *pojemež, jemežov*
(Mijatović 1913:17), *jeveš, pojeveš* (Petrović 1896:278), *projevež* (Miljanić
1981:42).

RSANU beleži *jeveš* ali u zagoneci:

Jeveš leži na *Veleži*,
nit se miče, nit *pomiče*. 'snijeg' Popović 1891:61

gde je, verovatno, preneto iz brzalice. Zamene denotata u ovom modelu
zagonetke su inače: *baka* (Novaković 1877:212), *krava* (Zovko 1930:155), *Sava*
(Popović 1891:43), *Savr; Sauk* (Novaković 1877:161), *savit* (Katorić 1894:75).

²⁵⁸ Za inicijalni formant *ma-* up. i § 5.2.3.9.

²⁵⁹ O drugim mogućim motivacijama za ovu leksemu v. Mršević-Radović 1989a.

5.1.5. Kombinovani enigmatski postupak primenjen je u zagoneci za denotat 'sreda, petak, četvrak':

Odvud *pepa*, odnud *pepa*, a u sredi *zvrčak*. Novaković 1877:214

'Četvrtak između srede i petka' se u srpskohrvatskom folkloru zagoneta i preko veze sa postom: *Dva dola suvodola među njima sirovina*. (Stakić 1887:239).

5.1.6. Poseban problem je izolovana zagonetka čiji prvi slogovi delimično imenuju denotate 'kotao i verige' (u ovom slučaju je možda u pitanju i finalni ekstenzor *-jo*, po modelu tajnih jezika, up. § 5.2.5.2.):

Kojo i *Vejo*, *Kojo* oda, a *Vejo* stoji na mjestu i *Koju* dočekuje.

Mileusnić 1901:55

Međutim, jednostavna struktura zagonetke upućuje na tvorbeni model uobičajen na ruskom materijalu za denotate koji označavaju različito kuhinjsko posude ili delove nameštaja (up. Mitrofanova 1968:98,106 i Sadovnikov 1959:35,52,95²⁶⁰):

Тон да тотонок. 'пол и потолок' Sadovnikov 1959:35

Anikin u kometratu zbirke Sadovnikov 1959:265 smatra da je u pitanju: „Одна из загадок, форма которых служилась под непосредственным влиянием традиционной тайной условной речи“. Tорогов 1994a:36—37 ukazuje da je situacija u ovakvim primerima bliska homonimiji.

Strukturno je blizak navedenom ruskom modelu (samo nabranje zamena denotata) srpskohrvatski model zagonetke za denotate 'lonac i kašika'. Ako se etimološko rešenje traži po ovom tvorbenom modelu (očuvani vokali u osnovi i sufiks), denotat se rekonstruiše kao 'lonac i ložica' ili 'stolac i stolica'.

Štomac i *štomica*. Novaković 1877:118

čomac i *čomica* Novaković 1877:118

U ovoj zagoneci značajnu ulogu igra i mociona ekstenzija, up. i tvorbeni postupak u:

Tan i *tano*²⁶¹ Mileusnić 1901:93

5.1.7. Delimično imenovanje denotata (prva dva sloga za denotat 'tiganj') ali eventualno i potpuno imenovanje u sandhiju:

Ti ga ja, ti ga ti,
ti ga ne moš pogoditi,
samo ti se kaže. Novaković 1877:221

Tigi ja, tigi ti,
tiga ne moš pogoditi. Obođanin 1897:383

²⁶⁰ Up. Sadovnikov 1959:95: Футка, / да фатка, / футунди, / футундак / да две футеницы. 'кара, bunda, gunj, opasač, rukavice'.

²⁶¹ Međutim, denotat je 'sito' u dve potvrde kod istog zapisivača.

Sekundarno, u varijanti iz: Obradović 1900a:418 kao denotat stoji 'tava'. Zanimljivu transformaciju ovaj model dobija sa denotatom 'trlica':

Tr ga ti, tr ga ja. Novaković 1877:225

Ovde se uklapa i zagonetka iste strukture sa denotatom 'kašika, žlica':

*Štica meni, štica tebi,
pogoditi nećeš.* Mileusnić 1901:146

Varijante u kojima je anagramirani denotat balkanski grecizam *tiganj* očigledno su sekundarne u odnosu na varijante u kojima se anagramira reč slovenskog porekla.

5.1.8. Prividno delimično imenovanje za denotat 'testera': mada je model zagonetke sličan prethodnim, a verovatno i baš namerno zbog toga (po efektu izneverenog očekivanja):

*Te ga meni, te ga tebi,
te ga ne znaš pogoditi.* Mirković 1887:95

Delimično imenovanje denotata u parnoj konstrukciji:

Voliš li šeke-beke ili kruške meke? 'šećer : pogan' Mijatović 1913:49

Rezultat je naizgled isti ako je parna konstrukcija sekundarna: v. § 5.2.3.16.

5.1.9. Homonimi u zagonetkama potpuno imenuju denotat, modeli se u ovom slučaju organizuju isključivo prema denotatu: tip 'niti':

*Niti velim, niti govorim,
samo ti se kaže.* Ilić 1846:229

*Nito ti kažem, nito ću ti kazati,
istinu ti kažem, dosjetit se ne ćeš*²⁶². Ujević 1896:299

*Nititi, patiti,
ja ti kažem, ti pa ne znaš.* Koželjac 1989:72

Niti se mogu uklopiti i u strukturu modela za 'tiganj', v. § 5.1.7.:

*Niti ja, niti ti,
niti možeš pogoditi.* Novaković 1877:142

Bugarska varijanta za denotat 'нищелки'²⁶³:

*Hu tu го кажем,
hu tu ce ceцaш.* Stojkova 1970:386

Slično se ponašaju modeli sa denotatima 'am' (v. npr. u: Novaković 1877:3); 'jaz' u: Popović 1897:2 (makedonske i bugarske varijante v. u: Ojdrović 1909:2; Stojkova 1970:399—400), 'vile' u: Mileusnić 1901:11, 'ular' u: Vuković 1890:93²⁶⁴.

²⁶² Kao denotat navedeno: 'nito'.

²⁶³ Up. Gerov s.v. нити: 'нищелки, нишки'.

²⁶⁴ Up. isti postupak u rumunskim zagonetkama:

5.1.10. Potpuno imenovanje denotata, ali uz ekstenziju sa transformisanom replikom (kao što to sugerišu makedonski primeri), postoji samo u jednoj za-beleženoj varijanti u modelu 'jež':

Ježe, vraže, paraláže;
kažem ti ga, pa ga ne znaš. Mijatović 1913:18

Model zagonetke je raširen u makedonskom folkloru:

Ježu mi je, tutu mi je,
kažu ti ga, ne ga znaješ.²⁶⁵ Veselinović 1888:134

Eže, meže, tutun eže,
kaž'am ti go, ne go znajiš. Točak 1900:67

Еже, меже, тутумеже ²⁶⁶ Stojkova 1970:246

Јаже, паже
право ти го кажем,
па го не знаиш 'iaže' Gabjov 1906—7:138

Zanimljivo je da se i rumunska zagonetka iz Homolja sa denotatom 'jež' gradi po ovom modelu, denotat glasi 'ariču':

Arič-prikoljič,
cal spusaj š'nul gičiš. Durlić 1984:98
('Arič-prikoljič, rekoh ti i nećeš pogoditi.')

U ovakvim modelima zagonetaka može da dođe do neslaganja sa denotatom — ekstenzorom, tako za denotat 'sak od ribe' postoji formalno fonetsko nesla-ganje, ali se u sandhiju *g* i *t* jednače po zvučnosti:

Sag ti ga kaza
sag pogodi,
niti kaza niti pogodi. Debeljković 1897:4

Isto obrazloženje važi i za sledeću varijantu sa denotatom 'sač', jer u kon-taktu *sad ću* samo uslovno može da se govori o sandhiju (primer je iz gornjeg Podrinja):

Sad ti, sad ja,
sad ću ti ga kazati. Novaković 1877:199

Efekat sandhija uočljiv je i u sledećoj zagoneci:

Šta *mije*? — Mehovi miju (tj. duvaju. Ko odgoneće misli da se pita: šta *mi je*?) Novaković 1877:264.

Toată lumea *nare* are 'nara'
Risă-mi se, îngîmfă-mi-se 'risul'

²⁶⁵ Potvrda je iz Crnog Drima.

²⁶⁶ Ova i prethodna varijanta zabeležene su u Prilepu.

Niculescu 1991:49

Niculescu 1991:12

5.2. EKSTENZOR U TEKSTU

5.2.1. Mocija: binarna ekstenzija u folklornom tekstu

U zagonetkama se odnos *muško : žensko* na tvorbenom planu ne manifestuje obavezno putem tvorbenih mocijskih parova²⁶⁷, obeležavanje ženskog roda ostvaruje i leksičkim mocijskim parovima²⁶⁸, a u narodnim zagonetkama uočavaju se i drugačije binarne veze, ekstenzije, koje se mogu nazvati *paremiološkim mocijskim parovima*. Takvi parovi postoje u slučajevima kada se prema modelu, očekuje tvorbeni ili bar leksički mocijski par, dok varijanta beleži, npr. *Dragan : Dragica, ciciban : žena/ljuba*, pa čak i *endek : endečina, jendek : drug*, u kojima nema ni promene roda. Mocija u zagonetkama skoro redovno podrazumeva i kompleksan denotat.

Članovi su raspoređeni distantno (gde je njihov odnos antonimskog tipa) ili kontaktno gde parnjaci nisu u opoziciji već njihov zbir označava generički pojam.

Uočljivo ponavljanje ekstenzije ove vrste nameće utisak da je u pitanju folklorna formula, čiju dijahronu dimenziju odražava prisustvo u mitološkim (o 'istoimenim' supružanskim parovima tipa *Волос — Волосыня* up. Toporov 1988b:6) i magijskim tekstovima²⁶⁹.

Mociona ekstenzija karakteriše sve male forme folklora, tako u basmama:

*Urok sjedi na pragu
uročica pod pragom 'od uroka'* Radenković 1982:328

*Dođe lijo i lisica
zec i zečica,
odnesoše uroke 'od uroka'* Radenković 1982:340

Svešnikova 1980:215 na primeru rumunskih basmi primećuje „регулярное противопоставление злокозненных существ по признаку *мужской / женский*. В большинстве случаев они перечисляются попарно, но встречаются также клише, в которых вначале следуют названия злокозненных существ мужского рода, а затем женского“.

U lazaričkoj pesmi sa Šar-planine:

²⁶⁷ Ovako mociju definišu Ćorić 1982 i Barić 1987.

²⁶⁸ Up.: Barić 1987:11.

²⁶⁹ Up. u beloruskim basmama nazive za zmijskog cara i carica: *Ir i Irica, Ur i Urica*, Uspenski 1982:59.

- Ratar* sedi na ralo,
ratarica na branu Kićine pesme 1926:62
 U dečijoj razbrajalici:
Miš mili po police,
 a *mišica* po stolice Mijatović 1911:172
 Paremete u dečijoj razbrajalici mogu se mociono nizati:
Odvrljan
kovrljan,
odvrljica,
kovrljica,
 rospija,
 prekobija,
žalitin,
žalitica,
 mislica
 miš. Mijatović 1911:169

5.2.1.1. Govoreći o paru *tur* : *turica* u zagonetkama, Ivanov i Toporov 1965:132 (i kasnije u: Ivanov i Toporov 1974:169—170) uočavaju da uporedo sa *turom* kao njegov ženski pandan u slovenskom ritualu i epu istupa lik *turice*:

Тур ходит по горам,
Турица-то по долам;
Тур свистнет,
Турица-то мигнет.

Ivanov i Toporov na osnovu denotata ove zagonetke ('oluja') smatraju da je opravdano staro mišljenje, prema kome je *tur* povezan sa bogom oluje *Perunom* (up. *Perunov rog*). Međutim, ruski materijal beleži i drugačije mocione parnjake u ovom istom modelu zagonetke gde se relacija parova izražava odnosom *gore* : *dole*:

Татар, *татар* по горам,
Татаруха по низам,
 Татар крикнет, татаруха мигнет.

Mitrofanova 1968:24

I beloruska dečija pesma u okviru igre 'vratar' sadrži isti glagol kretanja za oba mociona parnjaka:

Chodyt *žuk* po ruczyni
 a *žuczucha* po derewyni;
 hraj *žuczku* hraj

Wanke 1889:(49)

U srpskohrvatskim varijantama zagonetke strukture slične *gore* navednoj ruskoj, denotati su proizvoljni ('zubi gornji i donji; tele, krava i čoban; jagnje i ovca; lovac i vuk; stupa')²⁷⁰. Drugi deo varijanata često razvija lančanu eks-

²⁷⁰ Up. i rumunsku zagonetku sa denotatom 'put i staza':

Ștefan lungul ține drumul / *Ștefăneasa* întră-n casă. (Niculescu 1991:9).

('Dugi Ștefan ide putem, Ștefanjasa ulazi u kuću.')

tenziju: glagol izveden od zamene denotata: *jendekati*, *endekati*²⁷¹, *šušubati*, *podrudekati* (v. § 5.2.4.1.).

Za eventualna etimološka rešenja nekih paremeta ove vrste, važno je uočiti da li one i u folklornom tekstu pokrivaju samo živa bića²⁷².

Jendek ide uz ulicu,
jendečica niz ulicu Karadžić 1897:347

Otud ide *jendekalo*
od ovud ide *endečica* (sic) Debeljković 1897:9

Endek ide ispred kuće,
endečica iznad kuće Novaković 1877:103

Endek ide ispod kuće,
endečina iznad kuće Vuković 1890:33

Endek ide iznad kuće
endekusa ispod kuće Lopičić 1896:567

Jendek ide ispred kuće,
jendečica iznad kuće Novaković 1877:217

Jendek ide ispred kuće,
drug ga čeka usred kuće Karadžić 1897:347

Drudek leti na ulicu²⁷³ (sic)
drdenkača niz ulicu Vuković 1890:27

Šušubača putem ide,
susrete ga *šušubač* Karadžić 1897:383

Slično u slovenačkoj varijanti sa denotatom 'ključ i ključaonica':

Ropotéva je pər pót sadéva,
ropotəc je pu pot pərropotù Šašel i Ramovš 1936:38

Up. mocionu ekstenziju i u drugim modelima zagonetaka:

Otud ide *durin deda*
pa mi pita *durin babu* 'kazan i rakija' Bovan 1980:221

ili:

Ozgo leži *rundov*,
ozdo leži *rundulja* 'grebeni za vunu' Tešić 1981:34

5.2.1.2. Mociona ekstenzija uočava se u modelu zagonetke u kojoj se parnjaku prenosi neka poruka (detaljnije o modelu zagonetke u § 2.9.2.).

²⁷¹ Građa za RSANU beleži glagol *endekati* 'raditi bez odmora' (Gagović, S., Piva, selo Bezujje).

²⁷² Up. u tom smislu zanimljiva zapažanja Toporkova 1993 na materijalu ruskih etnodijalekatskih tekstova.

²⁷³ U inače nepouzdanom izvoru Vuković 1890, pa bi se moglo rekonstruisati ili kao *drndek* : *drndekača*, ili kao *drudek* : *drudekača*. Ovo poslednje je verovatnije zbog postojanja glagola *podrudekati* u nastavku iste varijante.

domadar	: domadarica ²⁷⁴	Novaković 1877:220
domardar	: domarda	Obradović 1895:3
domedar	: domedarica	Novaković 1877:25
domodar	: domodarica	Bovan 1980:179
damadur	: damadurovica	RSANU s.v. <i>damadur</i>
Damadur	: Damadarica	Žunjić 1897:2
domagur	: domagurica	Obradović 1895:3
domakur	: domakurica	Milosavljević 1913:355
Domakušan	: Domakuša	Srećković 1894:11
pomandur	: pomandurovica	Mijatović 1908:2
pomangar	: pomangarovica	Mijatović 1913:31
mugur	: mugurovica	Debeljković 1897:6
ciciban ²⁷⁵	: cicibanica	Karadžić 1935 s.v. <i>ciciban</i>
paritnik	: paritnica	Novaković 1877:6
kum	: kuma	Bovan 1980:211

ali:

Ciciban	: žena	Grbić s.a.:5
ciciban	: ljuba	Novaković 1877:25
<i>neva nevi</i>	poručuje	Hrvaćanin 1869:191

Postoje varijante bez mocionog para.

5.2.1.3. Mocione parove razvijaju i neki slični modeli²⁷⁶ zagonetaka:

Poručuje <i>Ivica Ivku</i>	Vuković 1890:65
Poručuje <i>Vitkovica Vitku</i>	Vuković 1890:65

ali:

²⁷⁴ Etimološko rešenje paremeta iz ovog modela zagonetke v. u Sikimić 1993c. Karadžić 1973:203 u pesmi iz Crne Gore donosi potvrdu varijante *domader*: Kapešćiću, *domader* se nađi, pa pojedji kupusa bez mesa.

²⁷⁵ ERHSJ s.v. *sjenica* navodi orntonime onomatopejskog porekla *ciciban*, *cicibaj*, *cicibag*, *cicigoj*, *cicmiga*, *cicikur*; Skok ne dovodi u vezu značenje 'senica, Parus major' sa leksemom iz zagonetke. Onomatopeje kojima se opisuje glas senice detaljnije navodi Hirtz 1938—47:36, tako npr. 'kad je toplo, kaže sjenica: *cici gunj*, a kad je zima *vleci gunj*' (Hirtz 1896:8). Na materijalu OLA 1988:155—156 uočava se da ovako motivisani nazivi za 'senicu' nisu više u upotrebi.

Leksema *ciciban* sigurno pripada folklornoj baštini, pa se može paronimski upoređivati sa licem iz dečije igre 'žmurke' koje se u ukrajinskom folkloru naziva *Цуцу-баба*, a u češkom *kucibaba* (o obrednom poreklu ove igre up. Ivanov i Toporov 1974:127—128).

Ciciban je u balkanskom slovenskom folkloru često povezan sa motivom 'poruke', tako i u drugim modelima zagonetaka:

poručio <i>čilibarda</i>	Novaković 1877:108
poručio <i>čiliban</i>	Vuković 1890:65
više <i>ban balaban</i>	Obradović 1895:2
poručuje <i>cici-banj</i>	Popović 1891:61
нарочуват <i>Цуцубан</i>	Ikonomov 1889:14

²⁷⁶ Struktura zagonetke u kojoj se mocionom parnjaku nešto 'poručuje' potvrđena je i u rumunskom folkloru, npr. za denotat 'pismo': A trimis *vodă* la *vodeasă* (Gorovei 1898:46).

Dode <i>vilan vitku</i>	Mileusnić s.a.32
Poručuje <i>Cvitko</i>	
da mu <i>ženu</i> ne dira niko ²⁷⁷	Obradović 1896:45
<i>Ciciban</i> i njegove varijante retko imaju tvorbenog mocionog parnjaka, samo:	
cincinbar : cincinbaruša	Filipović 1949:270
cici-ban : banica	Novaković 1877:119
Ili u dečijoj brojanici:	
Sedi ban <i>jareban</i>	
broji tice <i>jarebice</i>	RSANU s.v. <i>jareban</i> ²⁷⁸
Češće je:	
ban <i>Ciciban</i> : žena	Mićević 1952:351
ban <i>ciciban</i> : ljuba	Vuković 1890:65
čiči ban : majka	Jovanović 1898:101
cici-ban : kćer	Novaković 1877:119

5.2.1.4. Mociona ekstenzija nije obavezna ni u modelu zagonetke sa denotatom 'vetar', ona je ovde očigledno sekundarna (denotat se nekad opisuje kao kompleksan: 'vetar i trava'). U nekim varijantama javljaju se i drugačije ekstenzije kao što je uvođenje deminutiva (odnos *roditelj* : *potomci*):

<i>Ćurulija</i> svira, <i>tankosava</i> igra.	Novaković 1877:19
dživer : dživerci	Mijatović 1913:46
Odnosno, zvukovno slaganje:	
kruša : tankuša	Stanimirović s.a.:2
Slično, ali češće u bugarskom i makedonskom, za isti denotat:	
tartan ²⁷⁹ : tartanjica	Ojdrović 1909:2
турко : турковица	Stojkova 1970:380
търкулан : търкулана	Stojkova 1970:639
шабан : шабаница	Stojkova 1970:639
цигулар : цигулка	Stojkova 1970:639
тороторо : торана	Stojkova 1970:639
Дарован : Дарованица	Penušliski 1969:160

²⁷⁷ Zvukovno slaganje *Cvitko* : niko obezbeđeno je inače i u prethodnim primerima, čak: *vitku* : *šipku* : *tikvu* u: Obradović 1895:9.

²⁷⁸ RSANU beleži da je *jareban* tvoreno prema *jarebica*. Sama *jarebica* je prema Ćoriću 1982:69 'u početku značila movirani femininum prema *jareb*, ali se ovo značenje kasnije izgubilo'.

Ova konstrukcija, međutim postaje tvorbeni model, up. dečiju pesmicu:

Pr, pr, pčele na vrčele,
o moj *Mile jarebile*,
dokle si ga putovao? Miodragović 1914:276

Vuk ima i varijantu: *ban jerban* (Karadžić 1935 s.v. *jerban*).

²⁷⁹ Etimološki se ovaj makedonski hapaks može povezivati sa grecizmom *darđan*; *darđana* 'jedar muž; žena', samo u jednoj zagoneci iz Struge o 'čekrku': A *darđan* татко, a *darđana* майка (etimologija u: Filipova-Bajrova 1969:83). Stojkova 1970:785 u svom rečniku pareme iz ove zagonetke čita drugačije: *adarđan*.

I u bugarskim primerima postoje i drugi tipovi ekstenzija:

тирилинго: миринлинго	Stojkova 1970:380
цингу : мингу	Stojkova 1970:640

5.2.1.5. U narodnoj zagoneci sa denotatom 'mladenci', par se logično pokriva binarnom ekstenzijom:

<i>Pracjераћа i prac'јep</i> među njima lijep cv'jet.	Novaković 1877:132
--	--------------------

Dragica : Dragan	Vuković 1890:92
------------------	-----------------

ali i:

šemešlika : procjep	Obradović 1895:14
---------------------	-------------------

Vinogradova 1993:24 u ruskom folkloru u ritualima 'vođenja maski' navodi maskirane parove: *Семик и Семичиха, Лазарь и Лазарица, Круля и Крулевна.*

5.2.2. Deminucija: binarna ekstenzija *roditelj* : *potomci*

U odnosu *stariji* : *mlađi* (jedna od varijanata odnosa *veće* : *manje*), Ivanov 1979a:394 ističe pozitivnu afektivnu ocenu drugog člana. Ova ekstenzija obično se postiže deminucijom, ali ekstenzor nije obavezno prisutan. Iz navedenih paradigmi uočava se da ova ekstenzija retko pokriva sve varijante, često je smenjuje mociona ekstenzija ili etimološka figura. Slično *mociji*, i ekstenzija tipa deminucija pokriva članove kompleksnog denotata.

Drugi član ekstenzije skoro obavezno se javlja u pluralu, tako da je, preciznije rečeno, u pitanju odnos *roditelj* : *potomci*. Članovi su smešteni distantno ili kontaktno, kao i u mocionoj ekstenziji; kontaktno postavljanje obično ima zbirno značenje, a distantno antonimsko, kao u primerima:

Svi <i>carići</i> opasani, sam <i>car</i> raspan. 'stog i snopovi'	Novaković 1877:215
Svi <i>dučići</i> u zelemu, sam <i>duka</i> u crljenu. 'trešnja'	Novaković 1877:225

5.2.2.1. U modelu zagonetke sa denotatom 'krava i vime' ekstenzija pokriva obe zamene kompleksnog denotata, ili, tačnije, celu prvu i drugu polovinu druge zamene (u atributskoj službi prema *mješčić*, prema kome je dosledno sprovedena deminucija). Ovako gledano, ovaj tip ekstenzije uklapa se i u model progresivne motivacije, up. § 5.2.3.28.:

<i>Stavarica</i> vodu nosi u mješčiću <i>stavarčiću</i> , strmo grlo nesvezano.	Novaković 1877:208
<i>stanarica</i> : <i>stavarčić</i> (sic)	Vuković 1890:74
<i>stavarica</i> : <i>stavarčić</i>	Novaković 1877:208
<i>saverica</i> : <i>saverčić</i>	Jovanović 1898:100
<i>čaurica</i> : <i>čaurčić</i>	Karadžić 1897:378
<i>tebekuša</i> : <i>tebeščić</i>	Ivančević 1900:156
<i>tintirika</i> : <i>tintirić</i>	Vuković 1890:79
<i>kasalica</i> : <i>kasac</i>	Mijatović 1913:21

Ali neke varijante razvijaju ekstenziju tipa etimološka figura:

<i>Srebrnica</i> vodu nosi u <i>srebrnu</i> <i>ibričiću</i>	Pavićević 1937:41
--	-------------------

*Kasuljica kasa*²⁸⁰

u vedrici vodu nosi

Srećković 1894:10

Brojne su varijante erotskih tekstova sa motivom 'držanja vode' *strmu grlo okrenuto* (Karadžić 1974:26-28) sa jedne strane, a motiv 'životinje koja donosi vodu u mehu' je srpskohrvatska folklorna formula, up. čakavsku pesmu:

Brat i sestra u šumi
išću izvor studeni,
lisica im vodu nosi,
u mičiću gubavčiću,
što donila sve prolila,
svaka kaplja dukat valja.

Fisković 1993:17

Sve to objašnjava strukturnu raznolikost varijanata ovog modela zagonetke, tako hapaks:

Ugrčica ugrčićem vodu nosi
u *mješčiću taroščiću*
ugrčica zemlji pade
ugrčićem vodu daje.

Rastureno s.a.:9

Brojne varijante bez binarne ekstenzije, npr.:

Vjeverica vodu goni,
u mješčiću taloščiću

Obradović 1895:2

Postoje i varijante sa sledećim odnosom:

ugrkinja : ugrci
ugorkinja : ugorčići
grkinja : grci

Novaković 1877:104

Novaković 1877:105

Kostić 1930:134

5.2.2.2. Povremeno se ovakva ekstenzija javlja u modelu zagonetke sa denotatom 'krmača i prasići' (u obe zamene kompleksnog denotata²⁸¹) u varijantama zapisanim u Levču:

Ardovići vino piju,
a *ardov* im peva.
*ardov*²⁸² : ardovići
ardov : ardovčići (i: ardošica)
ardovka : ardovčići

Mijatović 1908:1

Mijatović 1908:1

Mijatović 1913:5

Mijatović 1913:5

²⁸⁰ Preneto i u druge folklorne tekstove, up. § 5.2.4.9., ili npr. dečiju igru *kasalica, kasa lisica*, v. § 7.2.1.

²⁸¹ Etimološka veza između dve zamene denotata obeležava i novogrčke zagonetke slične strukture za denotate 'krmača i prasići', up. npr:

Στέκ' ή πόλη, φωνάζουν οι πολίτες.

Πεφτ' ή πόλη, σωμαίνουον οι πολίτες.

Setta 1965:77

('Stoji grad, zovu građani. Pade grad, začutaše građani')

Motiv 'obaranja' spaja grčki model zagonetke i sa drugim slovenskim modelom zagonetke za isti denotat, up. § 5.2.4.31.

²⁸² Detaljnije o ovom modelu zagonetke u: Sikimić 1994c:162—164.

caraka	: carevići	Mijatović 1913:43
kalja	: kaljevići	Mijatović 1913:30
rdov	: devet ljudi	Vukanović 1970:59

Za ovaj model zagonetke uobičajene su zamene denotata tipa npr.: *Dojčin* : *bačva*; *Talambasi* : *bačva* (Novaković 1877:174—175). U jednoj varijanti javlja se ekstenzija tipa figura etymologica: *pijanci piju* : *bačva* (Obradović 1895:8). Do sekundarne interpolacije ekstenzije u ovaj model moglo je doći pod uticajem drugog modela zagonetke sa istim denotatom koji dosledno sadrži ekstenziju, up. § 5.2.4.31.

Up. i makedonsku zagonetku o 'svinji i prasićima':

Kandavula odi,
kandavulčići vodi. Veselinović 1888:142

Deminuciona ekstenzija javlja se sekundarno u dve zagonetke sa denotatom 'češalj u glavi':

Polećela bavura,
susreli ju *bavurići*:
— Gde si bila bavura?
— Lovila sam šike bike. Mileusnić 1901: 92
babura : *baburići* Mileusnić s.a.:71

Formula pitanja — *gde si bio?* karakteriše druge modele zagonetaka, npr. široko rasprostranjenu zagonetku sa denotatom 'loj':

„Gdje si bio, bjeli?“
— Bio sam u krvi Novaković 1877:117

Slično interpoliranje ovog tipa ekstenzije javlja se u dve potvrde iz mikro-areala okoline Knjaževca:

Ozgor katarica
ozdol katarica,
na sred *katarčići*. 'deca u ponjavi' RSANU s.v. *katarica*
katarka : *katarčići* Stanimirović s.a.:3

Strukturu navedenih varijanata čini rasprostranjeni model sa najčešćim denotatom 'jelo u tepsiji':

Ozgo ploča, ozdo ploča, u srijedi odža. Vuksan 1893:341

Model zagonetke sa lokatorima *gore* : *dole* : *u sredini*, zbog višeznačnosti dobijao je razne denotate i neočekivane efekte, ali ni u jednoj drugoj varijanti ne sadrži ovakvu ekstenziju.

5.2.2.3. Relacija *roditelj* : *potomci* javlja se lančano u dečijim pesmama i ima zbirno značenje:

Navadi se *miškinja* s *mišići* (...)
ja nagodi' *mačkinju* s *mačići* (...)
ja nagodi' *laskinju* s *laščići* (...)
ja nagodi' *zečkinju* s *zečići* (...)
ja nagodi' *liskinju* s *liščići* (...)

ja nagodi' *kučkinju s kućići (...)*
 ja nagodi' *metkinju s mećići (...)*
 ja nagodi' *krmkinju s krmčići* Klarić 1912:174

Došla *mačka i mačići*
 te pojela *miša i mišiće (...)*
 došla *lija s lisičići* Mijatović 1922a:106

Ovakav postupak karakterističan je za magijski tekst, up. basme:

Pošla *rusa s rusići (...)*
 Srete ju solar i *rusar*
 pa pitaju *rusu s rusići 'od ruse'* Radenković 1982:110
 Pošla *Janika sas Jančići 'od zaušaka'* Radenković 1982:166

Ovde zaspalo
mečka i meče,
 kod men' zaspalo
ovca i jagnje. 'od plača' Radenković 1982:242

Tam *carice s carčetija,*
 tam *kraljice s kraljčetija,*
 tam *bule s bulčetija. 'od smamke'* Radenković 1982:179

Sunce zađe za goru:
 nek veže *zagorka zagorčiće*
sunce zasunčiće,
strava stravčiće 'od straha' Radenković 1982:317

5.2.2.4. Ekstenzija u istom tekstu može biti lančana u smislu: *muško : žensko*
 : *mlado*, kao u dečijoj pesmi:

Šijak Mata kuću pravi
Šijakinja blato gazi;
Šijačići Boga mole Mileusnić 1901a:50

5.2.3. Parna konstrukcija kao binarna ekstenzija

Rimovane apozicijske sintagme²⁸³ u folkloru ne nastaju obavezno ekstenzijom, ali je za etimološku praksu važna činjenica da neke od njih nastaju semantičkom ekstenzijom²⁸⁴. Kod nekih apozicijskih sintagmi u jeziku folkloru ekstenzor je u tekstu i deluje progresivno ili regresivno na formiranje najčešće drugog člana sintagme. Značajnu ulogu u takvom tvorbenom postupku ima etimološka magija²⁸⁵. Pod parnom konstrukcijom podrazumevamo dvočlanu parememu sastavljenu od ekstenzora kao modela i replike koja delimično ponavlja zvukovni sadržaj ekstenzora. Primarne parne konstrukcije vezane su za model, sekundarne nastaju paradigmatiski po ugledu na ove prve (što se pokazuje u razvijenim varijantama odgovarajućeg modela teksta). Parne konstrukcije u zagonetkama dalje mogu biti predmet paremiološke analize — u pogledu funkcije u modelu zagonetke i lingvističke analize na različitim jezičkim nivoima.

5.2.3.1. Kolebanje između običnih apozicijskih sintagmi²⁸⁶ (ali sa istim sufixima) i parnih konstrukcija nastalih ekstenzijom, pokazuje srpskohrvatski model zagonetke sa različitim denotatima: 'cura sa derdanom; zvano; kukavica; detlić; češalj; brijač; mistrija'. Varijante su u model povezane i lokusom: *vrh gore*. Tako su zamene denotata: *sikirica maljurica*, *sikirica madžarica* itd., ali i *sikirica bikirica*. U ovom modelu parne konstrukcije su verovatno sekundarne. Paradigma registruje i varijantu sa semantičkom ekstenzijom: *sikirica makazica*.

Sikirica mikirica,
po vr gore pozvekuje.

Obradović 1895:10

²⁸³ Gin 1988:142 razmišljajući o primarnosti zvuka ili smisla u ovakvim folklorim rimama zaključuje samo da su oni u očiglednoj harmoniji, kao stapanje dva principa.

²⁸⁴ O ovakvim 'sinonimskim izrazima' u raznim folklorim žanrovima up. npr. Jevgenjeva 1951 i Mokienko 1986:226—232.

²⁸⁵ Ternovska 1993:42 u analizi folklorim imenovanja insekta 'buba mara': „Эти наименования представляют собою оторвавшиеся от текста начальные формулы заклинания жучка. Они возникают как варианты начинающей заклинание вокативной формулы-бинома (...), когда однообразие механического языкового повтора нарушается „украшающей“ текст диссимилацией, и один из членов вокативной формулы (чаще второй) преобразуется в эпитет другого (...). Эпитет не обязательно рифмуется с опорным словом — их может связывать иная, внутренняя, семантическая зависимость.

²⁸⁶ Govoreći o apozicijskim sintagmama na sinhronom planu, Topolińska 1990:493, uočava da su neke od ovih sintagmi arhaizmi ili poetizmi (npr. *suza radosnica*, *puška krvnica*).

sikirica bikirica	Obradović 1895:10
sikirica makazica : zvečalica	Obradović 1895:10
sikirica mađarica : zvečalica	Obradović 1895:10
sikirica mađzarica ²⁸⁷	Novaković 1877:9
sikirica maljurica	Cvetković 1887:1
sekirče, maljurče	Mijatović 1913:37
sikirica, panjurica	Srećković 1894:5
sikirica šamarica	Mirković 1887:108
sikirica mamarija ²⁸⁸	RSANU s.v. <i>mamarija</i>
sjekirica oštrilica	Zovko 1930:153

Up. i običnu reduplikaciju u dečijoj basmi 'ševi kad peva':

Sikiricu, sikiricu,
da ubijem bogi. Radenković 1982:374

5.2.3.2. Rimovane apozicijske sintagme u zagonetkama nisu obavezno zamenjive nekim tipom ekstenzije, tako u modelu sa denotatom 'kovčeg' gde je cilj postizanje inojezičkog (mađarskog) efekta (ali se na razvijenim varijantama uočava sličnost sa inicijalnim transformacijama tipa *tr-*, *ti-*, *ta-*, v. § 5.2.3.4.):

Otklop, zaklop, <i>titaroš varoš</i> .	Novaković 1877:92
titaroš varoš	Novaković 1877:92
tataroš varoš	Radonić 1867:206
titoš varoš ²⁸⁹	Karadžić 1897:360
šitaroš varoš	Škarić 1939:217
trogloš, varoš	Mijatović 1913:30
vašar-pazar	Mirković 1902:4

Ova formula javlja se i uklopljena u brojanicu:

šmokljan dokljan, <i>titaroš varoš</i> .	Vlaškalčić 1901:89
---	--------------------

5.2.3.3. Grupa varijanata koja se može smatrati za model zagonetke sa denotatom 'vime', pokazuje nastajanje ekstenzije: od rimovanih apozicijskih sintagmi ka parnim konstrukcijama. Sinhrono postojanje istog tipa rimovane apozicijske sintagme u sve tri grupe varijanata sa istovetnim denotatom, može da ukaže na prvobitno jedinstven model zagonetke koji se kasnije razvijao u tri pravca. Moguće je i da je *kositere litere / livero kositero* postalo reverzibilna paremiološka formula i da se iz prve grupe varijanata (§ 5.2.3.3.1.) delimično proširilo u drugu (§ 5.2.3.3.2.).

²⁸⁷ Up. izreku: Malena *mađzarija*, lijepa, a skupa. Popović, M. S., Narodne izreke, *Luča* 1898:44—45.

²⁸⁸ Može se pretpostaviti pogrešno čitanje umesto **mamarica*.

²⁸⁹ RJAZU s.v. *Titoš* potvrđuje postojanje istoimenog naselja u Baranji i daje odgovarajuću mađarsku etimologiju.

5.2.3.3.1.

Kositero litero,
nit' se peče ni vari,
vas svijet njim hrani.

Karadžić 1897:350

kostara blistara

Obradović 1985:6

kositero litero

Karadžić 1897:350

kositere litere

Novaković 1877:207

koster vister

Obradović 1895:6

kospero, lispero

Vuković 1890:45

komiteru literu

Čuković 1890:215

kešteno listeno

Mirković 1902:9

litero, litero

Grbić s.a.:5

litere litere

Karadžić 1935: s.v. *litere*

šiščara, mištara

Obradović 1895:14

sistene vistene

Obradović 1900a:418

tistene vistene

Obradović 1900a:16

Pretpostavka je da se ovde prvobitno radilo o prefiksaciji prvog dela parne konstrukcije (prefiksom *ko-*), model se kasnije sveo na tvorbene modele sa ekstenzijom: obično ponavljanje (*litere litere*) i zamenu inicijalnog konsonanta replike (*tistene vistene*). U slučaju *šiščara mištara* radi se verovatno o preuzimanju gotove formule (v. § 5.2.3.12.).

5.2.3.3.2. Permutovana formula *livero kositero* karakteriše grupu varijanata drugačije strukture, sa motivom kretanja i lokusom *preko polja/ kroz goru*. Korpus ove druge grupe varijanata čini model zagonetke sa najčešćim denotatom 'nevesta' (ali i 'mesec; sunce; petao; zec; led; sneg; češalj; grožđe):

Livero kositero pod gorom okićeno.

Karadžić 1897:352

livero kositero²⁹⁰ : okićeno

Karadžić 1897:352

alibero kositero

Mutić 1901:122

litreno kositreno : naćiteno

Popović 1897:2

litrence kositrene

Popović 1897:2

liverver kositer : nakićen

Orlović 1901:VII

kositer : okićen

Rovinski 1994:413

iver kaćiper : nakićen

Novaković 1877:237

ćiver-kaćiper

Vuksan 1893:341

ćiver kaćiriper

Mileusnić 1901:120

dva ćupora kaćipora

Obradović 1895:4

iver kaciver

Vuković 1890:39

iver prapučer

Obradović 1895:5

iver, sjever, kaluper

Vuković 1980:37

iver, sever, kaćiper

Novaković 1877:XXII

iver, dever, kaćiper

Nikolić 1971:53

²⁹⁰ Varijanta *livero kositero* i slične, mogle su nastati pod paronimskim uticajem naziva magijske radnje 'livenje kositre': *liven kositer* (Milosavljević 1913:264).

iver kositer	Srećković 1894:2
iver kositen	Bušetić 1914:6
iveri kositelji	Vuković 1890:39
iver raskičen	Srećković 1894:7
vior Kositer ²⁹¹	Bušetić 1901:4
ive kositelj	Bovan 1980:122
per kaćiper	Obradović:1895:10
aćiče, paćiče	Zovko 1930:153
čičičer baćičer : nakićer	Bonifačić 1963:289
laveder, kasteder	Bovan 1980:93
olijerka kolijerka	Novaković 1877:40
svitelj, kositelj : okiten	Bovan 1980:93
goliteno, kositeno : nakiteno	Veljić 1904:1
golitenko, kositenko : nakiteno	M. Zlatanović, građa za RSANU
elelem, lelelem : nakiten	Vukanović 1970:75
šareno šarkićeno	Kažić 1899:424
kićan zajac	Debeljković 1897:1

U strukturi ovog modela pada u oči obavezno zvukovno slaganje sa *nakićen*, gde se lako uočavaju dijalekatske osobenosti (što u izloženoj paradigmi nije navedeno za sve varijante).

Bugarske zagonete ove strukture imaju za denotat 'ogledalo' i, za razliku od srpskohrvatskih, pokazuju regresivnu motivaciju prvog dela sintagme:

Тинтилява косичева, тинтил китка накичена, сред Дунава забучена.	Stojkova 1970:461
Тендирено, коситрено, тендир китка накичено.	Stojkova 1970:461

5.2.3.3.3. Prethodni model je povezan sa modelom zagonetke za denotat 'pe-tao'²⁹² i motivom 'buđenja mrtvih', koji u formuli pokazuje kolebanje prefiksa/rečice (*pa-/po-*) ispred replike:

<i>Titer, pa titer,</i> božji glasitelj, na glavi mu <i>kositer</i> ; kad pokliče, sve mrtve podiže.	Novaković 1877:165—166
--	------------------------

²⁹¹ Za *Kositer* kao lično ime u srpskohrvatskom folkloru, up. epsku narodnu pesmu:

Lov lovio <i>Kositeroviću</i> oko dvora stare dizdarice	Rajković 1869:5
--	-----------------

²⁹² Ova formula i u izolovanoj varijanti modela zagonetke sa denotatom 'čunak za tkanje' (up. § 5.2.4.15.):

Leti <i>iver pa iver</i> kroz bijelo bućje	Novaković 1877:24
---	-------------------

titer, pa titer : kositer	Novaković 1877:165—166
ćicer pa ćicer : kaloper ²⁹³	Novaković 1877:165
ćicer po ćicer : kositer	Katorić 1894:75
Alićevi, Paćićeri: kositeri	Pavićević 1937:41
ćićor, pasćor : kastor	Mićević 1952:353

Da je u srpskohrvatskim potvrdama formula prenet na zamenu denotat 'pe-tao' svedoče dve makedonske varijante iste zagonetke:

<i>Баки, баки, бакичина,</i> со цървени капачина, кога бако забака, тога мъртви разстанаа, тога кърсти разкренаа.	Stojkova:1970:246
<i>Море баки бакица</i> со цървени латици, кога баки пейейе, тога мъртви станајѐ и крѐсти кренајѐ.	Stojkova 1970:247

²⁹³ O magijskim svojstvima *kalopera* v. Čajkanović 1985 s.v. (*Kaloper* ulazi u sastav folklorne formule *kaloper Pero*). Međutim, u istoj odrednici, Čajkanović refren „*Kaloper, Pero, Ljeljo*“ tumači kao 'Perunovu hipokoristiku', ali je ostavlja pod znakom pitanja. Refren se javlja i u drugačijem kontekstu, up. npr. *Kaloper Pero, zelena Jelo!* (Vila 1866:709). *Pero* u ovom stihu može biti hipokoristička tvorba od *Kaloper*, v. § 5.2.3.32. Prvi problem koji se otvara u pokušaju rekonstrukcije ove formule je njeno prisustvo u igri sa dijaloškom formom. (Sama igra, inače ima upadljivo sličnu strukturu kao ona opisana u § 7.2.2., ali su formule drugačije). Potvrde su uglavnom iz Crne Gore: u ženskoj igri sa pesmom, iz Morače: *Kaloper pero care (...)* / što zoveš mladi vlašē! (RSANU s.v. *kaloper* 2). Istu igru u dijaloškoj formi u Kućima (Dučić 1931:376-378) prati tekst: — *Kalumper perom care!* / Smije l' proj' s malo vojske? / — Sa stra'om i s trepetom. / — A mi ćemo na silu! Na silu... Ili, u izvoru: Rajković 1981:10: — *Kalumper pero, care...* / — Što zoveš, mladi Vlaje? / — Mogu l' proć' s malo vojske? / — Sa strahom i strepetom. Pavićević 1934:97 opisuje igru *Kalopera* koju igraju i momci i devojke u dijaloškoj formi: — *Kaloper, perom zore!* (sic) / — Šta zoveš, mlado vlašē? / — Smijem li s vojskom kroz grad? / Sa strahom i trepetom! Odnosno: *Kaloper, pera Care* (Perunović 1970:171).

Slična formula se javlja u prvom stihu 'pesme koja se peva uz post': *Kaloper Pero, Jelo,* / otvori vrata, Jelo (Škarić 1939:165).

Refreni, zabeleženi u Lepenici, kojima se atribuiše pominjanje *Peruna* možda i nisu previše pouzdani, mada se često navode u etnolingvističkoj literaturi: Moja majka ćilim tkala (...) / *Perune, Petre*, karafijo moj, odnosno: Nova kola drumom idu (...) / *Perole, Petre*, karafijo moj (Petrović 1948:252). U navedenim slučajevima radi se očigledno o invokaciji čija je glavna karakteristika reduplikacija imena onog ko se poziva (Vinogradova i Tolstoj 1993:63).

Za isti etimološki sadržaj up. i završetak pesme zabeležene u Trsteniku: *Perkolo Perunike,* / kragošanke, varošanke. (Bušetić 1920:13).

Formula može biti i reverzibilna, tako u stihovima: i dva *pera kalopera*, dvije grane od bisera (navedeno prema: Katičić 1989:85), ili: i pet *pera kalopera* i četiri miloduva (*Bosanska vila* 1887:173).

Dodatni argument za 'formulizaciju' sintagme *kaloper pero* je njena upotreba u razbrajalici (*pera kalopere*), na mestu gde se očekuju drugačija leksička rešenja (up. Miodragović 1914:230).

Lekseme *kaloper* i *karafija* su stari grecizmi i imaju isto etimološko poreklo (ERHSJ s.v. *kaloper*). Pada u oči da je u nekim varijantama drugi član sintagme takođe stari grecizam *kositer* (ERHSJ s.v. *kositer*).

I dve ruske zagonetke sa denotatom 'hmelj' pokazuju sličan tip inicijalne transformacije (*пере-*):

Тутерево перетутерево
 наверху дерево — теребите его. Mitrofanova 1968:89
Петельки, перепетельки,
утельки, переутельки,
 тюрики вверху, тереби сверху. Mitrofanova 1968:89

5.2.3.4. Binarna ekstenzija u parnu konstrukciju sa prefigiranom replikom karakteristična je za srpskohrvatske varijante modela zagonetke sa denotatom 'ogledalo' (analiza celog modela data je u § 7.1.1.):

Lijeska, tr-lijeska,
 u lijesci oganj gori
 a u ognju čovjek stoji. Obradović 1895:6
 lijeska, tr-lijeska Obradović 1895:6
 lijeska troljeska²⁹⁴ Karadžić 1897:353
 leska, troleska Koželjac 1989:71
 leska troliska Vuković 1890:47
 liska troliska Novaković 1877:150
 leska treleska Debeljković 1897:1
 lijeska trijeska Mileusnić s.a.:42
 u lijesci trlijesci N. M. 1897:217
 u ljesku trljesku Rovinski 1994:415
 u ljesku drljesku Pavićević 1937:41
 ljeska ta ljeska Mileusnić s.a.:44
 lijeska pa ljeska Karadžić 1897:352
 u liješće paliješće Karadžić 1935 s.v. *paliješće*
 lijeska po ljeska Bovan 1980:160
 leska praleska Vuković 1890:47
 leska, preleska Bovan 1980:160
 eleška, peleška Vukanović 1970:82
 bliesak pa bliesak Vuković 1890:21
 blijesak na blijesak Mileusnić s.a.:6
 u ljesku polijesku Novaković 1877:150
 lipa trolipa Karadžić 1897:353

Postoji mogućnost da je prvobitno bila u pitanju praslovenska prefiksacija tipa *pa-* (*liješće paliješće*), ali je sinhrono razvijen specijalan model: *tr-*, *dr-*, *tro-*, *tre-*²⁹⁵, *ta-*, *pa-*, *po-*, *pe-*, *pra-*, *pre-*. Paronimski transformisan primer *bli-*

²⁹⁴ O magijskim svojstvima *leske* i njenom utrajanju v. Čajkanović 1985 s.v. *leska*.

²⁹⁵ Dodavanje posebnih segmenata na celu reč ili zamena inicijalnog sloga posebnim segmen-tima, odlika je nekih tajnih slovenskih jezika. Takvi segmenti u jednom tajnom beloruskom jeziku su npr.: *š-*, *šu-*, *štr-*, *k-*, *ku-* i *tri-* u primeru: *трудоле* 'polje' (Картушницький 1890 s.v.). **Tri-* u prefiksionalnoj funkciji javlja se i u novogrčkoj varijanti zagonetke za 'zmiju':

Δαχτυλίδι πύρινο,
 πύρινο, τριπύρινο
 ('Prstić vatreni, vatreni trivatreći')

Setta 1965:82

jesak na blijesak pokazuje da se ovi, uslovno nazvani prefiksi, osećaju povremeno kao predlozi. O tome svedoči i odvojeno pisanje u primerima: *lijeska pa lijeska, lijeska po lijeska*.

5.2.3.5. Slična inicijalna transformacija ekstenzije razvija se u modelu, sa malo zabeleženih varijanata, a sa denotatom 'sise'. Varijanta sa: *lončić tigančić* ima sinonimsku apozicijsku sintagmu.

<i>Lončić, trolončić,</i> ni pečen, ni varen, sav svet othrani.	Novaković 1877:208
<i>Lončić torončić</i> nasred brda vri, ni nasut, ni pritarnut. 'vrelo'	Novaković 1877:XVII
Lončić, tarančić	Nikolić 1971:54
U lončiću torančiću	Mišković 1867:368
U lončiću tigančiću	Bogdan-Bijelić 1924:188

5.2.3.6. Prefiksacija replike prefiksima *tro-/tr-* u modelu zagonetke sa malo zabeleženih varijanata (denotati su proizvoljni: 'čuma; puška; zmija'):

<i>Lipa trlipa,</i> na lipi senica, svem svetu krvnica.	Novaković 1877:239
lipa trlipa ²⁹⁶	Novaković 1877:239
lipa trolipa	Novaković 1877:239
bukva trobukva ²⁹⁷	Mirković 1902:3
jela trojela	Obradović 1895:8

Za južnoslovenski areal formule važna je bugarska potvrda:

липа, липа хралупа	Stojkova 1970:509
--------------------	-------------------

Up. i izolovano:

<i>Bula trobula,</i> na plotu se obula. 'misirača'	Obradović 1895:2
--	------------------

5.2.3.7. Može se izdvojiti i prefiks *pri-* za paremiološku transformaciju replike: u modelu sa denotatom 'grozd' postoje samo ova dva rešenja:

<i>Tić prilipić,</i> pri gori mu repić.	Novaković 1877:XVII
tić pritić	Katurić 1894:75, Mileusnić 1901:116, Popović 1891:61

²⁹⁶ Up. u izolovanoj varijanti modela sa denotatom 'kolevka i dete', koju inače karakterišu parne konstrukcije § 5.2.3.27.:

<i>Lipa palipa,</i> u njoj sjedi ptica kraljče.	Vuković 1890:48
--	-----------------

²⁹⁷ RJAzu s.v. *Trobukva* navodi toponim iz Duvna u Bosni.

5.2.3.8. Parna konstrukcija sa prefigiranom replikom može sadržavati i kopolu: tako u modelu zagonetke sa denotatom 'zmija' (ali i: 'makaze; med; jež; gvožđe; pismo; poskurnik; duga'). Up. i §§ 5.2.5.1.3. i 5.2.5.1.4.

Pođoh *pućem* i *raspućem*²⁹⁸,

nađoh *rize* i *parize*;

nit su *rize* ni *parize*,

nego Turske rukavice.

pućem i raspućem : rize i parize
puta i rasputa : riči i veriči
putu po putu : rezu po rezu
putem rasputom : list prepis
put i razput : zvrk
putem razputićem : tursku rukavicu
putem rasputom : drvo ćurikovo²⁹⁹
put rasput : tak devetak
put rasput : tak domatak
putem rasputom : štap debeljak
pravim putem : štap zarezat
lis prevrtis
stan devetan
prst medenjak

Karadžić 1835:s.v. *puće*

Karadžić 1835 s.v. *puće*

Debeljković 1897:10

Popović 1897:2

Srećković 1894:8

Vuković 1890:67

Vuković 1890:67

Srećković 1894:8

Novaković 1877:77

Bovan 1980:96

Mijatović 1908:3

Oklobdžija 1922:15

Bušetić 1914:3

Novaković 1877:47

Mijatović 1908:3

Sa drugačijim drugim delom zagonetke i denotatom 'zmija' (model opisan u § 5.2.5.1.4.):

Idem putem, pa rasputim

Pođoh putem rasputicom

Pođoh put u bezput

Idoh putem rasputom

Pođo put na rasput

Idem putem priputkom

Pođo putem kriopitem (sic)

Ći ja podo, ċi po putu, ċi razputu³⁰⁰

Debeljković 1897:5

Novaković 1877:62

V.L.J. 1899:88

Vuković 1890:38

Debeljković 1897:10

Oklobdžija 1922:16

Grbić s.a.:5

Milosavljević 1913:355

Inicijalni fragment ovog modela zagonetke je folklorna formula o čemu svedoče paralele iz dečijeg folklor:

²⁹⁸ Ova folklorna formula ima na južnoslovenskom terenu i drugi etimološki sadržaj:

Стар стареа овци пасе

по крај друми, на раздруми

Ivanov 1892:5

Isti etimološki sadržaj u formi semantičke ekstenzije u bugarskoj basmi 'od nežida':

Тръгнъл и нижитъ и нижитницътъ,

тъгъну и тъгъницътъ,

тъ съ тръгнъли нутъмиитъ и друмиитъ

Stančev 1897:102

Istu folklornu formulu (*puće-pšezpuće*, *puće-rozpuće*), iz lužičkog folklor, navodi Moszyński 1968:718 kao ilustraciju 'anominacione' veze dve imenice.

²⁹⁹ I poslednji segment sadrži ekstenziju: aoh *ćuro* što je slatko.

³⁰⁰ Ova varijanta je dodatno transformisana ekstenzijom tipa tajni jezici, model opisan u § 5.2.5.1.2.

Pođoh *putu rasputu*,
 nađoh žabu raspрту Radenković 1986:73
 Pođo *putem karaputem*
 nađo mačku rasporenu B. Davidović, Žepče, usmena potvrda

5.2.3.9. Replika sa prefiksom *ma-*³⁰¹ češće se sreće u frazeologiji (up. i § 5.1.3.), ali skoro obavezno uz veznik. U prvom primeru paronimski spojeno (up. § 7.2.3.):

Ne igraju *kite ni mahite*, nego proja i kiselo mlijeko. RSANU s.v. *mahita*
 Nije to istina, to su njegove *kikule makikule*. RSANU s.v. *kikula*
 svaka *šuša i maruša* Mršević-Radović 1987:58

U dečijoj pesmici:

šilo mašilo,
 konjsko plašilo. Preradović 1895:95

U ruskoj zagoneci sa denotatom 'soha':

Два кола еловы,
 два сына поповы:
Тюха да Матюха. Sadovnikov 1959:140

U ruskom folkloru prefiksarno *ma-* alternira sa *ba-*:

Тулики-батулики
 из-под лавочки выглядывают 'kokoške' Mitrofanova 1968:42

i dalje paronimski transformisano:

Чурочки-бокулочки
 в подлабочку катятся 'hladnoća u kući' Mitrofanova 1968:26

5.2.3.10. Ekstenzija je primarna u modelu zagonetke sa denotatom 'put'³⁰². Deo srpskohrvatskih potvrda sadrži parnu konstrukciju sa mutacijom replike:

Siba viba,³⁰³
 da nije kriva,
 do neba bi bila. Novaković 1877:181
 siba viba Novaković 1877:181
 siba biba Radonić 1867:206
 siba baba Novaković 1877:181
 šibe vibe Obradović 1895:14
 siva viba Nepoznati s.a. 398/8

³⁰¹ O ekspresivnom prefiksu *ma-* (*mo-*, *mu-*) v. Merkulova 1976:73—74.

³⁰² Jedan deo varijanata (zabeleženih na srednjem i južnom Jadranu), sa istim denotatom 'put', grupiše se u podmodel:

Vito navito,
 svakoj kući dovito. Ivanišević 1905:219

³⁰³ O fitonimu *sviba/siba*, njegovim derivatima i zastupljenosti u toponimiji v. Pavlović 1984. Za dalju etimologiju sh. *sviba* v. Trubačov 1972:6—7, ERHSJ s.v. *sviba* i Petleva 1972:182.

sviba, viba	Bonifačić 1963:282
sviba vrba ³⁰⁴	Mileusnić 1901:105
šibica vibica	Biljan 1911:149
šiblje vible (sic)	Pavićević 1937:38
šipka vipka	Obradović 1895:14
šipila, bipila ³⁰⁵	Stojanović 1879:191
ipila, bipila	Mileusnić 1901:42
civilo bivilo	Novaković 1877:13
sito vito ³⁰⁶	Pavićević 1937:39

Druge srpskohrvatske varijante, međutim, ukazuju na glagolsko poreklo ekstenzije, odnosno, kao u poslednjem primeru, čuvaju 'mesto' ekstenzije:

odvito, povito	Macan 1935:240
vito navito	Novaković 1877:XXI
vita savita	Novaković 1877:182
vito, previto	Popović 1891:61
sve vito i previto	Novaković 1877:182
vito privito	Šetka 1978:287
vitko i povitko	Sundečić 1850:128
krivo krivusalo	Vuković 1890:46

Tekst ove srpskohrvatske zagonetke sreće se uklopljen i u druge male folklorne forme, tako u koledarskoj zdravici iz Rekaša: „Ostomiče Bože, pomozī stari Badnjak i mladi Božić. Kako ide tako ide od našega domaćina, *vito privito priko svega svita privito*, ovaj bili kolač!“ (Vlašić 1928:44).

Ekstenziju segmenta glagola pokazuje i ruska potvrda sa istim denotatom 'put':

Лежит ласа, простеглася,
как встанет, nebo достанет. SRNG s.v. ласа

Poljska varijanta pokriva denotat akumulacijom poimeničenih prideva:

Wąziutkie, niziutkie,
a jakby wsta⁴⁰,
do niebaby dosta⁴⁰. Gustawicz 1893:210

³⁰⁴ Up. u basmama 'od krupе':

siba i vrba Radenković 1982:189
Siba, Viba i ašljivo Sunce Đorđević 1983:38

U basmi od 'metaljke':

Zaženi se očobolj,
pozva na svadbu šibu Radenković 1982:15
i sipu i vrbu

³⁰⁵ Up. šipilo 'uzana letvica, po dve takve letvice sa zupcima između čine brdo', Komadinić 1992:88.

³⁰⁶ Sa denotatom 'pseto', ali je varijanta tako preosmišljena da se denotat uklapa: *Sito vito*, pred kućom *savito*.

Šiblje viblje i etimološki slični segmenti, u srpskohrvatske varijante verovatno su uneti naknadno. Sreću se i u drugim folklornim vrstama, up. banatsku dečiju igru koju prati pesma:

Oj šibljō, šibljiko,
šibljī, vibljī, ja.

RSANU s.v. *vibljī*

Upadljiva je formalna sličnost srpskohrvatske formule sa ruskom zagonetkom sa denotatom 'молостов', koju prati napomena Anikina u zbirci: Sadovnikov 1959:275: „молостов — горшок или корчага, обвитая берестой, спеленованная. „Что стом вито ... тому сто все“ *сто, стом* — имеется в виду береста“:

Что *стом вито*,
обвито, повито?
Кто то отганет,
тому *сто* все.

Sadovnikov 1959:66

Pojava parne konstrukcije *sito vito*³⁰⁷ kao formule dozvoljava da se pretpostavi njeno praslovensko poreklo. Naime, priređivač Anikin u zbirci: Sadovnikov 1959:279 navodi da je u ruskom folkloru „*Сито, вито* — обычное начало многих загадок“ u komentaru uz zagonetku sa denotatom 'pšenični hleb'³⁰⁸:

Сито, вито,
золотом покрыто.

Sadovnikov 1959:79

I srpskohrvatska zagonetka sa denotatom 'pogača' ima parnu konstrukciju sa mutacijom kao zamenu denotata:

Vitka sitka na gradu gospoja.

Mutić 1901:95

Međutim, ista zagonetka ima i denotat 'pčele':

Sitko i vitko, na gradu gospoja.

Ćuković 1890:215

Up. progresivno motivisan atribut uz *kravaj* u bugarskoj dodolskoj pesmi:

да ми *вие* мама
ситен витен кравай

Ivanov i Toporov 1974:109

Up. i zagonetku:

Sitno vitno do zore separetno. 'konjske bukagije' Sundečić 1850:127

Up. i magijsku formulu iz dečije basme 'za ćutanje':

Sito, mito, stanovito,
koji prvi pregovori reč,
kojnsko črevo pregrizne.

Lang 1913:241

³⁰⁷ Analizirajući ruski 'rhythmisch-reimende Paarformel *sito-vito*' Eismann 1987:219-220 navodi da „Diese Anfangsformel steht in Rätseln für Getreidehocken, die Perle, die Sonne, aber auch für die Egge und andere oft runde Gegenstände, was Anikin zu der berechtigten Feststellung brachte, dass diese Formel meistens dazu diene, runde Gegenstände zu verrätseln, also bei ihrem Auftauchen der erfahrene Rätsellöser bereits das semantische Merkmal „rund“ konnotiere“.

³⁰⁸ Treba imati u vidu da je mešenje hleba magijski čin i da se tom prilikom govore basme, up.: 'kada hleb stavljaju u peć': C-c-c, *kisni, ne misli*, stiglo mi do vrata. (Knežević-Jovanović 1958:74); 'pri podvaćanju maje po gdekoji pekari baju šapćući u sebi': *Kisni, ne misli*, stiglo me do vrata, žene su trudne za kiso leb žedne. (Mijatović 1928:6), up. i § 5.2.4.17.

Ruska zagonetka sa motivom 'pokrivanja' strukturno se može upoređivati i sa srpskohrvatskom zagonetkom sa verovatnim denotatom 'med', ali je denotat u jednoj varijanti preosmišljen u 'jezik', odnosno strukturno kontaminiran sa drugim modelom za denotat 'brava' (v. § 3.2.6.):

<i>Tisto, bisto,</i> penom poklopljeno.		Novaković 1877:XLX
<i>Trista trisuta, dvesta dvesuta</i> ³⁰⁹ , biserom zasuta, benom zaklopljena.		RSANU s.v. <i>dvesuta</i>
<i>Sisun bisun,</i> pun <i>bisera</i> posut, a besjedom pokriven ³¹⁰ .	'jezik'	Novaković 1877:78
Zatutuljeno, zamumuljeno; <i>tisnuto, visnuto;</i> biserom zasuto, benom začaknuto.		Novaković 1877:7

5.2.3.11. Parne konstrukcije sa inicijalnim *t-* u modelu i uglavnom labijalom u replici karakterišu više pojedinačnih zagonetaka koje se strukturno ne mogu grupisati u modele, npr.:

<i>Tela vela</i> ³¹¹ drvena, zubi su joj gvozdjeni, srce joj je prtено.	'skrinja'	Lopičić 1896:567
<i>Tiska liska,</i> zemlji se pritiska.	'srp'	Mileusnić 1901:116

5.2.3.12. Parna konstrukcija sa mutacijom ponaša se sinhrono kao formula³¹². U velikom broju slučajeva model tj. prvi deo parne konstrukcije (u funkciji zamene denotata) počinje sa *š-*, a replika uglavnom labijalom:

<i>Šuka buka,</i> šeta oko luka. 'kokoška'		Jovanović 1899:174
ali:		
<i>Šara buka</i> pokraj luka šeta.	'kokoš'	Karadžić 1897:379
<i>Šara vara</i> po potoku šara	'puž'	Novaković 1877:XXI
<i>Šatra batra</i> prekršila nogu	'mješaja'	Obradović 1895:13
<i>Šik bik</i> vodu pije	'badanj'	Novaković 1877:4

³⁰⁹ Up. sa uobičajenom ruskom paremiološkom transformacijom:

Два-ста бодаста,
четыре-ста рогаста

Mitrofanova 1968:45

³¹⁰ U ovom slučaju se možda radi o delimičnoj regresivnoj ekstenziji ako je ekstenzor *biser*.

³¹¹ Up. rusku zagonetku 'klanje svinje':

Теля-меля увязла.

Sadovnikov 1959:120

³¹² Ivanov 1988a:67 navodi da „лув. *ahran wahran, aštaš waštaš* (...) важны для выяснения древности на индоевропейской почве тех заумных пар слов с начальным лабиальным элементом (сонорным носовым или смычным) во втором слове, которые и позднее характеризуют заговорные тексты“ uz brojne hetitske, grčke i starogermanske potvrde. Za univerzalnost pojave up. i: Janko 1939.

*Šantija mantija*³¹³, za rebro 'kotao' Vuković 1890:76
Šaka maka iz pod praga viri. 'pilići' Grbić s.a.:5

5.2.3.13. Kao formula mogu se tretirati i parne konstrukcije u južnoslovenskom folkloru u kojima model počinje sa *j-*. Da je to zaista model svedoči regresivno tvoreno makedonsko *jesec mesec*:

Jelen belen cedilo,
 mama mesi lebilo Milosavljević 1985:54

Jelen, belen, devojko,
 na ti zlatnu jabuku Trebješanin 1960:150

Kupit će ti majka:
jender, bender, vjenac,
 i maramu šamaricu Mileusnić 1907:33

U makedonskom³¹⁴:
 i *jesecu-mesecu*, Lazare, bratučeda Jastrebov 1886:109

Kod nekih parnih konstrukcija u folklornom tekstu moguća je reverzibilnost, tako npr.:

Oj, *cilbere, dilbere*, jesi l' kome dato? Bušetić 1902:68

Reverzibilno u istom tekstu :

Šešir sa sve *perjem šerjem*?
Šerje perje sve svileno Bušetić 1902:69

5.2.3.14. I parna konstrukcija u zagonetkama je ponekad reverzibilna, pa tako:

Šiljina miljina od sto klina aljina. 'pjevac' Obradović 1895:14

U našega *Milina šilina*,
 od sto klina aljina. 'kuća' Obradović 1895:12

Različita funkcija u tekstu zagonetke, kao u navedenim primerima, nije obavezna.

5.2.3.15. Model parne konstrukcije sa mutacijom može da deluje kao izvor za paronimske transformacije, tako u sledećem čakavskom tekstu uobičajeno folklorno *dolom-gorom* > *dorom-boron*:

Ovo, Boze, oci otvoron
 Na kolina *doron-boron*
 Da idemo provin puten
 Na nebesa tebi dujden. Oreb 1984:158

³¹³ Ovde je *šantija* prema *mantija*, a ovo motivisano crnom bojom denotata.

³¹⁴ Prema RMNP s.v. *есеу*: „измислен збор за согласување со *месеу*“. Više o pojavi 'dodavanja i elidiranja glasova i slogova' u jeziku makedonskog folkloru, posebno o inicijalnom *j-* u: Koneski 1971:9—14.

5.2.3.16. Na modelu zagonetke sa denotatom 'ruka' prati se proces nastajanja sekundarne parne konstrukcije. Struktura zagonetke je jednostavna: zamene denotata tvorene su metaforama 'šaka' > *panj* i 'prsti' > *grane*. Zamena *panj* > *panjato* sekundarno je ekstenzivirana u parnu konstrukciju sa mutacijom. Inicijalno š-, uobičajeno u ovakvim konstrukcijama, paronimski je delovalo kao anagram očekivañog *šaka/šapa*.

Šanjato, banjato,
na vrhu *granato*. Novaković 1877:195
šanato, banato : *granato* Srećković 1894:2
šanato, branato Bovan 1980:140
šanjato, baljato Bovan 1980:141
tanato, tabanato : *granato* Novaković 1877:242

Parna konstrukcija razvija sekundarni anagram što je zahtevalo redundantni segment denotata: 'koren šake, šaka i prsti' u varijanti iz Levča:

Na dnu *panjato,*
na sredi *šapato,*
na vrhu *granato*. Mijatović 1908:2

Brojne su jednostavne varijante:

Na dnu *panjato,*
na vrhu *granato*. St.M.M. 1900:15

Primarna zamena denotata 'šaka' sa *panj* javlja se i u sličnim modelima zagonetaka:

Iz jednoga *panja* pet šibljika u jedno vrijeme izbile, zajedno sve rasle,
pa jedna drugu nikad ne stigle. 'prsti' Novaković 1877:178

5.2.3.17. Sekundarna parna konstrukcija uočava se u zameni denotata 'sunce; Vlašići' u nekim varijantama modela zagonetke sa kompleksnim denotatom 'nebo, zvezde i mesec' (v. i § 1.7.3.):

Koliko je polje nemjereno,
na njemu su ovce nebrojene;
pred njima je Ogran čoban,
za njima je *Lasak pasak*. Novaković 1877:217

Lasak pasak Novaković 1877:217
vasak pasak Obradović 1895:3
lasan pasan Obradović 1895:3
laso paso Mileusnić 1901:31
las pas Obradović 1895:9

ali:

lisak pasak Vorkapić 1902:15
zajas pas Vukanović 1970:19

Postoje brojne varijante bez ovog problematičnog denotata. Ruske varijante ovog modela zagonetke ne sadrže ovakvu transformaciju:

пач пастых Mitrofanova 1968:20

Međutim, u ruskom postoji slična folklorna formula u zagoneci za denotat 'sline iz nosa':

Лысые нсы из подполья выглянули.

Mitrofanova 1968:55

Ako je prvobitna slika zvezdanog neba bila pokrivena zamenama *polje* : *ovce* : *pastir*, moguće je pretpostaviti da je pojava četvrtog denotata sekundarna (na što bi ukazivali relativno nelogični denotati, a pojava lekseme *pas* objasnila bi se paretimološkom vezom sa *pastir*, kao u ruskom primeru, odnosno očuvanjem traga praslovenske lekseme zbog uvođenja aloglotskih).

Sa druge strane, može se pretpostaviti da je *pas* kao zamena nekog denotata³¹⁵ i odgovarajuća atributska sintagma ipak primarna u modelu ili preuzeta kao formula (up. npr. rus. *лыс-бес*, *лысый бес* 'stranac, đavo' ËSSJa s.v. **lyсь(jь)*, *лыс перельс* 'из выражений при угощении' SRNG s.v. *лысый*). Mada u srpskohrvatskom folklornom materijalu dominiraju varijante sa *las-*, kao prvobitan praslovenski atribut može se pretpostaviti **lyсь(jь)* prema navedenim sh. *lisak* i ruskom *лысый*; dodatni argument ovoj tezi je slovinjsko *lěsi* sa šaljivim značenjem 'mesec' (ËSSJa s.v. **lyсь(jь)*, gde je data i argumentacija za semantički razvoj ovog prideva u 'nebeski, božanstveni').

5.2.3.18. Paradigmatizam sekundarnih parnih konstrukcija i delimičnih ponavljanja (*šilo vilo motovilo*) kao zamene denotata i zamene segmenta denotata na opšteslovenskom planu javlja se u tri modela zagonetaka sa denotatima: 1. 'lasta', 2. 'ždral', 3. 'pčele; tikva; zvono'³¹⁶.

1. U modelu zagonetke koji opisuje fizički izgled ptice, denotat je skoro dosledno 'lasta' (u nekim varijantama 'svraka'³¹⁷); ova ptica je uobičajeni ženski simbol i zato se u ovoj zagoneci povezuje sa tkanjem, smatra Gura 1984:152. *Motovilo* kao zamena denotata za 'pticu' nije slučajna, uočava Žuravljov 1980:54—55 i navodi niz ruskih potvrda da se kao tehnički termini koriste nazivi ptica.

Ozgo gunja, ozdo vuna,
napred *šilo*, ostrag *motovilo*.

šilo : vilo
šilo : vile
šilo : viče³¹⁸
pile : vile
šiljak : nožvice

Srećković 1899:265

Novaković 1877:112

Novaković 1877:112

Kostić 1930:136

Novaković 1877:112

Novaković 1877:112

³¹⁵ Up. potvrdu iz Levča:

Pun tor ovaca i šarenih jaganjaca,
a pred njima *pas svetilac*.

'zvezde i mesec'

St.M.M. 1900:1

³¹⁶ O mogućoj vezi različitih denotata u ovom modelu zagonetke na opšteslovenskom materijalu up. Sadnik 1953:47—52.

³¹⁷ U estonskoj potvrdi je 'kokoška': 'Lopta u sredini, šilo napred, lopata pozadi', Trusman 1890:54.

³¹⁸ Očigledno štamparska greška umesto *vile*, ali ga Bovan 1980:103 preuzima u ovom obliku.

šilo	: makaze	Novaković 1877:8
berkasto	: vilasto	Ilić 1846:229
ШИЛО	: МОТОВИЛКА	Stojkova 1970: 260
ШИЛО	: ВИЛА	Stojkova 1970:259
ШИЛЬЦЕ	: ВИЛЬЦЕ	Mitrofanova 1968:44
ШИЛО	: НОЖНИЦЫ	Mitrofanova 1968:44

Kao zamena segmenta denotata: 'rep' na slovenskom jezičkom materijalu javljaju se račvaste realije: *vile*, *motovilo* i *makaze*, ali se 'makaze' javljaju i u albanskom, grčkom, arumunskom i turskom (v. npr. Trnavci i Četa 1981:54, Riga 1968:189, Setta 1965:81, Nastev 1980:32, Đukanović i Rajković 1980:94).

Na balkanskom planu u okviru ovog modela uočava se izdvajanje grupe varijanata prema zamenama prvog i drugog segmenta denotata 'leđa i stomak ptice' koje pokrivaju balkanski grecizam *tiganj* (gr. τ'γάν', Setta 1965:81; ar. *tigani*, Nastev 1980:32; bug. *туган*, Stojkova 1970:260) i balkanska reč *pamuk*³¹⁹ (gr. μπαμπάκ', Setta 1965:81; ar. *bumbak*, Nastev 1980:32; bug. *памук*, Stojkova 1970:260). Areal obuhvata grčke, arumunske i bugarske varijante.

2. Zagonetka sa motivom 'govora na stranim jezicima'³²⁰ u srpskohrvatskim varijantama ima denotat 'ždral' (samo u potvrđi iz: Bovan 1980:104 'lasta'). Ruske varijante zagonetke imaju različite denotate: 'ždral; guske; mlin; mlačenje snopova; metla; puška; munja; grom; vetar; pčele'. Bugarskih potvrda za zagonetku ove strukture nema³²¹:

<i>Šilo vilo motovilo</i> ispod neba prohodilo; vlaški govorilo, arbanaski zanosilo.	Novaković 1877:50
šilo, motovilo crno vratilo	Bovan 1980:104 Pavićević 1937:40
ШИЛО-МОТОВИЛО	Mitrofanova 1968:94
ШИТО-БИЛО	Mitrofanova 1968:81
ШИТОВИЛО-БИТОВИЛО	Mitrofanova 1968:44
МОТОВИЛО-РОГОВИЛО	Mitrofanova 1968:44
МОТОВИЛО-ШИТОВИЛО	Mitrofanova 1968:44
ШИЛО-МОТРОШИЛО	Mitrofanova 1968:44
ШИЛО-КОПОШИЛО	Mitrofanova 1968:112

³¹⁹ Različita mišljenja o poreklu ove reči v. npr. u ERHSJ s.v. *bumbak*, Cioranescu s.v. *bumbac*, Škaljić s.v. *pamuk*, Budziszewska 1983 s.v. *pambuk* itd.

³²⁰ Up. u srpskohrvatskim baladama koje navodi Katičić 1989:70 npr.:

pod njim sedi Leventa,
na krilu mu Latinka,
latinski mu govori,
arbanaski zanosi.

Žuravljev 1979 daje i druge istočnoslovenske potvrde 'govora na stranim jezicima'.

³²¹ Postoje rumunske varijante u kojima denotat 'lasta' govori *unguresce* / *păsăresce* 'mađarski' i 'ptičiji' jezik (Gorovei 1898:318). Rumunski jezik ima ekspresivne zamene denotata: *țundră mindră*, *ținga minga* i *țintă mindră* (Gorovei 1898:318).

МОТОВИЛО-КОСОВИЛО	Mitrofanova 1968:24
МОТОВИЛО-КОТОВИЛО	Mitrofanova 1968:24
КРИВО МОТОВИЛО	Mitrofanova 1968:142
КРИВО, КОСО МОТОВИЛО	Mitrofanova 1968:94
КОСО, КОСО МОТОВИЛО	Mitrofanova 1968:81
ВИЛОВАТО МОТОВИЛО	Mitrofanova 1968:43
СИТО ГОРНОВИТО	Mitrofanova 1968:33

Neke ruske i beloruske varijante spajaju oba navedena modela u jedan³²², denotat je 'lasta', odnosno, u jednom ruskom primeru 'svraka':

Шитовило-битовило	Szatawiła, matawiła,
по немецки говорило,	po moru chadziła,
спереди шильце, сзади вильце,	pa niemiecku hawaryła
испод бело полотенце,	spieradu szyła, zzaду wily;
сверху синенько суконце.	pad spadam palatno.
	z wierchu sukno.

Mitrofanova 1968:44

Radić 1897:471

Ukrajinska varijanta sa denotatom 'lasta' (*шило-вило мотовило*, Gura 1984:152) ne sadrži motiv 'nerazumljivog govora', umesto toga ima motiv 'odlaska od kuće' (slično kao ruska potvrda u: Mitrofanova 1968:92 za denotat 'vitao na bunaru') i time se strukturno približavaju narednom modelu zagonetke.

3. Zagonetka sa motivom 'povratka kući' na južnoslovenskom prostoru ima nekoliko različitih nastavaka, karakterističan je npr. segment 'ni jelo ni pilo'. Zamene denotata su različite, najčešće su to 'sekira; pčele; zvono', ali mogu biti i 'puška; valj od kukuruza'.

Motovilo vilo

po gori hodilo:

ni vode pilo,

ni trave paslo,

opet sito doma došlo.

šilo vilo motovilo

motovilo vilo

mutovile vile

mutovilo vilo

utovilo vilo

šilo, vilo

šilo bodilo³²³

šilo borilo

Novaković 1877:185

Novaković 1877:50

Novaković 1877:185

Obradović 1985:7

Obradović 1895:7

Sundečić 1850:128

Bovan 1980:233

Novaković 1877:186

Vuksan 1893:156

³²² Radić 1897:471 upoređuje belorusku varijantu sa srpskohrvatskim zagonetkama i zaključuje da su u beloruskoj „spojene dvije naše zagonetke“.

³²³ Vinja 1986:191 diskutujući etimologiju talasozoonima reda Syngnathiformes konstatuje da je ihtionim *šilobadalo* nastao tautološki od *šilo* i glagola *badati*. Moguće je da je i folklorni termin uticao na izbor nominacije ihtionima.

- šogrla pogrlo Nerćes 1900:180
 samovila vila³²⁴ Kostić 1930:136
- Kao funkcija denotata:
 Po gori se *vilu i vilo* Novaković 1877:186
- Bugarske i makedonske varijante imaju vrlo širok dijapazon denotata³²⁵, dominiraju 'lubenica/tikva; pčela ili zvono':
МОТОВИЛА ВИЛА	Stojkova 1970:357
МОТОВИЛО ВИЛО	Stojkova 1970:357
МОТОИЛО-ИЛО	Stojkova 1970:222
ШИЛО БОДИЛО	Stojkova 1970:196
šilo budilo	Radivojević 1897:39
шило-боло	Stojkova 1970:242
шило било	Stojkova 1970:140
шило и бодило	Stojkova 1970:178
САМОВИЛА ВИЛА	Stojkova 1970:186
- ali i:
 отзад му *вила*, отспред му *шило* Stojkova 1970:259
- Bugarske zagonetke imaju i druge nastavke.
 Kajkavska i slovenačka varijanta imaju denotat 'igla', verovatno zbog asocijacije na *bosti*:
šilo bodilo	Lang 1914:111
šivē pubadivē	Šašel i Ramovš 1936:38
- Sličnu strukturu imaju i slovačke zagonetke sa denotatima 'sunce' i 'jež':
Šilo, bilo, po vode chodilo Dobšinský 1993:67
 Po hore sa túlalo, *šilo, bodalo* Dobšinský 1993:65
- Izložena građa pokazuje da je slovenska folklorna formula *šilo motovilo / motovilo vilo*³²⁶ karakteristična zamena denotata za modele (2) i (3), dok se u

³²⁴ Ovde i u odgovarajućim bugarskim potvrdama samo za denotat 'tikva' (za etimologiju v. Trubačov 1971:548—462 ali bez srpskohrvatske potvrde). Srpskohrvatske varijante sa motivom 'debljine' umesto 'povratka kući' imaju denotat 'tikva; repa':

Mirilo virilo

u travu se sakrilo,
 nit jelo a pilo,
 a na tri prsta debelo.

Mileusić 1901:6

Šilo bodilo, kroz zemlju hodilo,
 ni jelo, ni pilo, pedo utilo.

Selim 1900:36

³²⁵ Stojkova 1970:72 beleži da je *motovilo-vilo* uobičajena formula koja se upotrebljava u brojnim bugarskim zagonetkama: "В някои случаи външната връзка между думите се изоставя, а се запазва само смисловата, т. е. вместо омоними се използват синоними. По този начин е възникнала друга често употребявана формула '*шило-бодило*' или '*шило-боло*'".

³²⁶ Up. u: Radić 1897:471: „Za nas nema sumnje da je riječ *vilu* (koja je i onako, kako kaže (Vuk u Rječniku, prim. B.S.), poznata samo u ovoj zagoneci) ili ista riječ, što je i *vilu*, pa je Vuk pjevanje (jer ovake zagonetke djeca pjevaju na poseban način) uzeo za duljinu, ili je ovo

modelu (1) radi o antonimskom odnosu 'alatki', i to zašiljene: *šilo* s jedne strane, i račvastih: *vile*, *nožice*, *motovilo* sa druge strane. Zamena denotata u modelu (1) redovno izostaje. Srpskohrvatske štokavske potvrde ne daju osnovu za rekonstrukciju praslovenske formule sa glagolom **bosti* u drugom delu, ali na tu mogućnost ukazuju navedene kajkavske, slovenačke, slovačke, bugarske i eventualno ruske varijante.

5.2.3.19. Sekundarna regresivna ekstenzija netransformisane zamene denotata u parnu konstrukciju sa mutacijom javlja se u modelu sa denotatom 'badanj' (dominiraju varijante sa metaforom kao zamenom) up. § 5.2.3.12.:

<i>Bik</i> pije vodu,	
a vrat ne preginje.	Novaković 1877:4
šik bik	Novaković 1877:4
šikonja bikonja	Mijatović 1913:47

5.2.3.20. Paradigmatizam ekstenzije tipa parna konstrukcija sa mutacijom ka etimološkoj figuri u modelu zagonetke sa denotatom 'verige' (sa više potvrda za svaku varijantu):

<i>Grgur mrgur</i>	
<i>zgrgukljala</i> ti se creva	
dokle ne ugonetaš.	Novaković 1877:18
grgur mrgur	Novaković 1877:18
grčilo, mrčilo	Obradović 1895:3
gerčeno, merčeno	Grbić s.a.:5
zgrčeno, mrčeno	Kordunaš 1896:133
ali:	
crna crčila (sic)	Mijatović 1922:40
trn trčilo grm grmčilo	Srećković 1894:4

Za druge varijante ove zagonetke v. § 5.2.7.1. Varijante sa etimološkom figurom karakteristične su za prizrensko-timočku zonu i bugarski folklorni materijal.

5.2.3.21. Paradigmatizam ekstenzije tipa parna konstrukcija ka običnom ponavljanju³²⁷ utiče i na promenu funkcije ekstenzije u zagoneci: od zamene denotata ka funkciji denotata. U ovom konkretnom slučaju zamena denotata izostaje:

<i>Asan Kasan</i> po ulice 'svraka'	Debeljković 1897:9
<i>Klisa, klisa</i> na ulicu 'čoban i jandžik'	Debeljković 1897:3

samo opetovan drugi dio riječi *motovilo*, jer djeca i to čine, da ritma radi opetuju ili cijelu riječ, ili samo prvu, ili drugu polovinu riječi“.

³²⁷ Obično ponavljanje se ne sme gubiti iz vida u okviru paradigmatizma ekstenzija, ali kako ne predstavlja poseban etimološki problem, u ovom radu se samo uzgredno navodi.

5.2.3.22. Parna konstrukcija sa mutacijom kao funkcija denotata:

Krava otišla na pašu,
 ceo dan *landara, bandara*,
 a kod kuće gladna došla. 'zvono'

Bovan 1980:245

Parne konstrukcije sa glagolima inače su uobičajena pojava u slovenskom folkloru, up. tako rusko *кымум, мумум* u: Vinogradov 1968:113—114.

5.2.3.23. Parna konstrukcija sa mutacijom može biti i u ornamentalnoj funkciji. Zagonetke sa ovakvom strukturom zahtevale bi posebnu analizu, jer se verovatno radi o skraćenim tekstovima.

Šigic, migic,

puna šaka gnjdic.

'makovica'

Novaković 1877:125

Model zagonetke ima dosta potvrda, najčešće sa opscenom leksikom i denotatom 'smokva', ali se, neobavezna za model, parna konstrukcija razlikuje u samo jednoj varijanti:

šigica, migica

RSANU s.v. *migica*

Slična je zagonetka za denotat 'kaša':

single, mingie : mingie

Ilić 1846:230

tandara mandara : cicvara

Novaković 1877:86

Za parnu konstrukciju *single mingie* iz izvora: Ilić 1846, kasnije preuzetu u: Novaković 1877:86, može se pretpostaviti da je štamparska greška, latiničnim čitanjem, umesto **singic mingic* ili **šingic mingic*.

5.2.3.24. Slično prethodnom, u modelu sa denotatom 'kupus; kokoška; luk' i sl., rimovana apozicijska sintagma/parna konstrukcija može da bude u ornamentalnoj funkciji³²⁸, ali i zamena denotata (za paradigmatičnost broja u ovom modelu up. § 3.3.7.1.):

Osušin, dosušin,

na njemu sto kožušin'.

Zovko 1930:153

osušin, dosušin

Zovko 1930:153

ošužin došužin

Grbić s.a.:5

ošin došin

Obradović 1895:8

ošulj došulj

Obradović 1895:8

sušim bušim

Vuković 1890:75

ošušeno, došušeno

Debeljković 1897:2

ali:

od šušin do šušin

Bogdan-Bijelić 1924:187

od šušina do mušina

Mileusnić 1901:88

od šušina do šušina

Novaković 1877:122

u šišin do šušin

Bovan 1980:73

šušin do šušina

Kordunaš 1896:146

³²⁸ O ovoj zagoneći v. i: Sikimić 1991:99.

od šumina do šumina	Vuković 1890:59
osušena dasušina	Mirković 1887:108
u našega šušila	Obradović 1895:12
u našega dedušine	Novaković 1877:122

Da ekstenzija postaje obavezna u ovom modelu zagonetke svedoči sledeća, očigledno neodgovarajuća za model, parna konstrukcija u funkciji zamene denotata:

Šućur bućur u devet kožuha. 'kukuruz'³²⁹ Novaković 1877:107

Pojedine ekstenzije tipa parna konstrukcija nisu obavezno zavisne od konteksta i prenose se kao formule. U sledećem primeru ista parna konstrukcija ponavlja se u drugom modelu zagonetke:

Alaknem, til tisnem,
šućur bućur zapreće. 'hleb' Borisavljević 1892:126

Makedonske varijante:

осушен, досушен	Stojkova 1970:200
ожуве, дожуве	Stojkova 1970:200
оживелко, живелко	Penušliski 1969:191
жилеже, милеже	Stojkova 1970:200
жележе, мележе	Penušliski 1969:170
шиледже, беледже	Stojkova 1970:200
ожежен дожежен	Točak 1900b:94
ошушун, дошушун	Konev i Stoilov 1895:244
ожушен, кожушен	Radivojević 1900:93
ожушин, тожушин	Gabjov 1906—7:146

U ruskoj potvrdi samo:

Сидит *ожуха* в семи кожухах Mitrofanova 1968:85

5.2.3.25. Parne konstrukcije sa mutacijom povremeno se javljaju kao nominacije u drugim folklornim tekstovima, a ekstenzor nije obavezno prva leksema. Kada se odnose na životinje pejorativna nota nije obavezna. Ovakav postupak inače je karakterističan za evropske zagonetke u kojima su delovi kompleksnog denotata različite životinje (up. Sikimić 1991), a struktura teksta odgovara zagoneci o 'svinji i žiru' (up. § 5.2.4.9.), tako srpskohrvatske varijante često imaju ovaj denotat:

Šuri puri putem ide,
šići kići na rastiću,
šijom ću ti zavrnuti
glavu ću ti odvrnuti. 'žir i prase' Obradović 1895:14

Srpskohrvatske varijante ove zagonetke razlikuju se od drugih evropskih i uvođenjem motiva 'pretnje':

³²⁹ Novije realije 'kukuruz', 'paprika' i 'krompir' često se atribuišu starim modelima zagonetaka.

<i>šiju</i> bih ti <i>košijom</i> drala	Novaković 1877:92
šilom ću ti šiju sadrijeti	Obradović 1895:14
šiju ću ti derati	Novaković 1877:202
šiju ću ti udrijeti	Pavićević 1937:39
šiju bih ti odrla	Vuković 1890:86
kožu ću ti odrati	Bušetić 1914:3
glavu ću mu drijeti	Novaković 1877:127
čapru ću ti drijeti	Lopičić 1896:567
da ti šiju sljuštīm	Mijatović 1913:47
šilom ću ti kožu sljuštīt'	Novaković 1877:202
glavu ću da ti sljuštīm	Debeljković 1897:8
odvrnuću ti <i>šiju vijū</i>	Obradović 1895:14

Izložena paradigma motiva 'pretnje' ukazuje na sekundarne parne konstrukcije: *šija* : *košija* (up. RSANU s.v. *košija* „bez određenog značenja“), odnosno: *šija vijū*, koje se u drugom segmentu teksta razvijaju pod uticajem prvog segmenta, gde su inače strukturno očekivane. Sama pretnja, na osnovu izložene građe, mogla je da glasi: **šilom šiju dreti*, i time potpuno osvetljava inače nejasnu kosovsku zagonetku (iz: Debeljković 1897:10) sa denotatom 'kljun drvo': *Šilčić na granjku šiljim šiti šiju drat*. Ovde je paremema *šilčić* izgubila očekivane odlike parne konstrukcije. Istu arhivsku potvrdu Bovan 1980:31 čita: *Šilčić na granku, šiljam šiti šiju dat*.

Parne konstrukcije i u dečijoj pesmi:

Racica tacica
na policu skočila

Lang 1913:370

U brojanici:

šatka patka igrala
bela guska svirala

Veljić 1901a:5

Ako se odnose na ljude, pejorativna nota je obavezna. Tako u šaljivim pesmama:

Ja s' načini *šejinbejin*. Eto meni dobar tajin

Klarić 1912:181

Stari deda *šigu migu*,
o dve babe vodi brigu

Trebješanin 1960:77

U šaljivoj priči:

Pisal je *Šereg-bereg* svemu sinu Mustafanu

Rožić 1908:93

U uspavanci:

*Šara Mara*³³⁰ *išarala* dete,
metnula ga u *šarenu* torbu

Petrović 1948:412

Slično u dečijoj pesmici:

Šarko Marko, pes Mikula,
zdigni vuha, dam ti kruha

Lang 1913:241

³³⁰ Up. i tumačenje iz RJAZU s.v. *šara-gara*: 'nadimak za nečistu ženu kojičava lica'.

Ovo posebno pada u oči u rugalicama gde se uz isti ekstenzor smenjuju razne vrste parnih konstrukcija i apozicijskih sintagmi:

Ciganine, miganine,
je l' ti žena mlada? RSANU s.v. *miganin*

Ciganka — biganka! Sikimić, B. usm. potvrda

Ciganine — bane
oteraj mi vrane. Sikimić, B. usm. potvrda

Ciganine, banine
koj ti pere haljine?
Ciganka, Banka Bušetić 1920:29

(...) *Hanka, banka,*
triput ciganka! Kićine pesme 1926:67

Ciganine ganine,
ko ti pere haljine?
Ciganka ganka Miodragović 1914:345

Ciganine, Anine
koj ti pere haljine?
Ciganka Anka Bušetić 1920:29

Ciganine — gavanine,
ko ti pere 'aljine? Klarić 1912:185

Rugalice mogu da sadrže i rimovane apozicijske sintagme sa semantičkom ekstenzijom:

— kradljivac:
Ajduk, kradivuk! RSANU s.v. *kradivuk*

— ošišano dete:
Šišakinja, brijakinja,
oš gara, komatara! RSANU s.v. *brijakinja*
Šišak, brijak, tatin kijak. RSANU s.v. *brijak*

Strižak bričak,
na dve jajca — kvak. Tanović 1927:122

— Šokac:
Šokac, bokac, up'o u lonac. RSANU s.v. *bokac*

Šokac bokac repati,
sjutra ćeš nam krepati RSANU s.v. *bokac*

Pojedine rugalice lančano nižu različite ekstenzije, tako za Jevrejina sa efektom inojezičnosti:

Groš-kokoš Zovko 1906:295—296

Čivut, čivut,
šakter, bakter,
handele, bandele. RSANU s.v. *bakter*

U rugalicama su česte apozicijske sintagme koje se rimuju sa nekim drugim segmentom teksta:

— tužibaba:

Tužibaba resa
za komadić mesa³³¹.

Remetić, S., Kladanj, građa za RSANU s.v. *tužibaba*

Tužibaba jeca
ulovila *zeca*

Sikimić, B., usm. potvrda

Up. stihove iz dečije igre:

Ceca beca, ubi Janko *zeca*

RSANU s.v. *gogolja*

Lična imena su poseban predmet rugalica u vidu rimovanih apozicijskih sintagmi čiji se efekat zasniva na principu semantičke ekstenzije, obično regresivnog tipa³³², ali nisu isključena ni drugačija rešenja. Tako npr.:

— Petar

Petar, Petar kokošar,
goni koke na pazar (uspavanka)
Setar, Petar, kokošar,
tera guske na pazar

Petrović 1948:412

Bušetić 1920:39

— Milovan

Milovane bane,
sve ti kože vrane (uspavanka)

Petrović 1948:412

U malim folklornim formama, za razliku od drugih folklornih žanrova, *ban* u atributskim sintagmama dobija i pejorativnu notu, up. i navedeni primer iz rugalice: *Ciganine* — *bane*.

— Nikola

Oj *Nikola, Nikola*,
veži kučku za kola (uspavanka)
Nikolica peca,
ulovio *zeca* (uspavanka)

Petrović 1948:412

Petrović 1948:412

— Jeremija

Jeremija rale,
izgubio gajde

Pavlović 1921:192

— Milan

Milan, Milan gotovan
juri mačke po tavan

Milosavljević 1985:54

5.2.3.26. Regresivna motivacija rimovanih apozicijskih sintagmi

Regresivna motivacija se u nekim primerima lako uočava, tako u rugalicama: 'U ponekim selima ima naročitih brojanica kojima se čobančići međusobno grde': *Bačina* u Temniću:

³³¹ Up. i: Sikimić 1993.

³³² Brojne srpskohrvatske primere donosi Miodragović 1914. Ciešlikowski 1967:150—156 daje abecedni popis poljskih ličnih imena i odgovarajućih dečijih rugalica.

Bačinići činčiči!

Čin'te čas

Veljić 1901b:5

U prethodnom paragrafu navedena je paradigma rugalice Ciganima, tako se varijanta sa apozicijskom sintagmom *Ciganine miganine* objašnjava opscenom motivacijom prema glagolu *migati*, koji sledi dalje u tekstu rugalice (up. Karadžić 1974:35—36).

Regresivno se mogu motivisati ne samo dvočlani pseudoonimi već i simplex pareme. Tako je jednostavna regresivna motivacija u:

U našega *čadonje čadan* pupak do zemlje. 'dim' Grbić s.a.:5

U našega *čadonje,*

čadipupak do zemlje. 'verige na kotlu' Obradović 1895:12

Jedna od karakteristika ovakog načina motivisanja je nestabilnost:

U našega *garonje*

pupak se spuštió do zemlje.

Kordunaš 1896:146

Slično:

U našega *turudana*

turbilica bez jezika. 'nožice, makaze'

Petrović 1896:252

U našega *durudana*

dur vilice bez jezika. 'vile i nožice'

Mićević 1952:353

Regresivnu motivaciju poštuju donekle i sledeće varijante teksta zagonetke iste strukture ali sa motivom odeće:

U našega *ćulumana,*

zelen *ćurak* i dolama. 'kesten'

Mileusnić 1901:131

U našega *dolomana* crven tur i *dolama*. 'paprika' RSANU s.v. *doloman*

Motivacija nije dosledna:

U našega *toromana*

crven tur i dolama. 'paprika'

Novaković 1877:161

U drugim varijantama zamene denotata su: *korkoman, tutulan, trtoman*³³³.

Pojava turcizama *dolama, ćurak*, u nekim varijantama iz ovog niza (kao delova denotata) i veza sa novom realijom 'paprika' ukazuje na preuzimanje starog tvorbenog postupka.

5.2.3.27. Rimovana apozicijska sintagma javlja se i u modelu zagonetke, uglavnom sa kompleksnim denotatom 'kolevka sa detetom'. Zamena drugog denotata, 'dete', prvobitno se sastojala od atributa i imenice, koji se u nekim varijantama spajaju u celinu (up. *viti kos: vitikos*). Etimološki posmatrano, ekstensor bi bio *fin/vin*, a prvi član sintagme *škrinja/škrinjica*³³⁴. Obe ove lekseme, poreklom stare romanske pozajmljenice u srpskohrvatskom jeziku³³⁵, u zagoneci

³³³ Više o zamenama denotata u ovom modelu zagonetke u: Sikimić 1994:320—321.

³³⁴ Može se pomišljati i na semantičku ekstenziju *škrinjica* 'sanduk' → *vinica/viničica* 'vinski podrum'.

³³⁵ Up. ERHSJ s.vv. *škrinja* i *fin*. Etnografski izvori dozvoljavaju mogućnost postojanja realije u praslavensko doba, tako Gavazzi 1978:14. Leksema je zastupljena i u slovenskom folkloru: „Од-новременно, однако, слово *kolda* может выступать в качестве варианта обозначения

su pretrpele znatnije transformacije. Atribut je dalje regresivno motivisao drugi deo sintagme koja zamenjuje prvi denotat, ali i ta veza u nekim varijantama izostaje:

<i>Tinjičica vinjičica</i>		
u njoj poje vitikos.		Novaković 1877:40
tinjičica viničica	: (mudrokos)	Novaković 1877:40
tiničice, viničice	: vikokokol (sic)	Zovko 1930:151
tanjičica, vinjičica	: vitokos	Bovan 1980:127
tanjičica, vinjičica	: viti kos	Andrejić 1971:55
tanjičica, višnjičica	: vitokos	Bovan 1980:128
krinjičica brnjičica	: (zlatni tić)	Novaković 1877:40
skrinjičica binjičica	: bin kokot	Novaković 1877:40
škrinjica vinjica	: vinjkokoš	Novaković 1877:40
škrinjica, vinjica	: vinkokoš ³³⁶	Stojanović 1879:191
škrinjica, vinjica	: vitikos	Petrović 1896:252
u skrinjicu vinjicu ³³⁷	: vintikos	Novaković 1877:40
škrinja vinja	: koka fina	Obradović 1895:14
škrinjica binjica	: (vrani golubak)	Vuković 1890:77
vinica krinjica	: vinkokoš	Oklobdžija 1922:16
lipa palipa	: (ptica kraljče)	Vuković 1890:48

Model zagonetke je prisutan u balkanskom folkloru i otvara problem prvobitnog denotata, jer se na srpskohrvatskoj građi javljaju i: 'kvočka na jajima; katanac na sanduku; kesten'. Rumunske i grčke zagonetke slične strukture imaju denotat 'duša' (ovaj denotat nije uobičajen u srpskohrvatskom folkloru, tako ga npr. nema u zbirci: Novaković 1877). Denotat 'duša' obično je zamenjen nekim ornitonimom (rum. *porumbiță*, *hulubiță* 'golubica'; *găină cucuiată* 'čubasta kokoška'), a telo > 'sanduk' (rum. *lădiță* 'sanduk'). Albanska zagonetka iste strukture, kao i srpskohrvatske varijante, ima denotat 'dete u kolevci'. Etimološka analiza pojedinačnih leksema za sada ne daje indikacije o poreklu celog teksta, jer su npr. sve zamene denotata za 'telo' aloglotske za dati jezik.

„сундучка“. Этот мотив отражается такими „предметными“ названиями божьей коровки, как рус. коробка, коробочка, слов. *skrinka-marinka*, с.-х. *gospa-škrinica*, т.е. „дева Мария-сундучок“ и т.п. Он репрезентирует тему свадебного, а также использующегося в девичьих гаданиях ч а н а / с у н д у к а (в текстах свадебной ориентации северное „сундук“ соответствует южному „чан“, ср. в белорусской корьевской песне: „ — Юр'я, сыры бор гарыць! / — А што у тым бару стаіць? / — Стаіць новая скрыня. / — А што у той скрыні ляжыць? / — Сукні і суборы — дзявокія уборы“. С девичьим „сундуком“ связан мотив одежды в названиях и мифологии божьей коровки, изредка фиксирующийся у славян (чеш. *Korunko, verunko, červenej kabátek slíkej, bílej oblíkej*“), а также мотив ключа, который важен для ряда ее западноевропейских номинаций.“ (Ter-novska 1993:49).

³³⁶ Sa denotatom 'kesten'.

³³⁷ Primer je iz Crne Gore, pa se može pretpostaviti da je nominativ *skrinjica vinjica*. Up. varijantu iz Stoca:

U škrinjici, vinjici,
poji mali vitikos.

Petrović 1896:25

- Am o *lădişă* cu o *porumbişă* Gorovei 1898:360
 Am o *lădişă* şi-n nuntru o *hulubişă* Gorovei 1898:361
 Am o *găină cucuiată*,
 o țin în *cămară* încuiată. Gorovei 1898:361
 Arumunska i novogrčka potvrda, pored strukturne, imaju i leksičku etimološku vezu, balkanski kontekst dopunjuje albanska zagonetka:
 Am nă *sandukică* cu *nişti nişti* nuntru Nastev 1980:46
 ('Imam jedno sanduče sa nečim-nečim unutra')
 'Εχω ένα σιντουκάκι
 κι' έχει μέσα κάτι-κάτι. Setta 1965:37
 ('Imam jedno sanduče s nečim-nečim unutra.')
- Ni kuti gjylgjyli,
 midis ti bylbyli. Trnavci i Četa 1981:88
 ('Kutija đul-đul, u sredini bulbul.')

5.2.3.28. Sudeći po raspoloživim primerima, regresivna motivacija karakteristična je za zagonetke sa kompleksnim denotatom. U sledećem modelu denotat je 'životinja i sise'. Apozicijska sintagma u prvoj grupi primera izgleda nemo-tivisana, zamena prvog denotata je obično *vjeverica* ili izostaje (v. § 5.2.2.1.).

- Vodu nosi *vjeverica*,
 u *vršćiću*, *karašćiću*,
 dolje vrata okrenula,
 voda joj se ne prosipa. Karadžić 1897:337
 mješćići tarašćići Novaković 1877:19
 mješćić tarašćić Rastureno s.a.:9
 mješćić talošćić Obradović 1895:2
 mješćić talajćić Obradović 1895:2
 vršćić, karašćić³³⁸ Karadžić 1897:337
 jelić kostelić : ulaža Novaković 1877:XVIII

Međutim, dve varijante sa *mješćić talošćić* i *mješćić talajćić* pokazuju regresivnu ekstenziju, jer je u nastavku:

taloš meni, *taloš* tebi, *taloš* ne mož pogoditi.

odnosno:

talaj meni, *talaj* tebi, *talaj* nama obama.

Ovaj drugi segment zagonetke ponavlja postupak karakterističan za anagramni tip zagonetke:

Tiga ja, *tiga* ti, *ti ga* ne mož pogoditi. 'tiganj' Novaković 1877:221

Druga grupa varijanata istog modela pokazuje progresivnu ekstenziju zamene prvog denotata³³⁹ (pod kojim se podrazumeva neka domaća životinja) u rimo-vanu apozicijsku sintagmu:

³³⁸ Up.: *karašćelica* 'vrsta veće čaše' u Crnoj Gori, RSANU s.v.

³³⁹ U prethodnoj grupi je najčešće *vjeverica*, ali i *ugrčica*, *ulaža*, odnosno ovaj deo izostaje.

Čaurica vodu nosi,
u *mješčiću čaurčiću*,
strmo grlom nesvezano.

		Karadžić 1897:378
mješčić, čaurčić	: čaurica	Karadžić 1897:378
meščić stvarčić	: stavarica	Mileusnić s.a.:87
mješčić saverčić	: saverica	Jovanović 1898:100
mješčić tintirić	: tintirika	Vuković 1890:79
mješčić, tebeščić	: tebekuša ³⁴⁰	Ivančević 1900:156
srebrni ibričić	: srebrnica	Pavićević 1937:41
mužić stvarčić	: stanarica (sic)	Vuković 1890:74

Teško se može pretpostaviti da je, možda, proces bio obrnut: da je zamena prvog denotata kreirana na osnovu transformisanog drugog dela zamene drugog denotata (osim u poznijoj varijanti sa turcizmom *ibričić*).

Postoje i varijante u kojima je ekstenzija obrazovala etimološku figuru:

<i>Kasuljica kasa</i> u vedrici vodu nosi		Srećković 1894:10
<i>Kasalice kasa</i> uz brdo niz brdo, u <i>kasacima</i> vodu nosi		Mijatović 1913:21

5.2.3.29. Regresivna motivacija javlja se i u modelu sa običnim denotatom 'orah' (ali i 'kazan i rakijska lula; lešnik'). Međutim, denotat se može segmentirati, pa je ekstenzor atribut uz segment 'ljuska': *kožuščić*:

<i>Radojica, grguljica</i> , u <i>grguljavom</i> kožuščiću u dubokom potočiću.		Novaković 1877:155
Radojica, grguljica	: grguljavom	Novaković 1877:155
Radonjica drdonjica	: drvenom	Novaković 1877:155
Žutonjica, Radonjica	: žutome	Srećković 1894:11
ovr'onja Radonja		Novaković 1877:155
Radonjci, Grbonjci		Bušetić 1914:5
Malonjica, radonjica		Mijatović 1913:25
žutuljica, pupuljica		Srećković 1894:11

Denotat isti: 'orah' (up. i varijante bez parne konstrukcije, ali sa etimološkom figurom):

Sedi <i>grgur</i> na <i>grguravoj</i> grani, ogrnuo se <i>grguravom</i> gunjom.		St.M.M 1900:15
--	--	----------------

³⁴⁰ Ova varijanta ima denotat i strukturu kao model zagonetke o 'lovu', up. §§ 2.3. i 5.2.4.1.:
za njom leti *tebekalo*
da uhvati *tebekušu*,
al' neda tinda ni gledati
a kamo li uhvatiti.

Gug sedi na *gugovoj* grani,
gugovom se gunjom ogrnuo³⁴¹.

Bušetić 1914:4

I u bugarskoj potvrdi denotat je 'orah':

Седи Гугу на гугува веџница
и са гугум потърсува с гугува дрипчица.

Čičovski 1892:214

Varijante ovog modela zagonetke koje sadrže glagole (*sedi*, *ogrnuo se*) mogu se strukturno porediti sa modelom opisanim u § 1.6.1. Svođenje na prototip ova dva modela ukazuje na sekundarnost navedene rimovane apozicijske sintagme.

5.2.3.30. Paradigmatičnost ekstenzije često znači i njeno izostajanje u nekim varijantama: tako u modelu sa denotatima 'glista; grah; stog sena' gde parne konstrukcije *uzengi bengi* i *efendija bendija* smenjuje ekstenzija *beg begi* (sa rimom prema *legi*), odnosno sintagma *crven beže* (sa rimom prema *leže*).

Sinhrono, kao da je u pitanju regresivna motivacija glagolom:

Uzengi bengi
u zemlji leži,
kiša ga bije,
kišu *begeniše*.

Novaković 1877:30

uzengi bengi
*efendija bendija*³⁴²
beg begi
crven beže

Novaković 1877:30

Zovko 1930:156

Obradović 1895:2

Vuković 1890:24

Paremema *uzengi bengi* etimološki je zanimljiva jer nema očekivani sufiks *-ja* (ostala je nepromenjena u odnosu na turski etimon *uzengi*). Sve varijante ovog modela zagonetke sadrže turcizme (*uzengi*, *efendija*, *beg*, *begenisati*), pa se i za poreklo parnih konstrukcija iz ovog modela može pretpostaviti tursko poreklo³⁴³.

5.2.3.31. Regresivna motivacija rimovanih apozicijskih sintagmi uočava se i u drugim folklornim tekstovima. Tako u dečijim razbrajalicama:

Oj, *Jovane*, *gudovane*,
guduj tebe, *guduj* mene³⁴⁴

Nikolić 1910:284

³⁴¹ Aliteraciju *gu* pokazuje i leksema *gunja*.

³⁴² Up. i makedonsku zagonetku za denotat 'petao':

Ефенди, *фенди* буклиа,
тегни, под стреја легни.

Ikonomov 1889:147

³⁴³ Parne konstrukcije turskog porekla definiše Petrović 1993.

³⁴⁴ Brojne varijante ove razbrajalice ne pokazuju regresivnu motivaciju, tako npr.:

Oj *Jovane kordulane*
Oj *Jovane kordovane*
O, *Jovane kapetane*
Oj *Jovane dobrovane*
Oj *Jovane dudovane*
Oj *Jovane dolgovane*

Mileusnić 1901a:17

Miodragović 1914:232

Miodragović 1914:232

Riznić 1900a:20

Mileusnić 1902:64

Nepoznati s.a.:2

- Oj *Jovane Goldovane!*
Goldo mene, goldo tebe Riznić 1900a:29
- Ej, *Jovane Doldomane,*
dol do mene, dol do tebe Kića 1905/21³⁴⁵
- Oj *Jovane gotovane,*
gotov meni, gotov tebi Mijatović 1907:225
- Oj *Jovane, gotovane,*
gotvi pile za večeru Riznić 1900a:21
- Oj, *Jovane, kopitare,*
svi su konji kopitari Trebješanin 1960:81
- Ovakav tvorbeni postupak je folklorna formula, up. npr. fragment lirske pesme:
- O *jablane klikovane!*
 De si sinoć *klikovao?* Rovinski III 1994:486
- U razbrajalici:
 Tpr, tpr, *tanculja kovanculja.*
Kovan leti, te poleti Bušetić 1920:34
- Čula, čula revendžula,*
rebet tekla i pretekla Jednoški 1900:208
- U poslednjoj navedenoj varijanti, osim regresivne motivacije, parna konstrukcija je nastala hipokorističkom tvorbom, pa je tu ekstenzija dvostruka. Tako je i u drugim varijantama iste pesme u kojima se etimološka veza sa eventualnim ekstenzorom sinhrono gubi:
- Tpr, tpr, *čulja, kovačulja*
kolo vela na sivici Bušetić 1920:33
- Tpr, tpr, *čulja, pobrčulja*
brdom išla, brdom tekla Bušetić 1902:19
- Palićanje, prelićanje,*
pali baba teletinu
lukinje, barakinje,
luke teku da uteku
na lukovu glavičicu Mijatović 1911:164
- Takav slučaj dvostruke ekstenzije postoji i u rugalici³⁴⁶:
- Bugarine rine,*
zarile te svinje,
u rastove žile Mijatović 1922a:104

Oj *Jovane buzdovane*
 Oj *Jovane zlatomane*

Preradović 1895:92
 Bušetić 1920:34

³⁴⁵ Izvor je list *Kića*, Niš.

³⁴⁶ Up. poljske rugalice *Nemcima*, Cieślowski 1967:155.

5.2.3.32. Delimične parne konstrukcije u zagonetkama nastaju najčešće sa antroponimima, a u folkloru uopšte od bioidionima, pa se ovakva tvorba poklapa sa hipokorističkom tvorбом antroponima³⁴⁷. U zagonetkama se delimična parna konstrukcija može sastojati od replike (inicijalni segment ekstenzora) i modela. Tako za denotat 'rosa'³⁴⁸ (gde je replika i dodatno transformisana hipokorističnom tvorбом):

Minda mindolina

ključe izgubila;
našao ih mesec,
otelo mu sunce.

Novaković 1877:194

Manda mandolina

Petrović 1948:449

Madga Madgaljina (sic)³⁴⁹

Durlić 1984:101

U ruskim varijantama za isti denotat³⁵⁰:

Заря-заряница по городу ходила³⁵¹, ключи обронила;

месяц видел, солнце вскрапо, а земля сохранила. Mitrofanova 1978:51
заря зарянка Poslovice 1961:189

ali i:

заря заревила

Poslovice 1961:193

U nekim ukrajinskim varijantama *ključeve* je izgubila *Święta Ursula*, up. Gustawicz 1893:237 (ali postoje i varijante u kojima ova zamena sasvim izostaje, up. npr. Вперед ішла — ключі знайшла, Bojko 1962:184). *Święta Ursula* u poljskoj varijanti zagonetke gubi *perle*, ali se u paradigmatskom nizu javljaju i drugi katolički sveci: *śвента barbara*, *śвенты рох* (up. Bartmiński 1973:237).

³⁴⁷ Srpskohrvatska onomastička terminologija koja pokriva ovu pojavu nije jedinstvena: „Osobna imena — kratice nastaju od dva formanta, tj. od preformanta koji dobijemo ako neko osobno ime skratimo za jedan, dva sloga ili više njih (monosilabna, bisilabna kratica, monosilabni, bisilabni preformant; Maretić to zove krnjadak, Šimundić okrnjak prvoga reda; za koformant on ima termin okrnjak drugoga reda) koji se mogu uzimati s početka, sredine ili kraja imena i tom preformantu dodajemo koformant (drugi formant) jedan od formanata za tvorbu skraćenih imena, hipokoristika. Ti koformanti služe u isto vreme u derivaciji običnih imena“ beleži Putanec 1976:X. Detaljnije o hipokorističkoj tvorbi antroponima u srpskohrvatskom jeziku v. npr. u radovima: Putanec 1976:X i Šimundić 1988:XXII.

³⁴⁸ Levin 1978:307 uočava da su zamena denotata u ovom modelu zagonetke *ključevi*, a po formalnim obeležjima trebalo bi da bude *Minda Mindolina* (u ruskoj varijanti koju citira to je *Долгая Орина*).

³⁴⁹ U vlaškoj zagoneci istovetnog sadržaja, sa denotatom 'slana'. U rumunskim potvrđama 'ključeve', odnosno 'nož' gubi *moşul* 'starac' (Flora 1981:32), a češće se akter pokriva ličnom zamenicom u prvom licu jednine (Gorovei 1898:32 i Flora 1981:36).

³⁵⁰ Mitrofanova 1978:51, oslanjajući se na Afanasjeva, pretpostavlja hrišćansko poreklo ove zagonetke. O zagoneci o 'kosi' kao baltoslovenskoj up. Civjan 1988:237.

³⁵¹ Katičić 1987:30 analizira formulu *по городу ходила* u sklopu obreda plodnosti. Ova formula se ne javlja u svim ruskim potvrđama, pa je verovatno sekundarna za ovaj model zagonetke. Rus. *Заря-заряница, красная девица* je folklorna formula u ruskim zagonetkama i basmama, up. Vlasova 1972:199.

Tvorbeni model je produktivan u srpskohrvatskom folkloru, pa je moguća i progresivna ekstenzija (za model zagonetke up. § 1.6.2.):

Klinda Klindolina,
pinda zja,
trgoh klindu, te udarih pindu. 'tučak i stupa' Bušetić 1914:5

5.2.3.33. Zanimljiv paradigmaticizam ekstenzije razvija model zagonetke sa denotatom 'pčela' (kod Novakovića denotat je opisan kao 'kosić kad plete gnezdo'). Prvi član parne konstrukcije je model, a zatim sledi finalni segment ekstenzora (*Katalena lena*). Međutim, model može da se razbije homonimskom transformacijom replike (*Kata lenja, lenja*), pa i da dobije sinonimne replike (*Kata lenja i kata seđa*). Na izbor antroponima *Katarina/Katalena* mogla je regresivno da utiče leksema *katanac*.

Katarina kata
kata bilje brala,
te *katance* plela. Novaković 1877:101

Katalena lena,
ni plet plela³⁵²,
ni vez vezla : *katance* Marić 1897:11

Kataklena-lena,
kataklena odi,
te vez veze : *katance* Milosavljević 1913:373

Kata lenja, lenja;
kata kreći-sedi : *katance* Mijatović 1913:20

Kata lenja,
i *kata seđa* : *katance* Bovan 1980:117

Bugarska potvrda sličnog modela zagonetke³⁵³ za denotat 'pčela' sledi ekstenziju tipa *Katarina kata: katanac* :

Темеройка — ройка
в темен рог седи,
бял бисер ниже. Stojkova 1970:274

U dečijoj pesmi slično razlaganje istog antroponima:

Katarina — rina,
božja mučenica Klarić 1912:182

5.2.3.34. Replika može da bude naknadno paronimski transformisana, tako u zagoneci sa denotatom 'ovca' ekstenzija funkcioniše kao *model + replika* sa

³⁵² Srećković 1894:6 ima: *ber bere*.

³⁵³ Verovatnoću da su u pitanju prilično udaljene varijante istog modela zagonetke povećava crnogorska (?) potvrda sa istim denotatom ('čele, kad med grade'):

Sevo sjedi, sevu gradi,
berberu vez veze:
pak mu ga takmi.

S. 1897:32

finalnim segmentom ekstenzora. Pravilnost drugih varijanata potvrđuje ovu pretpostavku.

- Margita vita*
 po gori se skita,
 kada došla na njivu,
 svukla s' sebe haljinu. Nar. zag. 1902a:950
- Isti je slučaj u varijantama dečije pesme:
- Margita — gita,*
 Po potoku skita Mijatović 1907:188
Palangita gita
 po potoku skita Bušetić 1920:31

5.2.3.35. Paradigmatizam delimičnih parnih konstrukcija može se pratiti na modelu basme protiv lasice³⁵⁴, gde su replike inicijalni segment ekstenzora.

- replika + model
Laso, lasice, da ti dođeš u nas Đorđević 1958:297
Lajo, lasice, prete ti moji miši Đorđević 1958:297
Lase, lasice, po Bogu sestrice Đorđević 1958:298

- model sa deminucijom + model sa deminucijom (obična reduplikacija)
Nevestice, nevestice, moji ti miševi prete Đorđević 1958:297

- replika + replika (obična reduplikacija)
Rajo, Rajo! ala si lepa! Đorđević 1958:298

- replika + model sa deminucijom (pretpostavljeni model bi bio *lasica)
O laso, lasičice,
 prijete ti naši miši
 Gagović, S., Piva, s. Bezuje, građa za R SANU, s.v. lasa

- model sa deminucijom + replika (pretpostavljeni model bi bio *nevesta)
Nevestice, nejo, pretili ti naši miši Petrović 1948:331

- rimovana apozicijska sintagma sa semantičkom ekstenzijom
Lasice, nevestice, pozdravili te miši Đorđević 1958:297

³⁵⁴ O 'lasici' u slovenskom folkloru v. Gura 1981 i 1984; ovi radovi, na žalost, ne sadrže srpskohrvatske primere. Tako zapažanje Gure 1981:129 da u nekim tekstovima 'miševi jedu kumu lasicu' ostaje vezano samo za beloruski folklor.

5.2.3.36. Inovokacija, direktno obraćanje u basmi za pravljenje svirale od kore drveta (*model + model + model sa deminucijom* i dalje etimološka figura sa glagolom) ima svojstva etimološke magije:

Mezgra, mezgra, mezarica,
svako drvo *promezgalo*

Gagović, S., Piva, s. Bezuje, građa za RSANU s.v. *mezgra*

Ovakve kratke dečije pesmice imaju strukturu magijskog teksta i inicijalno imenovanje nečiste sile³⁵⁵ U basmama za imenovanje nečiste sile ima i drugih mogućnosti, tako npr.:

replika (finalni segment ekstenzora) + model³⁵⁶

Nik-nepomenik

Radenković 1990:286

replika (inicijalni segment ekstenzora) + model sa deminucijom

Eče, ečemičence, dnes da viđa

Radenković 1990:322

³⁵⁵ Za motivaciju imenovanja nečiste sile v. Radenković 1990:283—287.

³⁵⁶ Za tvorbeni postupak up. rusku zagonetku: *Чан-молчан* серебряная покрывка. 'led na reci' (Mitrofanova 1978:54), odnosno: *чан-велчан* (Poslovice 1961:224).

5.2.4. Ekstenzija tipa *figura etymologica*

Uobičajeni lingvistički postupci pokazuju se nedovoljni pri pokušaju analize paremiološkog leksičkog materijala koji sinhrono izgleda kao *figura etymologica*³⁵⁷. Podele etimoloških figura po sintaksičkim i morfološkim kriterijumima³⁵⁸, na materijalu folklornih tekstova dopunjuju se paremiološkim kriterijumima. Etimološka figura u zagonetkama skoro obavezno pokriva zamenu denotata ili njegovo svojstvo.

5.2.4.1. Etimološke figure sa glagolima³⁵⁹

U modelu³⁶⁰ zgonetke (v. § 5.2.1.1. sa binarnom mocionom ekstenzijom) javlja se kao treći član u ekstenzivnom nizu i glagol, tako da je ekstenzija proširena na etimološku figuru. Mocioni par nije obavezan u svim varijantama, pa u izloženoj glagolskoj paradigmi ima i primera koji nisu navedeni u § 5.2.1.1. Denotati su 'tele, krava i čoban; ovce, pas i vuk':

Jendek ide uz ulicu,		
jendečica niz ulicu,		
hoćahu se <i>jendekati</i> ,		
ne dade im čiča glava.		Karadžić 1897:347
jendekati	: jendek, jendečica	Karadžić 1897:347
endekati	: endek, endečina	Vuković 1890:33
da se jenderčiju (?) ³⁶¹	: jendekalo, endečica	Debeljković 1897:9
jedinkati	: jedinkalo	Novaković 1877:238
rendisati	: rendisalo	Novaković 1877:149
rendesati	: rendesalo	Karadžić 1897:362

³⁵⁷ O praslovenskoj predodređenosti zvučne (i smisaone) izgradnje strofe (ili cele pesme) zvučanjem ključne reči up. Ivanov 1969:46. Za etimološko istraživanje osnovno je to što se u takvim strofama može otkriti etimološka figura, koja potvrđuje pripadnost dve reči jednom korenu (Ivanov 1969:47).

O sintagmatskom momentu stajaćih spojeva poreklom etimoloških figura i njegovoj važnosti pri tumačenju složenica kao fragmenata prajezičkog teksta i razjašnjenja nekih semantičkih odnosa up. Loma 1990:90.

³⁵⁸ Simeon 1969 I:323. Up. i primere u: Katičić 1989:71 u kojima „Ist die etymologische Figur nicht von Prädikat und Objekt gebildet, sondern von Subjekt und Prädikat“.

³⁵⁹ O etimološkim figurama — glagolskim parovima turskog porekla na materijalu makedonske narodne poezije v. Jašar-Nasteva 1987:48—49.

³⁶⁰ Model zagonetke opisan je u: Volocka 1988 i 1991.

³⁶¹ Bovan 1980:87 čita: *jendesiju*.

rumendati	: rumendilo	Mutić 1901:132
mandekati	: mandeka	Mileusnić s.a.:53
čevrngati	: čevrngalo	Mileusnić s.a.:79
šušubati	: šušubača, šušubač	Karadžić 1897:383

Model zagonetke drugačije strukture, bez mocione ekstenzije, ali sa istim denotatom:

<i>Rudinke se rudinaju,</i>		
pred njima nuti, nuti,		
tundrc ne da ni gledati.		
		Vuksan 1893:157
rudinaju se	: rudinke	Vuksan 1893:157
zakovelja	: koveljača	Biljan 1911:151
zakudilja	: kudiljača	Biljan 1911:151
rezenda	: rezendalo	Milanović 1895:268
previjaju se	: vijalice	Milanović 1895:268
laći	: laća	Vuković 1890:47

Ako je u strukturi modela izostavljen treći član kompleksnog denotata, denotat je proizvoljan: 'krava i tele; pafte; stupa':

<i>Jendek ide ispod kuće,</i>		
<i>jendečica iznad kuće;</i>		
<i>đe se staše, tu se jendekaše.</i>		
		Novaković 1877:217
jendekaše se	: jendek i jendečica	Novaković 1877:217
endekaše se	: endek i endekuša	Lopičić 1896:567
rengetaše se	: renege, renege	Bušetić 1914:3
sandžakaše se	: sandžakuše	Zovko 1930:155
jendekaše se	: dva tupala	Novaković 1877:216
podrudekaše se	: drudek i drdenkača	Vuković 1890:27
udariše se	: jendek i drug	Karadžić 1897:347

Većina navedenih glagola pokazuje ekspresivnu nazalizaciju u osnovi³⁶².

5.2.4.2. Etimološka figura u modelu zagonetke sa denotatom 'ključ' pokriva denotat i njegovu funkciju:

<i>Ja počuk nosim na bedri',</i>		
<i>ja počuknem tebe,</i>		
<i>a ti toga do tebe,</i>		
<i>a on tebe, pa tebe.</i>		
		Novaković 1877:XVIII
počuknem	: počuk	Novaković 1877:XVIII
prisućem	: prisuk	Obradović 1896:49
pripnem	: pritku	Debeljković 1897:3
prištuk ja tebi	: prištuk	Novaković 1877:89

³⁶² Više o ovoj pojavi na osnovu bugarskih, odnosno prizrensko-timočkih dijalekatskih potvrda u: Szymański 1977:15—16 i Bjeletić 1994:267.

priperim : priper Obradović 1896:122
 priprem : pripre Vuković 1890:58

Etimološki različite osnove navedenih glagola semantički se svode na: 'udarati', što je uobičajeno za zagonetke sa efektom 'izneverenog očekivanja'.

5.2.4.3. U modelu zagonetke sa kompleksnim denotatom 'vile i grabulje', jedna zamena denotata je uklopljena u etimološku figuru i poreklom je deverbal (*vijale se vijalice*), a druga je najčešće izvedenica od *rog*. Obično se međusobno zvukovno slažu.

Vijale se vijalice
i za njima roguljice,
 što vijalice saviše,
 roguljice oteše. Obradović 1895:2

vijale se : vijalice : roguljice Obradović 1895:2
 vijaju se : vijanice : vilanice Vuković 1890:86
 vije se : vijenica : rogodica Debeljković 1897:3
 izvile se : vijuljice : rogljice Novaković 1877:206

Zamena denotata se čuva i bez etimološke figure zvukovnim slaganjem:

vijavice pokupile *pijavice* Popović 1897:3

Zanimljive su transformacije druge zamene denotata:

roguljice/rogoljice Obradović 1895:2
 rogljice³⁶³ : vijuljice Novaković 1877:206
 rogodice : vijenice Debeljković 1897:3
 rogatice : vijalice Stakić 1887:239
 sokolice : vijalice Grbić s.a.:5
 vilanice : vijanice Vuković 1890:86

Slično u bugarskoj varijanti:

вия, вия виятици : рогатици Стоjkova 1970:354

I u srpskohrvatskim i u bugarskoj navedenoj varijanti oba denotata često se slažu sa ornamentalnim segmentom (npr. *pojatice*, *poljanice*). Model je detaljno analiziran u: Sikimić 1994c:157—158.

5.2.4.4. Sledeći model zagonetke usko je povezan sa prethodnim, to pokazuje njegova struktura (etimološka figura pokriva dva denotata i njihove funkcije), ali i isti denotat u dve varijante ('vile, naviljci, rogulje i stog'). Razlika je u postojanju motiva *nošenja jajeta*, pa model ima i druge denotate: 'sunce; klupko kad se mota':

Vijala vitka, šoala šotka,
 nakraj gore jajce³⁶⁴ snela. Novaković 1877:218—219

³⁶³ Prema izloženoj paradigmi ovo je štamparska greška umesto **roguljice* (sve ostale varijante su četvorosložne).

³⁶⁴ U varijanti iz izvora: Dimitrijević 1908:47: *kumubulovo jaje*, pod uticajem modela zagonetke za denotat 'pupak', up. § 2.11.

vitke vijale	: šajale šotke	Srećković 1894:11
vija vitka	: šeta šetka	Dimitrijević 1908:47
vijala vitka	: šoala šotka	Novaković 1877:217—219
vitala vitka	: šotala šotka	St.M.M. 1900:14

Pretpostavlja se isti etimološki sadržaj prve zamene denotata kao u prethodnom modelu (glagol **viti*). Drugi glagol se, za sada, može povezivati sa potvrđenim: *šotati*, *šotavati*, *šotnuti* 'uništiti, udariti' (RJAZU s.vv.). Dvostruka etimološka figura približava ovaj model zagonetke ruskim varijantama navedenim u: Sikimić 1994c:157—158.

5.2.4.5. Dvostruka etimološka figura uobičajena je u srpskohrvatskim varijantama poznate zagonetke koja opisuje proces jela: 'ruke, zubi, jezik i grlo':

<i>Vukotići vuku,</i> <i>sjekutići sijeku,</i> sam baća prevraća, niz kriv potok obraća.		Karadžić 1897:337—338
vukotići vuku	: sjekutići/sjekotići sijeku	Karadžić 1897:337—338
vukolije vuku	: sekolije seču	Debeljković 1897:9
vukolići vuku	: sekulići seku	Mileusnić s.a.:10
vukotići vuku	: sekutići seku	Mišković 1866:508
vukovići vuku	: sikovići sjeku	Vuković 1890:87
šekutići siječū	: vukotići vuču	Stanić 1990 I: s.v. <i>baća</i>
seketići seku	: vukotići vuku	Škarić 1939:218
sikotići siku	: vukotići vuku	Ilić 1846:230
tukotići tuku	: vukotići vuku	Ivanišević 1905:219
ali:		
prvijenci lome		Pavićević 1937:38

Da je zagonetka slovenskog porekla svedoče ruske varijante sa istim denotatom i etimološkom figurom istog sadržaja, npr:

<i>Сечка сечет, деревяшка везет,</i> Мартын поворачивает.		Mitrofanova 1968:128
--	--	----------------------

5.2.4.6. U modelu zagonetke za denotat 'dim' postavlja se problem starosti etimološke figure (pokriva zamenu denotata + funkciju). Rekonstrukcija se može početi od veze zamene denotata *jašter* i nekog onomatopejskog glagola tipa *puktati*, koji je označavao 'strujanje dima', a iz koga je moglo da nastane, za ovu zagonetku sekundarno značenje 'proizvoditi neki šum'. Dalje je glagol razvijao etimološku figuru i zamena denotata je transformisana iz njegove funkcije:

<i>Suk sukuće preko kuće,</i> plete <i>gaće</i> putovaće.		Grmuša 1966:1
suk <i>sukće</i> ³⁶⁵		Tešić 1981:34

³⁶⁵ U: Hirtz 1928: s.v. *jegati se* navedeni su sinonimni glagoli koji opisuju zmijoliko kretanje: *jegati se, kovrljati se, motati se, sukati se, vijugati se, viti se, zmijuniti*.

suk sukuće ³⁶⁶	Grmuša 1966:1
šum šumiće	Oklobdžija 1922:15
hu hukče (sic)	Popović 1900:2
puh puhće	Novaković 1877:43
pup pupuće	Novaković 1877:42
ali:	
gušter guče	Marić 1897:11
gušter gukće	Novaković 1877:42
gušter kukće	Srećković 1894:6
gušte pukće	Karadžić 1935: s.v. <i>puktati</i>
gušter puče	Bogdan-Bijelić 1924:187
gušter bukće	Novaković 1877:43
gušter drkće	Vukanović 1970:75
miš puče	Lopičić 1898:149
miš pukće	Obradović 1895:7
miš (...) putuće	Obradović 1895:7
miš pokuće ³⁶⁷	Kordunaš 1896:133
golub gukće	Vuković 1890:34
golub guče	Ilić 1846:227
gavran grče	Zovko 1930:151

U nekim slučajevima zamena denotata izostaje:

Na vr' kuće <i>pupuće</i> .	Vuksan 1893:341
Širi <i>gaće</i> na vr' kuće.	Debeljković 1897:7

Ako je izostavljena zamena denotata, etimološku figuru zamenjuje glagolska tautologija ali je očuvano zvukovno slaganje sa lokusom *kuća* i/ili segmentom: *gaće*.

<i>šukće, pukće,</i>	
šije <i>gaće, putovaće.</i>	Krajišnik 1897:332
sukće bukće	Šetka 1978:284

U narednim varijantama postupak je drugačiji, zamena denotata je apozicijska sintagma sa semantičkom ekstenzijom³⁶⁸ (*jašter gušter*), koju smenjuju sekundarna parna konstrukcija (*šušter, gušter*) ili regresivno motivisana apozicijska sintagma (*gušter gaćer*):

<i>Jašter gušter</i>	
na vrh kuće <i>gaće veže.</i>	Dimitrijević 1908:49
<i>Gušter jašter</i>	
plete <i>gaće</i> navrh kuće.	Novaković 1877:43

³⁶⁶ Ovde i zvukovno slaganje prema: *kuće*.

³⁶⁷ Mada zamene denotata u ovom modelu zagonetke jasno pokazuju paradigmaticizam zoonima (*puh, gušter, miš, golub, gavran*), veza sa izrekom *Pukti (spava) ka miš u brašnu* (Lika) RJAŽU s.v. *puktiti*, mogla je da dovede do zamene *gušter* → *miš*.

³⁶⁸ O tautološko-hibridnim spojevima imenica različitog etimološkog porekla na materijalu makedonske narodne poezije v. Jašar-Nasteva 1987:22—24.

Gušter gaćer

na vrh kuće plete *gaće*.

Šaran-Trebinjac 1901:144

Šušter, gušter,

na vrh kuće *gaće* veže.³⁶⁹

Bušetić 1914:22

Ako se pretpostavi da je semantička veza zamene sa denotatom prvobitna, i da je to 'zmijoliko kretanje, zmijolik — gušterast oblik', starije varijante bile bi one u kojima je očuvana zamena denotata *gušter*, koja se kasnije zoomorfno preoblikuje, odnosno nestaje.

Za model zagonetke sa motivom pletenja/vezivanja *gaća* za sada nisu nađene ni balkanske ni slovenske paralele, a denotat 'dim' i u srpskohrvatskoj građi pokrivaju i drugi modeli zagonetaka:

Dug dugonja, dug do neba,
a žena mu do kolena.

Tešić 1981:32

Visok Todor do Boga,
koske nema za Boga³⁷⁰.

Kostić 1930:134

U dve varijante ova dva druga modela zagonetaka sa denotatom 'dim' očuvan je ili prenet segment *gaće* (psl.**gatji*)³⁷¹:

Dug dugonja, dug do neba,
a *gaće* mu do kolena.

Pavićević 1937:41

Dlg Todor bez *gaća*³⁷². (Debar)

Janić 1906:5

U primerima *jašter gušter* i *gušter jašter* uočava se semantička ekstenzija u zameni denotata³⁷³. Ovako postavljen problem otvara pitanje etimološkog porekla ovih sinonima³⁷⁴.

³⁶⁹ Istovetnu varijantu navodi Nikolić 1971:53 ali sa denotatom 'lemezje na senu', gde denotat odstupa od očekivanog 'dim'.

³⁷⁰ O ovom modelu v. u: Sikimić 1992.

³⁷¹ Up. i § 5.2.4.27. Sadnik 1953:163 nema objašnjenje za poređenje 'dima' i *dimija* u bugarskim zagonetkama. Ova veza je u stvari dvostruka: paronimska i semantička (prema 'gaće' kao odevni predmet).

³⁷² Verovatno zapisivačeva intervencija.

³⁷³ Imajući u vidu postojanje paronimski sazvučne ruske folklorne formule *чирер, ячер* (za koju Toporov 1979:149 nema pravo etimološko objašnjenje) može se pretpostaviti da je formula *jašter-gušter* sekundarna za tekst i da, kao jedna od mogućih realizacija ekstenzije, zamenjuje etimološku figuru.

³⁷⁴ Ostale srpskohrvatske varijante za 'Lacerta' od ovih osnova su (za književne termine nije naveden izvor): *gušćer* (Hirtz 1928: Čučerje kod Zagreba, Sušnjevo selo i Čakovac, Poljica); *gušćerica* (Hirtz 1928: Poljica, nar. pesme); *gušćerić* (Hirtz 1928: Vinodol); *guštarin* (Hirtz 1928: Vranjak u hrvatskom primorju); *guštarica* (Hirtz 1928: Bukovica, Imotski); *gušter*; *gušterić*; *gušterica*; *gušterčica* (Hirtz 1928: Velebit); *jašter* (Hirtz 1928: samo u zagoneci); *jašterica* (Hirtz 1928: Hrvatsko Zagorje, Srem, samo u značenju 'bolest'); *jašćerica* (Hirtz 1928: Varaždin, Lohor); *kušter* (Hirtz 1928: Prigorje); *kušćer* (Hirtz 1928: Vrbnik na Krku, okolina Zagreba, Beli kod Varaždina); *kušćerica* (Hirtz 1928: Beli na Cresu, Vrbnik na Krku); *kuščar* (Hirtz 1928: Lohor).

Slovenačke varijante (navedene u Bezljaj s.v. *guščar*): *guščar*, *guščer*, *kuščar*, *kuščer*, *kuščarica*, *kuščerinec*, *jaščerica*, *jaščarica*.

Sinhrono, OLA 1988, karta N 30, na celoj južnoslovenskoj teritoriji uopšte ne registruje *jašter/jašterica*, osim na zapadu Slovenije, u punktu br. 1: '*jaščarica*'.

jašter

RSANU s.v. *jašter* kao prvo značenje navodi 'gušter' i kvalifikuje sa 'zastarelo i pokrajinski'. Ali, kao izvor je naveden Hirtz 1928 s.v. *jašter* u kome je opet naveden samo primer iz zagonetke, Novaković 1877:43. Sinhrono posmatrano *jašter* je leksički relik. RJAZU beleži samo jedan pomen iz XVII veka i to u značenju 'angina'. Oba izvora navode potvrde za derivate *jašterica*, *jaščerica*, u značenjima 'Lacerta' i 'vrsta bolesti'. RSANU se i ovde povodi za Hirtzem 1928, ne uočavajući da su svi tamo navedeni primeri sa značenjem 'Lacerta' kajkavski. Činjenica da je u srpskohrvatskom jeziku *jašter* relikat prokukla je i autorima ĖSSJa s.v. **aščerъ* gde je sh. *jašter* obeleženo kao 'dijalekatsko' sa potvrdom kod T. Đorđevića. Međutim, i ovaj autor je, sa svoje strane, koristio izvor: Hirtz 1928.

SP s.v. **aščerъ* kao srpskohrvatske primere takođe beleži samo ove dve potvrde uz napomenu 'neuobičajeno', ali bez sigurne etimologije. U istoj odrednici objašnjen je i semantički pomak 'naziv životinje' → 'naziv bolesti'.

ĖSSJa s.v. **aščerъ* pretpostavlja staru složenicu **ask-ščer* — sa značenjem 'koji rije rupe' i to je most koji je uspostavljen sa **guščerъ*. Za prvi deo praslovenske složenice upućuje na psl. **askъ*.

gušter

ĖSSJa s.v. **guščerъ*/**guščerica* za južnoslovenske i jedan polapski primer, kao etimološko rešenje predlaže složenicu **gu-sker* 'koji kopa rupe', prvi deo složenice rekonstruiše iz i.e. **geu-*.

BER s.v. *zyuŕep* navodi Mladenovljevo tumačenje iz **gou-sker-os*, ali kao etimološko rešenje predlaže „kontaminaciju između tri reči bliske po značenju: psl. **jašterъ*, **ažb* i **gu-ja*“.

ERHSJ s.v. *gušter* smatra da se oba oblika mogu označiti kao praslovenska, ali je lik *jašter* 'primaran; *gušter* je nastao unakrštanjem sa *guž* već u praslavensko doba'.

Definitivno etimološko rešenje nema ni Bezljaj s.v. *guščer*, gde su navedena i sva dotadašnja tumačenja. Martinov 1986:130 dublet **jaščerъ*/**guščerъ* tumači praslovenskom protezom *g-*, i predlaže prvobitni dublet proteza **iežtar/uožtar* (< iran. *ažtar*).

Jedna od mogućnosti u traganju za novom etimologijom je ideja Gamkrelidzea i Ivanova (1984 II:527) (semantički prelaz 'crv' > 'insekt' > 'zmija' > 'gušter'). Autori dovode u vezu slovenske, letonski i albanski naziv za 'guštera' sa grčkim nazivom za 'crva' i litavskim i grčkim nazivom za 'insekta'.

5.2.4.7. Primer višočlane etimološke figure koja pokriva zamenu denotata, njegovu funkciju i svojstvo (imenica u instrumentalu³⁷⁵) zabeležen je u modelu zagonetke sa denotatom 'jagnje':

³⁷⁵ ERHSJ s.v. *šik* beleži iz hercegovačke narodne pesme *šikli šikom šiklisato* kao „denominal na *-ovati*: *šikom šikovati*, na *-osati*; na *-isati*“.

Konstrukciju *staditi stadom* Mršević-Radović 1987:55—56 tretira kao slučaj sintaksičke frazeologizacije nastao proširenjem glagola deverbativnom imenicom koja je od istog glagola a u funkciji

Trkom trčko trkoli,
 ćurak mu se crveni,
 a repić mu trepeti.

Novaković 1877:73

trko trči trkalica : trepucka

Vuković 1890:80

Ne sme se izgubiti iz vida inicijalno zvukovno slaganje paremema iz ekstenzije sa glagolom *trepeti/trepucka*.

Glagol *trkoliti* može se upoređivati sa glagolom *trčkoliti*, zabeleženim u: Petrović 1973:206. Areal rasprostiranja glagolskog formanta *-ol-*, kako ga opisuje Petrović 1973a:206—207, potvrđuje varijanta zabeležena u: Novaković 1877:73 (prinosnik, Vuk Vrčević, sakupljao je građu po Hercegovini, Crnoj Gori i primorju).

5.2.4.8. Zagonetke sa denotatom 'gusle' na prvi pogled u srpskohrvatskom folkloru imaju više modela, ali svima je zajednička etimološka figura koja pokriva zamenu i funkciju denotata:

Udriše udrilovići,
skočiše skočilovići,
 stade zveka na mjedeno guvno³⁷⁶.
 odnosno (up. § 3.3.4.7.):

Novaković 1877:38

zavijodaše vijode u Vijodu građu bijelome³⁷⁷

Ćuković 1890:215

Buktija bukti po tegari igra

Mutić 1901:121

Bez ekstenzije, ali sa inicijalnim zvukovnim slaganjem:

buva bukti, *pletikoža* igra
bermbor bošće, *Petrobora*³⁷⁸ igra

Pavićević 1937:41

Popović 1891:43

Slično u slovačkoj zagonetci sa istim denotatom 'gusle':

Hora hučí,
 baran bl'ačí
 a kôň t'ahá.

Dobšinský 1993:63

Etimološke figure sinhrono nema u modelu zagonetke za 'gajde' (prizrensko-timočke, makedonske i bugarske potvrde):

Koza vrešti, dren trešti,
 sam gospodar konja drži.

Marić 1897:11

glagolske načinske odredbe. Imenička komponenta ponavlja deo glagolskog značenja, pa je na semantičko-informativnom planu konstrukcija pleonastička. Jedan broj sintagmi ovog tipa stilski je obeležen i to u onim konstrukcijama u kojima je eksplicirana imenica kvalifikator/intenzifikator upravnog glagola. Ovakve tautološke sintagme sadrže imeničku komponentu koja i izvan frazeološke upotrebe ima samostalno leksičko značenje. Druga vrsta frazeoloških jedinica nastalih ovim putem sadrži imenicu na sinhronom planu bez samostalnog leksičkog značenja (*sagom se sagnuti*). Ova imenica funkcioniše kao glagolski intenzifikator.

³⁷⁶ O *mjedenom guvnu* u slovenskom i grčkom folkloru v. Stojkova 1970:41—43 i Volocka 1986b:117.

³⁷⁷ U ovom primeru etimološka figura je višečlana i pokriva funkciju, zamenu denotata i sporedni objekat.

³⁷⁸ Za segmente *Petrobora*, *pletikoža* i *po tegari* v. § 3.3.4.7.

дрян дреши, коза вреши Stojkova 1970:517
 дрян драсни, коза вреси 'puška' Stojkova 1970:509

Ruske zagonetke slične strukture (v. i Dalj s.v. *тунать*), imaju denotat 'mlin':

Типяк бьет —
 ревяк ревет,
 трубы трещат,
 воды прещат. Poslovice 1961:196

5.2.4.9. Model srpskohrvatske zagonetke sa najčešćim denotatima 'mačka i slanina; svinja i žir'³⁷⁹ ima brojne potvrde u mnogim evropskim jezicima. Poređenjem ekscerpirane slovenske folklorne građe i građe iz romanskih i germanskih jezika (date u: Gorovei 1898:175—177) uočavaju se dubleti denotata³⁸⁰ i to najčešće: 'svinja i žir/jabuka' i 'mačka i kobasica/slanina'. Analizom slovenske građe Volocka 1991:197 dolazi do zaključka da strukturno ovaj model pripada *nominativno-predikativnom* tipu zagonetaka, zbog dominantne uloge glagola, kojih u ovom modelu ima najmanje dva: glagol-predikat i njegova transformacija: „Загадкам этого типа свойственен как повтор основ (мотивирующей и мотивированной) в пределах одного блока текста загадки, так и повтор словообразовательных формантов, образующих производные имена в разных по лексическому наполнению, но однотипных по строению синтаксических конструкций в пределах текста одной загадки“ (Volocka 1991:197)³⁸¹. Fragment teksta: *Boga moli*, karakterističan je za mnoge srpskohrvatske varijante. Samo srpskohrvatska folklorna građa za ovaj model teksta beleži i denotat 'koza i resa' (i to u oblasti Like, Korduna, Krbavice, Slavonske Požege, gornjeg Podrinja i Homolja).

Trči, trči, trčuljak,
visi, visi visuljak;
 Boga moli trčuljak,
 da otpadne visuljak. Novaković 1877:202
 vis visi, ček čeka Obradović 1895:2
 viš viši, ček čeka Obradović 1895:2
 visel visi, čakel čaka Lang 1914:112
 viser visi, čekar čeka Bonifačić 1963:287
 visa visi, čuča čuči Đorđević 1899a:43
 visa visi, gleda gledī Milosavljević 1913:374

³⁷⁹ O varijantama denotata ove zagonetke u ruskom folkloru, v. Mitrofanova 1978:58.

³⁸⁰ U mnogim jezicima postoje i varijante sa efektom izneverenog očekivanja (v. npr.: Stojkova 1970:234, Setta 1965:90—91), jednostavnije po strukturi, kao srpskohrvatska zagonetka sa denotatom 'žir i svinja': *Zadeljeno visi, rutavo ga čeka* (Popović 1897:4).

³⁸¹ U nekim varijantama ovog modela etimološku figuru smenjuju parne konstrukcije, v. Sikimić 1991. Ovakvo strukturno kolebanje karakteriše i španske varijante:

Pingo-pingo está colgando, y *Mango-mango* mirando
 prema:
 Estaba *Pinguin pingando*, y estaba *Focin fozando* (Gorovei 1898:177).

visi visa, hoda hodi		Vuković 1890:86
visilo visi, trčilo trči		Vukanović 1970:58
visuljća visi, trčuljća trči		Đorđević 1899a:43
visulj visi trčulj trči		Rastureno s.a.:9
visi, visi visuljak, trči, trči trčuljak		Mileusnić 1901:11
trči trčuljka, visi visuljka		Veselinović 1888:142
trčuljak trčulji, visuljak visulji		Novaković 1877:201
visuljak visi, trčuljak trčulji		Vuković 1890:86
trčoljice trče, visoljice vise		Vukanović 1970:56
visulja visi, kasulja kasa		Nikolić 1971:54
visuljica visi, kasuljica kasa		Srećković 1899:266
visi, visi visuljak, kasa kasa kasuljak		Mileusnić s.a.:8
kasa, kasa kasalica; visi, visi, visalica		Mijatović 1908:2
visa visi, hoda hodi		RSANU s.v. <i>visa</i>
leta leti visa visi		Grbić s.a.:5
visolići visole, kertolići kertole		Grbić s.a.:5
visoljice visole, krtolići krtole		Vukanović 1970:58
trakolići trakole, visolići visole		Kordunaš 1896:146
ali:		
visila je visilka	: latinka	RSANU s.v. <i>visilka</i>
visi visinka	: latinka	Bovan 1980:60
visjela je visjelica	: kosmatica	Karadžić 1897:337
visi, visi visjelica	: runjavica	Mileusnić 1901:11
visi visi visiter	: kositer	Ivanišević 1905:220
visuljčica visi	: isuljka	Novaković 1877:92
vijesi vijesuljak ³⁸²	: cvrčuljak	Macan 1935:2
visi, visi visuljica	: kisuljica	Vukanović 1970:58

U nekim varijantama veza sa etimološkom figurom je izgubljena, čuva se samo zvukovno slaganje:

Moli *trčuljak* da padne *visuljak*. Koželjac 1989:72

Boga moli maca *disanka*

da joj pane iz neba *visanka*.

RSANU s.v. *disanka*

Inventar deverbala u srpskohrvatskim varijantama:

čeka/čaka: ček, čakel, čekar

gleda: gleda

hodi: hoda

kasa: kasulja, kasuljka, kasalica, kasuljak, kasuljica

krtole: krtolići

leti: leta

trakole: trakolići

trči/trčulji: trčilo, trčulj, trčuljak³⁸³, trčuljka, trčuljća, trčoljice

³⁸² U pitanju je glagol *vjesiti*, up. RJAZU s.v.

³⁸³ Kurkina 1986:113—114, analizirajući široke semantičke mogućnosti praslovenskog etimološkog gnezda **trč-*, u okviru ovog gnezda beleži i sh. *trčuljak*, navodeći kao značenje 'ku-

visi/vjesi/visulji: vis, visa, visilka, visinka, visilica, visilo, visiter, visjelica, visulj, visulja, visuljka, visuljica, visuljčica, visuljak, vjesuljak, visuljča, visalica, visanka, visolići, visoljice, visel, vise

Tvorbeni postupak sličan je u bugarskom i makedonskom jeziku (materijali iz: Čehlarov 1910/II:299, Stojkova 1970, Aleksov 1966, Radivojević 1900 i Penušliski 1969):

виси/виша : виса, виси, висан, висю, висла, висьо, висју, висуль, висуле, висале, висулкя, висан, вишулкя, висуленце

гледа: гледана

карта/кърта: картуля, картуле, къртуле, къртале

клечи: клечо

кисис: класа

кличис: кличан

мисли: мисла

чака: чюкиль

чучи: чучуленце

I u bugarskom materijalu najbrojniji su derivati uz glagol *visiti*, za izvedenice od drugih glagola u ovom modelu v. Stojkova 1970:59. Potpuno istu sliku daje drugi slovenski materijal, tako ruski (iz izvora: Mitrofanova 1968 i Sadovnikov 1959):

ВИСИТ: виса, висла, висюта, висюлька

СТОИТ: стаюта

ХОДИТ: ходя, хода

— ukrajinski:

Стоїть стояка,

на стояці *висить* *висяка,*
під стоякою *ходить* *ходяка*

Volocka 1991:197

Виса висить, хода ходить.

Volocka 1991:197

— kašupske verzije zagonetke (denotati 'mačka i kobasica'):

Wisi wisielec, kranci krancielec

Ciešlikowski 1967:134

V'isi visadło, v'erci v'ercadło

Sychta s.v. *t'agòdka*

visadło : kròcadło

visalec : kròcalec

visëcel : kròčëcel

visarek : kl'ąčarek

visajòc : krącąjòc

Sychta VI:160

— poljska dečija pesmica³⁸⁴:

сточка'(?), mada ERHSJ s.v. *trčati* uočava da je u pitanju izvedenica „na *-uljak trčuljak*, samo u zagonetki prema *visuljak*“.

³⁸⁴ I u srpskohrvatskom folkloru ova zagonetka prelazi u druge žanrove, up. § 1.6.1.

*Wisi, wisi wisiorek,
kuca, kuca kucorek.*

Gdyby ten wisiorek spadł,
toby go kucorek zjadł.

Cieślikowski 1967:134

— poljske varijante zagonetke sa denotatima 'slanina i mačka; jabuka i dete':

wisić wisiutka, lacić krysiutka	Hurynovicz 1893:199
wisi, wisi wisiorek, siedzi pod nim kędziorek	Gustawicz 1893:242
wisi, wisi wisiá ^u ek, biezy, biezy biezá ^u ek	Gustawicz 1893:212
wisi, wisi wisiá ^u ecek, biezy, biezy biezá ^u ecek	Gustawicz 1893:212
wisi, wisi wisielec, biezy, biezy biezelec	Gustawicz 1893:212
chodzi chodora, wisi wisióra	Volocka 1991:198
choda chodzi, wisa wisi	Bartmiński 1973:241

Bartmiński 1973:241 poljske, arealno ograničene pareme *choda* i *wisa* smatra za pozajmljene iz ruskog ili ukrajinskog folklora.

— češki:

visí visatec, stojí chlupatec	Čeština 1972:86
-------------------------------	-----------------

— češke dijalekatske potvrde:

Viši, viši višura : chodi chod'ura	Flajšhans 1925:23
Stójí stojanka : visanka	Flajšhans 1925:23

— slovački: (i češke i slovačke potvrde imaju alternativne denotate 'mačka i slanina; jabuka/žir i svinja'):

visí, visí visatô : sedí chlpatô	Dobšinský 1993:69
visí, visí visutô : sedí zubatô	Dobšinský 1993:69
visí, visí visúnik : behá behúnik	Dobšinský 1993:63

Od ostalih slovenskih potvrda znatno se razlikuje slovenačka zagonetka sa denotatom 'žir i svinja' koja u okviru etimološke figure ima sadržaj onomatopejskog porekla (up. Bezljaj 1977 s.vv. *cingati* i *cvokati*) i time se približava germanskim i romanskim varijantama:

*Cingelj cingljá,
cokelj cokljá;
cingelj doli pade,
cokelj ga popade.*

Narodopisje 1952:18

Kao primarni za slovenske varijante ovog modela zagonetke nameću se praslavenski **visěti*³⁸⁵ i glagoli kretanja **xoditi* i **běgati*.

Kod balkanskih Slovena razvija se i sličan model zagonetke sa denotatom 'mačka i miš', gde se etimološka figura najčešće tvori glagolima: *bežati* i *čućiati* (u srpskohrvatskim potvdama) ili *čekati* (u bugarskim i makedonskim):

³⁸⁵ Etimološki se prva zamena denotata i u romanskim jezicima može svesti na lat. glagol *pendere* 'visiti': šp. dij. *pingo-pingo*, *pinguin*, *penchut-penchut*; katal. *Penjim Penjoy*; fr. dij. *pendilu*, *pendil*, *penderilhabe*, *penjournin*, *pendant*; it. *pendola*, *pendicolo* (primeri navedeni prema: Gorovei 1878:175—176). I navedene romanske pareme pretrpele su paremiološku transformaciju.

<i>Čuča čuči,</i>	
<i>bjega bježi;</i>	
skoči čuča,	
te uhvati bjegu.	Novaković 1877:127
čučo čuči, bjego bježi	Obradović 1895:13
čučo čuči, bečo beči	Obradović 1895:13
čuča čuči, bježa bježi	Zade 1900:148
čuča čuči, bega beži	Kostić 1930:137
beža beži, preža preži	Vukanović 1970:56
чека Чекана, бега Бегана	Čačarov 1893:209
кљечо кљечи, бижо бяга	Stojkova 1970:239

5.2.4.10. Ovakav tvorbeni postupak javlja se i kod brzalica:

Krči, krči, krčivoljac,	
začačka se začačkoljac,	
rasprši se pršivoljac.	Radenković 1986:71

5.2.4.11. Potpuna etimološka figura *zamena* i *funkcija denotata* u nekim modelima zagonetaka je fakultativna, paradigmatički se smenjuje sa inicijalnim zvučnim slaganjem, tako u modelu za denotat 'prakljača'³⁸⁶:

<i>Lajka laje,</i> daleko se čuje.	Novaković 1877:175
lajka laje	Novaković 1877:175
alajka laje	Debeljković 1897:8
lav laje	Obradović 1895:6
lavr laje	Veselinović 1888:142
laurlaje ³⁸⁷	Pavlović 1939:228
lamja laje	Bovan 1980:228

Bugarska varijanta:

лавка лае	Stojkova 1970:508
-----------	-------------------

Denotat je obično zamenjen nekim zoonimom čiji je izbor uslovljen stabilnim glagolom *lajati*³⁸⁸, tako da većina varijanata i ne beleži etimološku figuru, osim, izuzetno, zvučnog slaganja:

Crno mače u potoku plače.	Novaković 1877:175
kuca lavuca	Ivančević 1900:156

5.2.4.12. U modelu zagonetke sa denotatom 'razboj' ne sme se izgubiti iz vida i dodatni onomatopejski efekat³⁸⁹. Ekstenzija glagola u imenicu tvorena je sufiksom *-ara*.

³⁸⁶ O ovom modelu v. u: Sikimić 1992a

³⁸⁷ Pavlović 1939:228 smatra da je iz „nerazumevanog izraza *lav urlaje* postala reč *laurlaje* sa onomatopejskom vrednošću“.

³⁸⁸ Kvalifikator je odlučujući za odgonetanje, tako: *drvena kučka, drven pas, mrtva kuja, bijelo pašče, šarena kujica, bela kučka* u: Novaković 1877:175.

³⁸⁹ O strukturi ove zagonetke v. § 1.4.4.2. i Sikimić 1993. Formula *šklocnu šklocara* u srpskohrvatskom folkloru ima i opsceni (skatološki) efekat, u primeru iz Vojvodine: *Šklocnu šklocara, pokulja para, smaradom zasmrdi* (ime) *okadi!* (Anthropophyteia III, 1906:374).

Šklocnu klocara,
 ču se do cara;
 car se prepade,
 u more upade,
 za njim carica.
 Ne boj se, care,
 zemlja se trese,
 vojska se kupi,
 dobro će biti.

Novaković 1877:189—190

klocnu klocara
 šklocnu klocara
 šklocnula šklocara
 škljocnu škljocara
 škljoc, škljocara
 čaknu čakara

Novaković 1877:190

Novaković 1877:189

Nar. zag. 1902a:334

Sokić 1966:20

Škarić 1939:219

Novaković 1877:190

Glagol onomatopejskog porekla u jednoj varijanti smenjuje sama onomatopeja (*škljoc*).

5.2.4.13. Onomatopejski glagol u etimološkoj figuri postoji u modelu zagonetke sa denotatom 'grmljavina', a deverbale ne ponavlja reduplikaciju osnove:

Zalolota lota
 sa visoka ploti;
 daleko se čuje
 u neznanu zemlju.

Novaković 1877:34

zaklokota klota
 zakokota kota
 zaleleka leka
 zalolota lota
 zalot lota
 zarorota rota
 zarota rota
 zavirota rota

Novaković 1877:34

Novaković 1877:34

Mijatović 1913:15

Novaković 1877:34

Bovan 1980:28

Katurić 1894:75

Vuković 1890:88

Novaković 1877:34

5.2.4.14. Etimološka figura i sinhrono nejasne pareme za *kolo mandalino*, za *kolo mondalo* u modelu zagonetke za denotat 'čekrk' (potvrđenom u samo dve varijante):

Zaleta leta,
 zakreta kreta,
 za *kolo mandalino*.

Novaković 1877:236

Zaleleta leta
 zakreketa kreta
 za *kolo mondalo*.

Mileusnić s.a.:32

dobijaju svoje etimološko rešenje poređenjem sa dve izolovane zagonetke iste strukture:

Zapući puću,		
zavući vuću,		
pa odoh u Madžare.	'vatra'	Obradović 1895:4
Začut ćutu,		
zapur puru,		
i zamandali doru.	'zatvori badžu, zapreći vatru i zaključaj vrata'	Grbić s.a.:5

U srpskohrvatskom folkloru uobičajen glagol *zamandaliti* tako doživljava neočekivane transformacije i adideacije u: *za kolo mandalino, za kolo mondalo, u Madžare*. Problem njegove ekstenzije ostaje otvoren. Tekst odgonetke javlja se i kao izreka: *Zapreći vatru, veži mačku*. ('kad se uveče zagrne vatra na ognjištu da bi žeravica dočekala do ujutru mora se obezbijediti da mačka ne raznese vatru po kući', Čušić 1988:16).

5.2.4.15. Model zagonetke sa denotatom 'čunak za tkanje' (v. i § 3.3.4.1.), deli se na dve podgrupe: sa i bez onomatopejskog glagola. Varijante sa onomatopejskim glagolom ne razvijaju obavezno etimološku figuru/inicijalno zvučno slaganje, ono je obavezno samo u drugoj grupi varijanata:

— sa (najčešće) onomatopejskim glagolom:

<i>Balaban bakće,</i>	
proz jelešiče,	
proz gusto šibuće,	
petinja ga čeraju,	
petinja ga čekaju.	Karadžić 1897:335
balaban bakće	Karadžić 1897:335
balaban bakti	Pavićević 1937:39
blaban bahće	RSANU s.v. <i>blaban</i>
balaban bašće	Obradović 1895:2
balaban bukće	Novaković 1877:241
balaban ukće	Novaković 1877:240
balambat skače	Novaković 1877:240
zelenbać bakće	Bovan 1980:223
šarabaće skače	Novaković 1877:240
šavrdalo šavrda ³⁹⁰	Novaković 1877:61
šilidžija šiće	Vorkapić 1902:24

— etimološka figura sa motivom *letenja*:

Letela je letelica
svako jutro i veče;

³⁹⁰ Denotat je 'zec', ali zagonetka očigledno pripada ovom modelu. Za etimologiju sh. *ševrdati* up. Petleva 1983:27—28.

petina je teraju;	
a petina čekaju.	Novaković 1877:240
letela letelica	Novaković 1877:240
lećela lećelica	Novaković 1877:240
lepeće : lepirica	Novaković 1877:240
lepeće : lepušica	Novaković 1877:114
lijeće : letunica	Karadžić 1897:352
leće : lepirica	Novaković 1877:240
lieće : lepiričić	Vuković 1890:47
lijeću : lepirice	Novaković 1877:240
lijeće : lađarica	Novaković 1877:240

Ruska zagonetka za 'tkanje na razboju', osim obaveznog broja *pet* kao zamena denotata za 'ruke', sadrži ekstenziju druge vrste:

Идет судья в суд,
его пятеро несут. Sadovnikov 1959:92

Pojedine srpskohrvatske varijante bez tragova etimološke figure kao zamenu denotata 'čunak' imaju: *munja*:

Munja šikće kroz Jakšiće Katorić 1894:75
Proleće *munja* kroz često šibljiste. Novaković 1877:241

Time se približavaju albanskoj varijanti u kojoj je očuvana rima:

Shkon si *vetima*, vjen si *vetima*
nëpër thupra *t'ima*. Trnavci i Četa 1981:126
(‘Kao *munja* ide, kao *munja* se vrati kroz sitno pruće.’)

5.2.4.16. Etimološka figura (zamena i funkcija denotata) u modelu zagonetke sa denotatom 'metla' nije obavezna. Slični modeli zagonetaka sa istim denotatom pokazuju druge vrste transformacija (v. § 3.1.5.).

Šetka šeće po kući,
u zelenoj obući. Obradović 1895:13
šeće: šetka³⁹¹ Obradović 1895:13
šeće: šetko Kordunaš 1896:133

U ruskom za isti denotat:

щеголь щеголился Mitrofanova 1968:112
Tako je i u bugarskom, ali za denotat 'soveljka'
шетнала се шетка Stojkova 1970:387
шетна се шетка-шереметка Stojkova 1970:642

Poslednji bugarski primer stoji u vezi sa drugim vrstama ekstenzija u modelu sa denotatom 'metla' (ostali elementi ukazuju da je ipak u pitanju jedinstven

³⁹¹ Formula je zabeležena u dečijem folkloru, up. primer iz Crne Gore:

Šetala šetka,
orange rska,
na bukovu listu

model, mada su denotati različiti u zavisnosti od drugog dela teksta zagonetke, u tim slučajevima verovatno je u pitanju kontaminacija):

Šeremet met	
kraljev zet;	
za vratima stoji,	
djevojke prosi.	Novaković 1877:130
šeremet met ³⁹²	Novaković 1877:130
šeremet kmet	Novaković 1877:176—177
šeremeta kmeta	Vuković 1890:77
terem tet ³⁹³	Tešić 1981:34
eged ged	Novaković 1877:239
obelbete ³⁹⁴	Srećković 1894:5
makedonski primer:	
елбет-бет	Stojkova 1970:511

Model se održava zahvaljujući zvukovnom slaganju sa: *kraljev zet*.

U drugoj grupi varijanata modela sa denotatom 'metla' zamena denotata izostaje, a funkcija je izražena onomatopejama u parnoj konstrukciji (up. § 3.1.5.), npr.:

Šuć puć, pa za vrata.	Novaković 1877:130
-----------------------	--------------------

5.2.4.17. Model zagonetke sa pozajmljivanjem 'sita' ima sasvim drugačiju strukturu zamene denotata od drugih modela zagonetaka o 'pozajmljivanju'. U ovom produktivnom modelu zagonetke denotat je skoro obavezno zamenjen ekstenzijom: markiran je parnom konstrukcijom, koja se dalje razvija u dva glagola.

Denotat 'sito' nije i jedini, po ovom strukturnom modelu na srpskohrvatskom prostoru pozajmljuju se još i 'gusle; češalj; igla i bučkalica za maslo' (u potvrdama sa Kosova):

Poslala me nana,		
da mi daš šendalo, pendalo,		
da ošenda, da openda,		
pa da ti ga opet natrag vrati.	Petrović 1948:449	
cicu micu	: ocicam, osmicam	Zovko 1930:151
tisle misle ³⁹⁵	: pomislim	Novaković 1877:37

³⁹² Da je ovo inovacija u modelu svedoči i turcizam *šeremet*, up. ERHSJ s.v. *šer*. Skok beleži i interesantnu upotrebu ove lekseme u izrazu *dete šeremete*, ali ne uočava anagramiranje denotata 'metla' koje je uslovalo izbor turcizma za zamenu denotata. Ako je ova pretpostavka tačna, sve ostale varijante ovog modela su sekundarne, a zvukovno slaganje *šeremet met* shvaćeno je kao tvorbeni model u narednim primerima.

³⁹³ RJAZU s.v. *terentete* navodi uzvik mađarskog porekla u značenju 'vrag ga dao ili stvorio'.

³⁹⁴ Vokativ u funkciji nominativa.

³⁹⁵ Formula *tisle misle, čisle misle* (i: *tisli misli, disli misli, misli gusle*, up. §§ 2.9.1., 2.9.2.) imajući u vidu denotata 'sito' i 'mlivo' može se upoređivati sa formulom iz basme za 'mešenje hleba': *kisni ne misli* (up. § 5.2.3.10, napomena 308).

ćisle, misle	: oćislam, omislam	Simić, M., usm. potvrda ³⁹⁶
dušne pušne	: odušnem, odpušnem	Srećković 1894:6
mendo-pendo	: opendam	Škarić 1939:217
rende	: izrendam, ispendam (se)	Novaković 1877:209
rendo pendo	: orenda, openda	Grmuša 1966:4
šendo-pendo	: ošendam, opendam	Milosaljević 1913:355
sendo pendo	: osendam, opendam	Javor 1886:101 ³⁹⁷
šandalo	: pošanem, pofanem	Debeljković 1897:1
šengalo, pengalo	: ošengam, opengam	Novaković 1877:237
šendalo, pendalo	: ošenda, openda	Petrović 1948:449
šendalo, pendalo	: šendam, pendam	Riznić 1899:6
šendalo, pendalo	: prošlandam, propendam	Mirković 1902:13
šentalo, pentalo	: ošentam, opentam	Bovan 1980:202
šetljalo-petljalo	: ošetljam-opetljam	Filipović 1949:270
rastentalo, rasbandalo	: rastentam, rasbandam	Mileusnić s.a.:98
(neimenovano)	: prometnem, proturim	Novaković 1877:209

Novaković 1877:209 sa denotatom 'sito' beleži i zagonetku:

Poslala me mama: da mi daš
tres i kurdes, i taj vaš,
 da se napne naš.

U ovom slučaju u pitanju je zagonetka o 'pozajmljivanju kvasca', kao što stoji u zbirci Obradović 1896:38, 50: *tres i potres i to vaš; res i kurles i taj vaš* (up. § 2.9.1.). Ilić 1846:230 ima za zamenu denotata 'sito' *terziguz*, bez razvijanja u glagol.

Bugarske i makedonske varijante ovog modela zagonetke ponašaju se isto kao srpskohrvatske, ali denotat nije obavezno 'sito' već i: 'kantar' ili 'bučkalica za maslo'.

U bugarskim varijantama:

кандилце, мандилце	: посаках, помамках	Stojkova 1970:433
кандалото-мандалото	: скандалосам	Stojkova 1970:415
кандалото-мандалото	: кандалимо, мандалимо	Stojkova 1970:438
кандалото-мандалото	: покандам-помандам	Aleksov 1966:5
скандалото	: скандалосам, смадалосам	Stojkova 1970:415
сандало, мандало	: сандалосах, мандалосах	Stojkova 1970:433
шандалото, мандалото	: пошандам, помандам	Stojkova 1970:433
шандалото-мандалото ³⁹⁸	: пошандовам, помандовам	Stojkova 1970:433

³⁹⁶ Milorad Simić, selo Obadi, Srebrenica, sa denotatom 'mlivo u vodenicu kad se goni':

Pozajmi mi ćisle, misle,
 da oćislam, da omislam
 pa ću ti ope' vratiti.

³⁹⁷ Izvor je časopis *Javor* za 1886 godinu, zagonetka je navedena u okviru pripovetke Đoke Jovanovića.

³⁹⁸ Mollova 1988:39 za bugarsko *šandalo-mandalo* pretpostavlja tursko poreklo.

шандано-мандано	: пошандам-помандам	Stojkova 1970:433
шеталото, петалото	: пошетам, попетам	Stojkova 1970:432
мингалo, шингалo	: помингалисаме, шингалисаме	Stojkova 1970:415
шандалото	: пошандам, помандам	Stojkova 1970:438

Na pretpostavku da je prvobitni slovenski denotat za zagonetku ove strukture bila 'bučkalica za maslo' navode poljske potvrde, sve sa ovim denotatom³⁹⁹:

Pos ^u a kumoska do kumoski, pozycać se <i>dyrdoski</i> ; jak sie <i>wydyrdám</i> , to ci <i>dyrdoske</i> ^u oddám.	Gustawicz 1893:226
dyrdecki : <i>podyrdám</i>	Gustawicz 1893:226
pierdu ^u eckci : <i>popierda^ua</i> , <i>popierda^ua</i>	Gustawicz 1893:226
peperadz ^u a : <i>popęra^ua</i> , <i>popęra^ua</i>	Gustawicz 1893:226
tyrtalnie : <i>popyrám</i> , <i>prypyrám</i>	Gustawicz 1893:226

Kašupska varijanta teksta interpretira se kao pozajmljivanje 'alatke za prerađivanje duvana':

Požič <i>mé</i> <i>tvégo</i> <i>v'ěrcěpála</i> do <i>mégo</i> <i>v'eřqbola</i> , jak <i>sob'e</i> <i>n'aděrdóm</i> to <i>já</i> <i>tob'e</i> <i>oddóm</i> .	Sychta VI:133
--	---------------

Grčke varijante zagonetke iste strukture pokazuju razvijanje zamene denotata, u formi parne konstrukcije i uočljivom reduplikacijom osnove, u glagole: *τά τσιτζίνα, τά μίτζίνα : vā τσιτζινώσ'* (Setta 1965:48). Denotat je 'razboj', ovaj denotat ima i jedna bugarska potvrda (Stojkova 1970:384).

5.2.4.18. Model zagonetke sa denotatom 'vodenica' (ista etimološka figura koja pokriva zamenu i funkciju denotata i ponavlja se u svim zabeleženim varijantama, osim kod Ilić 1846), karakterističan je za zapadno-južnoslovenski areal, u koji se uklapa i slovačka potvrda:

<i>Šum šumi, grm grmi,</i> b'jela <i>gospa</i> van leti.	Novaković 1877:136
---	--------------------

³⁹⁹ Motiv 'pozajmljivanja stapa (bučkalice)' javlja se i u jednoj bosanskoj zagoneci:

Poslala me moja, da mi daš, što znaš: bunta gori, bunta doli.	Zovko 1930:15
--	---------------

Motiv 'pozajmljivanja' i obećanje da će se pozajmljeno vratiti karakteriše srpskohrvatski mađijski tekst zemlji pred porođaj iz okoline Sarajeva:

O zemljice, po Bogu sestrice daj mi tvoje širine a evo ti moje užine, dok se ja alasim, <i>pa ću ti ih odmah vratiti.</i> (Bosanska vila 1886:330)
--

gerna gernje, zvona zvone ⁴⁰⁰	Ilić 1846:227
grom grmi, šum šumi	Narodopisje 1952:18
šum šemí, hřm hrmí	Šašel i Ramovš 1936:38
šum šumí, hrm hrmí	Dobšinský 1993:63

Etimološka figura javlja se i u razbrajalicama, gde dosledeno glagol tvori imenicu:

<i>Šetale su šetalice,</i>	
preko brda, preko dola	Mijatović 1911:165
<i>Treskavica treska.</i>	
<i>Pljeskavica pljeska</i>	Mijatović 1911:168

Lančanom etimološkom figurom može da bude povezan i drugi folklorni tekst, tako kajkavska balada:

Šibum šibovala,	
kamen kamovala,	
trnom trnovala,	
bičum bičovala itd.	Žganec 1950:272

5.2.4.19. Etimološka figura može da se redukuje, ali i da se kao formula prenosi kroz različite modele zagonetaka. U sledećem primeru zagonetke sa denotatom 'vodenica' (i karakterističnim fragmentom teksta koji ukazuje na korist denotata po ljude: *da nije cigulina u lugu*), to je olakšano onomatopejskom osnovom:

<i>Cigulin ciči</i> u lugu;	
da nije cigulina u lugu,	
svi bi ljudi na rugu. 'mlin'	Novaković 1877:133
cikutin ciči	Novaković 1877:133
cigutin ciči	Miodragović 1914:273
ćuk ćiče	Novaković 1877:133
ali:	
stoji <i>cijuk</i> u lugu	Novaković 1877:133
<i>cigulija</i> ruga	Popović 1897:3

Isti paremetski niz ponavlja se u modelu zagonetke sa motivom *nošenja vode* (up. i § 1.7.5.1.):

<i>Ciguljin ciči,</i>	
ciga vodu vuče	'đeram'
<i>Ciguljin cim,</i>	
civra vodu vuče	'bez denotata'
<i>Cikutici ciče,</i> a cibro vodu sipa	'krmača i prasci'
	Novaković 1877:105

Ili u nekim izolovanim zagonetkama:

⁴⁰⁰ Sa denotatom 'pčele' (ovako preneto i u: Novaković 1877:187—188) zbog zamene denotata *zlatne pčice* umesto očekivanih: *bela žena, bela gospa*, odnosno slovenačkog *biva fráva* i slovačkog *sňah* za 'brašno'.

Cikutići cikću 'sahat' Bušetić 1901:5
Cigulin se okreće 'tocilo' Srećković 1894:10

5.2.4.20. I u modelu sa kompleksnim denotatom 'ovnovi kad se biju' uočava se smena ekstenzije *etimološka figura* ↔ *delimična parna konstrukcija*.

Dva se *binja bibinjaju*,
 a viš njih se *bibinj-gora* trese. Zovko 1930:152
 Pobila se dva *bora janbora*
 i na njim se tresu *zentarije*. Obradović 1895:9
 dva *bora bjelobora* : suruntija Popović 1900:6

Ostale varijante ovog modela pokazuju sekundarnu transformaciju (nastalu verovatno od turcizma *anterija* ili grecizma *mantija*) samo kod zamene segmenta denotata 'runo'⁴⁰¹:

zentarija Obradović 1895:9
 suruntija Popović 1900:6
 siminsija Novaković 1877:147
 bomanija Mirković 1887:109
 tenterija Obradović 1895:3
 samantija Mirković 1887:109
 mantija Novaković 1877:147
 anterija Novaković 1877:147

Denotat 'ovnovi kad se biju' poznat je i u rumunskom folkloru, ali su zamene denotata pokrivene brojevima, up. Gorovei 1898:21—22. Srpskohrvatske varijante, u kojima se denotat 'rogovi' kvalifikuje brojem (*četiri se pruta udariše*, Marić 1894:310, slično i u: Mićević 1952:353), ukazuju na numeričku osnovu eventualnog prototeksta.

5.2.4.21. U etimološkoj figuri tvorenoj od dve imenice, zamena denotata trpi transformacije, segment denotata je stabilan. Strukturu teksta karakterišu motivi *nošenja tereta, lajanja psa i sakrivanja*; model sa denotatom 'jež' karakterističan je za srpskohrvatski istok (donosi ga i uobičajeno nepouzdan izvor: Vuković 1890):

Bremendžija brema nosi;
bremendžiji pašćad laju,
bremendžija te u brema. Novaković 1877:77
 brema : bremendžija Novaković 1877:77
 brema : bremendžija Mileusnić s.a. 6
 brema : bremendžija Debeljković 1897:5

⁴⁰¹ Ruska zagonetka sa denotatom 'ovca':

Кутыболка бежит,
 все болотце трясетя.

Mitrofanova 1968:47

može se strukturno porediti sa zagonetkom iz Gnjilana, denotat 'ovca':

Olulija, bilulija,
 vodu pije kaplje (sic) mu se trese.

Popović 1902:VIII

breme : bremenar	Novaković 1877:180
breme : bremenjak	Vuković 1890:21
breme : brembelja	Srećković 1894:7
breme : brembula	Mijatović 1913:6
breme : brembreja	Orlović 1901:VII
breme : brem brema	Bovan 1980:101
igle : iglendžija	Vukanović 1970:27

Neke pareme su nomina agentis, a one sa turskim sufiksom *-džija* novije su u modelu.

Etimološka figura izostaje u varijantama:

breme : kum baralija 'meseć'	Đorđević 1899b:120
breme : vuciprnja	Obradović 1895:10

Ekstenzija izostaje i u varijantama u kojima je segment *breme* zamenjen segmentom *stupa* (i denotat je različit: 'veverica; lisica; kornjača'):

Skakuša stupu nosi, skakušu psi videše, skakuša stupu ispusti pa fuć u rupu.	Srećković 1894:10
stupa : skakuša	Srećković 1894:10
stupa : drndupa	Mijatović 1908:1
stupa : tur baba	Jovanović 1899:174
stupa : dur baba	Riznić 1888:62

5.2.4.22. U modelu sa denotatom 'razboj' (v. § 3.1.6.) povremeno se smenjuju etimološke figure i zvukovna slaganja (jer se u primeru *patka na lupatku* ne može pomišljati na narodnu etimologiju):

Sjedi <i>hava</i> na <i>havanu</i>	Zovko 1930:156
<i>patka</i> na <i>lupatku</i>	Obradović 1895:11
Baba <i>sedi</i> na <i>zasedi</i> , svinje <i>gude</i> na <i>zagudi</i>	Novaković 1877:190
U bugarskom: Седи грѣк на чакрѣк	Stojkova 1970:383

5.2.4.23. Ekstenzija koja pokriva zamenu denotata i njegov segment može dalje da se širi na svojstva drugih segmenata: tako u modelu sa vrlo različitim denotatima ('ovan; vuna; lešnik; šipak; kokoška; kukuruz; pasulj; pop' itd.) sa motivom *jahanja* uz obavezni motiv odeće (*kite, kapa*):

<i>Halan</i> jaše na <i>halanu</i> , ham mu do kopita.	Novaković 1877:147;26	
halan	: na halanu	Novaković 1877:147
aban	: na abanu	Mijatović 1913:5
seven	: na sevenu	Zovko 1930:153
sevan sevanoga konja	: seване mu kite	Riznić 1888:69

šiven	: na šiveno šivenu	Krajišnik 1897:332
senj	: na senju	Vuković 1890:71
svilen	: po svilenu konju, svilena mu kapa	Obradović 1895:10
drven	: na drvenu konju, drvena mu kapa	Novaković 1877:52
sevenduka konja jaše sedom bradom		Grbić s.a.: 5
ali:		
emen	: emen su mu kopite	Bovan 1980:99
jemin		Bušetić 1901:1
Dimić		Srečković 1894:9

U posljednje dve navedene varijante zamena denotata se ponavlja: *Jemin* jaše konja; na *Jeminu* kite.

Sinhrono se za etimologiju pareme *halan* može uputiti na problematičnu odrednicu u ĖSSJa s.v. **halanʷ?*. Međutim, imajući u vidu celokupni inventar pareme u modelu, za eventualno etimološko razjašnjenje pareme *seven*, *sevan* i dr. treba imati u vidu niz varijanata ove zagonetke u kojima se ponavlja isti pridev (u nekim varijantama sa *zelen*, nema motiva *jahanja*):

<i>Zelen zeka</i> na <i>zelenom</i> konju jaše,		
<i>zelena</i> mu kapa do ušiju klapa.		V.L.J. 1899:88
<i>zelen zeka</i> na <i>zelenom</i> konju : <i>zelena</i> mu kapa		V.L.J. 1899:88
<i>zelen zec</i>	: <i>zelena</i> mu kapa	Obradović 1895:4
<i>zelen daha, daha</i>	: <i>zelena</i> mu kapa	Hadžimujagić 1900:81
<i>zelen duka</i>	: <i>zelena</i> mu kapa	Obradović 1895:4
<i>zelenzuka</i> ⁴⁰²	: na <i>zelenu</i> konju, <i>zelena</i> mu kapa	Mirković 1887:94
<i>zelen zuka</i>	: <i>zelena</i> mu kapa	Mileusnić 1901:32
<i>zelen bor</i>	: <i>zelena</i> mu kita	Lopičić 1897:71

Postoji i nekoliko varijanata gde je ekstenzor *crven* (tako i u bugarskom za denotat 'šipak'):

<i>Crven gaja</i> na <i>riđome</i> jaše,		
<i>crvena</i> mu kapa		Kostadinović 1980:37
<i>crven paša</i> : <i>crvena</i> mu kapa		Zovko 1930:154
<i>crljen duka</i> : <i>crljena</i> mu kapa		Obradović 1895:13
<i>црвен даядая, црвена му капа</i>		Stojkova 1970:169

Ovakvu strukturu teksta ima i izolovana zagonetka iz Užica sa denotatom 'petao peva':

<i>Nevenko</i> se javlja iz <i>Nevena</i> grada		
<i>nevena</i> mu brada.		Žunjić 1897:2

5.2.4.24. Za zagonetke o 'pčeli' karakteristična je ekstenzija koja se ponavlja kroz ceo tekst, njeno prisustvo na opšteslovenskom planu ukazuje na starost

⁴⁰² Ovako uneto i kao odrednica u RSANU.

ovakve strukture. Ovaj tip ekstenzije, karakterističan i za neke varijante opisane u prethodnom paragrafu, za razliku od ekstenzije tipa tajni jezici, ima ornamentalnu funkciju i ne utiče na 'kodiranje' teksta. Postojanje etimološke figure u jednoj varijanti modela sa denotatom 'pčela' (up. i § 5.2.5.1.5.) ukazuje na paradigmaticizam ekstenzija:

Tavno neva u *tavnoj* kljeti
ver veze, tanku gojtu plete.

Novaković 1877:187

Sevo sjedi, *sevu* gradi,
berberu vez veze

S.1897:328

U ruskim primerima, npr.:

В темной темнице
Семи девки шли, *семи* красни шли,
волосник нашли, *семишелком* шит,
всему городу узор.

Mitrofanova 1968:34

Mitrofanova 1968:33

U bugarskim potvrdama:

Темна девојка
в *темен* дюкян стоеше,
темна ми песен пеше.
Чудна ми *чудна* девојка
на *чуден* камък седеше,
чудна ми песен пеше⁴⁰³.

Stojkova 1970:274

Stojkova 1970:27

U vezi sa navedenim bugarskim primerima stoje varijante iz prizrensko-timočke zone:

Divna, *divna* *divljaka*,
divnim putem ideše,
divna pesnja pojaše.

Bovan 1980:116

Dima *dima* *diklica*,
dima putem *idaše*
dima pesmu pojaše.

Debeljković 1897:7

Divna moma, *divnim* putem
Čudna edna devojka (...) *čudnu* pesmu

Kostić 1930:134

Riznić 1899:7

5.2.4.25. Etimološka figura pokriva zamenu i svojstvo denotata: konstrukcija imenica + glagol/pridev glagolskog porekla, izgleda kao reduplikacija ili kao etimološka figura i karakteriše model zagonetke sa denotatom 'jaje' (primeri su iz prizrensko-timočke zone i Makedonije):

Zid *zidosan*,
var *varosan*,

⁴⁰³ Analizirajući ovu bugarsku zagonetku Mološna 1993:205 zaključuje: „Повторение слов - вообще очень типичный прием синтаксического соединения слов в загадке. Повторяются не только глаголы, но и существительные, и прилагательные, и наречия. Эти повторы также производятся с целью эмфазы“.

nigde dupka	
ni pendžera nema.	Simić 1900:VI
zid zidosan, var varosan	Simić 1900:VI
zid, zid zidosan, var, var varosan	Bovan 1980:153
var varosano, zid zidosano	Bovan 1980:153
zid izidano, var varosano	Karapandžić 1893:63
zid zazidano, var varosano	Ojdrović 1909:1
dub dubosan, vir virosan	Mijatović 1913:10
ogo ogneni, zid zidani	Debeljković 1897:2
Vrva rosa ⁴⁰⁴ zvirke nema.	Bovan 1980:151

Sintagme *var varosan* i *zid zidosan* vezuju se i u drugim folklornim žanrovima, tako u RMNP s.v. *zidoca*: соба *варосана*, кука *зидосана*.

Tvorbeni model: *imenica + trpni pridev izveden od denominalnog glagola*⁴⁰⁵ zabeležen je i u basmama: *surma-surmosa* (basma 'od zaušaka', Radenković 1982:164), a živi i u govornom jeziku istog areala, tako u zbirci reči za RSA-NU iz Vranja M. Zlatanovića: *rđa rđosana* 'ženska osoba nedoličnog ponašanja, čovek male vrednosti', odnsono: *cicka te cickosala* 'mora te umorila' u građi za RSANU M. Živkovića iz Pirota⁴⁰⁶.

Potpuno istu sliku daju bugarske varijante ove zagonetke:

Със зид зидосано, с вар варосано	Stojkova 1970:251
вар варосан, град градосан	Stojkova 1970:251
дзид варосан	Stojkova 1970:251
вар варосано, глеч гледжосано	Stojkova 1970:252
бял белосано, вар варосано	Stojkova 1970:252
зъд зъдосан, вар варосан	Stojkova 1970:252
една къца, белосана, варосана	Stojkova 1970:251
вар варосан, със дзиф дзифосан	Stojkova 1970:251
дзиф дзифтосано	Stojkova 1970:591
дюс дисдосано	Stojkova 1970:591

Da je ovako konstruisana zagonetka balkanskog porekla (a tako i sama konstrukcija *imenica + trpni pridev izveden od denominalnog glagola*) potvrđuje s jedne strane njeno prisustvo (i to sa identičnim etimološkim materijalom) u rumunskom folkloru, a sa druge odsustvo u nebalkanskim slovenskim jezicima:

Var vāruit	
zid zidit	
fără uși fără ferestre.	Niculescu 1991:113
(‘Var varen, zid zidan, bez vrata, bez prozora.’)	

⁴⁰⁴ Paretimološki izmenjeno od: *var varosan*.

⁴⁰⁵ O denominalnim glagolima na *-osati* u bugarskom i prizrensko-timočkim govorima v. Szymański 1977 i Bjeletić 1992b.

⁴⁰⁶ Drugačiji status ima glagolski infiks *-os-* sa pejorativnom nijansom u značenju, up.: Bogdanović 1984. Postupak je uobičajen u makedonskim kletvama, npr.: *аро аросано, абдал абдалосан*, Sprostranov 1895a:246—253.

5.2.4.26. Paradigmatizam ekstenzija karakteriše i model zagonetke sa denotatom 'kaca' (primeri su iz Levča, prizrensko-timočke zone i Makedonije):

<i>Vir viraj,</i>	
<i>dub dubaj,</i>	
<i>dubata ga leska drži.</i>	Novaković 1877:108
vir viraj, dub dubaj, dubata	Novaković 1877:108
vir viraje, dub dubaje, dubata	Popović 1897:1
vir viraje, dub dubaje, dubatoga	Dorđević 1899a:42
vir viraja, dub dubaja, duba toga	Milićević 1884:160
dub dubija, vir virija	Riznić 1894:205
vir viri dub dubi	Debeljković 1897:9
vir viri, bor bori	Radivojević 1897:31
vir na vir, bor na bor, leskovu lesku	Popović 1897:3
virvirić, dubdubić	Orlović 1901:VII
vir viroko, dib diboko	Milosavljević 1913:374
Bugarske potvrde ⁴⁰⁷ :	
вир вирило, бор борило	Stojkova 1970:445
дѣб дѣби, вир вири, дѣба го ляска	Stojkova 1970:445
вар варосан, бор боросан, боратога	Stojkova 1970:445

5.2.4.27. Zamena denotata oblikuje se i etimološkom figurom pridevskog porekla. U modelu zagonetke sa denotatom 'dim' (up. i § 5.2.4.6.):

<i>Dug dugonja, dug do neba,</i>	
<i>a gaće mu do kolena.</i>	Pavićević 1937:41
dug dugonja, dug	Pavićević 1937:41
dugovrući dugonja	Vuković 1890:28
dug duganja	Kostić 1930:134
vis visonja, dug dugonja	Zovko 1930:151
dug duguje, dug	Vuković 1890:30
U jednom primeru i paremema sa reduplikacijom u osnovi:	
dundurelo	Bodgan-Bijelić 1924:187

5.2.4.28. Ovakva etimološka figura karakteriše i dve izolovane zagonetke (up. i model opisan u: § 4.4.):

<i>Sur suronja,</i>	
<i>bur buronja,</i>	
<i>burbo kolo ukovano. 'kornjača'</i>	Bovan 1980:102
Пар-парило,	
гор-горило,	
край плета се родило. 'tikva'	Stojkova 1980:192

⁴⁰⁷ O etimološkoj figuri u jednoj bugarskoj varijanti ovog modela zagonetke, ali sa denotatom 'puška' up.: Sadnik 1953:116.

5.2.4.29. Ekstenzor iz etimološke figure koja pokriva zamenu i svojstvo denotata širi se dalje kroz tekst, tako u nekim varijantama modela zagonetke sa denotatom 'vinova loza':

<i>Lepa koza lepava</i>		
<i>lepa sina rodila,</i>		
a unuka manitoga.		Novaković 1877:116
lepa lepava	: lepa	Novaković 1877:116
lepa Leposava	: lepa	Srećković 1894:6
Ljeposava lepana	: liepa	Vuković 1890:48
lipa lipova	: lijepa	Novaković 1877:116
vita vitana	: vita	Bovan 1980:71
ćiver ćiverica	: ćiver	Novaković 1877:116
ali:		
koza jakača	: jaka	Novaković 1877:116

5.2.4.30. Opšteslovenski model zagonetke koji opisuje 'sisanje deteta' ima strukturu proširene etimološke figure. Volocka 1991:196 ovaj tip zagonetke naziva *nominativno-atributivnim* uočavajući dominantnu ulogu atributa: „повтор одного и того же прилагательного как в функции производного слова, так и в функции производящей основы производного имени существительного“. Model nije u svakoj varijanti potpun, tako su zamena i svojstvo denotata obavezno pokriveni etimološkom figurom, ali i svojstva drugih objekata (odnosno drugih denotata, ako se podrazumeva kompleksni denotat):

<i>Živa živuljica na živoj gomilici</i>		
<i>živo meso žulji.</i>		Novaković 1877:41
živuljica		Novaković 1877:41
živuljak		Novaković 1877:41
živuljanče		Marić 1894:309
živulence		Riznić 1899:6
živolence		Bovan 1980:127
živala		Mijatović 1913:13
živelja		Popović 1897:1
živinče		Veselinović 1888:134

Glagol *žulji* (odnosno *žuli* u: Vuković 1890:91), uveden u tekst zbog inicijalnog zvukovnog slaganja, nije obavezan, već se javljaju i drugi: *teglāše, sisa, guli, najvoli*.

Interesantan etimološki problem postavljaju glagoli zabeleženi u narednim varijantama iz timočko-lužničke zone. Oni su evidentno uvedeni u tekst zbog zvukovnog slaganja i čine, sa sličnim glagolom *koveljati*⁴⁰⁸, jedan od paremioloških nizova ekspresivnih glagola: *šovelja*⁴⁰⁹, *sovelja*, *kovelja*.

⁴⁰⁸ U primeru: *zakovelja koveljača*, Biljan 1911:151.

⁴⁰⁹ Bjeletić 1994:269 dijalekatski glagol *šoveljam* 'gutam bez žvakanja' iz Pirota izvodi iz sinonimnog glagola *šovam* ekspresivnim sufiksom *-elj-*.

Živ živelja, živo meso šovelja.	Đorđević 1899b:118
sovelja	Marić 1897:11
pelja ⁴¹⁰	Popović 1897:1
Bugarske i makedonske varijante ⁴¹¹ :	
живалец	Stojkova 1970:290
живалче	Gabjov 1906—7:136
живелѝа	Gabjov 1906—7:136
живуне	Točak 1900a:67
живуринка	Stojkova 1970:290
живуленце	Stojkova 1970:290
живуличка	Stojkova 1900:291
живулине	Penušliski 1969:171
живулия	Stojkova 1970:290
живоланче	Stojkova 1900:291
живолинче	Gabjov 1906—7:136
живониче	Stojkova 1970:290
живуле	Stojkova 1900:291
живулец	Stojkova 1900:291
живульче	Matov 1892:252
живине	Stojkova 1900:291
живоленце	Gabjov 1906—7:136
живоненце	Ojdrović 1909:1
жуваче ⁴¹²	Stojkova 1970:291
жиуле ⁴¹³	Točak 1900b:93
жувуле	Penušliski 1969:171
жувуљче	Penušliski 1969:171
жуваљанче	Penušliski 1969:171
жуо жуолче	Penušliski 1969:172
жив жилавец	Penušliski 1969:170

Funkcija denotata u bugarskim i makedonskim varijantama opisana je glagolima: *к'џа, џџа, сеџа, тегле, пеля, запиня, тџрга, потеза*.

U ruskim potvrdama iste zagonetke:

Живая живулечка

сидит на *живом* стульчике,

теребит *живое* мяско.

Mitrofanova 1968:52

⁴¹⁰ Ovako i u bugarskim varijantama v.: Stojkova 1970:290 i Gabjov 1906—7:136.

⁴¹¹ Stojkova 1970:59—60 u modelu ove zagonetke uočava 'tautologiju od epiteta i novoobra-zovanog naziva'.

⁴¹² Kroz varijantu dosledno: *жуво жуваче : жуво мясо*.

⁴¹³ U tekstu: *жну жну жиуле : живо мясо*.

Druge srpskohrvatske i makedonske varijante, koje nemaju očuvanu prvobitnu proširenu etimološku figuru, čuvaju je ili delimično ili kroz razne vrste zvučkovnih slaganja:

<i>Sica Senica</i> na mogilje sedaše živo meso tegljaše.	Debeljković 1897:9
<i>Cica, mica, sinica</i> , na mogila sedeše, živo meso tegleše.	Bovan 1980:127
<i>Sinica masnica</i> , na motlu ⁴¹⁴ sedaše, živo meso tegleše.	Kostić 1930:136
<i>Cica cica ciniše</i> , na mogila sedeše, živo meso tegleše.	Era 1900:VI
<i>Kuso, kuso kundale</i> <i>Trupčić, lupčić</i> , tegli babu za pupčić.	Točak 1900a:67 Bušetić 1901:6

5.2.4.31. Sličan prethodnom je model zagonetke sa denotatom 'prasad i kmača'. Međutim, ovde etimološka figura pokriva zamenu prvog denotata, njegovu funkciju i svojstvo zamene drugog denotata:

<i>Živorići živore</i> , živu kladu obore.	Obradović 1895:4
živorići	Obradović 1895:4
živorčići živore živu	Nepoznati s.a.:9
živarići	Obradović 1895:4
životići	Obradović 1895:4
živuljići živulje živu	Vuksan 1893:156
živolići živole živu	Vuković 1890:91
U kajkavskoj varijanti: <i>Červoleki červolijo</i> , kladinico prevalijo.	Kotarski 1918:47

Model zagonetke potvrđen je na zapadu srpskohrvatskog jezičkog prostora. Slovenski i balkanski jezici poznaju i drugi model zagonetke za isti denotat (up. § 5.2.2.2.).

⁴¹⁴ Očigledno pogrešno čitanje umesto *mogilu*. Ovaj hapax legomenon je prvobitno ekscerpiran — nominativ je u građi za RSANU rekonstruisan kao *motla*, ali je obrađivač uočio da je u pitanju štamparska greška, pa je leksema izostavljena iz rečnika.

5.2.5. Ekstenzija tipa *tajni jezici*

Izvesne ekstenzije u zagonetkama mogu se porediti sa postupkom umetanja ili dodavanja slogova u nekim tajnim jezicima⁴¹⁵ (a takvi su na srpskohrvatskoj teritoriji npr. u Vukovom Rječniku s.v. *poslovica* opisan *poslovički* jezik; *kozarski* jezik u: Zovkova 1890; govedarski jezik, opisan u: Trojanović 1925-26:225—226; prvu inicijativu za popisivanje svih tajnih jezika pokrenuo je F. Krauss u bečkom časopisu *Am Ur-Quell*, u godištima 1891—1895).

5.2.5.1. Inicijalna lokacija ekstenzora

5.2.5.1.1. Tvorbeni postupak po modelu tajnih jezika može se proširiti i na celu zagonetku. Model gde je denotat praktično potpuno varijabilan ('gajde; vrč; bardak; šolja; kesa; kotao; kuća; crkva; vodenica; paun; svraka; detlić; zubun; cura; kukuruz' i što je vrlo značajno, zbog identičnog tipa ekstenzija kao u sledećem modelu, i: 'zmija'):

Ćasta koza *ćapalasta*

ća na boku šarena,

ća na grčki govori,

ća na prstu zanosi.

Novaković 1877:XVII

ćasta koza *ćapalasta* *ća* na boku

Novaković 1877:XVII

ćasta koza *ćarapasta*, *ćaj* na boku

Vuksan 1893:341

ćasta koza *karapasta*, *ćaj'* na boku

Mileusnić 1901:120

ćapa koza *ćaporasta*, *ća* na boku

Novaković 1877:203

ćapa koza *ćaparasta*, *đa* na bukvu

Mijatović 1908:3

ćata koza *ćaparica*, *ća* na bukvu

Mijatović 1913:48

Odnosno, sa proširenim ekstenzorom:

Ćimer koza *ćimerica*,

po boku šara,

ćimer po repu iskićena,

stade *ćimer* *ćimeriti* *ćim*,

al ne dade Bog.

Oklobdžija 1922:16

ćiper-koza *ćiperasta*, *ćiper* boku

Preradović 1895:106

ćišta koza *ćiveresta*, *ći* na boku

Milosavljević 1913:374

ćiver-koza *ćiverica* *ćiver* sina

Karadžić 1935 s.v. *ćiver*-koza

⁴¹⁵ Pregled na slovenskom planu daje Jagić 1895.

<i>ćiver</i> koza <i>ćiverica</i> , <i>ći</i> , po boku	Vuksan 1893:341
<i>ćiver</i> koza <i>ćiverica</i>	Obradović 1877:12
<i>ćiver</i> koza <i>ćiveroša</i>	Novaković 1877:203
koza <i>ćiverica</i> , <i>ći</i> na boku	Novaković 1877:5
<i>ćiver</i> koza	Vuković 1890:25
<i>ćiver</i> veza <i>ćir</i>	Obradović 1895:12
koza <i>ćirilica</i> , <i>ćil</i> na boku	Ćuković 1890:215
koza <i>ćiverica</i>	Mutić 1901:88
kozice, <i>ćiverica</i>	Obradović 1896:41
<i>dživer</i> , <i>dživerica</i>	Mijatović 1913:46
<i>ćivor</i> koza <i>ćivoruša</i> , <i>ćivor</i> drvo	Žunjić 1897:3
<i>civer</i> kuja <i>civeri</i>	Obradović 1900a:421
ali:	
koza kljasta	Vuković 1890:45

5.2.5.1.2. Složeni model zagonetke skoro isključivo sa denotatom 'zmija' (u jednom primeru i 'momak i devojka') ima nekoliko podtipova.

<i>Ća</i> ja idem <i>ćaćputićem</i> , <i>ća</i> ja nađem <i>ća</i> djevojku, <i>ća</i> ja nju po glavi <i>ćać</i> .	Pavićević 1937:38
<i>Ći</i> ja podoh <i>ći-putićem</i> , <i>ći</i> me sreće <i>ći-vorica</i> , <i>ći</i> me šćaše <i>ći-vorisat'</i> , <i>ći</i> mi Bog <i>ći-pomože</i> , <i>ći</i> ja nju <i>ći-vorisah</i> .	Novaković 1877:62
<i>Ći</i> podo, <i>ći</i> pošeta, <i>ći</i> me sreće <i>ćiverica</i> , <i>ći</i> ja uze drvo brisa, te nju <i>ćiverisa</i> .	St.M.M. 1900:15
<i>Ći</i> ja podo, <i>ći</i> po putu, <i>ći</i> razputu, <i>ći</i> me skobi <i>ćiverica</i> , <i>ći</i> mi Bog <i>ćiver</i> dade, <i>ći</i> ja nju <i>ćiverosa</i> .	Milosavljević 1913:355
<i>Ćim</i> pođe putem, <i>ćim</i> sreće <i>ćimaricu</i> , <i>ćim</i> ja <i>ćimaricu</i> , <i>ćim</i> mene <i>ćimarica</i> , <i>ćim</i> ne dade Bog.	Popović 1900:6
<i>Keme</i> sreće <i>kemERICA</i> , <i>keme</i> teše <i>kemeroše</i> , <i>kesi</i> Bože, ta pomože (sic) ta i ja nju <i>kemerosa</i> .	Marić 1897:12

*Ke me srete kematica,
ke me teše keroše,
kesi, bože, te pomože,
te i ja nju kerosa.*

Koželjac 1989:71

Makedonske varijante pokazuju istu pravilnost i isti denotat 'zmijsa':

*Кѣм-ода, кѣм-патем,
кѣм-зедоф, кѣм-камче,
кѣм го-удриф по-глаа-сърц.*

Aleksiev 1900:360

*Кѣ одам, кѣ патам,
кѣ земам кѣ камче,
кѣ удрам, кѣ мърци.*

Konev i Stoilov 1895:244

*Ће одам, њеф патим;
Ће стретам њеф Марче;
Ће зеам њеф камче,
Ће удрам њеф Мара по глава;*

Vardar 1887:119

*Ке одеф, ке пѣдеф,
ке ме наиде кѣмула,
ке му нишчо не сториф,
ке ми коски искършит. 'мачка i миш'*

Matov 1891:256

Analizirajući ovakvu strukturu zagonetaka na bugarskom materijalu, Stojkova 1970:66-67 primećuje da se one odnose isključivo na denotate životinje, i to specijalno na 'zmijsu'. Stojkova izdvaja i sledeće segmente („сричкови частици: *ке- кем, ке- кеф, ким, вер, шар*“). Međutim, srpskohrvatski primeri dozvoljavaju mogućnost povezivanja ovog segmenta sa konjunkcijom *ći* (ERHSJ s.v. *ći*, na Kosovu, balkanski turcizam persijskog porekla). Moguće je da je ovaj, u govornom turskom jeziku čest veznik, iskorišćen za imitiranje turske rečenice. U prilog ovoj tezi govore ruske varijante koji ne poznaju ovakvu vrstu transformacije (v. § 5.2.5.1.4.) i srpskohrvatske varijante zagonetke sa denotatom 'zmijsa' koje pokazuju finalnu poziciju ekstenzora tipa *-miš*, turskog porekla (v. § 5.2.5.2.). Balkanski okvir ovog modela ekstenzije zatvaraju rumunske zagonetke sa istim denotatom ('zmijsa; gušter'):

*Mă dusei în pădure
să caut două resteie,
nu găsii două resteie,
gășii două ouă de hechea bechea,
hechi să le iau hechi să mu le iau
hechi mă temui de hechea bechea.*

Niculescu 1991:122

('Otišao sam u šumu da tražim dva štapa, nisam našao dva štapa, našao sam jaja heke beke, heki da ih uzmem, heki da ne uzmem, heki uplaših se od heke beke.')

*Apucai p-o haia, mă înfilni c-o haia,
scosei o haia
să da în haia*

haia intră în *haia*,
și eu rămasei cu *hai*.

Gorovei 1898:365

(‘Naišao sam na haju, sreo se sa hajom, izvadio haju da udari u haju, haja ulazi u haju, a meni su ostali hai.’)

5.2.5.1.3. Samo delimično očuvana je ekstenzija u sledeće dve srpskohrvatske varijante modela zagonetke za denotat ‘zmija’ (up. i § 5.2.3.8.):

Idem putem *priputkom*,
sreto mačku *čau mačku*,
čau glavu čvrk.

Oklobdžija 1922:16

Pođo putem *kriopitem* (sic)
sreto mačku *čajmiju*
i ubi je *čapetićem*.

Grbić s.a.:5

5.2.5.1.4. Ulogu ekstenzora u sledećoj grupi varijanata ovog modela preuzima negacija⁴¹⁶. Zamena denotata ‘zmija’ obavezno sadrži negaciju (up. § 5.2.3.8.):

Pođoh sam *ne poslan*,
nađoh štap *ne tesan*;
veli Bog: ostav’ to,
to je moj potrebač.

Novaković 1877:62

nađoh štap *ne rezat*,
ni u ruke *uzimat*

Novaković 1877:62

Pođ’o sam, *neposlan*,
nađo’ grad *nezidan*⁴¹⁷,
u njem štap *nedjeljan*⁴¹⁸

Krajišnik 1897:332

Starost varijanata sa negacijom je velika, jer istu strukturu dosledno imaju i ruski primeri za denotat ‘zmija’:

Среди леса, леса лежит шпат железа,
ни *взять*, *ни* *поднять*, *ни* на воз *положить*.

Mitrofanova 1968:33

В чистом поле, на воле,
стоит конь вороной,
ни *проехать*, *ни* *пройти*,
ни *рукой* *провести*.

Mitrofanova 1968:33

Ни *взять*, *ни* *погладить*,
ни на воз *положить*.

Mitrofanova 1968:33

⁴¹⁶ Up. Nodilo 1981:435, po kome je "zmija štap, a taj je štap nešto božije".

⁴¹⁷ Up. i izolovanu zagonetku:

Pođoh *slan neposlan*,
nađoh *grad samograd*,
obađoh, lupa,
uskočih na prozor.

‘šipak’

Katurić 1895:93

⁴¹⁸ Postoje i druge varijante teksta u: Vuković 1890:64, Karadžić 1897:363, 373, Mišković 1866:562, Radonić 1867:206.

Neke srpskohrvatske varijante imaju i nastavak, očigledno unet u model naknadno, ornamentalnog tipa⁴¹⁹:

reče Bog: ostav' to,	
to je moj <i>potrebač</i> .	Novaković 1877:62
domišljan	Obradović 1895:9
peštemalj	Vuksan 1893:341
pobočnik	Srećković 1894:8
podpirač	Debeljković 1897:10
podupirač	Vuković 1890:55
pomogač	Debeljković 1897:5
pomoćnik	Karadžić 1897:363
poslonjač	Oklobdžija 1922:15
posrebač	S. 1897:328
poštapak	Radonić 1867:206
potpjerač	Novaković 1877:62
potrebovanje	Rastureno s.a.:9
to je moj štap	Mišković 1866:562
to je moje	Cvetković 1887:1

5.2.5.1.5. U narednom modelu zagonetke, primarni denotat 'pčela' kasnije je interpretiran kao 'zmija; daždvenjak'. Prema raspoloživoj građi, tekst je verovatno prvobitno bio transformisan po modelu tajnih jezika, a koji regularno, kao tvorbene inovacije smenjuju ekstenzije tipa *var varosan* i/ili *parne konstrukcije* ili *negacija*. Ova smena paremioloških efekata prati se kroz smenu denotata. Naizgled neobjašnjiva promena denotata 'pčela' > 'zmija', objašnjava se kontaminacijom sa modelom zagonetke za denotat 'zmija' koji takođe sadrži segment *u ruke ne hvatano*.

5.2.5.1.5.1. Za denotat 'pčela' karakteristična je sličnost sa modelom zagonetke iz § 5.2.4.24.

<i>Ver vezeno, ver pisano,</i>	
<i>ver</i> u ruke ne uhvaćeno.	Novaković 1877:187
<i>Tavno</i> neva u <i>tavnoj</i> kljeti	
<i>ver veze, tanku</i> gojtu plete.	Novaković 1877:185
<i>ver</i> vezano, <i>ver</i> pisano	Dorđević 1899a:42
<i>ni</i> vezeno <i>ni</i> rešeno	Pregršt 1934:276
Ruske potvrde imaju denotat 'saće u košnici':	
Писано, переписано ⁴²⁰ ,	
рук не притькано.	Sadovnikov 1959:175

⁴¹⁹ „Narod pako u Srbiji pripisuje upravo čudotvornu moć onomu štapu, kojim je tko oslobodio žabu od njezine krvopilice [zmije], a tu je moć štapu mogao dati samo Gospod, jer ni on ne trpi zmije (...) Kad se žena ili životinja ne može dugo rastaviti od poroda (...), onda običavaju u Srbiji lagano udarati mučenicu po krstima takvim štapom“ (Maretić 1882:184). Up. i: Nodilo 1981:434-435.

⁴²⁰ Napomena u: Sadovnikov 175:309: „Писано, переписано“. В. И. Даль отмечает такой смысл слова „писать“ в народных говорах: узрочить краской, резбой, плетеньем. Гово-

5.2.5.1.5.2. 'zmiija; daždevnjak; kornjača'

<i>Ver</i> vezeno, <i>ver</i> pisano, u ruke se ne uzima.	Bovan 1980:94
ver vezano, ver pisano	Dorđević 1899a:42
pisano, šareno prepisano	Vuković 1890:64
Pisano, prepisano rukom nije napisano.	Milosavljević 1913:375
šareno mareno	Kostić 1930:137
šareno, vezeno	Nivičanac 1905:XI

Slično u bugarskim i makedonskim varijantama:

вер везено, вер писано, вер	Stojkova 1970:264
вер везано, пис писано, писна	Stojkova 1970:272
шар шарено, вез везано	Stojkova 1970:527
пила пилошено, сребро сребросано	Stojkova 1970:264—265
пила пилосано, лустро лустросано	Stojkova 1970:264—265

Makedonske varijante sa denotatom 'slavuj/svraka':

вер везено, вер пишено	Veselinović 1888:127
ким шарено, ким везано,	
на ким дрво стоит, кикикимска	Penušliski 1969:211
шар шарено, шар везано, шарапански	Stojkova 1970:260
Ким везено,	
ким шарено,	
на ким дрво стоеше	
киракимска песна пееше.	Penušliski 1969:180
Ким, ким пиленце.	
на ким дрво стоеше,	
ким си песна пееше.	Penušliski 1969:210

5.2.5.1.6. Jedan od modela zagonetke za denotat 'kornjača' pokazuje inicijalni položaj ekstenzora u nizu nominacija za posude (druge modele sa ovim denotatom v. u § 5.2.4.28.):

Ča vaganče, ča buklija, ona reče: „Ja sam grčka tovarija“	Bovan 1980:101
Šibuklan, šibuklija, šigrčko, tovarija.	Koželjac 1989:76
Ti mi tiga, ti mi vaga, ti mi tuš, tovaruš.	Bovan 1980:101
Samagija samaganja, sama grčka tovarija.	Marić 1897:12

рили: „писать лапти“ — проковырять в узор („Толковый словарь“ III, 112). Именно в этом смысле здесь и говорится о сотах“.

- Kao* vagan, *kao* buklija,
kao grčka tovarija. St.M.M. 1900:15
- Ču* mi taхче, *чи* ваганче, *чи* ми гърчко товаренце. Stojkova 1970:273
- Tu* ми таган, *ти* ми ваган,
ти ми гърчка товаричка. Stojkova 1970:273
- Тими талан тими ваган
 тими гарчк торичка. (sic) Sprostranov 1897:149
- Тими, тими тиган,
 тими грчка товаричка. Penušliski 1969:208
- Potvrđene su i srpskohrvatske varijante bez ekstenzora:
- Na bukliče, na vagance,
 samo grbko tovarišće. Vukanović 1970:26
- Vagan na vagan, grčka tovarija. Riznić 1894:264

Srpskohrvatskim ekstenzorima: *ča*, *ši*-, *ti*, *sama*- mogu se priključiti i bugarski i makedonski: *чи*, *ти*, *тими*, a možda je ulogu ekstenzora u gore navedenoj varijanti preuzeo i veznik *kao*. Sve zabeležene srpskohrvatske varijante su iz prizrensko-timočke zone. Direktno ukazivanje na etnik *Grk* u ovom slučaju ne pomaže za identifikaciju etimona ekstenzora.

5.2.5.1.7. Ekstenzor *kata* javlja se u nekoliko modela⁴²¹ južnoslovenskih zagonetaka sa denotatima: 'ljudi kad na glas zvona idu u crkvu i nose poskure'; 'čobani i ovce u polju'. 'Čobani i ovce' potvrđeni su u varijantama sa motivima *branja* nekog u tekstu transformisanog *fitonima* i *pevanja/proizvođenja zvuka* na određenom lokusu. Varijante su potvrđene u Crnoj Gori i Hercegovini:

- Kokotan* poje
 na ljepar — polje;
katarizi biju,
katabilje beru. 'čoban i ovce' Novaković 1877:238
- kokotan : katarizi : katabilje Novaković 1877:238
- kokotan : katabilje Karadžić 1897:350
- katarize rize : katabilje Jelisavčić 1893:116
- kokotin : korige Mićević 1952:352

Strukturno se u navedeni model zagonetke uklapa i potvrda nepoznatog zapisivača (Rastureno s.a. E389/9):

- Karabilje bje
 iz pod gore bje,
 tandavilje bere
 u tanburu meće. 'ovce pasu travu iz pod gore'

Paralelno se u nekim varijantama javlja i etimološka figura:

- šibice šibe Kordunaš 1896:146

⁴²¹ Moguća je sekundarna veza sa grecizmom *kata*, u priloškoj službi zabeleženog kod Elezovića na Kosovu i u jednoj potvrdi iz Paraćina (RSANU), kao i u makedonskom: *kata den* 'svakog dana, redovno' (RMNP). Za etimologiju v. Tahovski 1951:20.

Odnosno, dalje prema lokusu:

Kokotan poje na *ljepan polje*
na *lipan polju*

Jovanović 1898:100
Mićević 1952:352

razvijaju ekstenziju:

Polju poljepan, polju pokatan

Jelisavčić 1893:116

Drugi model zagonetke karakteriše motiv *nošenja*, a zajednički za oba modela je prvi segment sa motivom *pevanja/proizvođenja zvuka*. Arealno je ograničen na Srbiju, Makedoniju i istočnu Bugarsku.

Kata ban bije,
kata rci idu
kata mrve nose.

Novaković 1877:124

kata rci : kata mrve
kataraci : katamrve
kataraci⁴²² : katasirve⁴²³

Novaković 1877:124
Bušetić 1914:2
Bovan 1980:255

I neke makedonske i bugarske varijante, čiji se denotat svodi na: 'crkva', imaju tragove ekstenzije tipa: *kata*:

Кукурумпје потром, постой,
*како лани идат, како мрави носат*⁴²⁴.

Stojkova 1970:523

Чурулум поје,
под лопен поје,
каталанки ида,
като мравки носу.

Stojkova 1970:523

Povremeno se u nekim varijantama razvija i etimološka figura:

пупунец пупат : шарено
зейка зеег : шарено
чучурум чучи

Stojkova 1970:522
Stojkova 1970:523
Stojkova 1970:522

Makedonske potvrde lokusa *под лопен поје*, *под лепун* dozvoljavaju da se ponudi etimologija odgovarajućih srpskohrvatskih segmenata kao: *lopuh polje*. Sa druge strane, makedonske varijante uspostavljaju vezu sa drugom grupom crnogorskih i srpskih varijanata sa istim denotatom u kojima je uglavnom razvijena i ekstenzija tipa *roditelj: potomci*:

Ćićir poje pod lopuh
ćićirići dohode,
i *mrvice* donose.

Novaković 1877:173

ćićir : ćićirići : mrvice
ćićer : ćićerići : mrvicu

Novaković 1877:173
Lopičić 1896:567

⁴²² Može se pretpostaviti paronimska transformacija prema *katarage* 'motke' (Pčinja, RSANU), bug. *катарахци* 'stubovi'. Za dalju etimologiju v. BER s.vv. *катарахци*, *катаряга* i Dzidzilis 1990:83—84 i 123.

⁴²³ Pogrešno čitanje prema ćirilicom: *катамрве*.

⁴²⁴ Drugačije o ovome u Telalova 1986:363—368, autorka ove pareme vezuje za etnik *Каталан*.

ćićer	: ćićerica	: mrvice	Bovan 1980:115
ćipur	: ćipurica	: mrve	Vukanović 1970:124-125
ćučerice ćučere	: ćučerići	: baburice	Novaković 1877:87
ćučerice	: ćučerice	: babulice	Karadžić 1897:373

Sličan postupak u bugarskoj zagoneci za denotat 'mravi':

*Чучуреви деца по чучур ода,
чучур си бера, на купче туреа.* Stojkova 1970:278

5.2.5.1.8. Verovatno je i u sledećem, sinhrono neprozirnom tekstu (koji izgovaraju odrasli kada se na Božić 'kolikaju na bajame') u pitanju inicijalni položaj ekstenzora:

Po koliko *šinkoliko šindelija šindeset*, koji nosi sto i deset. Ardalić 1902:242

5.2.5.2. Finalna lokacija ekstenzora

Finalna lokacija ekstenzora podrazumeva ekstenzor sufiksalnog tipa. Akumulacija istih sufiksa u tekstu inače nije tretirana kao ekstenzija ako je očekivana za datu osnovu (up. § 2.1.1.). Međutim, u narednim primerima, radi se o sinhrono neproaktivnim sufiksima, o sufiksima neodgovarajućim za datu osnovu ili o pseudosufiksima.

5.2.5.2.1. Finalna lokacija ekstenzora karakteriše model zagonetke sa denotatom 'zmija'. Od finalnih lokacija ekstenzora na punu osnovu razlikuje se finalna lokacija ekstenzora na krnju osnovu. Ova druga je etimološki skoro neprozirna, ali se postupak jasno vidi iz ove ruske zagonetke, gde su *peč*, *kaša* i *gost* pokriveni ekstenzorom — *nda*: (v. ostale ruske mogućnosti u § 2.2.1.3.):

*Брындя! Не лази в пенду,
в пенде канда про хонда.
'Кот, не лез в печку,
в печке каша для гостя'* Mitrofanova 1968:48

odnosno:
*Брында не ходи в пенду,
в пенде канда,
канда прогожда.* Poslovice 1961:225

Srpskohrvatske zagonetke sa denotatom 'zmija':

Ja pođoh *putomiš*,
susrete me *turkomiš*,
on na me *počrčumiš*⁴²⁵,
a ja na nj *pobatumiš*,
ja pođoh *putomišiš*,
a on osta lepršajuć'. Novaković 1877:63

Ja pođoh *putomišin*,
susrete me *turko-miščić*,

⁴²⁵ Ova paremema verovatno se vezuje sa *počrčumati se* 'kao počupati se s kime' (RJAZU s.v.), *krčumati se* 'boriti se' (RSANU s.v.); u ERHSJ s.v. *krčumati se* bez etimologije.

on na mene glavičicom,
a ja na nj batiničicom.

Vuković 1890:40

U ovim srpskohrvatskim varijantama iskorišćen je turski sufiks *-miš*, čest u govornom turskom jeziku⁴²⁶, kao sredstvo za efikasnije šifriranje teksta. U mnogim varijantama često je i formalno vezivanje za etnik *Turčin* (tako u gore navedenim varijantama *turkomiš*, *turko-miščić*, odnosno u nešto drugačijim varijantama ovog modela: *turska nakaza*, Popović 1897:2 i: *turske rukavice* u Vukovom Rječniku s.v. *puće*).

Bugarska varijanta sadrži ekstenzor u oba položaja:

Отдолу иде проклетче —
чина нему, чина мене,
дзобри кости кукушин,
та на търне метнашин.

Stojkova 1970:265

Finalna transformacija glagola i u ruskoj zagoneci sa denotatom 'zmija':

Из-под куста *шипуля*,
за ногу *тупуля*.

Poslovice 1961:229

5.2.5.2.2. Tvorbeni postupak sličan finalnom položaju ekstenzora može se pretpostaviti i u modelu dečije brojanice (ali je ovde reč o ekstenziji sinhrono produktivnog sufiksa na neodgovarajuću osnovu):

On ne može večerati,
ni po kući pogledati —
štaglavac, *maglavac*,
skoči baba *oglavac*,
izgubi *torbovac*.

RSANU s.v. *maglavac*

Ja ne mogu večerati,
ni po kući pogledati.
Štaglac, *maglac*,⁴²⁷
kućni *rogljac*.

RSANU s.v. *maglac*

Niti može večerati,
ni po kući pogledati,
švagalo, *bagalo*,
skoči baba u *jarad*,
i pogubi *trobamad*.
šagavac, *bagavac*
skoči baca u *jarac*

Medić 1884:57

Miodragović 1914:235

5.2.5.2.3. Sličan postupak već je uočen u poslovicama:

Našišu po *punišu*, a *tudišu* po *ponjišu*.⁴²⁸
Daruša magaruša, *nedaruša magaruša*.

RSANU s.v. *magaruša*

⁴²⁶ O turskom sufiksu *-miš/-miš* up.: Adamović 1976:294—295.

⁴²⁷ Up. *šagla magla* u: Mijatović 1913:31.

⁴²⁸ Kašić 1973:130, analizirajući ovu poslovicu, zaključuje da je „s jedne strane prisustvo konsonanta *š* u posesivnoj zamenici, a sa druge semantička dominacija odgovarajuće predikatske

Tako i u bugarskoj varijanti ove poslovice:

И недаруля — магаруля и даруля — па магаруля

BER s.v. *магаруля*

Ovakav postupak leksikografski je opisan u RJAZU s.v. *repušti* kao „izmišljena riječ, a građena prema participu crkvenog jezika u narodnoj šaljivoj pripovjeci u Vrčevića (113), gdje dolaze i ove istovrsne kovanice: *glavušta*, *pregledušta*, *sredušta*, *dopadajušta*“.

5.2.5.2.4. Leksički hapaksi, nastali finalnim lociranjem ekstenzora, karakterišu sledeće zagonetke⁴²⁹:

Zelen *dipidos*,

hajd' na *granatos*

i okolo bat,

i na batu grozd.

'grah tačkaš'

Karadžić 1897:342

Potkači se *kačikoza*

da dohvati *teveroza*

iz duboka *bunaroza*.

'žena kad vadi kupus iz kace'

St.M.M 1900:14

Paremema *kačikoza* može se etimološki tumačiti po modelu kontaktne sinonimije, gde bi u drugom delu bilo tur. *keçi* 'koza'. Sve parememe u ovoj zagoneci poreklom su turcizmi i semantički se lako objašnjavaju: *tefter* 'knjiga' > 'kupus' i *bunar* > 'kaca'. Turcizam **kači/*keči* nije potvrđen na srpskohrvatskom terenu, ali jeste u tajnom jeziku u Bracigovu: *кечка* 'koza' (Mišev 1894:186 i BER s.v. *кечка*).

5.2.5.3. Sledeći duži tekst zagonetke sadrži u sebi tri specijalna transformaciona postupka, pored 'standardne' etimološke figure (*ušćuli ćule*, *iskełji kelje*), unutar-rečeničnu unakrsnu zamenu reči na morfološkom i semantičkom planu. Morfološko-sintaksička metateza⁴³⁰, uzrokuje leksikološke i etimološke probleme (**kas*, **vukati*, **zarepiti*, **zgod*)⁴³¹:

forme u kojoj je takođe prisutan ovaj glas (*daješ* (puno) → *puniš*) dovelo do stvaranja danas baš ne sasvim razumljive igre rečima“.

⁴²⁹ Ovaj postupak se sreće i u savremenoj umetničkoj poeziji, tako u pesmi 'Varijacije', Radović 1983:99—100: Brate i kumulu / Imaj na umulu / Tešku glumulu (...) Kad je Džimili / Vitak i šimili / Tražio Mimili (...) Bio je brodolom / U jarbol gromolom / Na brodu lomolom (...). Ovde je ekstenzor (-lu; -li; -lom) uslovljen asonancom i aliteracijom.

⁴³⁰ Ovakav način kodiranja teksta naveden je u Krausovom popisu tajnih jezika (Kraus 1893:77—78) na ukrajinskom materijalu: „Eine Art Geheimsprache ist auch die bei Kleinrussen manchmal übliche humoristische Umstellung der Wortwurzeln, wodurch der ganze Satz ein grotesk sinnloses Gepräge bekommt. So finden wir bei Dragomanov (Małorusskija predanija i rozskazy) folgendes Gespräch (...): Cy ne *telačyly* vy moich *bačatok*? *Telačyly*, *telačyly*. Pid našym *nočom stohuvały*. *Hawkało rasobačyly*, a *hukało počolovičyly*, to vony zaderły *tory* i pobihły v *chvorty*.“

Navedeni ukrajinski tekst u poslednjoj rečenici sadrži i sintaksičko-semantičku metatezu.

⁴³¹ Usmena potvrda ovakvog kodiranja teksta i u srpskohrvatskom jeziku: *Pliba riva* = 'riba pliva' Milorad Simić, saradnik Instituta za srpski jezik u Beogradu.

Dva *kasa* putom *vukaju*,
 ja se vati *torbe* iza *nadžaka*,
 pa jednog *zarepi* više *zгода*
 a on *uščuli čule* i *iskelji kelje*
 a ja poteko natrag,
 kad li pao *put* preko *rastića*,
 ja preskoči *gaće* i ispara *panj*. 'vuk' Obradović 1896:119
 Semantičko-sintaksička metateza, postupak iz gornjeg teksta, javlja se nešto
 češće u folkloru, tako u zagonetkama:
 Zaplivah u Karlovcu,
 isplivah u Banovcu,
 iznesoh *ražanj vina*
 i *čuturu mesa*. 'grozd' Radović 1867:206
 odnosno:
 i izneh *režanj vina* i *čuturu pogače* 'ćurak: vrat i telo' Lj.M.P. 1866:835

5.2.5.4. Drugu vrstu uticaja tajnih jezika na zagonetke (pozajmljivanje gotovih leksema), nije lako dokazati, pre svega zbog neproučenosti leksičke građe iz tajnih jezika u srpskohrvatskom okruženju. Postojanje takvog uticaja može se dokazati na makedonskom folklornom materijalu⁴³². U sledećoj zagoneci denotati su 'muško, žensko dete i udovac', uz napomenu zapisivača da se *кордален* javlja kod Puljevskog u 'lastovečkom jeziku'.

Коде имат, коде немат,
 енуш мош и жена, ено *петле*
 ено *пул'че*
 и еден *кордален*.

Popovski 1976:207

Objašnjenje strukture ove zagonetke daje Ojdrović 1909:2: „Sem *л'жа* ove vrste (obične zagonetke) ima i drugih a to su one koje se tiču pojedinih familija u selu. Članovi jedne familije ovim se imenima zovu: svi oženjeni *корбаби* (*корбаб*), a žene *корбабици* (*корбабица*), muška deca *петинья* (*петле*), a ženske *пулки* (*пулка*). Нпр.:

Шо си им'м да си им'м:
 Иден *корбаб*, две *корбабници*, две *петлиња*.“

I u zagonetkama sa kompleksnim denotatom koji opisuje situaciju lova (v. Sikimić 1991) postupak nominacije liči na postupak iz tajnih jezika⁴³³. Tolstoj 1984 u nekim varijantama te zagonetke vidi ostatke ritualnog dijaloga.

Ovaj tip transformisanja teksta poznat je i drugim balkanskim narodima. Up. rumunsku dečiju igru *pipășitul* u kojoj su *pipășoi* 'muškarac', *pipășoie* 'žena', *pipășuț* 'dečak' i *pipășiță* 'devojčica' (Coste i Godea 1990:104—105).

⁴³² Za bugarske i druge makedonske primere v. Stojkova 1970:64—66.

⁴³³ Up. Mitrofanova 1966:88: „В них предмет, о котором идет речь, заменен подставным словом, то есть одно условие жанра соблюдено. Но второго -- нет: качества, признаки предмета загадывания, которые должны помочь отгадыванию, или не названы совсем, или /.../ они слишком общие... Возможно, что загадки с подставным словом являются переходной формой от иносказательной, тайной речи к загадки“.

5.2.6. Negacija kao ekstenzija

Paradigmatizam⁴³⁴ približava negaciju drugim ekstenzijama, posebno ekstenziji tipa tajni jezici. Za većinu modela zagonetaka strukturno građenih negatorima pretpostavlja se veza sa rukopisnom i književnom tradicijom⁴³⁵. Zagonetke sa negacijom uglavnom ne sadrže leksikološke probleme⁴³⁶ pa je u njima paremioška leksička produkcija oskudna, up. npr. rasprostranjenu zagonetku (v. i § 1.4.4.2.) sa denotatom 'sneg':

Poleće labud *bez* krila,
pade na dub *bez* grana,
ubi ga car *bez* ruka,
a izjede carica *bez* zuba.

Novaković 1877:312

5.2.6.1. Sledeći model zagonetke sa negacijom vodi poreklo iz antičke tradicije⁴³⁷. Denotat, prvobitno dat u formi priče, kasnije je uprošćen i postaje proizvodjan: 'kolomboć; kvočka i pilići; konj i sedlo od kobilje kože':

Ja sjedim na *nerodu*;
puštite mi sina,
materina muža. 'zagonenula nekažva žena caru kad dojahala na konju
koji se nije održijebio, i molila ga da joj iz tamnice pusti oca, kojega je
ona kroz prozor svojijem mlijekom hranila'
Penja se *randža* na *nerandžu*⁴³⁸

Karadžić 1897:345

⁴³⁴ Uvođenje negatora ima slučajan karakter, up. Levin 1978:292: „Введение негаторов (дополнительных элементов) не является обязательным этапом синтеза загадки; можно считать, что оно имеет случайный характер: именно, вопрос о том, вводить ли негаторы, а если да, то куда и какие, решается случайным образом.“

⁴³⁵ Up. Mitrofanova 1978:53—54.

⁴³⁶ Po principu *kompencacije* koji je formulisao Levin 1978:303: „невывраженность или слабая вывраженность одного вида point'a часто компенсируется сильно вывраженным point'ом другого вида; и обратно, наличие одного вида point'a снижает вероятность присутствия других видов“, pa tako, na primer „među наличием рифмы (показатель фонетической организованности) и антитезы (семантическая организованность) имеется отрицательная корреляция“.

O tipovima negacije u slovenskim zagonetkama v. Volocka 1982:87-88.

⁴³⁷ Detaljnije o ovoj zagoneci u: Milovanović 1986:130—131. Up. i poljsku zagonetku sa denotatom u formi priče 'čovek je ubio suprasnu svinju, izvadio iz nje prase, stavio na glavu busen i poeo se na visoko drvo. Tu je pojeo nerođeno prase, bio je iznad šume, a ispod zemlje':

Zjadł żywy żywego, na świat nienarodzonego, pod ziemią, a nad lasem (Kolberg 1962:248).

⁴³⁸ *Randža* je tvoreno prema *nerandža*, da bi se održao odnos *rod* : *nerod*. Samo *nerandžu* je paretimološki transformisano **neroda*.

traži sina materinoga muža. 'kolomboć'	Debeljković 1897:4
Na <i>nerodu</i> jaše,	
<i>isporena</i> vodi	Karadžić 1935: s.v. <i>nerod</i>
Na <i>neođu</i> rođu	Mijatović 1908:2
na <i>nerodu</i> ođu	Mijatović 1913:26

5.2.6.2. Veoma sličan prethodnom je model zagonetke gde su denotati 'kaluđer koji jaše na mazgi i nosi so'

Nerod ide na <i>neplotu</i> ,	
<i>nenik</i> nosi za prodaju.	Novaković 1877:220
Jaše rod na <i>nerodu</i>	
i traži <i>nenikli</i> .	Karadžić 1897:346
ozdo ide <i>neplođa</i>	
na sebi nosi <i>nekiku</i> ⁴³⁹ . (sic)	Simić 1902:VIII
Uspe se na <i>beridon</i>	
pogleda na <i>pokojnik</i> ,	
ali ide ispred	
ali nosi <i>nenek</i> ⁴⁴⁰ .	Debeljković 1897:2

Tekst zagonetke se može upoređivati sa makedonskom varijantom iz Resena u kojoj 'kamila nosi so':

Се качиф на берокукник,	
се опулиф кон никопоиница,	
шчо видоф: <i>ни плода носеше, ни ника</i> .	Matov 1892:255

BER s.v. *bera* beleži *berokuknik* 'domaćin' (Prilep), 'visoko mesto gde se skupljaju kukavice' iz navedene zagonetke iz Resena, *берокъщник* = *беридом* 'dobar domaćin'. Ovo bi ujedno bilo za sada jedino etimološko objašnjenje za Debeljkovićevo *beridon*. Što se tiče pareme *pokojnik* iz iste varijante, nju treba povezati sa, kod Gerova navedenim, *никопойница* i *покой* (Gerov s.vv.). Matov 1892:255 komentariše parememu *никопоиница* iz resenske zagonetke kao slobodno sastavljenu reč, koja se drugačije ne koristi, sa verovatnim značenjem 'potok, rečica'.

Inventar paremeta iz bugarskih i makedonskih varijanata ovog modela zagonetke:

нерода	: неплода : нениче	Gabjuv 1900:357
нерода	: неплода : неница	Matov 1892:225
неплода	: неника	Stojkova 1970:224
никово поле	: неплода : нерода : неника	Stojkova 1970:344
нерода	: неплода : нениче	Stojkova 1970:344
неродовит		Čačarov 1893:209

⁴³⁹ Primer je iz Prilepa.

⁴⁴⁰ Drugačije čita Bovan 1980:100: *bridan, pokajnik*.

неплода : неника Stojkova 1970:224
 нерана : жежико⁴⁴¹ Penušliski 1969:210

Postavlja se problem rekonstrukcije nominativa u bugarskim varijantama, mada ih Gerov rekonstruiše s.vv. *неника, нерода, несея*.

Poređenje navedene folklorne građe sa leksikografski obrađenom srpskohrvatskom građom, proširuje inventar srpskohrvatskih paremeta za odgovarajući denotat, tako npr. za 'so' u ovom modelu (sa asteriskom su dopune iz naše građe, ostalo registruje RJAZU i već obrađena građa za RSANU):

'so'/'tamjan'

***nekika**, paronimski transformisano prema **nenika*: Ozdo ide neploda na sebi nosi nekiku. (Simić 1902:VIII)

***nenek**, paronimski transformisano prema *nenik*: ali ide ispred, ali nosi nenek. (Debeljković 1897:2)

nenik m. u nar. zagoneci o tamjanu: Nerod ide na neplotu, nenik nosi na prodaju (Novaković 1877:220).

nenikao ^ž⁴⁴², (ovako u RJAZU s.v., već obrađena građa za RSANU ne beleži ovu potvrdu) Jaše rod na nerodu, a traži nenikli. (Karadžić 1897:346)

nenic u igri reči, u nar. pripoveci, ono što ne niče (o soli): Prođe neroda, vodi neploda, a nosi nenica. (Riznić)

Morfološki interesantni oblici glagola *sedeti* i *odati* u potvrdama iz Levča, odnosno moravsko-kruševačkog sreza (Mijatović 1908:2 i 1913:26), mogu se tumačiti kao morfološki arhaizmi⁴⁴³ čije je očuvanje omogućeno zvukovnim slaganjem prema *nerođu* :

Na nerođu ođu, na materi seđu

i dalje transformisano:

Na neođu rođu, na majku mu seđu⁴⁴⁴

5.2.6.3. Negacija se javlja kao ekstenzor u modelu sa najčešćim denotatom 'magla', ali i 'osjen; sunce; mrak; sjever'⁴⁴⁵:

Nešuš prođe kroz goru a *ne šušnu*.

Novaković 1877:125

⁴⁴¹ Očigledno štamparska greška umesto **неника*, verovatno pruzeta iz izvora: Čačarov 1893:209 gde inače stoji: *неника*.

⁴⁴² Up. u RSANU *iznikao*, -*kli* ž zast. 'ono što je izniklo na biljci ili iz zemlje'. Potpuna paralela iz istog rečnika je i odrednica *iznik* m zast. a. v. *iznikao* (Parčić). b. 'biljka koja je tek iznikla; prokljalo zrno'(Parčić). RJAZU od iste osnove registruje lekseme *nikao*, *nikli*, f. i *ponikao*, *ponikli*, f.

⁴⁴³ Simić 1972 u dijalektološkoj studiji govora Levča danas ne beleži ovakve oblike u prvom licu jednine prezenta. O starosti nastavka -*m* u prvom licu jednine v. Belić 1973:57. Stari nastavak -*u* u prvom licu jednine prezenta kod glagola I—V Beličeve vrste očuvan je u mrkovičkom dijalektu (Vujović 1969:254—256) i delimično u Vranju i okolini (Belić 1905 II:510).

⁴⁴⁴ Denotati su 'kvočka i pilići' i 'konj i sedlo od kobilje kože'. Autor zbirke ovaj drugi denotat ocenjuje kao netačan.

⁴⁴⁵ Niz evropskih i turskih zagonetaka koje se baziraju na ideji nečujnosti analizira Sadnik 1953:45—47.

Brojne su varijante ove zagonetke bez negiranog glagola:

Nešuš ide po slami. Obradović 1895:7

Nesuš po pojati hodi⁴⁴⁶. Vuković 1890:56

Beloruska potvrda ove zagonetke (denotat 'sunce') nema parememu, samo negirani glagol:

Bóg po słomie chodzi i *ne szeleści*. Moszyński 1968:796

Istu strukturu ima i letonska varijanta sa denotatom 'svetlost':

Ni czaūkst, ni grab,
a pi ługu da-it. Ulanowska 1892:(215)

('Niti šušti niti šumi, a do prozora dolazi.')

I srpskohrvatske potvrde bez negirane imenice:

Nit šušnu, nit bušnu, a u kuću uđe. Novaković 1877:138—139

Sa odričnom zamenicom *niko*:

Šušti pršti
brzo goru pasa
niko ga ne vide. Lopičić 1898:149

5.2.6.4. Ornamentalnost negacije karakteriše model sa denotatom 'nebo, zvezde i mesec' i sa transformisanim postverbalom (up. i §§ 1.7.3 i 5.2.3.17.):

Nepremer polje,
neprebroj ovce⁴⁴⁷
pred njima je Marče čobanče,
za njima ljudi Bugarin. Novaković 1877:217—218

Međutim, sve ostale varijante imaju negirani trpni pridev, kao u primeru:

Polje *nemjereno*, ovce *nebrojene* Obradović 1985:9

Primarnost ovog drugog načina potvrđuje ruska varijanta:

Поле *не меряно*, овцы *не считаны*,
пастух рогат. Mitrofanova 1968:20

⁴⁴⁶ Ovde je *nesuš* transformisano prema *nešuš*. ERHSJ s.v. *šušhati nešuš* vezuje za onomatopejski glagol *šušakti*: „osnovna je metafora *šuš-*, koja se nalazi u *nešuš* m 'ono što idući ne šuška'“.

⁴⁴⁷ Hapaksi po RJAZU.

5.2.7. Ekstenzija cele formule⁴⁴⁸

Kletva, čuđenje i nagrada spadaju u metazagonetske elemente ('метазарадочные элементы'), up. Levin 1978:291. Razmišljajući o zagoneci kao 'igri' Toporov 1994a:44 zaključuje da tekst zagonetke obećava konkretne koristi za uspešno odgonetanje i neprijatnosti — za neuspešno. Kletva i čuđenje ponavljaju osnovni tekst zagonetke i tako ekstenziviraju celu formulu, nagrada za tačno odgonetanje nezavisna je od osnovnog teksta zagonetke.

5.2.7.1. Kletva⁴⁴⁹ ponavlja sadržaj uvodnog dela zagonetke i ponaša se kao etimološka figura: u modelu sa denotatom 'verige'⁴⁵⁰ (up. i § 5.2.3.20):

⁴⁴⁸ Folkloristi su uočili makro ponavljanja u narodnoj poeziji, tako za završetak strofe, Kolkakova 1958:82: „Иногда строфа и синтаксически и музыкально ограничивается одним стихом.

Князь по городу ходит,
князь невест выбирает.

Этот стих может быть с повтором последнего слова:

Как во городе царевна, царевна.

или:

Как селезень по реченьке сплавливает, сплавливает.

Итп., может повторяться дважды с небольшими вариантами:

Дрема дремлет за куделью,

дрема дремлет за шелковой

или:

Поди, утица, домой,

поди, серая, домой.

но и музыкально и синтаксически законченная строфа укладывается в одну строку.“

⁴⁴⁹ 'Kletva' u zagonetkama odgovara 'kazni' u drugim tekstovima malih folklornih formi. Up. u tom smislu 'kaznu' pužu ako ne pusti rogove (više o ovome u: Đorđević 1958:206—207):

Ako nećeš pustiti,

ja ću tebe ubiti

i sudove razbiti.

ako nećeš pužit, ja ću tebe tužit.

da ti hižu ne prodam

slovački:

Ak nevytrčíš von,

spálime ti dom.

Škarić 1939:255

Lovretić 1902:80

Lovretić 1913:370

Dobšinský 1993:89

Poljski primeri navedeni su u: Cieślukowski 1967:136—139. Rumunske dečije pesmice 'pužu da pusti rogove' ne sadrže u tekstu 'kaznu' (up.: Comişel 1982:138—139).

⁴⁵⁰ U etnografskoj literaturi sporno je postojanje realije 'verige' u praslovensko doba, up. Gavazzi 1978:14.

- Grgur mrgur
zrgukljala ti se crijeva
 dokle ne ugonetaš. Karadžić 1897:338
 grgur mrgur : zrgukljala Karadžić 1897:338
 zagrgukljala V. 1867:400
 grčilo, mrčilo : grčila Vukadinović 1886:319
 grčilo mrčilo : zgrčila Biljan 1911:149
 grčeno mrčeno : grčila Novaković 1877:18
 zgrčeno mrčeno : zgrčila Bogdan-Bijelić 1924:187
 sgrčeno, izmučeno Vuković 1890:71
- Sa istim denotatom, ali bez kletve:
- Crno crijevo iz neba visi. Obradović 1895:13
 Čakara gora iznela cara
 iz Grgura grada. Ilić 1867:339
- Sa drugačijom ekstenzijom:
- Tun tučilo, grn grčilo,*
 koj će ga pogodit
 crevo će mu *zgrčiti*⁴⁵¹. Bovan 1980:153
- grn grčilo, tun tučilo : zgrčilo Debeljković 1897:1
 crn grčilo, paun tučilo : zgrčilo Bovan 1980:177
 trn trčilo, grn grnčilo : zgrčilo Srećković 1894:4
 grn grnčila, crn crnčila : zgrčila⁴⁵² Bovan 1980:177
 grn grčalo, trn trčalo : pregrčalo Vukanović 1970:61
 trn trčalo, grn grčalo : zgrčilo Vukanović 1970:61
 tun tučila, tun grčila : ugrčila Vukanović 1970:61
 žgurca na žgurci : žgurilo Mileusnić 1901:30
 spona na sponu, kuka na kuku : kukala Pavićević 1937:39
- Veza *grma* i *trna* javlja se i kao magijski tekst: *Za grm, za trn, kume!*
 (kaže se u Gruži kad padne zvezda, up.: Petrović 1948:334).
- Sa kletvom i ekstenzijom, ali bez ponavljanja teksta u kletvi:
- Crno-crnilo, vrano-vranilo,*
 ako ne pogodiš crevo ti se *zgrčilo*. St.M.M 1900:15
 crno crčilo; vrano vrčilo: zgrčilo Mijatović 1908:3
 crna, crčila : zgrčila Mijatović 1922:40
- Bez kletve, sa drugačijim denotatima:
- Grne grči,* trka trči. 'varivo' Bovan 1980:176
Trn trči, a crevo se *grči*. 'mravi' Mijatović 1922:39
- Makedonske i bugarske varijante sa denotatima 'verige; kantar; lanac':
Црѣнчиле, црѣнчиле,
 цревата ти се *сгърчиле*. Stojkova 1970:491

⁴⁵¹ Denotat je 'jaje'.

⁴⁵² Ne *creva* kao u ostalim varijantama, već *crkva*.

Црѣн Црѣнчил

црева згѣрчил.

Aleksov 1966:3

Гургуле до гургуле,

коде найде, сгургули се.

Penušliski 1969:160

Гургуль до гургуль,

три-девет гургули.

Stojkova 1970:491

Stojkova 1970:60 ističe da je denotat zamenjen sa *црѣнчил* zbog svoje crne boje, a ovako pokazuju i neke srpskohrvatske varijante. Međutim, struktura ekstenzije ukazuje da je ovakva nominacija sekundarna. Istu strukturu ima vlaška⁴⁵³ zagonetka za denotat 'verige':

Giću-miću:

kare nu va gići,

mac'li-n jel sa vo *zgrci*.

Durlić 1984:98

('Čik pogodi: ko ne pogodi, creva mu se zgrčila.')

'Crevo' se javlja uklopljeno u kletvu i u drugim zagonetkama⁴⁵⁴, tako u sledećem nejasnom tekstu koji je možda osamostaljena 'kletva':

Da što mi ti da što.

Crjevo ti tašto,

u crjevu ništa,

do šaka luga,

gonila te tuga,

⁴⁵³ Varijante iz Rumunije ponavljaju formulu o 'grčenju creva', ali imaju i druge denotate, npr. 'svrdao':

De-ai ghici,

și-ai ghici,

mașile ți s-or zgîrci.

Niculescu 1991:88

'čutura':

Cine nu gîcesce

trei mașe sgârcesce.

Gorovei 1898:295

U pokušaju utvrđivanja porekla ove zagonetke treba imati u vidu da je glagol *sgîrci* u rumunskom jeziku slovenskog porekla (Cioranescu s.v. *sgîrci*). Postoje rumunske zagonetke iste strukture — sa kletvom i drugim glagolom slovenskog porekla *suci* 'sukati' (Cioranescu s.v. *suci*), uz denotat 'nlaša':

Cine n-a gîci,

gîtul i-oi suci.

Gorovei 1898:364

('Ko ne pogodi, grlo mu se usukalo.')

⁴⁵⁴ Up. i zagonetku o 'mački i mišu':

Otud ide čiča Brko,

nosi jare mrko;

ako ne pogodiš

smrzlo ti se prkno.

Grada 1934:83

Verovatno je kletva u zagonetkama pragmatičkog, metatekstualnog porekla. Na ovakav zaključak navodi i Bušetićev opis obrednog („od Božića do Belih Poklada“) zagonetanja u okolini Trstenika: „Ko ne pogodi zagonetku, osude ga da izađe pred kuću i viče neku ženu, koja je najgadnija u selu: „Ej (...), dođi da popišaš se Stevi za vrat, da se izmije. I kad podeš da sereš, zovi ga da jede“ itd.“ (Bušetić 1908:5).

do careva suda

ako ne odgonenuo. 'pređa'

Nevinković 1869:732

Varijantu donosi Mijatović 1913:43 uz denotat 'dimnjak i čad', dok neke varijante ovog teksta ne sadrže eksplicitno kletvu, nego samo:

Što mi je, dašto mi je,

crijevo mi je tašto,

u njem dlaka po prknu klapa. 'zvono'

Biljan 1911:152

Pojedine varijante u modelima u kojima kletva nije uobičajeni sastavni deo, ipak je sadrže, kao u modelu sa denotatom 'brava' iz § 3.2.6. Kletva je očigledno sastavni deo modela za denotat 'verige', pa nastaje hibridni tekst:

Zakukureno, zamumureno, zabubureno,

ako neodkukuriš, neodmumuriš,

nezabuburiš *zavezalo ti se. 'verige'*

Ilić 1846:232

Slično, izolovano u samo jednoj varijanti, ponovo vezano za ekspresivan /onomatopejski glagol, za denotat 'katanac':

Zaišterah pera, zakantarih jera,

zapukoh, zacrkoh,

ako ne odgoneno, *zacvrkla ti guzica.*

Zovko 1930:152

Glagol kletve i u drugim modelima ponavlja neki segment iz prvog dela zagonetke, npr. funkciju denotata:

Ciliktala jaretina,

ciliktala drvetina;

ciliktala ti duša,

ako ne ugonetao⁴⁵⁵. 'gajde'

Novaković 1877:28

Glagol kletve ekstenzivira svojstvo denotata:

Prođoh kroz jednu bašticu,

te nađoh *žutu* dinjicu;

požutele ti i noge i ruke,

dok je ne pogodiš. 'dinja'

Novaković 1877:44

Prođoh kroz goru bjelicu,

nađoh krušku *žuticu*;

duša ti *požučela*,

ako mi ne pogodio. 'jaje'

Novaković 1877:75

Mrtvi nosi živoga

preko polja *nepočin*-polja,

ne počinuo, dok ne pogodiš. 'lađa'

Novaković 1877:110

Glagol kletve može da ekstenzivira i zamenu denotata, tako u nekim varijantama modela zagonetke za 'glavu' (up. § 2.1.2.):

pod sopotu *provala*;

provalila ti se glava, ako ne pogodio.

Novaković 1877:100

⁴⁵⁵ U drugoj varijanti *ćiglačala*.

- provalio* te Bog, ako ne pogodiš
ko to mjesto ne pogodi,
mjesto mu *se provalilo*.
Novaković 1877:99
Rovinski 1994:413
- Kletva u nekim primerima funkcioniše vezana samo rimom sa osnovnim tekstom zagonetke, a povremeno je sasvim nezavisna. Pada u oči da se sadržaj kletve u zagonetkama često odnosi na neki deo tela, up.: *otpale uši, krvavo ti srce*:
- Prkele-kile
na moru se vile.
Pokoj duši
otpale uši
dok ne pogodiš. 'prepelica'
Obradović 1896:49
- Uteče pamrak
sinoć u mrak
uz ono bršće,
niz ono bršće,
krvavo ti srce
ako ne odgoneneš. 'sunce'
Novaković 1877:219
- Uteče mi kubas
uz brdašće niz brdašće;
ko mi neće kazati,
krvavo mu srsašće. 'zec'
Novaković 1877:61

5.2.7.2. Pored kletve, u zagonetkama se kao redundantni segmenti javljaju nagrada i čuđenje. Čuđenje ponavlja sadržaj osnovnog dela zagonetke uz različite segmente i obavezno je u modelima sa denotatom 'gusle' (up. i § 3.3.4.7.):

- Bermbor bošće, Petrobora igra;
svo se selo čudi,
kako Bermbor bošće, Petrobora igra.
Popović 1891:43
sam se Bog čudi
Mutić 1901:121
sam se gospod čudi
Vukanović 1970:118

Čuđenje je verovatno deo teksta zagonetke o 'svirali' (za koji postoji malo potvrda; Vuković 1890:29 adaptira Novakovićevu varijantu). U prvoj varijanti iz: Novaković 1877:XXII (sa Rudnika ili iz Valjeva) čuđenje nije eksplicitno, ali jeste u varijanti iz Užica (Žunjić 1897:3):

- Ćuvija vija po brdu se vija,
o ćuvijo, kurvo,
kako li se lepo vijaš.
Novaković 1877:XXII
Ćuvije vije, ne čudim se kako vije
no čuj kuje kak' umije.
Žunjić 1897:3

Čuđenje karakteriše veliki broj varijanata modela zagonetke sa etimološkom figurom *plugom pluži*, denotati su varijabilni (model je opisan u § 3.3.6.1.):

- Naš Janko deveterim plugom pluži;
sam se Bog čudi

- kako Janko deveterim plugom pluži.
 sam se Bog s neba čudi
 Bog se čudi
 sav mu se svijet čudi
 svak se čudi
 sva se čuda čude
 a sve se čudi
 Tako i u makedonskim potverdama:
 Gospo (sic) se čudi
 сам бог се чудит
- Novaković 1877:208
 Borisavljević 1892:126
 Debeljković 1897:8
 Ivančević 1900:155
 Novaković 1877:XVIII
 Žunjić 1897:2
 Jovanović 1899:174
- Čuđenje je fakultativno u drugim modelima zagonetaka, tako se u modelu sa uobičajenim denotatom 'ogledalo' u četiri varijante redundantno razvija motiv čuđenja, ali bez ekstenzije formule (up. i § 7.1.1.):
- U lijesci trolijesci oganj gori
 a u njemu čovjek stoji,
 ja se čudim kako ne izgori. 'čibuk i cigara' Mutić 1901:124
- U ostalim varijantama denotat je 'ogledalo' (tako i u: Karadžić 1897:352 i Škarić 1939:217):
- Oganj gori, a u ognju čovek stoji,
 i sam se Bog čudi kako čovek ne izgori. Nepoznati 2 s.a.
- Čuđenje, odnosno element 'čuda', karakteristično je za magijski tekst, npr. u basmi od 'tišaka':
- Soko ide u jezero,
 vuk ide da ga gu(r)ne.
Sve se čudi, i malo i veliko:
 svekar sna'u jaše. Radenković 1982:233

5.2.7.3. Za razliku od kletve i čuđenja, nagrada⁴⁵⁶ u zagonetkama obično ne ponavlja sadržaj uvodnog segmenta. I nagrada se javlja u slovenskim tekstovima magijskog karaktera, npr. u dečijoj pesmi 'da ogreje sunce'⁴⁵⁷. U izo-

⁴⁵⁶ Glazier i Gorfain Glazier 1976 proučavajući proces zagonetanja u Keniji uočavaju 'formulu razmene' ('exchange formula'): metaforičko plaćanje postavljaču zagonetke za odgonetku. Metaforičko plaćanje se obavlja u vidu dijaloga i praćeno je formulom — blagoslovom.

⁴⁵⁷ U srpskohrvatskom folkloru:

- Grej, sunce, još
 na ti groš.
 Grej u grmce,
 na ti proso zrnce
 Sijaj, sijaj sunčece,
 dam ti zlatno jajčece
 u češkom:
 Daj, Bože, slnca
 do nového hmca,
 vet' ti ho my dáme
 slovačkom:
- Trebješanin 1960:75
 Lang 1913:242
 Kollar 1952:201

lovanoj varijanti zagonetke za denotat 'pčele' (v. § 5.2.5.1.5.2.) nagrada je očigledno inovacija, nastala po uzoru na poznati model zagonetke iz § 3.2.6. i 3.3.6.6.:

Ver vezano, ver pisano,
koj ga može razvezati, raspisati,
*ću mu dam devet vitla vodenicu
i desetu tupavicu.*

Đorđević 1899a:42

Nagrada se javlja i u ruskim zagonetkama, npr. za denotat 'pojas'⁴⁵⁸:

Днем как обруч,
ночью как уж,
*кто отгадает —
будет мой муж.*

Poslovice 1961:191

I u rumunskoj zagoneci sa novijim denotatom 'časovnik' veza nagrade u uvodnog segmenta održava se rimom:

Fată mare minte n'are,
tot umblă ŝi nu se'nvață;
de-i ghici, ți-oiu da o rață.

Gorovei 1898:69

('Velika devojka nema pameti, samo ide i ne uči, ako pogodiš, daću ti patku.')

Izuzetno, ekstenzija u 'nagradu' potvrđena je u ruskoj zagoneci o 'loncu' (up. § 5.2.3.10.):

Dajže Bože slnka
do nového hrnka;
ved' ti ho ta dáme
Vyndi, vyndi slniečko za mädové zmiečko
ukrajinskom:

Dobšinský 1993:89

Dobšinský 1993:89

Сонечко, сонечко,
прийди під віконечко (...)
дамо горщик меду.

Tereščenkova 1928:133

Imajući u vidu strukturnu sličnost navedenih varijanata i etimološku podudarnost same 'nagrade' (sh. *grnce* i možda, paretimološki *groš*; č. *hrnec*, slovač. dij. *hrnok* i uk. *горщик*), može se pretpostaviti praslovenska starina ovog teksta. Za etimologiju up. npr. Fasmer s.v. *горшок*, ESUM s.v. *горщик* i ESSJa s.v. **gьrьсьь*. Zajednički opšteslovenski elementi u ovom testu još su: psl. **zьrno* i **medь*.

Nagrada 'suncu' tipična je i za rumunski dečiji folklor i vezana je rimom sa glagolom 'sijati', npr.:

Luci, soare, luci,
că ți-oi da um pumn de *nuci*
(*'Sijaj sunce, sijaj, daću ti šaku oraha'*)

Comișel 1982:146—147

U albanskom dečijem folkloru nagrada suncu je 'posuda sa brašnom' (up. Këngë 1983:31—33). 'Brašno', alb. *miell*, očigledno je izabrano zbog rime sa alb. *diell*, 'sunce' i stoji u paronimskoj vezi sa 'med', alb. *mjalitë*.

⁴⁵⁸ Međutim, veza uvodnog segmenta i nagrade u ovom primeru očuvana je formulom, očekivanom u ruskom folkloru. Za raširenost sižea *муж-уж*, v. Ternovska 1993:47. Moguće je da ova zagonetka pripada i devojačkim gatanjima o budućem mladoženji.

Что стом вито,
обвито, повито?
Кто то отганет,
тому сто все.

Sadovnikov 1959:66

5.2.7.4. Međusobno funkcionalno blisko u tekstovima narodnih zagonetaka stoje i redundantni 'blagoslov' i 'jadikovka', tako u varijanti zagonetke sa denotatom 'čoban, ovan, čaktar':

Kokotan poje na ljepan polje,
katarizi biju,
katabilje беру,
blago toj duši, koja to čuje.

Jovanović 1898:100

U tekstu narodne zagonetke povremeno se javlja i redundantni motiv 'jadikovke', tako npr. u modelima iz § 3.2.9. i 3.2.1.:

teško tome do smrti ko se š njome uprti
jao meni do Boga
lele njemu sad do vijeka

Karadžić 1897:378-379

Novaković 1877:133

Popović 1891:43

Ovi redundantni segmenti (interpolirani iz drugih malih folklornih formi) ne ekstenziviraju osnovnu formulu teksta zagonetke.

6. ETIMOLOŠKA MAGIJA

6.1. Regresivna motivacija apozicijskih sintagmi liči na tvorbu magijske formule u basmama i tekstovima magijskog porekla⁴⁵⁹. Ekstenzor je u narednim primerima vezan za denotat basme i regresivno stvara parnu konstrukciju davanjem inicijalnih formanta *ša-/šu-* i *ba-/bu-* na ekstenzor:

Šako, bako! govno ti na *oko*. 'iskra na *oku*'⁴⁶⁰

Šurilo, burilo : *rilo* 'kad zaboli rilo'

Satlan, batlan : *dlan* 'kad zaboli dlan'

Dučić 1931:519—520

Međutim, ova magijska formula postoji i u drugim basmama, u kojima ekstenzor nije dat u samom tekstu⁴⁶¹:

Šaka, baka, zove te kuma na ručak! 'trun u oku'

Pavićević 1937:2

*Šaka baka, zlata krasa*⁴⁶²;

pojclivale se dvije zmiije 'protiv ujeda zmiije'

Pavićević 1937:2

6.2. U magijskom tekstu, kao što je basma protiv kuge sa Brača, javlja se identična formula kao u dečijoj rugalici onom 's kim se djeca neće da igraju'⁴⁶³:

Šukodar, bukodar,

navr Brača *nikadar,*

čok, jok, ne da sveti Rok.

Bonifačić 1963:330

Šukada, bukada,

s nami N. *nikada!*⁴⁶⁴

Klarić 1912:184

Ista folklorna formula potvrđena je i u zagoneci sa denotatom 'krtica':

Elezovo june u rivinu dube,

šukadar bukadar a juneta *nikadar.*

Zade 1900:100

6.3. Inicijalne transformacije parne konstrukcije postoje u modelu zagonetke sa denotatom 'crepulja':

⁴⁵⁹ O principima magijskog mišljenja relevantnim za dijahronu leksičku semantiku up. Němec 1990.

⁴⁶⁰ Ovako i u drugim potvrdama, npr. Vukova građa 1934:11, Nušić 1902:136.

⁴⁶¹ U ovom svetlu treba razmišljati i o etimologiji naziva bubice *Coccinella septempunctata*: *šaka baka*, koja je sredstvo devojačkih vraćanja o udaji. Brojne potvrde sadrži građa za RSANU s.v. *šakabaka*. Konstrukcija je iz magijske formule prešla u jezik folklor a kasnije postala apelativ u govornom jeziku. Mršević-Radović 1994:335 ukazuje na mogućnost turskog porekla ove formule.

⁴⁶² Etimologiju južnoslovenskog *krasa* v. u: Budziszewska 1991:77—78.

⁴⁶³ Up. Petrović 1991.

⁴⁶⁴ ERHSJ s.v. *šu-bu* i Petrović 1991 pretpostavljaju tursku etimologiju.

<i>Šoganj, baoganj,</i>	Novaković 1877:234
turi onu zgodu na oganj.	
šoganj, baoganj	Novaković 1877:234
šaoganj, paoganj	Mijatović 1908:3
ša oganj, pa oganj	Bušetić 1914:6
šasganj, pasganj	St.M.M 1900:15
ša ugljen, ba ugljen	Vukanović 1970:88

Uočavaju se inicijalni formanti *ša-/ba-*, a ekstenzor je dat u tekstu. Druge potvrde omogućavaju da se varijanta *šasganj, pasganj* smatra za lapsus calami (istovetan zapis istog autora i u: Mijatović 1913:47). Ovakav tvorbeni postupak verovatno je sekundaran u zagonetkama, a primaran za tvorbu magijske formule, kao što svedoče navedene kratke basme. Moguće je i da je navedeni model zagonetke magijskog porekla (prvobitno vezan za *oganj*, — 'vatru'), a da je denotat 'crepulja' sekundaran. Model teksta zagonetke arealno je ograničen na centralnu Srbiju i Kosovo.

6.4. Parna konstrukcija sa mutacijom često se javlja u okviru magijske formule⁴⁶⁵. Tako u varijantama dečije pesmice pužu za koju etnografski podaci ukazuju da je reč o prvobitno magijskom tekstu:

<i>Puž, muž!</i>	
<i>Pušći roge van</i>	Klarić 1912:184 ⁴⁶⁶
<i>Puž, muž, kaži roge van</i>	Lang 1913:370
<i>Puž, muž, hodi van</i> ⁴⁶⁷	Jajnčerova 1898:97
<i>Жужеле, нужеле!</i>	
<i>Пушту баби рогове, рогове!</i>	Stojkov 1891:262

Sledeća varijanta ima naizgled reduplikovan model⁴⁶⁸, ali je replika imperativ glagola *pužiti*⁴⁶⁹, etimološki istog porekla. Na osnovu ovog primera, može se pretpostaviti da paronimska veza leksema *puž* i *pustiti*, uobičajena u drugim

⁴⁶⁵ Up. Radenković 1990:284—285.

⁴⁶⁶ Tako i u: Jajnčareva 1898:97, Lang 1913:370, Radenković 1982:375.

⁴⁶⁷ Ove kajkavske potvrde strukturno se slažu sa slovenačkim tekstom kojim deca 'mame cvrčka da izađe iz rupe': *Šuri (čuri) muri, pojdi (pridi) ven* (Janko 1930:6). Štokavske potvrde teksta kojim se mami cvrčak (popac) imaju drugačiju strukuru:

<i>Izajdi, pole pred bijele dvore!</i>	
<i>Tvoji konji, moji voli,</i>	
<i>pojedoše svo žito.</i>	Momir 1896:202
<i>Ojs šar! Ojs gal!</i>	
<i>Drž' se pope za ralice</i>	
<i>pridolaze Moravice.</i>	Bušetić 1908:1

Etimološka analiza sln. *muri, muren* 'cvrčak' mogla bi da sledi logiku etimološkog tumačenja sln. *mavrica* 'duga', *šavra-mavra* 'id' (Petrović 1994:115), mada takvo rešenje ne sugerišu sastavljači SSKJ s.v. *muren*, imajući u vidu semantiku 'crn' (više o ovom ERHSJ s.v. *Mavar* i Bezljaj s.v. *mur*). Bezljaj s.v. *čuri-muri* tumači samo parnu konstrukciju, a sln. *muri, muren* nema odrednicu u ovom rečniku.

⁴⁶⁸ Kako je to npr. u slovačkom folkloru:

<i>Slimák, slimák! Vytř rožky</i>	Dobšinský 1993:8
-----------------------------------	------------------

⁴⁶⁹ Uporedi u drugima varijantama uobičajeno:

<i>Pusti, puže, rogove</i>	Mijatović 1907:210
----------------------------	--------------------

potvrđama dečije pesmice pužu, odražava neku od ekstenzija koja je karakterisala prototekst.

Puž, puž, rogove na babine dolove,
ako nećeš pužit, ja ću tebe tužit.

Lovretić 1902:80

ERHSJ s.v. *pusti*, uočava proces prelaska iz jezika folkloru u apelativ govornog jezika (v. *šakabaka* u § 6.1.): „Od te riječi (*puž*) stvara se onomatopeja reduplikativnog tipa, koja je izazvana time što se djeca igraju njime, dirajući ga. Tada on sakriva rogove: *pužmuž* (vokativ, Jaska, Križevci, ŽK). Odatle poimeničenje *pužimuž* (južnomoravsko narječje) 'puž'. U ruskom folkloru formula je *муж-уж*, up. § 5.2.7.3, a u rumunskom rimovana apozicijska sintagma: *Melc, melc, codobelc*, scoate coarne bouerești 'pužu, pužu, pusti volovske rogove' (drugi rumunski primeri navedeni su u: Comișel 1982:138—139).

Ovakva motivacija karakteriše i formulu u dečijoj basmi da se promaši u igri⁴⁷⁰:

Aši maši da promaši.

Vlajić-Popović, J. usmena potvrda

6.5. Antroponimska komponenta je značajna u etimološkoj magiji, tako u basmi 'protiv grada'⁴⁷¹:

Stoj, Stoja i Ostoja

Radenković 1982:363

6.6. U basmama za 'promenu vremena' nominacije su motivacijski vezane za svoju funkciju. Sa etimološkog stanovišta u pitanju su regresivne motivacije. Kako se ovaj postupak u tekstu motiviše pokazuje kajkavska varijanta, ostale srpskohrvatske varijante sadrže samo nominacije bez objašnjenja:

Stani, stani godina⁴⁷²

mati ti je tonula (...)

tri sinka gojila.

Jednomu je ime

da godina mine,

drugomu je ime

da sunečce sine,

trećjemu je ime

da se ne razmine.

Bonifačić 1963:330

U ovoj varijanti postoje tri imenovanja⁴⁷³ možda po folklornom modelu utranjanja. Pretpostavka je da je prvobitno bilo binarno imenovanje i to verovatno različito prefigurirana ista glagolska osnova, možda u antonimskom odnosu: *za-*

ali zvučni efekat reduplikacije očuvan je uzastopnim ponavljanjem inicijalnog sloga *pu-*.

⁴⁷⁰ Up. *aži-baži* 'vrsta dečje igre loptom' (Banat, RSANU). O tome Mollova 1982:64 „ce mot serait emprunté au turc, le prototype avec ce sens nous n'avons pas pu trouver. Il se compose de tc. *aci* „grand-frere“ (SDD) et tc. *baci* „seur; grande-seur“.

⁴⁷¹ Funkciju ličnih imena u srpskohrvatskim magijskim tekstovima, posebno u ovom tekstu, analizirali su N. I. S. Tolstoj 1981:79.

⁴⁷² Kajkavsko: *godina* 'kiša'.

⁴⁷³ Up. i niže navedeni primer iz Skopske Crne Gore.

/raz-, bogato posvedočenom u zagonetkama. Narodna etimologija sekundarno je unela u tekst lična imena *Vesa* i *Toza*, ali je skoro u svim varijantama sinhrono očuvana etimološka figura:

- na jedno ime *Vesa*,
na drugo *Prevesa*,
prevezi se kude nas Prvulović 1964:69
Toza voza — *prevezlo ga* nebo Đorđević 1983:37
- jedno' ime *Sučko*,
drugo' ime *Vučko*.
Suči, suči Sučko,
da *sučemo vrce* Radenković 1982:381
- jedno viče:
„*Suči, Sučko!*“
Drugo viče:
„*Vuci, Vučko*,
da *svučemo* bele konce Radenković 1986:72
- Jednom ime *Stanko*,
drugom *prevrtanko*.
Prevrni se, nebo Miodragović 1914:168
- Jednom ime *Naora*,
drugom ime *Preora*.
Prevrnu se nebo RSANU s.v. *naora*
- Prvom ime *Navora*,
drugom ime *Preora*,
prevrni se nebo Miodragović 1914:168
- Jednom ime *navora*,
drugom ime *prevora*
prevrni se, nebo Karadžić 1973:78
- jednom ime *Nafora*,
drugom ime *Prefora*.
Prevrni se, nebo Rovinski III 1994:304
- jedno zovu *Vule*,
drugo zovu *Prvule*;
prevrnu se nebo⁴⁷⁴ Kićine pesme 1926:67—68

Prema navedenim srpskohrvatskim varijantama magijska formula 'za promenu vremena' mogla je biti sastavljena od etimološke figure koju su činili ime-

⁴⁷⁴ Motiv 'prevrtanja neba' karakterističan je za dodolske pesme, up. 'kad idu preko polja', iz Radevine:

na vr' jele bjela vila,
na krilu joj ogledalo,
okreće ga, prevrće ga;
prevrnu se vedro nebo,
i udari rosna kiša

nica — nominacija i različito prefigurirani glagol koji je time pokrивao početak i kraj svoje radnje. Primeri ne daju dovoljno građe za dalju rekonstrukciju teksta.

Veza sa funkcijom se u nekim varijantama gubi, ali se čuva zvukovna veza između nominacija:

Dinko i Marinko Radenković 1982:382

kako li ono vikaje:
jedno *Grujo*, drugo *Brujo*.
Skoči *Grujo* na *Brujo*,
iščisti se nebo

Popović 1959:552

Ovako i u makedonskoj potvrdi iz Debra, u kojoj je već u prvom stihu ponovljen osnovni glagol sa prefiksom⁴⁷⁵:

Върни, Боже, превърни! (...)

— Едното *Грујо*

другото *Бујо*.

Скочи *Грујо* на кукџа

Ikonomov 1890:223

Magijski tekstovi za 'promenu vremena' u bugarskom i makedonskom folkloru uglavnom nemaju nominacije za 'decu', a to može da znači da su one u srpskohrvatskim varijantama inovacija. Poslednja, bugarska varijanta, potvrđuje pretpostavku o glagolu sa dva prefiksa:

Majka ti se moli:
s'z tri decu goli,
s'z dva konja beli
s'z tri leba celi. (Skopska Crna Gora)

Petrović 1907:233—234

Върни, Боже, върни!

Мајка ти се моли

со два леба цели,

со два конџа бели,

со две деца голи. (Prilep)

Gavazov 1892:109

на беал камеан сидеашеа,

две деачинки даржеашеа,

адно-ту беа пувиту,

другу-ту беа развиту. (Ahr-Čelebijsko)

Šiškov 1889:149

Posebno stoji potvrda magijskog teksta iz okoline Jagodine da kiša prestane u kojoj majka ima samo jednog sina sa hrišćanskim imenom *Ilija*, ali čiji atribut čuva starije stanje:

Prestan kišo, kišice,
prestala ti lati mati
za gorom za vodom.
Suze roni, sina rodi.

⁴⁷⁵ Ovo nije slučaj u drugim makedonskim potvrdama, u kojima stoji: *Vrni, Bože, vrni* (Petrović 1907:233—234) ili: *Върни, Боже, върни* (Gavazov 1892:109).

Kako će mu ime nadest?

O, *Ilija Prevrnljija!*

Prevrn' nebo da je vedro

Milićević 1876:215

6.7. Regresivna motivacija drugog dela rimovane apozicijske sintagme javlja se u magijskom tekstu u invokaciji:

Oj, *Ilija prevrnljija,*

prevrn' nebo da je vedro

Mijatović 1911:164

Po istom modelu, ime *Ilija* uklopljeno je i u dečije rugalice (folklorne potvrde sa drugim ličnim imenima v. u § 5.2.3.31):

O *Ilija bijulija*

biju li se vaše žene?

Bušetić 1920:43

O, *Ilija, zavrlija,*

zavrli ti koza kos'

Miodragović 1914:341

Regresivno motivisane rimovane apozicijske sintagme u basmama 'od seka-vine':

Sekavino, vrekavino,

sekavino, rastavino,

razvrekaj se, rastavi se

Zlatanović 1982:234

Sekavino, brekavino,

ne štrecaj, ne brecaj

Zlatanović 1982:235

Slovačko ljubavno vraćanje biljkom dubačac (*Teucrium chamaedrys*):

Zuzanka škubanka!

Jako já teba *škubem:*

aby ma tak chlapci *škubali.*

Holuby 1921:93

Sličnu etimološko-magijsku funkciju u srpskohrvatskom folkloru ima drvo *grab* (*Carpinus betulus*): na Đurđevdan devojke se kupaju na grabu ili ga jašu 'da se momci *grabe* za njima' (Čajkanović 1985:81). Up. i magijski tekst naveden u § 7.1.3.: *grabovina grabi.*

Fitonim *ranilica* (*Anemone nemorosa*) na isti način u narodnoj pesmi regresivno dobija atribut *banilica*:

Ranilice *banilice,*

rano li si *banula*

RSANU s.v. *banilica*

6.8. Ekstenzija je postupak tipičan za magijske tekstove: — *delimična parna konstrukcija* (u nekim varijantama paronimski transformisana) u basmi kojom se 'goni dim'⁴⁷⁶:

Tamo *dime, karadime,*

tamo su ti vrata

Gagović, S., Piva, s. Bezuje, građa za RSANU s.v. *karadim*

⁴⁷⁶ Rumunske dečije basme 'dimu da izađe iz kuće' sadrže slično uputstvo, ali ne i ekstenziju u nominaciji *dima*: *Du-te, fumule, la munte* 'Idi, dime, u planinu', odnosno: *Fugi, fumule, în sus* 'Beži, dime, na gore' (Comişel 1982:143).

- Tamo *dime kadime* Radenković 1982:378
 Tamo *dima*, tamo *dima* Bušetić 1920:26
 Idi gore, *dime*, *Konstantine* Miodragović 1914:167
 Tamo *dime kostadime* Komesarović 1900:676
 Tamo *dime*, *prodime* Petrović 1948:459
 Tamo *dime*, *sakadime* Pavlović 1921:149
 tam *dim*, tam je put v *Varadin* Bonifačić 1963:330
 — *etimološka figura*⁴⁷⁷:
 Basma protiv 'magle':
 Beži magla s magličima,
 eto popa s popićima,
 nosi žigu na ožegu:
 gde te stignu da ožegu Miodragović 1914:172
 Basma protiv 'crnog oblaka':
 a popi čabar vode, i pozoba čabar soli,
 naumak *narazmak*, *razmakni se* crn oblak. Begović 1887:257
 Bugarska basma protiv 'grada' u paretimološku figuru uvodi hagionim
Въртулумей:
Върти, върти Въртулумей,
би Германе,
Кутљува нива да увардиш. Стојков 1890:140
 Ova folklorna formula poznata je i u srpskom folkloru, tako izreka „*Vrti Vrtolome*, udri sveti Đermane“. Narodno ime ovog sveca (*Vartolomija*, *Vartoloma*, *Vratolomija*) paretimološki se povezuje sa *vrtoglavicom*, *vrtom*, *vrtunom* itd. up. Nedeljković 1990:47, 58.
 Dečija basma 'da se razvedri':
Cakli, cakli caklilo,
vedri, vedri vedrilo Hadži-Ristić 1925:483
Vedro, vedrina, sedi na konja Bonifačić 1963:329
Maman ti mamac 'kaže se ribaru u želji da mu lov bude dobar, uspešan'
 RSANU s.v. *maman*
 Basma 'da se razgori vatra':
Gori, vatra, gorcom,
 ubit ću te kocem! Klarić 1912:185
Gori, vatro, gorcem,
 eto babe kocem Miodragović 1914:166
 O starosti ove formule govori i zapažanje Milke Ivić 1954:218 o instrumentalu bez predloga: *eto babe kocem*.
 — *mociona ekstenzija*
 Kad deca prekidaju igru:

⁴⁷⁷ O etimološkoj figuri u funkciji etimološke magije na srpskohrvatskom folklornom materijalu v. Sikimić 1994a.

Na njemu *ljaga* i *ljaganac*
na tebi kuga i poganac.

RSANU s.v. *ljaganac*

U istoj situaciji moguća je i rimovana apozicijska sintagma:

Na te *ljaga* i *toljaga*,
na te kuga i groznica

Jurić 1908:275

— *ekstenzija deminucionog tipa*

Basma protiv 'magle':

Beži *magla* sa *magličima*,
eto *popa* s *popićima*,
nosi žigu na ožegu

Miodragović 1914:172

Blježi *maglo* s *magličima*, eto *popa* s *nožićima*

Gagović, S., Piva, s. Bezuje, građa za RSANU s.v. *žignuti*

7. ETIMOLOGIJA TEKSTA

7.1. Ka rekonstrukciji praslovenskog teksta

7.1.1. U srpskohrvatskom folkloru zagonetka sa motivom 'ognja koji gori' ima najčešće denotat 'ogledalo', ali se on menja u slučaju da se varijanta proširuje redundantnim segmentima. Bugarske i ruske potvrde ovog teksta u formi zagonetke ukazuju na starinu motiva u toj folklornoj formi. Sa druge strane, postojanje obrednih tekstova iste strukture ukazuje na folklornu formulu i paralelnu egzistenciju navedenog motiva. Ekstenzija *leska*, *trleska* (obrađena u § 5.2.3.4.) verovatno je srpskohrvatska inovacija imajući u vidu da ni jedna druga slovenska potvrda nema ekstenziju. Za praslovensku rekonstrukciju značajne su srpskohrvatske potvrde bez ove ekstenzije (Obradović 1895:8, Obradović 1895:12, Novaković 1877:150, Škarić 1939:217, Nepoznati 2 s.a., Mutić 1901:85). Prvi segment denotata, 'ram ogledala', u srpskohrvatskim varijantama pokriven ekstenzijom, u ruskom pokriva: *стyna*, *стуль*, ali postoji paremiološki problem pojave drugog segmenta, pokrivenog r. *ogorod* u kome je neki fitonim: *трава*, *лебедка*, ali i: *гряда*, *стрела*. Anikin u komentaru u zbirci Sadovnikov 1959:272 neuverljivo pokušava da objasni i razdvoji ove segmente. U trećem segmentu 'odraz lika', u ruskim i bugarskim tekstovima javlja se *oganj*, tako da je sh. *vatra* sekundarno za tekst, a javlja se i kao semantička reduplikacija: *oganj vatra*.

Srpskohrvatske varijante postavljaju problem lokusa, u tekstu zagonetke segmenta denotata 'površina ogledala':

<i>Lijeska</i> , <i>tr-lijeska</i> ,	
<i>u lijesci oganj gori</i>	
a u ognju čovjek stoji.	Obradović 1895:6
<i>u lijesci tralijesci</i>	
<i>oganj vatra gori</i>	Mutić 1901:85
<i>u lijesci trolijesci</i>	
<i>oganj gori</i>	Mutić 1901:124
<i>u lijesci oganj gori</i>	Novaković 1877:150
<i>u lijesci vatra gori</i>	Bovan 1980:160
<i>u liješće oganj gori</i>	Novaković 1877:150
<i>u liscu oganj gori</i>	Novaković 1877:150
<i>u mjesecu oganj gori (sic)</i>	Mileusnić s.a.:42
<i>u leske oganj gori</i>	Bovan 1980:194

i u lesku oganj gori	Debeljković 1897:1
u lijesku oganj gori	Pavićević 1937:41
i u lesci oganj gori	Preradović 1895:105
oganj gori u leska	Vukanović 1970:82
u leski vatra	Vuković 1890:47
u ljeski oganj gori	Mileusnić s.a.44
u blijesku pa blijesku oganj gori	Novaković 1877:150
u bliesku oganj gori	Vuković 1890:21
u lipi oganj gori	Karadžić 1897:353
u nju ogъnj gori	Koželjac 1989:7
oganj vatra gori	Novaković 1877:150
oganj gori	Škarić 1939:217

Samo jedan primer (u Vukovom Rječniku), a on je i najstariji ovde navedeni izvor, sadrži pretpostavljeno opšteslovensko jezgro modela teksta: 'u sred neke vode oganj gori'⁴⁷⁸.

U liješće paliješće,
u liješće voda stoji,
a u vodi oganj gori.

Karadžić 1935: s.v. *paliješće*

Motiv je očuvan prenet na recentnu realiju ('kandilo'):

U sred *mora* oganj gori.

Novaković 1877:215

Tako je i u makedonskim i bugarskim varijantama, ali sa recentnim denotatom 'kandilom', vezanim za hrišćanski kult. Poslednja navedena varijanta ima denotat 'Sunce':

На срет *море* огон гори.
Всред *морето* огън гори.
Сред *езеро* огън гори
и водата не го гаси.
Сред *езеро* огън гори,
вода ѝ ветър не го гаси.

Butovski 1967:197

Stojkova 1970:499

Stojkova 1970:499

Stojkova 1970:116

Ruske varijante zagonetke imaju denotat 'ogledalo':

В ступе *вода*, в огороде лебеда,
за *морем* огонь добро, ясно горит.
В ступе *вода*,
в огороде трава,
за *морем* огонек горит.
В ступе *вода*
в огороде гряда;
за *морем* огонь
добро ясно горит.
В ступе *вода*
в огороде стрела;

Mitrofanova 1968:110

Poslovice 1961:238

Sadovnikov 1959:54

⁴⁷⁸ Ivanov i Toporov 1965:117 u ponavljanju ovog irealnog motiva (*на синем море у нас овин горит*), vezanog sa ritualnom vatrom ispod sušare, vide tragove starih obreda.

за морем ОГОНЬ
добро ясно горит.

Sadovnikov 1959:54

Navedena Vukova zagonetka, kao ni ruske potvrde sa denotatom 'ogledalo', nema treći segment⁴⁷⁹, koji je verovatno srpskohrvatska inovacija:

i u ognju čovjek stoji	Novaković 1877:150
u oğnj živ čovek stoji	Koželjac 1989:71
u oganj čovek sedi	Debeljković 1897:1
a u ognju se čovjek vidi	Rovinski 1994:415
u vatri čovjek	Vuković 1890:47

Ovaj segment se u nekim varijantama dalje razvija:

a u ruci dukat drži	Novaković 1877:150
a u zube dukat drži	N.M. 1897:217

Motiv *čoveka* razvija i *čuđenje* kao redundantan segment (up. § 5.2.7.2.):

sam se bog čudi	
kako čovek ne izgori	Bovan 1980:160
ja se čudim kako ne izgori	Mutić 1901:124

Motiv ognja očuvan je i u drugim folklornim vrstama:

— u basmi 'od blagu ranu':

Na raskrsje oganj gori	
i u oganj (...) stoji	Radovanović 1989:57

— u obrednoj pesmi iz Gruže koja se pevala u kolu uoči sv. Jovana Letnjeg (up. i Petrović 1938):

Oj, u gori oganj gori, oko ognja kolo igra	Petrović 1948:248
---	-------------------

— u varijantama hrvatske narodne balade 'Umirući junak', npr.:

U toj črnoj gori žarki ogenj gori: okol njega stoji teh dvanajst junakov	Balade 1951:102
---	-----------------

— u kajkavskoj baladi 'Temna mi je noćka' oganj se ubicira *u vodi*:

Sim drugim junakom <i>v vodi jogenj gori</i> , mojemu junaku na bregu vgašuje	Žganec 1950:114
--	-----------------

Ruski tekst iste strukture Toporov 1988:18 dovodi u vezu sa tekstovima koji prate ritual prinošenja žrtve prilikom smene stare i nove godine:

Во тех лесах огни горят
Огни горят горючие.

⁴⁷⁹ Bez trećeg segmenta:

U lijesci tralijesci
oganj vatra gori.
Lipa trolipa u lipi oganj gori.

Mutić 1901:85
Karadžić 1897:35

Вокруг огней люди стоят,
Люди стоят колыдают

Toporov 1988:18

Motiv lociranja *ognja* i dalje lociranje čoveka/ljudi uz oganj, u južnoslovenskim i ruskim folklornim tekstovima, dozvoljava rekonstrukciju praslovenskog teksta: psl. **ogнь*, **gorčiti* i **stojati*.

7.1.2. Zajednički elementi strukture sledećeg modela zagonetke su: *car* i njegova pogibija/ukopavanje, lokus **lipov panj* i, za zagonetke retko kalendarско vremensko ubiciranje **Đurđev dan*. Denotati su različiti: 'jaje na Bele Poklade; jug ukopao sneg; kiša; pčele'. Ruske varijante dosledno opisuju košenje sena i ključni segment je vremenska ubikacija: *Petrov dan*, koji bi se, zbog veze sa hrišćanstvom, mogao smatrati za sekundaran, pored toga u ruskim varijantama nema *cara* kao zamene denotata.

U srpskohrvatskim varijantama, aliteracija *l-i* karakteriše parne konstrukcije, odnosno izolovane pareme kao npr. *pilipilj*:

*Cibile bule*⁴⁸⁰,
jadovite bule,
cara izgubile
sinoć na poklade,
a jutros ukopale. 'jaje na bele poklade'

Novaković 1877:75

Civile, cipele,
šarovite bule,
cara ukopale,
večer na poklade ključe izgubile,
u more bačile. 'jaja i kokoške; za mesojeđe ne ostavljaju ni jedno jaje
za jelo'

Rovinski III 1994:416

Odnosno, sa lociranjem ukopavanja *ispod lipovog panja*, vremensko ubiciranje je *Đurđev dan*, *Mitrov dan* ili *Vidov dan*:

Šare bure cara ukopaše,
na Vidov dan, pod lipov panj.

Stojanović 1879:189

šipile vile
polipila
pilipilj⁴⁸¹

Novaković 1877:88

Novaković 1877:212

Novaković 1877:186

Parna konstrukcija kao zamena denotata nije obavezna :

⁴⁸⁰ Up. slično zvučanje zagonetke sa denotatom 'gajde'. Up. i varijantu:

šipile vile,
šipke te bile 'kiša'

Novaković 1877:88

Up. i izolovanu zagonetku sa denotatom 'boginje':

Ciko pile,
šaraleta bule,
cara poljubilo.

Mijatović 1913:4

⁴⁸¹ Pujić 1981:432 upoređuje sa slovenskim božanstvom *Pereplutom*.

- Kukala *neva* na vidov-dan 'jaje i kokoš' Mirković 1902:3
 Lani *bula* zakopala kopile
 na Vidovdan, *pod Ivov panj* (sic!) (bez odgonetke) Žunjić 1897:2
 Umre car na Mitrov-dan 'kazan za pečenje rakije' Bušetić 1914:4
- U srpskohrvatskim varijantama zagonetke bez *cara* kao zamene denotata i bez lociranja, ali sa vremenskim ubiciranjem na *Petrov dan*, denotat je (slično ruskim primerima) 'gumno; strnište'. Pradigmatizam vremenske ubikacije *lane* : *leti* : na *Petrov dan* samo je prvi član relacije 'nekad' : 'sad':
- Udari ban na *Petrov dan*
 i *danas* se zna. Vuksan 1893:156
- P..e vran
 na *Petrov dan*,
 i *sad* mu g..... zja. Novaković 1877:216
- Pogibe Labudan
 na *Petrov dan*;
 još mu Lubina zja. Novaković 1877:216
- Lane* prde, a *još* mu dupe zja. Novaković 1877:216
Leti prdo, a *još* mi dupe zja. Debeljković 1897:5
- Sledeće dve izolovane zagonetke, bez vremenskog ubiciranja, sadrže neke fragmente gore navedenog modela:
- Dođe Ban u carev stan*,
 i namače plast
 uze caru vlast. 'mjesec i sunce'
 Poleti pet var⁴⁸² *pod bukov panj*. 'vatra' Rastureno s.a.:9
 Obradović 1896:118
- Model zagonetke vrlo je raširen u ruskom folkloru:
- Летел ень,
 сел ень на *Петров день*,
 на *елов пень*,
 стал ень стукотать, брякотать,
 с сырой земле припадать
 Прилетела тень⁴⁸³
 на *Петров день*,
 села тень на *пень*;
 стала тень плакать,
 что волосы вянут Mitrofanova 1968:77
- Вышел *пень*
 на *Петров день*;
 стал *пень* плакаться Sadovnikov 1959:146
- Sadovnikov 1959:154
- Za eventualnu praslovensku rekonstrukciju, važno je uočiti da srpskohrvatsko *car*, *ban* kao zemene denotata nisu praslovenske lekseme. Moguće je da *ban*

⁴⁸² O arhaičnom obliku genitiva množine *var* v. Belić 1972:76.

⁴⁸³ По Anikinу „Садовников толковал как звук смолянки о лезвие косы. Петров день упомянут потому, что с этого дня, 29. июня, начинался покос“ (u: Sadovnikov 1959:301).

čuva zvukovno sećanje na prvobitnu leksemu, za koju se prema ruskim: *тень, ень* može pretpostaviti **Сънь*. Ovu tezu potkrepljuje jedna izolovana potvrda iz drugog modela zagonetke (sa denotatom 'tikva') ali sa formulaičnim lociranjem *ispod lipovog panja*:

Ja posejah *anj*
pod lipov panj Novaković 1877:221

Nodilo 1981:417—418, na osnovu ove zagonetke i fragmenta dečije razbrajalice (*anj, panj, vešt Ivanj*), tumači *anj* kao 'živi oganj'. Potvrde iz srpskohrvatskih basmi⁴⁸⁴, svedoče o paradigmaticizmu kalendarskih praznika. (Ovaj paradigmaticizam je očekivan u ruskom folkloru zbog velikih klimatskih razlika, up. folklorni Mesecoslov koji donosi Dalj II 1989:338-364):

Poseja *lan, lan* na *Vidov-dan*,
izniče *lan, lan* na *Vidov-dan*,
obra' *lan, lan* na *Vidov dan* Radenković 1982:206

odnosno:

poseja *lan* na *Pavlov dan* Radenković 1990:698
poorala *lan* na *Jovanov dan*⁴⁸⁵ Radenković 1990:698

Srpskohrvatske varijante magijskog teksta upućuju i na praslovensko **lǫnъ* kao moguće polazište za rekonstrukciju denotata u zagoneci: leksema se u ruskoj zagoneci izgubila jer savremeno rusko *лен*⁴⁸⁶ ne omogućava rиму sa *пень, день*.

Rekonstrukcija atributa uz leksemu *dan* ostaje otvorena: moglo bi se pretpostaviti da je u pitanju neki prisvojni pridev, ali može biti i neka od, u SP s.v. **dǫnъ*, rekonstruisanih praslovenskih sintagmi, npr.: **belъ dǫnъ, črнъ dǫnъ, šsnъ dǫnъ*. U prilog ovog poslednjeg ide jedna usamljena potvrda iz zagonetke, sa denotatom 'badnjak':

⁴⁸⁴ Toporov 1990:247 kao tipove 'lanene' frazeologije u baltoslovenskom arealu rekonstruiše: **se-* & **lin* 'sejati lan'; **rau-/ru-* & **lin* 'brati lan'; **min-* & **lin* 'gnječiti lan'; **galv-* & **lin* 'glava lana'; *(*d*)*ilg-* & *lin* 'dugi lan'. O magijskom značenju sejanja lana i konoplje v. Čajkanović 1985 s.v. *lan* i Radenković 1990:696—704, v. tamo i *lan* u drugim obrednim tekstovima. Sejanje lana je vezano za kult plodnosti, ovaj motiv registruju i srpskohrvatske zagonetke za denotat 'žena nerotkinja':

Ja *posio zelen lan*
na livadu neradan
ni se lan zeleni,
ni livada veseli. Rovinski 1994:413

odnosno:
Posija' lan četan u livade Erceg Vukanović 1970:40
Ja *posijah čekrk sjeme*
po livadi herceg-Petra Novaković 1877:142

gde je *čekrk-sjeme* verovatno paterimološki preobličeno od **četen seme*. Ovaj motiv ('sejanje na livadi') nalazi se i u prvom delu Vukove zagonetke sa denotatom 'snijeg kad pane, pa kad udari kiša te ga rastopi' :

Ja *usijah šimišir*,
pod livadu pod šinšir Karadžić 1897:346

⁴⁸⁵ Up. i § 1.5.4.3.1.

⁴⁸⁶ O ovakvom specifično ruskom fonetskom razvoju v. Gorškova i Haburgaev 1981:85.

Kad sjede ban, na *sjajni dan*,
 sva dječica zapjevaše,
 a starci zaigraše.

Vuković 1890:43

Segmenti srpskohrvatskih varijanata zagonetke, koji sadrže parnu konstrukciju sa aliteracijom, verovatno su nekad činili zaseban model, blizak modelu sa denotatom 'gajde'. Prva navedena varijanta (*Cibile bule, / jadovite bule...*, Novaković 1877:75) ide u prilog ovoj tezi.

7.1.3. Za pojedine tekstove moguća je rekonstrukcija nekih segmenata i na balkanskom nivou. U modelu zagonetke sa denotatom 'kiša' uočava se nekoliko segmenata: 'upućivanje poruke' jedne ženske osobe drugoj, a osobe se nalaze u relaciji *gore : dole*, 'sadržaj poruke' i 'razlog za upućivanje poruke'. Prvi segment (upućivanje poruke) je balkanski (drugi segment se na balkanskom planu razlikuje, a i denotat je različit), a drugi ('sadržaj') i treći ('razlog') su slovenski.

(I) Poručila donja neva gornjoj nevi:

(II) pošlji meni *svasala masala*,

(III) sva sam se jadna *raspala*.

Novaković 1877:60

sala masala

Novaković 1877:60

sala mazala

Vuković 1890:59

sala salaksala⁴⁸⁷

Novaković 1877:60

sala sasala

Obradović 1895:8

oksala, maksala

Novaković 1877:60

saskala i maskala

Tešić 1981:32

sag sala, maksuz sala

Mirković 1887:95

svasala, masala

Novaković 1877:60

sakiselo nakiselo⁴⁸⁸

Stojanović 1879:191

sala i masla

Ivančević 1900:156

malo sala

Vuković 1890:29

sahan masla

Zovko 1930:156

masla sastavice

Obradović 1895:3

svratala

Mirković 1902:9

solli

Mijatović 1908:2

zlatne suze

Vuković 1890:65

Vežu sa slovenskim zagonetkama za denotat 'kiša' uspostavlja ruska zagonetka bez prvog segmenta (prenošenje poruke), ali sa zamenom denotata istog tipa:

Суслено, маслено, до лесу протянуто.

Mitrofanova 1968:25

O pripadanju prvog segmenta, 'donja i gornja gospa', balkanskom okviru svedoče brojni rumunski i arumunski primeri (up. i u drugim modelima rumunskih zagonetaka Gorovei 1898:201; 204; 253; 315):

⁴⁸⁷ RJAZU s.v. *salaksal*, m.: „u zagoneci; riječ napravljena od *salo* i *malaksati*“.

⁴⁸⁸ Ali u nastavku očuvano: da se razpadne od *sala*.

M-a trimes doamna de sus
la cea de jos 'led' Nijloveanu 1988:417

Mi pitriku doamna din sus
l-acea din gos 'pijavica' Nastev 1980:34—35

('Poslala me gornja gospa donjoj')

Isti inicijalni segment u bugarskom folkloru javlja se u nekim varijantama zagonetke o 'pozajmljivanju' (v. § 5.2.4.17.):

Ходих в горна леля,
ходих в долна леля Stojkova 1970:433

Допрати ма горната царица до долната Stojkova 1970:415

Drugi segment teksta, u zagoneci — zamena denotata 'kiša', može se pratiti na slovenskom planu. Kako struktura same zagonetke (direktno obraćanje *zemlje* — *nebu*), tako i denotat 'kiša', ukazuju na moguće ritualno poreklo teksta. Tolstoj 1984:18 opisuje poljski ritualni dijalog koji se na Božić vodi između domaćice i domaćina koji donosi vodu:

— Co niesiesz?

— Wysokie piane, gęste śmietane, okrutny kęs *masła*, żeby gazdzina się *spasła*.

Sličan dijalog se na Badnje večer vodi u zapadnoj Bugarskoj između dve žene iz kuće od kojih druga nosi vodu:

— Що носиш?

— Сребро и злато. А ти що носиш?

— Мед и *масло*. (Tolstoj 1984:19). Tolstoj dalje navodi i božićni dijalog iz Popovog polja između polaženika i domaćina:

— Čestito ti Badnje večer i šutra Božić i svi dani po Božiću! Evo ja valjam.

— A šta to valjaš?

— Valjam *sira i masla* i svako dobro, ako Bog da!

— Valjaj, valjaj (prema: Tolstoj 1984:21)⁴⁸⁹.

Sličan obred je potvrđen i u Metohiji, gde se na pitanje „Šta to valjaš?“ odgovara sa: „Med i *maslo*, blago i brašno.“ (Radunović 1982:24-25).

U beloruskom folkloru govore se sledeći tekstovi uz koledarsko obilaženje sela sa kozom:

„Дайте козі сира, щоби була сива,
дайте козі *масла*, щоб ся коза спасла.“

„Дай казе *сала*, штоб каза стала“ (navedeno prema: Vinogradova 1993:27).

Obredna pesma čeških pastira na praznik Duhovi:

⁴⁸⁹ O 'valjanju' u ritualu plodnosti v. i: Katičić 1987:37—38.

Pani mámo krásná,
dejte nám kousek *másla*,
aby se vám kravička pásla Boranić 1902:416

Na fašangama u Slovačkoj ispred svake kuće mladići pevaju:
iba za ližičku *masla*
žeby sa jim krava spásla. Dobšinský 1993:114

Tako i u kajkavskoj obrednoj pesmi povodom zelenog Jurja:
Dajte Jurju *masla*,
da vam sreća rasla Rožić 1908:37

Motiv *masla* javlja se u srpskohrvatskom folkloru u basmi 'da ne padne kiša':

da krpimo nebo,
da ne vrne kiša,
da mutimo *maslo*,
da mažemo nebo,
da ne vrne kiša. Radenković 1982:381

Maslo i mleko su kod Južnih Slovena i predmet zaštite. Tako se u Dragačevu uoči Božića grabi grabuljama oko košare:

Ja grabim *maslo* i mlijeko,
sir i kajmak
da ide mlijeko k'o rijeka
da bude sir k'o panj,
a skorup k'o traljetina.

Sličan tekst se u Dragačevu izgovara i uoči Vračeva:

Meni *maslo* i mlijeko,
činilicama bijeli luk i čađ. Marinković 1982:11

U bugarskom folkloru zaštita mleka i masla vezuje se za kukanje kukavice, uz ritualni dijalog: „Што кукаш?“ — „Откуквам млеко и масло“, — „Откукаи го!“ (Spasov 1900:219).

Ova folklorna formula potvrđena je i u basmi kojom žene u Bukovici 'izgone maslo' (O ovom motivu u narodnoj poeziji up. Đorđević 1936:209—210):

Kupina kupi,
grabovina grabi,
Varvode varile,
Smrdelje ladile.
Sunce granu,
maslo banu;
selo paslo,
meni *maslo*;
pušti, cico, maslo
ka moja p..a vodu. Ardalić 1915:47

I za ovaj magijski tekst indikativan je motiv 'vode'. Za razliku od drugih gore navedenih tekstova, prvi deo ove basme karakteriše fitonimska etimološka

magija. Prividna paremema *varvoda* (RJAZU s.v. napominje samo: 'nepoznata značenja'), lako se objašnjava kao bukovički ojkonom *Varivode*, prema, u RJAZU registrovanom ojkonomu *Smrdelje*: „Kod Varivoda ima selo Smrdelje“ (RJAZU s.v. *Smrdelje*, up. i Mihajlović 1992:32). Postojeći ojkonomi uklopljeni su u stariju folklornu formulu verovatno antonimske strukture (up. npr. srpsko-hrvatsku poslovice: *Varvarica vari, a Savica hladi*, Karadžić 1935 s.v. *Varvarica*, i rusku: *Варвара заварум, Савва зацаум*, Dalj II 1989:359).

Može se pretpostaviti da se srpskohrvatska folklorna formula svodi na *salo*, *maslo*, tj. na apozicijsku sintagmu sastavljenu od dva sinonima. Praslovenska rekonstrukcija, **sadlo maslo*, na osnovu navedenih slovenskih potvrda⁴⁹⁰, za sada je najjednostavnije rešenje i samom svojom strukturom ukazuje na magijski tekst.

Treći segment zagonetke ('razlog') za sada nema etimološko rešenje, može se paretimološki povezivati sa razlogom navedenim u poljskom ritualnom dijalogu i beloruskoj obrednoj pesmi (**sypasti se*), a paretimološki se na isto svodi i gore navedeni češki primer:

da bih se i opet sastala	Novaković 1877:60
ne bi li se malo sastali	Ivančević 1900:156
ne bi li mu rana malaksala ⁴⁹¹	Novaković 1877:60
da se nerazpadne od sala	Vuković 1890:35
rastopi se od sala,	
ne bi li se sastala	Mirković 1902:9
gotova sam se živa raspala,	
ne bi li se kako opet sastala.	Zovko 1930:156
sva sam se raspala,	
da bi se opet sastala.	Mišković 1866:561
živa sam se već raspala	Vuković 1890:29
sva sam se rasala	Novaković 1877:60
sva sam se jadna raspala	Novaković 1877:60
raspadoh se sva od sala	Mirković 1887:95
sva sam se razsanula	Vuković 1890:65
sva se raspa	Bovan 1980:54
da zaraste pusta rana	Mijatović 1908:2

7.1.4. Evropske varijante modela zagonetke sa dijaloškom formom i karakterističnim pitanjem o lokusu, imaju uglavnom denotatu 'reka i livada'⁴⁹². Bal-

⁴⁹⁰ Ovu formulu verovatno sadrži i ruska zagonetka sa denotatom 'košnica':

На горе Астраханской
стоит столп стальной,
в нем *сосла-масла*
а смерть недалеко.

Poslovice 1961:202

⁴⁹¹ Slaganje prema: *sala salaksala*.

⁴⁹² Up. Sadnik 1953:164—166. Flajšhans 1925:30 u svojoj studiji o srednjovekovnim latinskim zagonetkama, na osnovu latinske potvrde:

Discolor et longa, celer unde venis fluitata?

kanske varijante karakteriše denotat 'varnice, oganj, verige' i obavezni uvodni deo koji opisuje susret denotata, a zatim sledi dijalog. U dijalogu učestvuju denotati: (1) 'varnice'⁴⁹³ i (2) 'verige, čeren'⁴⁹⁴. Zamena prvog denotata na Balkanu se onomatopeizira, a neke srpskohrvatske varijante zamene drugog denotata sadrže u sebi transformisan denotat (*čerendisalo*). Dijaloška forma je inače uobičajen postupak u magijskim tekstovima.

Polećele penčele,
susrele ih čenčele,
pitale ih penčele,
kuda ćete čenčele,
kud letimo da letimo,
vama ništa ne činimo.

Radović, M. usmena potvrda⁴⁹⁵

1. 'varnice'

tataran guska
tatarin guska⁴⁹⁶
tandari guske
titirin-guske
tiritin-guske
tilitin guske
tutubin-guske
tirinčica⁴⁹⁷
guska tirin-guska
guske tiringuske
tintin guske
pirin-guske
pelenguske
pirigin guske
đilin-điske
kusi palandrci⁴⁹⁸

Dimitrijević 1908:49
Mijatović 1908:3
Hadži-Ristić 1925:466
Novaković 1877:14
Novaković 1877:14
Debeljković 1897:10
Borisavljević 1892:126
Novaković 1877:14
Novaković 1877:14
Hadži-Ristić 1925:466
Bovan 1980:183
Obodanin 1897:383
Debeljković 1897:7
Jovanović 1898:101
Milosavljević 1913:375
Novaković 1877:14

Prato fert unda. Non cures, crebroque rasa.

smatra da je ovaj model zagonetke književnog porekla.

⁴⁹³ O prajezičkoj metonimiji *guska* : *varnica* v.: Nodilo 1981:78—79 i Loma 1988:42—46.

⁴⁹⁴ Loma 1988:42 smatra da se u zamenama ovog denotata krije *čer(f)en* 'lesa više ognjišta u seoskim kućama na kojoj se iskre ugase, poletevši sa vatre uvis prema otvoru na vrh krova'.

⁴⁹⁵ Usmena potvrda Milice Radović-Tešić (Crkvičko Polje, Piva), saradnika Instituta za srpski jezik, Beograd.

⁴⁹⁶ O onomatopeičnosti etnika *Tatarin* v. u: Sikimić 1992.

⁴⁹⁷ Up. moguću paretimološku vezu sa u RJAZU navedenim *tirinta* 'sitan komad nečega, što se može razlupati ili poderati' (Dragačevo), *tirintika* 'isto', *tirintina* 'sukno ili odijelo što je izneseno, ponošeno' (Stulić), *tirintinica* 'isto', *tirinje* 'lanena krpa, što se meće na ranu' (Bjelosteneć), za koje ERHSJ s.v. *tir* sa ogradom pretpostavlja dalmato-romansko poreklo.

⁴⁹⁸ Sadnik 1953:166 za etimologiju ove pareme upućuje na *palandra* 'žensko koje skita po selu', Lika (RJAZU s.v. pretpostavlja mlet. *palandrana* 'prostitutka', ERHSJ ne beleži ovu leksemu). Varijanta zagonetke zabeležena je samo u Srbiji, (Vuković 1890 verovatno je preuzeo iz: Novaković 1877), pa je paremena *palandrci* sekundarna za model. Etimologiju treba tražiti u paronimskoj vezi cele sintagme *kusi palandrci* u kojoj je *gus-* > *kus-*.

kusati palandrci	Vuković 1890:65
sandariš	Mirković 1902:12
dvije guske	Novaković 1877:14
guske	Vuković 1890:65
guska	Vuković 1890:65
guske gungulice	RSANU s.v. <i>gungulica</i>
čeliguske	Vuković 1890:48
deliguske	Vuković 1890:48
čele, guske	Novaković 1877:14
pipirindže	Stanić 1991:s.v. <i>pipirindža</i>
opečenčele ⁴⁹⁹	Stanić 1991:s.v. <i>tinirinče</i>
čenčele	Radović, M. usm. potvrda
tupengele	Vukanović 1970:56
2. 'čeren'	
čerendisalo	Novaković 1877:14
opečenčica	Novaković 1877:14
openčegalo (sic)	Novaković 1877:15
Pečenčilo	Hadži-Ristić 1925:466
opečen-čelo	Novaković 1877:15
supečen-čelo	Novaković 1877:14
pelen čelo	Debeljković 1897:7
pečen čelo	Mijatović 1908:3
opečenica	Vuković 1890:61
pečencija	Mirković 1902:12
kepečenčele	Karadžić 1935 s.v. <i>kepečenčele</i>
pečečen-čele	Novaković 1877:14
penčele	Radović, M. usm. potvrda
pčele pečenjače	Popović 1891:61
pčela ogorela	Novaković 1877:14
čeliban	Novaković 1877:14
deliban, delipotkovan	Vuković 1890:48
pčele	Vuković 1890:65
carevići	Obođanin 1897:383
titiringe	Stanić 1991 s.v. <i>titirinče</i> i Stanić 1991 s.v. <i>titirinčile</i>
mengele	Vukanović 1970:221

Izolovana potvrda⁵⁰⁰ zagonetke sa denotatom 'sneg' mogla je nastati pod uticajem navedenog, arealno široko raširenog modela:

Poletiše *čengel čele*,
gdje stadoše tu se raspadoše⁵⁰¹.

Mirković 1887:108

⁴⁹⁹ U oba primera iz: Stanić 1991 zamene denotata su promenile mesta.

⁵⁰⁰ Druga dva primera u nepouzdanom izvoru: Mileusnić s.a.:71 i 1901:92.

⁵⁰¹ Ovo je verovatno kontaminacija sa drugim modelom zagonetke sa denotatom 'iskra':

U nekim varijantama zapaža se ekstenzija od prve ka drugoj zameni denotata:

čele, guske : čeliban	Novaković 1877:14
čeliguske : čeliban	Vuković 1890:48
deliguske : deliban, delipotkovan	Vuković 1890:48
pelenguske : pelenguske čelo	Debeljković 1897:7

Ili slaganje:

tirinčica : opečenica	Novaković 1877:14
pipirindže : titiringe	Stanić 1991 s.v. <i>pipirindža</i>
penčele : čenčele	Radović, M. usmena potvrda
tupengele : mengele	Vukanović 1970:56

Up. i ekstenziju:

Poletela <i>tatarin</i> guska, preko <i>tatarin</i> polja	Mijatović 1908:3
--	------------------

Nekoliko bugarskih (odnosno makedonskih) varijanata⁵⁰² uvrščuju južnoslovenski areal modela:

1.	
чингури гуске ⁵⁰³	Stojkova 1970:487
куса Канделина ⁵⁰⁴	Cepenkov 1896:229
куса Календина	Vardar 1887:119
каракенда	Stojkova 1970:487
2.	
печено чело	Stojkova 1970:487
препечен Куља	Vardar 1887:119
Препреченко	Cepenkov 1896:229
печен кокал	Stojkova 1970:487

Za eventualnu etimologiju paremema *titirin guske* i fonetski sličnih varijanata treba imati u vidu i rumunske zagonetke sa denotatima 'iskra' i 'peć' u kojima se parememe i fonetski poklapaju sa nekim srpskohrvatskim. Rumunske zagonetke nemaju dijaloški nastavak:

<i>Tințiriga</i> -n fugă toroipanu după ea. 'iskra' (<i>'Tinciriga beži, za njom tojaga.'</i>)	Niculescu 1991:143
<i>Cinghiliță minghiliță</i> pîc pîc <i>tirichiță</i> . 'iskra' (<i>'Cingilica mingilica, pik, pik tirikica.'</i>)	Niculescu 1991:143

Skoči srna preko trna,
gdje se uvrije, tu umrije. Vukadinović 1886:31

⁵⁰² Varijante ovog modela navedene u: Stojkova 1970 su iz Prilepa, Trna i Belogradčika.

⁵⁰³ Sadnik 1953:164 u ovoj parememi vidi turski naziv za Cigana: *čingane*.

⁵⁰⁴ Sadnik 1953:166 i u ovoj parememi vidi semantičku vezu sa etnikom *Ciganka* preko termina *kalajđijka*, uz ogradu da je možda u pitanju metateza od grecizma *Kandelina*.

Veni *titirigile*,
 luă *pipirigile*,
 rămase doftorul gol. 'peć' Gorovei 1898:122
 ('Došle titiride, uzele pipiride, ostade doktor go.')

Veni *pipirigul*,
 lua *titirigul*,
 rămase gol cucurigul. 'peć' Gorovei 1898:122
 (Dode pipirig, uze titiriga, ostade mansarda gola.)

Da je model možda i opšteslovenski svedoče ruske varijante isključivo u formi dijaloga, mada su denotati različiti ('dve različite posude' : 'чугун и корчага'):

Черыш-загарыш!
 Куда поехал?
 — Молчи, кручено-верчено,
 там же будешь. Sadovnikov 1959:66

1.
 черыш-загарыш Sadovnikov 1959:66
 черыш-огарыш Sadovnikov 1959:66
 черныш-огарыш Sadovnikov 1959:66
 черная гагара Sadovnikov 1959:66
 черныш-гагарыш Mitrofanova 1968:115
 черный огарыш Mitrofanova 1968:108

2.
 кручено-верчено Sadovnikov 1959:66
 проверчена дыра Sadovnikov 1959:66
 продолбаная Sadovnikov 1959:66
 гагарыш Sadovnikov 1959:66

Dijalošku strukturu imaju i ruske zagonetke sa denotatom 'žarač i četka', tako da su svi navedeni ruski denotati na neki način povezani sa 'vatrom', (denotat 'ognjište' nije zabeležen u najvećoj ruskoj zbirci zagonetaka, Mitrofanova 1968). Prva varijanta, pored dijaloške strukture, sadrži i uvodni segment o susretu dva denotata, 'žarača' i 'četke':

Царица-клюковица
 по полю скакала,
 красно золотцо зобала.
 Пришел царь-космач и говорит:
 „Бог помощь, царица-клюквица,
 красно золото зобать!“
 Она говорит:
 „Молчи, царь-космач,
 и тебе то же будет!“ Poslovice 1961:215
Сова-ты, сова, полно по морю летать,
 полно золото имать!

Мовчи же ты космачь
и тебѣ не миновать.

Neustupov 1907:42

„Кирило! Кирило!
Что у те замазано рыло?“
„Так бог велел“.

Mitrofanova 1968:105

Segment teksta 'lokus' u srpskohrvatskim varijantama je naveden ili u uvodnom delu ili u dijalogu kao odgovor na pitanje 'gde idete'. Pominjanje *Boga* u ovom kontekstu karakteristično je za veliki broj varijanata; fragmente teksta koji sadrže 'božju večeru', Nodilo 1981:78-79, pokušao je da objasni kao 'večernji suton':

Polećele titiringuske,
tamo gore po moliš Boga,
susrete ih opečenčelo,
đe idete titiringuske?
đe idemo, da idemo,
tebe ne pitamo.

Karadžić 1935 s.v. *titirin guske*

tamo gori po moli-boga
tamo gorjen po moliš-boga
na golo brdo na molim boga
pa pođoše Bogu na večeru
mi letimo Bogu na večernju
Bogu na večeru
hoću kod Boga na konak
hoćemo da idemo u Svetu Goru

Novaković 1877:14—15

Novaković 1877:15

Hadži-Ristić 1925:466

Novaković 1877:14

Popović 1891:61

Novaković 1877:14

Mijatović 1908:3

Novaković 1877:14

Varijante sa Kosova sadrže formulu *kmetu u štetu*:

idemo kmetu u štetu
i otoše kmetu na štetu
kmetu šteta da činimo

Debeljković 1897:10

Debeljković 1892:2

Vukanović 1970:56

U makedonskim i bugarskim varijantama lokus je drugačiji:

U tebe na gosti
Ja će idam u tebe na gosti
če idemo (...) da ginemo

Cepenkov 1896:229

Vardar 1887:119

Stojkova 1970:487

Varijante u kojima se odgovorom negira značaj drugog učesnika dijaloga:

kud očemo, da očemo, tebe ništa nećemo.
kud letimo da letimo, nikoga se ne bojimo.
đe idemo da idemo, tebe ne pitamo.
kud letimo da letimo, tebi ništa ne činimo.

Borisavljević 1892:126

Preradović 1895:109

Karadžić 1935 s.v. *titirin guske*

Hadži-Ristić 1925:466

Odgovori na pitanje, tipa: *đe idemo, da idemo* i *kud letimo da letimo*, pojačane dopusne strukture, mogu se povezivati sa poljskim ritualnim dijalogom vezanim za početak setve lana i dodatno ukazuju na magijsko poreklo teksta:

„— Gdzie będziemy siać len? — Gdzie będziemy, to będziemy — żeby był jak jedwab“ (Tolstoj 1993:102).

Sve ruske varijante ove zagonetke imaju uglavnom isti odgovor (na samom kraju dijaloga), kojim se denotati dovode u isti položaj, npr.:

Молчи, кручено-верчено⁵⁰⁵, там же будешь. Sadovnikov 1959:66
и ты там будешь Sadovnikov 1959:66

Segment teksta: 'dijalog'

Sadržaj dijaloga u arumunskim i rumunskim zagonetkama sa denotatom 'dim', odnosno 'dimnjak i varnica'⁵⁰⁶, isti je kao dijalog koji u ruskim varijantama vode dve različite posude, a motiv 'zlata' dodatno povezuje rumunske potvrde sa ruskim:

Ju ti duc, lea fune lungă?
Ci mi ntreg, bre fund apres? Nastev 1980:60
('Kuda ideš dugi konopče? — Što me pitaš zapaljeno dance?')
— Unde mergi tu cinstită?
— Ce mă-ntrebi tu găurită
c-a mea coadă-i aurită⁵⁰⁷. Niculescu 1991:63

(— Kuda ideš ti, čestita? — Što me pitaš ti sa rupom, moj rep je pozlaćen.)

U okviru deprecijativnih odgovora na pitanje uklapaju se i bugarska i grčka varijanta:

Единият казал: „Къде пойде, каракендо?“
Другият отговорил: „Що ме питаш, печен кокал?“
Stojkova 1970:487

Ἀχνα πούχνα, ποῦ θὰ πάς;
— Τρυπεμέντσα, ντό 'ροτᾶς;
Athanasiadis 1928:210
('Oblače, kuda ideš? — Ti sa rupom, zašto pitaš?')

I albanske zagonetke za denotate 'verige i lonac' imaju dijalošku strukturu :

— Ku pu shkon, moj barkzezë?
— Tek ti, moj qafështrëmët. Trnavci i Četa 1981:132
(— Kuda ćeš, hej, crnostomače? — K vama, hej, krivovrate')
— Ku vete, moj bishtgajtë?
— Po per ty, moj fundzezë. Trnavci i Četa 1981:140
(— Kuda ćeš, dugorepa? — Rad tebe, sa crnim dnom.)

Sličan dijalog u hrvatskoj zagoneci za denotat 'sjenokoša i potok' (sa pitanjem o nameravanom kretanju i deprecijativni odgovor koji sledi), uklapa se u evropske⁵⁰⁸ varijante zagonetke sa istim denotatom. Zagonetka dijaloške struk-

⁵⁰⁵ U ruskom je ovo folklorna formula, mada SRNG s.v. *кручено* ima primer samo iz ove zagonetke. Up. primere iz Dalja s.v. *крутить* i nominacije dva miša iz ruskih bajki o životinjama: *Круть* i *Верть*.

⁵⁰⁶ Brojne rumunske potvrde donosi Gorovei 1898:53; 55; 161; 273. Druge verzije ovog dijaloga, kao i mađarsku potvrdu v. u: Sadnik 1953:164.

⁵⁰⁷ I u navedenim ruskim varijantama javlja se 'zlato' kao 'varnica' ili 'žar'.

⁵⁰⁸ Gorovei 1898:54—55 donosi francuske, nemačke i litvanske potvrde. Trusman 1890:52 beleži i jednu estonsku zagonetku iste strukture o 'vodi i livadi'.

ture i sa ovim denotatom nije potvrđena na Balkanu, ali jeste kod drugih slovenskih naroda, up. npr. poljsku, češku i rusku varijantu:

Ošišani pita Dugoga:
odakle tako zdaleka?
A Dugi nato srdito:
ča pitaš tako, ti šišo!

Bonifačić 1963:295

Gdzie ty idzies, krzywá, nieprostá,
a co ci do tego, często goloná.

Gustawicz 1893:235

Kdo se ptal: Kaj to iděš, šivaliva?
A kdo odpověděl: Co se ptaš, často holena?

Flajšhans 1925:30

Криво — лукаво,
куда побежало?“
„Зелено — кудряво,
тебя стерегчи!“

Poslovice 1961:211

7.2. Tekstovi u okviru dečijih igara

Prilikom etimološke analize leksema koje su ili naslov ili deo teksta igre (a to je i jedini deo igre koji se može rekonstruisati na lingvističkom planu⁵⁰⁹), postupak je unekoliko izmenjen, naime, 'tekst' koji prati konkretnu igru često nije zavisao od 'sadržaja' igre, ali je njihovo odvojeno posmatranje isključeno. U etnolingvističkoj analizi je potrebno rekonstruisati kako 'etimologiju teksta' tako i 'etimologiju igre', pa ih zatim upoređivati. Pokazalo se da je u srpsko-hrvatskoj leksikografiji poseban problem rekonstrukcija naziva igre u nominativu (jer se često ne uočava da folklorna građa naziv igre daje u obliku genitiva igre)⁵¹⁰.

7.2.1. Tekst igre se može prenositi iz jedne igre u drugu: tako je u slučaju igara međusobno povezanih ili tekstom (dijalogom dva lica od kojih je prvo *Fuso*, *Huso*, *Uso*, a drugo se odziva sa *Lepe*), ili/i sadržajem: dodavanje zapaljene slamke (kako je to u igri opisanoj u Vukovom Rječniku s.v. *fus* i posle preuzeto u ERHSJ s.v. *fus*). U pitanju su igre pod različitim nazivima, npr.: *fus*, *Fuso-Lepe*, *fusa-lepe*, *Husa*, *Usa* i *Peka*, *kasalisice*, *omrčena*, *živo*, *živo (živa) ti ga davam*, *oli kupit' gusku*, *slijepaca*. Međutim, areal rasprostiranja igre sa dijalogom je ograničen uglavnom na Hercegovinu i Crnu Goru, dok je igra dodavanja zapaljene slamke zabeležena i van Balkana.

d i j a l o g

fus: (u Crnoj Gori) igra u kojoj jedan drugome dodajući zapaljenu slamku govore: „Fuso!“ — *Lepe!* „Zovi“ — *Koga?* — „Omrčena do tebe“, pa u čijoj se ruci ugasi slamka, onaj je nadigran i nađenu mu ružno ime (Karadžić 1935: s.v. *fus*).

fusa-lepe: zavežu se dvojici oči (...) postavi se jedna stolica na sred kuće i dohvati se jedan rukom za jedan kraj, a drugi za drugi kraj, i dade im se jedan konopac: — *Fuso!* — *Evo me, Lepe!* (Pejović 1897:267).

Fuso-Lepe: Dvojica vežu oči, izvrmu tronožnu stolicu, posedaju pored nje, uhvatiti se jedan za jednu a drugi za drugu nožicu i jedan uzme turu pa zamahne njome i vikne: „*Fuso!*“ Onaj drugi je dužan da odgovori: „*Lepe!*“. Ali se krije

⁵⁰⁹ O pragmasemantici tekstova dečijih igara v. Morozov 1993.

⁵¹⁰ V. *kanjo* u: Sikimić 1994c.

desno i levo, da ga ovaj ne udari. A Fuso ga traži i udara turom ozgo... (Miodragović 1914:251).

slijepaca: Zavežu dvojici oči ubruscem (...) pak ih šjednu nasred odaje, dadu im po jednu turu u ruke, i donesu izvnut stočić tronogi te obojica uhvate lijevom po jednu nogu od stočića, a u desnu drže turu. (...) koji počinje zove: *o Uso!* a on se ozove: *lepe!* — *A đe si to?* — *Evo me!* — *Drž' mi se!* Pa zamahne onom turom po glasu misleći da je onđe, ali ko je vješt povuče život nastranu... (Vrčević 1868:62)⁵¹¹.

Husa: Dvojici svežu oči maramom tako, da ne mogu ništa videti. Svakom od njih dadu po turu uvijenu od marame u desnu ruku, a među njih metnu tronožni sto. Oni se okrenu jedan drugome, čučnu na koljena, a svaki uhvati lijevom rukom za jednu nogu od stola, pa onda govore jedan drugome „*o Huso!*“ — „*Lepe!*“ — „*Bi li repe?*“ — „*Bih!*“. Čim potonji izgovori „*bih!*“ prvi ga po glasu vrebja, pa ga ošine turom... (Grdić-Bjelokosić 1907:130).

Usa: se igraju po dva igrača, od kojih su jednome svezane oči, pa obojica dohvate tronožnu stolicu po jednom rukom za jednu nožicu. Onda zove onaj zavezanih oči: „*Uso!*“ — „*Lepe!*“ odziva se on — „*Pošto su ti repe?*“ dodaje onaj i udari usukanijem mačkačom onđe đe misli da je Uso, ali je ovaj, čim se odazvao, uklonio glavu (Dučić 1931:372).

Uso: dvojica sjedaju na pod i obojici zavezuju oči, a između njih stavljaju jastuk koji obojica moraju držati za jedan njegov ugao rukom. Jednome od njih daju u ruku bič (*tura*) i on pita: „*Uso, đe si?*“ A ovaj se javlja: „*Evo me!*“ Pa nastoji da promijeni svoje mjesto i, koliko je moguće, da se udalji (Rovinski II 1994:495).

Usa-lepe: Dva momka zavežu oči i stanu nasred kola. Među njima se stave dve stolice sa tri noge i to prevrnuće, tako da jedan od igrača drži jednu nogu, a drugi drugu. dadne im se lopta (svezani pojas) i otpočne igra. Onaj prvi, kome se dala lopta, zove druga: „*Uso!*“ Ovaj mu se primakne na jedan kraj i odziva se: „*Lepe!*“ Onda bježi u stranu neosjetno, kako ga ne bi loptom dohvatio (Pavićević 1934:97).

Usa i Peka: zavežu dobro dvojici oči, šjednu ih na dolinu prekrštenijeh noga jednoga spram drugoga, stave po među njih vagan punan mekinja, i dadu im po jednu kašiku drvenu u ruke. (...) nadjedu ime jednome *Uso*, a drugome *Peko*, pa ugovore ko će prvi početi pitati. Dopane red n.p. *Peka*, pa zove: *Uso!* — *Lepe!* — *A jesi li gladan?* — *Jesam* — *A ti zini*. *Uso* zine što više može, a *Peko* s punom ožicom hoće da ga založi (Vrčević 1868:62).

omrčena: Svi pošjedaju na okolo, i počne jedan koji je najvještiji: zazove druga do sebe: *omrčene do mene!* A on valja da odgovori: *lepe!* (koje znači po arnaucki: zapovijedaj, i za to sudim da je ova igra prenesena od onih krajeva u naše) pa opet prvi reče: *zovi!* — *Koga?* — *Omrčena do tebe*. Ovi drugi opet do sebe druga isto tako (*omrčene kod mene — lepe!* — *zovi! koga? omrčena*

⁵¹¹ Mićević 1952:363 opisuje igru *vartoknaka* gde je dijalog sledeći: — *O pobro!* — *O,oj — Varda se!* — *Vardam*.

do tebe). Ovako sve jedan drugoga ali tako brzo da ne da jedan drugome odušiti (Vrčević 1868:5).

z a p a l j e n a s l a m k a⁵¹²

fus: (u Crnoj Gori) igra u kojoj jedan drugome dodajući zapaljenu slamku govore: „*Fuso!*“ — Lepe! „*Zovi!*“ — Koga? — „Omrčena do tebe“, pa u čijoj se ruci ugasi slamka, onaj je nadigran i nadenu mu ružno ime (Karadžić 1935: s.v. *fus*). Karadžić 1972a: 354 dodaje: „Ovakvu igru ja sam gledao u Srbiji još prije 60 godina, i čini mi se da se zove: „*Na ti kasa lisa*“ ili „*Na ti kasa lisice*“.“

oli kupit' gusku: Uzme se (...) užezena paličica ili slamka, pa počne sve jedno čeljade drugome brzo predavati iz ruke u ruku govoreći svaki put: *Oli kupit' gusku?* — *Nosi*, odgovori mu. U čijoj se ruci ištuva da zaklad... (Vrčević 1868:8).

kasalisice: Posedaju svi naokolo, a starešina zapali slamku pa je da kome hoće vičući *kasalisice!* Ovaj je uzme i govoreći isto to da je drugome, ovaj trećem itd. I u čijoj se ruci ugasi, taj mora oprčrati triput oko kola i vikati *kasalisice!* (Miodragović 1914:248).

živo, živa ti ga davam: Ova se igra obično započinje na okolovatre. Uždi se slamka, ili kakva vrlo tanka paličica, ali toliko koliko se samo na njoj može vidjeti da je vatre na vrh nje. Uzme je jedan koji mu drago i dunuvši u vatru malo, pruži do sebe čeljadetu, govoreći: *živo, živo ti ga davam*. Oni do njega brzo uzme, dune i preda je trećemu do sebe, govoreći iste riječi, i tako sve redom jedan drugome, pa u čijoj se ruci ištuva vatra na onoj slamci ili paličici, izgubi igru i da zaklad (Vrčević 1868:6).

Za rešavanje ključnih leksema u dijalogu: *fuso* i *lepe*, ERHSJ nema etimološko rešenje, ali se ono, za tekst naveden kod Vuka, nameće iz samih opisa igara. Etimološki problematična leksema *fus* je paretimološki rekonstruisani nominativ od ličnog imena *Huso Uso / Fuso*⁵¹³. Što se tiče drugog segmenta u dijalogu, *Lepe*, još je Vrčević 1868:5 ponudio solidno objašnjenje (i bio je u pravu, jer je ista leksema poznata u albanskom jeziku). ERHSJ s.v. *lepe* samo upućuje na albansku paralelu, ali danas postoje dobra etimološka rešenja u RSA-NU s.v. *lepe* i kod Škaljića s.v. *lepe*. Činjenica da je i drugi segment dijaloga turcizam dodatno potvrđuje pretpostavku o etimologiji prvog segmenta. Na osnovu navedenih primera sa dijalogom tipa *Fuso : Lepe* jasno je da se ovaj dijaloški tekst prenosi kroz različite društvene igre: od igre udaranja sa vezanim očima, hranjenja protivnika sa vezanim očima, sve do brzog ponavljanja dijaloga u krug.

⁵¹² Genezu i rasprostranjenost igre dodavanja zapaljene slamke u Evropi v. u: Ciešlikowski 1967:23—25. Ovaj autor kao srpskohrvatske nazive za ovu igru navodi *kasa lisice* i *čiraka*. Međutim, ova poslednja igra ipak ne spada u ovu grupu, up. za opis igre Žuljić 1905:117. Up. i igru *kasalija* (Dučić 1931:366-367) u Kućima, sa tekstom *Kasa, kasa, kasalije*, ali drugačijeg sadržaja.

⁵¹³ Za smenu *Huso > Uso* v.: Peco 1971:208.

Problem rekonstruisanja prvobitnog naziva i teksta igre sa dodavanjem zapaljene slamčice ostaje otvoren: evidentno je samo da i tu igru prati odgovarajući tekst, ali navedeni srpskohrvatski tekstovi nisu dovoljni za eventualnu rekonstrukciju. Tekst koji prati prenošenje zapaljene slamke ('na lištičku') u Češkoj: *Umřela lištička, zaplut' kii!* (Tykač 1908:267) za sada ukazuje samo na psl. **lisica* kao mogućí zajednički opšteslovenski element teksta.

7.2.2. Etimološki problematična leksema *Straor* u srpskohrvatskom folkloru javlja se u okviru tekstova sa dijaloškom formom i u pesmi sa motivom smrti:

1. Tekst sa dijalogom:

Dečija pesma:

'U šajkaškom batalijunu uz časne poste pjevaju djeca u veče; a babe ih karaju da ne slute na rat':

Oj *Straore; Straore!*

Oj *Javore Straore:*

čujem, čujem, *nebore!*

Karadžić 1935: s.v. *straor*

U igri koje igraju samo devojkice u Deliblatsu „sve se poredaju u dva reda, ali tako da ih u jednom redu bude mnogo više, a u drugom samo njih nekoliko. Onda se oba reda stave jedan prema drugom. Redovi se zovu *kola*“ Posle otpevanog celog teksta „iz malog kola uhvate se njih dve za ruke i dignu ih iznad sebe, a devojkice iz velikog kola prolaze jedna za drugom. Malo kolo propusti onoliko koliko ih je pre bilo u malom, ostale zadrži“:

I Oj *Jaore, Jaore, Jaore!*

II Čujem, čujem *Straore, Straore!*

I Od kada vas zovemo, zovemo! (itd.)

Nepoznati s.a.:5

'U dečijoj igri' (RSANU kvalifikuje kao 'bez određenog značenja, kao igra reči u vezi sa *javor*):

— Oj *javore, javore, javore!*

— Čujem, čujem *zdravore, zdravore!*

RSANU s.v. *zdravor*

Radivojević 1896:122, upoređujući varijante jedne svatovske pesme koja teče u formi pitanja i odgovora između *velikog* i *malog kola* (različito kvalifikovane kod Karadžića i Vrčevića), donosi i svoj zapis:

— Oj *stamene, stamene?*

— Što zovete ovamo?

— Imate li djevojak? (...)

Drugu crnogorsku potvrdu donosi Rovinski II 1994:499:

— Oj *Stamene, Stamene.*

— Zovete li ovamo?

Kosovske potvrde imaju različite nominacije; tako u orskoj pesmi iz Prizrena:

Oj *Stameno, Stameno!*

Imate li devojaka?

— Imame gi tri ora!

Šapkarev 1976:401

Tekst u: Bovan 1980b:67 sa Kosova potvrđuje problem *javora*, ovog puta u relaciji sa *dragor*:

Oj, *javore, javore?*
— Čujem, čujem, *dragore!*
Imate li devojke?
— Imamo ih triorke!

Opis igre, posebno nastavak dijaloga, može se dovesti u vezu sa igrom 'Kaloper' i tekstom koji je prati, a diskutovan je u napomeni 293.

Vezu sa navedenim folklornim dijalogom možda eventualno ima i 'uzvik za dozivanje (u magli, vejavici i sl.)': A *nebore, nebore!* Evo me, *nebore*, evo. (Gagović, S. Piva, s. Bezuje, zbirka reči za RSANU s.v. *nebore*).

2. Tekst sa motivom smrti:

'A u Srijemu pjevaju djeca u igri':

Oj *Straore, straore!*
umre, umre *straore!*
Dozov'te mu teticu
i očinu sestricu (...)
da okadim *straora*.

Karadžić 1935: s.v. *straor*

'dječina igra u Srijemu':

Umre, umre *Rajole, Rajole*⁵¹⁴,
tuđoj majci na krilu;
zovite mu sestricu, sestricu

Karadžić 1972:434

Detaljan opis poljske dečije igre *jaworowi ludzie*, genezu i evropske paralele daje Cieślowski 1967:16—22⁵¹⁵. Autor upućuje na srpsku igru koja počinje invokacijom *Oj, javore, javore, javore* i povezuje je sa poljskom⁵¹⁶. Što se sadržaja igre tiče, sa poljskim opisima⁵¹⁷ potpuno se poklapa navedeni opis igre

⁵¹⁴ Kao formula preuzeto u magijskom tekstu kojim se na Jeremijin dan isteruju zmiје (više o ovom tekstu u: Sikimić 1994a:81):

O, moj mili *Rajole*,
Jeremija u polje,
bež'te zmiје u more!

RJAZU s.v. *Rajole*

Moguće je i stih 'u pjesmi, kad se pije': *Rajom Rajom Raice* porediti sa ovom formulom (Karadžić 1935: s.v. *rajom*).

⁵¹⁵ Ujváry 1961 i Ujváry 1968:242—243 poredi slovačke, ukrajinske, mađarske i hrvatske refrene u istoj igri (*Hoja, djundja, hoja*). Ova grupa refrena, naizgled nije u vezi sa razmatranim tekstom.

⁵¹⁶ Paralelu poljskom *jaworowi ludzie* up. u pripevu koledske brojnice iz požarevačkog okruga:

Simune jelo,
Ugrine brajko.
Javorov momak,
Javorova biljka

Karadžić 1972a:161

⁵¹⁷ Katičić 1989:75 upoređuje poljsku dečiju igru sa ruskom svadbenom pesmom u kojoj se javlja 'pravljenje mosta', ali je u oba slučaja pretpostavljena etimološka figura **mostiti mosty* izgubljena.

iz Deliblata. Isti sadržaj ima i ruska dečija igra *Бояре*, čiji se naziv može paronimski povezivati sa poljskim i srpskohrvatskim⁵¹⁸. Međutim, ovim ostaju neobjašnjene srpskohrvatske lekseme *straor*, *zdravor* i *nebor*. Put ka njihovoj etimologiji je poljski primer iste igre iz Dobrzyna u kome se javljaju samo *borowi ludzie* i *naborowi ludzie*.

Još je Nodilo (1981:50, 260, 390—391) vezivao Vukove potvrde *Starora* sa *strah* i dalje sa folklornim likom *Banović Strahinjom* i slovenskim bogom *Vidom*. ERHSJ s.vv. *stahor* i *strah* polazi od praslovenskog *strah*, pa *stra(h)or* tumači kao izvedenicu na *-or* uz napomenu da leksema 'ide u folklor'. Polazeći od toga da semantička veza između 'strah' i 'drvo' nije jasna, može se potražiti i drugačije etimološko rešenje. Ako imamo u vidu da se leksema *javor*, koja ovde dolazi u rimi, sekundarno javlja i u obliku *jahor* (ĚSSJa s.v. **avorь* 1), moguće je pretpostavljati i da je oblik sa *-h- strahor*, *straor* sekundaran u odnosu na *straavor*. U tom slučaju, a s obzirom na posvedočenu varijantu *zdravor*, moglo bi se pomišljati na postanje od psl. prideva **storvъ* sačuvanom u lužičkom i staropoljskom *strowy* i staroruskom *storovy* (Novg. letopis) u značenju 'zdrav' (v. Ondruš 1961:34—42 i Vasmer s.v. *stopov*).

Srpskohrvatske varijante ovog teksta sadrže i poimeničeni pridev *nebog* 'siromašan, jadan', sa vokativom *nebože*, *nebore*, rekonstruisane kao praslovenski **ne-bogъ* u SP s.v. **bogъ* (okamenjeni vokativ *nebore* još od 16. veka u slovenačkom, v. Bezljaj 1977—82 s.vv. *neborec*, *bog* III i *bore*, ERHSJ s.v. *bogat* bez komentara, RJAZU donosi prve potvrde s.v. *nebore* sa početka 16. veka)⁵¹⁹. Uloga ove lekseme u slovenskom folkloru nije zanemarljiva, tako su u Ukrajini na Novu godinu vodili po kućama pored Dnjestra bika kojeg je predstavljao mladić, uz pripev:

Ой *Туре, Туре, небоже!*

Ой обернися, тай поклонися!

Zarubin1967:45—52

Može se pretpostaviti i da su srpskohrvatske varijante sa različitim nazivima za kola arhaičnije, tako da su prvobitno postojala najmanje dva naziva: *javor/ja(h)or* vs. *stravor/stra(h)or*. Međutim, Vukova dečija pesma iz Srema, sa motivom smrti, mogla bi da ukazuje i na vezu sa nazivom za 'pomen' i obrednim obedom u toj prilici (v. ĚSSJa s.v. **ъztrava*), ili je u njoj *Straor* pozajmljen i zamenjuje neko drugo ime.

Navedene etimološke pretpostavke za sada samo ukazuju na moguće načine odvijanja procesa mitološkopoetskog etimološkog modelovanja⁵²⁰.

⁵¹⁸ U ruskoj igri se izdvajaju dva niza dece koja naizmenično pevaju:

— Бояре, мы к вам в гости пришли,

Дорогие, мы к вам в гости пришли!

— Бояре, а зачем вы пришли,

Дорогие, а зачем вы пришли? itd.

Kalugina 1988:60—61

⁵¹⁹ Up. i slovačko *neborák*, poljsko *nieborak*, donjelužičko *njeborje*, Machek 1968 s.v. *nebohy*. Da su psl.**ne-bogъ*, **u-bogъ* arhaizmi potvrđuje strukturno slično hetitsko *a-ši-ant* 'ubog', gde je *šiu* **diue* 'bog' (Ivanov 1973:70). Up. i Ivanov 1994:133.

⁵²⁰ Postupak detaljno razrađuje Toporov 1983a:122. Up. i Nikolaev i Strahov 1987:159.

7.2.3. U jednostavnijim slučajevima opis igre je istovetan u svim potvrdama, a varijante teksta su slične, tako se u igri dodavanja prstena, sa potvrdama isključivo iz Bosne, peva:

Tajto, majto, materino zlato,
ćorav li si, jadan li se kad ga ne vidiš! (Sarajevo) Zorić 1900:50

Ajto, majto, materino zlato,
jadan ti si, ćorav ti si, kad ga ne vidiš! (Blagaj)
Miodragović 1914:246—247

Daj to, maj to,
jadan ti si, ćorav ti si, kad ga ne vidiš! (Vareš) Žuljić 1905:116—117

Imajući u vidu geografsku rasprostranjenost igre sa ovim tekstom, može se pretpostavljati da je ishodna leksema neko muslimansko lično ime sa atributom *majta* „vrsta nakita“. Pokušaj etimološkog rešenja folklornog *majta* v. u: Nezirović 1993:116-118, ali se prilikom etimologiziranja ne sme izgubiti iz vida i folklorno: ne igraju kite ni *mahite* (up. § 5.2.3.9.).

7.3. Razbrajalice

Za etimologa razbrajalica je folklorni tekst sa najviše nerešenih problema (osim onih razbrajalica čiji je tekst dečija pesmica). Za etimološke potrebe sve razbrajalice koje čine srpskohrvatski korpus podeljene su u dve velike grupe: razbrajalice sa brojčanom osnovom⁵²¹ i razbrajalice sa delimično ili potpuno nerazumljivim tekstom⁵²². Ove poslednje zahtevaju komparativno istraživanje na evropskom i balkanskom planu⁵²³, pa je moguć samo pokušaj sistematizacije srpskohrvatskih razbrajalica sa sinhrono prepoznatljivom brojčanom osnovom.

7.3.1. Preuzimaju se skoro nepromenjeni brojčani nizovi do deset, iz drugih jezika⁵²⁴: iz romskog⁵²⁵:

Jek, duj, trin, štar, panč, šan, elfta, okto,inja, deš. Lovretić 1902:79

Iz rumunskog:

⁵²¹ Toporov 1980:50—51 na ruskoj folklornoj građi zapaža da je „последний этап дегенерации считалки с полным или частичным забвением числового ряда и отсутствием какого бы то ни было содержания (вместо этого нередко вводятся исключительно ономагические слова, рифмующиеся с остатками чисел или их вырожденными эквивалентами (...)) Так в считалках типа: Первенчики, другенчики, иногда удастся обнаружить следы других чисел, ср.: Первелики, другелики, трынцы, волинцы, вята (от пять — В. Т.), лада, шесток (от шесть — В. Т.), кипяток...; ср. сходные примеры из литовских считалок: *einal, dveinal, trole, čerole, pinkor, vinkor, šeškor, meškor...* (...) и другие, еще более вырожденные”.

⁵²² Cernea 1975 predlaže sličnu podelu za rumunski folklorni materijal, ona razbrajalice deli na *numeričko-foničke* ('*numerico-fonice*') i *foničke* ('*fonice*').

⁵²³ Postoji hipoteza o mogućem latinskom izvorniku nekih evropskih razbrajalica, up. npr. Ilešić 1902. Neke mogućnosti za etimološko rešavanje pokazuje na ruskim razbrajalicama Oreš 1977:318—320.

⁵²⁴ Na češkom materijalu to je latinski jezik, up. Čeština 1972:289—291. Opie 1966:12—15, analizirajući engleske dečije razbrajalice prepoznaje u njima keltski brojčani niz, slične brojčane sisteme u Velikoj Britaniji koriste pastiri prilikom prebrojavanja ovaca, ribari prilikom računanja ulova i stare pletilje. Porelelu ovakvom načinu brojanja na srpskohrvatskom terenu zabeležio je Skok 1918 na Velebitu: tamo su ovce brojane parnim brojevima rumunskog porekla. Isto zapaža i Dečev 1903:84 u Rodopima gde se ovce i kože broje u parovima turskim brojevima. Up. i: sh. *taka* 'brojna vrednost od dva, upotrebljava se pri brojanju stoke, jer se veruje da klasično brojanje donosi stadu štetu', Remetić, S. zbirka reči za RSANU iz Kladnja, mada ova leksema ima slovensku etimologiju, ERHSJ s.v. *taj*¹ III.

⁵²⁵ Za romske brojeve do deset sa srpskohrvatske i bugarske jezičke teritorije up. npr. Simeonov 1966:365 ili Kotarski 1916:76.

Una, doj, trej, patro, činč, šase, šapte, hopto, novo, zejače⁵²⁶.

Lovretić 1902:79

I sledeća razbrajalica ima romansko poreklo:

Unus, duja, tres, kotročinke, zeke, seto, ote, novi, deći

Miodragović 1914:231

7.3.2. Srpskohrvatski sistem brojeva do deset doživljava različite leksičke transformacije u razbrajalicama. Osnovu ovako kreiranih leksema čini brojna imenica⁵²⁷, transformisana raznim segmentima⁵²⁸. U srpskohrvatskom folkloru javlja se obično dvosložni segment (*-kalo, -galo, -kolo, -golo, -gole, -goli, -gule, -gogalo, -ljuga, -lija, -a(j)la, -le, -(o)jka*). Segmenti tipa *-kalo/-galo* uočeni su i analizirani i kao ekspresivni prefiksi srpskohrvatskih glagola (v. Bjeletić 1994a). Istu strukturu ima grupa čeških dečijih razbrajalica, čije 'završetke' Poledne 1913:207—208 deli u pet grupa: 1. *-(n)da*, 2. *-(n)dě*, 3 *-(n)ko*, 4. *-okal-ouka* i 5. *-(o)ra*⁵²⁹. Ova Poledneova sistematizacija mogla bi se pojednostaviti podelom na tri osnovne grupe zavisno od konsonanta koji je nosilac segmenta (tako: *-d-, -k-* i *-r-*). Zapadnoslovenski materijal upotpunjavaju poljske razbrajalice sa *-r-* nosiocem segmenta.

Struktura slovenskih razbrajalica sa prepoznatljivom brojčanom osnovom može se porediti i sa strukturom rumunskih razbrajalica istog tipa u kojima Cernea 1975:170 uočava istu rimu kod prva četiri broja (rum. *uni, doni, trini, pani*, odnosno *unica, donica, trenica, panica*), u nastavku svaki par ima drugačiju rimu (rum. *cinca, linca; sovil, movil* ili *cingala, mangala; socote, bocote*), dok je poslednja reč u nizu obično monosilabična. Međutim, srpskohrvatske razbrajalice duže čuvaju isti finalni segment (često do broja 'šest'), a sama brojčana osnova sinhrono je prozirna u nekim varijantama i do broja 'devet'.

7.3.2.1. Srpskohrvatske razbrajalice po modelu 'broj' + *-golo*:

Jednogolo, dvogolo, trogolo, čevrgolo, pegalo, šegalo, šegdman, dokman, dišman, karatuš, karaguš, vrči rep, trči zec. Miodragović 1914:230

jedan / dva / tri u svim varijantama dosledno:

⁵²⁶ RSANU s.v. *zejače* napominje samo: 'broj deset u dečjoj igri rečima'.

⁵²⁷ Barić 1980:59 analizirajući složenice nesufiksne tvorbe u standardnom jeziku zapaža da su „rijetke brojne osnove, pogotovo osnove glavnih brojeva. Osnove rednih brojeva nešto su potvrđenije.... Brojna je osnova, inače plodnija u složeno — sufiksnoj tvorbi“. Međutim, u poglavlju posvećenom složenicama s brojnom osnovom u prvom delu, Barić 1980:59—62 ne govori o poreklu te brojne osnove.

⁵²⁸ Postupak koji se može upoređivati sa postupkom u basmama, tako u bugarskim basmama 'od uroka' i 'od babica' niz teče do broja 'deset' (svi primeri iz: Zlatarov 1895:151—153):

една погорка,	една патра,	една баба,
две погорки,	две патри,	две баби,
три погорки	три патри	три баби

⁵²⁹ Ovaj poslednji transformacioni segment karakteriše i neke poljske razbrajalice, up. Poledne 1913:208.

jednogolo, dvogolo, trogolo

Miodragović 1914:230

četiri:

čevrgolo

Miodragović 1914:230

čevrgalo

Riznić 1900a:13

Sve varijante navedene u tabeli poklapaju se za prva četiri broja, a dalje:

	pet	šest	sedam	osam	devet	deset
1	pegalo	šegalo	šegdman	dokman	dišman	kartuš karaguš
2	pegalo	šegalo	sejmen	mejmen	divirog	dicma
3	pedma	dedma	kartoš	karaboš		
4	pegalo	šegalo	diša	triša	kaljavi periša	
5	pegalo	šegalo	sejiman	dejiman	divoroga	dić
6	pegolo	šegolo	sedmak	osmak	divoroga	dićman
7	pegalo	šegalo	segumalo	ogumalo	deverićka	ždrićka
8	pegolo	šegma	segma	ogma	diviroga	desetar
9	pegman	šegman	kartuš	karaguš		
10	pegma	šegma	segma	ogma	diviroga	disiroga
11	pegolo	šejma	dilma	divoroga	dicma,	
12	pegolo	šegolo	šajvan	dajvan	diven	diklić

Izvori: 1. Miodragović 1914:230; 2. Milosavljević 1985:55; 3. Petrović 1948:460; 4. Riznić 1900a:1—13; 5. Radojević 1899:103; 6. Škarić 1939:236; 7. Milićević 1894:253 (istovetano kao drugi zapis u: Škarić 1939:236); 8. Mijatović 1911:166; 9. Bušetić 1920:1—27; 10. Mijatović 1907:222; 11. Miodragović 1914:230; 12. Medić 1884:57.

Model razbrajalice ima i druge završetke:

vrčirep, trči zec!

Miodragović 1914:230

vrtirep, bega zec

Petrović 1948:460

kotušica, kotušan, divogure, dundore, saravori, sarakita, ježevo, kneževo,

poličevo, rci-zec.

Miodragović 1914:230

upao klipić

Medić 1884:57

U ovom modelu razbrajalice, kao i u narednim, uočava se atrakcija između pojedinih brojčanih mesta, koja donekle ponavlja praslovensku tvorbu po analogiji između brojeva **devetb* i **desetb*, odnosno **peṭb* i **šestb*⁵³⁰.

7.3.2.2. -kolo

Prva tri broja se transformišu jednako:

jedno *kolo*, dvokolo, trokolo

a broj *četiri*:

čevrkalo

čevrgalo

čevrngalo

četrvtkalo

Preradović 1895:109

1. Nepoznati s.a.:2

2. Preradović 1895:109

3. Mileusnić 1901:62

4. Vlaškalić 1901:90

Tabela pokazuje transformaciju ostalih brojeva:

	pet	šest	sedam	osam	devet	deset
1	penkalo	šekalo	šekma	dekma	deverika	jabuka
2	pegalo	šegalo	šeguman	deguman	deverija	delija dečković (deslić)
3	pengalo	šengalo	sejmalo	ojmalo	digimalo	dić
4	pekalo	mekalo	segumalo	degumalo	deverikalo	jabukalo

7.3.2.3. -gole

Sve varijante imaju do broja *četiri*: *jednogole*, *dvogole*, *trogole*, *čevrgole*, osim Stanić 1990 s.v. *dvogole* koji ima: *čegole*:

	pet	šest	sedam	osam	devet	deset
	pegole	šegole	sedman	osman	ijalija	pisman
	pegole	šegiman	degiman	develija	delija	trga prga
	pegole	šegole	sedman	osman	divikoza	divčić
	pegole	šegole	sedmak	okman	divoroga	dikman
	pegole	šegole	sekman	okman	divoroga	dikman

⁵³⁰ Detaljnije o ovome v. Szemerényi 1960:110—111 i Suprun 1969:89—70.

Prva tri primera iz tabele su iz: Miodragović 1914:230; zatim slede: Radojević 1899:102 i Stanić 1990 s.v. *dvogole*.

U nastavku razbrajalice:

trki zec u klebec	Miodragović 1914:230
car na vojsku otrga	Miodragović 1914:230
alija pivčić, rade drinčić	Miodragović 1914:230

U ovu grupu se uključuje i skraćena varijanta koju je zabeležio Rovinski (III, 1994:513): Jedno gole, dva gole, tri gole, trokušan, trokušica, večikos, trkizec.

7.3.2.4. *-galo/-kalo*

Prva četiri broja su u svim varijantama transformisana:

jednogalo, *dvogalo*, *trogalo*, *čevrgalo*

osim:

<i>jednokalo</i> , <i>dvokalo</i> (ali: <i>trogalo</i> ...)	Vukasović 1899:164
<i>čeverogalo</i>	Mićević 1952:358

	pet	šest	sedam	osam	devet	deset
1	pegalo	šegalo	sejman	ojman	divoroga	dan dre
2	peina	šeina	seina	deina	kutoroza	na oroza
3	pegalo	šegalo	egumalo	šegumalo	dedilija	zvrč
4	pegalo	šegalo	sejman	dejman	diviroga	dic
5	pegalo	šegalo	seiman	osman	develaga	dešman
6	pegalo	šegalo	seiman	daiman	divoroga	dišman

Izvori: 1, 2. Miodragović 1914:230; 3. Lovretić 1902:79; 4. Mićević 1952:35; 5. Grdić-Bjelokosić 1907:159; 6. Vukasović 1899:164.

U nastavku:

koza, rep, bježi zec	Mićević 1952:358
kozarep bježi-zec	Vukasović 1899:164

7.3.2.5. Ostale varijante koje se mogu svesti na ovaj model (sve imaju za prva tri broja *jedno-/dvo-/tro-* + odgovarajući nastavak):

-gogalo (reduplikacija prema *-golo/galo*)

četvorogalo

1. Miodragović 1914:230

-goli

četvrgoli

2. Miodragović 1914:234

-ljuga

čevrljuga

3. Grdić-Bjelokosić 1907:157

-lija
čevrlija

4. St.M.M.1899:244
i 5. Mijatović 1907:222

Od prethodnih se razlikuju varijante 6. Marković 1975:167⁵³¹ koji ima: jedunija, dudunija, triljija, čegrljija i 7. Bušetić 1920:1—26 koji počinje od broja osam.

Tabela donosi primere po gore navedenom redosledu:

	pet	šest	sedam	osam	devet	deset
1	pegogalo	segogalo	semgogalo	omaran	deveran	decman
2	pegoli	šegoli	selimar	olimar	divoroga divokoza devinoga	dić
3	peljuga	šeljuga	sedman	degman	divokoza	diplic
4	pelija	šelija	segmija	ogmija	devegija	vrči rep
5	pelija	šelija	segma	ogma	degma	karatoš karaguš
6	pegan	šegan	sekman	dukman	divuljilji	dušman
7				ogman	digman	karačo divizija

U nastavku:

ajd na zeca

St.M.M.1899:244

vrči rep — ajd na zeca

Mijatović 1907:222

karačo, divizija, karato, vrči rep trči zec

Bušetić 1920:26

Istu polaznu transformaciju ima i lička potvrda (Medić 1884:57), ali sa sekundarnim odstupanjima na mestima za brojeve sedam i osam:

Jednogule, dvogule, trogule, čevrgule, pegule, šegule, šega maga, dega maga, deelija, develija, crči prči, car na vojsku trči.

7.3.2.6. Češke razbrajalice navedene u: Poledne 1913:207—208 uklapaju se u gore navedene srpskohrvatske varijante. Ovde su date u tabelarnom pregledu:

1, 2. jenda, dvanda, trinda, čtrnda

3, 4. jendě, dvendě, trindě, ctyryndě

5. jedenko, dvenko, trinko, štyrinko

⁵³¹ Potvrda istog autora u kasnijem radu (Marković 1990) sa detaljnim opisom igre.

6. jednoka, dvoka, třoka, štyřoka
 7. jednouka, dvouka, trouka, štyrouka
 8. jednora, drugora, rajka, drajka

	pet	šest	sedam	osam	devet	deset
1	pádě	ládě	sonka	louka do klobouka	cinky, linky	bác
2	pád'ó	hród'ó	sekva	bukva	otrlec	palec
3	pádě	ládě	sekva	bukva	otylec	palec
4	adě	padě	sokva	bokva	kotrlec	palec
5	pago	lago	suma	luma	divola	diksla
6	papaliga	hejtman	dekman	babka	plesk!	
7	pátá	lútá	sekman	dekman	devera	babka
8	pindo	lindo	sekva	dekva	dikula	diksa

7.3.2.7. Poljske dečije razbrajalice sa numeričkom strukturom objavljivane su u brojevima časopisa *Wisła* 1888. godine. U navedenom poljskom materijalu dominira *-or-* kao nosilac transformacionog segmenta:

jednora, drugora, trójcom, cwórcum, piędziom, lindziom, okna, sokna,
 dziwora, diksom Ciszewski 1888:611

jednoro, dworo, trójco, wrójco, piędzio, lędzio, sechmo, dechmo, dziworo,
 dziks Chełchowski 1888:362

jednoro, drugiero, sokno w okno, sędzio, lędzio, diwana, diks
 Pleszczyński 1888:836

jednorum, drugorum, trójcum, cwórcum, pędzium, neńdzium, saknum,
 oknum, dziworum, diksum Federowski 1888:611

Poljske zagonetke iste strukture, ali sa različitim transformacionim segmen-
 tima:

adzin jan, druhi ran, trejcian, czyrychcian, piadzier, jadzier, sukman, duk-
 man, dziwun, dziki, zdraj Federowski 1888:611

elum, melum, trójcum, czwurcum, piendzium, lędzium, sekum, okum,
 diwra, dikum Pleszczyński 1888:836

ele, cwele, drele, kierule, pede, lede, cukman, dukman, kinkil, kiukszt⁵³²
 Dowojny-Sylwestrowicz 1888:362

⁵³² Zapisivač beleži da se ovo brojanje do deset smatra za 'cigansko'.

Istu strukturu (i isti tip transformacionih segmenata kao navedena poljska razbrajalica iz izvora: Federowski 1888:611) ima i ruska razbrajalica:

Одиян, другиян, тройчан, черичан, падан, ладан, сукман, дукман,
левурда, дыкса Dalj 1989 II:63

Ovakvo, sa sinhronog stanovišta opravdano, formalno grupisanje varijanata razbrajalice sa prepoznatljivom numeričkom strukturom (varijante navedene u §§ 7.3.2.1. — 7.3.2.5.) prilikom pokušaja rekonstrukcije teksta moguće je svesti na prototip. Za ovo postoji ozbiljna argumentacija u fonetskoj strukturi „velikih“ brojeva, posebno broja „deset“, sa evidentno neslovenskom osnovom (npr. u sh. potvrđama: *dicma, dićman, dikman, digman, dešman*, češko: *dekman*, poljsko: *diksom, dziks, diksum, dukman*, rusko: *дукман*), kojima treba dodati, samo funkcionalno različito, poljsko i litavsko tajno brojanje, navedeno u § 7.3.3. (npr. *dzikus, dzikos, dziksom, dekmen, dukman*). Može se dalje pretpostaviti da je navedena šarolikost transformacionih segmenata „malih“ brojeva sekundarna, kao i da je do upotrebe slovenskog brojčanog niza za male brojeve došlo kasnije, paretimološki. Manje je verovatno (zbog veoma širokog areala na kome su varijante potvrđene), ali ne i nemoguće, da se je prototekst sastojao od slovenskog i neslovenskog dela. Srpskohrvatske folklorne inovacije koje slede posle navršene desetice pokazuju izvesne pravilnosti i (sinhrono) sadrže npr. motiv „repa“: *vrčirep, vrtirep; kozarep*; motiv „bežanja zeca“: *trči zec; rci zec; trki zec; bega zec; bježi zec; ajd na zeca*. I njihovo eventualno svodenje na broj, po pravilu fonetskog minimuma koje važi za folklorne tekstove, ostaje samo kao hipoteza.

7.3.2.8. Model srpskohrvatske razbrajalice sa, uglavnom, dvosložnim članovima niza znatno se razlikuje od prethodnog i opravdano je pretpostaviti drugi prototip teksta:

Jednole, dvole, trole, čile, pale, šale, sadum, dadum, davlum, daskas.

Miodragović 1914:230

Sve varijante se poklapaju za prva tri broja: jednole / dvole / trole, osim u izvoru: Nepoznati s.a.:2 gde izostaje *trole*:

	četiri	pet	šest	sedam	osam	devet	deset
1	čile	pale	šale	sadum	dadum	davlum	daskas
2	čevole	pale	šale	šaćin	daćin	dovran	doda, dandrc
3	čevile	pale	šale	šakim	dakim	davrn	dadrc
4	čevine	pane	šane	šadan	dadan	davran	dadrs
5	četverole	pere	kalopere	bis	prepis		

	četiri	pet	šest	sedam	osam	devet	deset
6	kalole	kalipis	pripis	senica	kalac	katanac	grčac
7	kalole	kalipis	pripis	senica	sentimor	kalac	katanac grčac
8	ipac	kipac	katanac	grčac			

Izvori: 1. Miodragović 1914:230; 2. Mijatović 1907:222; 3. Bušetić 1920:26; 4. Ilić 1867:774; 5. Miodragović 1914:230; 6. Nepoznati s.a.:2; 7. Nepoznati s.a.: 2; 8. Škarić 1939:235.

U nastavku:

čakutan, čakutići, parapan, parapuška, tučkula. Bušetić 1920:26

U ovaj model razbrajalice svrstavaju se i sledeće dve, malo izmenjene varijante:

Jednojka, dvojka, trojka, čeviljko, paljko, šaljko, šaćim, daćim, dovolj, do-drc. Bušetić 1920:31

Jedinja, dovodinja, karavilo, karapis, prepis, strnadija, strnakos, cmilija, to-dolija, todeset. Petrović 1948:460

U paradigmu se uklapaju i bugarske i makedonske potvrde, prva tri broja identična u svim varijantama:

едноло, дволо, троло, а затим:

	četiri	pet	šest	sedam	osam	devet	deset
1	чефило	пало	шало	адам	дадам	каврес	идими дидими
2	чивиле	пале	шале	шадън	дадън	дервен	дескрец
3	чиле	пале	шале	шадън	адън	девен	десен, крец
4	пале	чиле	шале	шадън	одън	девен	десен, крец
5	чевиле	пале	шале	шадъм	дадъм	дервен	дескръц

U nastavku prve razbrajalice iz tabele:

алецо, палецо, палигора, скрц.

1. Radivojević 1901:117

Ostale tri (2., 3., 4.) navedene bugarske potvrde su iz: Simeonov 1966:361—362, autor je prvu zabeležio 1956. godine u Sofiji, a druge dve u istom gradu

1934—35. Analizirajući samo bugarski materijal, Simeonov 1966:363 u ovom tipu razbrajalice vidi ostatke poznog bugarsko-rumunskog bilingvizma. Poslednja bugarska varijanta iz tabele (6.), zabeležena je u Sofiji 1891 (Stojkov 1891:261), isti izvor ima još jednu varijantu iste razbrajalice koja se razlikuje samo u mestu broja 'četiri': *čivile*.

7.3.2.9. U srpskohrvatskom dečijem folkloru postoji još nekoliko modela razbrajalica u kojima se sinhrono nazire nizanje brojeva, ali je mogućnost sigurne rekonstrukcije ograničena često samo na prva tri broja. Sledeći model razbrajalice ima čvrstu strukturu i na mestima većih brojeva. Varijanta iz: Grdić-Bjelokosić 1907:159 mogla je nastati/transformisati se prema nemačkom jezičkom uzoru.

jednajla, dvajla, trajla
jedan, dvanj, trinj
jedan, dvanj, tranj
janji, dvanji, tranji
jedan, dvanj, tranj
an, zvan, dran

1. Pavlović 1901:116
2. Bušetić 1920:28
3. Radojević 1899:103
4. Miodragović 1914:231
5. Bušetić 1920:28
6. Grdić-Bjelokosić 1907:159

	četiri	pet	šest	sedam	osam	devet	deset
1	cipi	lipi	tambur	vuci	koplje	ljudi	rak
2	tripi	ripi	tambur	buci	koplje	rudi	rak
3	cuki	luki	binji	biči	koplje	rozi	rak
4	čoki	boki	biči	rodi	rak	trak	
5	čipi	ripi	stobom	rodi	koplja	rak	
6	ceki	boki	bana	bići	kopi	radi	rak

7.3.3. Transformisani brojčani nizovi ne nalaze se često u dečijem folkloru drugih slovenskih naroda. Tako Naumenko 1988:160 beleži samo jednu rusku razbrajalicu ovog tipa, i to: Первенчики, другенчики, круги-други, вон!

Up. i ruske nazive za zbirove brojeva u kockanju: 2 *голь*, 3 *трека*; 4 *чека*; 5 *птухъ* itd. v. Dalj s.v. *костъ*.

Funkcionalno se od navedenih dečijih razbrajalica razlikuju poljski zapisi tajnog brojanja lopova:

odnu, drugu, trzeciu, kureciu, pindziu, lindziu, zachma, dziewanna, dzikus, wytrykus

jednu, drugu, treciu, kureciu, pindu, lindu, muchna, duchna, dziewanna,
dzikos Lubicz 1888:360

jednoro, drugoro, trójca, lójca, pindzi, sindzi, sekmen, dekmen, dziwem,
dzik Lubicz 1888:833

jednajcom, dwójcom, trójcom, cwórcom, pindziom, lendziom, saknom, ok-
nom, dziworom, dziksom Lubicz 1888:833

jednajcom, dwójcom, trójcom, cwórcom, pindziom, lendziom, saknem, ok-
nem, dzigora, dziks Lubicz 1888:833

odnosno, litavskih prosjaka:

wonojce, dwojce, trajce, kerule, piedin, lodzin, zukman, dukman, dikste,
anulika, dulika, mancuk Ciešlikowski 1967:166—167

wonajce, dwajce, trajce, kerule, piedin, lodzin, zukman, dukman, diwel,
dikste, anulika, dulika, mancuk, cancuk, kiejwel, wejwel, cipu, wipu, kin-
kil, kiukszt Dowojny-Sylwestrowicz 1888:363

Ovi pravi brojčani sistemi pokazuju znatne formalne sličnosti sa navedenim
južno- i zapadnoslovenskim dečijim razbrajalicama.

U tajnom jeziku beloruskog sela Dribin jasno se uočava finalna transforma-
cija slovenskih brojeva 7—9:

Еный, бакрыхъ, стромахъ, бутыра, повдзекана, бушень, сенжа, во-
семжа, дзевенжа, дзеканъ Kartušnicki 1890:16

U tajnom jeziku slepaca u Bitolju tvorba broja 'pet' (*полкандик* : *кандик*)
sledi logiku navedenog beloruskog tajnog jezika (*повдзекана* : *дзекан*):

(1) ешкен, (2) цван, (3) тран, (4) чеклик, (5) полкандик, (6) пол-
кандик i ешкен ... (10) кандик⁵³³ Čilev 1900:878

7.3.10. Transformisan brojčani niz karakteriše terminologiju dečije igre *pi-
ljaka* (pored drugih termina koji u osnovi nemaju broj⁵³⁴). Posebno su karak-
teristični nazivi delova ove dečije igre ('figure'), koji se nižu po utvrđenom
redosledu, npr.: *prvi grad*, *drugi grad*, *treći grad* itd. (Mijatović 1907:192),
prvo jedan, *prvo dva*, *prvo tri*, *drugo jedan* itd. (Milićević 1894:233—235),
jednoljci, *dvoljci*, *troljci*, *četveroljci*, *peteroljki* (sic) (Mićević 1952:357), *jednoj-
ci*, *dvojci*, *troci* (Preradović 1895:84), *jednonjak*, *dvonjak*, *tronjak* (Gagović, S.,
Piva, s. Bezuje, građa za RSANU), *jednonjak*, *jednonje*; *dvonjak*, *tronjak*, *tronje*,
*četvorke*⁵³⁵ (Stanić 1990 s.v.), *jednanjci*, *dvonjci*, *tronjci*, *četveronjci* (Grđić-
Bjelokosić 1907:139), *jedinak*, *dvojak*, *trojak* (Jurić 1908:269).

Nejasno je da li se na igru 'piljaka' odnose i sledeći primeri, transformisana
prva tri broja, navedena u RSANU s.v. *dvoš*: „djeca u igri vele: *jednoš*, *dvoš*,
sve *troš* (Crna Gora)“.

⁵³³ BER s.v. *кант* ovaj naziv za broj 'deset' (*кандик*) izvodi iz albanskog broja *qind* 'sto'.

⁵³⁴ Drugi srpskohrvatski nazivi za igru 'piljaka': *baba*, *div-koza*, *šule*, *škulja*, *rožine*, *gradičkanje*,
na gradove, *čifljanje*, *čivke*, *čučkanje*, *kilati se*, *titranje*, *titre*, *jabučica*, *groškanje*, *treškanje* itd. Nazivi
za kamen: *bačka*, *bebljak*, *bika*, *koza*, *konjak*, *kašak*, *kamečak*, *ovničić*, *topnjak*, *titra*, *trinta* itd.

⁵³⁵ U leksikografskoj građi uočen je problem rekonstruisanja nominativa kod naziva igara, tako
da se često kao nominativ preuzima genitiv igre. U lemmama bez navedenog primera taj problem
je teško rešiv.

Igru istog sadržaja ('кaмyшкu'⁵³⁶) u ruskom dečjem folkloru opisuje npr. Saharov 1885:190—193, a odgovarajući delovi igre se zovu: *одиночки, двойки, тройки*.

Naziv igre sa pet kamenčića ili sam kamenčić često je motivisan brojem 'pet', tako se u srpskohrvatskom folkloru u potverdama iz Južne Srbije, motiviše turskim nazivom za broj 'pet': *beštarak* 'jedan od pet kamičaka za piljkanje', (Vranje, RSANU), *beštaš* 'jedan od pet kamičaka za piljanje, titranje' i 'igra ovim kamenčićima' (Gliša Elezović, RSANU), *bešteri* 'igra piljaka' (Prizren, RSANU) i, verovatno *boškari* 'naziv za dečju igru piljaka' (Vranjski okrug, RSANU).

Slovenska osnova broja 'pet' za iste pojmove geografski je znatno rasprostranjenija: *petak* 'kamenčić u igri piljaka' (Mijatović 1907:101), *petaćenje* 'igra piljaka' (Mijatović 1907:191), *petinjci* 'igra piljaka' (Grđić-Bjelokosić 1907:138), *petkanje* 'igra piljaka' (Rožić 1908:77, Stanić 1990 s.v.), *petonjak* 'jedan od pet kamenčića u nekoj dječjoj igri' (Imotski, RJAZU s.v.), *petorkati se* 'titrati se s pet kamenčića' (Šapčinovac, RJAZU s.v.), *petrikati se*⁵³⁷ 'igrati igru piljaka' (Vodice, ERHSJ), *petrukati se* 'igrati igru piljaka' (Korlevići, Istra, ERHSJ)⁵³⁸.

⁵³⁶ Opis iste igre pod naslovom *игра в камеишки*, ali bez naziva pojedinih delova igre, donosi i izvor: Дѣтскія 1890.

⁵³⁷ Do sada su ponuđene različite romanske etimologije za sh. *petrikati se* (Vodice) = *petrukati se* (Korlevići, Istra). Popović 1961:105 vezuje za rumunsko *piatră* 'kamen', tako kasnije preuzima i Vescu 1976:575, dok ERHSJ s.v. *pjetrica* polazeći od iste latinske osnove pretpostavlja dalmato-romansko poreklo.

⁵³⁸ Ovu dečju igru u Bosni prati narodno verovanje: "Ne valja se igrati petinjaka, kad je suša, neće biti kiše" (Hakija 1900:270).

8. ZAVRŠNA RAZMATRANJA

8.1. Etimološke reperkusije

Savremena paremiološka istraživanja imaju sinhrono usmerenje i to uglavnom na planu jednog jezika. Ako i postoji komparativna studija, u njoj izostaje istraživanje u dijahronom pravcu. Polazeći prvenstveno od etimoloških potreba, u ovom radu pokušano je da se krene u drugom smeru: insistiralo se na vezi svih raspoloživih autentičnih varijanata teksta uz pokušaj prevazilaženja okvira srpskohrvatskog jezika. Cilj rada bilo je traganje za osnovnim metodološkim principima, a usput su rešavani i neki pojedinačni etimološki problemi.

Nove etimologije, ponuđene u radu, uglavnom su davane kao modeli za pravce mogućih razmišljanja, a ne kao definitivna rešenja. Ranije predlagane etimologije nisu obavezno komentarisane. Uklopljene u izložene paradigme, one same sebe opovrgavaju ili potvrđuju. Uzgredni rezultat ovakve sistematizacije sastoji se u mogućnosti lakšeg uočavanja grešaka tipa *lapsus calami* i *hapax legomenon*.

Prihvatanje osnovnih semiotičkih postulata dalo je etimološkom istraživanju novu dimenziju. Lekseme su sa jedne strane vezivane za mesto u strukturi teksta, a sa druge, za funkciju u istom tekstu. Ovo poslednje se pokazalo korisnim za otkrivanje 'netipičnih' tekstova: posebno je to uočljivo kod zagonetaka: struktura netipična za zagonetku — ukazivala je na sekundarnost teksta.

Ugao istraživanja bio je etimološki pa je primat u analizi davan osnovama i sinhrono neproaktivnim sufiksima. Etimološki postupak uprošćen je stavljanjem u prvi plan one leksike koja je primarna za model. Etimološka analiza ostale leksike praktično se završava konstatacijom njene sekundarnosti za model i eventualnim upućivanjem na drugačije poreklo.

Početni problem koji se javlja paralelno sa traganjem za pravom metodologijom praktične je prirode: modus unošenja specijalne leksike folkloru u etimološki rečnik. Pokazalo se da pojedine analizirane pareme ne bi imale posebno mesto u etimološkom rečniku, već bi im bio primereniji specijalizovani etimološki rečnik koji bi davao pored praslovenske osnove i srpskohrvatske tvorbene transformacije, druge slovenske transformacije i balkanske tvorbene paralele. Za integralno obuhvatanje folklorne leksičke građe pravo rešenje bio bi specijalizovani etimološko—eksplikativni rečnik sa lemmama organizovanim oko lekseme/ekstenzije primarne za model teksta.

Standardni etimološki rečnik trebalo bi da sadrži paremiološke arhaizme, slično onomastičkoj reliktnoj leksici, neproaktivne sufikse i eventualno eksten-

zore tipa *tajni jezici* iz zagonetaka. Etimološki postupak u slučajevima ekstenzije, narodne etimologije i etimološke magije bio bi još složeniji, pa bi osim upućivanja na mesto u modelu morao da sadrži i upućivanje na funkcionisanje ekstenzije, odnosno višestepeno stratifikovan etimon. Pored uobičajnog etimološkog postupka, morao bi da registruje i uticaje narodne etimologije.

Postavljanjem zahteva za više reda u pristupu rekonstrukciji teksta, verovatno bi se znatno komplikovao i usporio etimološki postupak, jer bi se pre pristupanja rekonstrukciji teksta prikupljale i upoređivale sve njegove varijante. Već urađena analiza mnogih srpskohrvatskih varijanta može da posluži kao polazište za opšteslovenski korpus zagonetaka sa transformisanom leksikom.

Slovenske razbrajalice sa transformisanom brojnom osnovom takođe čine zakružen korpus.

8.2. Opštelingvističke reperkusije

Izlaganjem svih varijanata pojedinih segmenata folklornog teksta omogućen je uvid u mehanizme jezičkog inoviranja i tvorbene mogućnosti jezika. Granice standardne tvorbe reči proširuju se do svojih krajnjih mogućnosti. U postupku obrnutom od uobičajenog u tvorbenoj analizi polazište je osnova i njene tvorbene mogućnosti. Uočene transformacije u tekstu zagonetke najčešće pogađaju zamenu denotata, a rede ostale segmente teksta. Afiksi okupljeni oko osnove čine minimalni bazični korpus istoznačnih afiksa, što je posebno uočljivo na primeru sufiksa (tako se prema § 2.1.2. za denotat 'oči' uz glagolsku osnovu *gled-* vezuju sufiksi *-alo*, *-ala*, *-ana*, *-ava*, *-ina*, *-ura*, a da se značenje izvedene lekseme u tekstu ne promeni).

Čvrsta struktura folklornog teksta u nekim slučajevima pokazala se i kao dobar okvir za očuvanje leksičkih relikata, ali i određenih morfoloških arhaizama.

U lingvističkoj literaturi uočen paradigmatizam onima, zoonima i fitonima u jeziku folklora — znatno se proširuje. Kao pravilo moglo bi se definisati da u jeziku folklora paradigmatizmu podležu veliki brojevi i sve realije iz istog semantičkog polja (tako su međusobno zamenljive npr. vrste odeće, posuda, zgrada, titula; stepeni srodstva, 'strani' jezici, pa čak i boje). Kod glagola postoji izvesna paradigmatičnost, ali je za njeno preciziranje situacija znatno složenija.

Ovako sistematizovanom građom postavlja se pitanje smisla njenog unošenja u rečnike tipa tezaurusa: ona je srazmerno obimu korpusa slabo zastupljena u rečnicima, a sa druge strane najčešće ostaje bez leksikografskih, posebno semantičkih komentara. Metaforičko značenje lekseme iz zagonetke, navodi se kao poslednje u nizu značenja i identifikuje sa ponuđenim denotatom, pri čemu se ne vodi računa o njegovoj eventualnoj proizvoljnosti. Tek bi se uvidom u paradigmu rešile takve leksikografske nedoumice.

U ovom radu prikupljena i sistematizovana građa može da posluži kao polazna tačka za dalju lingvističku nadgradnju. Tu, pre svega, treba imati u vidu versifikacijsku komponentu razmatranog materijala (osobito njegovu ritmičko-

melodijsku stranu) i stilsku figurativnost, što je sve ostalo izvan interesovanja ovog rada.

8.3. Ekstralingvističke reperkusije

Lingvistički zahtev za traganjem za prvobitnim denotatom proširuje i semiotičko polje istraživanja. Zagonetke bi se tako mogle analizirati u dva aspekta — u odnosu na prvobitni denotat, i u odnosu na sekundarni denotat (na primer, kako se organizuje tekst sa sekundarnim denotatom).

Ovako sistematizovan materijal pruža solidno polazište za jezička poređenja sa obrađenim korpusima drugih folklornih žanrova, pre svega sa korpusom basmi. Uočene jezičke veze zagonetaka sa magijskim tekstovima bacaju drugačije svetlo na genezu zagonetaka.

U tekstovima čvrste strukture važi pravilo: izbor leksema u bazičnoj strukturi (slovenski vs. balkanske pozajmljenice) ukazuje na starost i poreklo teksta. Izdvajaju se modeli tekstova koji pripadaju opšteslovenskoj i južnoslovenskoj zajednici. U okviru ove druge grupe dalje se izdvajaju modeli tekstova karakteristični za balkanski kulturni prostor. Areal prostiranja tipova takvih, opštebalkanskih zagonetaka, uglavnom se poklapa sa granicama balkanskog jezičkog saveza, tako da folklorni podaci potvrđuju jezičke podatke.

Moguća je i rekonstrukcija tekstova koji su sastavni deo dečijih igara. Ovi tekstovi sa jedne strane pokazuju veliku starinu, sežući do perioda opšteslovenske zajednice, dok su sa druge strane inovirani u balkanskom okruženju.

Razbrajalice su poseban etimološki problem i etimološka analiza njihovog sadržaja moguća je isključivo u okviru konkretnog modela. Problem rekonstrukcije samog modela razbrajalice nije nerešiv, ali je znatno otežan zbog semantičke ispražnjenosti teksta i česte kontaminacije sa drugim tekstovima.

Relativno slaba zastupljenost srpskohrvatskog folklornog materijala u stranim studijama s jedne strane i potpuni izostanak domaćih studija leksike folkloru sa druge, proizlazi iz nepostojanja objedinjenog korpusa. Inostrani i domaći paremiolozi obično koriste Novakovićevu ili Vukovićevu zbirku zagonetaka, koje nemaju obim čak ni selektivnog korpusa. Situacija sa ostalim malim formama još je teža, jer srpskohrvatski materijal koriste samo najuporniji lingvisti, koji sami ekscerpcijom etnografskog materijala dolaze do korpusa. Pouzdanost pojedinih izvora i zbirki, objavljenih i arhivskih, jasno se očitava paralelnim prikazom svih varijanata teksta.

ETYMOLOGY AND SIMPLE FOLKLORE FORMS

Summary

Having etymological necessity as a starting point, this work insists on the relatedness of all the possible authentic variants of Serbo-Croatian simple folklore forms. The aim of the work was the pursuit of basic methodological principles. Some single etymological problems were solved but only occasionally.

The present work gives a survey of contemporary approaches to the etymology of folklore lexicon and possibilities of text reconstructions. After an extensive corpus of Serbo-Croatian riddles with etymologically non-transparent lexicon had been formed, the riddles were classified modelwise regardless of denotatum. Lexemes from all available text variants were gathered according to their position in the reconstructed models. If a certain text model contained several problematic lexemes, these were given in tabular form to demonstrate their interrelationship within each variant.

Thus obtained new etymologies serve mainly as models for possible research directions, and not as definite solutions. Previous etymologies were not necessarily commented: fitted into paradigms, they are either denied or confirmed. Marginal result of this systematization was a possibility of an easier error detection of *lapsus calami* and *hapax legomenon* types.

Etymological research was improved by accepting basic semiotic postulates as a starting point. Lexeme was connected with its position in the text structure, and also, with its function in the same text. The latter appeared to be useful for discovering 'unauthentic' texts, especially riddles: strange riddle structure points at a 'secondary' riddle text. The discovered transformations in the riddle text affect the denotatum substitute, rarely other segments of a text.

Presentation of all accessible variants of certain segments of a folklore text offers better insight into language innovating mechanisms and word formation possibilities. Limits of standard word formation in the folklore language are maximally widened. The procedure in this work was inverse of the usually accepted one in word formation analyses: starting points were the root and its word formation potentials. Affixes thus grouped are minimal basic corpus of the synonymous affixes.

In certain cases the firm structure of simple folklore forms appeared to be a good frame for the preservation of lexical relict and morphological archaisms.

In order to describe the discovered word-formation rules new notions were introduced: *parename*, *extension* and *extensor*. Within the framework of extension a distinction was made between the influences of the extratext extensor position and the intratext extensor one. The latter case was stratified into gender, diminutive, binominal and secret language type extensions. All the varieties of extension, save the last one, are typical of all analyzed folklore simple forms.

Paradigmatics of onyms, zoonyms and fitonyms already described in linguistic references appears to be much broader. We have defined all the big numbers and all realia from the same semantic field as paradigmatic in folklore language. Verbs are also paradigmatic to a certain extent, but defining this situation presents specific problems.

Linguistic appeal for a primary denotatum broadens semiotic research field as well. So, riddles could be analyzed in two aspects — in the relation to primary denotatum, and in the relation to secondary denotatum.

Material thus systematized serves as a firm starting point for linguistic comparison with other folklore genres, in the first line with the incantation corpus. Discovered linguistic connections between riddles and incantation texts change some accepted theses about riddle origine and development.

In the text with a firm structure, like folklore simple form, another rule was suggested: the choice of lexeme in the basic structure (genuine Slav vs. Balkanic loan) points at the origin and chronology of the text. Therefore a distinction was made between common Slav and South Slav texts. Separated within the latter group are specific Balkanic texts, typical of the entire Balkan culture area. The area of common Balkanic riddle types basically coincides with the area of the Balkan language league, so the folklore data confirm the linguistic data.

Text reconstruction is also possible on children's games texts. These texts show considerable age, dating back to the common Slav community. On the other side, they appear to be strongly influenced by the Balkan surroundings. Children's counting-out rhymes present a special etymological problem: an etymological analysis of their contents is possible only within a specific model. The problem of counting-out rhyme model reconstruction is hindered because of its semantic emptiness and frequent contamination by the other texts.

IZVORI I LITERATURA

SKRAĆENICE

- Behar*, Sarajevo
Bosanska vila, Sarajevo
Carigradski glasnik, Carigrad
GIEM, Glasnik etnografskog muzeja u Beogradu, Beograd
JF, Južnoslovenski filolog, Beograd
Karadžić, Aleksinac
Književni jezik, Sarajevo
Književni sever, Subotica
LMS, Letopis Matice srpske, Novi Sad
Luča, Cetinje
NSF, Narodno stvaralaštvo i folklor, Beograd
NSSUVD, Naučni sastanak slavista u Vukove dane, Beograd
NVČ, Národopisný věstník československý, Praha
Prosvetni glasnik, Beograd
Raskovnik, Beograd
Razvitak, Zaječar
СБНУ, Сборник за народни умотворения, София
SEZb, Srpski etnografski zbornik, Beograd
SDZb, Srpski dijalektološki zbornik, Beograd
Venac, Beograd
Vila, Beograd
Wisła, Warszawa
WSJ, Wiener Slavistisches Jahrbuch, Wien
Zbiór, Zbiór wiadomości do antropologii krajowej, Kraków
ZbMSFL, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku, Novi Sad
ZNŽO, Zbornik za narodni život i običaje, Zagreb
Живая старина, С.-Петербургъ

IZVORI

- Алексијев, А.
1900 Гатанки от Дебърско, *СБНУ XVI—XVII/2*, 360.
ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ, Κ.
1928 ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ, ΑΡΧΕΙΟΝ ΠΟΝΤΟΥ 1, ΑΘΗΝΑΙ, 207—208.
Aleksov, B.
1966 Narodne zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 411.
Andrejić, T. Ž.
1971 Zagonetke iz Pomoravlja, *Raskovnik IV/12*, 54—55.
Anonim
1900 Narodne zagonetke, *Behar I*, 212.
Anthropophyteia
1904—1913 *Anthropophyteia I—X*, Leipzig.
Ardalić, V.
1902 Bukovica, *ZNŽO VII/2*, 237—294.
Ardalić, V.
1915 Godišnji običaji (Bukovica u Dalmaciji), *ZNŽO XX*, 32—52.
ΑΘΑΝΑΣΙΑΔΗΣ, Ε.
1928 ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ, ΑΡΧΕΙΟΝ ΠΟΝΤΟΥ, ΑΘΗΝΑΙ, 210—213.
Balade
1951 *Hrvatske narodne balade i romance*, Zagreb.
Basgoz, I., Tietze, A.
1973 *Bilmece; A Corpus of Turkish Riddles*, Berkeley, Los Angeles, London.
Bečković, M.
1979 *Međa vuka manitoga*, Beograd.
Begović, N.
1887 *Život i običaji Srba graničara*, Zagreb.
Bilțiu, P.
1990 *Poezii și povești populare din țara Lăpușului*, București.
Biljan, M.
1911 Zagonetke, *ZNŽO XVI/1*, 149—152.
Bogdan-Bijelić, P.
1908 Pokladni ponedjeljnik, *ZNŽO XIII/1*, 160.
Bogdan-Bijelić, P.
1924 Zagonetke, *ZNŽO XXV*, 187—188.
Bogdanović, N.
1975 Zacili, zamili, učini selo veselo, *Raskovnik 19*, 56—58.
Бойко, В. Г.
1962 *Український дитячий фольклор*, Київ.
Bonifačić-Rožin, N.
1963 *Narodne drame, poslovice i zagonetke*, Zagreb.
Boranić, D.
1902 Prijegled časopisa, *ZNŽO VII*, 396—417.
Borisavljević, M. K.
1892 Srpske narodne zagonetke, *Bosanska vila*, 126—127.
Bovan, V.
1980 *Narodna književnost Srba na Kosovu, Narodne zagonetke*, Priština.
Bovan, V.
1980a *Narodna književnost Srba na Kosovu, Lirske pesme I*, Priština.
Bušetić, T.
1901 Zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 70/2.

- Bušetić, T.
1902 Srpske narodne pesme i igre iz Levča, *SEZb* III, 1—110.
- Bušetić, T.
1908 Igre u Srba seljaka u srezu trsteničkom, *Arhiv SANU*, Ezb 163/3.
- Bušetić, T.
1914 Narodne umotvorine, *Arhiv SANU*, Ezb 231/2.
- Bušetić, T.
1920 Pesme u Srba seljaka (srez trstenički), *Arhiv SANU*, Ezb 231—1.
- Butovski, J.
1967 Bitoljske zagonetke, izreke i poslovice, *NSF* XXII—XXIV, 196—199.
- Цепенков, М.
1894 Гатанки от Прилеп, *СБНУ* XI, 159—161.
- Цепенков, М.
1896 Гатанки от Прилеп, *СБНУ* XIII, 229—230.
- Chełchowski, S.
1888 Poszukiwania III, 5), *Wisła* II/2, 361—362.
- Ciszewski, S.
1888 Poszukiwania III, 16), *Wisła* II/3, 611.
- Comişel, E.
1982 *Folclorul copiilor*, Bucureşti.
- Coste, I., Godea, I.
1990 *Lunca Teuzului — Mocirla*, Bucureşti.
- Cvetković, K.
1887 Narodne zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 32/1.
- Čalenić, M.
1972 *Seo car na kantar*, Beograd.
- Чехларов, Н.
1910—11 Народни умотворения записани преди Освобождението отъ разни места, *СБНУ* XXVI/1, 1—304.
- Чичовски, Н. И.
1892 Гатанки от Рупчоско, *СБНУ* VII, 214.
- Чилев, П.
1900 Тайният език на слепците в Битолско, *СБНУ* XVI—XVII/1, 876—878.
- Čosić, J.
1933 Narodne pjesme (Rekaš u Rumunjskoj), *ZNŽO* XXIX/1, 181—196.
- Čuković, V. M.
1890 Srpske narodne zagonetke, *Bosanska vila*, 214—216.
- Čušić, D.
1988 Narodne poslovice iz Krbave i Like, *Raskovnik* XIV/51-52, 15—16.
- Даль, В.
1899 *Пословицы русского народа* I—II, Москва.
- Debeljković, M.
1897 Zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 10/6.
- Дечев, В.
1903 Среднородопско овчарство, *СБНУ* XIX, 3—92.
- Deljanin, D.
1991 Zagonetke iz sela Tulare kod Niša, *Raskovnik* XVII/63—66, 24.
- Дѣтскія
1890 Дѣтскія игры, *Живая старина* I, от. IV, 1—10.
- Dimitrijević, T.
1908 Srpske narodne pesme i zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 161.
- Dobšinský, P.
1993 *Slovenské obyčaje, poverý a čáry*, Bratislava (reprint).
- Dowojny-Sylwestrowicz, M.
1888 Poszukiwania III, 6), *Wisła* II/2, 362—363.

- Dučić, S. N.
1910 Narodne zagonetke iz Gnjilana, *Bosanska vila*, 335.
- Dučić, S.
1931 Život i običaji plemena Kuča, *SEZb XLVIII*, 1—596.
- Durlić, P.
1984 Vlaške zagonetke iz Rudne Glave i okoline, *Razvitak 2*, 97—105.
- Dordjević, D. M., Zlatanović, M.
1990 *Narodne pesme iz leskovačke oblasti*, Beograd.
- Dorđević, T.
1899a Srpske narodne zagonetke, iz Pirotskog okruga, *Karadžić 1/2*, 42—43.
1899b Srpske narodne zagonetke, iz Pirotskog okruga, *Karadžić 1/6*, 118—120.
1899c Srpske narodne zagonetke (iz Pirotskog kraja), *Karadžić 1/7—8*, 154—155.
1899d Srpske narodne zagonetke (iz Pirotskog kraja), *Karadžić 1/9—10*, 185—186.
1899e Srpske narodne zagonetke (iz Pirotskog kraja), *Karadžić 1/11*, 224—225.
- Dorđević, T.
1902 Zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 90/4.
- Dorđević, T.
1958 Priroda u verovanju i predanju našega naroda I—II, *SEZb LXXI—LXXII*, 3—319, 1—278.
- Dorđević, M.
1983 Basme iz okoline Kruševca i Ražnja, *Raskovnik X/38*, 35—37.
- Đukanović, M., Rajković, Lj.
1980 *Turske zagonetke*, Beograd.
- Đurić-Jovanović, S.
1887 Poslovice i zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 124/2.
- Епов, Т. Г.
1894 Гатанки од Велес, *СБHV X*, 196—197.
- Era, M.
1900 Narodne zagonetke (u Sreckoj), *Carigradski glasnik VI/30*.
- Federowski, M.
1888 Poszukiwania III, 14), *Wisła II/3*, 610—611.
- Filipović, M. S.
1949 Život i običaji narodni u Visočkoj nahiji, *SEZb LXI*, 1—336.
- Fisković, C.
1993 Nekoliko narodnih pjesama 19. stoljeća iz Orebića, *Čakavska rič 1*, Split, 3—21.
- Flora, R.
1981 *Rumunske zagonetke*, Beograd.
- Гавазов, Т.
1892 Народни песни с мелодии от Прилеп, *СБHV VIII*, 105—136.
- Glöde, O.
1893 Niederdeutsche Rätsel aus Meklenburg, *Am Urquell 11*, Wien, 250—253.
- Гнатюк, В.
1896 Лїрники, *Етнографічний збірник II*, Львов, 1—76.
- Gorovei, A.
1898 *Cimiliturile românilor*, București.
- Grafenauer, I.
1937 Najstarejši slovenski zagovori, *Časopis za zgodovino in narodopisje 32*, Maribor, 275—293.
- Grbić, I.
s.a. Razna etnografska gradja, *Arhiv SANU*, Ezb 329.
- Grđić-Bjelokosić, L.
1907 Srpske narodne igre iz Bosne i Hercegovine, *SEZb IX*, 89—159.

- Grmuša, M.
1966 Bećarci, svatovske pesme, kola, poslovice, zagonetke i drugo, *Arhiv SANU*, Ezb 412.
- Gustawicz, B.
1893 Zagadki i łamigłowki ludowe. *Zbiór XVII*, 201—260.
- Gvozdić, S.
1900 Narodne zagonetke (Mitrovačka nahija), *Cvigradski glasnik VI/40*.
- Гъбюв, П. К.
1900 Гатанки от западна и югозападна България, *СБНУ XVI—XVII/2*, 356—360.
- Гъбювъ, П. А.
1906—7 Гатанки, *СБНУ XXII—XXIII*, 135—157.
- Hadži-Ristić, K.
1925 Razna folklorna gradja, *Arhiv SANU*, Ezb 296.
- Hadžimujagić, M.
1900 Narodne zagonetke, *Behar I*, 81.
- Hirc, D.
1896 Šta priča naš narod o nekim životinjama, *ZNŽO I*, 1—26.
- Holuby, J. L'.
1921 Rastlinné domáce lieky a povery slovenské, *NVČ XV/1*, 68—96.
- Hrvaćanin, M.
1896 Narodne zagonetke, *Matica*, Novi Sad, 95, 119, 191, 215.
- Hurynowicz, A.
1893 Zbiór gżeczy białoruskich, *Zbiór XVII*, 136—200.
- Иванов, А.
1909 Народни песни отъ Врачанско, *СБНУ XXV/1*, 1—36.
- Икимов, Д.
1894 Песни из обществения живот от Самоков, *СБНУ XI*, 24—25.
- Икимов, Д.
1896 Песни из обществения живот от Самоков, *СБНУ XIII*, 38—39.
- Икономов, В.
1889 Гатанки от Дебърско, *СБНУ I*, 146—148.
- Икономов, В.
1890 Детски залъгалки и игри и др. от Дебърско, *СБНУ II*, 223.
- Пић, L.
1846 *Narodni slavonski obiçaji*, Zagreb.
- Пић, V. N.
1867 Narodne zagonetke, *Vila*, 339.
- Пић, V. N.
1867a Narodne pesme, *Vila*, 773—774.
- Илиев, А.
1892 Растителното царство в народната поезия, обичаите, обредите и поверията на Българите, *СБНУ VI*, 311—412.
- Ivančević, P. S.
1900 Srpske narodne zagonetke (iz Bosanske krajine), *Karadžić II/8—9*, 155—156.
- Ivanišević, F.
1905 Poljica: zagonetke, *ZNŽO X/2*, 219—221.
- Ivanišević, F.
1905 Poljica, narodni život i obiçaji, *ZNŽO X/1*, 11—111.
- Иванов, В.
1892 Коледни обичаи, песни и благослови от Новоселска околия, Софийско, *СБНУ VIII*, 3—8.
- Iz zapisa
1981 Iz zapisa mladih istraživača, *NSF 77*, 81—82.
- J. V.
1900 Narodne zagonetke, *Luča*, 108, 164, 211, 260.

- Jajnčereva, K.
1898 Trebarjevo, *ZNŽO* III, 55—139, 211—251.
- Janačijević, T.
1910 Srpske narodne pitalice iz Makedonije, *Bosanska vila*, 333.
- Janić, K. P.
1906 Narodne zagonetke iz debarske okoline, *Carigradski glasnik* XIV5.
- Ястребов, М. С.
1886 *Обычаи и песни турецкихъ сербовъ*, С.-Петербургъ.
- Jednoški
1900 Srpske narodne ženske pjesme, *Luča*, 208.
- Jelisavčić, S. M.
1893 Zagonetke, *Bosanska vila*, 116.
- Johanides, J.
1868 Narodne zagonetke, *Pučki prijatelj*, Varaždin, 23.
- Jovanović, V. L.
1898 Narodne zagonetke, *Luča*, 100—101.
- Jovanović, V. L.
1899 Narodne zagonetke, *Luča*, 174.
- Jovović, L.
1896 Crnogorski prilozi. Iz Gluhog Dola u crmničkoj nahiji, *ZNŽO* I, 63—80.
- Jurić, B.
1908 Igre iz Privlake i Komljetinaca u Slavoniji, *ZNŽO* XIII/2, 267—292.
- Калугин, В. И.
1988 *Жили — были...*, Москва.
- Karadžić Stefanović, V.
1897 *Srpske narodne pripovjetke i zagonetke*, Beograd.
- Karadžić, Srefanović, V.
1935 *Srpski rječnik*, Beograd.
- Karadžić Stefanović, V.
1972 *Srpske narodne pjesme* I, Beograd.
- Karadžić Stefanović, V.
1972a *Etnografski spisi*, Beograd.
- Karadžić Stefanović, V.
1973 *Srpske narodne pjesme iz neobjavljenih rukpisa Vuka Stef. Karadžića* I, *Različne ženske pjesme*, Beograd.
- Karadžić Stefanović, V.
1974 *Srpske narodne pjesme iz neobjavljenih rukopisa Vuka Stef. Karadžića* V, *Osobite pjesme i poskočice*, Beograd.
- Karapandžić, V. N.
1893 Srpske narodne zagonetke, *Bosanska vila*, 63.
- Картушницкій
1890 Картушницкій лемезень, *Живая старина* I, от. II, 9—16.
- Katurić, V. M.
1894 Srpske narodne zagonetke, *Bosanska vila*, 75.
- Katurić, V. M.
1895 Srpske narodne zagonetke, *Bosanska vila*, 93.
- Kažić, P.
1899 Narodne zagonetke, iz Graca (u Lješanskoj nahiji), *Luča*, 423—424.
- Këngë
1983 *Këngë dhe lojëra të fëmijëve*, Prishtinë.
- Kićine pesme
1924 *Kićine pesme*, Beograd.
- Kićine pesme
1926 *Kićine pesme* II, Beograd.

- Klarić, I.
1912 „Pesekalice“ ili „sanatalice“, *ZNŽO* XVII/1, 171—185.
- Knežević, S., Jovanović, M.
1958 Jarmenovci, *SEZb* 73, 1—149.
- Kolberg, O.
1962 *Dziela wszystkie*, tom 8, *Krakowskie*, część IV, Wrocław.
- Kollar, J.
1952 *Zpěvanky*, Praha.
- Komesarović, N.
1900 Narodne praznovjerice, *Luča*, 675—676.
- Конев, И., Стоялов, А. П.
1895 Гатанки от Прилепско и Горно-Джумайско, *СБНУ* XII, 244—245.
- Kordunaš, M. B.
1896 Srpske narodne zagonetke iz Gornje Krajine, *Bosanska vila*, 133—134, 146—147.
- Kosovac, J. P.
1906 Narodne zagonetke, *Carigradski glasnik* XII/6.
- Kostadinović, R.
1980 Zagonetke iz crnotravskog kraja, *Raskovnik* VII/24, 37.
- Kostić, P.
1930 Poslovice, zagonetke i brojanice u Prizrenu, *GIEM* 5, 126—137.
- Kotarski, J.
1918 Lohor: narodni život i običaji, *ZNŽO* XXIII, 11—63.
- Koželj-Rajković, Lj.
1989 *Timočke poslovice, izreke i zagonetke*, Niš.
- Krajišnik, B.
1897 Srpske narodne zagonetke, *Luča*, 166—167, 332.
- Krečić, M.
1887 Srpske narodne zagonetke, *Bosanska vila*, 269.
- Lang, M.
1913 Samobor, narodni život i običaji, *ZNŽO* XVIII/2, 235—372.
- Lang, M.
1914 Samobor, narodni život i običaji, *ZNŽO* XIX/1, 39—152.
- Lopičić, M.
1896 Narodne zagonetke, *Luča*, 566—567.
- Lopičić, M.
1897 Narodne zagonetke, *Luča*, 71, 121—122.
- Lopičić, M.
1898 Narodne zagonetke, *Luča*, 149.
- Lovretić, J.
1902 Otok: dječije igre, *ZNŽO* VII/1, 57—81.
- Lubicz, R.
1888 Poszukiwania III, 4), *Wista* II/2, 359—361; II/4, 833.
- Lj. M. P.
1866 Narodne zagonetke, *Vila*, 833—835.
- Macan, T.
1935 Zagonetke (Blato na Mljetu), *ZNŽO* XXX/1, 233—241.
- Maksimović, B.
1901 Narodne zagonetke, *Carigradski glasnik* VII/14.
- Marić, S. M.
1894 Zagonetke u Dobriču, *Bratstvo* VI, 309—310.
- Marić, S.
1897 Zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 16/5.
- Marinković, R.
1982 Ja otpirik činilice i gatarice, odbrana mleka i belog mrsa u Dragačevu, *Raskovnik* IX/32, 11—13.

- Markov, S.
1984 Dinjaš, *Iz sela u selo*, Bukurešt, 193—362.
- Marković, T.
1867 Narodne zagonetke, *Vila*, 381.
- Marković, B.
1975 Iz leksike i frazeologije „društvenih“ igara Vračana, *Prilozi proučavanju jezika* 11, Novi Sad, 163—177.
- Marković, B.
1990 Jedunija, dudunija... dušman, *Raskovnik* XV/61—62, 40—41.
- Marković, R.
1983 Narodne zagonetke iz okoline Ivanjice, *Raskovnik* X/35, 28.
- Matić, M.
1965 Srpske narodne umotvorine, *Arhiv SANU*, Ezb 410.
- Матов, X. Д.
1891 Гатанки от Струга, *СБНУ* IV, 255—256.
- Medić, M.
1884 Njeke narodne igre, do sada nepokupljene ili drukčije opisane, *LMS* 140, 48—66.
- Mičević, Lj.
1952 Život i običaji Popovaca, *SEZb* LXV, 1—441.
- Mijatović, S.
1907 Srpske narodne igre iz Levča i Temnića, *SEZb* IX, 161—225.
- Mijatović, S.
1908 Zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 156/3.
- Mijatović, S.
1911 Srpske narodne igre iz Resave, *Arhiv SANU*, Ezb 185.
- Mijatović, S.
1913 Srpske narodne zagonetke i pitalice, *Arhiv SANU*, Ezb 216.
- Mijatović, S.
1922 Gradja za narodne običaje, *Arhiv SANU*, Ezb 263.
- Mijatović, S.
1922a Obredne narodne pesme iz Resave, *Arhiv SANU*, Ezb 265.
- Mijatović, S.
1928 Zanati i esnafi u Rasini, *SEZb* XLII, 1—342.
- Mijatović, S. M., Bušetić, T.
1925 Tehnički radovi Srba seljaka u Levču i Temniću, *SEZb* XXXII, 1—168.
- Milanović, B. R.
1895 Srpske narodne zagonetke, *Bosanska vila*, 268—269.
- Mileusnić, S. D.
s.a. Srpske narodne pjesme, zagonetke, zdravice i narodne priče, *Arhiv SANU*, Ezb 354/21.
- Mileusnić, S. D.
1901 Srpske narodne zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 74/11.
- Mileusnić, S. D.
1901a Dječje pjesme, *Arhiv SANU*, Ezb 123—3.
- Mileusnić, S. D.
1902 Srpske narodne pjesme (Slavonija), *Arhiv SANU*, Ezb 123—2.
- Mileusnić, S. D.
1907 Srpske narodne pjesme iz Slavonije. Dečije pjesme, sakupio u Rogaljima i Soboštini, do 1907, *Arhiv SANU*, Ezb 354—11.
- Milićević, M. Đ.
1876 *Kneževina Srbija*, Beograd.
- Milićević, M. Đ.
1884 *Kraljevina Srbija*, Beograd.
- Milićević, M. Đ.
1894 *Život Srba seljaka*, Beograd.

- Milosavljević, M.
1985 Stare bapske i dečije pesme i brojanice, *Razvitak* 1, 54—55.
- Milosavljević, S.
1913 Srpski narodni običaji iz sreza omoljskog, *SEZb* XIX, 1—442.
- Milovanović, Č.
1986 *Vizantijske zagonetke*, Beograd.
- Miljanić, Đ.
1981 Petar Petru plete petlju, narodne brzalice, *Raskovnik* VIII/27, 42.
- Miodragović, J.
1914 *Narodna pedagogija u Srba, ili kako naš narod podiže porod svoj*, Beograd.
- Mirković, P.
1887 Narodne zagonetke, *Bosanska vila*, 94—95, 108—109.
- Mirković, P.
1902 Zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 82.
- Мишев, А.
1894 Материали за говорите в Брацигово, *СБНУ* XI, 181—187.
- Mišković, J.
1866 Narodne zagonetke, *Vila*, 507—508, 560—562, 658—660.
- Mišković, J.
1867 Narodne zagonetke, *Vila*, 368—369, 539.
- Mitranović, J.
1910 Narodne zagonetke iz Skoplja, *Bosanska vila*, 337.
- Митрофанова, В. В.
1968 *Загадки*, Ленинград.
- Momir
1896 Dečije pjesme, *Srpski magazin*, Novi Sad, 201—202.
- Moskovljević, M.
1950 Govor ostrva Korčule, *SDZb* XI, 153—223.
- Mutić, J. P.
1901 Srpske narodne pripovjetke, zagonetke (i ženske pesme), *Arhiv SANU*, Ezb 78/3.
- N. M.
1897 Narodne zagonetke, *Luča*, 217.
- Nar. zag.
1846 Narodne zagonetke, *Dragoljub*, Pešta, 334—334.
- Nar. zag.
1902 Narodne zagonetke (iz Tetova), *Carigradski glasnik*, 5.
- Nar. zag.
1902a Narodne zagonetke, *Srdj*, Dubrovnik, 334.
- Narodopisje
1952 *Narodopisje Slovencev* II, Ljubljana.
- Nastev, B.
1980 *Aromunske zagonetke*, Beograd.
- Науменко, Г.
1988 *Чудесный короб, русские народные песни, сказки, игры, загадки*, Москва.
- Nedeljković, M.
1990 *Godišnji običaji u Srba*, Beograd.
- Nepoznati
1867 Narodne zagonetke, *Vila*, 319—320.
- Nepoznati
s.a. Raznovrsni etnografski materijal, *Arhiv SANU*, Ezb 372.
- Nepoznati 1
s.a. Pesme, poslovice i zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 395.
- Nepoznati 2
s.a. Srpske narodne zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 402.

- Nerćes, A.
1900 Narodne zagonetke, *Behar* I, 180.
- Неуступовъ, А.
1907 Загадки. Изъ Кадниковскаго уѣзда, *Живая старина* IV, 42—43.
- Nevinković
1869 Narodne zagonetke, *Matica*, Novi Sad, 732.
- Niculescu, R.
1991 *Ghicitori*, București.
- Nijloveanu, I.
1989 *Poezii populare românești* II, București.
- Nikolić, V.
1910 Iz Lužnice i Nišave, *SEZb* XVI, 1—503.
- Nikolić, Ž.
1971 Zagonetke (iz rudničkog kraja), *Raskovnik* IV/12, 53—54.
- Nivičanac, J.
1905 Narodne zagonetke u Nivičanima, *Carigradski glasnik* XU/31.
- Novaković, S.
1877 *Srpske narodne zagonetke*, Beograd i Pančevo.
- Nušić, B.
1902 *Kosovo, opis zemlje i naroda*, Novi Sad.
- Obođanin
1897 Narodne zagonetke, *Luča*, 383—384, 444.
- Obradović, M.
1895 Zbirka srpskih narodnih zagonetaka iz Bosne, *Prosvetni glasnik* XVI, prilog 1—21.
- Obradović, M.
1896 Srpske narodne zagonetke i zagonetke pitalice, *Arhiv SANU*, Ezb 25/4.
- Obradović, M.
1900a Zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 44/3.
- Obradović, M.
1900b Ženske narodne pjesme sa dodatkom, *Arhiv SANU*, Ezb 45.
- Ojdrović, Đ.
1909 Narodne umotvorine, *Arhiv SANU*, Ezb 169/2.
- Oklobdžija, M.
1922 Narodni život, *Arhiv SANU*, Ezb 260.
- Opačić-Ćanica, S.
1983 Narodni običaji Srba na Kordunu, *Raskovnik* X/37, 3—57.
- Opačić-Lekić, V., Mihajlović, Đ., Opačić, S.
1981 Ode urok kao junak, basme sa Korduna, *Raskovnik* VIII/29, 7—22.
- Oreb, M.
1984 *Viška pjesmarica*, Vis.
- Orlović, R.
1901 Narodne zagonetke (Vučitrn), *Carigradski glasnik*, VII/3.
- Pantelić
1868 Narodne zagonetke, *Vila*, 379—380.
- Pavićević, M.
1934 Narodne igre u Crnoj Gori, *ZNŽO* XXIX/2, 1934, 91—118.
- Pavićević, M. M.
1937 *Narodno blago iz Crne Gore*, Beograd.
- Pavlović, J.
1901 Brojanice (u kragujevačkoj Jasenici), *Karadžić* III/5, 116.
- Pavlović, J.
1921 Život i običaji narodni u kragujevačkoj Jasenici u Šumadiji, *SEZb* 22, 1—271.
- Пенушлиски, К.
1969 *Пословици и гатанки*, Скопје.

- Petković, R. T.
1926 Iz narodnih zagonetaka (Aleksinac), *Venac* XI/8, 618.
- Petranović, B.
1867 *Srpske narodne pjesme, iz Bosne: ženske I*, Sarajevo.
- Petrović, R. V.
1867 Narodne zagonetke, *Vila*, 249—252.
- Petrović, V. A.
1896 Srpske narodne zagonetke (iz okoline Stoca), *Bosanska vila*, 252, 278.
- Petrović, A.
1907 Srpske narodne igre iz Skopske Crne Gore, *SEZb* IX, 227—237.
- Petrović, P. Ž.
1948 Život i običaji narodni u Gruži, *SEZb* LVIII, 3—580.
- Pleszczyński, A.
1888 Pozsukiwania III, 29), *Wisła* II/4, 836.
- Poledne, F.
1913 Česká dětská počítadla lidová a jich obdoby v lidové tradici Nemcův a Polákův, *NVČ* VIII/9—10, 201—225.
- Popović, Lj. M.
1867 Narodne zagonetke, *Vila*, 237—238, 285—286.
- Popović, D.
1897 Zagonetke i pitalice iz Krajine i Lužnice, *Arhiv SANU*, Ezb 14/2.
- Popović, M. S.
1891 Srpske narodne zagonetke, *Bosanska vila*, 43, 61—62.
- Popović, D. S.
1900 Srpske narodne zagonetke s nešto pitalica, *Arhiv SANU*, Ezb 52/6.
- Popović, T. K.
1901 Narodne zagonetke (Gnjilane), *Carigradski glasnik* VII/5.
- Popović, T. K.
1902 Narodne zagonetke, Gnjilane, *Carigradski glasnik* VII/24.
- Popović, S.
1959 *Putovanje po Novoj Srbiji (1878—1880)*, Beograd.
- Poslovice
1961 *Пословицы, поговорки, загадки в рукописных сборниках XVII—XX веков*, Москва — Ленинград.
- Post, A. H.
1894 Mitteilungen aus dem Bremischen Volkleben, *Am Ur-Quell* V/3, Wien, 64—69.
- Pregršt
1934 Pregršt narodnih zagonetki, *Književni sever* 7—10, 274—277.
- Preradović, D.
1895 Nekoliko srpskih reči kojih nema u Vukovu rečniku, *LMS* 184, 83—111.
- Prvulović, B.
1964 Devojca je svoje oči klela, *Razvitak* 6, 66—69.
- Pukoljubić, F.
1868 Narodne zagonetke, *Pučki prijatelj*, Varaždin, 56.
- Radenković, Lj.
1982 *Narodne basme i bajanja*, Niš — Priština — Kragujevac.
- Radenković, R.
1986 Srpske narodne pesme za decu, *Razvitak* 3, 68—73.
- Radivojević, V.
1896 Srpske narodne pjesme — kao skitačice, *Luča*, 121—127.
- Radivojević, S.
1897 Zagonetke u Berovu, *Carigradski glasnik* III/8, 31; III/10, 39.
- Radivojević, S.
1900 Srpske narodne zagonetke, Bitolj, *Karadžić* II/5, 92—93.

- Radivojević, S.
1901 Brojanice (sa Maleševije — Mačedonija), *Karadžić* III/5, 117.
- Radojević, V.
1899 Dječje brojenje do deset, *Karadžić* I 5, 102—103.
- Radonić, Ž.
1867 Narodne zagonetke, *Vila*, 206.
- Radovanović, G.
1989 Narodne basme iz sokobanjskog kraja, *Raskovnik* XV, 57—58.
- Radovanović, V.
1924 Tikveš i Rajec, *SEZb* XXIX, 129—565.
- Radović, D.
1983 *Utorak, priče i pesme*, Beograd.
- Radunović, M.
1982 Običaji i vjerovanja u Metohiji, *Raskovnik* IX/34, 24-28.
- Rajković, Đ.
1869 *Srpske narodne pesme*, Novi Sad, 1869.
- Rastureno
s.a. Rasturene hartije etnografske zbirke, *Arhiv SANU*, Ezb 398/8, 398/9.
- Разумихин, С.
1853 Село Бобровки и окружный его околотокъ, Тверской губернии Ржевскаго уѣзда, *Этнографическій сборник* I, С.-Петербургъ, 255—295.
- ΡΗΓΑ, Γ. Α.
1968 ΕΚΠΑΘΟΥ ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.
- Riznić, M. S.
1888 Zagonetke iz Šumadije, *Srpsvo*, Beograd, 62, 69.
- Riznić, S. M.
1894 Srpske narodne zagonetke iz nišavskog kraja, *Bratstvo* VI, Beograd, 263—267.
- Riznić, S. M.
1899 Zagonetke iz Niša i niške okoline, zagonetke iz Pirota i okoline, *Arhiv SANU*, Ezb 35/2.
- Riznić, S. M.
1899a Brojanice iz istočne Srbije, *Arhiv SANU*, Ezb 35—4.
- Riznić, S. M.
1900 Zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 48/2.
- Riznić, S. M.
1900a Brojanice, *Arhiv SANU*, Ezb 48—1.
- Rožić, V.
1908 Prigorje, narodni život i običaji, *ZNŽO* XIII/1, 16—112.
- Rovinski, P. A.
1994 *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti* III, *Etnografija — književnost i jezik*, Cetinje.
- S.
1897 Narodne zagonetke, *Luča*, 328—329.
- St. M. M.
1899 Srpske narodne dečje brojanice iz Levča, *Karadžić* I/11, 244—245.
- St. M. M.
1900 Srpske narodne zagonetke (iz Levča), *Karadžić* II/1, 13—15.
- S. V.
1866 Narodne zagonetke, *Vila*, 627—628.
- Садовников, Д. Н.
1959 *Загадки русского народа*, Москва.
- Сахаровъ, М. П.
1885 *Сказанія русскаго народа. Русское народное чернокумжје. Русскія народныя игры, загадки, присловья и притчи*. С.-Петербургъ.

- Selim
1900 Народне загонетке, *Behar* I, 35—36.
- Семеновъ, В.
1891 Ладвинский или масовский язык, *Живая старина* IV, 202—203.
- ΣΕΤΤΑ, Δ.
1965 ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΒΟΡΕΙΑ ΕΥΒΟΙΑ, ΑΘΗΝΑ.
- Симеонов, Б.
1966 Особена билингвистична система в детски игри в Софийско, *Български език* XVI/4, София, 360—365.
- Simić, J.
1902 Narodne zagonetke, Sekirce, Prilep, *Carigradski glasnik* VII/119.
- Simić, M. E.
1900 Narodne zagonetke, *Carigradski glasnik* VI/30.
- Sokić, S.
1966 Narodne umotvorine iz požarevačkog kraja: zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 429.
- Spačić, M.
1900 Народне загонетке, *Behar* I, 68.
- Спасов, С.
1900 Тълкуване на природни явления, разни народни вервания и прокобявания, от Софийско, *СБНУ* XVI—XVII/2, 215—220.
- Спространов, Е.
1895 Гатанки от Охрид, *СБНУ* XII, 245—246.
- Спространов, Е.
1895а Клетви и благослови от Охрид, *СБНУ* XII, 246—253.
- Спространов, Е.
1898 Още неколко образаца от нашите пословечки говори от София, *СБНУ* XV, 61—62.
- Srećković, J. L.
1894 Srpske narodne zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 1/4.
- Srećković, J. L.
1899 Srpske narodne zagonetke (iz Levča), *Karadžić* 1/12, 265—266.
- Станчев, Н.
1897 Баянния, врачувания и лекувания от Котленско, *СБНУ* XIV, 101—103.
- Stakić, V.
1887 Srpske narodne zagonetke, *Bosanska vila*, 238—239.
- Stanić, M.
1990—91 *Uskočki rečnik* I—II, Beograd.
- Stanimirović, V.
s.a. Razna etnografska gradja, *Arhiv SANU*, Ezb 325/9.
- Stojanović, M.
1866 *Sbirka narodnih posloviceah, riečih i izrazah*, Zagreb.
- Stojanović, M.
1879 *Šala i zbilja, sbirka narodnih pripovedaka*, Senj.
- Стойков, Н.
1890 Разни вервания, прокобявания и др. от Габрово и Казанлък, *СБНУ* III, 139—141.
- Стойков, Д.
1891 Детински зальгалки, игри и др. от Софийско, *СБНУ* IV, 258—273.
- Стойкова, С.
1970 *Български народни гатанки*, София.
- Sundečić, J.
1850 Narodne zagonetke, *Srpsko-dalmatinski magazin*, Zagreb, 127.
- Sychta, B.
1967—1976 *Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej* I—VII, Wrocław.
- Шапкарев, К. А.
1976 *Избрани дела* III, Скопје.

Šaran-Trebinjac

- 1901 Narodne zagonetke, *Behar* II, 144.
- Šašel, J., Ramovš, F.
- 1936 Narodno blago iz Roža, *Časopis za zgodovino in narodopisje XXXI, Arhiv za zgodovino in narodopisje* II, Maribor, 33—64.
- Šatojević, M. K.
- 1899 Srpske narodne zagonetke (iz Radovića u Makedoniji), *Karadžić* I/11, 226—227.
- Šetka, J.
- 1978 Rukopisna zbirka zagonetaka, prilog proučavanju narodnog blaga, *Kačić* X, Split, 281—288.
- Шпшков, С.
- 1889 Детски зальгалки от Ахър-Челебийско, *СБНУ* I, 149—151.
- Шпшков, С.
- 1895 Детски зальгалки, игри и др. от Рупчоско, *СБНУ* XII, 260—261.
- Škarić, M. Đ.
- 1939 Život i običaji „planinaca“ pod Fruškom gorom, *SEZb* LIV, 3—274.
- Тановић, S.
- 1927 Srpski narodni običaji u devdelijskoj kazi, *SEZb* LX, 1—483.
- Терещенкова, С.
- 1928 Вірування в сонце, *Етнографічний вісник* 7, Київ, 133—137.
- Tešić, M.
- 1981 Suk sukće preko kuće, narodne zagonetke iz okoline Požege, *Raskovnik* VII/28, 32—34.
- Točak
- 1900a Srpske narodne zagonetke, Prilep, *Karadžić* II/4, 67.
- Točak
- 1900b Srpske narodne zagonetke, Bitoljsko, *Karadžić* II/4, 93—94.
- Trebešanin, R.
- 1960 Narodne pesme sa područja leskovačkog sreza, *Arhiv SANU*, Ezb 431.
- Trnavci, H., Četa, A.
- 1981 *Albanske zagonetke*, Beograd.
- Трусмань, Ю.
- 1890 Полуваѣрць Псково-Печерскаго края, *Живая старина* I, от. I, 31—62.
- Тукач, J.
- 1908 Lnářství na Českořebovsku, *NVČ* III/9—10, 259—270.
- Ulanowska, S.
- 1892 Lotysze Inflant polskich a w szczególności z gminy Wielońskiej powiatu Rzeżyckiego, *Zbiór* XVI, (104—218).
- V.
- 1867 Narodne zagonetke, *Vila*, 399—400.
- V. L. J.
- 1899 Narodne zagonetke, *Luča*, 88.
- Veljić, N.
- 1901 Zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 67/4.
- Veljić, N.
- 1901a Srpske narodne pesme ženske, *Arhiv SANU*, Ezb 67—6.
- Veljić, N.
- 1901b Dečje brojanice, *Arhiv SANU* Ezb 67—5.
- Veljić, M.
- 1904 Zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 171/1.
- Veselinović, M. V.
- 1888 Zgački, iz predela Crnog Drima, *Srpstvo*, Beograd 104, 111, 127, 134, 142—143.
- Vlašić, P.
- 1928 *Hrvati u Rumunjskoj*, Beograd.
- Vlaškalić, S.
- 1901 Brojanice iz Bačke (Šajkaške), *Karadžić* III/4, 89—91.

- Vorkapić, J.
1902 Srpske narodne zagonetke i pitalice, *Arhiv SANU*, Ezb 75/2.
- Vukadinović, N.
1886 Narodne zagonetke, *Bosanska vila*, 319.
- Vukanović, T. P.
1970 *Srpske narodne zagonetke*, Vranje.
- Vukasović, V.
1899 Dečije brojenje i igra u Bišečinama, kod Dubrovnika, *Karadžić* I/7—8, 164—165.
- Vukova građa
1934 Vukova gradja, *SEZb* L, 9—93.
- Vuković, M.
1890 *Sbirka zagonetaka*, Zagreb.
- Vuksan, R.
1893 Srpske narodne zagonetke, *Bosanska vila*, 156—157; 341.
- Wanke, A.
1889 Hałahiwki, zabawy Wielkanocne ludu ruskiego we wsi Goeczycach koło Sieniawy w poeiecie Przemyskim, *Zbiór* XIII, (38—53).
- Wierzchowski, Z.
1890 Materyjały etnograficzne z powiatu Tarnobrzieskiego i Niskiego w Galicyi, *Zbiór* XIV, (145—251).
- Witanowski, M. R.
1893 Lud wsi Stradomia pod Częstochową, *Zbiór* XVII, 14—135.
- Zade, H.
1900 Narodne zagonetke, *Behar* I, 100.
- Zlatanović, M.
1982 Narodna bajanja iz Južne Srbije, *Raskovnik* IX/33, 221—257.
- Златаров, С.
1895 Баяння, врачування, лекування, *СБНУ* XII, 150—153.
- Zorić, J.
1899 Srpske narodne zagonetke (iz Sarajeva), *Karadžić* I/11, 227.
- Zovko, I.
1906 Što narod u Herceg-Bosni priča o Jevrejima, *ZNŽO* XI/2, 293—297.
- Zovko, I.
1930 Zagonetke (Bosna i Hercegovina), *ZNŽO* XXVII, 151—157.
- Žganec, V.
1950 *Hrvatske narodne pjesme kajkavske*, Zagreb.
- Žunjić, V.
1897 Narodne zagonetke, *Arhiv SANU*, Ezb 17/3.

LITERATURA

- Абаев, В. И.
1986 Как можно улучшить этимологические словари, *Этимология 1984*, Москва, 7—27.
- Adamović, M.
1976 Razvitak vokalizma kod nekih osmanskih sufiksa, *Prilozi za orijentalnu filologiju XXII—XXIII*, Sarajevo 1972—1973, 281—299.
- Aizetmüller, R.
1983 Über etymologische Wörterbücher des Slavischen, *Das etymologische Wörterbuch, Fragen der Konzeption und Gestaltung*, Regensburg, 11—16.
- Ajdačić, D.
1993 Transformacija žanrova u narodnoj književnosti balkanskih Slovena, *Književnost i jezik XL*, Beograd, 1—4.
- Arumaa, P.
1985 *Urslavische Grammatik III*, Heidelberg.
- Асенова, П.
1989 *Балканско езиковедство, основни проблеми на балканския езиков съюз*, София.
Асенова, П., Кацори, Т., Дукова, У.
1990 Повторението — вид конверсия в балканските езици, *Съпоставително езиковедство XV/4—5*, София, 102—105.
- Babić, S.
1985 Etimologija i tvorba riječi u etimološkim rječnicima, *Zbornik u čast Petru Skoku o stotoj obljetnici rođenja (1881—1956)*, Zagreb, 65—69.
- Babić, S.
1986 *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, Zagreb.
- Байбурин, А. К.
1988 Загадка и ритуал, *Этнолингвистика текста, семиотика малых форм фольклора I*, Москва, 133—135.
- Баюн, Л. С.
1988 Структурно-функциональные и языковые особенности лувийских ритуальных текстов, *Этнолингвистика текста, семиотика малых форм фольклора I*, Москва, 68—69.
- Barić, E.
1980 *Imeničke složenice neprefiksalne i nesufiksalne tvorbe*, Zagreb.
- Barić, E.
1987 Mocijski parnjaci i njihova upotreba, *Rasprave Zavoda za jezik 13*, Zagreb, 9—17.
- Barić, E.
1988 Tvorbeni status ženskog mocijskog parnjaka, *Rasprave Zavoda za jezik 14*, Zagreb, 43—49.
- Bartmiński, J.
1973 *O jeziku folkloru*, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk.
- Bartmiński, J.
1981 Polskie czasowniki złożone typu *stukać-pukać*, *Acta universitatis lodziensis, Folia linguistica 2*, Łódź, 5—15.

- Bartmiński, J.
1990 *Folklor — język — poetyka*, Wrocław — Warszawa — Kraków.
- Belić, A.
1905 *Dijalekti istočne i južne Srbije I—II, SDZb I*, Beograd.
- Belić, A.
1972 *Istorija srpskohrvatskog jezika, knj. II sv. 1: reči sa deklinacijom*, Beograd.
- Belić, A.
1973 *Istorija srpskohrvatskog jezika, knj. II sv. 2: reči sa konjugacijom*, Beograd.
- Ben-Amos, D.
1976 *Solutions to Riddles, Journal of American Folklore* 89, Washington, 249—254.
- BER
1962—86 *Български етимологичен речник, А—миного, I—III*, София.
- Bezljaj, F.
1977—82 *Etimološki slovar slovenskega jezika, A—O, I—II*, Ljubljana.
- Bjeletić, M.
1992 *O nekim ekspresivnim glagolskim prefiksima, Govori prizrensko-timočke zone i susednih dijalekata (zbornik radova sa naučnog skupa održanog u Nišu 1992.) (u štampi)*
- Bjeletić, M.
1994 *Ekspresivna sredstva u tvorbi srpskohrvatskih glagola, NSSUVD XXII/2*, 265—271.
- Bjeletić, M.
1994a *Srpskohrvatsko čalabrcnuti, ZbMSFL XXXVI/2*, 37—45.
- Bjeletić, M., Vlajić-Popović, J.
1991 *Etimološki problemi nekih ekspresivnih glagola kretanja, WSJ* 37, 127—134.
- Bogdanović, N.
1984 *Glagolski pejorativi u govoru Svrlijiga, Leksikografija i leksikologija*, Novi Sad — Beograd, 23—25.
- Budziszewska, W.
1983 *Słownik bałkanizmów w dialektach Macedonii Egejskiej*, Warszawa.
- Budziszewska, W.
1991 *Pryczynki etymologiczne, Rocznik Slawistyczny XLVII/1*, Wrocław — Warszawa — Kraków, 77—82.
- Burkhardt, D.
1984 *Rätsel und Sprichwörter: ein Vergleich zweier kurzformen der Volksdichtung, Balcanica* 15, Beograd, 286—291.
- Burkhardt, D.
1989 *Studien zur Volkskunde und Literatur Südosteuropas*, Berlin/Hamburg.
- Cernea, E.
1975 *Aspecte din problematica folclorului copiilor (Numărătorile fonice), Revista de etnografie și folclor* 2, București, 159—184.
- Cieńkowski, W.
1972 *Teoria etymologii ludowej*, Warszawa.
- Cieślukowski, J.
1967 *Wielka zabawa*, Wrocław — Warszawa — Kraków.
- Цивьян, Т. В.
1988 *Мотив наказания месяца в сюжете небесной свадьбы, Балто-славянские исследования 1986*, Москва, 228—238.
- Цивьян, Т. В.
1990 *Лингвистические основы балканской модели мира*, Москва.
- Čajkanović, V.
1924 *Studije iz religije i folkloru, SEZb XXXI*, 1—182.
- Čajkanović, V.
1985 *Rečnik srpskih narodnih verovanja o biljkama*, Beograd.

- Черепанова, О. А.
1991 Типологическая и лингвистическая интерпретация некоторых элементов заговоров, *Русский фольклор* XXVI, Ленинград, 143—154.
- Čeština
1972 *Čeština všední a nevšední*, Praha.
- Čmejrková, S.
1992 Jazykové vědomí a jazyková kultura (zamyšlení nad tzv. lidovým jazykozpytem), *Slovo a slovesnost* LIII/1, Praha, 56—64.
- Ćorić, B.
1982 *Mocioni sufiksi u srpskohrvatskom jeziku*, Beograd.
- Даль, В.
1882 *Толковый словарь живаго великорускаго языка*, С.-Петербург — Москва.
- Dešić, M.
1990 *Iz srpskohrvatske leksike*, Nikšić.
- Долженко, Л. Р.
1988 Закономерности построения текстов считалки, *Этнолингвистика текста, семиотика малых форм фольклора* II, Москва, 72—73.
- Dukova, U.
1983 Die Bezeichnungen der Dämonen im Bulgarischen, *Балканско езикознание* XXVI/4, София, 5—46.
- Dukova, U.
1985 Die Bezeichnungen der Dämonen im Bulgarischen, *Балканско езикознание* XXVIII/2, София, 5—62.
- Dzidzilis, H.
1990 *Фонетични проблеми при етимологизуване на гръцките заемки в българския език*, София.
- Dorđević, T.
1936 Beleške iz naše narodne poezije IV, *Prilozi proučavanju naše narodne poezije* III/2, Beograd, 202—210.
- Dorđević, T.
1937 Beleške iz naše narodne poezije V, *Prilozi proučavanju naše narodne poezije* IV/1, Beograd, 54—66.
- Eismann, W.
1987 Lautstruktur und Rätselösung, *Semiotische Studien zum Rätsel, Simple Forms Reconsidered* II, Bochum, 191—223.
- Elezović, G.
1932—35 Rečnik kosovsko-metohiskog dijalekta I—II, *SDZb* IV i VI, Beograd.
- ERHSJ
1971—74 Skok, P.: *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I—IV, Zagreb.
- ЭССЯ
1974—93 *Этимологический словарь славянских языков, (а—mozакъ)*, 1—19, Москва.
- ЕСУМ
1982—89 *Етимологічний словник української мови, (а—м)*, I—III, Київ.
- Евгенъева, А. П.
1951 Сочетание „жили-были“ в сказочном зачатке, *Памяти академика Л. В. Щербы*, Ленинград, 165—174.
- Фасмер, М.
1986—87 *Этимологический словарь русского языка*, I—IV, Москва.
- Филипова-Байрова, М.
1969 *Гръцки заемки в съвременния български език*, София.
- Flajšhans, V.
1925 Naše hádanky, *NYČ* XVIII/1—4, 1—32.
- Furlan, M.
1990 Etimologija in besedotvorje, *Slavistična revija* 38/4, Ljubljana, 363—369.

- Furlan, M.
1993 Etimologija in besedotvorje, *Etimologija*, Referati sa Znanstvenog skupa o etimologiji održanog 4. i 5. lipnja 1987. u Zagrebu, Zagreb, 41—47.
- Гълъбов, И.
1986 Пет, петтях, петима, петмина, *Избрани трудове по езикознание*, София, 353—361.
- Гамкрелидзе, Т. В., Иванов, Вяч. Вс.
1984 *Индоевропейский язык и индоевропейцы* I—II, Тбилиси.
- Gavazzi, M.
1978 *Vrela i sudbine narodnih tradicija*, Zagreb.
- Gavazzi, M.
1985 Leksikologijski prilozi, *Zbornik u čast Petru Skoku o stotoj obljetnici rođenja (1881—1956)*, Zagreb, 161—166.
- Гавлова, Е.
1969 Славянские термины возраст и век на фоне семантического развития этих названий в индоевропейских языках, *Этимология 1967*, Москва, 36—39.
- Georges, R. A., Dundes, A.
1963 Toward a Structural Definition of the Riddle, *Journal of American Folklore* 76, Richmond, 111—118.
- Геров, Н.
1975—78 *Речник на българския език*, Фототипно издание, София.
- Гин, Я. И.
1988 Заметки о русском провербиальном пространстве, *Этнолингвистика текста, семантика малых форм фольклора* I, Москва, 141—143.
- Glazier, J., Gorfain Glazier, P.
1976 Ambiguity and Exchange: The Double Dimension of Mbeere Riddles, *Journal of American Folklore* 89, Washington, 189—238.
- Головачева, А. В.
1993 Картина мира и модель мира в прагматике заговора, *Исследования в области балто-славянской духовной культуры. Заговор*, Москва, 196—211.
- Головачева, А. В.
1994 К вопросу о прагматике загадки, *Исследования в области балто-славянской духовной культуры, Загадка как текст* I, Москва, 195—213.
- Горшкова, К. В., Хабургаев, Г. А.
1981 *Историческая грамматика русского языка*, Москва.
- Grickat, I.
1955—56 Deminutivni glagoli u srpskohrvatskom jeziku, *JF* XXI/1—4, 45—96.
- Grzybek, P.
1987 Überlegungen zur semiotischen Rätselforschung, *Semiotische Studien zum Rätsel, Simple Forms Reconsidered* II, Bochum, 1—37.
- Гура, А. В.
1981 Ласка (*Mustela nivalis*) в славянских народных представлениях, 1, *Славянский и балканский фольклор. Обряд. Текст*, Москва, 131—138.
- Гура, А. В.
1984 Ласка (*Mustela nivalis*) в славянских народных представлениях, 2, *Славянский и балканский фольклор*, Москва, 130—159.
- Hadrovics, L.
1985 *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*, Budapest.
- ΧΑΤΖΗΓΙΑΚΗ — ΚΑΨΩΜΕΝΟΥ, Χ.
1990 ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΛΑΙΚΑ ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ, ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.
- Hirtz, M.
1928 *Rječnik narodnih zoologičkih naziva* I, Zagreb.
- Hirtz, M.
1938—47 *Rječnik narodnih zoologičkih naziva* II, Zagreb.

- Хроленко, А. Т.
1979 Семантическая структура фольклорного слова, *Русский фольклор XIX*, Ленинград, 147—156.
- Хроленко, А. Т.
1991 Своеобразие фольклорного слова, *Русский фольклор XXVI*, Ленинград, 122—133.
- Пешић, Ф.
1902 О дječijim igrama, *ZNŽO VII/2*, 220—225.
- Иванов, Вяч. Вс.
1969 Использование для этимологических исследований сочетаний однокоренных слов в поэзии на древних индоевропейских языках, *Этимология 1967*, Москва, 40—56.
- Иванов, Вяч. Вс.
1973 Язык как один из источников этногенетических исследований и проблематика славянских древностей, *Советское славяноведение 4*, Москва, 62—72.
- Ivanov, Vjač. Vs.
1979 O asimetričnosti univerzalnih semiotičkih opozicija, *Treći program 42 — III*, Beograd, 393—394.
- Ivanov, Vjač. Vs.
1979a Kategorija „vidljivo“ — „nevidljivo“ u tekstovima arhaičkih kultura, *Treći program 42 — III*, Beograd, 397—401.
- Иванов, Вяч. Вс.
1986 О соотношении этимологии и реконструкции текста, *Этимология 1984*, Москва, 66—70.
- Иванов, Вяч., Вс.
1986a Славянская пора в поэтическом языке и поэзии Хлебникова, *Советское славяноведение 3*, Москва, 62—71.
- Иванов, Вяч. Вс.
1988 О некоторых принципах современной науки и их приложении к семиотике малых (коротких) текстов, *Этнолингвистика текста, семиотика малых форм фольклора I*, Москва, 5—9.
- Иванов, Вяч. Вс.
1988a Проблемы восстановления общиндоевропейских заговорных текстов, *Этнолингвистика текста, семиотика малых форм фольклора I*, Москва, 66—68.
- Иванов, Вяч. Вс.
1994 Структура индоевропейских загадок-кеннигов и их роль в мифопоэтической традиции, *Исследования в области балто-славянской духовной культуры, Загадка как текст 1*, Москва, 118—142.
- Иванов, Вяч. Вс., Топоров, В. Н.
1963 К реконструкции праславянского текста, *Славянское языкознание, V Международный съезд славистов*, Москва, 88—158.
- Иванов, Вяч. Вс., Топоров, В. Н.
1965 *Славянские языковые моделирующие семиотические системы*, Москва.
- Иванов, Вяч. Вс., Топоров, В. Н.
1965a К описанию некоторых кетских семиотических систем, *Труды по знаковым системам II*, Тарту, 116—143.
- Иванов, Вяч. Вс., Топоров, В. Н.
1974 *Исследования в области славянских древностей*, Москва.
- Иванов, Вяч. Вс., Топоров, В. Н.
1975 Инвариант и трансформации в мифологических и фольклорных текстах, *Типологические исследования по фольклору*, Москва, 44—76.
- Ivić, M.
1954 *Značenja srpskohrvatskog instrumentalna i njihov razvoj*, Beograd.
- Ivić, P.
1992 *Celokupna dela IV, O Vuku Karadžiću*, Novi Sad.

- Jagić, V.
1895 *Die Geheimsprachen bei den Slaven I*, Wien.
- Якобссон, Г.
1969 Цели и методы этимологизации слов, выражающих некоторые абстрактные понятия, *Этимология 1967*, Москва, 32—35.
- Jakobson, R.
1966 О соотношении между песенной и разговорной народной речью, *Selected writings IV*, The Hague — Paris, 528—533.
- Janko, J.
1930 Čury mury a jeho nejbližší příbuzenstvo, *NVČ XXIII/1*, 5—24.
- Янко-Триницкая, Н. А.
1975 Междусловное наложение, *Развитие современного русского языка 1972*, Москва, 253—260.
- Јашар-Настева, О.
1978 За формалните и функционалните особености на редупликацијата во македонскиот јазик, *Македонски јазик XXIX*, Скопје, 35—60.
- Јашар-Настева, О.
1987 *Турски елементи во јазикот и стилот на македонската народна поезија*, Скопје.
- Jović, D.
1974 Neke metodološke pretpostavke izučavanja jezika narodne poezije, *NSSUVD IV/1*, 139—149.
- Karłowicz, SJP
1900—27 Karłowicz, J., Kryński, A., Niedźwiedzki, W.: *Słownik języka polskiego I—VIII*, Warszawa.
- Kašić, J.
1973 Vukove poslovice kao gradja za jezička ispitivanja, *ZbMSFL XVI/1*, 125—136.
- Kašić, J.
1987 Neke jezičke pojave u poslovicama i zagonetkama, *Književni jezik 15/2*, 159—162.
- Kašić, J.
1987 Neka zapažanja o leksici narodnih zagonetki u Vukovom Rječniku, *Tragom Vukove reči*, Novi Sad, 192—199.
- Katičić, R.
1987 *Hoditi — roditi*. Spuren der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus, *WSJ 33*, 23—43.
- Katičić, R.
1989 Weiteres zur Rekonstruktion der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus, *WSJ 35*, 57—98.
- Katičić, R.
1992 Baltische Ausblicke zur Rekonstruktion der Texte eines urslawischen Fruchtbarkeitsritus, *WSJ 38*, 53—73.
- Kekez, J.
1973 Bibliografija poslovice i zagonetaka, *Zbornik za slavistiku 5*, Novi Sad, 183—220.
- Киш, Л.
1969 О некоторых принципах этимологизирования заимствованных слов, *Этимология 1967*, Москва, 68—70.
- Климас, И. С.
1991 Специфика названий растений в фольклорной лексике, *Русский фольклор XXVI*, Ленинград, 134—142.
- Колпакова, Н. П.
1958 Русская народная игровая песня, *Русский фольклор III*, Ленинград, 69—91.
- Komadinić, G.
1992 *Tkačka leksika Dragačeva*, Beograd.
- Конески, Б.
1971 *Јазикот на македонската народна поезија*, Скопје.

- Köngäs Maranda, E.
1976 Riddles and Riddling: An Introduction, *Journal of American Folklore* 89, Washington, 127—137.
- Кёнгэс-Маранда, Э.
1978 Логика загадок, *Паремиологический сборник*, Москва, 249—282.
- Kostov, K.
1971 Syntaktische Bemerkungen zu der Figura etymologica in den bulgarischen Volksliedern, *Балканско езиковедие* XV/2, София, 11—20.
- Красильникова, Е. В.
1975 „Почему не говорят?“, *Развитие современного русского языка 1972*, Москва, 221—227.
- Krauss, F.
1893 Geheime Sprachweisen, *Am Ur-Quell* IV/3, Wien, 76—78.
- Куркина, Л. В.
1975 Славянские этимологии III, *Этимология 1973*, Москва, 34—43.
- Куркина, Л. В.
1986 К реконструкции состава праславянского лексического фонда словенского языка, *Этимология 1984*, Москва, 107—114.
- Лекомцева, М. И.
1987 Особенности текста с неопределенно выраженной семантикой, *Труды по знаковым системам XXI*, Тарту, 94—103.
- Лекомцева, М. И.
1994 Семантические аспекты "индексальной" загадки, *Исследования в области балто-славянской духовной культуры, Загадка как текст 1*, Москва, 214—225.
- ЛЭС
1990 *Лингвистический энциклопедический словарь*, Москва.
- Leskovac, M.
1949 „Pestiš“ u jednoj Vukovoj poslovice, *Naš jezik* I, Beograd, 327—328.
- Левин, Ю. И.
1978 Семантическая структура загадки, *Паремиологический сборник*, Москва, 283—314.
- Lieber, M. D.
1976 Riddles, Cultural Categories, and World View, *Journal of American Folklore* 89, Washington, 255—265.
- Литвин, Э. С.
1958 К вопросу о детском фольклоре, *Русский фольклор III*, Ленинград, 92—102.
- Loma, A.
1988 Prajezička metonimija u srpskim basmama i zagonetkama, *ZbMSFL XXXI/1*, 37—46.
- Loma, A.
1990 Pozajmljenice iz nepoznatog jezika u praslovenskom (Georg Holcer: *Entlehnungen aus einer bisher unbekanten indogermanischen Sprache im Urslavischen und Urbaltischen*, Wien 1989, 232 str.), *JF XLVI*, 87—122.
- Lotman, J. M., Uspenski, B. A.
1979 Mit — ime — kultura, *Treći program* 42 — III, Beograd, 361—382.
- Лукинова, Т. Б.
1986 Лексика славянского язычества, *Этимология 1984*, Москва, 119—124.
- Лукинова, Т. Б.
1988 Структура і семантика числівникових утворень у праслов'янській мові, *Слов'янське мовознавство*, Київ, 31—42.
- Machek, V.
1968 *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha.
- Malkiel, Y.
1954 Etymology and the structure of word families, *Word* 2—3/10, New York, 265—274.
- Malkiel, Y.
1968 *Essays on Linguistic Themes*, Berkeley/Los Angeles.

- Marcovich, M.
1988 Komparativni folklor u Vukovim „Poslovicama“, *NSSUYD* 17/3, 225—237.
- Maretić, T.
1882 Studije iz pučkoga vjerovanja i pričanja u Hrvata i Srba, *Rad JAZU LX*, Zagreb, 117—202.
- Maretić, T.
1903 Die typischen Zahlen in der russischen Volksepik, *Archiv für slavische Philologie XXV*, Berlin, 452—462.
- Мартынов, В. В.
1986 Славянские протезы и этимологическая эвристика, *Этимология 1984*, Москва, 128—132.
- Meid, W.
1983 Alternativen der Gestaltung einer Wortschatzdarstellung, *Das etymologische Wörterbuch, Fragen der Konzeption und Gestaltung*, Regensburg, 155—170.
- Melvinger, J.
1984 Frazеолошки parovi riječi, *Jezik XXXI/4*, Zagreb, 107—114.
- Меркулова, В. А.
1976 Украинские этимологии II, *Этимология 1974*, Москва, 60—75.
- Mihajlović, V.
1992 *Ime po zapovesti*, Beograd.
- Miličić, V.
1982 O anagramiranim odgonetkama, *Uredna istraživanja IV/2*, Beograd, 221—246.
- Митрофанова, В. В.
1963 О сходстве русских и болгарских загадок, *Русский фольклор VIII*, Ленинград, 160—174.
- Митрофанова, В. В.
1966 Специфика русских народных загадок и их связь с другими жанрами фольклора, *Русский фольклор X*, Ленинград, 79—102.
- Митрофанова, В. В.
1978 *Русские народные загадки*, Ленинград.
- Мокиенко, В. М.
1986 *Образы русской речи*, Москва.
- Мокиенко, В. М.
1989 *Славянская фразеология*, Москва.
- Молошная, Т. Н.
1972 Двухкомпонентные субстантивные образования аппозитивного типа в русском, болгарском, польском и чешском языках, *Советское славяноведение* 4, Москва, 91—99.
- Молошная, Т. Н.
1993 Из синтаксиса болгарских загадок, *Славянский и балканский фольклор, Структура малых фольклорных текстов*, Москва, 197—211.
- Mollova, M.
1982 Quelques turcismes en *a-* dans les langues serbocroate et bulgare, *Балканско езикознание XXV/2*, София, 37—66.
- Mollova, M.
1988 Sur quelques turcismes en bulgare, *JF XLIV*, 29—44.
- Морозов, И. А.
1993 Прагмасемантика игровых текстов, *Славянское и балканское языкознание, Структура малых фольклорных текстов*, Москва, 121—131.
- Морозова, Т. М.
1989 Славянские астрономические загадки (обозначение звезд), *Общеславянский лингвистический атлас 1985—1987*, Москва, 183—194.
- Москов, М.
1977 Общославянски думи от тюркски произход, *Годишник на Софийския университет, Факултет по славянски филологии*, Т. LXXII/3, София, 301—347.

- Moszyński, K.
1968 *Kultura ludowa Słowian*, том II, *Kultura duchowa*, część 2, Warszawa.
- Мразек, Р.
1964 Десигнаторы интенсификации действия в русском языке, *Sbornik prací Filosofické fakulty Brněnské university XIII*, A 12, Brno, 169—180.
- Mršević-Radović, D.
1987 *Frazeološke glagolsko-imeničke sintagme u savremenom srpskohrvatskom jeziku*, Beograd.
- Mršević-Radović, D.
1988 *Zgnati u rog*, *NSSUVD* 18/2, 493—499.
- Mršević-Radović, D.
1989 *Verovanja u demone i srpskohrvatska frazeologija*, *Srpska fantastika*, Naučni skupovi Srpske akademije nauka i umetnosti, knj. XLIV, odeljenje jezika i književnosti, knj. 9, Beograd, 277—289.
- Mršević-Radović, D.
1994 *O Mari u srpskoj frazeologiji*, *NSSUVD* 22/2, 327—337.
- Natošević, Đ.
1876 *O zagoneci*, *LMS* 119, 82—111.
- Němec, I.
1990 *Magisches Denken und die archaische Schicht des Wortschatzes*, *Croatica Slavica. Indoeuropaea, WSJ, Ergänzungsband VIII*, 163—170.
- Невская, Л. Г.
1979 *Дом в литовской загадке (параллели к балканским текстам)*, *Balkanica*, Москва, 222—228.
- Невская, Л. Г.
1983 *Синонимия как один из способов организации фольклорного текста*, *Славянское и балканское языкознание, Проблемы лексикологии*, Москва, 221—234.
- Nežirović, M.
1993 *Neki romanizmi i njihovi etimoni u muslimanskoj epskoj poeziji*, *Этимология. Referati sa znanstvenog skupa o etimologiji održanog 4. i 5. lipnja 1987. u Zagrebu*, Zagreb, 105—119.
- Николаев, С. Л., Страхов, А. Б.
1987 *К названию бога громовержца в индоевропейских языках*, *Балто-славянские исследования 1985*, Москва, 149—163.
- Николаева, Т. М.
1994 *Загадка и пословица: социальные функции и грамматика*, *Исследования в области балто-славянской духовной культуры, Загадка как текст 1*, Москва, 143—177.
- Nodilo, N.
1981 *Stara vjera Srba i Hrvata*, Split.
- Новицкая, М. Ю.
1991 *Взаимодействие традиционного фольклора взрослых и детей*, *Русский фольклор XXVI*, Ленинград, 115—121.
- ОЛД
1988 *Общеславянский лингвистический атлас, серия лексико-словообразовательная, 1, Животный мир*, Москва.
- Ondruš, Š.
1961 *Slovenské etymologie IV—V, Slavica I*, Debrecen, 31—42.
- Opie, I., Opie, P.
1966 *The Oxford Dictionary of Nursery Rhymes*, Oxford.
- Орел, В. Э.
1977 *К объяснению некоторых “вырожденных” славянских текстов*, *Славянское и балканское языкознание*, Москва, 318—324.
- Орел, В. Э.
1990 *Этимологические заметки по восточнославянской лексики*, *Советское славяноведение 3*, Москва, 71—78.

- Otašević, Đ., Sikimić, B.
1993 Tvorba srpskohrvatskih okazionalizama, *JF* XLVIII, 67—78.
- Pavlović, M.
1939 Govor Srećke župe, *SDZb* VIII.
- Pavlović, Z.
1984 Jedna leksema u govornom toku. *Leksikografija i leksikologija*, Novi Sad — Beograd, 117—123.
- Peco, A.
1971 Jedan aktuelan problem naše fonetike (izgovor i pisanje foneme *h*), *Naš jezik* (n.s.) XVIII/4—5, Beograd, 201—219.
- Pepicello, W. J., Green, T. A.
1984 *The Language of Riddles*, Columbus, OH.
- Пермяков, Г. Л.
1970 *От поговорки до сказки (заметки по общей теории клише)*, Москва.
- Пермяков, Г. Л.
1988 *Основы структурной паремологии*, Москва.
- Petković, B., Milutinović, V.
1936 Ogled bibliografije naših narodnih zagonetki, *GIEM* XI, 172—181.
- Петлева, И. П.
1972 Этимологические заметки (русск. *выбать*, с-хорв. *bibati se* и др.), *Исследования по сербохорватскому языку*, Москва, 180—182.
- Петлева, И. П.
1983 Этимологические заметки по славянской лексике XII, *Этимология 1981*, Москва, 23—28.
- Петлева, И. П.
1986 О важности учета в этимологии редких лингвистических явлений формального характера, *Этимология 1984*, Москва, 198—201.
- Petrović, D.
1973 Nebirulok! *ZbMSFL* XVI/1, 240—242.
- Petrović, D.
1973a Jedan tip glagolske deminucije u srpskohrvatskom jeziku, *ZbMSFL* XVI/2, 205—207.
- Petrović, P.
1938 Jedna obredna pesma iz Šumadije, *Prilozi proučavanju narodne poezije* V/2, Beograd, 230—234.
- Petrović, S.
1993 Parne reči i ponavljanja turskog porekla u srpskohrvatskom jeziku kroz razne jezičke nivoe, *NSSUVD* XXI/2, 102—109.
- Petrović, S.
1994 Parne reči u leksičko-semantičkom sistemu srpskog jezika, *NSSUVD* XXII/2, 113—118.
- Пизани, В.
1956 *Этимология, история — проблемы — метод*, Москва.
- Polivka, J.
1927 Les nombres 9 et 3+9 dans les contes des Slaves de l'est, *Revue des études slaves* VII, Paris, 217—223.
- Pollok, K.-H.
1964 *Studien zur Poetik und Komposition des balkanlawischen lyrischen Volksliedes, I. Das Liebeslied*, Opera Slavica, Band 5, Göttingen.
- Попов, А. И.
1969 О возможностях совершенствования приемов этимологического исследования, *Этимология 1967*, Москва, 119—128.
- Popović, I.
1961 Valacho — serbica, l'influence de la langue roumaine sur le serbo — croate et sa géographie, *Godišnjak II*, Balkanološki institut, Naučno društvo NR BiH, Sarajevo, 101—121.

- Pujić, S.
1981 Hercegovački apidonimi u svjetlu slavenskog kulta pčela, *IV onomastička konferencija*, Ljubljana, 427—436.
- Putanec, V.
1973 Éléments d'étymisation, *Suvremena lingvistika* 7—8, Zagreb, 41—48.
- Putanec, V.
1976 Esej o jezičnom znaku i onomastici te o antroponimiji u Hrvatskoj, *Leksik prezimena SR Hrvatske*, Zagreb, V—XIV.
- Radenković, Lj.
1984 Imena nečiste sile u narodnim bajanjima, *Leksikografija i leksikologija*, Novi Sad — Beograd, 141—146.
- Radenković, Lj.
1988 Vuk i narodne basme, *NSSUVD* 17/3, 219—223.
- Radenković, Lj.
1990 *Narodna bajanja kod južnih Slovena*, (doktorska disertacija, rukopis), Beograd.
- Radić, A.
1897 Književne novosti, *ZNŽO* II, 462—509.
- RJAZU
1880—1975 *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* I—XXII, Zagreb.
- PMHII
1987 *Речник на македонската народна поезија*, A—S, I—II, Скопје.
- RSANU
1959—89 *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*, A—nedotruo, 1—14, Beograd.
- Sadnik, L.
1953 *Südosteuropäische Rätselstudien*, Graz-Köln.
- Samardžija, S.
1986 Struktura i funkcija usmene zagonetke, *Književna istorija* 18/71—72, Beograd, 211—241.
- Санникова, О. В.
1988 Говорит нечистая сила, *Этнолингвистика текста, семиотика малых форм фольклора* I, Москва, 100—103.
- Schreiner, M.
1987 *Bibliographie zur Volksetymologie*, Münster.
- Scott, C. T.
1965 *Persian and Arabic Riddles: A Language-Centred Approach to Genre Definition*, The Hague.
- Seebold, E.
1983 Etymologien und Wortzusammenstellungen, *Das etymologische Wörterbuch, Fragen der Konzeption und Gestaltung*, Regensburg, 261—276.
- Семеновъ, В.
1891 Ладвинскій или масовскій языкъ, *Живая старина* IV, 202—203.
- Sikimić, B.
1990 Etimološki tragovi balkanskih Vlaha na Jadranu, *Drugi Skokovi etimološki susreti* (zbornik radova), Zadar (u štampi).
- Sikimić, B.
1991 Šakljec-makljec i šile-bile u zagonetkama, *Raskovnik* XVII/63—66, 95—102.
- Sikimić, B.
1993 Zagonetke i magija, *Raskovnik* XIX/71—72, 97—109.
- Sikimić, B.
1994 Apelativizacija na materijalu srpskohrvatskih narodnih zagonetaka, *NSSUVD* XXII/2, 319—326.
- Sikimić, B.
1994a The etymological magic and the etymology of text, *The Magical and Aesthetic in the Folklore of Balkan Slavs*, Papers of International Conference, Belgrade, 77—84.

- Sikimić, B.
1994b Mogućnosti etimološke analize leksike folklornog teksta, *Slavica Tarnopolensia*, выпуск 1, Тернопіль, 43—48.
- Sikimić, B.
1994c Neke specifičnosti srpskohrvatskih narodnih zagonetaka prema opšteslovenskom kontekstu, *JF L*, 155—168.
- Sikimić, B.
1994d Toward Balkan text reconstruction, *Septième congrès international d'études du sud-est européen, Communications*, Athenes, 123.
- Simeon, R.
1969 *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I—II*, Zagreb.
- Симеонов, Б.
1966 Особена билингвистична бройна система в детски игри в Софийско, *Български език XVI/4*, София, 360—365.
- Simić, R.
1972 Levački govor, *SDZb XIX*, 1—618.
- Skok, P.
1918 Ein Überbleibsel des Rumänischen im Serbokroatischen, *Archiv für slavische Philologie XXXVII*, Berlin, 81—92.
- Skok, P.
1932 Beleške iz romansko-srpskohrvatskih književnih veza, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor XII/2—3*, Beograd, 1—18.
- Skok, P.
1957 O etimološkom rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika, *Filologija 1*, Zagreb, 7—21.
- Сороколетов, Ф. П.
1974 Произведения фольклора и диалектные словари, *Диалектная лексика 1973*, Ленинград, 193—204.
- Сороколетов, Ф. П.
1976 Народные песни как источник диалектных словарей, *Диалектная лексика 1974*, Ленинград, 5—12.
- Сороколетов, Ф. П.
1979 Диалектная лексика в языке народных песен, *Диалектная лексика 1977*, Ленинград, 54—61.
- SP
1974—91 *Słownik prasłowiański*, A—E, I—VI, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk.
- СРНГ
1965—90 *Словарь русских народных говоров*, А — первачок, 1—27, Ленинград.
- SSJK²
1994 *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, I—V, Ljubljana.
- Stakić, M.
1988 *Derivaciona fonetika imenica i prideva u južnoslovenskim jezicima*, Beograd.
- Стойкова, С.
1960 Речникови особености на българските гатанки, *Български език X/2—3*, София, 160—167.
- Судник, Т. М., Цивьян, Т. В.
1980 К реконструкции одного мифологического текста в балто-балканской перспективе, *Структура текста*, Москва, 240—285.
- Свешникова, Т. Н.
1980 К структуре одной группы румынских заговоров (заговоры от оборотней), *Структура текста*, Москва, 211—227.
- Свешникова, Т. Н.
1994 Румынские загадки о волке, *Исследования в области балто-славянской духовной культуры, Загадка как текст 1*, Москва, 248—255.

- Szemerényi, O.
1960 *Studies in the Indo-European System of Numerals*, Heidelberg.
- Szemerényi, O.
1962 Principles of etymological research in the Indo-European languages, II. *Fachtagung für indogermanische und allgemeine Sprachwissenschaft*, Innsbruck, 175—212.
- Szymański, T.
1977 *Derywacja czasowników onomatopeicznych i ekspresywnych w języku bułgarskim*, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk.
- Шарифуллин, Б. Я.
1982 Об особенностях экспрессивных аффиксов в словообразовательной системе языка. Экспрессивные префиксы, *Лексика и фразеология русских говоров Сибири*, Новосибирск, 111—123.
- Šćerpanović, M.
1994 *Onomastika valjevske Petnice*, (magistarski rad, rukopis), Beograd.
- Šimundić, M.
1988 *Rječnik osobnih imena*, Zagreb.
- Шиндин, С. Г.
1993 О возможном присутствии рефлексов архаического ритуала в русских заговорах, *Славяноведение* 3, Москва, 60—68.
- Шишманов, И. Д.
1993 Принос към българската народна етимология, *СБНУ IX*, 443—646.
- Škaljić, A.
1966 *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*, Sarajevo.
- Шустер-Шевц, Х.
1969 Место и проблематика этимологического исследования, *Этимология* 1967, Москва, 71—78.
- Таховски, А.
1951 *Грчки зборови во македонскиот народен говор*, Скопје.
- Теллалова, С.
1986 За някои особености на отетнонимната диалектна лексика, *Български език XXXVI/4*, София, 363—368.
- Терновская, О. А.
1988 Еще раз о божьей коровке (к проблеме форм взаимосвязи микро- и макроструктур), *Этнолингвистика текста, семиотика малых форм фольклора II*, Москва, 69—71.
- Терновская, О. А.
1993 Божья коровка или ночь накануне Ивана Купалы (соотношение микро- и макроструктур), *Славянское и балканское языкознание, Структура малых фольклорных текстов*, Москва, 41—55.
- Толстой, Н. И.
1984 Фрагмент славянского язычества: архаический ритуал-диалог, *Славянский и балканский фольклор*, Москва, 5—72.
- Толстой, Н. И.
1993 Еще раз о славянском ритуальном диалоге, *Славянский и балканский фольклор, Структура малых фольклорных текстов*, Москва, 82—110.
- Толстые, Н. И., С. М.,
1981 Заметки по славянскому язычеству 5. Защита от града в Драгачеве и других сербских зонах, *Славянский и балканский фольклор. Обряд. Текст*, Москва, 44—120.
- Толстой, Н. И., Толстая, С. М.
1988 Народная этимология и структура славянского ритуального текста, *Славянское языкознание, X Международный съезд славистов*, Москва, 250—264.
- Topolińska, Z.
1990 O serbskochorwackich konstrukcjach typu "ptica grabljivica, suza radosnica", itp., *ZbMSFL XXXIII*, 491—496.

- Топорков, А. Л.
1993 Из наблюдений над функциями категории рода в этнодиалектных текстах, *Славянское и балканское языкознание, Структура малых фольклорных текстов*, Москва, 55—59.
- Топоров, В. Н.
1969 Из наблюдений над этимологией слов мифологического характера, *Этимология 1967*, Москва, 11—21.
- Топоров, В. Н.
1972 О происхождении нескольких русских слов, (к связям с индо-иранскими источниками), *Этимология 1970*, Москва, 21—45.
- Топоров, В. Н.
1979 Об одном способе сохранения традиции во времени: имя собственное в мифопоэтическом аспекте, *Проблемы славянской этнографии*, Ленинград, 141—149.
- Топоров, В. Н.
1980 О числовых моделях в архаичных текстах, *Структура текста*, Москва, 3—58.
- Топоров, В. Н.
1981 Еще раз о балтийских и славянских названиях божьей коровки (*Coccinella septempunctata*) в перспективе основного мифа, *Балто-славянские исследования 1980*, Москва, 274—300.
- Топоров, В. Н.
1983 К семантике четверичности, *Этимология 1981*, Москва, 108—130.
- Топоров, В. Н.
1983а Русск. *Святогор*: свое и чужое (к проблеме культурно-языковых контактов), *Славянское и балканское языкознание, Проблемы языковых контактов*, Москва, 89—126.
- Топоров, В. Н.
1986 О некоторых теоретических аспектах этимологии, *Этимология 1984*, Москва, 205—211.
- Toporov, V. N.
1987 Das Anagramm in Rätseln, *Semiotische Studien zum Rätsel, Simple Forms Reconsidered II*, Bochum, 181—190.
- Топоров, В. Н.
1987а Заметки о похоронной обрядности, *Балто-славянские исследования 1985*, Москва, 10—52.
- Топоров, В. Н.
1988 Авсень и “Авсеневи” тексты в свете реконструкции, *Этнолингвистика текста, семантика малых форм фольклора I*, Москва, 16—21.
- Топоров, В. Н.
1988а Об одном латинском заговоре, *Этнолингвистика текста, семантика малых форм фольклора I*, Москва, 26—31.
- Топоров, В. Н.
1988б О диахронической связи “богатырских” триад русского эпоса, *Этнолингвистика текста, семантика малых форм фольклора II*, Москва, 3—7.
- Топоров, В. Н.
1990 О льняном мифе в ареальной перспективе, *Croatica Slavica. Indoeuropaea, WSJ, Ergänzungsband VIII*, 245—261.
- Топоров, В. Н.
1993 Об индоевропейской заговорной традиции (избранные главы), *Исследования в области балто-славянской духовной культуры, Заговор*, Москва, 3—107.
- Топоров, В. Н.
1993а О языке загадки: к реконструкции “загадочного” прототекста, *Сопоставительно языкознание 3—4*, София, 201—210.
- Топоров, В. Н.
1994 Из индоевропейской этимологии. V(1), *Этимология 1991—1993*, Москва, 126—154.

REGISTAR DENOTATA U ZAGONETKAMA

- am 5.1.9.
- bačva vina 3.3.7.3.
badanj 5.2.3.19.
badanj 5.2.3.12.
badža 3.3.6.1.
bardak 5.2.5.1.1.
barka 3.2.
bele poklade 7.1.2.
boginje 7.1.2.
brada 2.1.1., 2.1.2., 2.1.4., 2.1.5.
brašno 1.4.2., 1.6.2., 2.5., 2.9.1., 5.2.4.18.
brava 3.2.3., 3.2.6., 3.3.6.5., 4.6., 5.2.3.10., 5.2.7.1.
brdo za tkanje 1.4.4.2., 3.3.7.2.
brijač 3.3.6.3., 5.2.3.1.
brkovi 2.1.2.
brod 3.1.1.
bubanj 3.3.6.3.
bučkalica za maslo 4.4., 5.2.4.17.
budalaština 1.4.4.2.
bukagije, konjske 5.2.3.10.
bunar i kofa 1.6.2.
buva i vaška se dogovaraju da ujedu čoveka koji spava ispod pokrivača 2.6.
buva 2.6., 2.8., 3.3.4.3.
- cevljanik 3.1.2.
crepulja 6.3.
crkva 5.2.5.1.1.
crkveno zvono 3.3.7.3.
cura 5.2.5.1.1.
cura sa derdanom 5.2.3.1.
cvet 2.10.1., 2.11.
- čakmak 2.7.
čarapa i noga 3.2.5.
čaša u ruci 3.3.4.6.
časovnik 5.2.7.3.
čekrk 3.1.2., 5.2.1.4., 5.2.4.14.
čelo 2.1.1., 2.1.2., 2.1.4., 2.1.5., 2.1.9.
čeren 7.1.3.
češalj 2.8., 5.2.2.2., 5.2.3.1., 5.2.3.3.2., 5.2.4.17.
četka 3.1.5., 7.1.3.
četvrtak 5.1.5.
čibuk i cigara 5.2.7.2.
čoban 2.3., 5.2.4.1.
čoban zove žene da dođu po muzlice 2.9.1.
čoban i ovce 5.2.5.1.7.
čobanin i jandžik 5.2.3.21.
čovek tera kola 2.2., 2.2.2.
čovek 2.2.2., 2.6.
- čovek pošao u lov, poveo psa i sreo medvedicu 2.3.
čovek pošao u mlin i pita mlinara kada će doći na red 2.4.
čuma 5.2.3.6.
čunak 3.1.6., 3.3.7.3., 5.2.4.15.
čunak i prsti 3.3.4.1.
čutura 1.6.2.
- čurak 5.2.5.3.
čurka 3.1.1.
- daždvenjak 5.2.5.1.5., 5.2.5.1.5.2.
deca u ponjavi 5.2.2.2.
dete 2.9.1.
dete, žensko 5.2.5.4.
dete kad sisa 3.3.6.1.
dete, muško 5.2.5.4.
detlić 5.2.3.1., 5.2.5.1.1.
dim 5.2.3.26., 5.2.4.6., 5.2.4.27.
dimnjak i čad 5.2.7.1.
dimnjak i varnice 7.1.3.
dinja 5.2.7.1.
diple 3.2.2., 4.3.
domaćin životinja 2.2., 2.2.1.
domaćin poručuje domaćici da se donesu džakovi na magarcu jer će pokisnuti žito na njivi 2.9.2., 5.2.1.2.
drljača 3.3.6.3.
duga 3.3.5.1., 3.3.6.5., 5.2.3.8.
dugme i rupica 3.2.10.
duša 5.2.3.27.
- deram 1.7.5.1., 5.2.4.19.
- džak 2.9.2.
- fišek baruta 2.5.
- gajde 3.2.2., 4.2., 4.3., 4.4., 5.2.4.8., 5.2.5.1.1., 5.2.7.1., 7.1.2.
glava 1.4.2., 2.1.7.
glista 5.2.3.30.
gljiva 2.11.
godina 3.3.1.
golub i golubica 2.11.
grabulje 3.3.6.1.
grah 5.2.3.30., 5.2.5.2.4.
grebeni 1.4.4.2.
grebeni za vunu 5.2.1.1.
grlo 5.2.4.5.
grmljavina 1.4.4.2., 5.2.4.13.
grom 2.7., 5.2.3.18.

- grozd 5.2.3.7., 5.2.5.3.
 grožde 5.2.3.3.2.
 guske 5.2.3.18.
 gusle 2.9.1., 3.3.4.7., 5.2.4.8., 5.2.4.17., 5.2.7.2.
 guvno 2.9.2.
 gvožđa/kljusa 3.2.9., 5.2.3.8.

 hleb 5.2.3.10., 5.2.3.24.
 hmelj 5.2.3.3.3.

 igla 5.2.3.18., 5.2.4.17.
 igle pletaće i prsti 3.3.4.4., 3.3.6.3.
 iskra 3.3.7.3.

 jabuka 1.4.2., 5.1.1., 5.2.4.9.
 jagnje 5.2.4.7.
 jagnje i ovca 5.2.1.1.
 jaje 2.7., 5.2.4.25., 5.2.7.1.
 jaje i kokoš 7.1.2.
 jaje na bele poklade 7.1.2.
 jaje od kantara 2.11.
 jaz 5.1.9.
 jelo 2.9.1.
 jelo u tepsiji 5.2.2.2.
 jež i ješčici 1.4.4.2.
 jež 3.3.6.5., 3.3.7.3., 5.1.10., 5.2.3.8., 5.2.3.18.,
 5.2.4.21.
 jezik 2.1.2., 5.2.3.10., 5.2.4.5.
 jug ukopao sneg 7.1.2.

 kaca 5.2.4.26.
 kačamak 4.5.
 kaluđer jaše na mazgi i nosi so 5.2.6.2.
 kamila nosi so 5.2.6.2.
 kandilo 7.1.1.
 kantar 3.1.4., 5.1.1., 5.2.4.17., 5.2.7.1.
 kapa 2.11.
 kapa, bunda, gunj, opasač i rukavice 5.1.6.
 kaša 5.2.3.23.
 kašika/žlica 3.3.7.3., 5.1.7.
 katanac 5.2.7.1.
 katanac na sanduku 5.2.3.27.
 kazan 2.9.1.
 kazan i rakija 5.2.1.1., 5.2.3.29., 7.1.2.
 kesa 5.2.5.1.1.
 kesten 5.2.3.27.
 kesten 5.2.3.26.
 kiša 2.9.2., 3.3.6.3., 7.1.2., 7.1.3.
 kiša i njiva 1.4.4.2.
 klanje svinje 5.2.3.11.
 klas 3.3.7.1.
 klas kukuruza 3.3.7.3.
 klatno u zvonu 1.6.2.
 klepetalo 3.1.2.
 ključ 3.1.4., 3.2.7., 5.2.4.2.
 ključ i brava 1.6.2., 5.2.1.1.
 klupko 5.2.4.4.
 knjiga 1.4.4.2.
 kobasica/slanina 5.2.4.9.
 kobila 3.3.1.
 kokoška 5.2.3.12., 5.2.3.18., 5.2.3.24., 5.2.3.23.
 kokot, kokoš i jaje 2.7.
 kola 2.2.1.2., 2.2.2.
 kola, volovi i čovek 2.2.2., 3.3.2.
 kola sa volovima 2.2.3.
 kolevka sa detetom 5.2.3.6., 5.2.3.27.
 komšinic 2.9.1.

 konj 2.2.1.3., 2.2.5.
 konj i sedlo od kobilje kože 5.2.6.1.
 konoplja 3.2.5.
 kopče 1.6.2.
 kornjača 5.2.4.21., 5.2.4.28., 5.2.5.1.5.2.,
 5.2.5.1.6.
 kosa 2.1.1., 2.1.2., 2.1.4., 2.1.5., 2.1.6., 2.1.7.,
 2.1.9., 3.3.4.1.
 kose i kosac 3.3.6.3.
 kosić plete gnezdo 5.2.3.33.
 kosište 1.4.4.2.
 kotao 5.2.3.12., 5.2.5.1.1.
 kotao i verige 5.1.6.
 kovčeg 5.2.3.2.
 krava 2.2.1., 2.2.1.1., 2.2.1.3., 3.3.2., 5.2.4.1.
 krava i tele 5.2.4.1.
 krava i vime 5.2.2.1.
 krava, kobila i svinja 3.3.1.
 kremen 2.7.
 krevet 3.2.4.
 krmača i prasci 1.7.5.1., 5.2.2.2., 5.2.4.19.
 krov 1.5.
 krtica 3.3.6.1.
 kuća 5.2.3.14., 5.2.5.1.1.
 kuka i spona/kopča 3.2.10.
 kukavica 5.2.3.1.
 kukuruz 3.3.7.1., 5.2.4.23., 5.2.3.24., 5.2.5.1.1.,
 5.2.6.1.
 kupus 3.3.7.1., 5.2.3.25.
 kuršum 2.11.
 kvočka na jajima 5.2.3.27.
 kvočka i pilići 5.2.6.1.

 lađa 3.3.7.3., 5.2.7.1.
 lan 3.3.4.1.
 lanac 5.2.7.1.
 lasta 5.2.3.18.
 led 5.2.3.3.2.
 leđa 2.2.1.1.
 legalo zmiije 2.11.
 lemezje 5.2.4.6.
 leskovina i lešnjici 3.3.6.4.
 lešnik 5.2.3.29., 5.2.4.23.
 lice 5.2.7.1.
 lisica 5.2.4.21.
 ljudi idu u crkvu i nose poskure 5.2.5.1.7.
 lonac 7.1.3.
 lonac i kašika 5.1.6.
 lovac i vuk 5.2.1.1.
 luk 3.3.7.1., 5.2.3.24.
 lula 3.1.5.

 mačak 1.4.4.2.
 mačka 3.3.2.
 mačka i miš 1.6.1., 5.2.4.9., 5.2.5.1.2.
 magarac 2.9.2.
 magla 2.11., 3.3.6.3., 5.2.6.3.
 makaze 5.2.3.8., 5.2.3.26.
 makovica 5.2.3.23.
 maslo 2.11.
 mazga 5.2.6.2.
 mecava 4.5.
 med 3.2.6., 5.2.3.8., 5.2.3.10.
 meljivo, tj. voda na mlin, a mlin na brašno, a
 brašno u selo 2.5.
 mesec 1.7.3., 5.2.3.3.2., 5.2.4.21.
 mesec i sunce 7.1.2.

- metla 1.6.1., 3.1.5., 5.2.3.18., 5.2.4.16.
 minduše 1.6.2.
 miš 1.6.1., 5.2.4.9., 5.2.5.1.2.
 miš i mačka 1.4.4.2.
 misirača 5.2.3.6.
 mistrija 5.2.3.1.
 mješaja 5.2.3.12.
 mlaćenje snopova 5.2.3.18.
 mladenci 5.2.1.5.
 mlatilica 2.9.1.
 mlin 1.7.5.1., 2.2.1.1., 2.4., 2.5., 3.2.1., 5.2.4.8.,
 5.2.3.18., 5.2.4.19.
 momak i devojka 5.2.5.1.2.
 mrak 5.2.6.3.
 mravi 2.9.1., 3.1.5., 5.2.5.1.7., 5.2.7.1.
 munja 2.7., 3.1.5., 5.2.3.18.
 muva 3.1.5.
- naočare 4.1.
 nebo, zvezde i mesec 1.6.1., 5.2.3.17., 5.2.6.4.
 nevesta 5.2.3.3.2.
 niti 1.6.2., 5.1.9.
 niti i čunak 1.4.4.2.
 njiva 2.9.2.
 noge 1.4.2., 2.2.1., 2.2.1.1., 2.2.1.2., 2.2.1.3.,
 2.2.1.4., 2.2.5.
 nos 2.1., 2.1.1., 2.1.2., 2.1.4., 2.1.5., 2.1.6.,
 2.1.7., 2.1.8., 2.1.9., 2.8.
- oblaci 3.3.6.4.
 obrve 2.1.2., 2.1.4., 2.1.5.
 oči 1.4.2., 2.1.1., 2.1.2., 2.1.4., 2.1.5., 2.1.6.,
 2.1.7., 2.1.8., 2.1.9., 2.2.1., 2.2.1.1., 2.2.1.2.,
 2.2.1.3., 2.2.1.4.,
- odžak 2.11.
 oganj 7.1.3.
 ogledalo 5.2.3.3.2., 5.2.3.4., 5.2.7.2., 7.1.1.
 oklagija 3.1.2.
 oluja 5.2.1.1.
 opanci 3.2.6.
 orah 5.2.3.29.
 osjen 5.2.6.3.
 ovan 5.2.4.23.
 ovca 2.9.2., 5.2.3.34., 5.2.4.20.
 ovca, vuk i pas 2.3., 5.2.4.1.
 ovnovi kad se biju 5.2.4.20.
- pafte 5.2.4.1.
 paljenje vatre 2.7.
 paprika 5.2.3.26.
 parobrod 3.3.6.1.
 pas 2.2.1.1., 2.3., 3.3.2., 5.2.3.10., 5.2.4.1.
 pasulj 5.2.4.23.
 pauk 3.3.6.1., 3.3.6.2.
 paun 5.2.5.1.1.
 pčela 1.4.4.2., 3.3.5.3., 4.4., 5.2.3.10., 5.2.3.18.,
 5.2.3.33., 5.2.4.18., 5.2.4.24., 5.2.5.1.5.,
 5.2.5.1.5.1., 5.2.7.3., 7.1.2.
 peč 1.5., 3.3.7.3., 7.1.3.
 perčin 2.11.
 perje 3.3.7.3.
 peta 3.3.4.5.
 petak 5.1.5.
 petao 5.2.3.3.2., 5.2.3.3.3., 5.2.3.14., 5.2.3.30.
 petao peva 5.2.4.23.
 pila 3.3.7.3.
 pismo 5.2.3.8.
- plamen i kotao 1.7.5.2.
 plast sena 2.11.
 plod 2.10.1.
 plug 2.2.1.1., 2.2.4., 3.3.6.3.
 pogača 5.2.3.10.
 pogan 5.1.8.
 pojas 5.2.7.3.
 pokrivač 2.6.
 pokrovac 3.3.7.3.
 pomoćnik 2.9.1.
 pop 5.2.4.23.
 poskurnik 5.2.3.8.
 posuda 2.9.1.
 posude, dve 7.1.3.
 potok 7.1.3.
 pozajmljivanje 5.2.4.17., 7.1.3.
 pozajmljivanje posude 2.9.1.
 pozajmljivanje kvasca 2.9.1.
 pozajmljivanje sita 2.9.1., 5.2.4.17.
 prakljača 3.1.1., 5.2.4.11.
 pramen kose 2.11.
 prasad i krmača 3.2., 5.2.4.31.
 pravljenje čamca 3.1.1.
 pravljenje masla 1.6.2.
 pređenje lana 3.3.4.4.
 pređa 5.2.7.1.
 pređa za hvatanje ribe 3.2.6., 3.3.6.5.
 prepelica 5.2.7.1.
 proleće, vetar, sneg, Đurdevdan 2.9.1.
 prsten 1.6.1.
 prsti 1.4.2., 2.8., 2.12., 3.3.4.1., 3.3.4.2., 3.3.4.3.,
 3.3.4.4., 3.3.4.5., 5.2.3.16.
 prsti kad useknjuju nos 2.8.
 pupak 2.11., 3.2.
 puška 2.5., 4.6., 5.2.3.6., 5.2.3.18., 5.2.4.8.,
 5.2.4.26.
 put 5.2.3.10.
 puž 5.2.3.12.
- razboj 1.4.4.2., 3.1.6., 3.2.3., 3.3.6.1., 4.2., 4.3.,
 5.2.3.22., 5.2.4.12., 5.2.4.17.
 rep 1.4.2., 2.2.1., 2.2.1.1., 2.2.1.2., 2.2.1.3.,
 2.2.1.4., 2.2.5.
 replje kad izniknu 3.3.6.4.
 riba 3.1.1.
 rog 1.4.2.
 rogata životinja 2.2.1., 2.2.1.1.
 rogovi 2.2.1., 2.2.1.1., 2.2.1.3., 2.2.1.4., 2.2.2.
 rosa 5.2.3.32.
 ruka 2.1.7., 3.2.7., 3.3.4.2., 5.2.3.16., 5.2.4.15.
 ruke, zubi, jezik i grlo 5.2.4.5.
- sač 5.1.10.
 sače u košnici 5.2.5.1.5.1.
 sak za ribe 3.1.1., 5.1.10.
 saonice 3.3.6.1.
 sat 5.2.4.19.
 sekira 5.2.3.18.
 sekira i drva 3.3.7.3.
 seme 2.10.1.
 senokoša i potok 7.1.3.
 sever 5.2.6.3.
 sise 5.2.3.5., 5.2.3.28.
 sito 3.1.1., 5.1.6.
 slavuj 5.2.5.1.5.2.
 sline 2.8., 5.2.3.17.
 smokva 2.10.2.

- sneg 1.4.4.2., 5.1.4., 5.2.3.3.2., 5.2.6., 7.1.2.,
 7.1.3.
 so 5.2.6.2.
 soha 5.2.3.9.
 sojka/kreštalica 3.3.6.1.
 soveljka 5.2.4.16.
 sređa 5.1.5.
 srp 5.2.3.11.
 staklo 3.2.2.
 stap što se mete mlijeko 3.3.6.3.
 stative 3.2.4.
 stog i snopovi 5.2.2.
 stog sena 5.2.3.30.
 stolac i stolica 5.1.6.
 stožer u vršaju 3.2.2.
 stupa 3.2.10., 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 sunce 5.2.3.3.2., 5.2.3.17., 5.2.3.18., 5.2.4.4.,
 5.2.6.3., 7.1.1., 7.1.2.
 suvača 3.2.9.
 svetlost 5.2.6.3.
 svinja 3.3.1.
 svinja i žir 5.2.4.9.
 svirač 3.3.6.3.
 svraka 5.2.3.18., 5.2.3.21., 5.2.5.1.1., 5.2.5.1.5.2.

 šaka 3.3.4.1., 5.2.3.16.
 šećer i pogan 5.1.8.
 šipak 4.4., 5.2.4.23.
 sisanje 5.2.4.30.
 škrinja 5.2.3.11.
 šolja 5.2.5.1.1.
 štap 2.2.2

 tambura 5.2.5.1.7.
 tara 2.2.4., 3.3.6.3.
 tašta 2.9.1.
 tava 5.1.7.
 tava, mast i kolači 2.9.1.
 tele, krava i čoban 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 telo 5.2.3.27.
 testera 5.1.8.
 tiganj 5.1.7., 5.1.9.
 tikva 2.10.1., 5.2.3.18., 5.2.4.28., 7.1.2.
 tkalja 3.1.6.
 točilo 5.2.4.19.
 točkovi 2.2.1.4., 2.2.2
 trava 5.2.1.4.
 trepavice 2.1.2., 2.1.4.
 trešnja 5.2.2.
 trlica 5.1.7.
 troska 3.3.6.2.
 trud 1.4.2., 2.7.
 tučak i stupa 1.6.2.

 udovac 5.2.5.4.
 ular 5.1.9.
 uši 1.4.2., 2.1.9., 2.2.1.1., 2.2.1.2., 2.2.1.3.,
 2.2.1.4.
 uskršnji post 3.3.5.1., 3.3.5.2., 3.3.5.3.
 usta 1.4.2., 2.1.1., 2.1.2., 2.1.4., 2.1.5., 2.1.6.,
 2.1.7., 2.1.8., 2.8.
 uštipci 3.3.6.3.

 valj od kukuruza 5.2.3.18.

 varivo 5.2.7.1.
 varnica 2.7., 3.3.7.3., 7.1.3.
 vaška 2.1.1., 2.1.2., 2.1.3., 2.1.5., 2.1.6., 2.1.9.,
 2.6., 2.8., 3.3.4.3.
 vatra 3.2.3., 7.1.2.
 vatraj 3.1.5.
 verige 1.6.2., 4.5., 5.2.3.20., 5.2.7.1., 7.1.3.
 verige i lonac 7.1.3.
 verige na kotlu 5.2.3.26.
 vetar 5.2.3.18.
 vetar i trava 5.2.1.4.
 veverica 5.2.4.21.
 vile 5.1.9., 5.2.3.26.
 vile i grabulje 5.2.4.3.
 vile, naviljci, rogulje i stog 5.2.4.4.
 vime 2.2.1.1., 2.2.1.3., 5.2.3.3.
 vinova loza 5.2.4.29.
 vitao 3.3.6.2.
 Vlašići 3.3.5.1., 3.3.6.1., 3.3.6.5., 5.2.3.17.
 vo 3.3.2.
 vodenica 2.11., 4.1., 4.4., 5.2.4.18., 5.2.5.1.1.
 volovi 2.2.2., 2.2.4.
 vrata 1.6.2.
 vrč 5.2.5.1.1.
 vrelo 2.11., 5.2.3.5.
 vreteno 3.3.7.3.
 vreža i tikva 1.4.4.2.
 vreža 2.10.1.
 vuk 2.3., 3.1.1., 5.2.4.1., 5.2.5.3.
 vuna 5.2.4.23.

 zadnjica 2.8.
 zaključavanje 3.2.3.
 zec 2.2.1.1., 3.1.1., 3.3.7.3., 5.2.3.3.2., 5.2.4.15.
 zet 2.9.1.
 zrnja 3.2.9., 3.3.6.2., 5.2.3.6., 5.2.3.8., 5.2.5.1.1.,
 5.2.5.1.2., 5.2.5.1.3., 5.2.5.1.4., 5.2.5.1.5.,
 5.2.5.1.5.2., 5.2.5.2.1.
 zubača 3.3.6.3.
 zubi gornji i donji 5.2.1.1.
 zubi 2.1.9., 5.2.4.5.
 zubun 5.2.5.1.1.
 zvezde 1.7.3.
 zvono 2.2.1.1., 3.1.3., 3.2.2., 3.2.8., 4.5., 5.2.3.1.,
 5.2.3.18., 5.2.3.22., 5.2.7.1.

 žaba 3.1.1.
 žarač i četka 7.1.3.
 ždral 5.2.3.18.
 žena nerotkinja 7.1.2.
 žena vadi kupus iz kace 5.2.5.2.4.
 žir 5.2.4.9.
 žito 2.9.1., 2.9.2., 3.2.5.
 životinja i sise 5.2.3.28.
 životinja bez rogova 2.2.1., 2.2.1.2.
 žrvnjevi 3.2.10.

 ruski
 баба, цеп, хлеб, дети 2.9.1.
 молостов 5.2.3.10.
 нитку влевают 3.3.4.1.
 пол и потолок 5.1.6.

REGISTAR REČI I EKSTENZIJA

srpskohrvatski

aban na abanu 5.2.4.23.
aciće, paćice 5.2.3.3.2.
aj, aj! 3.1.6.
ajduk, krativuk 5.2.3.25
Ajto, majto 7.2.3.
ake bake, nakarada 4.2.
ake buke nakarade 4.2.
ala biser 2.9.2.
alajka laje 5.2.4.11.
alibero kositero 5.2.3.3.2.
Alićevi, Paćićeri 5.2.3.3.3.
an ban baščovan 1.4.4.2.
Anaderka kralja 2.8.
andara mandara 2.2.1.2.
anj 2.10.1., 7.1.2.
anterija 5.2.4.20.
arabi 2.2.4.
ardošica 5.2.2.2.
ardov 5.2.2.2.
ardovčići 5.2.2.2.
ardovići 5.2.2.2.
ardovka 5.2.2.2.
Asan Kasan 5.2.3.21.
ašajda! 3.2.8.
aši maši 6.4.
avtika 2.9.1.

baba jaga 5.1.2.
babirka, dva 2.2.2.
babirke, dve 2.2.2.
babura 5.2.2.2.
baburići 5.2.2.2.
Bačinići činčići 5.2.3.26.
bačva 3.2.
baduljika 2.9.1.
baka nakarade 4.2.
baka-devetarica 3.3.6.1.
bakundrac 5.1.3.
balaban bakće 5.2.4.15.
balaban bakti 5.2.4.15.
balaban bašće 5.2.4.15.
balaban bukće 5.2.4.15.
balaban ukće 5.2.4.15.
balabana bana 2.8.
balaček 2.9.1.
balambat skače 5.2.4.15.
balende 2.10.1.
baljura 2.1.2.
bam, bam 3.1.1.
bam, bru 3.1.1.
bam bu 3.1.1.

bambrc 3.1.1.
ban, brc 3.1.1.
ban balaban 5.2.1.2.
ban jareban 5.2.1.3.
ban jerban 5.2.1.3.
ban Ciciban 5.2.1.3.
bana kukoljana 2.8.
banbarovo zrno 2.11.
bandulka 2.10.1.
banica 5.2.1.3.
bar buk 3.1.1.
baružica 3.3.7.3.
bat 2.10.1.
batrgalo 2.1.2.
batrijuša 2.6.
baura 0.
bavura 5.2.2.2.
bavurići 5.2.2.2.
bebernika, dva 2.2.2.
bebleće 3.2.1.
beča karabeča 2.9.1.
bećirca, dva 2.2.2.
bećirca, dva 2.2.2.
bečo beći 5.2.4.9.
bedirca, dva 3.3.2.
bedirka, dva 2.2.2.
beg begi 5.2.3.30.
belkan 3.3.1.
beloš 1.4.2., 2.5.
bena 3.2.6.
bendeš 2.3.
bendirka, dva 2.2.2., 3.3.2.
ber bere 5.2.3.33.
berberu 5.2.4.24.
beridon 5.2.6.2.
bermbor bošće 3.3.4.7., 5.2.4.8., 5.2.7.2.
betevita vojska 3.3.4.2.
bibinj-gora 5.2.4.20.
bičera, dva 2.2.2.
bičirevo 2.11.
bičum bičovala 5.2.4.18.
bičovac 3.3.7.3.
bijela vlaka 2.1.1.
bijela gospa 2.7.
biljurka, dva 2.2.2.
bin kokot 5.2.3.27.
binja, dva se bibinjaju 5.2.4.20.
birbirići 2.12.
biser 2.9.2.
bjega bježi 0., 5.2.4.9.
bjela pena 2.9.2.
bjelan 1.4.2, 2.5., 2.6.
Bjelaš 1.4.2.

- bjeličana 2.2.1.1.
 Bjeloš 2.5.
 bjeloša/bjelaša 2.5.
 blaban bahće 5.2.4.15.
 blebeće 3.2.1.
 bliesak pa bliesak 5.2.3.4., 7.1.1.
 blijesak na blijesak 5.2.3.4.
 bobovnjače 2.2.1.1.
 bodamun 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 bodavica 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 boditelj 2.2.1.4.
 boditelj, pet 2.2.1.1.
 bodljavice 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 bodulj 1.4.2.
 bogojavci 2.2.2., 2.2.4.
 bogomoljac 2.2.2.
 bogoranci 2.2.2., 2.2.4.
 bogoronjci 2.2.2., 2.2.4.
 bogoslovac 2.2.2.
 bokijelj grad 2.7.
 bolja, dva 2.2.1.1.
 bom-bu 3.1.1.
 bomanija 5.2.4.20.
 bombolom, bombolom 3.1.3.
 bombolov 2.11.1.
 bomborov 2.11.1.
 bor bori 5.2.4.26.
 bor na bor 5.2.4.26.
 bora janbora, dva 5.2.4.20.
 bora bjelobora, dva 5.2.4.20.
 botulja, dva 2.2.1.1.
 Božić 1.6.1.
 br, bur 3.1.1.
 brada 2.1.2.
 bradavčići 2.1.1., 2.1.9.
 bradići 0., 1.4.2., 2.1.1., 2.1.9.
 brambori 2.10.1.
 brc brc 3.1.1.
 brdo 2.1.1.
 brečuljak 2.1.2.
 bre varaj 2.2.2.
 brem brema 5.2.4.21.
 brembelja 5.2.4.21.
 brembreja 5.2.4.21.
 brembula 5.2.4.21.
 breme 5.2.4.21.
 bremenar 1.4.3., 5.2.4.21.
 bremendija 5.2.4.21.
 bremendžija 5.2.4.21.
 bremenjak 1.4.3., 5.2.4.21.
 brmbori 2.10.1.
 brodići 2.1.1., 2.1.9.
 Brujo 6.6.
 buć-buć 3.1.1.
 bući rada nakarada 4.2.
 budisana 2.2.1.1.
 buduva 3.2.8.
 Bugarine rine 5.2.3.31.
 buktija buktii 3.3.4.7., 5.2.4.8.
 bukva trobukva 5.2.3.6.
 bula 5.2.2.3.
 bula trobula 5.2.3.6.
 bulbulovo 2.11.
 bulčetija 5.2.2.3.
 bulja, dva 2.2.1.1.
 bumbala, dva 2.2.2.
 bumbar 2.10.1.
 bumbolov 2.11.1.
 bumbrc 3.1.1.
 bumbulov 2.11.1.
 bunaroza 5.2.5.2.4.
 bunbuleta, četiri 2.2.2.
 bunbulov 2.11.1.
 bunta 5.2.4.17.
 bur burilo 4.4.
 bur buronja 5.2.4.28.
 bura, dva 2.2.1.1.
 burbo 5.2.4.28.
 burgija 3.2.8.
 buričići 3.2.
 bus rogača 1.7.3.
 buva bukti 3.3.4.7.
 caju, vaju, caklo ti u uši 3.2.2.
 cakli, cakli caklilo 6.8.
 car 5.2.2.
 cara guzomana 2.8.
 carčetija 5.2.2.3.
 carevići 5.2.2.2.
 carica 5.2.2.3.
 carica drvendarica 2.7.
 carići 5.2.2.
 Carigrad 2.1.2.
 carka 5.2.2.2.
 ceca beca 5.2.3.25.
 ci pile 4.2.
 cibile bule 7.1.2.
 cibro 1.7.5.1.
 cibro 5.2.4.19.
 cica, mica, sinica 5.2.4.30.
 cica cica cimiše 5.2.4.30.
 cicibag 5.2.1.2.
 cicibaj 5.2.1.2.
 cici-ban 5.2.1.3.
 ciciban 0., 5.2.1.2.
 cicibanica 5.2.1.2.
 cici-banj 5.2.1.2.
 cicigoj 5.2.1.2.
 cicika 2.9.1.
 cicikur 5.2.1.2.
 cicipare 4.2.
 cicmiga 5.2.1.2.
 cicu micu 5.2.4.17.
 ciči pile 4.2.
 ciga 1.7.5.1., 5.2.4.19.
 Ciganine ganine 5.2.3.25.
 Ciganine, Anine 5.2.3.25.
 Ciganine, miganine 5.2.3.25., 5.2.3.26.
 Ciganine - gavanine 5.2.3.25.
 Ciganine - bane 5.2.3.25.
 Ciganine, banine 5.2.3.25.
 Ciganka, Banka 5.2.3.25.
 Ciganka - biganka 5.2.3.25.
 Ciganka Anka 5.2.3.25.
 Ciganka ganka 5.2.3.25.
 ciglikala 3.2.2.
 cigoli 2.12.
 cigulija ruga 5.2.4.19.
 cigulju, cigulju 3.1.2.
 cigulin 0., 5.2.4.19.
 cigulin ciči 1.7.5.1.
 ciguline ciče 1.7.5.1.
 ciguljin ciči 1.7.5.1.

- ciguljin cim 1.7.5.1., 5.2.4.19.
 ciguljin 5.2.4.19.
 cigutin 5.2.4.19.
 ciju, viju, cikle t'uši 3.2.2.
 ciko pile 7.1.2.
 cikutići ciče 1.7.5.1.
 cikutići 5.2.4.19.
 cikutin ciči 1.7.5.1.
 cikutin 5.2.4.19.
 cilbere, dilbere 5.2.3.13.
 cili, vili 2.12.
 cili lili cilikalo 4.2.
 ciliktala 3.2.2.
 ciliktala 5.2.7.1.
 Cilimani 2.12.
 cim bilo bilo 3.2.2.
 cim bure, bure 4.2.
 cimburalo bure 4.2.
 cimiliv, zimiliv 3.1.2.
 cincin benci na kamenci 1.4.4.2.
 cincinbar 5.2.1.3.
 cincinbaruša 5.2.1.3.
 cink, cink 3.1.3.
 ciole 2.2.1.2.
 cipi okorelo 4.2.
 cipi koporile 4.2.
 cipile mile 4.2.
 ciri, citiri 4.2.
 citiriti 4.2.
 civer kuja civeri 5.2.5.1.1.
 civile 4.2.
 civilo bivilo 5.2.3.10.
 civiljete burumbari 4.6.
 civra 1.7.5.1., 5.2.4.19.
 civule 2.2.1.2.
 cmiljeva vrata 2.8.
 cmrk 2.1.2., 2.1.9.
 cok, jok 6.2.
 cm crčila 5.2.7.1.
 cm grčilo 5.2.7.1.
 crna gora 2.1.1.
 crna dubrava 2.1.1.
 crna gora 2.1.2.
 crna crčila 5.2.3.20., 5.2.7.1.
 crni gosti 2.9.1.
 crno vratilo 5.2.3.18.
 crno crčilo 5.2.7.1.
 crno-crnilo 5.2.7.1.
 crven beže 5.2.3.30.
 crvenko 1.7.5.2.
 cvetovi 2.10.1.
 Cvitko 5.2.1.3.
 cvitovi 2.10.1.
 cvjetovi 2.10.1.
 cvrčuljak 5.2.4.9.
 cvrlíkola 3.2.2.
 ča vaganče 5.2.5.1.6.
 ča buklíja 5.2.5.1.6.
 čadípupak 5.2.3.26.
 Čakara gora 5.2.7.1.
 čakel čaka 5.2.4.9.
 čaknu čakara 5.2.4.12.
 čapetićem 5.2.5.1.3.
 čare 4.1.
 čau 5.2.5.1.3.
 čaurčić 5.2.2.1.
 čaurica 5.2.2.1., 5.2.3.28.
 ček čeka 5.2.4.9.
 čekar čeka 5.2.4.9.
 čele, guske 7.1.4.
 čeliban 7.1.4.
 čeliguske 7.1.4.
 čeločići 2.1.1., 2.1.9.
 čelosić otkosić 2.1.1., 2.1.9.
 čenčele 7.1.4.
 čenčerevo 2.11.
 čengel čele 7.1.4.
 čeprija 3.2.9.
 čepriji 3.2.9.
 čeptirka, četiri 2.2.2., 3.3.2.
 čerendisalo 7.1.4.
 červoleki červolijo 5.2.4.31.
 česmaló 2.1.2.
 česta, česta gorica 2.1.2.
 česta čestana 2.1.2.
 česta gora čestala 2.1.2.
 česta gora čestana 2.1.2.
 česta šumica 2.1.2.
 česta šuma čestana 2.1.2.
 čestana 2.1.2.
 čestava 2.1.2.
 česti gora česti 2.1.2.
 čestina 2.1.2.
 češka, češka šumica 2.1.2.
 četerice, četiri 2.2.1.1., 3.3.2.
 četernika, četiri 3.3.2.
 četernika, četiri 2.2.2.
 četirana, četiri 2.2.2., 3.3.2.
 četirca, četiri 2.2.2., 3.3.2.
 četirice 1.4.2.
 četirice, četiri 2.2.1.1., 3.3.2.
 četirka, četiri 2.2.2., 3.3.2.
 četirkala, četiri 2.2.2., 3.3.2.
 četirke, četiri 2.2.2., 3.3.2.
 četirmika, četiri 3.3.2..
 četirmjaci, četiri 2.2.1.1., 3.3.2.
 četrljenca, četiri 2.2.2., 3.3.2.
 četverica vojska 3.3.4.2.
 čevrngalo 5.2.4.1.
 čevrngati 5.2.4.1.
 čiča glava 2.3., 5.2.4.1.
 čiči ban 5.2.1.3.
 čičićer bačićer 5.2.3.3.2.
 čičo drandžule, čičo drandžule 3.1.3.
 čista čista gorica 2.1.2.
 čisti biser 2.9.2.
 čisto zlato 2.9.2.
 čivičije 2.11.
 čivor 2.1.2.
 čoban-baša 1.7.3.
 čoban momče 1.7.3.
 čoban rogonja 1.7.4.
 čoban Rogušan 1.7.4.
 čoban u gor' 1.7.3.
 čokotala, četiri 2.2.1.1.
 čokotla, četiri 2.2.1.1.
 čomac 5.1.7.
 čomica 5.1.7.
 čuča čučí 1.4.3., 5.2.4.9.
 čučo čučí 5.2.4.9.
 čučubur 2.1.1.
 čučurevo 2.11.

- Čučurevo 2.11.
 čudeta 2.10.1.
 čuk čuk 3.1.1.
 čukara 2.1.2.
 čukarka 2.1.2.
 čula, čula revendžula 5.2.3.31.
 čulja, kovačulja 5.2.3.31.
 čulja, pobrčulja 5.2.3.31.
 čunčurov 2.11.1.
 čundrak 2.9.1.
 čupica 2.1.2.
 čupra 3.2.9.
 čur čurilo 4.4.
 čuteljak 2.2.2.
 čuturka, dva 2.2.2., 3.3.2.
 čuturu mesa 5.2.5.3.
 čuturu pogače 5.2.5.3.
- ča 5.2.5.1.1., 5.2.5.1.2.
 čać 5.2.5.1.2.
 čaćputićem 5.2.5.1.2.
 čaj 5.2.5.1.1.
 čapa koza čaporasta 5.2.5.1.1.
 čaparasta 5.2.5.1.1.
 čarapasta, koza 5.2.5.1.1.
 časta koza čapalasta 5.2.5.1.1.
 čata koza čaparica 5.2.5.1.1.
 čecerovo 2.11.
 čelepirkā, dva 2.2.2.
 čerka Cerisava 2.9.1.
 četovi 2.10.1.
 či 5.2.5.1.2.
 či na boku 5.2.5.1.1.
 či po putu, či razputu 5.2.3.8.
 či-pomože 5.2.5.1.2.
 či-putićem 5.2.5.1.2.
 či-vorica 5.2.5.1.2.
 či-vorisat' 5.2.5.1.2.
 čičer 5.2.5.1.7.
 čičer pa čičer 5.2.3.3.3.
 čičERICA 5.2.5.1.7.
 čičERICI 5.2.5.1.7.
 čičerovo 2.11.
 čičir 5.2.5.1.7.
 čičirevo 2.11.
 čičirici 5.2.5.1.7.
 čičor, pasčor 5.2.3.3.3.
 čiđićala 3.2.2.
 čiđ 5.2.5.1.1.
 čiđiban 5.2.1.2.
 čiđibarda 5.2.1.2.
 čiđm 5.2.5.1.1., 5.2.5.1.2.
 čiđmarica 5.2.5.1.2.
 čiđer koza čiđerica 5.2.5.1.1.
 čiđeriti 5.2.5.1.1.
 čiđer boku 5.2.5.1.1.
 čiđer-koza čiđerasta 5.2.5.1.1.
 čiđibici 2.12.
 čiđšta koza čiđeresta 5.2.5.1.1.
 čiđer 5.2.5.1.1., 5.2.5.1.2.
 čiđer veza čiđ 5.2.5.1.1.
 čiđer čiđerica 5.2.4.29.
 čiđer kačiriper 5.2.3.3.2.
 čiđer-kačiper 5.2.3.3.2.
 čiđer-koza čiđerica 5.2.5.1.1.
- čiđerica 5.2.5.1.2.
 čiđerisa 5.2.5.1.2.
 čiđer 5.2.5.1.1.
 čiđer koza čiđeruša 5.2.5.1.1.
 čiđerice čiđere 5.2.5.1.7.
 čiđerici 5.2.5.1.7.
 čiđugija 2.9.1.
 Čučur 1.6.1.
 čičurev 2.11.1.
 čičurov 2.11.1.
 čiđuman 5.2.3.26.
 čiđnevada 2.9.1.
 čiđpora kačipora, dva 5.2.3.3.2.
 čiđprija 2.1.2.
 čiđruleja 2.2.2.
 Curulija 5.2.1.4.
 čišku da 3.2.8.
 čiđvija vija 5.2.7.2.
 čiđvije vije 5.2.7.2.
- daha, daha 5.2.4.23.
 Daj to, maj to 7.2.3.
 Damadar 5.2.1.2.
 Damadarica 5.2.1.2.
 damadur 5.2.1.2.
 damadurovica 5.2.1.2.
 dandar 3.1.4.
 dara, dara čiđnih nakarada 4.2.
 daruša 5.2.5.2.3.
 daščica 2.10.1.
 daska 2.10.1.
 debeljko 2.9.2.
 dedušina 5.2.3.24.
 dekanje 4.1.
 deliban, delipotkovan 7.1.4.
 deliguske 7.1.4.
 delija 2.1.2.
 desetati 3.2.6.
 devendika kralj 2.7.
 devendrka kralj 2.7.
 devenduka kralj 2.7.
 Devenduka kralj 2.7.
 devesilja kralj 2.7.
 devetati 3.2.6.
 di-dibar, di-cipar 4.2.
 di-jarin 4.2.
 dib diboko 5.2.4.26.
 dibaka, nakarada 4.2.
 dicipara, docapara 4.2.
 dihkali 2.1.1.
 dijarana 4.2.
 diđbdi 2.12.
 dili dili 4.3.
 dima dima diklica 5.2.4.25.
 dima 6.8.
 dime, Konstantine 6.8.
 dime, karadime 6.8.
 dime kadime 6.8.
 dime kostadime 6.8.
 Dimić 5.2.4.23.
 Dinko i Marinko 6.6.
 dirli, dir-li 4.2.
 disili, pisili 4.3.
 disli, misli 2.9.1.
 divindika kralj 2.7.
 Divindiko kralj 2.7.
 divna divljaka 5.2.4.24.

- Dojčin 5.2.2.2.
 dol do 5.2.3.31.
 Dolerija 1.6.1.
 dolina 2.1.2.
 doloman 5.2.3.26.
 domadar 5.2.1.2.
 domadarica 5.2.1.2.
 domagur 5.2.1.2.
 domagurica 5.2.1.2.
 domakur 5.2.1.2.
 domakurica 5.2.1.2.
 Domakuša 5.2.1.2.
 Domakušan 5.2.1.2.
 domarda 5.2.1.2.
 domardar 5.2.1.2.
 domedar 2.9.2., 5.2.1.2.
 domedarica 2.9.2.
 domedarica 5.2.1.2.
 domišljan 5.2.5.1.4.
 domodar 5.2.1.2.
 domodarica 5.2.1.2.
 doron-boron 5.2.3.15.
 dovurda 3.2.8.
 Dragan 5.2.1.5.
 dragi gos 2.9.1.
 Dragica 5.2.1.5.
 Dragunija, Milunija 2.9.1.
 Dramakudrac 5.1.3.
 drdenkača 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 drljopasto 2.9.2.
 drndek 5.2.1.1.
 drndekača 5.2.1.1.
 drndupa 5.2.4.21.
 drnjotasto 2.9.2.
 dronjooo 4.2.
 drudek 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 drudekača 5.2.1.1.
 drven na drvenu konju 5.2.4.23.
 drvendeki kralj 2.7.
 drvo čurikovo 5.2.3.8.
 dub dubija 5.2.4.26.
 dub dubaje, dubatoga 5.2.4.26.
 dub dubaje, dubata 5.2.4.26.
 dub dubosan 5.2.4.25.
 dub dubi 5.2.4.26.
 dub dubaj, dubata 5.2.4.26.
 duba toga 5.2.4.26.
 dubdubič 5.2.4.26.
 dubrava 2.1.1.
 dubravica 2.1.1.
 dučići 5.2.2.
 dududr, dududr 3.1.2.
 dug duganja 5.2.4.26.
 dug dugonja 5.2.4.6., 5.2.4.26.
 dug duguje 5.2.4.27.
 Dugi 7.1.4.
 dugobrk 3.3.5.1.
 dugovrući dugonja 5.2.4.26.
 Duha devenduka 2.7.
 duka 5.2.2.
 Duka devenduka 2.7.
 dun debeo 2.9.2.
 dundulovo 2.11.1.
 dundurelo 5.2.4.27.
 dundovalo 2.9.1.
 dupare 4.1.
 dupore 4.1.
 dur vilice 5.2.3.26.
 dur baba 5.2.4.21.
 durin baba 5.2.1.1.
 durin deda 5.2.1.1.
 durudan 5.2.3.26.
 dušne pušne 5.2.4.17.
 dvesta dvesuta 5.2.3.10.
 dvojanji 2.2.4., 3.3.3.
 dvojanjci 2.2.4., 3.3.3.
 dvojica 3.3.4.1.
 dvokundrac 5.1.3.
 dvonjci 2.2.4., 3.3.3.
 dvorkinjića 2.9.2.
 da 5.2.5.1.1.
 dakon dak 2.9.1.
 deca 2.10.1.
 didi baba nakarada 4.2.
 dilin-diske 7.1.4.
 dinder 2.10.1.
 dinderov 2.11.1.
 dindir 2.10.1.
 dindirev 2.11.1.
 dindulka 2.10.1.
 dindurov 2.11.1.
 dipičos 5.2.5.2.4.
 dirilo dirisalo 2.9.1.
 dirisilo 2.9.1.
 Đundiraš 2.11.
 đundulka 2.10.1.
 Đunduraš 2.11.
 đundurev 2.11.1.
 Đurano, Đurano 3.1.3.
 Đurdev đuleman 2.9.1.
 Đuro moj 3.1.3.
 džakovi 2.10.1.
 džidica 2.2.2.
 džindžirov 2.11.1.
 dživer 5.2.1.4.
 dživer, dživerica 5.2.5.1.1.
 dživerci 5.2.1.4.
 eče, ečemičence 5.2.3.36.
 efendija kralj 2.7.
 efendija bendija 5.2.3.30.
 eged ged 5.2.4.16.
 ele tele eleće 3.2.1.
 ele tele teleće 3.2.1.
 elelem, lelelem 5.2.3.3.2.
 eleška, peleška 5.2.3.4.
 emen 5.2.4.23.
 endečica 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 endečina 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 endek 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 endekati 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 endekati se 5.2.4.1.
 endekuša 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 erak 2.2.2., 3.3.4.4.
 erek 2.2.2.
 eretiše 2.2.2.
 faj, faj 3.1.6.
 farajbeg 2.2.2.

- filipčeta 2.12.
 Filipčiči 2.12.
 Filipiči 2.12.
 frkač 2.2.1.1.
 frnjeuza 2.9.1.
 fritalj 2.2.1.1.
 fučković 3.3.4.3.
 fudura 3.2.8.
 fus 7.2.1.
 fusa-lepe 7.2.1.
 Fuso-Lepe 7.2.1.
 futa 3.1.5.
- ga! ga! ga! 3.1.6.
 gaf, gaf 3.1.6.
 gaj, gaj 3.1.6.
 gaja 5.2.4.23.
 galeša 1.7.5.2.
 Galonja 1.7.5.2.
 garonja 1.7.5.2.
 Gavriilo Balaban 2.9.1.
 gazibara 2.9.1.
 gerčeno, merčeno 5.2.3.20.
 gerna gernje 5.2.4.18.
 gladilo 2.1.2.
 gladenice 2.9.2.
 glagoljata 2.9.1.
 gleda gledi 5.2.4.9.
 gledače, dve 2.2.1.1. 2.2.1.4.
 gledači 2.1.1.
 gledačići 2.1.1., 2.1.9.
 gledala 2.1.2., 2.1.9.
 gledali 2.1.1., 2.1.9.
 gledalo 2.1.2., 2.1.9.
 gledana 2.1.2., 2.1.9.
 gledančići 2.1.1., 2.1.9.
 gledarica 2.9.2.
 gledava 2.1.2., 2.1.9.
 gledavčići 2.1.1., 2.1.9.
 glediči 2.1.1., 2.1.2., 2.1.9.
 gledina 2.1.2., 2.1.9.
 gledšana 2.1.2., 2.1.9.
 Gledanovica 2.9.2.
 gledeno 2.1.2., 2.1.9.
 gledočiči 0, 1.4.2., 2.1.1., 2.1.9.
 gledole 2.2.1.1.
 gledoliti 2.2.1.4.
 gledura 2.1.2., 2.1.9.
 glošana 2.1.2.
 goldo 5.2.3.31.
 golitenko, kositenko 5.2.3.3.2.
 goliteno, kositeno 5.2.3.3.2.
 goljbc 2.9.2.
 golubići 2.12.
 gora čestana 2.1.2.
 gora čestina 2.1.2.
 gora, gora gorača 2.1.2.
 gora gorana 2.1.2.
 gora gustala 2.1.2.
 gora gustica 2.1.2.
 gorica 2.1.1., 2.1.2.
 gospodar 2.1.2.
 Gostur grad 2.1.2., 2.1.9.
 govoriilo 2.1.2.
 grab 6.7.
 grad 2.1.2.
- grad nezidan 5.2.5.1.4.
 gradanice 2.9.2.
 granatos 5.2.5.2.4.
 graor 2.2.2.
 grboš 2.5.
 grčeno mrčeno 5.2.7.1.
 gri 5.2.2.1.
 grčila 5.2.7.1.
 grčilo, mrčilo 5.2.3.20., 5.2.7.1.
 grguljav 1.4.3.
 grgur 5.2.3.29.
 grgur mrgur 5.2.3.20., 5.2.7.1.
 grgura 2.10.1.
 Grgura grada 5.2.7.1.
 grijota 2.9.1.
 grkinja 5.2.2.1.
 grm grmčilo 5.2.3.20., 5.2.7.1.
 grm grmi 5.2.4.18.
 grm grčila 5.2.7.1.
 grm grčilo 5.2.7.1.
 grne grči 5.2.7.1.
 grohot 2.1.2.
 groš-kokoš 5.2.3.25.
 gruban 2.5.
 Grujo 6.6.
 gude na zagudi 3.1.6., 5.2.4.22.
 guduj 5.2.3.31.
 gug 5.2.3.29.
 gungov 2.10.2.
 gungulice 7.1.4.
 guska tirin-guska 3.3.7.3.
 gušter 2.1.2.
 gušter gacer 5.2.4.6.
 gušter jašter 5.2.4.6.
- haj-haj 3.1.6.
 halan na balanu 5.2.4.23.
 handele, bandele 5.2.3.25.
 haran čoban 1.7.3.
 hava na havanu 5.2.4.22.
 hoda hodi 5.2.4.9.
 hodača 2.2.1.1.
 hodolica 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 hoditelj 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 Hoja, Lero, Dolerije 1.6.1.
 hop, hop 3.1.1.
 hrdalica, mrdalica 3.2.7.
 hrdalj, mrdalj 3.2.7.
 Hristos 1.6.1.
 hu hukče 5.2.4.6.
 Husa 7.2.1.
- idem putem, pa rasputim 5.2.3.8.
 Ilija malover 2.9.1.
 Ilija bijulija 6.7.
 Ilija prevrnlija 6.7.
 inje 2.5.
 ipila, bipila 5.2.3.10.
 iskelji kelje 5.2.5.3.
 isuljka 5.2.4.9.
 itno vitno 2.9.2.
 ivaniš, ivaniš 3.1.3.
 ive, kostelj 5.2.3.3.2.
 iver, dever, kačiper 5.2.3.3.2.
 iver kačiper 5.2.3.3.2.

- iver kaciver 5.2.3.3.2.
 iver kositen 5.2.3.3.2.
 iver kositer 5.2.3.3.2.
 iver pa iver 5.2.3.3.3.
 iver prapuđer 5.2.3.3.2.
 iver raskičen 5.2.3.3.2.
 iver, sever, kaciper 5.2.3.3.2.
 iver, sjever, kaluper 5.2.3.3.2.
 iveri kositelji 5.2.3.3.2.
 Ivica 5.2.1.3.
 Ivko 5.2.1.3.
 ivule 2.2.1.2.
 izrendam, ispendam 5.2.4.17.
 izvunda 3.2.8.
- ja-bu, ti-uka 1.4.2., 5.1.1.
 jakača, koza 5.2.4.29.
 jamilo 2.1.2.
 Jana iz saktijana 2.9.1.
 Jančići 5.2.2.3.
 Janika 5.2.2.3.
 Janko devetanko 3.3.6.1.
 Janko desetanko 3.3.6.1.
 Jaor 7.2.2.
 jara naždimalo 4.2.
 jarad 5.2.5.2.2.
 jare kokorljivo 4.2.
 jare koronljivo 4.2.
 jare nadimare 4.2.
 jareb 5.2.1.3.
 jareban 5.2.1.3.
 jarebica 5.2.1.3.
 jarica 2.2.2.
 jašter gušter 5.2.4.6.
 jauče, leleče 3.2.1.
 jauk jaukao 3.2.1.
 javor/ja(h)or 7.2.2.
 javor 7.2.2.
 jedinkalo 5.2.4.1.
 jedinkati 5.2.4.1.
 jedno 2.2.2.
 jegib 5.1.2.
 jegiba 1.4.4.2., 5.1.2.
 jegibić 1.4.4.2., 5.1.2.
 jegibica 5.1.2.
 jegiga 5.1.2.
 jegub 5.1.2.
 jeguba 5.1.2.
 jegupčić 5.1.2.
 jela trojela 5.2.3.6.
 jelen belen 5.2.3.13.
 jelić kostelić 5.2.3.28.
 Jelisija 1.4.4.2.
 jemežov 5.1.4.
 jemilo 2.1.2.
 jemin 5.2.4.23.
 jendečica 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 jendek 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 jendekalo 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 jendekati se 5.2.4.1.
 jender, bender 5.2.3.13.
 jenderčiti se 5.2.4.1.
 jendesiju 5.2.4.1.
 jerban 5.2.1.3.
 jere se dere 4.4.
- Jeremija rale 5.2.3.25.
 jeretiš 2.2.2, 3.3.2.
 jergonjica 1.7.5.2.
 jerteger 4.4.
 jesec-mesec 5.2.3.13.
 jeveš pojeveš 1.4.4.2., 5.1.4.
 Jevuš 5.1.4.
 jež pojevež 5.1.4.
 ježe, vraže, paralaže 5.1.10.
 Jorgan čoban 1.7.3., 1.7.4.
 Jovan gotovan 5.2.3.31.
 Jovan, kopitar 5.2.3.31.
 Jovane Goldovane 5.2.3.31.
 Jovane, gudovane 5.2.3.31.
 Jovane Doldomane 5.2.3.31.
 Jurjev baraban 2.9.1.
- kačibur 2.2.2
 kačikoza 5.2.5.2.4.
 kalabana bana 2.8.
 kalja 5.2.2.2.
 kaljevići 5.2.2.2.
 kaloper 5.2.3.3.3.
 Kaloper Pero 5.2.3.3.3.
 kamen grad 2.7.
 kamen kamovala 5.2.4.18.
 kameni grad 2.7.
 kamigrad 2.7.
 kao 5.2.5.1.6.
 kapetan 2.2.2.
 karabilje 5.2.5.1.7.
 karada 2.2.2., 2.10.1.
 karafija 5.2.3.3.3.
 karakača 2.9.1.
 karakače 2.2.1.2.
 karakandila 2.2.1.2.
 karakandule 2.2.1.2.
 karakandže 2.2.1.2.
 karakanga 2.2.1.2.
 karakončule 2.2.1.2.
 karakondžu 2.2.1.2.
 karakondžule 2.2.1.2.
 karanci 2.2.4.
 karanti 2.2.4.
 Karapandža 2.9.1.
 karapasta, koza 5.2.5.1.1.
 karašćelica 5.2.3.28.
 Karlovana bana 2.8.
 kas 1.4.2.
 kas, kas 3.1.1.
 kasa kasa kasuljak 5.2.4.9.
 kasa, kasa kasalica 5.2.4.9.
 kasać 5.2.2.1.
 kasaći 5.2.3.28.
 kasalica 5.2.2.1., 5.2.4.9.
 kasalica kasa 5.2.3.28.
 kasalisice 7.2.1.
 kastor 5.2.3.3.3.
 kasulja 5.2.4.9.
 kasulja kasa 5.2.4.9.
 kasuljak 5.2.4.9.
 kasuljica 5.2.4.9.
 kasuljica kasa 5.2.2.1., 5.2.3.28., 5.2.4.9.
 kasuljka 5.2.4.9.
 kata ban 5.2.5.1.7.
 kata rize rize 5.2.5.1.7.
 kata rci 5.2.5.1.7.

- kata mrve 5.2.5.1.7.
 kata seda 5.2.3.33.
 Kata lenja 5.2.3.33.
 katabilje 5.2.5.1.7.
 Kataklena-lena 5.2.3.33.
 Katalena lena 5.2.3.33.
 kataraci 5.2.5.1.7.
 katarani 5.2.5.1.7.
 katarčići 5.2.2.2.
 katarica 5.2.2.2.
 Katarina kata 5.2.3.33.
 Katarina-rina 5.2.3.33.
 katarizi 5.2.5.1.7.
 katarka 5.2.2.2.
 katasirve 5.2.5.1.7.
 ke 5.2.5.1.2.
 kekeljene 1.7.5.1.
 keme 5.2.5.1.2.
 kemerica 5.2.5.1.2.
 kemeroše 5.2.5.1.2.
 kepečenče 7.1.4.
 kerekendije 2.2.1.2.
 kertolići kertole 5.2.4.9.
 Kesten grad 2.1.2., 2.1.9.
 kešteno listeno 5.2.3.3.1.
 kezemane 2.9.1.
 kikule makikule 5.2.3.9.
 kililiv, kililiv 3.1.2.
 kir kile 4.2.
 kisni ne misli 5.2.3.10.
 kite ni mahite 5.2.3.9.
 kladenca, dva 2.1.1.
 klapače 2.2.1.1.
 klapati 2.2.1.1.
 klapavice 2.2.1.1.
 klapavo 2.10.2.
 klapetanka 2.2.1.1.
 kleđeno 2.1.2., 2.1.9.
 klekna 2.6.
 kleko 3.2.2.
 Klember 1.6.2.
 klemen 1.6.2.
 klempesta 2.10.2.
 klen da 1.6.2.
 klendec 3.1.1., 3.2.
 klepetala, dva 2.2.1.1.
 klepeti 2.2.1.1.
 klepetulji 2.2.1.1.
 klepovi 2.2.1.1.
 kljij luk 4.
 klimen 1.6.2.
 klimpeću 2.2.1.1.
 klimpeta 2.10.2.
 klimpov 2.10.2.
 klinda 1.6.2., 3.2.8., 5.2.3.32.
 Klinda Klindolina 5.2.3.32.
 klinde 1.6.2.
 klinder 1.6.2.
 klindo 1.6.2.
 klinkov 2.10.2.
 klisura 2.1.2.
 klještak 2.9.2.
 kljuc kljuc 3.1.1.
 klocnu klocara 5.2.4.12.
 klopahun 2.2.1.1.
 klopavica 2.2.1.1.
 klopotala, dva 2.2.1.1.
- klubandra 2.10.1.
 klube 2.10.1.
 kluko 2.10.1.
 klumbarac 3.1.1.
 klunkov 2.10.2.
 klupče 2.10.1.
 klupčiki 2.10.1.
 kluvko 2.10.1.
 Kojo 5.1.7.
 koka fina 5.2.3.27.
 kokotan 5.2.5.1.7.
 kokotin 5.2.5.1.7.
 kokot 2.1.2.
 kokovi 2.2.1.1.
 kolačići 2.10.1.
 kolandžu 2.2.4.
 kolo mandalino 5.2.4.14.
 kolo monđalo 5.2.4.14.
 kolobana bana 2.8.
 komiteru literu 5.2.3.3.1.
 kona 2.9.1.
 konbelija 2.3.
 konevod 2.9.1.
 konopci 2.10.1.
 kopljuša 2.2.1.1.
 koranjci 2.2.4.
 kordea 3.2.8.
 kositer 5.2.3.3.2., 5.2.3.3.3., 5.2.4.9.
 kositere litere 5.2.3.3.1.
 kositero litero 5.2.3.3.1.
 Kositerović 5.2.3.3.2.
 kosmatica 5.2.4.9.
 kospero, lispero 5.2.3.3.1.
 kostan grad 2.1.2., 2.1.9.
 kostara blistara 5.2.3.3.1.
 koster vister 5.2.3.3.1.
 kostur grad 2.1.2., 2.1.9.
 košija 5.2.3.25.
 košilip šarabari 2.9.1.
 košturka, četiri 2.2.2., 3.3.2.
 kotorige 5.2.5.1.7.
 koturka, četiri 2.2.2., 3.3.2.
 kovan 5.2.3.31.
 koveljača 5.2.4.1.
 kovrljan 5.2.1.
 kovrljica 5.2.1.
 koza ćirilica 5.2.5.1.1.
 kozice, ćiverica 5.2.5.1.1.
 kožilip šarabari 2.9.1.
 krakovi 2.10.1.
 kralja balavoga 2.8.
 kraljčetija 5.2.2.3.
 kraljica 5.2.2.3.
 krasa 6.1.
 krči, krči, krčivoljac 5.2.4.10.
 krđžalija 2.2.2.
 kreći-sedi 5.2.3.33.
 krečna 2.6.
 kreštalica krešti 3.3.7.3.
 krevnkari 4.6.
 krinjčica brnjičica 5.2.3.27.
 krivo krivusalo 5.2.3.10.
 krilčići 2.1.1.
 krmčići 5.2.2.3.
 krmkinja 5.2.2.3.
 kruša 5.2.1.4.
 kruška žutica 2.1.2.

- kubas 5.2.7.1.
 kuc, kuc 3.1.1.
 kuca lavuca 5.2.4.11.
 kučići 5.2.2.3.
 kučkinja 5.2.2.3.
 kudiljača 5.2.4.1.
 Kudrac 5.1.3.
 kukolj 3.2.1.
 kukuljak 3.2.6., 3.3.6.6.
 kum baralija 5.2.4.21.
 kumbulovo jaje 2.11., 5.2.4.4.
 kundra 5.1.3.
 kundrac 5.1.3.
 kundrić 5.1.3.
 kus-meso se valja 2.1.2.
 kusati palandrci 7.1.4.
 kusi palandrci 7.1.4.
 kuso, kuso kundale 5.2.4.30.
 kvešta 1.6.2.
- Labudan 7.1.2.
 laća 5.2.4.1.
 laćiti 5.2.4.1.
 Lado 1.7.1.
 lađarica 5.2.4.15.
 lajka laje 5.2.4.11.
 lajo, lasice 5.2.3.35
 lamja 2.1.2.
 lamja laje 5.2.4.11.
 landara, bandara 5.2.3.22.
 las pas 5.2.3.17.
 Lasak pasak 5.2.3.17.
 lasan pasan 5.2.3.17.
 lase, lasice 5.2.3.35
 lasice, nevestice 5.2.3.35.
 laskinja 5.2.2.3
 laso paso 5.2.3.17.
 laso, lasice 5.2.3.35.
 laso, lasičice 5.2.3.35.
 laščići 5.2.2.3.
 lašen 2.6.
 latinka 5.2.4.9.
 laura 3.2.8.
 laurlaje 5.2.4.11.
 lav laje 5.2.4.11.
 laveder, kasteder 5.2.3.3.2.
 lavr laje 5.2.4.11.
 lećelica 3.3.4.1., 5.2.4.15.
 ledana 2.1.2.
 lele 3.2.1.
 lele lele leleće 3.2.1.
 leleće 3.2.1.
 leleće, jaoće 3.2.1.
 leleće 3.2.1.
 lelek 3.2.1.
 leletevo leleće 3.2.1.
 lepa lepava 5.2.4.29.
 lepa Leposava 5.2.4.29.
 lepanda 3.2.8.
 lepeza 3.2.8.
 lepirica 5.2.4.15.
 lepiričić 5.2.4.15.
 leptirka, dva 2.2.2.
 leptirka, dva 2.2.2.
 leptirka, dva 2.2.2., 3.3.2.
 lepušica 5.2.4.15.
- Lero 1.6.1.
 leska praleska 5.2.3.4.
 leska, preleska 5.2.3.4.
 leska treska 5.2.3.4.
 leska, troleska 5.2.3.4.
 leska troliska 5.2.3.4.
 leta leti 5.2.4.9.
 letelica 5.2.4.15.
 letunica 5.2.4.15.
 lijesak drlijesak 5.2.3.4., 7.1.1.
 lijesak polijesak 5.2.3.4.
 lijeska pa lijeska 5.2.3.4., 7.1.1.
 lijeska po lijeska 5.2.3.4., 7.1.1.
 lijeska trolijeska 5.2.3.4., 7.1.1.
 lijeska trlijeska 5.2.3.4.
 lijeska, tr-lijeska 5.2.3.4., 7.1.1.
 lijeska trijeska 5.2.3.4., 7.1.1.
 liješće paliješće 5.2.3.4., 7.1.1.
 limunovi, žuti 2.10.1.
 lipa lipova 5.2.4.29.
 lipa palipa 5.2.3.6., 5.2.3.27.
 lipa trolipa 5.2.3.4., 7.1.1.
 lipa triipa 5.2.3.6.
 lipan polje 5.2.5.1.7.
 lis prevrtis 3.3.6.5., 5.2.3.8.
 lisak pasak 5.2.3.17.
 liska troliska 5.2.3.4., 7.1.1.
 liskinja 5.2.2.3.
 list prepis 5.2.3.8.
 liščići 5.2.2.3.
 litere litere 5.2.3.3.1.
 litero, litero 5.2.3.3.1.
 litrence kositrence 5.2.3.3.2.
 litreno kositreno 5.2.3.3.2.
 livadica 2.9.2.
 liven kositer 5.2.3.3.2.
 livero kositero 5.2.3.3.2.
 liverver kositer 5.2.3.3.2.
 lončić, tarančić 5.2.3.5.
 lončić tigančić 5.2.3.5.
 lončić torančić 5.2.3.5.
 lončić torončić 5.2.3.5.
 lončić, trolončić 5.2.3.5.
 loparića 2.2.1.1.
 lopataća, dva 2.2.1.1.
 lopljuša 2.2.1.1.
 lubarde 2.10.1.
 lubenda 2.10.1.
 lukinje, barakinje 5.2.3.31.
 lukonjica 1.7.5.2.
 lumpete 2.10.1.
 lup lup 1.4.2., 2.2.5.
- ljaga i ljaganac 6.8.
 ljepan polje 5.2.5.1.7.
 Ljeposava lepava 5.2.4.29.
 ljeska ta ljeska 5.2.3.4.
 ljeska ta ljeska 7.1.1.
- maca disanka 5.2.4.9.
 macane macacane 1.4.3.
 mačare 4.1.
 mačići 5.2.2.3.
 mačkinja 5.2.2.3.

- mačku čau mačku 5.2.5.1.3.
 mačku čaimiju 5.2.5.1.3.
 Madga Madgaljina 5.2.3.32.
 mađžarija 5.2.3.1.
 magare 4.1.
 magarića 2.9.2.
 magariša 5.2.5.2.3.
 magla sa magličima 6.8.
 mahi-baša 2.2.5.
 mainje 2.5.
 majbaša 2.2.5.
 makokundrac 5.1.3.
 makovi 2.10.1.
 Makudrac 5.1.3.
 malo 2.10.1.
 Malonjica, radonjica 5.2.3.29.
 maman ti mamac 6.8.
 mamarica 5.2.3.1.
 Manda mandolina 5.2.3.32.
 mandeka 5.2.4.1.
 mandekati 5.2.4.1.
 mandrda 2.2.1.2.
 mandrsalo 2.2.1.2.
 mandrsina 2.2.1.2.
 mangusija 2.2.1.2.
 munkudrac 5.1.3.
 mantija 5.2.4.20.
 maosija 2.5.
 Marče čobanče 1.7.3., 5.2.6.4.
 Margita-gita 5.2.3.34.
 Margita vita 5.2.3.34.
 masla sastavice 7.1.3.
 maslo 7.1.3.
 matravelja 2.2.1.2.
 maždragan 2.2.1.2.
 mečiči 5.2.2.3.
 Meka kapetan 2.7.
 mekani guz 2.7.
 meki grad 2.7.
 meki kraj 2.7.
 meki malj 2.7.
 mekin grad 2.7.
 Mekin grad 2.7.
 mekiš grad 1.4.2., 2.7.
 Meko kapetan 2.7.
 mendo-pendo 5.2.4.17.
 mengele 7.1.4.
 mešćić stvarčić 5.2.3.28.
 metkinja 5.2.2.3.
 metmem 3.2.4.
 mezgra, mezgra, mezgarica 5.2.3.36.
 micalo 2.1.2.
 migača, dva 2.2.1.1.
 migala 2.2.1.2.
 migaljke 2.2.1.1.
 migare 4.1.
 Mijat 2.2.2.
 Mijat Saloban 2.9.1.
 mijugaju 2.2.1.2.
 mijuge 2.2.1.2.
 Milan, Milan gotovan 5.2.3.25.
 Mile jarebile 5.2.1.3.
 Milina šilina 5.2.3.14.
 Miloš 2.5.
 Milovane bane 5.2.3.25.
 miljorad 2.9.1.
 Minda mindolina 5.2.3.32.
 mirilo virilo 5.2.3.18.
 Mirko devetirko 3.3.6.1.
 miskoh 3.2.2.
 misli-gusle 2.9.1.
 mislica 5.2.1.
 mišiči 5.2.2.3.
 miškinja 5.2.2.3.
 mjedeno guvno 5.2.4.8.
 mješćić, čaurčić 5.2.3.28.
 mješćić saverčić 5.2.3.28.
 mješćić talajčić 5.2.3.28.
 mješćić taloščić 5.2.3.28.
 mješćić taloščić 5.2.2.1.
 mješćić tarasčić 5.2.2.1., 5.2.3.28.
 mješćić tebeščić 5.2.3.28.
 mješćić tintirić 5.2.3.28.
 mlazovi 2.10.1.
 modrokudrac 5.1.3.
 modrosan 2.2.1.2.
 mogloša 2.9.2.
 mojbaša 2.2.5.
 moli-boga 7.1.4.
 moliš-boga 7.1.4.
 mom-bru 3.1.1.
 morandžu 2.2.4.
 mostina 2.1.2.
 motovilo 5.2.3.18.
 motovilo vilo 5.2.3.18.
 mrdeljače 2.9.1.
 mrkalo 2.1.2., 2.1.9.
 mrke čele 2.9.2.
 mrkonja 1.7.5.2.
 mrkonjica 1.7.5.2.
 Mrkonjica 1.7.5.2.
 mrkotica 1.7.5.2.
 mrkotice 2.9.2.
 mrljavčići 2.1.1.
 mrmura 2.10.1.
 muć muć 3.1.1.
 mudri skori 4.6.
 mudrokos 5.2.3.27.
 mudronja 2.9.1.
 mudronjica 1.7.5.2.
 mugur 5.2.1.2.
 mugurovica 5.2.1.2.
 munjglas 2.9.1.
 murgonjica 1.7.5.2.
 mutovile vile 5.2.3.18.
 mutovilo vilo 5.2.3.18.
 mužić stvarčić 5.2.3.28.
 na čuku čuri 4.4.
 na jerde grede 4.4.
 na buku buri 4.4.
 na bukvi burilo 4.4.
 na čuki čurilo 4.4.
 na čuku čuri 4.4.
 na karad 4.2.
 na varde grade 4.4.
 na varde vode 4.4.
 na vede i grede 4.4.
 nabodala, dva 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 nagledarica 2.9.2.
 nagurgurati 3.2.6.
 nakarada 4.2., 4.3.
 nakudac 1.4.4.2., 5.1.3.

- nakudrac 5.1.3.
 namandari 3.2.2.
 namurmurati 3.2.6.
 Naora 6.6.
 našišu 5.2.5.2.3.
 natrag-odu 3.3.5.1.
 naumak narazmak 6.8.
 Naumije 2.9.1.
 Navora 6.6.
 navrpekljati 3.2.6.
 navrvečati 3.2.6.
 navrvezano 3.2.6.
 nazadguzo 3.3.5.1.
 nebog 7.2.2.
 nebore 7.2.2.
 Nečigrad 2.7.
 nedaruša 5.2.5.2.3.
 nedjeljan 5.2.5.1.4.
 neguba 1.4.4.2., 5.1.2.
 negupčić 5.1.2.
 negupčići 1.4.4.2.
 nekika 5.2.6.2.
 nekiku 5.2.6.2.
 nemeškoj 5.1.4.
 nenek 5.2.6.2.
 nenic 5.2.6.2.
 nenik 5.2.6.2.
 nenikao 5.2.6.2.
 nenikli 5.2.6.2.
 neođu 5.2.6.2.
 neodkukuriš 5.2.7.1.
 neodmumuriš 5.2.7.1.
 neploda 5.2.6.2.
 neplotu 5.2.6.2.
 nepočin-polje 5.2.7.1.
 neprebroj ovce 5.2.6.4.
 nepremer polje 5.2.6.4.
 nerod 5.2.6.1., 5.2.6.2.
 nerodu 5.2.6.2.
 nešuš 5.2.6.3.
 neva 2.9.1.
 nevena 5.2.4.23.
 Nevena grada 5.2.4.23.
 Nevenko 5.2.4.23.
 nevesta 2.2.2.
 nevestice, nevestice 5.2.3.35.
 nevestice, nejo 5.2.3.35.
 nevjesta 2.10.2.
 Nevoda 2.9.1.
 nezabuburiš 5.2.7.1.
 nik-nepomenik 5.2.3.36.
 Nika 3.3.5.3.
 Nikolica peca 5.2.3.25.
 niti 2.10.1., 5.1.9.
 nititi 5.1.9.
 nito 5.1.9.
 nogotulja, četiri 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 nogura, četiri 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 nogutala, četiri 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 noktar polje 3.3.4.3.
 Nosana kralja 2.8.
 nosančići 2.1.1., 2.1.9.
 nosočići 0., 2.1.1., 2.1.9.
 nuti, nuti 2.3., 5.2.4.1.
 obelbete 5.2.4.16.
 oberbac 5.1.3.
 oberjana bana 2.8.
 obrlana bana 2.8.
 ocicam, osmicam 5.2.4.17.
 od pet petljati 3.2.6.
 od šumina do šumina 5.2.3.24.
 od šušina do mušina 5.2.3.24.
 od šušina do šušina 5.2.3.24.
 od vez vezati 3.2.6.
 odbuburiti 3.2.6.
 oddesetat 3.3.6.6.
 oddesetati 3.2.6.
 oddevetat 3.3.6.6.
 oddevetati 3.2.6.
 odeveti 3.3.6.6.
 odevetiti 3.3.6.6.
 odgrguriti 3.2.6.
 odgurgurati 3.2.6.
 odhrdati 3.2.8.
 odu, na nerodu 5.2.6.1.
 odkukuriti 3.2.6.
 odmrdati 3.2.7.
 odmrmuljiti 3.2.6.
 odmumuriti 3.2.6.
 odmurmurati 3.2.6.
 odpendati 3.2.6.
 odpenjga 3.2.8.
 odpepetiti 3.2.6., 3.3.6.6.
 odpupuljiti 3.2.6.
 odtuljiti 3.2.6.
 odušnem, odpušnem 5.2.4.17.
 odvendati 3.2.6.
 odvito, povito 5.2.3.10.
 odvrljan 5.2.1.
 odvrljica 5.2.1.
 odvrpekljati 3.2.6.
 odvrvečati 3.2.6.
 odvrvezati 3.2.6.
 of, lele, vukojle 3.1.3.
 ogarica 2.9.2.
 oglavac 5.2.5.2.2.
 ogledala 2.1.2.
 ogledalce 2.1.1.
 ogledalo 2.1.2.
 ogledavčići 2.1.1., 2.1.9.
 ognjen grad 2.8.
 ogo ogneni 5.2.4.25.
 ogran 1.7.3.
 Ogran-čoban 1.7.3.
 Ogren čoban 1.7.3.
 ogrlica 2.9.2.
 Ogrom čoban 1.7.3.
 okari ošari 3.2.3.
 okari ovari 3.2.3.
 okoprč 3.1.2.
 oksala, maksala 7.1.3.
 oli kupit' gusku 7.2.1.
 olijerka kolijerka 5.2.3.3.2.
 otulija bilulija 5.2.4.20.
 Omer kapetan 2.7.
 omrčena 7.2.1.
 opanci bakanci 3.3.6.1.
 opečen-čelo 0., 7.1.4.
 opečenčele 7.1.4.
 opečenčica 7.1.4.
 opečenica 7.1.4.
 openčegalo 7.1.4.
 opendam 5.2.4.17.

- opeteti 3.3.6.6.
 opunkari 4.6.
 orenda, openda 5.2.4.17.
 Orlovica 2.9.2.
 osendam, opendam 5.2.4.17.
 Osiek grad 2.1.2.
 oskeri veri 4.6.
 oslje 2.2.1.2.
 osmrdelja kralja 1.4.4.2 , 2.8.
 osole 2.2.1.2.
 osušena dasušina 5.2.3.24.
 osušin, dosušin 3.3.7.1., 5.2.3.24.
 ošenda, openda 5.2.4.17.
 ošengam, opengam 5.2.4.17.
 ošentam, opentam 5.2.4.17.
 ošetljam-opetljam 5.2.4.17.
 ošin došin 5.2.3.24.
 Ošišani 7.1.4.
 oštrobrk 3.3.5.1.
 oštrulj 1.4.2.
 oštrulja, dva 2.2.1.1.
 ošulj došulj 5.2.3.24.
 ošušeno, došušeno 5.2.3.24.
 ošužin došužin 5.2.3.24.
 otirač 2.2.1.1.
 otkosje 2.1.2.
 otpenga 3.2.8.
 otpepetiti 3.3.6.6.
 ovr'onja Radonja 5.2.3.29.

 pabirak 2.2.2.
 pajdaš 2.3.
 Palangita gita 5.2.3.34
 palićanje, prelićanje 5.2.3.31.
 panje 4.1.
 pantoš 2.3.
 parapača 2.9.1.
 parica 2.2.2.
 paritnica 5.2.1.2.
 paritnik 5.2.1.2.
 parto 2.3.
 patiti 5.1.9.
 patka na lupatku 5.2.4.22.
 paun tućilo 5.2.7.1.
 pavučici 2.1.1.
 pčela ogorela 7.1.4.
 pčele pećenjače 7.1.4.
 pećen-čele 7.1.4.
 pećen čelo 7.1.4.
 pećencija 7.1.4.
 Pećenčilo 7.1.4.
 pefirica, dva 2.2.2.
 pekanje 4.1.
 pelen čelo 7.1.4.
 pelenguske 7.1.4.
 peleš 1.6.2.
 pelivan 2.9.2.
 pelja 5.2.4.30.
 pemda 1.6.2.
 penčele 7.1.4.
 penda 1.6.2., 2.4., 3.2.8.
 pende 2.4.
 Pende 1.6.2.
 pendek 2.3.
 pendel 1.6.2.
 pendeta 2.4.
 pendiko 2.4.

 pendo 1.6.2.
 penga 1.6.2., 3.2.8.
 penjga 1.6.2., 3.2.8.
 penza 1.6.2.
 pepa 5.1.5.
 pepeljeva vojska 3.3.4.2.
 per kaciper 5.2.3.3.2.
 pera kalupera 5.2.3.3.3.
 pera putipera, dva 2.2.1.1.
 pera vitopera, dva 2.2.1.1.
 perak 2.2.2.
 perek 2.2.2.
 pergatorija 4.5.
 perić 2.2.2.
 perje šerje 5.2.3.1.3.
 Perkolo Perunike 5.2.3.3.3.
 pero vitopero 2.2.1.1.
 Perole, Petre 5.2.3.3.3.
 Perun 2.9.2.
 Perune, Petre 5.2.3.3.3.
 peštemajj 5.2.5.1.4.
 pestiš 1.6.2.
 pet braće 3.3.4.1.
 pet kraljevih vojnika 3.3.4.2.
 pet petaka 3.3.4.4.
 pet petakov 3.3.4.3.
 pet braće petlića 3.3.4.5.
 pet borića 3.3.4.6.
 pet bori 3.3.4.6.
 pet borova 3.3.4.6.
 pet duba 3.3.4.6.
 pet bare 3.3.4.6.
 petana 3.3.4.1.
 Petar, Petar kokošar 5.2.3.25.
 petaš 2.2.2.
 peteljeva vojska 3.3.4.2.
 peterava vojska 3.3.4.2.
 petereva vojska 3.3.4.2.
 peterica vojska 3.3.4.2.
 peterova vojska 3.3.4.2.
 peti petaš 3.3.3.
 petibor 1.4.2., 3.3.4.6.
 petigora 3.3.4.7.
 petina 3.3.4.1., 3.3.4.2.
 petinja 3.3.4.1., 5.2.4.15.
 petkovići 3.3.4.3.
 petlić 2.2.2.
 peto petorence 3.3.3.
 petopora vojska 3.3.4.2.
 petopraska vojska 3.3.4.2.
 petoprsta vojska 3.3.4.2.
 petorence 2.2.2.
 petorica 3.3.4.1.
 petorija vojska 3.3.4.2.
 petorilja vojska 1.4.2., 3.3.4.2.
 petoroga vojska 1.4.4.2.
 petorona vojska 2.8., 3.3.4.2.
 petoronska vojska 3.3.4.2.
 petrić 3.3.4.1.
 Petrobora 3.3.4.7., 5.2.4.8., 5.2.7.2.
 pevala 2.1.2.
 pijavice 5.2.4.3.
 pijugaju 2.2.1.2.
 pijuge 2.2.1.2.
 pile 2.12.
 pilintići 2.12.
 pilipići 2.12.

- pilipilj 7.1.2.
 pilivani 2.12.
 pinda 1.6.2., 2.4., 5.2.3.32.
 pinde 1.6.2., 2.4.
 pipipon, pipiperici 3.1.4.
 pipirindže 7.1.4.
 pipla 2.6.
 pirigin guske 7.1.4.
 pirin-guske 7.1.4.
 pisano, prepisano 5.2.5.1.5.2.
 piskule 2.2.1.2.
 pisule 2.2.1.2.
 pjevalo 2.1.
 pjusku da 3.2.8.
 plan pljus 3.1.1.
 planina 2.1.2.
 plavonja 1.7.5.2.
 plavonjica 1.7.5.2.
 Plavonjica 1.7.5.2.
 plavotica 1.7.5.2.
 plenda 1.6.2.
 plet plela 5.2.3.33.
 pletikoža 3.3.4.7, 5.2.4.8.
 plin-pljus 3.1.1.
 pljes, pljes 3.1.1.
 plješevac 2.9.2.
 pljeskavica pljeska 5.2.4.18.
 pljesku daje 3.2.8.
 pljuc, pljuc 3.1.1.
 ploča 2.10.1.
 ploča peterolitrenjača 3.3.6.1.
 pločica 2.10.1.
 po nemeš 5.1.4.
 pobatumiš 5.2.5.2.1.
 pobočnik 5.2.5.1.4.
 počuk 5.2.4.2.
 počuknuti 5.2.4.2.
 poditelja, pet 2.2.1.1.
 podpirać 5.2.5.1.4.
 podrudekati se 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 poduperi, dva 2.2.1.1.
 podupirač 5.2.5.1.4.
 pogled 2.1.2., 2.1.9.
 pogledačiči 2.1.1., 2.1.9.
 pohodalo 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 pojegubati 5.1.2.
 pojemež 5.1.4.
 pojevež 5.1.4.
 poklopiš 2.2.1.1.
 pokojnik 5.2.6.2.
 pokrčumiš 5.2.5.2.1.
 polce 2.1.2., 2.1.9.
 polego se 3.2.4.
 poli-jež 5.1.4.
 polica 2.1.2., 2.1.9.
 polipila 7.1.2.
 poljana 2.1.2., 2.1.9.
 poljanac 2.1.1., 2.1.9.
 poljanica 2.9.2.
 polje 2.1.1., 2.1.2.
 poljice 2.1.1., 2.1.9.
 polju poljepan 5.2.5.1.7.
 polju pokatan 5.2.5.1.7.
 pomagaljke 2.2.1.1.
 pomandur 5.2.1.2.
 pomandurovica 5.2.1.2.
 pomangar 5.2.1.2.
 pomangarovica 5.2.1.2.
 pomačja 2.2.1.1.
 pomislim 5.2.4.17.
 pomoćnik 5.2.5.1.4.
 pomogač 5.2.5.1.4.
 ponjišu 5.2.5.2.3.
 popa s popićima 6.8.
 popove njive 2.9.2.
 porubača 2.9.1.
 pošanem, pofanem 5.2.4.17.
 poslonjač 5.2.5.1.4.
 posrebač 5.2.5.1.4.
 poštapak 5.2.5.1.4.
 potpinjača 2.9.1.
 potpirača, četiri 2.2.1.1.
 potpjerač 5.2.5.1.4.
 potrebač 5.2.5.1.4.
 potrebovanje 5.2.5.1.4.
 povesmo 2.1.2.
 pozak 3.3.4.3.
 pozder 2.6.
 prac'jep 5.2.1.5.
 pracjepača 5.2.1.5.
 pregrehota 1.4.2.
 prekobija 5.2.1.
 prekušince 2.9.2.
 Preora 6.6.
 preporuča 2.9.2.
 presole 2.2.1.2.
 Prevesa 6.6.
 previjati se 5.2.4.1.
 prevrtanko 6.6.
 prgatorija 4.5.
 prikleknu 3.2.2.
 priklekoh 3.2.2.
 priklepnem 3.2.2.
 prikljukah 3.2.2.
 prikućih 3.2.2.
 prilepurih 3.2.2.
 priper 5.2.4.2.
 priperim 5.2.4.2.
 pripnem 5.2.4.2.
 pripre 5.2.4.2.
 pripreim 5.2.4.2.
 prispi 4.1.
 prispicare 4.1.
 prištuk 5.2.4.2.
 prisućem 5.2.4.2.
 prisuk 5.2.4.2.
 pritka 5.2.4.2.
 prkalj 3.2.9.
 prkele-kile 5.2.7.1.
 procjep 5.2.1.5.
 projevež 5.1.4.
 prošlandam, propendam 5.2.4.17.
 provala 2.1.2., 5.2.7.1
 provalija 2.1.2.
 prpor vrpur 2.9.2.
 prporuša 2.9.2.
 prsti medenjaka 3.3.6.5., 5.2.3.8.
 prti 3.2.9.
 prti šeprtlji 3.2.9.
 prut prutonja 3.3.7.3.
 pterova vojska 3.3.4.2.
 ptica 2.10.1.
 ptica kraljče 5.2.3.27.
 puavčići 2.1.1.

- puć, fuć 3.1.5.
 puće i raspuće 5.2.3.8.
 puh puhće 5.2.4.6.
 puhači 2.1.1.
 puhalici 2.1.1.
 puhukali 2.1.1.
 punišu 5.2.5.2.3.
 pup pupuće 5.2.4.6.
 pupči-polje 2.1.1.
 pupoša 2.9.2.
 pupunjko 2.1.1.
 put 3.1.5.
 put i rasput 5.2.3.8.
 put i razput 5.2.3.8.
 put karaput 5.2.3.8.
 put kriopit 5.2.3.8., 5.2.5.1.3.
 put na rasput 5.2.3.8.
 put po put 5.2.3.8.
 put pripatak 5.2.3.8., 5.2.5.1.3.
 put rasput 3.3.6.5., 5.2.3.8.
 put raspunica 5.2.3.8.
 put razputić 5.2.3.8.
 put u bezput 5.2.3.8.
 putem priputkom 5.2.5.1.3.
 putileti, dva 2.2.1.1.
 putipora, dva 2.2.1.1.
 putiteljja, četiri 2.2.1.1.
 putom pele 2.2.1.1.
 putomiš 5.2.5.2.1.,
 putomišin 5.2.5.2.1.
 putomišiš 5.2.5.2.1.
 putu, či razputu 5.2.5.1.2.
 puvalce 2.1.1.
 puvaljčići 2.1.1.
 puž, puž 6.4.
- racica tacica 5.2.3.25.
 rače sedmokrače 3.3.5.1.
 račlasto na migastvo 2.9.2.
 račnasto namigasto 2.9.2.
 rada, nakarada 4.2.
 Radimir 3.1.3.
 Radojica, grguljica 1.4.3., 5.2.3.29.
 Radonjci, Grbonjci 5.2.3.29.
 Radonjica drdonjica 5.2.3.29.
 Radoš 2.2.2., 2.5.
 Rajo, Rajo! 5.2.3.35.
 Rajole 7.2.2.
 rak mekušac 2.7.
 rak osmokrak 3.3.5.1.
 rak sedmerokrak 3.3.5.1.
 rak sedmokrak 3.3.5.1.
 raka sedmokraka 3.3.5.1.
 randža na nerandžu 5.2.6.1.
 ranilica banilica 5.2.3.26., 6.7.
 rapaš 2.2.2.
 raskukuljiti 3.3.6.6.
 rasprši se pršivoljac 5.2.4.10.
 rastentalo, rasbandalo 5.2.4.17.
 rastentam, rasbandam 5.2.4.17.
 ravnica 2.1.2.
 ravnina 2.1.2.
 ražanj vina 5.2.5.3.
 razdesetit 3.2.6., 3.3.6.6.
 razdeveterošašiti 3.3.6.1.
 razdevetit 3.3.6.6.
- razdevetiti 3.2.6.
 razrguriti 3.2.6.
 razkukuljiti 3.2.6.
 razmmuriti 3.2.6.
 razmumuljiti 3.2.6., 3.3.6.6.
 razpepekati 3.2.6.
 razvala 2.1.2.
 razvevekati 3.2.6.
 rdalica, mrdalica 3.2.7.
 rende 5.2.4.17.
 rendesalo 5.2.4.1.
 rendisalo 5.2.4.1.
 rendisati 5.2.4.1.
 rendo pendo 5.2.4.17.
 rene, rene 5.2.4.1.
 rengetati se 5.2.4.1.
 repaš 2.2.1.4.
 repić 2.2.2.
 repovati 2.2.1.4.
 repue 2.2.1.1.
 repuje 1.4.2.
 repušiti se 2.2.1.4.
 rezendalo 5.2.4.1.
 rezendati 5.2.4.1.
 rezu po rezu 5.2.3.8.
 režanj vina 5.2.5.3.
 riči i veriči 5.2.3.8.
 rikan 3.3.1.
 ritegredac 3.3.5.1.
 rize i parize 5.2.3.8.
 rkalo 2.1.2.
 robura, dva 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 rodu, na neodu 5.2.6.1.
 rodu 5.2.6.2.
 rogača, dva 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 rogat čobanin 1.7.3., 1.7.4.
 rogati 2.2.1.1.
 rogatica 1.7.3.
 rogatice 5.2.4.3.
 rogatla, dva 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 rogljac 5.2.5.2.2.
 rogljice 5.2.4.3.
 rogodica 5.2.4.3.
 rogole 2.2.1.1.
 rogoliti 2.2.1.4.
 rogoljala, dva 2.2.1.1.
 rogoljalo 2.2.1.4.
 rogoljice 5.2.4.3.
 rogonja 1.7.3.
 rogopelja 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 rogotala, dva 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 rogotati 2.2.1.4.
 rogoti 2.2.1.1.
 rogotulj 2.2.1.4.
 rogotulji 2.2.1.1.
 rogovati 2.2.1.4.
 rogue 2.2.1.1.
 rogulj 2.2.1.4.
 rogulja, dva 2.2.1.1.
 roguljati 2.2.1.4.
 roguljice 5.2.4.3.
 Rogušan 1.7.3.
 rogušica 1.7.3.
 rogušiti se 2.2.1.4.
 rogutala, dva 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 ropot 2.1.2.
 rospija 5.2.1.

- rudinati se 2.3., 5.2.4.1.
 rudinke 5.2.4.1., 2.3.
 rumbe, dumbe 2.2.2.
 rumendati 5.2.4.1.
 rumendilo 5.2.4.1.
 Rumenko 1.7.5.2.
 rumeša 1.7.5.2.
 rundov 5.2.1.1.
 rundulja 5.2.1.1.
 runjava glavica 2.1.1.
 runjavica 5.2.4.9.
 rupa 2.1.2.
 rusa 5.2.2.3.
 rusiçi 5.2.2.3.
- sad 5.1.10.
 sag 5.1.10.
 sag sala, maksuz sala 7.1.3.
 sajkan 2.4.
 sakan 2.4.
 sakiselo nakiselo 7.1.3.
 sala masala 7.1.3.
 sala mazala 7.1.3.
 sala sasala 7.1.3.
 sala salaksala 7.1.3.
 sala i masla 7.1.3.
 salamaleç 2.2.2.
 sam, neposlan 5.2.5.1.4.
 sam se Bog çudi 3.3.6.2.
 sama 5.2.5.1.6.
 samagan 5.2.5.1.6.
 samagija 5.2.5.1.6.
 samandršiste 2.2.1.2.
 samantija 5.2.4.20.
 samovila vila 5.2.3.18.
 sandariš 7.1.4.
 sandulov 2.11.1.
 sandžakati se 5.2.4.1.
 sandžakuše 5.2.4.1.
 sapota 2.1.2., 2.1.9.
 saskala i maskala 7.1.3.
 Sauk 5.1.4.
 saverçiç 5.2.2.1.
 saverica 5.2.2.1., 5.2.3.28.
 Savr 5.1.4.
 secalo 2.1.2.
 sedam sika jasika 3.3.5.2.
 sedefli panj 2.7.
 sedi na zasedi 3.1.6., 5.2.4.22.
 sedmorodakvo 3.3.5.2.
 seketiçi 5.2.4.5.
 sekirçe, maljurçe 5.2.3.1.
 sekolije 5.2.4.5.
 sekuliçi 5.2.4.5.
 sekutiçi 5.2.4.5.
 senderika 2.9.1.
 sendo pendo 5.2.4.17.
 senj 4.1.
 senj na senju 5.2.4.23.
 senje 4.1.
 senka senderika 2.9.1.
 sestra lenja 2.6.
 sestra petla 3.3.4.5.
 sestrica 2.10.2.
 sevan sevanoga konja 5.2.4.23.
- seven na sevenu 5.2.4.23.
 sevenduka 5.2.4.23.
 sevo sjedi, sevu gradi 5.2.4.24.
 sgrçeno, izmuçeno 5.2.7.1.
 siba baba 5.2.3.10.
 siba biba 5.2.3.10.
 siba viba 5.2.3.10.
 sica Senica 5.2.4.30.
 sij luk 4.
 sikirica bikirica 5.2.3.1.
 sikirica maðarica 5.2.3.1.
 sikirica maðzarica 5.2.3.1.
 sikirica makazica 5.2.3.1.
 sikirica maljurica 5.2.3.1.
 sikirica mamarija 5.2.3.1.
 sikirica, panjurica 5.2.3.1.
 sikirica šamarica 5.2.3.1.
 sikotiçi 5.2.4.5.
 sikoviçi 5.2.4.5.
 siminsija 5.2.4.20.
 simsilov 2.11.1.
 sindžika 3.3.7.2.
 single, mingie 5.2.3.23.
 sinica masnica 5.2.4.30.
 sipilo 2.1.2.
 sira i masla 7.1.3.
 sistene vistene 5.2.3.3.1.
 sisun bisun 5.2.3.10.
 sitko i vitko 5.2.3.10.
 sitno vitno 5.2.3.10.
 sito vito 5.2.3.10.
 sito, mito, stanovito 5.2.3.10.
 siva viba 5.2.3.10.
 sjek sjek 3.1.1.
 sjekirica oštrilica 5.2.3.1.
 sjekotiçi 5.2.4.5.
 sjekutiçi 5.2.4.5.
 skac skac 3.1.1.
 skakla 2.6.
 skakuša 5.2.4.21.
 skangala, četiri 2.2.2.
 skirica mikirica 5.2.3.1.
 skiricu, sikiricu 5.2.3.1.
 skoçim 3.2.5.
 skoçiše skoçiloviçi 5.2.4.8.
 skoka 2.6.
 skokna 2.6.
 skrinjiçica binjiçica 5.2.3.27.
 skukulja 3.2.5.
 skukuljeçi 3.2.5.
 skukulježi 3.2.5.
 skukuljuçi 3.2.5.
 skvrçe 3.2.4.
 slijepaca 7.2.1.
 slinavçiçi 2.1.1.
 smederova bana 2.8.
 smirureno 3.2.6.
 smokna 2.6.
 smrçko 2.1.2., 2.1.9.
 smrdajlija kralja 2.8.
 smrdaljevo polje 2.8.
 smrdanovu kuçu 2.8.
 smrdelja vrata 2.8.
 smrdeljeva vrata 2.8.
 smrdeljeve dvore 2.8.
 smrdeža banu 2.8.
 smrdljiva vrata 2.8.

- smrkalo 4.1.
 smuk smuk 3.1.1.
 sokolice 5.2.4.3.
 solar i rusar 5.2.2.3.
 sopot 2.1.2., 2.1.9.
 Sopot 2.1.2.
 sopota 2.1.2., 2.1.9., 2.9.1.
 sotitelj 2.2.1.1.
 sovelja 5.2.4.30.
 sprpe 3.2.4.
 srebrni ibričić 5.2.2.1., 5.2.3.28.
 srebrnica 5.2.2.1., 5.2.3.28.
 stahor 7.2.2.
 stamen 7.2.2.
 stan devetan 3.3.6.5., 5.2.3.8.
 stanarica 5.2.2.1., 5.2.3.28.
 Stanko 6.6.
 stap 2.2.2.
 starčić 2.2.2.
 stavarčić 5.2.2.1.
 stavarica 5.2.2.1.
 stavarica 5.2.3.28.
 stepem 3.2.4.
 stepnem 3.2.4.
 stidni gosti 2.9.1.
 stočići 2.1.1., 2.1.9.
 Stoj, Stoja i Ostoja 6.5.
 strah 7.2.2.
 strainje 2.5.
 Straor 7.2.2.
 strava 5.2.2.3.
 stravčići 5.2.2.3.
 stravor/stra(h)or 7.2.2.
 strigaljke 2.2.1.1.
 strižak bričak 5.2.3.25.
 strizica 3.3.7.3.
 strmina 2.1.2.
 stupa 5.2.4.21.
 Sučko 6.6., 7.1.3.
 sugarčica 2.3.
 suk sukuće 5.2.4.6.
 suk sukće 5.2.4.6.
 sukće bukće 5.2.4.6.
 sule 2.2.1.2.
 sumbulov 2.11.1.
 sundulov 2.11.1.
 supečen-čelo 7.1.4.
 supilo 2.1.2.
 supurčica 2.3.
 supurija 2.1.2.
 sur suronja 5.2.4.28.
 suruntija 5.2.4.20.
 suruntija 5.2.4.20.
 susle 2.2.1.2.
 sušim bušim 5.2.3.24.
 svasala, masala 7.1.3.
 sveruga' 3.2.4.
 sviba vrba 5.2.3.10.
 sviba, viba 5.2.3.10.
 svijetlica ban 2.7.
 svirala 2.1.2.
 svitelj, kositelj 5.2.3.3.2.
 svraka sedmorokraka 3.3.5.1.
 svraka sedmokraka 3.3.5.1.
 svratala 7.1.3.
 ša oganj, pa oganj 6.3.
 ša ugljen ba ugljen 6.3.
 šaga, maga 3.1.5.
 šagla magla 2.9.2.
 šajakača 2.9.1.
 šajale šotke 5.2.4.4.
 šaka maka 5.2.3.12.
 šaka baka 6.1.
 šakter, bakter 5.2.3.25.
 šala, šop na te lop 4.3.
 šanato, banato 5.2.3.16.
 šanato, branato 5.2.3.16.
 šandalo 5.2.4.17.
 šandalov 2.11.1.
 šanjato, baljato 5.2.3.16.
 šanjato, banjato 5.2.3.16.
 šantija mantija 5.2.3.12.
 šaoganj, paoganj 6.3.
 šaprti 3.2.9.
 šaputa 3.2.9.
 šara buka 5.2.3.12.
 šara vara 5.2.3.12.
 Sara Mara 5.2.3.25.
 šarabaće skače 5.2.4.15.
 šaraleta bule 7.1.2.
 šare bure 7.1.2.
 šareno, vezeno 5.2.5.1.5.2.
 šareno mareno 5.2.5.1.5.2.
 šareno šarkičeno 5.2.3.3.2.
 šargizda 0.
 Šarko Marko 5.2.3.25.
 šaš deveterošaš 3.3.6.1.
 šasganj, pasganj 6.3.
 šatka patka 5.2.3.25.
 šatlan, batlan 6.1.
 šatra batra 5.2.3.12.
 šavrdalo šavrda 5.2.4.15.
 šeće peće 2.9.2.
 šegavac, magarac 2.9.2.
 šeglje, peglje 2.9.2.
 šegrt 3.2.9.
 šegrti 3.2.9.
 šejinbejin 5.2.3.25.
 šek, šek 3.1.1., 3.2.
 šeke-beke 5.1.8.
 šekle, pekle 2.9.2.
 šekli pekli arampiri 2.9.2.
 šeklje peklje 2.9.2., 3.2.9.
 šemešlika 5.2.1.5.
 šendalo, pendalo 5.2.4.17.
 šendam, pendam 5.2.4.17.
 šengalo, pengalo 5.2.4.17.
 šentalo, pentalo 5.2.4.17.
 šepali 2.1.2., 2.1.9.
 šepetlji, na petlji 3.2.9.
 šeprtli 3.2.9.
 šeprtlji, na prtini 3.2.9.
 šeptalo, kleptalo 2.9.1.
 Sereg-bereg 5.2.3.25.
 šeremet 1.6.1.
 šeremet kmet 5.2.4.16.
 šeremet met 5.2.4.16.
 šeremeta kmeta 5.2.4.16.
 šerje perje 5.2.3.13.
 šestorence 2.2.2., 3.3.3.
 šeta šetka 5.2.4.4.
 šetale su šetalice 5.2.4.18.

- šetar, Petar, kokošar 5.2.3.25.
 šetka 5.2.4.16.
 šetko 5.2.4.16.
 šetlja petlja 0., 2.9.2.
 šetljalo-petljalo 5.2.4.17.
 šetlje petlje 2.9.2.
 šetlji petlji 2.9.2.
 šetlje potlje 2.9.2.
 šib šibonja 3.3.7.3.
 šiba i sipa i vrba 5.2.3.10.
 šibe vibe 5.2.3.10.
 šibica vibica 5.2.3.10.
 šibice šibe 5.2.5.1.7.
 šiblje vible 5.2.3.10.
 šiblji, viblji 5.2.3.10.
 šibuklan, šibuklija 5.2.5.1.6.
 šibum šibovala 5.2.4.18.
 šic, mic 3.1.5.
 šica 2.2.1.1.
 šigic, migic 5.2.3.23.
 šigica, migica 5.2.3.23.
 šiglac-miglac 2.9.2.
 šigrčko 5.2.5.1.6.
 šigu migu 5.2.3.25.
 šija 2.5.
 šija vija 5.2.3.25.
 šijačići 5.2.2.4.
 šijak Mata 5.2.2.4.
 šijakinja 5.2.2.4.
 šik 2.2.1.1.
 šik bik 5.2.3.12., 5.2.3.19.
 šike bike 5.2.2.2.
 šikli šikom šiklisato 5.2.4.7.
 šikmik 2.9.2.
 šikljava 2.1.2.
 šikonja bikonja 5.2.3.19.
 šilibići 2.12.
 šiličić 5.2.3.25.
 šilidžija šiće 5.2.4.15.
 šilo 5.2.3.18.
 šilobadalo 5.2.3.18.
 šilo bodilo 5.2.3.18.
 šilo borilo 5.2.3.18.
 šilo mašilo 5.2.3.9.
 šilo, motovilo 5.2.3.18.
 šilo vilo motovilo 5.2.3.18.
 šilo, vilo 5.2.3.18.
 šiltić 5.2.3.25.
 šilj milj 2.9.2.
 šilji pi 2.9.2.
 šiljina piljina 1.4.4.2.
 šiljina miljina 5.2.3.14.
 šimširov 2.11.1.
 šindelija 5.2.5.1.8.
 šindeset 5.2.5.1.8.
 šindrika 3.3.7.2.
 šinje minje 2.9.2.
 šinkoliko 5.2.5.1.8.
 šipila, bipila 5.2.3.10.
 šipile vile 7.1.2.
 šipilići 2.12.
 šipilo pipilo 4.2.
 šipka vipka 5.2.3.10.
 širokajka 2.9.2.
 šišak, brijak 5.2.3.25.
 šišakinja, brijakinja 5.2.3.25.
 šiško, miško 2.1.1.
 šištara, mištara 5.2.3.3.1.
 šitaroš varoš 5.2.3.2.
 šiven na šiveno šivenu 1.4.3., 5.2.4.23.
 šklec 5.2.4.23.
 šklobue 2.2.1.1.
 šklocnu klocara 5.2.4.12.
 šklopuje 2.2.1.1.
 škljocnu škljocara 5.2.4.12.
 škrinjica binjica 5.2.3.27.
 škrinja vinja 5.2.3.27.
 škrinjica, vinjica 5.2.3.27.
 šlec 5.2.4.23.
 šlobuje 2.2.1.1.
 šmokljan dokljan 5.2.3.2.
 šmrk 2.1.2., 2.1.9.
 šmrka 2.1.2., 2.1.9.
 šmrkalo 2.1.9.
 šmrkalo 2.1.2.
 šmrketalo 2.1.2., 2.1.9.
 šmrknjačići 2.1.1., 2.1.9.
 šmrktalo 2.1.2., 2.1.9.
 šmuc 3.1.1.
 šoala šotka 5.2.4.4.
 šoganj, baoganj 6.3.
 šogro pogro 5.2.3.18.
 Sokac, bokac 5.2.3.25.
 šopot 2.1.2., 2.1.9.
 šopota 2.1.2., 2.1.9.
 šoprti 3.2.9.
 šotala šotka 5.2.4.4.
 šovelja 5.2.4.30.
 špica 2.10.1.
 šrtlji, šeprtlji 3.2.9.
 Sta mije? 5.1.10.
 štaglac, maglac 5.2.5.2.2.
 štaglavac, maglavac 5.2.5.2.2.
 štap debeljak 3.3.6.5., 5.2.3.8.
 štap zarezat 5.2.3.8.
 štica 2.10.1., 5.1.7.
 štomac 5.1.7.
 štomica 5.1.7.
 štrk 3.2.1.
 štrlji šeprtlji 3.2.9.
 štrpčeu 2.2.1.1.
 štrpetanca, četiri 2.2.1.1.
 šuć puć 3.1.5., 5.2.4.16.
 šuć buć 3.1.5.
 šuća 2.6.
 šućur bućur 5.2.3.24.
 šućurev 2.11.1.
 šućurov 2.11.1.
 šuka buka 5.2.3.12.
 šukada, bukada 6.2.
 šukće, pukće 5.2.4.6.
 šukodar, bukodar 6.2.
 šuligost 2.9.1.
 šum, šum 3.1.1.
 šum šum šumica 2.1.2.
 šum šumj 5.2.4.18.
 šum šumiće 5.2.4.6.
 šuma šumina 2.1.2.
 šuma šumara 2.1.2.
 šumarac 2.1.1.
 šumeralo i oralo 4.3.
 šumica 2.1.2.
 šumšuleja 2.2.2.
 šumula-tumula 1.4.3.

šupeta 3.2.10., 3.2.11.
 šuplje gvožđe 2.3.
 šura bura 2.9.1.
 šuri puri 5.2.3.25.
 šurilo, purilo 4.3.
 šurilo, burilo 6.1.
 šuša i maruša 1.4.3., 5.2.3.9.
 šušilo 5.2.3.24.
 šušin do šušina 5.2.3.24.
 šušin do šušin 5.2.3.24.
 šušter, gušter 5.2.4.6.
 šušubač 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 šušubača 5.2.1.1., 5.2.4.1.
 šušubati 5.2.4.1.
 šušumara 2.9.1.
 šutelj 2.6.
 šutonja 2.6.
 šuvari 3.2.10., 3.2.11.
 švagalo, bagalo 5.2.5.2.2.
 šviga, švaga 3.1.5.
 švugati se 3.3.6.3.

tabari 3.2.10., 3.2.11.
 taga, vaga 3.1.5.
 Tajto, majto 7.2.3.
 tak domatak 3.3.6.5., 5.2.3.8.
 tak devetak 3.3.6.5., 5.2.3.8.
 taka 2.4.
 takalj 2.9.1.
 tala-la, ti-li-li 3.1.2.
 talaj 5.2.3.28.
 talambar 3.1.4.
 Talambasi 5.2.2.2.
 taloš 5.2.3.28.
 tambulov 2.11.1.
 tamburov 2.11.1.
 tarmčiću, taramčiću 1.4.3.
 tamo kuju dvanazenci 1.4.4.2.
 tan 5.1.7.
 tanato, tabanato 5.2.3.16.
 tanburov 2.11.1.
 tanculja kovanculja 5.2.3.31.
 tandara mandara 5.2.3.23.
 tandari 3.2.10., 3.2.11.
 tandari guske 7.1.4.
 tandavilje 5.2.5.1.7.
 tandibur 2.2.2.
 tandr 3.1.4.
 tanjičica, vinjičica 5.2.3.27.
 tanjičica, višnjičica 5.2.3.27.
 tankosava 5.2.1.4.
 tankuša 5.2.1.4.
 tano 5.1.7.
 tape! tape! 2.2.1.2.
 tara, tara 3.1.2.
 tarakalo 2.9.1.
 taralaj, taralaj 3.1.2.
 taralam, taralam 3.1.2.
 taralin, taralin 3.1.2.
 tarantići tara 5.1.1.
 tarara, tarara 3.1.2.
 tartan 5.2.1.4.
 tartanjica 5.2.1.4.
 tataran guska 7.1.4.
 tatarin, tatarin 3.1.2.
 tatarin guska 7.1.4.

tatarin polje 7.1.4.
 tataroš varoš 5.2.3.2.
 tataroza na oroza 1.4.4.2.
 tato 2.10.1.
 tavno neva u tavnoj 5.2.4.24.
 te dura ti na kara 4.2.
 tebekalo 5.2.3.28.
 tebekuša 5.2.2.1., 5.2.3.28.
 tebeščić 5.2.2.1.
 tegar 4.4.
 tegara 3.3.4.7.
 tek, tek 3.1.1., 3.2.
 tela vela 5.2.3.11.
 tele tele leleće 3.2.1.
 tele tele leleće 3.2.1.
 tele teleće 3.2.1.
 telelelej, telelelej 3.1.2.
 temeza 3.2.8.
 teneod 2.9.1.
 teneoda 2.9.1.
 tenerija 5.2.4.20.
 teprtlji, šeprtlji 3.2.9.
 terem tet 5.2.4.16.
 terziguz 5.2.4.17.
 tes, tes 3.1.1.
 tetiman 2.9.1.
 tevteroz 5.2.5.2.4.
 ti 5.2.5.1.6.
 ti ga ja 5.1.6.
 ti ga ti 5.1.6.
 ti mi tiga 5.2.5.1.6.
 ti mi vaga 5.2.5.1.6.
 ti-uka 1.4.2.
 tica 2.10.1.
 tić prilipić 5.2.3.7.
 tić pritić 5.2.3.7.
 tići jegibići 1.4.4.2.
 tiga ja, tiga ti 5.1.6., 5.2.3.28.
 tikva 2.10.1.
 Tiler 3.3.6.2.
 tilitin guske 7.1.4.
 tinda 5.2.3.28.
 tiničice, viničice 5.2.3.27.
 tintilin 1.6.1.
 tintin guske 7.1.4.
 tintirić 5.2.2.1
 tintirići 2.12.
 tintirika 5.2.2.1., 5.2.3.28.
 tinjičica viničica 5.2.3.27.
 tirin-guska 7.1.4.
 tirinčica 7.1.4.
 tiringuske 7.1.4.
 tirintika 2.9.1.
 tiritin-guske 0., 7.1.4.
 tiska liska 5.2.3.11.
 tiskoh 3.2.2.
 tisle misle 2.9.1., 5.2.4.17.
 tislj, misli 2.9.1., 2.9.2.
 tismuto, vismuto 3.2.6., 5.2.3.10.
 tistene vistene 5.2.3.3.1.
 tisto, bisto 5.2.3.10.
 titaroš varoš 5.2.3.2.
 titer, pa titer 5.2.3.3.3.
 titerov 2.11.1.
 titirin-guske 7.1.4.
 titiringe 7.1.4.
 Titoš 5.2.3.2.

- titoš varoš 5.2.3.2.
 Todora 3.1.3.
 todora, todora 3.1.3.
 todore, todore 3.1.2.
 todori, todori 3.1.2.
 Todoric, Todoric 3.1.2.
 todorić, todorić 3.1.2.
 Todorić, Todorić 3.1.3.
 todorin, todorin 3.1.2.
 todoriš, todoriš 3.1.3.
 todorište 2.9.2.
 tolaš 2.5.
 topos 2.1.2.
 torbovac 5.2.5.2.2.
 toro-lo, to-ro-lo 3.1.2.
 toroman 5.2.3.26.
 toroš 2.5.
 Toza voza 6.6.
 tr ga ti 5.1.6.
 tr ga ja 5.1.6.
 tragovi 2.10.1.
 trakolići trakole 5.2.4.9.
 trakovi 2.10.1.
 trakule 2.10.1.
 trbari 3.2.10., 3.2.11.
 trči, trči trčuljak 1.4.4.2., 5.2.4.9.
 trči trčuljka 5.2.4.9.
 trčulj 5.2.4.9.
 trčulj trči 5.2.4.9.
 trčuljak 0., 1.6.1., 5.2.4.9.
 trčuljak trčulji 5.2.4.9.
 trčuljca 5.2.4.9.
 trčuljka 5.2.4.9.
 trdećin bedećin 2.9.2.
 tres i kurdes 5.2.4.17.
 treska 2.3.
 treskavica treska 5.2.4.18.
 tresku da 3.2.8.
 tri brda 3.3.4.6.
 tridevet kožušin 3.3.7.1.
 trista trisuta 5.2.3.10.
 trista tari zakantari 4.6.
 trka trči 5.2.7.1.
 trkaljke 2.2.1.1.
 trkitelj 2.2.1.1.
 trklja 3.2.9.
 trkom trči trkalica 5.2.4.7.
 trkom trčko trkoli 5.2.4.7.
 trn trčalo 5.2.7.1.
 trn trčilo 5.2.3.20., 5.2.7.1.
 trn trči 5.2.7.1.
 trnom trnovala 5.2.4.18.
 trobalad 5.2.5.2.2.
 trobukva 5.2.3.6.
 trogloš, varoš 5.2.3.2.
 trojanjci 2.2.4., 3.3.3.
 trolijeska 0.
 trolipa 5.2.3.6.
 trompete lubende 2.10.1.
 tronjci 2.2.4., 3.3.3.
 trstikov 2.11.1.
 trubarda 2.10.1.
 trubende 2.10.1.
 trudakvica mrdakvica 2.9.2.
 trumbeta (trumbeke) 2.10.1.
 truo panj 2.7.
 trup trup 2.2.1.1.
 trup trup 1.4.2., 2.2.5.
 trupčić, lupčić 5.2.4.30.
 Trutko kapetane 2.7.
 tuc tuc 3.1.1.
 tuđišu 5.2.5.2.3.
 tujna 2.9.1.
 tukotići 5.2.4.5.
 tulbenta 2.10.1.
 tuleće i leleće 3.2.1.
 tuleće, leleće 3.2.1.
 tuleode 2.9.1.
 tumbak 2.10.1.
 tumbalce zvalce 2.1.1, 2.1.9.
 tumbas 2.10.1., 3.1.1.
 tumbasovi 2.10.1.
 tumbek 2.10.1.
 tumbule 2.10.1.
 tumbulov 2.11.1.
 tun grčila 5.2.7.1.
 tun tučila 5.2.7.1.
 tun tučilo 5.2.7.1.
 tundrc 2.3., 5.2.4.1.
 tunjak 2.9.1.
 tunjevare 2.9.1.
 tuntulov 2.11.1.
 tunturov 3.2.
 Tunturov 2.11.1.
 tupalo 5.2.4.1.
 tupengele 7.1.4.
 tur baba 5.2.4.21.
 turbilica 5.2.3.26.
 Turčin tuži 3.3.7.3.
 turko-miščić 5.2.5.2.1.
 turkomiš 5.2.5.2.1.
 turli far 2.12.
 turska rukavica 5.2.3.8.
 turudan 5.2.3.26.
 tuš, tovaruš 5.2.5.1.6.
 tut 3.1.5.
 tuta 3.1.5.
 tuto 3.1.5.
 tutrak 2.9.1.
 tutrubin-guske 7.1.4.
 tutunjača 2.9.1.
 tužibaba jeca 5.2.3.25.
 tužibaba resa 5.2.3.25.
 u šišin do šušin 5.2.3.24.
 učumija 2.3.
 udri de 3.2.8.
 udriše udrilovići 1.4.3., 5.2.4.8.
 ugar čoban 1.7.3., 1.7.4.
 ugorčići 5.2.2.1.
 ugorkinja 5.2.2.1.
 ugrci 5.2.2.1.
 ugrčica 5.2.2.1., 5.2.3.28.
 ugrčići 5.2.2.1.
 ugrkinja 5.2.2.1.
 umišti 3.2.4.
 ukladušti 3.2.4.
 ulaža 5.2.3.28.
 ule 2.2.1.2., 2.2.1.4.
 umet metla 2.9.1.
 uročica 5.2.1.
 urok 5.2.1.
 Usa i Peka 7.2.1.

- uščuli čule 5.2.5.3.
 ustančiči 2.1.1., 2.1.9.
 ustavčiči 2.1.1., 2.1.9.
 ustočiči 0., 1.4.2., 2.1.1., 2.1.9.
 usuka' 3.2.4.
 utovilo vilo 5.2.3.18.
 uvala 2.2.1.2., 2.2.1.4.
 uzengi bengi 5.2.3.30.
- vaj, vaj 3.1.6.
 vakarada jeste nada 4.2.
 valende 2.10.1.
 var varosan 5.2.4.25.
 var varosano 5.2.4.25.
 varda 1.6.2., 3.2.8.
 vasak pasak 5.2.3.17.
 vašar-pazar 5.2.3.2.
 vavulje 2.2.1.2.
 vazdrkamlija 2.2.1.2.
 vazli-trave 2.9.1.
 vedri, vedri vedrilo 6.8.
 Vejo 5.1.7.
 Vema 2.9.1.
 Venčarada 2.9.1.
 ver 5.2.5.1.5.1.
 ver vezano, ver pisano 5.2.5.1.5.2., 5.2.7.3.
 ver veze 5.2.4.24.
 ver vezeno 5.2.5.1.5.1.
 ver pisano 5.2.5.1.5.1., 5.2.7.3.
 veretica 2.2.2.
 verh Ogulina 2.9.2.
 vertoli 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 vertulja, dva 2.2.1.1.
 Vesa 6.6.
 vetriguza 2.2.1.1.
 vez vezla 5.2.3.33.
 vez veze 5.2.4.24.
 vezirka, dva 2.2.2.
 vičak 1.6.2.
 viče 3.2.1.
 vička 1.6.2.
 vidak 3.3.4.3.
 vidalo 2.1.2.
 videlo 2.1.2.
 vidoviči 3.3.4.3.
 vigoli 2.12.
 vija vitka 5.2.4.4.
 vijala vitka 5.2.4.4.
 vijale se vijalice 5.2.4.3.
 vijalice 5.2.4.1., 5.2.4.3.
 vijanice 5.2.4.3.
 vijavice 5.2.4.3.
 vijenica 5.2.4.3.
 vijesi vijesuljak 5.2.4.9.
 Vijodu gradu 5.2.4.8.
 vijule 2.2.1.2.
 vijuljice 5.2.4.3.
 vijuljice 5.2.4.3.
 vikokokol 5.2.3.27.
 vilan 5.2.1.3.
 vilanice 5.2.4.3.
 vilanice 5.2.4.3.
 Vilindar 2.9.1.
 Vilipčiči 2.12.
 Vilipova deca 2.12.
 vilo 0., 5.2.3.18.
- vinica krinjica 5.2.3.27.
 vinjkokoš 5.2.3.27.
 vinkokoš 5.2.3.27.
 vinograd 2.1.2.
 vintikos 5.2.3.27.
 viole 2.2.1.2.
 vior Kositer 5.2.3.3.2.
 vir na vir 5.2.4.26.
 vir viraj 5.2.4.26.
 vir viraja, dub dubaja 5.2.4.26.
 vir viraje 5.2.4.26.
 vir viri 5.2.4.26.
 vir virija 5.2.4.26.
 vir viroko 5.2.4.26.
 vir virosan 5.2.4.25.
 virviric 5.2.4.26.
 vis visi 5.2.4.9.
 vis visonja 5.2.4.27.
 visa visi 5.2.4.9.
 visa visi 5.2.4.9.
 visa 5.2.4.9.
 visa visi 5.2.4.9.
 visalica 5.2.4.9.
 visanka 5.2.4.9.
 visel 5.2.4.9.
 viser visi 5.2.4.9.
 visi visa 5.2.4.9.
 visi visi visiter 5.2.4.9.
 visi, visi, visalica 5.2.4.9.
 visi, visi visjelica 5.2.4.9.
 visi, visi visuljak 1.4.4.2., 5.2.4.9.
 visi visinka 5.2.4.9.
 visi visuljka 5.2.4.9.
 visila je visilka 5.2.4.9.
 visilica 5.2.4.9.
 visilka 5.2.4.9.
 visinka 5.2.4.9.
 visjela je visjelica 5.2.4.9.
 Viški petka i rešetka 2.1.1.
 visolici visole 5.2.4.9.
 visulj visi 5.2.4.9.
 visulja visi 5.2.4.9.
 visuljak visi 0., 5.2.4.9.
 visuljca visi 5.2.4.9.
 visuljčica visi 5.2.4.9.
 visuljica visi 5.2.4.9.
 visuljka 5.2.4.9.
 vita vitana 5.2.4.29.
 vita savita 5.2.3.10.
 vitala vitka 5.2.4.4.
 viti kos 5.2.3.27.
 vittikos 5.2.3.27.
 vitka sitka 5.2.3.10.
 vitke vijale 5.2.4.4.
 vitko i povitko 5.2.3.10.
 Vitko 5.2.1.3.
 Vitkovic 5.2.1.3.
 vito navito 5.2.3.10.
 vito, previto 5.2.3.10.
 vito privito 5.2.3.10.
 vitokos 5.2.3.27.
 vivulje 2.2.1.2.
 vjesuljak 5.2.4.9.
 vlaka 2.1.1.
 vozi na devet lozi 3.3.6.2.
 vozirkala, dva 2.2.2.
 vrancika 2.9.1.

- vrani golubak 5.2.3.27.
 vrano vrčilo 5.2.7.1.
 vrano-vranilo 5.2.7.1.
 vrata smrdljivana 2.8.
 vrc, vrc 3.1.1.
 vrc, trc 3.1.5.
 vrculja 2.2.1.1.
 vrdalica, mrdalica 3.2.7.
 vrdelja 1.6.2., 3.2.8.
 vrkekelj 2.2.1.1.
 vmdalec 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 vrnjelja, dva 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 vršič, karašič 5.2.3.28.
 vrteljan 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 vrtič 2.2.1.1.
 vrtiguza 2.2.1.1.
 vrto 2.4.
 vrtukalo 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 vrva rosa 5.2.4.25.
 vrvore trtore 2.10.1.
 vuc', vuc' 3.1.1.
 vuciprnja 5.2.4.21.
 Vučko 6.6.
 vukaju, dva kasa putom 5.2.5.3.
 vukati 1.4.2.
 vukolići 5.2.4.5.
 vukolije 5.2.4.5.
 vukotiči vuku 1.4.3., 5.2.4.5.
 vukovići 5.2.4.5.
 vurda 3.2.8.
 vurdelja 3.2.8.
 vurdi ja 3.2.8.
- za kantari vari 4.6.
 za midros kos 4.6.
 za mumure 4.5.
 za neni 4.6.
 za pepetle 4.5.
 za pet petljati 3.2.6.
 za revetle 4.5.
 za škeri peri 4.6.
 za tature 4.5.
 za vez vezati 3.2.6.
 za-mušćero pero 4.6.
 zabubnjaše bubnji 4.3.
 zabuburiti (zabubureno) 3.2.6., 5.2.7.1.
 zabalješkulje 3.2.5.
 zabalješkulje 3.2.5.
 zacici zapupu 4.6.
 zacrkoh 5.2.7.1.
 zacudac 1.4.4.2., 5.1.3.
 zacvrkoh 4.6.
 začačka se začačkoljac 5.2.4.10.
 začaknut 2.3.6.
 začut čutu 5.2.4.24.
 zadesetati (zadesetano) 3.2.6., 3.3.6.6.
 zadesetiti (zadeseceno) 3.2.6., 3.3.6.6.
 zadevetiti (zadeveceno) 3.2.6., 3.3.6.6.
 zadevetati (zadevetano) 3.2.6., 3.3.6.6.
 zađavuriti 4.5.
 zafrkač 2.2.1.1.
 zagalica 0., 2.9.2.
 zagare 2.9.2.
 zagarica 2.9.2.
 zagarnica 2.9.2.
 zagorčići 5.2.2.3.
- zagorenik 2.9.2.
 zagorka 5.2.2.3.
 zagrabulje 3.2.5.
 zagrebanje 3.2.5.
 zagrgukljala 5.2.7.1.
 zagrguriti 3.2.6.
 zahrdati 3.2.7.
 zaištari piri 4.6.
 zaišterah pera 4.6., 5.2.7.1.
 zaišteri veri 4.6.
 zaištiri piri 4.6.
 zajarebičih 3.2.2.
 zakantari vari 4.6.
 zakantarih jera 4.6., 5.2.7.1.
 zakatari tari 4.6.
 zaklekoh 3.2.2.
 zaklepalo 2.2.1.1.
 zaklinda 3.2.8.
 zaklokota klota 5.2.4.13.
 zakokori veri 4.6.
 zakokota kota 5.2.4.13.
 zakoveljati 5.2.4.1.
 zakreketa kreta 5.2.4.14.
 zakreta kreta 5.2.4.14.
 zakući 4.6.
 zakudiljati 5.2.4.1.
 zakudrac 5.1.3.
 zakukuljiti (zakukuljen) 3.2.6., 3.6.6.
 zakukuriti (zakukureno) 3.2.6., 5.2.7.1.
 zakunduriti 3.2.6.
 zakunti 4.6.
 zakuri 3.2.2.
 zalatara vara 4.6.
 zaleleka leka 5.2.4.13.
 zaleleta leta 5.2.4.14.
 zalepurih 3.2.2.
 zaleta leta 5.2.4.14.
 zalolota lota 5.2.4.13.
 zamaratah 3.2.2.
 zamigljiti 4.5.
 zamišmangal 4.6.
 zamrdati 3.2.7.
 zamrditi 3.2.7.
 zamrmuljeno 3.2.6.
 zamrmuriti 3.2.6.
 zamudrešće 4.6.
 zamumuljiti (zamumuljeno) 3.2.6., 3.3.6.6.,
 5.2.3.10.
 zamumureno 5.2.7.1.
 zamumuriti 3.2.6.
 zamunduriti 3.2.6.
 zanevoda 2.9.1.
 zaod 2.9.2.
 zapad 2.4.
 zapamti 4.6.
 zapari 3.2.2.
 zapendati 3.2.6., 3.2.8.
 zapenjga 3.2.8.
 zapepeceno 3.3.6.6.
 zapepekano 3.2.6.
 zapepeljeno 3.3.6.6.
 zapepetiti 3.2.6.
 zapetljati 3.2.6.
 zapući puću 5.2.4.14.
 zapukoh 4.6., 5.2.7.1.
 zapupu 4.6.
 zapupuljiti (zapupuljeno) 3.2.6.

- zapur puru 5.2.4.14.
 zardalo, zamrdalo 3.2.7.
 zardati 3.2.7.
 zaremetak 3.2.2.
 zaremetli petli 4.5.
 zaremetli peteli 4.5.
 zarepi više zgoda 5.2.5.3.
 zarorota rota 3.2.3., 5.2.4.13.
 zarorotah 3.2.2.
 zarorotak 3.2.2.
 zarorotih 3.2.2.
 zarota rota 5.2.4.13.
 zarozota 3.2.2.
 zašigli migli 4.5.
 zašigliji 4.5.
 zasunčići 5.2.2.3.
 zatiteljati 3.2.6.
 zatutnjaše tutnji 4.3.
 zatutuljiti (zatutuljeno) 3.2.6., 5.2.3.10.
 zatuturiti 3.2.6.
 zaucajti 3.2.4.
 zauhanca, dva 2.2.1.1.
 zavantari vari 4.6.
 zavarada 3.2.8.
 zavendati 3.2.6.
 zaverndec 2.2.1.4.
 zaverndec 2.2.1.1.
 zavertalj 2.2.1.1.
 zavevekano 3.2.6.
 zavijodaše vijode 5.2.4.8.
 zavilješkulje 3.2.5.
 zavirota rota 5.2.4.13.
 zavoljina 2.9.2.
 zavr 3.2.5.
 zavrđiti 3.2.7.
 zavrđać 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 zavrđaći 2.2.1.1.
 zavrmkari 4.6.
 zavrslja 3.2.5.
 zavrslje 3.2.5.
 zavrtac 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 zavrtalj 2.2.1.4.
 zavrtalo 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 zavrteti 2.2.1.4.
 zavrtiš 2.2.1.1., 2.2.1.4.
 zavrvezati 3.2.6.
 zavrz 3.2.5.
 zavrzane, povrzane 3.2.5.
 zavrzanje 3.2.5.
 zavrzulje 3.2.5.
 zavući vuću 5.2.4.14.
 zavruda 3.2.8.
 zborilo 2.1.2.
 zdesetiti 3.2.6.
 zdevetiti 3.2.6.
 zdravor 7.2.2.
 zečići 5.2.2.3.
 zečkinja 5.2.2.3.
 zelen duka 5.2.4.23.
 zelen zeka na zelenom 5.2.4.23.
 zelenbač bakće 5.2.4.15.
 zelenzuka 5.2.4.23.
 zentarija 5.2.4.20.
 zevalo 2.1.2., 2.1.9.
 zgnjetem 3.2.4.
 zgrčeno, mrčeno 5.2.3.20., 5.2.7.1.
 zgrčila 5.2.7.1.
 zrggukljati se 5.2.3.20., 5.2.7.1.
 zrgguriti 3.2.6.
 zrguljači 3.2.5.
 zid izidano 5.2.4.25.
 zid zidani 5.2.4.25.
 zid zidosano 5.2.4.25.
 zid zazidano 5.2.4.25.
 zijavčići 2.1.1., 2.1.9.
 zijevalce 2.1.1., 2.1.9.
 zijevaliči 2.1.1., 2.1.9.
 zijevaljičići 2.1.1., 2.1.9.
 zijjevavčići 2.1.1., 2.1.9.
 zlatan čoban 1.7.3.
 zlatni tić 5.2.3.27.
 zmmuriti 3.2.6.
 zovuti bati 4.5.
 zuka, zelen 5.2.4.23.
 zulumčar 2.1.2.
 zvečalica 5.2.3.1.
 zvona zvone 5.2.4.18.
 zvrčak 5.1.5.
 zvrk 5.2.3.8.
 žalitica 5.2.1.
 žalitin 5.2.1.
 žapunkari 4.6.
 ževrdan 2.7.
 ževrdanica 2.7.
 žgurca na žgurci 5.2.7.1.
 žigu na ožegu 6.8.
 žijavčići 2.1.1., 2.1.9.
 živa živuljica 1.4.3., 5.2.4.30.
 živala 5.2.4.30.
 živarici 5.2.4.31.
 živelja 5.2.4.30.
 živinče 5.2.4.30.
 živo 7.2.1.
 živo (živa) ti ga davam 7.2.1.
 živolence 5.2.4.30.
 živolići živole živu 5.2.4.31.
 živorčići 5.2.4.31.
 živorići 5.2.4.31.
 životići 5.2.4.31.
 živulence 5.2.4.30.
 živuljak 5.2.4.30.
 živuljanče 5.2.4.30.
 živuljica 5.2.4.30.
 živuljići živulje 5.2.4.31.
 žmigača, dva 2.2.1.1.
 žumbek 2.10.1.
 žutonja 1.7.5.2.
 žutuljica, pupuljica 5.2.3.29.
 beloruski
 бодаста 2.2.1.4.
 бодня, два 2.2.1.4.
 вярпель 2.2.1.4.
 главда 1.4.2.
 глядун 2.1.8.
 замахайла 2.2.1.4.
 žuczucha 5.2.1.
 žuk 5.2.1.
 ир 5.2.1.

приша 5.2.1.
 лятарки 2.1.8
 маргала 2.1.8., 2.1.9.
 махтар 2.2.1.4.
 мiгала 2.1.8., 2.1.9.
 мiргалки 2.1.8, 2.1.9.
 piuchajuc, dwa 2.2.1.2.
 pleszczyc, czatury 2.2.1.2.
 помахайла 2.2.1.4.
 равун 2.1.8.
 сапун 2.1.8., 2.1.9.
 сира, масла, сала 7.1.3.
 sluchajuc, dwa 2.2.1.2.
 слыкта 1.4.2.
 swiszczyc, siem sot 2.2.1.2.
 триполе 5.2.3.4.
 hledziac, dwa 2.2.1.2., 2.2.1.4.
 ходула 1.4.2.
 ур 5.2.1.
 уриша 5.2.1.
 szatawila, matawila 5.2.3.18.
 шмаргай 2.1.8

bugarski i makedonski

абълка 2.1.4.
 адардан 5.2.1.4.
 андалото-мандалото 5.2.4.17.
 анчета 2.2.3.
 ау, ау 3.1.6.
 баки, баки, бакичина 5.2.3.3.3.
 баки бакиша 5.2.3.3.3.
 барабанчета, четири 2.2.3.
 бахчийка 2.1.4.
 бегана 5.2.4.9.
 беридом 5.2.6.2.
 берокъшник 5.2.6.2.
 берокукник 5.2.6.2.
 богалинки 2.2.3.
 бор борило 5.2.4.26.
 бор боросан, боратога 5.2.4.26.
 буболета 2.2.3.
 бунар 2.1.5.
 бугуряка 2.2.3.
 бял белосано 5.2.4.25.
 вадидух 2.2.3.
 вадидушник 2.2.3.
 вар варосан 5.2.4.25.
 варосан 5.2.4.25., 5.2.4.26.
 вер везано пис писано писна 5.2.5.1.5.2.
 вер везено, вер писано, вер 5.2.5.1.5.2.
 вер везено, вер пишено 5.2.5.1.5.2.
 вивала 2.2.1.2.
 Вилип 2.12.
 виляпчани 2.12.
 Vikipinja 2.12.
 вир вирило 5.2.4.26.
 вир вири. дъба го ляска 5.2.4.26.
 вирове 2.1.4.
 виса 5.2.4.9.
 висале 5.2.4.9.
 висан 5.2.4.9.
 висн 5.2.4.9.
 висьо 5.2.4.9.

висла 5.2.4.9.
 висуле 5.2.4.9.
 висуленце 5.2.4.9.
 висулжя 5.2.4.9.
 висло 5.2.4.9.
 вит гайтан 2.1.4.
 вишуля 5.2.4.9.
 вия, вия виятици 5.2.4.3
 воденица со триесет и два камена 2.1.4.
 вонещеп 2.1.4.
 вървета 2.10.1.
 въртипух 2.2.3.

гайтана 2.1.4.
 гайтанка 2.1.4.
 Галичника града 2.8.
 гангала 2.2.2., 2.2.3.
 гаста горица 2.1.4.
 гаста ми гаста корийка 2.1.4.
 гледан 5.2.4.9.
 гледача, два 2.2.1.3., 2.2.1.4
 глеч гледжосано 5.2.4.25.
 голо бърдо 2.1.5.
 голубета 2.2.3.
 гор-горило 5.2.4.28.
 гора 2.1.4., 2.1.9.
 горица 2.1.4., 2.1.9.
 горичка 2.1.4., 2.1.9.
 град градосан 5.2.4.25.
 грък на чакрък 5.2.4.22.
 Гугу 5.2.3.29.
 гугува 5.2.3.29.
 Гургуле до гургуле 5.2.7.1.
 Гургуль до гургуль 5.2.7.1.
 густа гора 2.1.5.
 гърчко товаренце 5.2.5.1.6.
 гърчка товаричка 5.2.5.1.6.
 гъста гора 2.1.5.
 гъста, гъста корийка 2.1.4.
 гъста ми гъста горица 2.1.4.
 гъста ми гъста горичка 2.1.4.

дардан 5.2.1.4.
 Дарован 5.2.1.4.
 Дарованица 5.2.1.4.
 даруля 5.2.5.2.3.
 джаджалап 2.10.1.
 джунджуле 2.11.1.
 дзвездици 2.1.4.
 дзид варосан 5.2.4.25.
 дзиф дзифосан 5.2.4.25.
 дзиф дзифтосано 5.2.4.25.
 диви кози и диви овци 2.1.5.
 дракуле 2.10.1.
 друми на раздруми 5.2.3.8.
 дрян дрещи 5.2.4.8.
 дрян драсни 5.2.4.8.
 дукфе, две 2.1.5.
 духалца 2.1.4.
 днос дисосано 5.2.4.25.
 дъб дъби 5.2.4.26.
 дъска 2.10.1

еж бурда 2.1.4.
 еже, меже, тутун еже 5.1.10.
 еже, меже, тутумеже 5.1.10.
 елбет бет 5.2.4.16.

- жежико 5.2.6.2.
 жележе, мележе 5.2.3.24.
 жив жиливец 5.2.4.30.
 живалец 5.2.4.30.
 живине 5.2.4.30.
 живоланче 5.2.4.30.
 живоненце 5.2.4.30.
 живониче 5.2.4.30.
 живуле 5.2.4.30.
 живуленце 5.2.4.30.
 живулец 5.2.4.30.
 живуличка 5.2.4.30.
 живулине 5.2.4.30.
 живулия 5.2.4.30.
 живульче 5.2.4.30.
 живуне 5.2.4.30.
 живуринка 5.2.4.30.
 жилеже, милеже 5.2.3.24.
 жмъркаша, две 2.1.4., 2.1.9.
 жуваче 5.2.4.30.
 жувуле 5.2.4.30.
 жувульче 5.2.4.30.
 жуваљанче 5.2.4.30.
 жуо жуолче 5.2.4.30.
- зарцала, два 2.1.4.
 звездоброец 2.2.3.
 зезяло 2.1.4., 2.1.9.
 зид зидосано 5.2.4.25.
 зидосан 5.2.4.25.
 зијалка 2.1.5., 2.1.9.
 зијалче 2.1.4., 2.1.9.
 зъд зъдосан 5.2.4.25.
 зърцала, два 2.1.4.
- izvoга, два 2.1.4.
 изворче 2.1.4.
- јаже, паже 5.1.10.
 ježu 5.1.10.
- како лани 5.2.5.1.7.
 калакандерици 2.2.1.2.
 калаканье 2.2.1.2.
 Кальешмана града 2.8.
 камера 2.1.4.
 Kandavula 5.2.2.2.
 kandavulčići 5.2.2.2.
 кандалимо, мандалимо 5.2.4.17.
 кандалото-мандалото 5.2.4.17.
 кандилце, мандилце 5.2.4.17.
 канкала 2.2.2., 2.2.3.
 каракенда 7.1.4.
 каранџилце 2.2.1.2.
 картуле 5.2.4.9.
 картуля 5.2.4.9.
 каталанки 5.2.5.1.7.
 като 5.2.5.1.7.
 ке 5.2.5.1.2.
 кеф 5.2.5.1.2.
 кикикимска 5.2.5.1.5.2.
 ким 5.2.5.1.5.2.
 киракимска 5.2.5.1.5.2.
- клабенце 2.10.1.
- кладенци, два 2.1.4., 2.1.5.
 кладенца, два 2.1.5.
 кладенчета, две 2.1.5.
 кладънца, два 2.1.5.
 клајнца, два 2.1.4.
 клам-бурц 3.1.1.
 класа 5.2.4.9.
 клепаца 2.2.1.3.
 клечо 5.2.4.9.
 кличан 5.2.4.9.
 клубета 2.10.1.
 коас-коас 3.1.1.
 копанка 2.1.4.
 копанкя 2.1.4.
 копџа/корија 2.1.4.
 корбаб 5.2.5.4.
 корбашица 5.2.5.4.
 кордален 5.2.5.4.
 корийка 2.1.4.
 Котара 5.2.5.1.7.
 кочанче 2.1.4.
 коченче 2.1.4.
 Кукурумпе 5.2.5.1.7.
 кукушин 5.2.5.2.1.
 куса Канделина 7.1.4.
 кърпчина 2.1.4.
 къртале 5.2.4.9.
 къртуле 5.2.4.9.
 кье 5.2.5.1.2.
 кьем 5.2.5.1.2.
 кьамула 5.2.5.1.2.
 кюнкюрово 2.11.1.
- лавка лае 5.2.4.11
 лаза 2.2.3.
 ламя 2.1.4.
 лайла 2.1.5.
 ламна 2.1.5.
 ламя 2.1.5.
 липа, липа хралупа 5.2.3.6.
 лози 3.3.6.2.
 луда крава 2.1.5.
 лумбата 2.10.1.
 лустро лустросано 5.2.5.1.5.2.
 люмбе 2.10.1.
- маало 2.2.1.3., 2.2.1.4.
 магаруля 5.2.5.2.3.
 мандрас 2.2.1.2.
 мандръс 2.2.1.2.
 масолник 2.1.4.
 махалце 2.2.1.3., 2.2.1.4.
 махалчица 2.2.1.3., 2.2.1.4.
 мегн, две 2.1.5.
 мегън, две 2.1.4.
 мелница 2.1.4.
 мет и масло 7.1.3.
 метнашин 5.2.5.2.1.
 мечетарета 2.2.3.
 мингало, шингало 5.2.4.17.
 мингу 5.2.1.4.
 мирлинго 5.2.1.4.
 мисла 5.2.4.9.

мотовила вила 5.2.3.18.
 мотовило вило 5.2.3.18.
 мотовилка 5.2.3.18.
 мотоило-ило 5.2.3.18.
 мънгала 2.2.3.
 мъндръса 2.2.1.2.
 мърморе 2.10.1.
 мършала 2.1.4.

на бога се молят 2.2.3.
 наплате 2.1.4.
 наплатци 2.1.4.
 ни ника 5.2.6.2.
 ни плода 5.2.6.2.
 ни ти 5.1.9.
 никово поле 5.2.6.2.
 никопоиница 5.2.6.2.
 никопоиница 5.2.6.2.
 нишелки 5.1.9.
 недаруля 5.2.5.2.3.
 неника 5.2.6.2.
 неница 5.2.6.2.
 нениче 5.2.6.2.
 неплода 5.2.6.2.
 нерана 5.2.6.2.
 нерода 5.2.6.2.
 неродовит 5.2.6.2.
 ноце 2.1.5., 2.1.9.

оглеала, две 2.1.5.
 огледалца 2.1.4.
 ожуве, дожуве 5.2.3.24.
 оживелко, живелко 5.2.3.24.
 ожежен дожежен 5.2.3.24.
 ожушен, кожушен 5.2.3.24.
 ожушин, тожушин 5.2.3.24.
 оке 2.1.5., 2.1.9.
 орман 2.1.4.
 осушен, досушен 5.2.3.24.
 очилца 2.1.4., 2.1.9.
 ошушун, дошушун 5.2.3.24.

пар-парило 5.2.4.28.
 пастра 2.1.4.
 петаной браќа 3.3.4.2.
 петима браќа 3.3.4.2.
 петина 3.3.4.2.
 петмина 3.3.4.2.
 петоманци братја 3.3.4.2.
 пецомана, пет 3.3.4.2.
 печен кокал 7.1.4.
 печено чело 7.1.4.
 пиваици, две 2.1.5.
 пила пилосано 5.2.5.1.5.2.
 пинде 1.6.2.
 пискала 2.2.1.2.
 пискулицы 2.2.1.2.
 пиявици, две 2.1.5.
 пиявички, две 2.1.4.
 плаза, два 2.2.3.
 плета, два 2.1.4.
 плетништа, две 2.1.5.
 плетиште, две 2.1.4.
 плоча 2.1.4.
 поганци, два 2.2.3.

покандам-помандам 5.2.4.17.
 покой 5.2.6.2.
 полица 2.1.4.
 полянка 2.1.4.
 полше 2.1.4., 2.1.9.
 полянка 2.1.9.
 помаојла 2.2.1.4.
 помингалисаме, шингалисаме 5.2.4.17.
 посаках, помамках 5.2.4.17.
 пошандам, помандам 5.2.4.17.
 пошандам, помандам 5.2.4.17.
 пошандовам, помандовам 5.2.4.17.
 пошандам-помандам 5.2.4.17.
 пошетам, попетам 5.2.4.17.
 препечен Куля 7.1.4.
 Препреченко 7.1.4.
 пуљка 5.2.5.4.
 пумпала, два 2.2.3.
 пупунец пупат 5.2.5.1.7.
 пупунчко 2.11.1.
 пшит 3.1.5.

равнише 2.1.4.
 размаалче 2.2.1.3., 2.2.1.4.
 разо папурако 3.3.5.1.
 рамница 2.1.4.
 рамнише 2.1.5.
 рамно гумно 2.1.5.
 рамно поле 2.1.4., 1 2.1.5., 2.1.9.
 раче осмокраче 3.3.5.1.
 релче 2.1.4.
 ридо 2.1.4.
 рогатици 5.2.4.3.

Сава 2.10.1.
 савета 2.10.1.
 самовила вила 5.2.3.18.
 сандало, мандало 5.2.4.17.
 сандалосах, мандалосах 5.2.4.17.
 светулки 2.2.1.3.
 сгрзули се 5.2.7.1.
 седмолеста голия 3.3.5.2.
 ситен, витен 5.2.3.10.
 скандалосам 5.2.4.17.
 скандалото 5.2.4.17.
 склопши 2.1.4.
 скурурци 5.2.5.1.7.
 скурла 2.2.3.
 скурлец 2.2.3.
 слога, два 2.1.5.
 смарчела 2.1.4., 2.1.9.
 смркалка 2.1.5., 2.1.9.
 смрчко 2.1.9.
 смркалка 2.1.4., 2.1.9.
 смрчко 2.1.4., 2.1.5.
 соповци 2.1.4., 2.1.9.
 сополда 2.1.4., 2.1.9.
 спица 2.10.1.
 сребро сребросано 5.2.5.1.5.2.
 стркалце 2.1.4., 2.1.9.
 стькалца 2.1.4.
 стькълца 2.1.4.

таратушняк 2.2.3.
 Темеройка-ройка 5.2.3.33.

- темна девойка 5.2.4.24.
 тендир 5.2.3.3.2.
 тендилено, коситрено 5.2.3.3.2.
 Тета 3.1.5.
 ти ми 5.2.5.1.6.
 тинтил 5.2.3.3.2.
 тинтилява косичева 5.2.3.3.2.
 тирилинго 5.2.1.4.
 Тодор 2.12.
 топанчета 2.2.3.
 торана 5.2.1.4.
 тороторо 5.2.1.4.
 трапчета 2.1.4.
 триш девет 3.3.7.1.
 трумбата 2.10.1.
 тум-тум 3.1.1.
 Тумана града 2.8.
 тумба 2.1.5.
 тумбас! 3.1.1.
 тумбе 2.10.1.
 тупа тапа 3.1.5.
 турко 5.2.1.4.
 турковица 5.2.1.4.
 Тута 3.1.5.
 туту ми је 5.2.10.
 тъмница 2.8.
 тъпанчета 2.2.3.
 търкулан 5.2.1.4.
 търкулана 5.2.1.4.
 търтунец 2.2.3.
- уца 2.1.5., 2.1.9.
- фуфурѝ, две 2.2.1.2.
- пакуле 2.10.1.
 панигарово 2.11.1.
 пигулар 5.2.1.4.
 пигулка 5.2.1.4.
 пингу 5.2.1.4.
 пинцарово 2.11.1.
 прева згърчил 5.2.7.1.
 цревата ти се сгърчиле 5.2.7.1.
 црнцала 2.1.4.
 прън Црънчил 5.2.7.1.
 Црънчиле, прънчиле 5.2.7.1.
 цуцка 2.1.4., 2.1.5.
 Цуцубан 5.2.1.2.
 цуцуле 5.2.5.1.7.
 цуцулово 2.11.1.
 цънцърово 2.11.1.
 цъцерово 2.11.1.
- чекан 2.1.4.
 чекана 5.2.4.9.
 чеканче 2.1.4.
 черешки 2.1.4.
 честа гора 2.1.4., 2.1.5.
 честа, честа горица 2.1.4.
 четворки, четири 2.2.3., 3.3.2.
 четвреноги, четери 3.3.2.
 четирияци, четири 3.3.2.
 чешми 2.1.4.
 чешмурче 2.1.4.
- чи 5.2.5.2.1., 5.2.5.1.6.
 чингури гуске 7.1.4.
 чоканче 2.1.5.
 чокорда 2.1.4.
 чопаранки 2.2.3.
 чугла мугла 2.9.2.
 чуден камък 5.2.4.24.
 чудна ми чудна девойка 5.2.4.24.
 чука 2.1.5.
 чукалче 2.1.4.
 чуканца 2.2.3.
 чуканчец 2.1.4.
 чукарче 2.1.5.
 чукундур 2.2.3.
 чурулеа 2.2.3.
 Чурулум 5.2.5.1.7.
 чучуленше 5.2.4.9.
 чучуляйкяно 2.11.1.
 чучур 5.2.5.1.7.
 чъста ми чъста корийка 2.1.4
- шабан 5.2.1.4.
 шабаница 5.2.1.4.
 шав 3.1.5.
 шай-пай 3.1.5.
 шандалото, мандалото 5.2.4.17.
 шандано-мандано 5.2.4.17.
 шар шарат 2.2.3.
 шар шарено, вез везано 5.2.5.1.5.2.
 шар шарено, шар везано, шарапански
 5.2.5.1.5.2.
 Шара 3.1.5.
 шеталото, петалото 5.2.4.17.
 шетна се шетка-шереметка 5.2.4.16.
 шетнала се шетка 5.2.4.16.
 шиледже, беледже 5.2.3.24.
 шило бодило 5.2.3.18.
 шило било 5.2.3.18.
 шило и бодило 5.2.3.18.
 шило-боло 5.2.3.18.
 šilo budilo 5.2.3.18.
 широко поле 2.1.5., 2.1.9.
 шмръкла 2.1.5., 2.1.9.
 шмръчко 2.1.4., 2.1.9.
 шмъркала, две 2.1.4., 2.1.5.
 шопо 2.1.4., 2.1.9.
 шопур 2.1.4., 2.1.9.
 шопуркѝ, две 2.1.9.
 шум-шум 3.1.1.
- щичка 2.10.1.
- южета 2.10.1.
- яма 2.1.5.
 янци 2.2.3.
- češki
- chlupatec 5.2.5.9.
 kucibaba 5.2.1.2.
 visí visatec 5.2.4.9.
 vodmĕtáč 2.2.1.2.

kašupski

b'odaje 2.2.1.4.
 hapaj 2.1.7., 2.1.9.
 kl' aćarek 5.2.4.9.
 krącajoc 5.2.4.9.
 kranci krancielec 5.2.4.9.
 krócadło 5.2.4.9.
 krócalec 5.2.4.9.
 króćcel 5.2.4.9.
 mńigaj 2.1.7., 2.1.9.
 pomaxaj 2.2.1.2., 2.2.1.4.
 sapaj 2.1.7., 2.1.9.
 šeper 1.7.3.
 v'ercępal 5.2.4.17.
 v'erci v'ercadło 5.2.4.9.
 visajoc 5.2.4.9.
 visalec 5.2.4.9.
 visarek 5.2.4.9.
 visęcel 5.2.4.9.
 v'isi visadło 5.2.4.9.
 wisi wisielc 5.2.4.9.
 z'axlastaje 2.2.1.3.

łuźičkosrpski

pućje-pšepuće 5.2.3.8.
 pućje-rozpuće 5.2.3.8.

poljski

bęben 2.1.3.
 biezy, biezy bieżącec 5.2.4.9.
 biezy, biezy bieżącec 5.2.4.9.
 biezy, biezy bieżelec 5.2.4.9.
 bodery 2.2.1.4.
 borowi ludzie 7.2.2.
 często goloná 7.1.4.
 choda chodzi 5.2.4.9.
 chodyry 2.2.1.4.
 chodzi chodora 5.2.4.9.
 cycki, cztery 2.2.1.3.
 dyrdecki 5.2.4.17.
 dyrdoski 5.2.4.17.
 dzudzielowe gnilzdo 2.11.1.
 gegnot 2.1.8.
 gęste śmietane, okrutny kęs masła 7.1.3.
 hapaj 2.1.8., 2.1.9.
 jadacz 2.1.8.
 kędziorek 5.2.4.9.
 krykawa 2.1.3.
 krzak 2.1.3.
 krzykacz 2.1.8.
 krzywa, nieprostá 7.1.4.,
 kuca, kuca kucorek 5.2.4.9.
 lacić krysitka 5.2.4.9.
 las 2.1.9.
 machaj 2.2.1.4.
 mrugaj 2.1.8., 2.1.9.
 m'yn 2.1.3.
 myrdác 2.2.1.3.
 naborowi ludzie 7.2.2.
 omachaj 2.2.1.4.
 patrace, dwa 2.1.8., 2.2.1.3.

patraj 2.1.8.
 patyczki, dwa 2.2.1.3.
 pęperad'a 5.2.4.17.
 pierduęccki 5.2.4.17.
 pochodyry 2.2.1.4.
 pociągace, čtyry 2.2.1.3.
 podyrdám 5.2.4.17.
 popera'a, popera'a 5.2.4.17.
 popierda'a, popierda'a 5.2.4.17.
 popyrtám, prypyrtám 5.2.4.17.
 sapacz 2.1.8., 2.1.9.
 sapaj 2.1.8., 2.1.9.
 smarkacz 2.1.8.
 stojawa, stojawa 2.1.3.
 strowy 7.2.2.
 stupace, čtyry 2.2.1.3.
 suchace, dwa 2.2.1.3.
 świrsz 1.6.1.
 trzydziestu 3.3.7.1.
 tyrtalnie 5.2.4.17.
 wid'ny, 2.1.3.
 widzenie 2.1.8.
 wisi, wisi wisielc 5.2.4.9.
 wisi, wisi wisiorek 5.2.4.9.
 wisi, wisi wisiá'ec 5.2.4.9.
 wisi, wisi wisiá'eczek 5.2.4.9.
 wisi wisióra 5.2.4.9.
 wisić wisiutka 5.2.4.9.
 wissa wissi 5.2.4.9.
 wór 2.1.3.
 wydyrdám 5.2.4.17.
 wytryszcżeta 2.1.8.
 zamacháj 2.2.1.3., 2.2.1.4.
 zamachájto 2.2.1.3., 2.2.1.4.
 zamatác 2.2.1.3.

russki

барашки 2.1.6.
 белая белявица 1.4.3.
 белым каменным палатам 2.7.
 березничек 2.1.6.
 бес 2.1.6.
 бесиха 1.4.2.
 богомола, два 2.2.2.
 бодаста, два 2.2.1.4., 5.2.3.10.
 бодая, два 2.2.1.4.
 бодунка, два 2.2.1.4.
 бойца, два 2.2.1.3., 2.2.1.4.
 болотны кочки 2.1.6.
 бодаста, два 2.2.1.3.
 Брындя 5.2.5.2.1.
 бурты-калты 2.9.1

вереец 1.4.2
 верток 2.2.1.4.
 вертун 2.2.1.4.
 виса 5.2.4.9.
 висля 5.2.4.9.
 висюлька 5.2.4.9.
 висюта 5.2.4.9.
 вопун 1.4.3.
 воротиль 1.4.3.

гагарыш 7.1.4.
 глазаста, два 2.2.1.3., 2.2.1.4.
 глядельца, два 2.2.1.4.

глядун 2.1.6., 2.1.7., 2.1.9.
 Гоголя 2.9.1.
 госята 1.4.2
 громихи, четыре 2.2.1.3.
 гуляй 2.2.1.3.
 гуся-лебеди 1.4.1.

два ста рогаста 2.2.1.3.
 два-ста ухаства 2.2.1.3.
 Долгая Орна 5.2.3.32.
 дочка 2.1.6.
 дубрава 2.1.6.

егги-баба 5.1.2.
 егибиха 5.1.2.
 егибича 5.1.2.
 ельник 2.1.6.
 ень 7.1.2.

живая живулечка 5.2.4.30.

замахайка 2.2.1.4.
 заря заревила 5.2.3.32.
 Заря-заряница 5.2.3.32.
 зверь 2.1.6.
 зеркало 2.1.6.
 зевала 2.1.6., 2.1.9.
 зевало 2.1.6., 2.1.9.
 злато-серебро 1.4.1.

инди 1.6.2.

канда 5.2.5.2.1.
 кивало 2.1.7.
 кланди 1.6.2.
 козы 2.1.6.
 козлы 2.1.6.
 костер 2.1.6.
 костячка 2.1.9.
 костяшка 2.1.9.
 крайнец 1.4.2.
 крикун 2.1.6.
 кручено-верчено 7.1.4.
 кувахта 2.9.1.
 кутит, мутит 5.2.3.22.
 кутыболка 5.2.4.20

ласа, простеглася 5.2.3.10.
 лес 2.1.6., 2.1.9.
 лыс-бес 5.2.3.17.
 лыс перелис 5.2.3.17.
 лысье псы 5.2.3.17.
 лядина 2.1.6.
 ляп, ляп 3.1.1.

маковица 2.2.1.4.
 махай 2.2.1.4.
 махала 2.1.7.
 махальце 2.2.1.4.
 махатук 2.2.1.4.
 махтай 2.2.1.4.
 махтак 2.2.1.4.
 махтер 2.2.1.3., 2.2.1.4.
 махтышка 2.2.1.4.
 мигала 2.1.6., 2.1.9.
 мигало 2.1.6., 2.1.9.

мигаль 2.1.6., 2.1.9.
 мигунчик 2.1.6., 2.1.9.
 мигуны 2.1.9., 2.1.9.
 Митя 3.1.5.
 моргай 2.1.6., 2.1.7., 2.5.9.
 мотовило 5.2.3.18.
 мотовило-косовило 5.2.3.18.
 мотовило-котовило 5.2.3.18.
 мотовило-роговило 5.2.3.18.
 мотовило-шитовило 5.2.3.18.
 мудрок 1.4.2.
 мутавта 2.9.1.

некоторо 3.3.4.3.
 некошиха 1.4.3.
 ни проехать, ни пройти, ни рукой провести
 5.2.5.1.4.
 ногаста, четыре 2.2.1.3.
 нохта 2.2.1.3., 2.2.1.4.
 ночница-переночница 1.4.2
 ну-ну 3.1.1.
 нюхало 2.1.6.

овцы 2.1.6.
 ожуха в семи кожухах 3.3.7.1, 5.2.3.24.
 остров 2.1.6.

пас пастух 1.7.3., 5.2.3.17.
 пастух рогат 5.2.6.4.
 пенда 5.2.5.2.1.
 пень 7.1.2.
 петельки, перепетельки 5.2.3.3.3.
 писано, переписано 5.2.5.1.5.1.
 плаксы, криксы 1.4.3.
 поле 2.1.9.
 проверчена дыра 7.1.4.
 продолбаная 7.1.4.
 прыг, прыг 3.1.1.
 пятеро 3.3.4.1., 5.2.4.15.
 пяти столбах 3.3.4.6.
 пять пятеренок 3.3.4.4.

разландал и выландал — заландал 3.2.7.
 размандрал, вымандрал, замандрал 3.2.7.
 растопырки, две 2.2.1.1.
 ревун 2.1.6., 2.1.7.
 ревяк ревет 5.2.4.8.
 ржава 3.3.1.
 ржице 2.1.6.
 рогаста, два 2.2.1.3., 2.2.1.4.
 ронца 2.1.6.
 рыды рыдучие 1.4.3.
 рыкова 3.3.1.
 рындо 1.6.2.

сапун 2.1.6., 2.1.7., 2.1.9.
 свиньи 2.1.6.
 сечка сечет 5.2.4.5.
 синья, синявица 1.4.3.
 сито, вито 5.2.3.10.
 сито горновито 5.2.3.18.
 скотина 2.1.6.
 смирная смирнавица 1.4.3.
 сморкало 2.1.6., 2.1.9.

солома 2.1.6.
сопай 2.1.6., 2.1.7., 2.1.9.
стаюта 5.2.4.9.
стекла, два 2.2.1.3.
стеклышка, два 2.2.1.3.
сто 1.5., 5.2.3.10.
стоихи, четыре 2.2.1.3.
стом вито 5.2.3.10.
stogovu 7.2.2.
судья в суд 5.2.4.15.
суслено, маслено 7.1.3.

Татар, татар 5.2.1.1.
Татаруха 5.2.1.1.
таф-таф-та 2.3.
темной темнице 5.2.4.24.
тьнь 7.1.2.
тетерки с своими детьми 2.1.6.
типуля 5.2.5.2.1.
Типяк бьет 5.2.4.8.
титерво перетитерво 5.2.3.3.3.
Тон да тотонок 5.1.7.
тпрусенъки 3.1.1.
Тур 5.2.1.1.
Турица 5.2.1.1.
тутова 3.1.5.
тутовона 3.1.5.
Туторя 3.1.5.
тутотка 3.1.5.
тух-тух-ту 2.3.
тык, тык 3.1.1.
тюрики 5.2.3.3.3.
Тюха да Матюха 5.2.3.9.
тяп, тяп 3.1.1.

утельки, переутельки 5.2.3.3.3.
ухотка, два 2.2.1.3., 2.2.1.4.
ухта, два 2.2.1.3., 2.2.1.4.
ухтактак 2.2.1.4.
ухтарка, два 2.2.1.3., 2.2.1.4.
ухтаря, два 2.2.1.3., 2.2.1.4.
ухтика, два 2.2.1.3., 2.2.1.4.
ухгуста, два 2.2.1.4.
ухтяхта, два 2.2.1.4.

фанафера 2.9.1.
фатка 5.1.6.
футеницы, две 5.1.6.
футка 5.1.6.
футундак 5.1.6.
футунди 5.1.6.

хапало 2.1.6., 2.1.9.
хватай 2.1.7.
хлеб-соль 1.4.1.
хода 5.2.4.9.
ходаста, четыре 2.2.1.3., 2.2.1.4.
ходухи 1.4.2.
ходя 5.2.4.9.
хонда 5.2.5.2.1.
хохориха 1.4.2.
хохорь 1.4.2.
храп-тах-та 2.3.

царенята 1.4.2.
Царница-клюковица 7.1.4.

царь-космач 7.1.4.

чан величан 5.2.3.36.
чан молчан 5.2.3.36.
черыш-загарыш 7.1.4.
черыш-огарыш 7.1.4.
черныш-огарыш 7.1.4.
черная гагара 7.1.4.
черная чернявица 1.4.3.
черный огарыш 7.1.4.
черныш-гагарыш 7.1.4.
четыре ногасты 2.2.1.4.
четырки, четыре 2.2.1.1., 3.3.2.
четырничка, четыре 3.3.2.
чир-наволоч 2.1.6.
чиркунчик 2.1.6.
чирята 1.4.2.
чихало 2.1.6.
чичер, ячер 5.2.4.6.
чугун и корчага 7.1.4.

шарю-пошарю 3.1.5.
шило-копошило 5.2.3.18.
шило-мотовило 5.2.3.18.
шило-мотрошило 5.2.3.18.
шипуля 5.2.5.2.1.
шито-било 5.2.3.18.
шитовило-битовило 5.2.3.18.
шмат железа 5.2.5.1.4.

шеголь шеголился 3.1.5., 5.2.4.16.
щекотун 1.4.3.

slovački

baran bl'ači 5.2.4.8.
behá behúnik 5.2.4.9.
chlpatô 5.2.4.9.
hora huči 5.2.4.8.
sedmorakej krásy pasy 3.3.5.1., 3.3.6.5.
šilo, bilo 5.2.3.18.
šilo, bodalo 5.2.3.18.
šum šumí, hrm hrmí 5.2.4.18.
visí, visí visatô 5.2.4.9.
visí, visí visúnik 5.2.4.9.
visí, visí visutô 5.2.4.9.
zubatô 5.2.4.9.
Zuzanka škubanka 6.7.

slovenački

cingelj cingljá 5.2.4.9.
cokelj cokljá 5.2.4.9.
gušcer 5.2.4.6.
pəropotù 5.2.1.1.
ropotéva 5.2.1.1.
ropotac 5.2.1.1.
šivə pubadivə 5.2.3.18.
šum šumí, hrm hrmí 5.2.4.18.

slovinjski

lěsi 5.2.3.17.

ukrajinski

бодаки 2.2.1.4.
 бодаста 2.2.1.4.
 вергун 2.2.1.4.
 виси висить 5.2.4.9.
 висить всяка 5.2.4.9.
 глядун 2.1.8., 2.1.9.
 глядай 2.1.8., 2.1.9.
 замахайло 2.2.1.4.
 їдун 2.1.8.
 мигало 2.1.8., 2.1.9.
 моргало 2.1.8., 2.1.9.
 моргай 2.1.8., 2.1.9.
 моргульцы 2.1.8., 2.1.9.
 нюжко 2.1.8.
 помахайло 2.2.1.4.
 ревуи 2.1.8.
 сапун 2.1.8., 2.1.9.
 Święta Ursula 5.2.3.32.
 смаркач 2.1.8., 2.1.9.
 стояка 5.2.4.9.
 Туре, Туре, небоже! 7.2.2.
 хапун 2.1.8., 2.1.9.
 хапай 2.1.8., 2.1.9.
 хода ходять 5.2.4.9.
 ходаки 2.2.1.4.
 ходаста 2.2.1.4.
 ходить ходяка 5.2.4.9.
 ходори 2.2.1.4.
 ходухи 1.4.2.
 цапко 2.1.8.
 Цици-баба 5.2.1.2.

praslouenski

*askъ 5.2.4.6.
 *aščerъ 5.2.4.6.
 *ažъ 5.2.4.6.
 *avogъ 7.2.2.
 *baba ega 5.1.2.
 *bēgati 5.2.4.9.
 *bogъ 7.2.2.
 *bosti 2.2.1.4.
 *ęga 5.1.2.
 *ęza 5.1.2.
 *gati
 *ględati 2.1.9., 2.2.4.
 *gora 2.1.9.
 *goreti 7.1.1.
 *guščerъ 5.2.4.6.
 *gъmьsъ 5.2.7.3.
 *xapatъ 2.1.9.
 *xoditi 2.2.4., 5.2.4.9.
 *jъztrava 7.2.2.
 *klenъ 2.10.2
 *korčiti 3.3.5.1.
 *korčunъ 3.3.5.1.
 *korka 2.2.1.2.
 *korkatъ 2.2.1.2.
 *korkъ 2.2.1.2.
 *korkъ 3.3.5.1.
 *kostъ 2.1.9.
 *krokъ 2.2.1.2.
 *laziti 3.3.6.1.

*lęstъ 2.1.9.
 *lęzti 3.3.6.1.
 *loza 3.3.6.1., 3.3.6.2.
 *lyszъ(jъ) 5.2.3.17.
 *maxati 2.2.1.4.
 *medъ 5.2.7.3.
 *migati 2.1.9.
 *mъrgati 2.1.9.
 *ne-bogъ 7.2.2.
 *ognъ 7.1.1.
 *ovъsa 2.1.9.
 *pol'e 2.1.9.
 *sadlo maslo 7.1.3.
 *šmъrkati/*smъrkati 2.1.9.
 *sop- 2.1.9.
 *stojati 7.1.1.
 *storъvъ 7.2.2.
 *svetliti 2.2.1.2.
 *svętiliti 2.2.1.2
 *svin'a 2.1.9.
 *tъrč- 5.2.4.9.
 *visęti 5.2.4.9.
 *vъrtęti 2.2.4.
 *zi-/zъ- 2.1.9.
 *zъno 5.2.7.3.
 *zъnъ 7.1.2.

praindoevropski

*geu- 5.2.4.6.
 *neuen- 3.3.6.
 *neuo- 3.3.6.
 *p^henk^hoe 3.3.4.1.

albanski

barkzezë 7.1.4.
 bishtgajtë 7.1.4.
 çoban 1.7.3.
 fundzezë 7.1.4.
 karaxhë 1.7.5.2.
 kuqojë 1.7.5.2.
 kuti gjylgjyli 5.2.3.27.
 prek 3.1.5.
 qafështrëmët 7.1.4.
 ti-ti 3.1.5.

francuski

pendant 5.2.4.9.
 penderilhabe 5.2.4.9.
 pendil 5.2.4.9.
 pendillu 5.2.4.9.
 penjournalin 5.2.4.9.

grčki

γαλένιο πύργο 2.8.
 γριά-γριά 3.1.5.
 κάτι-κάτι 5.2.3.27.
 Πεντε 2.8.
 πέντε Ρώσοι 2.8.
 σιντουκάκι 5.2.3.27.
 Τσάλα-Μπάμπω 2.8.

Τσελεπετής 2.8.
τσιτζινα, τα μίτζινα 5.2.4.17.
τριγορίζει τριγορίζει 3.1.5.
φράστα-φράστα 3.1.5.

italijanski

pendicolo 5.2.4.9.
pendoli 5.2.4.9.

latinski

pendere 5.2.4.9.

katalonski

Penjim Penjoy 5.2.4.9.

nemački

Pendel 1.6.2.

rumunski

arić-prikoljić 5.1.10.
ariću 5.1.10.
cetatea fetei 3.3.4.3.
cinci oameni 3.3.4.3.
cinci 2.8.
cinghiliță minghiliță 7.1.4.
cinstiță 7.1.4.
cocostirc 2.11.1.
čučulaj 2.11.1.
cucurigul 7.1.4.
doamna de sus 7.1.3.
fund apres 7.1.4.
fune lungă 7.1.4.
găurită 7.1.4.
giću-miçu 5.2.7.1.
haia 5.2.5.1.2.
hechea bechea 5.2.5.1.2.
hechi 5.2.5.1.2.

latnică platnică chiscovatnică 3.2.7.
lătnici plătnici chiscovătnici 3.2.7.
nare 5.1.9.
niști niști 5.2.3.27.
ocolica ocolea 3.1.5.
pipășiță 5.2.5.4.
pipășoaie 5.2.5.4.
pipășuț 5.2.5.4.
pipirigile 7.1.4.
pipirigul 7.1.4.
risa-mi se 5.1.9.
sandukică 5.2.3.27.
Ștefan 5.2.1.1.
Ștefaneasa 5.2.1.1.
tințiriga 7.1.4.
tirichiță 7.1.4.
țit 3.1.5.
titirigile 7.1.4.
titirigul 7.1.4.
toroipanu 7.1.4.
var văruit 5.2.4.25.
voda 5.2.1.3.
vodeasa 5.2.1.3.
zid zidit 5.2.4.25.

španski

Focin fozando 5.2.4.9.
Mango-mango 5.2.4.9.
penchut 5.2.4.9.
Pingo-pingo 5.2.4.9.
Pinguin pingando 5.2.4.9.

turski

çat 3.1.5.
çit 3.1.5.
hop 3.1.5.
kumru 2.11.1.
pat 3.1.5.
tak 3.1.5.
tap 3.1.5.
tat 3.1.5.
te 3.1.5.

